ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1

JEUDI
1er FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.200 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.200

ԱՐՑԱԽ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՐԾԱԴՈՒԻ ԵՒ ԲՈՂՈՔ

Ինչպէս կը հաղորդուի նաեւ սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի կողմէ (տես՝ քիչ անդին) Արցախ կրկին ընդհ· գործադուլի դիմած է բողոքելու համար ազերի Կոմիտէի մը ժամանումին դէմ: Այս մարմինը Սահմանադրական եկած է, որպէս գործադրութիւն Նոյեմբեր 28–ի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան որոշումին, զոր մերժեց Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը (Դեկտեմբեր 1) եւ նոյնիսկ Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդը (Դեկտեմբեր 4) եւ առաջինը «Հայկական Միացեալ Հանրապետութիւն» հռչակեց նոյն օրը: Յունուար 10–ին էր, որ Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդն ալ կը բեկանէր երկու որոշումները:

Նոյեմբեր 28–ի անընդունելի որոշումը, որու բովանդակութիւնը իր ուժի կէտերով կը փաստէր միայն թէ արմատական քաղաքական լուծումը չի դտներ (կամ՝ չուզեր դտնել, կամ՝ չի կրնար դտնել) Մոսկուա, ցարդ մեռեալ տառ մնացած կը թուէր ու յանկարծ գործադրութեան կը դրուի: Այս աւելի բացայայտ կը դարձնէ թէ ինչո՞ւ պատերազմական վիճակ հռչակուեցաւ Արցախ, ուր բան մը չկար այդ օրերուն (Յունուար 15), բայց կրնայ հարցադրուիլ նաեւ Մոսկուայի ճայնափիւռի էնթէրֆեյս հրատարակութեան: Հակազդեցութիւնը, գործադուլէն զատ, բուռն բողոք մըն է տեղւոյն եւ բեսիոհանութիւններու եւ քաղաքի կուսակցական ղեկավարներու, պահանջելով որ՝ համաճայն Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան մեծամասնութեան կամքին, այդ յանձնախումբը ժամ առաջ մեկնի: Քուէարկուած բանաձեւը կը չեշտէ· – «Հանրապետութիւն մը, որ սխթեմաթիք կերպով հակահայ քաղաքականութիւն կը վարէ, Հայերու դէմ ցեղասպանութիւն կը գործէ եւ հակախորհրդային հիսթէրի կ'արծարծէ, կորսնցուցած է հայկական ինքնավարութեան ապագան որոշելու բարոյական իրաւունքը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԲԱՋՈՎԻ կուսակցական Ա· քարտուղարի պաշտօնէն հրաժարումի չշուկը հրապարակեց ամերիկեան ՍՆՆ կայանը, հիմնուելով «Խորհրդային Համայնավար կուսակցութեան լաւատեղեակ եւ ընդհանրապէս հաւատի աղբիւրի մը վրայ»: Ըստ այս լուրին, որ իր առաջին ազդեցութիւնը գործած է Ուղղ Սթրիթի սակերուն վրայ (Տաու Ճանսի նշանակը 10,14 կէտ կորնցուցած է) Կորբաջով կուսակցական պաշտօնէն կրնայ քաշուիլ, մնալով Մորհրդային Միութեան նախագահ: Շատ կը պատահի որ նման չշուկները ըլլան Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստի մը նախօրեակին, բայց, անկարելի ալ չէ, որ Կորբաջով սպառնալիքի ձեւով հրաժարականը առաջարկէ, աւելի ամրապնդելու համար դիրք մը, որ խախտուած կը նկատուի: Զորեքշաբթի առտու Կորբաջով բարձրաձախակեաց հերքեց այս լուրը:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ նախկին թիւ մէկը՝ Էրիք Հոնէքէր, որ ձերբակալուած էր առջի օր երբ հիւանդանոցէն կ'ելլէր, ազատ արձակուեցաւ առողջական պատճառներով, 77 տարեկան է եւ վերջերս երիկամունքի դործողութեան ենթարկուեցաւ, քանէրի հետեւանքով:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ երկաթուղիի գործադուլը չատ մեծ համեմատութիւններ առած է Զորեքշաբթի օր, Յունուար 31–ին, չարժումը լայնածաւալ ըլլալով, 7–ի վրայ վեց սենոիքաներ համաձայնած էին: Ընդհանրապէս 4-ի վրայ մէկ կառախումբ ապահովուած էր արուարձաններու համար, բայց՝ Սէն – Լազար կայարանէն, ուր ոչ մէկ կառախումբ կարելի եղած էր նախատեսել նախորդ իրիկուընէ իսկ:

ԱՆԻՍ ՆԱԳԱՇ կրնայ ազատ արձակուիլ Յուլիս 14–ին: Այս «յայտնութիւնը» կ'ընէ «Քանար Անշէնէ», իր վերջին թիւով, ճշդելով թէ այս յանձնառութիւնը առած է Նախագահ Միթերան Իրանի բարձրաստիճան անձնաւորութեանց ներկայութեամբ: Այս լուրը կրնայ բացատրել Նազդաշէի որոշումը՝ հացադուլը դադրեցնելու:

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆԵՐՈՒ վերամիացման դէմ չէ Կորբաջով եւ իր այս տեսակէտը պարզեց Արեւելեան Գերմանիոյ նախարարապետ Հանս Մոտրօ–ի, որ Մոսկուա գացած է: «Լիպերասիոն» դիտել կուտայ որ Մոտրօ պէտք է նախապաշարում չունենայ այս այցելութիւնը ընելու համար, քանի երկու նախորդները՝ Հոնէքէր (1989, Հոկտեմբեր), ապա՝ Էկոն Քրենց հազիւ համբուրուած էին Կորբաջովին հետ, բռնիպուեցան քաշուիլ: Այս հանդիպումին առթիւ է, որ Կորբաջով ըսած է թէ ոչ ոք կրնայ խնդրոյ առարկայ ընել վերման երկու Պետութեանց միացումը, պայմանաւ որ ոչ ոքի վնասէ:

ԱԼԻ ՍԱԼԵՀ, դատավարութեան երկրորդ օրը լեզու չվոխեց, բայց, չեչոր մեղմացուց եւ որոշ հետաքրքրութիւն ցոյց տուաւ անցուդարձին: Ներկայիս պատժական առեանին առջեւ կը դատուի «չարագործներու ընկերութիւն» ստեղծած ըլլալուն համար, յետագային է որ ոճրային առեանին առջեւ պիտի ներկայանայ: Վատահ է որ պիտի յաղթէ (այսինքն՝ Իսլամը) եւ համոզումով կ'ըսէ·– «յաղթանակս կ'ունենամ: Մահմետականները մէկուկէս միլիառ են եւ ամէն տարի յիսուն միլիոն ալ կը ծնի»: Զոհերը դիմացն են, վիրաւոր, հաշմանդամ կիները, որոնք կը պոռան՝ «Ատուած չէ սպաններ», բայց պատասխանը պատրաստ է ·– «ինչպէ՞ս, Գողիաթ Դաւիթը չսպաննե՞ց»:

ԿՈՍՈՎՈՅԻ մէջ (Եուկոսլավիա) կրկին ծանր միջադէպեր ծայր տուին եւ 6 մեռեալ կայ, որոնց մէջ՝ ոստիկան մը:

ՊԱՊԸ ափրիկեան իր վեցերորդ չըրջապտոյտը կ'ընէ եւ Մալիէն ու Պուրքինա Ֆաղոյէն (նախկին՝ Բարձր Վոլթա) եւք, մահմետական մեծամասնութեամբ Սահէլի ծոցը, կ'անցնէր Զատ, որ վերջին հանդրուանն էր:

ՄՈԼՏԱՎԻՈՅ մէկ քաղաքը՝ Տիրասպոլ, ուր մեծամասնութիւնը ռուսախօս է իր

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԻ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

ԵՐԵՒԱՆ (Յունուար 30, ժամը 16·30)

Արտակարգ իրաւդրութեան հանրապետական Խորհուրդի երէկուայ նիստում քննարկուեց Յունուարի 28–ին Երեւանում տեղի ունեցած միջադէպը: Նշուեց, որ առանց հանրապետական համապատասխան մարմինների հետ համաձայնելու զինուորական ատորաբաժանումները անց են կացրել ռազմական տեխնիկայի առաքրաման գործողութիւն, որի ժամանակ դէնք է գործածուել: Զոհուել է մի քաղաքացի:

Ինչպէս նշուել է Խորհուրդի նիստում Հանրապետութեան ղեկավարութիւնը վճռականօրէն դատապարտում է այդ անպատասխանատու քայլը: Միջադէպի կապակցութեամբ Հանրապետութեան դատախազութիւնը քրէական գործ է յարուցել:

Ինչպէս երէկ հաղորդեց հանրապետական «Լրաբեր» հեռատատածրագիրը Սահմանադրական եկած նորից գործադուլ է սկըսուել: Պատճառն այն է, որ Ազրբեջանից ԼՂԻՄ է ժամանել 1989 թ· Նոյեմբերի 28–ի որոշումը իրականացնելու նպատակ ունեցող մի կազմ կոմիտէ: Ինչպէս յայտնի է Խորհ· Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի այդ որոշումը կտրականապէս մերժուած է թէ Հայաստանի թէ Ղարաբաղի կողմից:

Հայաստանի տնտեսական չրջապատումը չարունակւում է: Վրացական երկաթուղու չնորհիւ մի կերպ չարունակւում է ջերմաելեկտրակայանների աշխատանքը, բաւարարւում են արդիւնաբերութեան եւ բնակչութեան նուազագոյն պահանջները:

***

ԱԶԵՐԻՆ ԿՂ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻ՝
«ԲԱԿՈՒԻ ՋԱՐԴԸ
ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ԷՐ»

ԵՐԵՒԱՆ (Յունուար 31, ժամը 13·30)

Արտակարգ իրաւդրութեան հանրապետական Խորհրդին առընթեր օպերատիւ չտապի հաղորդման համաճայն իրաւդրութիւնը Հանրապետութիւնում կայունանում է: Յունուարի 30–ին կայացած չտապի նիստում հերքուել են այն լուրերը թէ իբր Հայաստանից դուրս են բերւում խորհրդային զինծառայողների ընտանիքները եւ, որ դա կապուած է սպասուող պատժիչ գործողութիւնների հետ: Շեշտուեց, որ Հանրապետութեան բնակչութեան վերաբերմունքը զինծառայողների նկատմամբ միչտ եղել է բարեացակամ:

Ներկայումս Երեւանի հիւանդանոցներում են գտնւում 267 փախստականներ: Փախստականների ընդհանուր թիւը Հայաստանում, որոնք եկել են Յունուարին, կազմում է 9200 մարդ:

Լ.Ղ.Ի.Մ–ում գործադուլը չարունակւում է: Ինչպէս հաղորդում են տեղեկատուական միջոցները, մարզի բնակիչները պընդում են, որ աշխատանքը վերսկսելու միակ պայմանը Ազրբեջանից ժամանած կազմկոմիտէի մեկնումն է, քանի որ Սրցախը անընդունելի է համարում Նոյեմբերի 28–ի որոշումը:

Մարզի պարեակ հաղորդման համաճայն հիմնականում աւարտուած է մարզի աւտօճանապարհների ապաչրջափակումը: Վերջին օրերին աւտօտրանսպորտի վրայ յարձակումներ չեն եղել: Պարեսը հաստատացրել է, որ ամենամօտ օրերս կ'ապաչրջափակուի մարզը Հայաստանի հետ կապող ճանապարհը:

Շահումեանի չրջանում եւ Գետաչէնի ենթաչրջանում դրութիւնը համեմատաբար խաղաղ է: Վերջին 4 օրերին զինուորական իչխանութիւնների հրահանգով ընդհատուել է այդ չրջանների հետ Հայաստանի ուղղաթիռային կապը: Ըստ Լրաբերի ծրագրի հաղորդման, Շահումեանի չրջանում մնացել է ընդամէնը 3 օրուայ հացի պաչար: Շահումեանը եւ Գետաչէնը չրջապատուած են ազրբեջանցի զրոհայինների օղակով: Զինուորական ատորաբաժանումները եւ հայ աչխարհազօրայինները վերահսկում են իրաւդրութիւնը:

Երեքչաբթի գիչեր կենտրոնական հեռուստատեսութիւնը հաղորդեց հարցազրոյց Ազրբեջանի ժողովրդական ճակատի ղեկավարներից մէկի՝ Շիրբալա Ազայեւի հետ: Նա պատմեց այն մասին, թէ ինչպէս են այդ ճակատի ղեկավարները եւ այլ ծայրայեղականները օգտագործում իրենց ժողովրդի անդրադիտութիւնը, մոլեռանդութիւնը, իչխանութիւնը դաւեթելու համար, վկայեց, որ Բաքուի Հայերի սպանդը նախապատրաստուած էր վաղօրօք:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· Լ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՏԵՐՈՒՆԻ

ՄԱՀ՝ ԱՐՑԱԿԱԳԻՐ ԱՐՄԷՆ ԴԱՐԵԱՆԻ

«Պայքար»ի Յունուար 27-ի թիւէն տեղեկացանք թէ Յունուար 21–ին, Պէյրութի մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան իր մահկանացուն կնքած է Արմէն Դարեան, բուն անունով՝ Ալֆոնս Աղդարեան:

Ծնած էր 1922–ին Տիգրանակերտ: Նախնական կրթութիւնը ստացած է յիսուսեան հայրերու մօտ, երկրորդական ուսումը՝ Հալէպի Մխիթարեան գոլէճը, որմէ ետք աւարտած է Վենեսիկի Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը:

Հրատարակած է պատմուածքներու հատորներ՝ «Մեր Հայը» (1956), «Խրխիսխէն հեռու» (1964) եւայլն: Կատարած է բազմաթիւ թարգմանութիւններ՝ «Անծանօթ դլուխ դործոցը» (Պալզաք) Վահէ Վահեանի հետ, «Վաւքայի հէքեաթը» (Ժորժ Շեհատէ): Խմբագիրներէն էր Պէյրութի «Շիրակ» ամսագիրին:

1971–ին երբ լոյս կը տեսնէր՝ «Անմեղսական դրականութիւն» հատորը, ինք մէկն էր այն դրագէտներէն, որոնք պատասխանած էին պիրքին խմբագրութեան 10 հարցումներուն:

Այն հարցումին թէ 20–րդ դարու դերջողներէն որո՞նց կ'երթար իր նախընտրութիւնը, ան կը պատասխանէր· – «Զարեւնց, Բակունց, Չեմչեկուէյ, Գալտուէլ, Սարոյեան, Գափքա, Կորգի, Պէբէք, Էլիւար, Արակոն (բայց, Աստուա՛ծ իմ, ի՞նչպէս վերջակէտ դնել)»:

Ողբացեալին եղբայրն էր՝ բանաստեղծ Գառնիկ Աղդարեան, որ իր մահկանացուն կնքեց 1986 Դեկտեմբերին, զոհ սրտի տագնապի մը:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունուար 22–ին Հայ Կաթողիկէ պատրիարքութեան մատրան մէջ:

ՀԱՅԱԹԱՓՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ ԱՐՑԱԽԻ ՀԻՒՍԻՍԸ

ԿՐԶԷՆ ԳԻՒՂ
(ԹՈՒՈՒԶԻ ՇՐՋԱՆ)

Սա չրջանի հայաբնակ մնացած միակ գիւղն էր: Կուբ գետի ափից երկու քլոմ: հարաւ: Զուտ հայաբնակ էր հին ժամանակներից մինչեւ 1950-ական թթ.: 1961 թուականին ունէր 50 տուն հայ եւ 30 տուն ադրբեջանցի բնակիչ: 1988 թուականի գաղթի նախօրեակին կրկէնն ունէր շուրջ 200 հայ բնակիչ, ութամեայ հայկական դպրոց՝ 60 աշակերտով: Այժմ գիւղը զուրկ է հայ բնակիչներից: Նրանք հիմնականում վերաբնակուել են ՀԽՍՀ Շամշադինի չրջանի գիւղերում:

ՁԱՐԴԱԽԼՈՒ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Զարդախլուն Շամխորի չրջանի 15 հայաբնակ գիւղերի մէջ ամէնից հայաչատն էր: Այն փռուած է Շամխոր – Կեդաբեկ ասֆալտապատ կարեւոր ճանապարհի վրայ եւ աչքառնչագրական բարենպաստ պայմաններ ունի: 1985 թուականի Յունուար 1-ի մարզահամարով ունէր 663 տուն՝ 2527 մէկ հայ բնակչութիւն: Գաղթի նախօրէին բնակչութեան այս քանակութիւնը մնացել էր գրեթէ անփոփոխ: Ունէր նաեւ երկու հայկական դպրոց, մէկը միջնակարգ, երկրորդը՝ ութամեայ, միասին՝ 390 աշակերտ (1985 թ.): Զարդախլուն յայտնի էր իր պինուորական աւանդութիւններով: Այս գիւղի ծնունդ էին ցարական բանակի գեներալ՝ Զահան – բէկ Մարզարեանը, Խորհրդային Միութեան մարշալներ՝ Յ. Բագրամեանն ու Բաբաջանեանը, մի շարք այլ բարձրաստիճան պինուորներ ու Խորհրդային Միութեան հերոսներ: Զարդախլուցիների մեծ մասը վերաբնակուել են ՀԽՍՀ Նոյեմբերեանի չրջանի Յաղթանակ գիւղում, մնացածը ցրուած՝ զանազան չրջաններում եւ Երեւանում:

ԲԱԴԱ ԿԱՄ ՊԱՏԻՇԷՆ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Իր բնակչութեան քանակով չրջանում երկրորդ գիւղն էր: Գտնուում էր չրջանի արեւմտեան ծայրում: Շրջկենտրոնից հեռու էր 21 քլմ.: 1976 թուականին ունէր 1526 մէկ հայ բնակիչ: Գաղթի նախօրէին ունէր շուրջ 1200 բնակիչ, միջնակարգ դպրոց: Ներկայումս բնակւում են ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից մաքրուած գիւղերում:

ՋԱԳԻՐ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Գտնուում է Զարդախլուից 6 – 7 քլմ. հարաւ – արեւելք, բայց վերջինիս հետ կապուած է միայն մի արահետով, իսկ խճուղին ձգւում է աւելի քան 50 քլմ. (անցնում է Շամխոր քաղաքով): 1985 թուականին ունէր 786 մէկ հայ բնակիչ, ութամեայ դպրոց՝ 120 աշակերտով: Յայտնի է, որ 1977 թուականին ունէր 989 բնակիչ, այսինքն 8 տարում պակասել էր 203 բնակչով: Գաղթի պահին գիւղն ունէր շուրջ 700 բնակիչ: Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից մաքրուած գիւղերում:

ՆՈՒԿԶԱՐ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Գիւղը գտնուում է չրջկենտրոնից 25 քլմ. հարաւ – արեւելք, Շամքոր գետի ալ կողմում: 1982 թ. ունէր 608 մէկ հայ բնակիչ, ութամեայ դպրոց: Գաղթի պահին Նուկզարի բնակչութիւնը քիչ չափով էլի պակասած էր: Վերաբնակ – ւել են ՀԽՍՀ-ի կարմիր չրջանի գիւղերում:

ԲԱՐՍՈՒՄ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Գտնուում է Շամքոր գետի ձախ կողմում, սարահարթին, համանուն հին գիւղը գտնուում էր ձորի մէջ, նոյնպէս գետի ձախ կողմում: Նոր կամ Սարի Բարսում 1985 թուականին ունէր 127 տուն, 338 մէկ հայ բնակիչ: Դպրոց: Վերաբնակուած են ՀԽՍՀ-ի կարմիրի չրջանի գիւղերում:

ԲԱՐՍՈՒՄՇԷՆ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Գտնուում է Նոր կամ Սարի Բարսում գիւղից ներքեւ ձորի մէջ: 1985 թուականին ունէր 49 տուն՝ 134 բնակիչ: Դպրոց չունէր: Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ կարմիրի չրջանում:

ԱԹԱԲԵԿ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Ադրբեկ գիւղը գտնուում է Շամխոր քաղաքից 31 քլմ. արեւմուտք: Զարդախլուից 6 քիլոմեթր արեւմուտք: 1976 թուականին ունէր 470 հայ եւ քիչ թուով նաեւ ադրբեջանցի բնակիչ (մինչեւ 1950-ական թթ. գուտ հայաբնակ էր) 1958-ին գիւղում բնակւում էին մօտ 200 հայ եւ նոյնքան էլ ադրբեջանցի բնակիչներ: Ութամեայ դպրոցում սոված էին երեսունից աւելի ադրբեջանցի եւ 8 հայ երեխաներ: 1988 թուականին ամբողջ հայերը լքեցին գիւղը եւ վերաբնակուեցին ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից մաքրուած գիւղերում:

ԲԱՐՈՒՄՇԷՆ ԿԱՄ ԳԱՌՆԱԿԵՐ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Այս գիւղը չրջանի հայկական գիւղերի մէջ ամենաթչուառ վիճակում էր գտնուում: Բաւական է միայն նչել, որ մինչեւ օրս արտաքին աշխարհի հետ գիւղին կապում են միայն երկու արահետներ եւ այսօր Գառնակերը աւտոմեքենայ տեսած չէ: Մօտակայ գիւղը՝ որտեղից կարելի էր օգտուել խճուղուց՝ հինգ քլմ. հեռաւորութեան վրայ գտնուող Բարսումչէնն էր խոր ձորի մէջ: Գառնակերը փառաւոր անցեալ է ունեցել հնում (զազմամարդ գիւղ էր, գրաճջախ), իսկ 1985 թուականին ունէր 9 տուն՝ 14 բնակիչ (բոլորն էլ Հայեր): Բնական է չունէր դպրոց, խանութ եւ ընդհանրապէս ոչինչ, բացի չքեղ ու հարուստ բնութիւնից եւ բազմաթիւ պատմամշակութային յուչարձաններից: Բնակիչները ներգաղթել են ՀԽՍՀ:

ԲԱՐՈՒՄ ԳԻՒՂ (ՍԱՐԻ ԿԱՄ ՆՈՐ)
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Սարիկ կամ նոր Բարսում գիւղը հիմնել են Բարսումչէնցիները 1920-ական թթ., ձորից տեղափոխուելով սարահարթ: 1985 թուականին Յունուար 1-ի տուեալներով ունէր 88 տուն՝ 206 բնակիչ (միայն Հայեր), տարրական դպրոց սակաւաթիւ աշակերտներով: 1988 թուականին բոլոր բնակիչները արտագաղթել են եւ վերաբնակուել ՀԽՍՀ կարմիրի չրջանի Ադրբեջանցիներից ազատուած գիւղերում:

ԳԼԱՄԲԱՐ (ԳԻՒԼԱՄԲԱՐ) ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Գտնուում է Նուկզար գիւղից հարաւ քլմ. արեւմուտք, Շամքոր գետի ալ ափին,

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

«LE NOUVEL OBSERVATEUR»

(Յունուար 25 – 31).–

Ոչ միայն Արեւմուտքը, այլեւ իր իսկ երկրացիները չեն վարանիր ձախողութիւն որակելու Կորբաչովի կացութիւնը: Մոսկուացի մատուռականի մը կը պատկանի հետեւեալ բնորոչումը. – «Կորբաչովն մեր Մովսէսն է. ան մեզ դուրս բերաւ բրեժնեւեան Եգիպտոսէն, սակայն ինք չէ որ մեզ պիտի առաչնորդէ Աւետեաց երկիրը»:

Իր երկրացին է նաեւ այն Ադերին որ Պի – Պի – Սի-ի կը յայտարարէ. – «Քրիստոնեայ Լիբուանացիներու առջեւ միայն երկխօսութիւն կը բարոզէ, բայց երբ մեզի՝ մահմետականներուս հետ է գործը, գիտցածը միայն հրաապալներու լեզուն է»:

Դէպքերը բերած են կէտի մը ուրկէ բոլորովին հակամէտ ուղղութիւններով կը մեկնին ճակատող երկու ժողովուրդներուն տրամադրութիւնները. երեկոյ զոհերու յուղարկաւորութեան օրը մէկ միլիոն ադրբեջանցի վրէժ ուխտեց Ռուսերու դէմ, «Կորբաչով, ոճրագո՛րծ» ազաղակելով:

Անդին, հայ մարտիկները երեկոյ կարգին կ'ուխտեն վար չդնել իրենց զէնքերը, Լեռնային Ղարաբաղի ու Նախիջեւանի ինքնավար մարզին կրկին տէր ըլլալէ առաջ: Այսօր երկու ժողովուրդներու յարաբերութեան ամէնէն չօչափելի մարզը ռազմաճակատն է:

Հոն, երչիկ, հայց ու ծխախոտ կը տանին հայ մարտիկները ռուս զինուորներուն, այն օրուընէ ի վեր երբ տեղեկացան թէ Նախիջեւանի մէջ դիրք գրաւելու

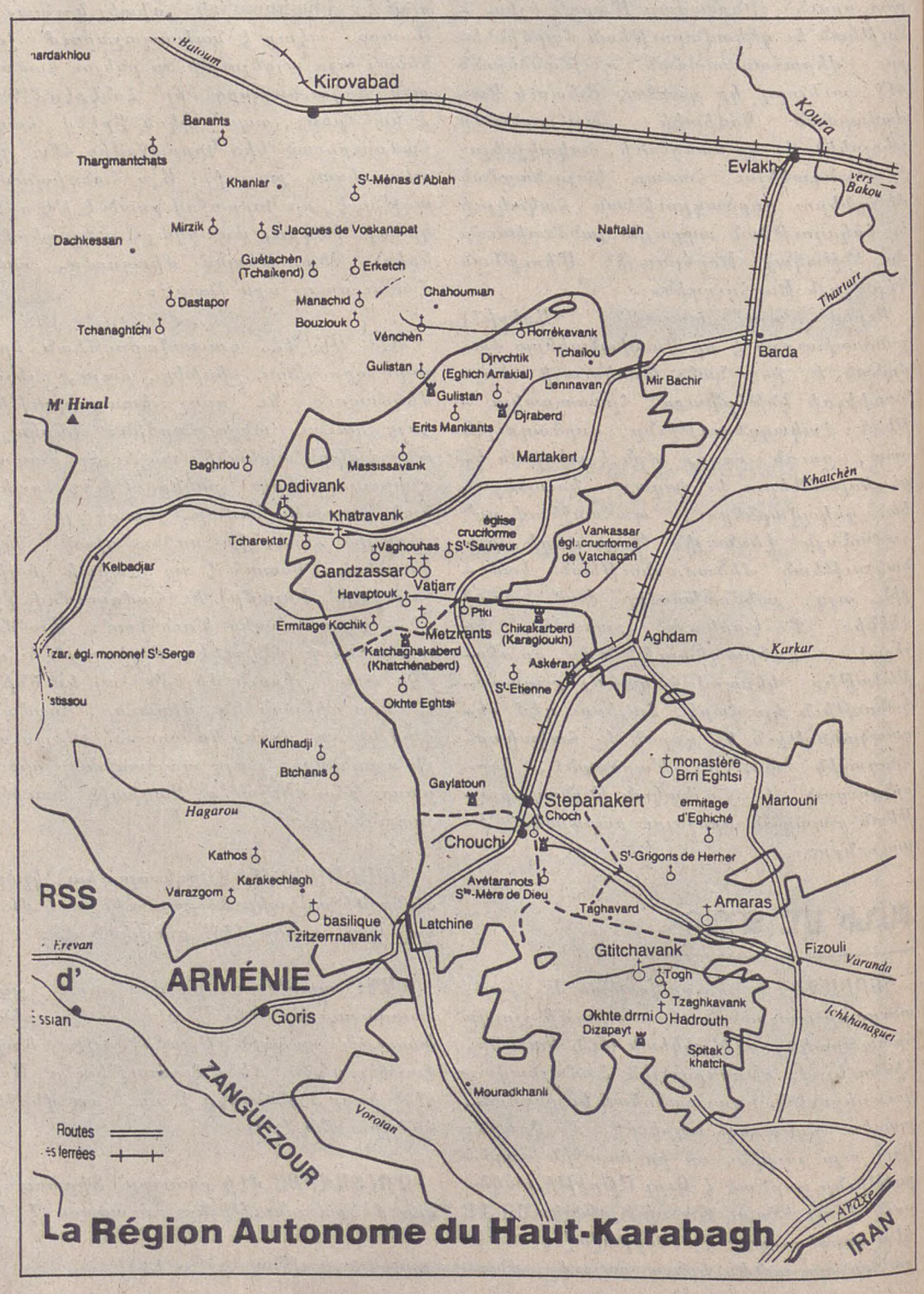
ՍԱԼԵՐ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Սալերը նոր գիւղ էր, հիմնուած՝ 1920-ական թթ.: Գտնուում էր Մարտունի եւ Բարսում գիւղերի մօտ: Արտագաղթի նախօրէին ունէր մօտ 70 տուն միայն հայ բնակչութիւն: Ունէր դպրոց սակաւաթիւ աշակերտներով: Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից ազատուած գիւղերում:

ՄԱՐՏՈՒՆԻ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Այս գիւղերում, որը գտնուում է Սալերի մօտ, 1985 թուականին բնակւում էին 312 մարդ (բոլորն էլ Հայեր): Ունէին դպրոց սակաւաթիւ աշակերտներով: Արտագաղթել են 1988 թուականին եւ բնակութիւն հաստատել ՀԽՍՀ Կարմիրի չրջանի նախկինում ադրբեջանաբնակ գիւղերում:

(Շար. 2)

համար զրկուած են անոնք: Կարծէք Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ կարմիր բանակայիններէն վերածուած ըլլային ՄԱԿ-ի պինուորներու: «Անոնք կ'արգիլեն որ Թուրքերն ու Իրանցիները անոնց զէնքեր տան» կ'ըսէ հայ պինեալ մը:

Այսուհանդերձ, ոչ ոք դիրքերը լքելու նպատակ ունի. միւսներուն նման Ազամ եւս պահուըտած կը մնայ իր տեղը. «պատերազմ չեմ ուզեր, բայց հոս պիտի մնամ այնքան ատեն որ վստահ չըլլամ թէ պիտի չկրնան յարձակիլ» կ'ըսէ ան:

Նոյն վճռակամութիւնը կ'արտայայտէ Մովսէս Գորգիսեանի յուշարկատրութեան բազմահազարանոց թափօրը. «մա՛հ կամ ազատութիւն» կը գոչեն անոնք: Հայերու ցեղասպանութեան յուշարձանին չուքին երբ ժողովրդային հերոսը հողին կը յանձնուի, իր չարքայիններէն լիսունի չափ երիտասարդներ կը կրակեն իրենց հրացաններով: Այս մահը որ պատահած է կռիւներու ընդմիջման պահու մը, բազմաթիւ հարցականներու ծնունդ կուտայ. եղածը իրապէս ինքնապաշտպանութի՞ւն է, թէ իսկական հակայարձակում մը դէպի ազրբեջանական հողը:

«Ոչ, կը պատասխանէ ՀՀՇ-ի երիտասարդ չարքային մը, այս մարտը մեզի կեանք տուաւ. կռուեցանք մեր պաշտպանութեան համար: Մեր կողմէ ո՛չ մէկ յարձակում կը կատարուի. երբե՛ք»:

Իսկ չարժումին պատասխանատուները կը հաւաքեն դիւզերէն հասած լուրերը. «սգաւոր եմ, այդքան», կը պատասխանէ Լեւոն Տէր Պետրոսեան: Գալով Բաքուի պատահարներուն, «կորքաջով Հայերը պաշտպանելու համար չէր որ միջամտեց, այլ պարզապէս իր հեղինակութիւնը հաստատելու համար ու շատ ուշացաւ: Ադրբեջանի մէջ իսլամական Հանրապետութեան մը սպառնալիքը աւելի քան երբեք զգալի է»:

Շաբաթներէրէ յոյզերով արուած հարց-պատասխաններով կ'անդրադառնայ երկու Հանրապետութիւններու անցեալին, ներկայի բախտին պատճառներուն, ապրեցութիւններուն եւ այլն: Իրանի դերին մասին հետեւեալը կ'ըսուի հոն. «Իրան ոչ մէկ շահ ունի Ադրբեջանի բորբոքումը հրահրելու. Թիւրքմէնչայի պայմանագրով (1828) գծուած ռուսերէն սահմանագիծը խնդրոյ առարկայ դարձնող ազգայնական պոռթկումները կրնան անվերախտեսելի հետեւանքներ ունենալ:

Թեհրանի մոլլաները ժանտախտէ վախցածի չափ կը սարսափին Ազերիներու ազգայնամոլութենէն: Առանց պատճառի չէր որ Իրանի Հանրապետութեան նախագահը՝ Ռաֆսանճանի անցեալ Յուլիսին Խորհրդային Միութիւն այցելութեան ընթացքին գնաց նաեւ Բաքու: Ատիկա Խորհ. Ադրբեջանի գոյութիւնը օրինաւորականացնելու բայլ մըն էր: Կար նաեւ Իրանի եւ Խորհ. Միութեան միջեւ մերձեցումի բաղաքականութեան մը պարագան: Սակայն Իրան որքան ատեն կրնայ շարունակել իր չէզոք դիրքը, ու անհանդրդ մընալ խորհրդային մահմետական Հանրապետութիւններու տեղաշարժին որ կովկասէն պիտի ծաւալի մինչեւ Կեդրոնական Ասիա»:

«L'EXPRESS»

(Յունուար 26 / Փետրուար 1)

Կեդրոնական Կոմիտէի յայտրդ հաստատմանին ճշմարտութեան ժամը կըրնայ հնչել Կորբաջովի համար: Առաջին անգամը չէ որ մարդիկ Խորհ. Միութեան կամ անկէ դուրս վախ պիտի ապրին անոր ասպարէզին ապահովութեան մասին: Իր վարկը յատակօրէն նուազած է, ու Ազըրբէյճանի միջամտութիւնն ալ չօգնեց որ դիրքը ապահովէ: Վերակառուցումի չարժումը հետզհետէ կը խրի տնտեսական կարեւոր անհանգստութեան մը փոսին մէջ:

Յունուար 20-ին Բաքուի փողոցներէն անցնող հրասայլերը իրենց չղթաներուն տակ ճզմեցին «նոր մտածողութիւնը» որ հինգ տարիէ ի վեր պարտադրուած էր Կորբաջովի կողմէ:

Այսօր չատ ուշ է ամէն բանի համար: Պահպանողականներն ալ, յառաջդիմականներն ալ ամբաստանութիւններ ունին. առաջինները յանցանք կը նկատեն վերակառուցումն ու հրապարակայնութիւնը որոնք 60 տարուան հողային հարց մը արծարծեցին կրկին. իսկ յառաջդիմականները կը քննադատեն անոր սպառողականութիւնը Սումգայիթի չարդերէն եաք: Ատիկա կը բացատրուի երկու կողմերուն ալ դժգոհութիւն չպատճառելու չանքով: Այսօր, զինուորական միջամտութեամբ ոչ միայն հարցը չկարգադրուեցաւ, այլեւ թշնամացած երկու ժողովուրդներու բախումը չուտով վերածուեցաւ խրամի չճակատումի մը կեղրոնական իշխանութեան ու անոր հովանաւորութեան տակ գտնուող ազգութիւններէն մէկուն միջեւ: Ճակատում, որ այս անգամ կը սպառնայ ուղղակի խորհ. իշխանութեան:

Արդէն չատ մը ազդանշաններ կը յայտնեն թէ վերջին ծայր փափուկ է այս իշխանութեան դիրքը: Հայաստանի մէջ կարելի է հանդիպիլ բազմաթիւ «կամաւորներ»ու որոնք պարզապէս կը լքեն իրենց զօրաբաժինները, միանալու համար ազգայնական չարքերուն: Այս վերջիններէն երբ կըրեմ յատուկ պատգամաւորը Ն. Սլիունկով երեւան կու գայ եւ Ղարաբաղի բախումները հանդարտեցնելու նպատակով կ'արգիլէ թռիչքները Հայաստանի երկնքին մէջ, չուտով կը հասկցնեն իրեն որ ժամանակը կը կորսնցնէ. իրեն՝ Պոլիդիւրոյի մէկ անդամին...:

Այսուհանդերձ, կորբաջով տակաւին յոյսեր ունի. զինուորները կրնան լռեցնել զէնքերը, գոնէ առժամապէս. կրնան նաեւ արգիլանք տալ հայերէն բանակցութիւնները: ՔԱ. կէ. Պէ.-ն բանակին օգնութեամբ կը նորոգէ սահմանի վնասուած պատուարները: Դրացի երկիրները (Թուրքիա, Իրան) կը խուսափին մէջամտութենէ, իսկ Արեւմուտքը բացայայտօրէն զօրավիգ է Կորբաջովի:

Սակայն ան պէտք է ընտրութիւն մը կատարէ. կամ կը չարունակէ թիկունքը տալ զօրքին ու ՔԱ. կէ. Պէ.-ին, եւ կամ փութով կը դումարէ կուսակցութեան 28-րդ համագումարը որ Հոկտեմբերին տէրդի պէտք է ունենար, եւ կ'ընտրէ բարեփոխումի բացայայտ ուղղութիւնը. Հանրապետութիւններուն համար անկախութեան իրաւունքի ճանաչում, կուսակցութեան մենաշնորհին վերջ ու նոր Սահմանադրութիւն:

Salut l'Artiste!

Tu as gravi l'escalier imaginaire des cordes de ton santour pour rejoindre l'éternité. Tu accèdes ainsi au délire du musicien arménien, rencontrer Komitas ou bien, assis sur un nuage, écouter Sayat Nova, son kamantcha planté dans la Terre Arménienne (je dis Terre Arménienne).

Jean-Etienne Akian, de son nom d'artiste Stépan Akert nous a quittés bien trop tôt.

Une révolte de plus dans notre cœur d'Arménien.

Il a voué sa vie à notre cause et à notre culture. Ses derniers souhaits allaient encore dans ce sens.

Nous tes amis, tes copains tenterons de les réaliser.

Aide nous, Stépan

Giraïr DER HAROUTIOUNIAN

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ - 120ԱՄԵԱԿ

ՆԻՍ («Յառաջ»).-

Վերջին ամիսներուն, Հայաստան եւ Սփիւռք, հոն ու հոս, բազմաթիւ մեծ ու փոքր կեդրոններու մէջ կը յիշատակուի Կոմիտաս Վրդ.ի ծննդեան 120-ամեակը՝ ի պանծացումն հայ երգի: Փոքրաթիւ գաղութիս հայ մշակոյթի օճախի համանուն յանձնախումբը, իր կարգին, նախատեսեց դասախօսական երեկոյթ մը, Երկուշաբթի, Յունուար 22-ին, Պատրամեան սրահը, արուեստագէտ երգահանին կեանքին վկայակոչութեան ընդմէջէն վերըստին ցոյց տալու համար այն ինչ որ Կոմիտասի ձգտումն եղած է, - հայրենի աւերակներէն լոյս աշխարհ բերել հայ ժողովրդական երաժշտութեան գանձերը եւ գանոնք սեփականութիւնը դարձնել թէ՛ իր տիրոջ, թէ՛ աշխարհի արուեստասէրներուն:

Երեկոյթին բացումը կատարեց Ժ. Մխրիճեան, որ այս առթիւ յիշեցուց, թէ նոյն չրջափիճին մէջ կիրակի, Փետրուար 4-ին Նիսի Հին Թատրոնին մէջ տեղի կ'ունենայ Մարսէյլի Գարուն մանկական-պատանեկան երգչախումբի համերգը, խմբավարներ՝ Ա. եւ Ժ. Երզմազեան. այս նաեւ՝ Հայ Մշակոյթի Օճախի հիմնադրութեան 18-րդ եւ Մշակութային Յանձնախումբի կազմութեան Ցրդ կըրկնակ տարեդարձները տօնելու համար:

Դասախօսուհին՝ Տիկին Հռիփսիմէ Պոչնաքեան, չուրջ 1 ժամ ձեռնհասօրէն ներկայացուց Կոմիտասի կեանքը, մանրամասն կէտերով պարզելով այդ կեանքին ալեծուփ էջերը, ասոնց տխուր եւ ուրախ պահերով, հոգեմաչ հնչնուածներով, վինտըտուքի, պրպտումի եւ ոգեչնչման աշխատանքով կատարուած յայտնաբերում վայելքի վայրկեաններով: Կեանք մը՝ ծննդավայր Կուտինայէն, 1869, մինչեւ Գէօրզեան ճեմարան, Էջմիածին, Թիֆլիս, Պեռլին՝ երաժշտագիտութեան ուսանողութեան տարիները տեղւոյն երաժիշտնոցը Ռիխարտ Շմիթի դլխաւորութեամբ. կարճ կամ երկար հանդրուաններ Փարիզ, Պոլիս. միշտ երթ ու դարձ. նախանձ եւ դորով, ճղճիմ մութ դաւեր եւ խանդակաթ շրջապատ: Նուաճում եւ... խելագարութեան արդէն իսկ յայտնաբերուող նախանշանները... մինչեւ վարդիվեան շրջանի հոդեբուժարան...: Վախճան՝ 1935:

Վերջին հաշուով կարճատեւ եղաւ երգահանին ստեղծագործ կեանքը՝ ընդամէնը 15-16 տարի, որու ընթացքին սակայն ան յաջողեցաւ հիմնովին փոխել տալ մինչ այդ գոյութիւն ունեցող պատկերացումները հայկական երգարուեստին մասին, այդ երգարուեստը, իր իրաւ, հմայիչ բարձրութեան վրայ դետեղելով:

Վաթսուն եւ վեց տարիներ. ահա չրջանն որուն մը, որ օրերէն օր մը ինքզինք դատաւ Մայր Վեհարանի պատմական կամարներուն տակ եւ արեզակի-վարդապետի կնդուղով հայրենի հողին ձայնը փնտռեց ու գտաւ զայն այդ հողին վրայ արմատացած հայ մարդ-ծառէն: Եւ իր ժողովուրդին ջինջ, վճիտ լարը թրթռացուց ակերէն մինչեւ հեռաւոր ոստաններ:

– Միայն «Անտունի»ն լսելով կը բաւէ, որպէսզի Կոմիտաս նկատուի մեծ ստեղծագործ մը, իր ատենին յայտարարեց Քլօտ Տէպիւսի, Փարիզէն:

Այդ Մեծ-ն է, որ ներկայիս կը հանդիսի Երեւանի Պանթէոնը, այլոց չարքին:

Դասախօսութեան առընթեր ցուցադրուեցան սահիկներ (օր. Մակի Պոչնաքեան) եւ յաճախ ձայներիդով սիրուեցան կոմիտասեան երգեր, ինչպէս օրինակ, Մ. Աբեղեանի խօսքերով յօրինուած Սիփհանայ քաջերը:

Աւարտին եղան չարք մը հարցումներ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԱԻԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՃԱՄԲՈՎ

Թէեւ յապաղումով սակայն ուրախութեամբ կ'ուզենք տեղեկացնել մեր հայրենակիցներուն, որ այս տարուան Ծընընդեան պատարագին յետոյ, եկեղեցւոյս կից Շաւիլի Միօրեայ վարժարանի աշակերտները, իրենց ուսուցիչներու եւ հոգաբարձութեան նախաձեռնութեամբ ու առաջնորդութեամբ այցելեցին Շաւիլի եւ չրջակայքի (Վիրոֆլէ, Վելիզի, Վերսայ) հայ ընտանիքներուն եւ ձեռքերուն մէջ մոմեր բռնած, իրենց հրեշտակային ձայնով երգեցին «Աւրհնուրդ մեծ եւ քաջանչելի» Ս. Ծննդեան դեղեցիկ չարականը՝ աւետերով «Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ, մեզի եւ ձեզի մեծ աւետիս»: Անոնք չատ ջերմ կերպով ընդունուեցան ամէնուրեք, հիւրասիրուեցան չոր միրգերով, քաղցրեղէններով եւ տեղեցին մեծ խանդավառութիւն:

Այս կերպով, հայկական դպրոցի աչակերտները Շաւիլի եւ չրջակայքի մէջ վերակենդանացուցին մեր կրօնական հինաւուրց եւ դեղեցիկ աւանդոյթներէն մէկը, որ մինչեւ այսօր կը չարունակուի Պոլիս եւ արեւելքի այլ գաղութներու մէջ, մինչ պահպանուած չէ արեւմուտքի երկիրներուն մէջ՝ բնակարաններու հեռաւորութեան եւ ժողովուրդի մեծամասնութեան իր արմատներէն հեռացումին պատճառելով:

Շաւիլի հոգաբարձութիւնը մտադիր է չարունակել այս յաջող փորձը եւ յառաջիկայ տարի աւելի մեծ թիւով ընտանիքներու այցելել՝ աչակերտներու բազմաթիւ խումբերով:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՇԱԻԻԼԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՑԵԱՆ

ԶՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՇԽԱՐՀԸ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Որբանոցի հանդիպակաց տան մէջ ալ՝ ամէն օր տեղի կ'ունենար ծեծի արարողութիւն: Աւրաբ ընտանիք մը որ կուզ եւ խեղանդամ տղայ մը ունէր, ամուսնացած էր սիրուն աղջկայ մը հետ: Հարս ըլլալէ աւելի՝ տան սպասուհին էր ան, կեսուր, կեսրայր եւ ամուսին իրարու կ'անցնէին ծեծելու համար հէք աղջիկը: Հակառակ մեր հետաքրքրութեան, երբեք չդիտցանք որ անիկա ալ՝ մեզի պէս անբախտ Հայուհի մըն էր: Տարիներ վերջ, երբ պատահմամբ հանդիպեցայ իրեն, զարմանքս մեծ եղաւ եւ վստահ ըլլալու համար հարցուցի թէ՝ Մարտինի որբանոցի դիմացը գտնուող տան հա՞րսը չէր ինքը: Հաստատական պատասխանին վրայ յարեց. – «Ինծի համար կեանքը դարձած էր անտանելի եւ օր մըն ալ որոշեցի փախչիլ եւ ազատիլ դահիճներէս, մահը աչքս առնելով:

Հոս տեղին է յիշել ուրիշ դէպք մը, որուն ականատես եղայ. ամառուան տօթ օրերէն մին էր, դրեթէ բոլոր աղջիկները խաղի վրայ էին, երբ յանկարծ աղմուկ մը լսեցի քովի տուներէն մէկուն մէջ. այր ու կին իրարու հետ կը կռուէին, անոնք Թուրք ըլլալու էին, քանի որ թրքերէն էին բառերը: Մարդը հայհուչներու տարափին տակ միացուցած էր ձեծը, մէկէն սպառնագին պոռաց. – «Կին, քեզի թող կուտամ»: Վայրկեանական կինը դէմքը ծածկեց իր լաչակով եւ ներս մտաւ. ալ անկէ վերջ, անգամ մըն ալ չտեսայ պայն: Վերջէն՝ երկար ատեն խորհրդածեցի այս դէպքին վրայ, թէ որքան փափուկ ըլլալու էր կնոջ պարագան, իր ամուսնական կեանքը կախուած էր դիւրաբեկ թելէ մը եւ յանկարծ կըրնար փրթիլ չսպասուած մէկ պահուն: Բռնակալ ու եսասէր ամուսին մը կրնար այդ քաղմնելի քայլին դիմել՝ ձերբազատուելու համար իր կողակիցէն, հոգ չէ թէ ունենար բազմաթիւ զաւակներ:

Գիշերուան մեր վախին կը միանար ուրիշ պակուցիչ տեսարան մը: Որբանոցէն ոչ չատ հեռու Թրքական զերեզմանատուն մը կար, յաճախ հոն կը տեսնէինք աղօտ լոյսեր, մանաւանդ անլուսին գիշերները, այնպէս կը թուէր մեզի որ մեռելները իրենց չիրմաներէն դուրս ելած՝ պար կը բռնեն: Ի զուր Զարիֆէ Պաճին կը ջանար մեր երկիւղը փարատել, ըսելով թէ՝ ոսկորներուն արձակած լոյսն էր ան: Դեռ մինչեւ այսօր ալ՝ այդ վախը չեմ կրցած թօթափել վրայես. ամէն անգամ որ տիպտուած ըլլամ զերեզմանատուն երթալ, տարտուռ մը կը պատէ զիս: Հակառակ անոր որ աքսորի ճամբաներուն վրայ եւ աւելի վերջ՝ Ռաս-Իւլ-Այն-ի մէջ, վարժուած ըլլալով անթաղ մեռելներուն, սովորական երեւոյթներ դարձած ըլլալու էին ինծի համար:

Կրօնքի դասի պահուն, երբ կը խօսէր երկնային մանանայի մասին, թէ ինչպէս Աստուած կերակրեց հրեայ ժողովուրդը. կը յիշեմ օր մը այր պաշտօնեայ մը տերեւի մը վրայ հաւաքուած մածուցիկ հիւթ մը գոյց տուաւ՝ ըսելով թէ մանանայ է: Կ'ըսէին՝ առաւօտեան գօղին հետ կ'իջնէր այդ քաղցրահամ հիւթը եւ մարդիկ կ'երթային զայն հաւաքելու: Շատ մը վայրեր ու անապատներ ունենալու են իրենց յատուկ մանանան. այնտեղ ուր բնութիւնը զլացած է առատ բուսականութիւն, փոխարինած է մանանայով, որպէսզի հոն ապրող ամէն չընչաւոր էակ տոկայ ու չմեռնի:

(Շար. 54)

(Շար. Ա. էջէն)

ինքնավարութիւնը հռչակեց, հանրաքուէ-
ով մը, որ տեղի ունեցաւ Յունուար 28ին: Մոլդավիա որ ռուս եւ ռումանական ե-
դած է, Խորհ. Միութեան կցուած է 1944-
ին: Մոլդավները բնակութեան (4,2 մի-
լիոն) 64%-ը կը կազմեն եւ Զաուչեսկուի տապալումէն ի վեր, կ'երազեն վերապըր-
նել Ռումանիան եւ այդ առընչութեամբ ցոյցեր կ'ըլլան Քիշինեւ, ուր ազգայնա-
կանները «Մեծն Ռումանիոյ» մը երազն ունին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 20 / 26)

ՀԵՌԱԳԻՐ ԱՐՑԱԽԷՆ

Լեռնային Ղարաբաղի եւ յարակից հա-
յաբնակ շրջաններուն մէջ կացութեան վատթարացման հետեւանքով ԼՂԻՄ-էն ընտրուած երեսփոխանները եւ կարգ մը այլ զեկավար անձնաւորութիւններ հե-
ռագիրով դիմած են Խորհրդային Միու-
թեան Գերագոյն Խորհուրդին, ՄԱԿ-ին, միջազգային այլ կազմակերպութեանց՝ կոչ ընելով բողոք բարձրացնել ի պաշտ-
պանութիւն Արցախի:

***

ԼՂԻՄ-Ի ԴԱՏԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ

ԼՂԻՄ-ի դատական մարմինները խընդ-
րագիր մը ղրկած են Մոսկուա՝ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւն, Գերագոյն Դատարան եւ Սահմանակերտ՝ Յատուկ Կառավարման Կոմիտէ: Խնդրագիրին մէջ ըսուած է.- «Շարունակուղ անհանգ-
ղէպ ջարդերը, Հայերու արտաքսումը Ադրբեջանէն անդամալոյծ ըրած են ԼՂԻՄ-ի դատական մարմիններուն աշ-
խատանքը: Այս կացութեան մէջ անհնար է արդարադատութեան յետագայ ըն-
դունումը հանրապետութեան մը անու-
նով, որուն հակահայկական քաղաքա-
կանութիւնը պետական մակարդակի հա-
սած է: Կը խնդրենք Մարզին դատական մարմինները անյապաղ դուրս հանել Ա-
ղրբեջանի արդարադատութեան մար-
միններուն համակարգէն»: Սոյն դիմու-
մը որդեգրուած է Ինքնավար Մարզին դա-
տաւորներու համաժողովին կողմէ, Յուն-
ւար 16-ին եւ յաջորդ օրը հրապարակ-
ուած է «Խորհրդային Ղարաբաղ» օրա-
թերթին մէջ:

***

ՓԻԻՐՏԵՐՈՒՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄՈՍԿՈՎԵԱՆ ԼՈՒԲԵՐՈՒՆ

Յունուար 23-ին, Հայաստանի Դատա-
խաղութեան կեդրոնը տեղի ունեցած Հա-
յաստանի քիւրտ մտաւորականութեան համաժողովը քննարկեց Յունուար 22-ին «Ժամանակ» լրատու յայտագրէն հաղոր-
դուած եւ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա» թերթին մէջ տպագրուած նիւթը, ըստ ո-
րուն իբր Սեւանի, Հրազդանի եւ Մասի-
սի շրջաններուն մէջ Փիւրտերը սպառնա-
լիքի ու հալածանքի կ'ենթարկուին:

Համաժողովին մասնակիցները վերլու-
ծեցին ու դատապարտեցին վերոյիշեալ հաղորդումը, յանուն Հայաստանի քիւրտ բնակչութեան՝ դիմեցին նախագահ Մ. Կորբաչովի, «ԹԱՍՍ»-ի գլխաւոր տնօրէն Լ. Կրավչենկոյի եւ գլխաւոր դատախազ Ա. Սուխարեւի, որպէսզի բացայայտ-
ուին կեղծ տեղեկութեան հեղինակները եւ ենթարկուին պատասխանատուութեան:

Այս առթիւ Խորհ. Գրողներու Միու-
թեան անդամ, քիւրտ բանաստեղծ Ալի-
խանէ Մամէ «Արմէնփրէս»ի միջոցով ը-
ըսած է հետեւեալ հաղորդումը.-

...«Ես այդ ժողովրդի ներկայացու-
ցիչներից մէկն եմ եւ ուզում եմ վատա-
օրէն ասել. նման ոչ մի բան չի եղել ու հիմա էլ չի նկատւում:

«Նախ սկսենք այն հասցէներից ուր իբր մեզ նեղում են: Հրազդանի շրջանում Քրտեր երբեք չեն բնակուել, հիմա էլ այնտեղ չկան: Մասիսի շրջանում բնակ-
ւում է 71 քիւրտ ընտանիք, իսկ Սեւանի շրջանում Քրտերը 230 հոգի են: Կենտրո-
նական հեռուստատեսութեան հաղոր-
դումից յետոյ մենք իրավիճակը պարզե-
ցինք այդ շրջանների զեկավարների հետ: Պատասխանը մէկն է՝ հասցէն չկոթել են:

...«1926 թուականի մարդահամարի տուեալներով, Անդրկովկասում բնակ-
ւում են 64·200 Քրտեր: Նրանցից 41·200ը՝ Ադրբեջանում, 8 հազարը՝ Վրաստանում, 15 հազարը՝ Հայաստանում: 44 տարի անց Ադրբեջանում բնակւում էին արդէն 5·500 Քիւրտ, Վրաստանում՝ 20·700, իսկ Հայաստանում 37·000: 1979-ի մարդա-

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԵԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ, ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ ԵՒ ԲԱԿՈՒԻ ՀԱՑԵՐԸ

Գրեթէ ամէնօրեայ ցոյցեր տեղի կ'ու-
նենան Թուրքիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ. հակախորհրդային լոզունգները, Թուրքեւաղրբեջանական եղբայրութեան ջատագով ճառեր հետզհետէ աւելի կը լա-
րեն հանրային կարծիքը խորհրդային վարչակարգին ու անշուշտ նաեւ Հայաս-
տանի ու հայ ժողովուրդին դէմ. այս վեր-
ջինին արտերկրի թեւն ալ յատկապէս կ'ամբաստանուի Թուրք մամուլին կողմէ, որպէս միջազգային կարծիքը լարող ուժ մը, Թուրքիոյ եւ Թուրք ժողովուրդին չահերուն դէմ:

Միւս կողմէ, երկրին իշխանութիւն-
ները ամէն առիթով կը կրկնեն ողջախո-
հութեան, պաղարիւնութեան կոչերը, հիմնուելով յատկապէս այլ երկրի մը ներքին հարցերուն չմիջամտելու սկզբ-
բունքին:

Այս երկու հակումներէն ներկայիս ա-
ւելի ծանրութիւն ներկայացնողը առա-
ջինն է, դատելով մամուլի էջերուն պոռթկումէն: Այս կացութիւնը վրդո-
վում պատճառած է նաեւ խորհրդային իշխանութեան. Յունուար 30-ի «Թէրճիւ-
man» օրաթերթը կ'անդրադառնայ այս պարագային, տալով մէջբերումներ Ա-
զարայի խորհրդային գեսպանատան կը-
ցորդներէն Վալթեր Շոնեայի արտայայ-
տութիւններէն: Ան նախ կ'անդրադառնայ մարդկային զանգուածներու վրայ քարոզ-
չութեան ազդու դերին, որուն չնորհիւ վերջին տարիներուն լաւ յարաբերութիւն-
ներ պահուած է Թուրքիոյ եւ Խորհրդա-
յին Միութեան միջեւ: Յետոյ կ'ակնարկէ ներկայի հակախորհրդային պոռթկումին զոր կը հրահրէ նաեւ մամուլը, սպառ-
նալով քանդել մինչեւ այսօր կատար-
ուածը: Ատոր հակադրելով Թուրքիոյ կառավարութեան, Սպայակոյտին ու Ա-
տաքին նախարարութեան ողջամիտ ու պաղարիւն ընթացքը, Շոնեա կ'ըսէ.- «Ի՞նչ լաւ կ'ըլլար եթէ հանրային կարծիք ձեւաւորողներն ալ բիչ մը պատասխա-
նատուութեան զգացումով գործէին»:

***

Նոյն մամուլը լայն տեղ կուտայ Ադրբ-
բեջանի իշխանութիւններուն պարզած պատկերին. նոյն թուականով «Հիւրրի-
յէթ»ին մէջ տեղ տրուած է ժողովրդական ճակատի պատասխանատուներէն Համիտ Ալիզատէի հետեւեալ արտայայտութեան.- «Խորհրդային իշխանութիւնները հաս-
կցած ըլլալով որ գործի գլուխ պիտի գաճի ու միակ ուժն ենք Ադրբեջանի, կարմիր բանակը դրկեցին մեր վրայ: Մեր ճակատը խորհրդային Միութեան ան-
ջատուելու որոշում տուած չէ: Ջենի ուզեր խոմէյնիի հիմնածին նման իսլա-
մական հանրապետութիւն մը հիմնել»:

***

Թուրքիոյ Ադրբեջանի Մշակութային Միութեան նախագահը Ֆէվզի Աքիւզիւմ ակնարկելով Թուրքիոյ խորհրդային դես-
պան Ա. Զերնիչեւի Ղարաբաղի ու Նա-
խիջեւանի ադրբեջանական պատկանե-
լութեան մասին տուած երաշխիքին («Յառաջ», Յունուար 31) ըսած է.- «Ատոնք յապաղած, համոզիչ ըլլալէ հե-
ռու եւ կիրքերը հանդարտեցնելու միտում-
ով ըսուած խօսքեր են»: Աքիւզիւմ իւ-
րայատուկ մեկնաբանութիւն մը կուտայ 16 հազար Հայերու Բաքուէն փախուստին, ըսելով.- «Սպանողը անոնք են, սպան-
նուողը՝ մենք. իրաւացի գտնուողը անոնք են, անիրաւ դիրքի մատնուողը ուրիշն մենք: Բաքուի Հայերը ինքնաբերաբար լքեցին քաղաքը երբ դէպքերը սկսան մը-
տահոգիչ բնոյթ ստանալ»:

Համարը ցոյց տուեց որ Հայաստանում ապրում են 51 հազար Քրտեր, Վրաստա-
նում՝ 37·700, իսկ Ադրբեջանում մեր ժո-
ղովրդի ոչ մի ներկայացուցչի բնակութիւը չի արձանագրուած: Իսկ ո՞րտեղ են նը-
րանք...»:

***

«ԹԱՍՍ» լրատուական գործակալութիւ-
նը անդրադարձած է հայաստանաբնակ Քիւրտերու հետագրերու, ինչպէս նաեւ հատուածներ մէջբերած է Ս. Մամէի գը-
րութենէն, որոնք կը հերքեն լրատուին հաղորդած ստացօդ լուրերը:

Այբի Տիկին Փօլին Մարտիկեան եւ զա-
ւակները,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Փէսկիճեան,
եւ Մարտիկեան ընտանիքները,
եւ բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուս-
նոյն, հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲ ՄԱՐՏԻՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 29-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Փետրուար 2, ժամը 8·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկե-
ղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սէն - Մ'Ուէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Պր. Հայկ Փոխանեան եւ զաւակները՝
Բաֆֆի եւ Արա,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՄԱՆՆԻԿ ՓՈԽԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 28-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Փետրուար 1-ին, ժամը 14-ին Ա.ֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին, 4, Կոմիտաս վոզոց, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քրեմլէն - Պիսէթրի գերեզ-
մանատունը ամփոփուելու համար ընտա-
նեկան դամբարանը:

ՁԱՇ

Անկէնի Նարեկ դպրոցին ի նպաստ ճաշ, Փետրուար 3-ին ժամը 20-ին Անկէնի Սալ ատ Ֆէթը (Քազինոյի դի-
մաց):

Ծօսք կ'առնեն վերապատուելի՝
Ռ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ եւ Ժ. ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ
Նուագախումբ՝ Հայրենիք
Պատշաճ յայտագրով, մասնակցու-
թեամբ՝ Էվըլին Ալթունեանի:
Կարելի է արձանագրուիլ
հետեւեալներով՝
34 - 17 - 29 - 26
48 - 41 - 49 - 37

***

Les événements d'Arménie incitent l'Association Nareg à maintenir sa soirée du 3 février 1990 à la salle des Fêtes d'Enghien.

Cependant le dîner dansant initialement prévu, afin de financer les cours gratuits de son école, sera limité à un dîner avec orchestre et partie artistique. Il y aura également l'intervention de plusieurs orateurs donnant les dernières nouvelles d'Arménie et informant les présents des éventuelles mesures prises dans la communauté.

ՎԱՃԱՌՔ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը կը հաղորդէ որ ձմրան ար-
ձակուրդներու առթիւ, դասընթացքը կ'ընդհատուի Փետրուար 24-էն Մարտ 3:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի անդամական ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 3, ժամը 16-ին սո-
վորական հաւաքատեղիին մէջ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Լեւոն Ձերահեան, Տէր եւ Տիկին Թիւրայր Ձէրահեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Թորգոմ Նալպանտեան եւ զա-
ւակները, իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, քրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ԱՐԱՔՍԻ (ԱԼԻՍ) ՁԷՐԱՀԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ հոգեհան-
գըստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Փետրուար 4-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿՐԸՆՈՊԼ. - Տէր եւ Տիկին Զարուկեան իրենց Թոռնիկին՝ Վերժինի - Գոհարիկ Ափեխէ ծննդեան առթիւ 300 Ֆր. կը նը-
ւիրեն «Յառաջ»ին:

J. A. P. E. L.

Présente sous la présidence d'honneur de
GEORGES GARVARENTZ

LE GRAND ORCHESTRE
DE LA
RADIO TELEVISION
D'ARMENIE
(40 MUSICIENS)

Sous la direction de
YERVANT ERZNKIAN

avec
Rouben MADTEVOSSIAN
Flora MARDIROSSIAN
Garo HAIRABEDIAN (violoniste)
et Marten YORGANTZ

le Vendredi 9 Février à 20 h 30
SALLE DE LA MUTUALITE
24, rue Saint Victor - 75005 Paris

Renseignements et réservations :
Tél. : 43. 68. 31. 70

— C. B. A. F. —

Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL

au Théâtre de l'Hôtel de Ville
d'Asnières
Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Levon KATERJIAN

de LOS ANGELES
avec son orchestre
et *ELIA PEHLIVANIAN*

le Vendredi 16 février à 20 h 30

Prix des places : 100 et 150 Frs.

Réservations :

47. 99. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

75ème Anniversaire de l'Union des Dames Arméniennes de Paris

DEJEUNER - JUBILE

organisé par le Comité de Secours pour les Orphelins
DIMANCHE 11 FEVRIER A 13 HEURES
dans les salons du YAN'S Club
5, ave. Reille, Paris 14e

— *Participation* 300 *Frs.* —

Réservations : Avant le 5 Février
au : 47 - 93 - 18 - 38

PLACES LIMITEES

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2
VENDREDI
2 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.201 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.201

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 25/30)

ՎԱԶԳԷՆ Ա· ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա· լացուցիչ մէկ միլիոն 720 հազար ռուբլի յատկացուցած է վախճանականներու եւ երկրաշարժի աղէտեալներու օգնութեան ֆոնտերու համար: Բաքուէն ապաստանեալներու օգնութեան յատուկ հաշիւին՝ 500 հազար ռուբլի, «Վերածնունդ» հանրային կազմակերպութեան հաշիւին 500 հազար ռուբլի, «Գիւմրիին» ֆոնտին՝ 200 հազար ռուբլի, Մայրերու Օգնութեան ֆոնտին՝ 120 հազար ռուբլի, տեղական բնակչութեան օգնութիւն ցոյց տալու համար Արցախի եկեղեցիներուն՝ 400 հազար ռուբլի:

***

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԱՐՑԱԽԻ ԱՌՕՐԵԱՅԷՆ

Վերսկսած են Երեւանէն Արցախ կատարուղ թռիչքները (*) Յունուար 25–ին 14 օդանաւ հասած է Մարտակերտ, ինչպէս նաեւ քանի մը օդանաւ դէպի Գեղարդ, Հադրութ, Մարտակերտ եւ այլ վայրեր:

Յունուար 26–ին Երեւանի հետ հեռաձայնային կապը վերահաստատուած է: Արցախցիները տակաւին Հայաստանի ու մարզին հայկական հեռատեսիլը դիտելու կարելիութիւն չունէին, իսկ միւս կողմէն՝ Շուշիի ապօրինի կայանը կը գործէր:

Նոյն օրը տեղական երկաթուղային կայարան հասած է 60 վակոն բեռ, որուն մէջ՝ անձնեղէն ու կեր:

(*) «ՅԱՌԱՋ»· – Փետրուար 1, առաւօտեան առած մեր լուրերը, դժբախտաբար, կը հերքէին այս լաւատեսութիւնը: Յունուար 31–ին ոչ մէկ թռիչք կար Երեւանէն Արցախ:

***

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՎԻՃԱԿԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏ

Յունուար 26–ին տեղի ունեցած Արտակարգ վիճակի հանրապետական խորհուրդի նիստին նախագահած է Ա· քարտուղար Ս· Յարութիւնեան: Խորհուրդը «Օպերատիւ Յանձնաժողով»ին յանձնարարած է Հայաստանի Կապի Նախարարութեան հետ համատեղ միջոցառումներու ձեռնարկել ապահովելու համար կայուն կապ ԼՂԻՄ–ի հետ, ինչպէս նաեւ համագործակցելու ԼՂԻՄ–ի պինուորական հրամանատարութեան հետ:

Հայաստանի դատախազութիւնը աւելի քան 90 քրէական թղթածրար բացած է Բաքուի մէջ Հայերու նկատմամբ թոյլ արուած վայրագութեանց առընչութեամբ: Երեւանի Համալսարանի Իրաւաբանական բաժնի ուսանողներ խորհրդային դատախազութեան ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ հարցաքննած են 2000 վախճականներ:

***

«ՕՊԵՐԱՏԻՒ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ»Ի ՆԻՍՏ

Արտակարգ վիճակի հանրապետական խորհուրդին առընթեր «Օպերատիւ Յանձ–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՐՑԱԽ ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ԿՂԶԻԱՅԱԾ

ՈՒԳԱ

ՊԱՐԶ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՈՋ՝ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Շաբաթ, Յունուար 31–ին, ոչ մէկ թռիչք կար այլեւս Երեւանէն Մարտակերտ, որ բոլորովին կղզիացած է, այսինքն ոչ մէկ կապ կայ Հայաստանի հետ:

Մարտակերտի Մարզային Կոմիտէի չէնքը պարապ է, գործադուլը կը շարունակուի, ժողովուրդը տուները կ'ամրացնէ, տակաւին կ'ապրի «քաղաքացիական անհնազանդութեամբ»: Ծանրակշիռ է վիճակը Գետաշէն եւ Շահումեան, որու հետ եւս ոչ մէկ կապ կայ: Գոնէ անհրաժեշտ էր Արցախի ժողովուրդին համար, որ օդային կամուրջը Երեւանի հետ պահպանուի:

***

Ինչ կը վերաբերի Ռիզայի տեսակցութեան, հարկ է, թերեւս, յատակ բացատրել թիւրիմացութեանց առաջքն առնելու համար, մանաւանդ արեւմտեան մամուլի մօտեցումին պատճառով: Բազմաթիւ թղթակիցներ մեկնած են Ռիզա, մեծ կարեւորութիւն տալով այս «բանակցութեանց» ինչպէս կ'որակեն սխալմամբ այս պարզ հանդիպումը, որու «պատմականը» սա է: Պալթեան Խորհուրդը հրաւիրած է Ազերիները, որ տեղեկատուութիւն մը կատարեն Լրենց, անցուդարձերու մասին: Այդ եղած է, ու պալթեան Խորհուրդը հեռագրով հրաւիրած է նաեւ Հ·Հ·Շ·ի որ նոյնը կատարէ, հարցը միշտ մնալով լրատուական դեռնի վրայ, առանց քաղաքական հանդիպումի: Հ·Հ·Շ· համաձայնած է, պնդելով որ ոչ մէկ բանակցութիւն կ'ըլլայ, առանց բացառելու սակայն, յետագայ բանակցութիւններու շուրջ օրակարգի մը պատրաստութիւնը: Փետրուար 1–ին, հայկական պատուիրակութիւնը պիտի մեկնէր Երեւանէն: Ռիզա կ'ներթան Համբարձում Գալստեան, Դաւիթ Վարդանեան, Աչոտ Բլէեան, իրենց կը միանայ Աչոտ Մանուչարեան, որ Վիլնիուս կը դառնայ: Ինչպէս դրեցինք, հոն պիտի խօսուի Բաքու խորհրդային զօրքի մուտքին եւ փախստականներու ու այլ մարդասիրական հարցերու մասին:

Երեսփոխ մէջ ալ տեսակցութիւն կայ ազերի եւ հայ ՇրՋ· Կոմիտէներու քարտուղարներու միջեւ: Հարցը կը վերաբերի Քեարքիի (աղրբեջանական դիւղ Հայաստանի տարածքին վրայ բայց Ազերիներու պատկանող) Այդ դիւղը որ պաթպուեցաւ Ազերիներէն, վերաբնակուած է Ադրբեջանէն եկած Հայերով: Ադրբեջան չընդունիր այս իրողութիւնը, մինչ ապաստանած Հայերը կ'առարկեն· – Մենք բաքու կը բնակէինք, հոնկէ մեզ վռնտեցին, հոս ալ կուգանք ապաստանիլ ազերի դիւղ մը···:

***

«Լիպերասիոն»ի թղթակիցը, որ միշտ Երեւան է, կը նկարագրէ քաղաքին առօրեան: Այս անգամ ճիշդ կը գրէ կիրակի օրուան գոհ գացած երիտասարդին անունը որ (ինչպէս գրած էինք, Երեքշաբթի, Յունուար 30–ի մեր թիւով) Մարկոսեան է եւ ոչ՝ Մակարեան: Կ'արձագանգէ դէպքին «պաշտօնական» հաղորդումին, ըստ որուն կարմիր բանակը կ'ուզէր Հ·Ա·Բ·–ի (Հայ Ազգային Բանակ) դէնքերը ժողվել, անձանօթ խումբ մը կրակ բացած է, բանակը պատասխանած է, Է· Մարկոսեան որ հոս պարզ անցորդի մը կը վերածուի, դիպուածով սպաննուած է: Ռիչարդ Նեմէթ, Թերթին Թղթակիցը, կ'աւելցնէ թէ ՀԱԾ–ը բնաւ համաձայն չէ այս բացատրութեան: Ըստ իրեն միակ պատասխանատուն՝ բանակն է: Հոս ալ, սակայն, զանազան նկարագրութիւններ կան: Ֆաչիկ Սամսոլեան կը պահանջէ որ կառավարութիւնը լուսաբանէ, ըսէ բացէ ի բաց թէ՝ մեղսակի՞ց է թէ՝ խամաճիկ: Նեմէթ նաեւ, կ'անդրադառնայ Ղարաբաղի, Գետաշէնի, Շահումեանի ծանր կացութեան:

Է· Մարկոսեան ալ թաղուած է, ինչպէս Գորպիսեան, Միծեռնակաբերդ: Լրբաղրողը կը նկարագրէ Էդիկ Մարկոսեանը դաղաղին մէջ, համազգեստով, այրին որ համբոյր մը կը դնէ ճակտին ու լացողները, որոնք կը կրկնեն՝ «que je porte ta douleur» երեւի այդպէս թարգմաներ են Նեմէթի՝ «ցաւդ տանեմ»ը···:

× Ի դէպ, Հինդշաբթի առաւ Երեւանէն ճշդեցինք որ ութամեայ տղեկը, որ վիրաւորուած էր կիրակի, բարեբախտաբար, չէ մեռած, ինչպէս կը հաղորդէր «Ռոթիտիէն տը Փարի»ի մէջ Փիէր Վերլիւիլ:

ՊՈԼԻՍ

ԱԶԵՐԻՆԵՐԸ ՈՒԶԱԾ ԵՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՎՐԱՅ ՔԱԼԵԼ...

Յունուար 27–ի «Մարմարա»էն կը տեղեկանանք թէ Ուրբաթ օր, Յունուար 26ին Պատրիարքարան լուր հասած է, որ Պէյօղլուի մէջ, ցոյցէն եաք ազերի ցուցարարները Պատրիարքարանի վրայ պիտի քալեն: Այդ պատճառաւ ալ, կանուխէն բազմաթիւ լրագրողներ հաւաքուած են Պատրիարքարանին առջեւ, բայց ապահովութեան ուժերը հասած են անմիջապէս եւ պաշտպանութեան տակ առած են Պատրիարքարանը: Լուրը կայծակի արագութեամբ տարածուած է հայարնակ թաղերը եւ համայնքին չրջանակներու մէջ: Ապահովութեան ուժերու միջամտութիւնը արդեօք եղած է որ ցուցարարները կրնան մօտենալ:

***

Գուրթուլուշի մէջ, Յունուար 26-ի գիշերը հինդ յարկանոց չէնք մը հրոյ ճարակ դարձած է: Հրդեհը ծագած է Բ· յարկէն եւ արագօրէն տարածուած է: Զոհ գացած են Նաստիա Փափազեան, 34 տարեկան եւ իր չորսամեայ աղջնակը՝ Սիլվիա:

ՊԷՅՐՈՒԹ

52 ՄԵՌԵԱԼ ՈՐՈՆՑ ԿԱՐԳԻՆ՝ ԺՈՐԺ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ ԵՒ 200 ՎԻՐԱՒՈՐ

Լիբանան, որ 15 տարիէ պատերազմներու բոլոր տեսակները «վայելեց», կրկին ծանր բախումներու թատերաբեմ է: Այս անգամ միջ–քրիստոնէական կռիւներ են, այսինքն զօր· Աունի բանակի եւ լիբանանեան ուժերու միջեւ: Հինգշաբթի օր մեռելներու թիւը 52 էր: Աունի բանակը՝ 15 հազար զինուորներէ բազկացած է, լիբանանեան ուժերը՝ 6000: Բանակը սկսած է ռմբակոծել լիբանանեան ուժերու էշրէֆիէի եւ Այն Ռեմանէի զօրանոցները: Ըստ բանակին, կռիւներու նախապատճառը քաղաքագործք եղած է, ըստ լիբանանեան ուժերու ճիշդ հակառակն է: Քրիստոնեայ բնակչութեան մէջ խուճապ ստեղծուած է: Կին մը կը յայտարարէ՝ – «6 ամիս դիմացանք, անցեալ տարի սուրիական ռումբերուն եւ քրիստոնեայ հրետանդերու տակ պիտի մեռնինք»: Զօր· Աունի դիրքը յստակ է՝ բանակէն դուրս ոչ մէկ դինեալ ուժ: Ժամ կը պատասխանէ՝ ոչ ոք կրնայ մեզ մէջտեղէն վերցնել:

Զորեքշաբթի օրուան զոհերուն մէջ է լիբանահայ ծանօթ լուսանկարիչ (Ալ – Նահարի եւ լ'Օրիան լը ժուրի) ժորժ Սէրճեան, որ գնդակ մը ստացած է գլխուն: Անմիջապէս փոխադրուած է Ս· Պօղոս – Պետրոս Հիւանդանոցը, ուր հոգին աւանդած է նախքան բժիշկին հասնիլն իսկ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՒԱՄԷՌ ԱՔՍՈՑ, առհմանադրական իրաւագիտութեան փրոֆէսէօր, մարդկային իրաւանց պաշտպան եւ Եւրոպայի Խորհուրդի նախկին անդամ սպաննուած է, առջի դիշեր Անգարա, «անծանօթ»–ներու կողմէ, որոնք յայտնած են վախճան տալ: Աքսոյ, Սոսիալ – Դեմոկրատ Փոփիւլիսթ կուսակցութեան անդամ էր (1986–ին հիմնուած, ընկերվարական արդիւնած կուսակցութեանց ձուլումով):

ՀԱՅԱԹԱՓՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ ԱՐՑԱԽԻ ՀԻՒՍԻՍԸ

ՕՐԱՈՆԻԿԻՁԷ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Սալերի մօտ գտնուող նոր գիւղ էր, հիմնադրուած՝ 1920-ական թթ.: Ունէր ոչ մի հասարակական հաստատութիւն: Գաղթից առաջ ունէր 78 բնակիչ միայն Հայերը (1985 թուականին): Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ում:

ՍՊԻՏԱԿԱՇԷՆ ԳԻՒՂ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Գտնուում էր Ջալիը գիւղի մօտ, չունէր ոչ մի հասարակական հաստատութիւն: Գաղթից առաջ՝ 1985 թուականին ունէր 107 բնակիչ (միայն Հայերը): Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ում:

ՇԱՄԽՈՐ ՔԱՂԱՔ
(ՀԱՄԱՆՈՒՆ ՇՐՋԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆԸ)

Պատմական հարուստ անցեալ ունեցող քաղաք է, բազմից յիշատակուում է հայ եւ օտար մատենագրութեան մէջ: 1976 թուականին ունէր 20 հազար բնակիչ: 1988 թուականին քաղաքի Հայերի արտագաղթի նախօրէին այնտեղ բնակւում էին շուրջ 2000 Հայեր, որոնք ունէին մինչ նակարդ դպրոց: Շամխորում լոյս էր տեսնում «Շամխոր» հայերէն շրջանային թերթը: Ազգութեամբ հայ բոլոր բնակիչները քաղաքը լքեցին 1988 թուականին եւ վերաբնակուեցին ՀԽՍՀ-ում:

ԲԱՆԱՆՑ ԳԻՒՂ
(ԴԱՇԿԵՍԱՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Բանանցը Դաշկեսանի հայաբնակ 10 գիւղերի շարքում զբաղեցնում էր ամենից առաջնակարգ տեղը: Այն գտնուում էր Գանձակ (Կիրովաբադ) Դաշկեսան կարեւոր խճուղու վրայ: Մինչեւ 1969 թուականին գիւղը խիտ մարդաշատ էր, որից յետոյ (այդ թիւին տեղի աղբրեջանական իշխանութեան ներկայացուցիչների կարգադրութեամբ զաղտնի գիշերով աւերուել էր Բանանցի հայրենական պատերազմում զոհուածների յիշատակին կանգնուեցուած նորակառոյց յուշարձանը) 1 – 2 տարուայ ընթացքում գիւղի բնակիչների զգալի մասը բռնեց գաղթի ճամբան (տեղի էին ունեցել ընդհարումներ, որից յետոյ հայ երիտասարդութեան բանտարկութիւններ ու հետապնդումներ): 1976 թուականին Բանանցն ունէր 1675 հայ բնակիչ: 1970ական թուականների վերջերից Բանանցում (բուն գիւղից դուրս՝ աջափնեակում) տնաւորւեցին նաեւ մի քանի ընտանիք Աղբրեջանցիներ: 1988 թուականին Բանանցի Հայերի արտագաղթի պահին վերջիններս կազմում էին աւելի քան 20 ընտանիք: Գաղթի նախօրէին Բանանցն ունէր հազարից աւելի հայ բնակիչ, մինչնակարգ դպրոց, 100-ի մօտ աշակերտներով: Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ում:

ԿԻՐԱՆՑ ԳԻՒՂ
(ԴԱՇԿԵՍԱՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Կիրանց գիւղը գտնուում էր Խաչակապի հարեւանութեամբ: Զուտ հայաբնակ գիւղ էր: Ունէր շուրջ 80 տուն հայ բնակութիւն, ութամեայ դպրոց: Վերաբնակութիւն են հաստատել ՀԽՍՀ-ում:

ԶՈՎԴԱՐ (ՀԱՐՑՀԱՆԳԻՍՏ) ԳԻՒՂ
(ԴԱՇԿԵՍԱՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Այս գիւղը գտնուում էր Գետիչէնին կից սարահարթի վրայ, շրջանի հիւսիսային մասում: 1988 թուականին արտագաղթից առաջ գիւղն ունէր շուրջ 200 միայն հայ բնակիչ, ութամեայ դպրոց՝ սակաւաթիւ աշակերտներով: Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից ազատուած գիւղերում:

ԶԱԳԼԻԿ (ՓԻՓ) ԳԻՒՂ
(ԴԱՇԿԵՍԱՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Շրջանի մեծ գիւղերից մէկն էր: Գտնուում էր շրջկենտրոնից 10 քիլոմեթր արեւմուտք: 1979 թուականին ունէր 1029 միայն հայ բնակիչ: 1988 թ. արտագաղթի նախօրէին գիւղն ունէր շուրջ 900 հայ բնակիչ, մինչնակարգ դպրոց՝ սակաւաթիւ աշակերտներով: Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից ազատուած գիւղերում:

ՂՈՑԹՈՒԽ ԳԻՒՂ
(ԴԱՇԿԵՍԱՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Փոքրիկ գիւղ էր, որ գտնուում էր Ջալլիկի հարեւանութեամբ: 1988 թուականին գաղթի նախօրէին ունէր շուրջ 25 տուն միայն հայ բնակչութիւն: Զուտ նէր դպրոց կամ այլ հասարակական հաստատութիւններ: Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից ազատուած գիւղերում:

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԳԻՒՂ
(ԴԱՇԿԵՍԱՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Մինչեւ 1950-ական թուականին միայն Հայերով, իսկ այնուհետեւ նաեւ Ադրբեջանցիներով բնակեցուած փոքրիկ գիւղ էր Ջալլիկի հարաւային կողմում: Գաղթի նախօրէին ունէր շուրջ 15 տուն հայ եւ կրկնակիից աւելի ադրբեջանցի բնակչութիւն: Գիւղի բնակիչները վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից մաքրուած գիւղերում:

ՆԵՐՔԻՆ ՔԱՐՀԱՏ ԳԻՒՂ
(ԴԱՇԿԵՍԱՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Զուտ հայաբնակ գիւղ էր մինչեւ 1988 թուականին գաղթը Հայաստան: Ունէր մօտ 80 տուն բնակիչ, մինչնակարգ դպրոց: Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից մաքրուած գիւղերում:

ՎԵՐԻՆ ՔԱՐՀԱՏ ԳԻՒՂ
(ԴԱՇԿԵՍԱՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Գիւղը գտնուում է Ներքին Քարհատից 6 – 7 քիլոմեթր հարաւ: Սրա հիմնադրողներն էին (19-րդ դարում) Ներքին քարհատցիները: Մինչեւ 1960-ական թուականին ունէր միայն հայ բնակչութիւն, որից յետոյ գիւղում տնաւորուած Ադրբեջանցիները տարէցտարի չատանալով 1988 թուականին Հայերի արտագաղթի պահին կազմում էին ընդհանուր բնակչութեան համարեա կէսը: Գիւղում կար հայ – ադրբեջանական խառն մանկապարտէզ, դպրոց՝ սակաւաթիւ հայ աշակերտներով: Վերաբնակուել են ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից մաքրուած գիւղերում:

ԴԱՇԿԵՍԱՆ ՔԱՂԱՔ, ՀԱՑԵՐԷՆ ՔԱՐՀԱՏ
(ՀԱՄԱՆՈՒՆ ՇՐՋԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆԸ)

Քաղաքում բացի ճնշող մեծամասնու –

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

«LES NOUVELLES DE MOSCOU»

(Յունուար 26 – Փետրուար 1)

Այս չաբաթաթերթը անդրադառնալէ ետք Բաքուի մէջ խմորուող հակահայ դէպքերուն, ապա Յունուար 15 – 16-ին պատահածներուն, կուտայ կարգ մը ուշադրաւ պարագաներ. մինչ Հայեր կը խոշտանգուին, արդէն զինուորական միաւորներ քաղաք հասած են. փամփուշտարձակ բաճկոններով զինուորներ անտարբեր կը կենան: Կը լսուին այլազան ենթադրութիւններ թէ ջարդերը կազմակերպուած են, անոնց հեղինակները Հայ բնակիչներու ցանկերը ունին, թէ քաղաքագլուխը չմիջամտելու հրաման ստացած է, թէ ջարդարարներուն խոստացած են Հայերու լքուած բնակարանները...: Դէպքերուն յաջորդող օրերուն ադրբեջանական մամուլը լուռ կը մնայ:

18 ամիս առաջ քաղաքագէտներու խումբ մը կարգ մը առաջարկներ կը ներկայացնէ, որոնք կրնան Ադրբեջանի լարուած կացութիւնը մեղմել: Պէտք է ճանչնալ տալ անպաչտօն խմբակցութիւններուն, ժողովրդական ճակատի ու հանրապետութեան ղեկավարներու միջեւ երկխօսութիւն հաստատել, Ղարաբաղի մէջ անտեսապէս ազատ գօտի մը ստեղծել, կիրովապատ քաղաքին անունը կրկին վերածել Կէնճայի: Ու այս առաջարկներէն միայն վերջինը դրական պատասխան մը կ'ունենայ:

Հայկական թաղերու մէջ կատարուած ջարդերը հաւանաբար մեկ պատճառը չէին խորհրդային զօրքին միջամտութեան: Կար նաեւ այն պարագան որ ժողովրդական ճակատը հետզհետէ վարկ կը շահէր խորհրդային հեղինակութիւններու դիմաց:

Այս հեղինակութիւններէն Վէդիրովի մասին Կարի Գասպարով հետեւեալը կ'ըսէ իր վկայութիւններուն մէջ. «ան իր իշխանութեան 615 օրուան ընթացքին ոչինչ ըրաւ լարումը մեղմելու համար»: Դեկտեմբեր մօտ, Մեծ Քուրակ գետի ձախ կողմում ունէին իւրաքանչիւրը 40 – 80 տուն հայ բնակչութիւն (այս երեք գիւղերում ցաւօք մինչ արտագաղթը մեզ չէր յաջողուել այցելել եւ դրանց վերաբերեալ մեր ներկայացրած տեղեկութիւնները խիստ մօտաւոր): Որքան յայտնի է գերանցից միայն Ղարադաղլարում կար տարրական դպրոց սակաւաթիւ աշակերտներով: Ներկայումս հայաթափ են երեք գիւղերն էլ: Բնակիչները վերաբերնակուել են ՀԽՍՀ-ի Ադրբեջանցիներից ազատուած գիւղերում:

ԲԵԳՈՒՄ – ՍԱՐՈՎ ԳԻՒՂ
(ՄԻՐ – ԲԱՇԻՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Միր – Բաշիրի միակ, սակայն զուտ հայաբնակ գիւղն էր շրջապատուած ադրբեջանաբնակ բազմաթիւ գիւղերով: Գաղթի նախօրէին ունէր աւելի քան 600 բնակիչ: Գործում էր վերջնակարգ դպրոցը: Գիւղին իրրեւ ակումբ ծառայում էր 19-րդ դարի գիւղական եկեղեցին: Բոլոր բնակիչները գաղթի ճամբան են բռնել 1988 թուականին եւ վերաբնակուել գլխաւորապէս Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի Մարտակերտի շրջանի արեւելեան հարթավայրային գիւղերում:

ԽԱՆԱՎԱՐ ՔԱՂԱՔ
(ՀԱՄԱՆՈՒՆ ՇՐՋԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆՆ Է)

Քաղաքում, որն ունի մօտ 20 հազար բնակչութիւն, մինչեւ 1988 թուականին ապրում էին նաեւ աւելի քան 3000 Հայեր, որոնք ունէին դպրոց, հայկական թերթ: Բոլոր արտագաղթողները բնակութիւն են հաստատել ՀԽՍՀ-ի տարբեր մասերում:

ԼԵՆԻՆԳԵՆԴ
(ՇԱՄԽՈՐԻ ՇՐՋԱՆ)

Նախկին վերմանական գաղութ, այժմ գլխաւորապէս Ադրբեջանցիներով բնակեցուած քաղաքատիպ աւանը մինչեւ 1988 թուականին ունէր շուրջ 1000 հայ բնակիչ, որոնք բոլորն էլ վերաբնակուեցին ՀԽՍՀ-ում:

ԿԻՐՈՎԱԲԱԴ (ԳԱՆՁԱԿ) ՔԱՂԱՔ

Ճշդրիտ յայտնի չէ Գանձակի հայ բնակչութեան քանակութիւնը մինչեւ արտագաղթը, բայց հաւանական է, որ այն կազմում էր ոչ պակաս քան 30 հազար մարդ: Հայերը բնակւում էին գլխաւորապէս քաղաքի արեւմտեան մասում, ուր ունէին առանձին թաղամաս, հայկական դպրոց (մինչնակարգ), գործող Հայոց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին (ի դէպ ամբողջ Ադրբեջանում գործող Հայոց երկու եկեղեցիներից մէկը): Քաղաքի Հայերի արտագաղթը չարունակուում է ցայսօր (գլխաւորապէս՝ ՀԱՅԿԱՆ ԽՍՀ),

(Շար. 3 եւ վերջ)

տեմբերի վերջաւորութեան երբ Բաքուի մէջ հայկական եկեղեցի մը կը քանդեն, զարձեալ ոչ մէկ հակազդեցութիւն: Անպատիժ մնալու փորձը աւելի կը հրահրէ թշնամանքը: Ցեղոյ կը սկսին պինդեալ պայքարները:

Գալով իր վերաբերման պարագաներուն, Գասպարով կը պատմէ թէ ազգբնջանցի բարեկամներու օժանդակութեամբ կը խմբէ իր ազգականները ու Մոսկուայի ճառարակ խաղացողներու միութենէն օգնական մը կ'ուզէ, որով ինչպէս ծանօթ է, կը մեկնի Մոսկուա:

Շարաթաթերթը կը խօսի նաեւ ջրջափակումին, պատճառած վնասներուն, Ազգբնջանէն հասած փախստականներու վիճակին մասին:

«LE FIGARO - MAGAZINE»

(Յունուար 27)

Ակադեմական Ժան տ'Օրմէսոն քանի մը տողերու մէջ կ'ամփոփէ Հայերու պատմութիւնը որ լեցուն է փառքով ու ողբերգութիւններով: Ուրարտուներէն մինչեւ խորհրդային իշխանութիւն անոնք իրենց ազգային ինքնութիւնը կը հաստատեն Ասորիներու, Պարթեւներու, Հռոմէացիներու, Բիւզանդացիներու, Արաբներու, Մոնղոլներու, Պարսիկներու, Թուրքերու եւ Ռուսերու միջեւ: Կը յիշուի քրիստոնէութեան դարձը, Կիլիկիոյ Թագաւորութիւնը որ Խաչակիրներու չրջանին սերտ կապեր կը մշակէ Ֆրանսայի հետ: Ցեղոյ կը յաջորդէ Թրքական տիրապետութիւնը որ ահռելի կ'ըլլայ բոլոր Հայերուն համար: Անոնք 1876–ին, յետոյ 1894–1896–ին, բայց յատկապէս 1915–ին, մեծերու ընդհանուր անտարբերութեան մէջ եւ երբեմն ալ մեղակցութեամբ, զանգուածային կերպով կը բնաջնջեն Հայերը: Աւելի նոյնիսկ մառայլ գոհունակութիւն մը կը պատճառէ մեծերու որոնք կը տեսնեն թէ արիւնի մէջ կ'անհետանայ «հայկական հարց» կոչուած փշոտ խընդիր մը: Բոլոր Հայերու ահաբեկած յիշողութեան մէջ անջինջ մնացած է յիշատակը մեր դարուն առաջին ցեղասպանութեան, որուն պաշտօնական ճանաչումին ու դատապարտումին կը սպասուի ի զուր:

Տ'Օրմէսոն յետոյ կը խօսի Հայաստանի ու Ազգբնջանի խորհրդայնացումին, Նախիջեւանի ու Լեռնային Ղարաբաղի չրջանները նուն մասին: Կ'ըսէ թէ Իրանի կրօնամոլ յեղափոխութիւնը արծարծած է մահմետականներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ թշնամութիւնը ու յատկապէս Բաքուի մէջ Ազերիները սկսած են բնաջնջել Հայերը որոնք ինքնապաշտպանութեան անցած են: Այսպէս կ'արդարացնէ ակադեմականը խորհրդային զօրքերու միջամտութիւնը: Զօրք, որ հազիւ ազգնական ճահիճէն դուրս եկած, ինքզինքը կը գտնէ ազգբնջանական լաբիւրինթոսին մէջ: Իսկ Կորբաջովի համար տընտեսական մղձաւանջին վրայ կ'աւելնայ նաեւ այս մէկը:

Իր քրոնիկին աւարտին տ'Օրմէսոն հարց կուտայ. այսօր, երբ պալթեան հանրապետութիւնները անկախութիւն կը պահանջեն, Մոլտավիա կը խլրտի, Ուկրանիա եւ Բելոռուսիա անորոշութեան մէջ են, երբ Մոնղոլիայի հովանաւորութիւնը իր մասին խօսիլ կուտայ, Միջին Ասիոյ մահմետականները – 50 միլիոն մարդ, ցրուած չորս հազար քիլոմեթրի վրայ – ի՞նչպէս պիտի դիմաւորեն ռուսական հրապայլերուն Բաքու միջամտութիւնը: Ահաւոր բարդութեամբ խաղ մը քրիստոնեայ Հայաստանը կը զեռեղէ ապագայական ու կրօնական կնճիռին կեդրոնը. կնճիռ որ կը սպառնայ Կորբաջովը հակազդել խորհրդային մահմետական – ներուն ու մահմետական աչխարհին:

«Ազգբնջան» խորագրուած էջերու մէջ ալ, աւելի անդին, կը խօսուի Բաքուի հայահալած դէպքերուն մասին: Կողոպուտ, թալան, բռնաբարում...:

Երեսխի, Իջեւանի մէջ սաստիկ եղած են բախումները. երկու կողմի կամաւորներն ալ զիրար ջարդած են մինչեւ իրենց վերջին չունչը:

Զինուելու համար երկու կողմն ալ կը յարձակի զինանոցներու, ոստիկանատուներու վրայ: Ազերիները զէնք կը ստանան Իրանէն: Երեւան՝ Պէյրութէն:

Ցօդուածագիրը կը յիշէ 1914 - 18–ի ցեղասպանութիւնը, Սումգայիթի 1988–ի ջարդերը: Երկու ժողովուրդներուն արտասահմանեան հատուածները դործի լծուած են,

«Կացութիւնը աղէտալի է» ըսած է Կորբաջով. իսկ խորհ. զօրքերու քաղաքական պատասխանատուն՝ զօր. Լիսիչեւ անհրաժեչտ նկատած՝ «չատ խիստ միջոցառումներ կարգուկանոնը հաստատելու համար»:

Կարմիր բանակը չուրջ 30 հազար հոգինոց ուժ ղրկեց Բաքու. ու Ազերիներու զայրոյթին հետ կը յիշուի խորհրդային քաղաքացիներու պոռթկումը. «այլեւս երբե՛ք Ա.Ֆղանիստան» կը գոչեն անոնք: Բանակին այս միջամտութիւնը պատճառ եղած է որ Բաքուի կողմէ Կորբաջովի Հայերու կողմնակից ըլլալով ամբաստանուի: Երեւանի մէջ ալ հակառակն է պարագան. կը պնդեն թէ ընդհ. քարտուղարը Թրքական ծագում ունի, թէ կինը թաթար է (ինչ որ ճիշդ է) եւ թէ իր ազգկան առաջին ամուսինը մահմետական էր:

Ու յօդուածագիրը՝ Ռոպէռ Լաքոնթր, կ'եղրակացնէ. «Ազգբնջանի պատերազմը, լիթուական ընդդիմութիւնը, Արեւելեան երկիրներու վերիվայրումները, կեդրոնական Ասիոյ խռովութիւնները, Մոլտավիան, Ուկրանիան, անոեսական աղէտը, պարապ վաճառատուները, աւազակութեան յաճախակի ընոյթը եւ կըրեմլինի կչխանութեան պայքարը. այս բոլորը չատ են միանգամ մարդու մը համար»:

«LE POINT»

(Յունուար 29/Փետրուար 4)

Շարաթաթերթը առաջին պարբերութենէն կ'ընդգծէ այն իրողութիւնը, թէ կարմիր բանակը Բաքու միջամտեց երբ արդէն աւելի քան չաբաթ մը անցած էր հակահայ ջարդերէն եռք: Այդ միջամտութիւնը ծանրակչիռ ապացոյցն էր ազգութիւններու կորբաջովեան քաղաքականութեան ձախողութեան:

Մեծ հետաքրքրութեամբ կը սպասուի կեդրոնական կոմիտէի յառաջիկայ նիստին, որ յետաձգուած է Փետ. 5–ին: Օրակարգին վրայ պիտի դանուի կուսակցութեան ուղեգիծի ծրագրին քննարկումը որ պիտի ներկայացուի 28–րդ համագումարին. այս համագումարը հաւանաբար տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբերին:

Փ. Պրիանսոն ուչադրութիւն կը հրաւիրէ նաեւ լուութեան պարադայի մը վրայ. այսքան դժուարին չրջանի մը խորհրդային ղեկավարները չեն չտապեր ընդհ. քարտուղարին օդնութեան փութալու: Ազգբնջանի մէջ համայնավար կուսակցութիւնը գրեթէ ապօրինի հռչակուած է ու վարկաբեկուած, այս կացութեան մէջ ի՞նչպէս բացատրել նաեւ Ռիժկովի լռութիւնը որուն դլխաւորած կառավարութեան զօրքը միջամտութեան բոլոր պատճառները ունի:

Սակայն խորհրդային վարչաձեւին մէջ լուութիւնը անչարժութիւն չի նչանակեր: Նոյնիսկ ընդհանրապէս կը նչէ տագնապի չրջան մը. այդ ժամանակին ընթացքին կոմիտէները իրենց ուժերը կը հաչուեն ու հաչիւներ կը կարդադրուին:

Այս վերջին իրադարձութիւնները ազդութիւններու քաղաքականութեան ձախողութենէն զատ, չատ փափուկ կացութիւն մը ստեղծած է Կորբաջովի ու զօրքին միջեւ: Այս բոլորը վերակառուցումի հեղինակը կը դարձնեն անկարգութեան մարդը:

Հակառակ այս բոլորին, կացութեան լուծումը դիւրին չի թուիր: Ղարաբաղը պիտի չարունակէ կռուախնճոր ըլլալ բնակիչ Հայերու եւ զայն չրջապատած Ազերիներուն միջեւ: Ընդհանուր ճեւով ան յայտարար էջը եղաւ հինդ տարիէ ի վեր Կորբաջովի վարած ազգութիւններու քաղաքականութեան որ հիմնուած էր Լենինեան սկզբունքներուն վրայ:

Այսուհանդերձ, Կորբաջովի ապագան վտանգուած ըլլալ չի թուիր, դոնէ այնքան ժամանակ որ քաղաքական զանազան հոսանքները զինքը փոխարինող անուն մը չունին: Ու չարունակելու համար ան պէտք է կամ աւելի եւս ժողովրդավարական դարձնէ կուսակցութեան կառոյցը ու աւելի իշխանութիւն տայ Հանրապետութիւններուն, կամ համաձայնութեան եղր մը դտնէ վարչամեքենային հետ որ իրմէ կը պահանջէ դաղար մը տալ բարեփոխումներուն: Սակայն դէպքերու ներկայ ընթացքը կարելիութիւն պիտի տա՞յ ընտրութիւն մը կատարելու. կամ, մանաւանդ, լինք ասկէ եռք առանձին պիտի ըլլա՞յ ատիկա ընելու:

***

Շարաթաթերթը նոյն թիւով տեղ կուտայ նաեւ Ազգբնջանի տագնապին դէմ Թեհրանի ելբքին: Փիչո Պէյլօ ղրկութիւնը

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս կը հաղորդենք՝ թէ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Ներկայացուցչական ժողովի 35 աչխարհական նոր անդամներուն ընտրութիւնը կատարուեցաւ Կիրակի օր, Յունուար 14–ին:

Ներկայացուցչական ժողովին անդամ ընտրուեցան հետեւեալ անձնաւորութիւնները. -

Տիկին Մարինա Սողոմոնեանց, Պ.Պ. Պարչա Բամպուքճեան, Արմէն Բարսեղեան, Սերժ Գալանճեան, Ցակոբ Գասարճեան, Ակօ Գաւուքճեան, Տելեմաք Գավէզեան, Արմէն Գույումճեան, Անտրէ Թիւթիւնճեան, Ժան Թիւթիւնճեան, Գեղամ Թորոսեան, Օննիկ Ժամկոչեան, Խոմոն Կաղէրեան, Կարօ Կարապետեան, Վիդէն Կարապետեան, Պատրիկ Կէնճեան, Ցակոբ Կէվրէկեան, Արթիւր Հայրապետեան, Պերճ Մասլաք, Համազասպ – Կապրիէլ Մոմճեան, Անդրանիկ Շահպենտէրեան, Վահէ Զիլինկիրեան, Գէորգ Պաղըճեան, Բաֆֆի Պաղըճեան, Սերժ Պալեան, Օննիկ Պայրամեան, Սարգիս Պետոյեան, Արթիւր Պէյլէրեան, Կարպիս - Ռօժէ Զրբաչեան, Ազա Տանոիկեան, Խաչիկ Տարագճեան, Մանուէլ Տէյիրմէնճեան, Երուանդ Փափազեան, Լեւոն Քէլապճեան, Ազեքսանդր Օհանեան:

ԴԻՒԱՆ
(Կնիք)

կը սկսի մէջբերելով Իրանի արտաքին նախարար Վէլայէթիի հետեւեալ արտայայտութիւնը. «Իրան հաստատակամութեամբ կը հետեւի այլ երկիրներու ներքին գործերուն չմիջամտելու սկզբունքին»»:

Ազդարեւ, Իրան Ազերբնջանի պատահարներէն ղուչանալու բաւական լուրջ պատճառներ ունի. առաջինը պատմական է: Մինչեւ Ի. դարու սկիզբը Իրանի մէջ ազերբնջանական ազգայնականութեան երեւոյթ մը դոյութիւն չունէր: Ամէնէն բարձր պաչտօններուն վրայ կարելի էր Ազերիներու հանդիպիլ ու թրքերէնը մշակոյթի լեզու մըն էր: Շահ Ռըզա Փահլաւիի ու տղուն վարած պարսկացումի քաղաքականութիւնն է որ Թեհրանի ղէմ դարձուց Ազերիներու ազգայնականութիւնը մը:

Քաղաքական պատճառներու կարգին պէտք չէ մոռնալ իսլամական յեղափոխութեան գործած տպաւորութիւնը. ան մեծ ընդունելութիւն դտաւ Իրանի Ազերիներուն մօտ: Սակայն խանդավառութիւնը երկար չտեւեց, քանի որ ղեկավար դերքերը միչտ Պարսիկներու ձեռքը մնացին. նախարարներու ղրեթէ ամբողջութիւնը պարսիկ է ու Ազերիներու դժգոհութիւնը Շահին ժամանակէն չատ տարբեր չէ:

Իրաքի հետ պատերազմը կորնցնելէն ի վեր Իրան առանձին է միջազգային բեմին վրայ: Չի կրնար հանդուրժել որ Սարհ. Միութեան հետ ալ յարաբերութիւնները պղտորին: Ունի տնտեսական եւ քաղաքառազմավարական պատճառներ:

Անցեալ Յունիսին Ռաֆսանճանի Սարհ. Միութեան հիւրն էր ուր յատուկ ջերմութեամբ ընդունուեցաւ. եթէ այցելեց նաեւ Բաքու, ատիկա սրբազան պատերազմի կոչ ուղղելէ աւելի, հանդարտութեան, չափաւորութեան հրաւէր կարդալու համար էր: Եւ այնքան ատեն որ Թեհրան հաչուած չէ մեծ սատանային՝ Միացեալ Նահանգներու հետ, չի կրնար կրեմլինի եւ իր միջեւ եղած կապերը խզել:

Ազերբնջանեան միացեալ երկիր մը ինչ ճեւով ալ ըլլայ, անընդունելի է Իրանի համար: Եթէ անկախութիւնը ըլլայ պարագան, Իրանէն Ատրպատականի անջատումի հարց մը պիտի ծագի. իսկ եթէ միացումը Թեհրանի հովանաւորութեամբ տեղի ունենայ, երկրին մէջ թրքախօսները մեծագոյն զանգուածը պիտի կազմեն: Ահա, այս ազգակներուն նկատառումով, կեդրոնական Ասիոյ մահմետդէտ մը կ'ըսէ. «Իրան Իսթանպուլէն Իսլամապատ կայսն սահմաններ կ'ուզէ»:

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՂՕԹՔԻ ՊԱՀ

Հինգչաբթի օր, Յունուար 18–ին ժամը 20·45–ին Իսիլ Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ Աղօթքի պահ միջեկեղեցական յարաբերութեան ծիրէն ներս եկեղեցիներու միջեւ միութեան համար:

Տասը տարիներէ ի վեր Իսիլի եւ Քլամարի մէջ գործող քրիստոնէական դանազան եկեղեցիներու միջեւ դոյութիւն ունէն սիրալիր ու լաւ կապեր:

Կեդրոնական նիւթ ունենալով.– «Որպէսզի ամէնքը մէկ ըլլան ... Որպէսզի աչխարհն ալ հաւատայ...Յովհ. ԺԷ· 21 – հաւաքուած էին Լատին Կաթողիկէ, Հայ Առետարանական, Հայ Կաթողիկէ, Բողոքական Ռէֆորմէ եւ Ռուս Ուղղափառ եկեղեցիներու պատասխանատուները, նաեւ Իսիլի Հայ Առաքելական եկեղեցին որ ունախութիւնն ունեցաւ այս տարի ընդունելու աւելի քան 200 հաւատացեալներ զանազան եկեղեցիներու պատկանող, որոնք հաւաքով, երկիւղածութեամբ ու յուզումով եկած էին աղօթելու:

Բարի գալստեան խօսք արտասանեց Ֆրանսերէն ու հայերէն լեզուներով եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Մխիթար Վարդապետ, օրուան ոգին ու հաւաքի բուն նպատակը բացատրելէ վերջ բաւ թէ՝ «Այսօր կրկին անդամ տխուր ենք ու մտահոգ. երբ Ղարաբաղի եւ Ազգբնջանի մէջ կրկին անդամ մարդկային վայրագութեան ու աննկարագրելի եղեռնի գոհ դարձած է քրիստոնեայ դարաւոր Հայ ազգը որ Արեւելքի մէջ քրիստոնէութեան չահակիրն ու միակ պաչտպանը եղած է...»: Ու վերադառնալով օրուան նիւթին վերջացուց խօսքը յիչելով եկեղեցւոյ մեծ հայրապետներէն Ս. Օգոստինոսի բանաձեւը որ կ'ըսէր.– «Միութիւն կարեւոր բաներու համար, ազատութիւն երկրորդական հարցերու մէջ եւ Սէր բոլորի միջեւ»:

Ապա յաջորդաբար ելոյթ ունեցան դանազան եկեղեցիներու ներկայացուցիչները, չարականներով աւետարանական ընթերցումներով, քարոզներով, աղօթքներով, ինչպէս Տէր Տէնէչէր Լատին եկեղեցիէն, վերապատուելի Ռ. Լեւոնեան Հայ Աւետարանական, Հայր Աթանաս(Հայ Կաթողիկէ, Հայր Ռէհպինտէր՝ Ռուս Ուղղափառ եւ Ռէֆորմէ Բողոքական եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ:

Իւրահատուկ եւ ի մասնաւորի յուզիչ մթնոլորտ ստեղծուեցաւ երբ Տիկին Մարալ երգեց՝ «Տէր Ողորմեա», Միհրան Սարկաւագ՝ «Ով Զարմանալի եւ Այսօր Զայնն» եւ Ստեփան Սարկաւագ՝ «Քրիստոս ի մէջ» պատարագի հատուածները:

Վերապատուելի Լեւոնեան եւ Միւռոն Վարդապետ խիստ նրբին ու միաժամանակ դժուարին պարտականութիւնը ունէին Ցիսուս Քրիստոսի խաչելութեան սրբապատկերին առջեւ խօսիլ «Քրիստոնէական Ներում»ի մասին: Վերապատուելին թէ վարդապետը անդրադառնալով քրիստոնեայ հայ ազգի անցեալին, Հայ եկեղեցւոյ անփոխարինելի ազդեցութեան մեր ազգային նկարագրի կազմաւորման մէջ, եւ այն պարադային որ մեր Տէրը Ցիսուս Քրիստոս դաստիարակեց մեզ «սիրել մեր թշնամիները, օրհնել մեզ անիծողները եւ չարի դէմ բարիք դործել»: Հայր Միւռոն ի մասնաւորի չեչտեց թէ քրիստոնեայ եւ ներող ըլլալ, երբեք չէ նչանակած թուլամորթ, տարուկ եւ աննկարագիր ըլլալ: Այլ ներող եւ քրիստոնեայ անհատին պէտք է վերագրել հոդիի վեհութիւն, սրտի ազնուութիւն եւ նկարագրի քաջութիւն: Մեր Քրիստոնեայ ըլլալուն չվերագրենք մեր ազգի բոլոր դժուարութիւնները, անցեալին թէ այսօր:

Ցանուն օտարազգի եկեղեցիներուն խօսք առնելով Հայր Տէնէչէր խօսեցաւ հայ ժողովուրդի արդար դատի մասին եւ աղօթեց Հայ ազգի եւ Եկեղեցւոյ բոլոր ձեռնարկներու յաջողութեան համար:

Աղօթքի այս դեղեցիկ եւ հոգեմայլ պահը վերջ դտաւ Ֆրանսերէն լեզուով արտասանուած «Հայր Մեր»ով, որ ապա երդուեցաւ ներկայ հայ համայնքի կողմէ:

Եկեղեցւոյ հոդաբարձութիւնն ու Պայծառութեան Տիկնանց Մարմնի անդամուհիները հրաւիրեցին ներկաները հաւաքուելու Նուրհան Ֆրէնկեան Մշակութային սրահը անուչեղէններով ու զովացուցիչներով յագեցնելու նաեւ իրենց ծարաւը: Մտերմիկ ու ջերմ այս մթնոլորտը տեւեց մինչեւ ժամը 23:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

(Շար. Ա. Էջէն)

նաժողով»ի Յունուար 26-ի նիստին նախադահած է փոխ վարչապետ՝ Վ. Մովսիսեան: Նշուած է որ Ադրբեջանի սահմանակից շրջանները լարուածութիւնը կը շարունակուի: Լուրջ ընդհարումներ չեն պատահած, սակայն կարգ մը զրդռիչ ապրքներ կատարուած են Ադրբեջանի տարածքէն: Ազգակից, Ղափանի շրջանին մէջ կրակած են Եղուարդ հայկական գիւղին բնակիչներու վրայ, որու հետեւանքով վիրաւորուած է երկու հոգի: Հայերը այդ արարքին չեն պատասխանած: Կացութիւնը բարդացնելու փորձ մը եւս կատարուած է Ղազախի կողմէն, երբ ծայրագեղականները զնդակոծած են Իջեւանի շրջանի սահմանամերձ վայրերը: Զոհեր չկան:

Ադրբեջանի Կումայըի գիւղի ծայրագականները, տեղեկանալով որ իրենց կոլխոզի ղեկավարը բանակցութիւններ կ'ընէ Նոյեմբերեանի շրջանի հայ գիւղացիներուն հետ բարիդրացիական յարաբերութիւններ մշակելու համար, զայն սպաննած են:

Յունուար 25-ին Ղէպի Արցախ վերակոչուած թռիչքները հայ բժիշկներուն կարելիութիւն տուած են բժշկական օգնութիւն ցոյց տալու այդ շրջաններու բնակչութեան: Առողջապահութեան նախարարութիւնը հայաբնակ շրջաններ ղրկած է բժիշկներու խումբեր՝ բոլոր սարքաւորումներով ու դեղօրայքով: Տաղնապալի նկատուած է որ Հայաստանը տակաւին Լեռնային Ղարաբաղի հետ կապուղի չունենայ: Սակայն հաւաստումներ կան որ մօտ օրէն Գորիս – Լաչին ճամբան կը բացուի:

***

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԱՊԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի կառավարութիւնը սոսկած է Խորհրդային Միութեան Նախարարաց Խորհուրդին Յունուար 17-ի որոշումը «Ազգամիջեան յարաբերութիւններու սրման հետեւանքով Ադրբեջանէն հարկադրաբար հեռացած քաղաքացիներուն անյետադարձելի օգնութիւն ցոյց տալու միջոցառումներու մասին»:

Երեսփոխաններու տեղական խորհուրդներուն յանձնարարուած է որ Յունուար 1-էն յետոյ իրենց շրջաններուն մէջ տեղաւորուած Ադրբեջանէն հարկադրաբար հեռացած քաղաքացիներուն յատկացնել մարդ գլուխ 100 ռուբլի, վերարկու, կօշիկ եւ առաջին անհրաժեշտութեան այլ ապրանքներ գնելու համար ալ՝ 200 ռուբլի: Խորհրդային Առեւտուրի Նախարարութեան եւ Պետական Դրամատան յանձնարարուած է ապահովել այդ ապրանքները:

***

ՆՈՐ ՆՈՒԻՐՆԵՐ

Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդը եւ կարգ մը բարեգործական կազմակերպութիւններ Հայաստանի նուիրած են փայտեայ չինարարական տարրերու արտադրութեան սարքեր, որոնք արդէն տեղադրուած են Էջմիածնի պահածոյի գործատան մօտ եւ սկսած են բանիլ: Առաջին 50 տուները նախատեսուած են Ստեփանաւանի շրջանի Գիւլաղարակ գիւղին համար:

— C. B. A. F. —

Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL

au Théâtre de l'Hôtel de Ville
d'Asnières
Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Levon KATERJIAN

de LOS ANGELES
avec son orchestre
et *ELIA PEHLIVANIAN*

le Vendredi 16 février à 20 h 30

Prix des places : 100 et 150 Frs.

Réservations :

47. 99. 50. 28 · 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

Ա.յրի Տիկին Մաննիկ Պետրոսեան,
Տէր եւ Տիկին Թերար Պետրոսեան եւ զաւակները,
յաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՄՈՒՇԵՂ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 31-ին:
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Փետրուար 2, ժամը 9-ին Շուրիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին:
Մահապդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

«ԾԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Պետրոսեանի եւ զաւակներուն:

ՁԱՇ

Անկէնի Նարեկ դպրոցին ի նպաստ ճաշ, Փետրուար 3-ին ժամը 20-ին Անկէնի Սալ ատ Ֆէթը (Քազինոյի դիմաց):

Ծօսք կ'առնեն վերապատուելի՝
Ռ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ եւ Ժ. ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ
Նուագախումբ՝ Հայրենիք
Պատշաճ յայտագրով, մասնակցութեամբ՝ Էվըլին Ալթունեանի:
Կարելի է արձանագրուիլ հեռաձայնելով՝
34 – 17 – 29 – 26
48 – 41 – 49 – 37

***

Les événements d'Arménie incitent l'Association Nareg à maintenir sa soirée du 3 février 1990 à la salle des Fêtes d'Enghien.

Cependant le dîner dansant initialement prévu, afin de financer les cours gratuits de son école, sera limité à un dîner avec orchestre et partie artistique. Il y aura également l'intervention de plusieurs orateurs donnant les dernières nouvelles d'Arménie et informant les présents des éventuelles mesures prises dans la communauté.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէսինի Կրօնական Ընկերակցութեան վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առած է հետեւեալ գումարները Շահիկ Օհանեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի.–

Տէր եւ Տիկին Օննիկ Առաքելեան 2000, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան 500, Եղկիէլ եւ Սամուէլեան ընտանիքներ 500, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Ենովքեան 300, Պր. Արսէն Տէր - Սարգիսեան 100, Ֆր.:

Շահիկ Օհանեանի մահուան քառասունքին առթիւ եկեղեցին պայծառութեան համար՝ Սամուէլեան ընտանիք 500, Ա.յրի Տիկին Սուլթան Օհանեան 500, Ա.յրի Տիկին Լօրանս Օհանեան 1000, Տէր եւ Տիկին Ժան – Փիէր Սէաֆ 1000, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Առաքելեան 1000, Մինասեան ընտանիք 1000 Ֆր.:

Տիկին Զարուհի Միքայէլեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝ Տիկին Մարսէն Պամամճեան 300 Ֆր.:

Ա.յրի Տիկին Տէյիրմէնճեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Զալըքեան 100, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Գասլաքճեան 200, Տէր եւ Տիկին Զաւէն Պամամճեան 200, Տէր եւ Տիկին Ա.րտաշէս Կէլկէլեան 200 Ֆր.:

Վահան Տօնիկեանի մահուան առթիւ.– Ա.յրի Տիկին Լիւսի Տօնիկեան 300 Ֆր.:

Տիկին Էլիզ Գալոյեանի մահուան առթիւ.– Երէկին Զապէլ Վարդանեան եւ զաւակը 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Պեհիկեան 50 Ֆր.:

Եկեղեցիին պայծառութեան համար.– Տիկին Լիւսի Մկրտիչեան 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ձեպրայիլ Պահատուրեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Ուզումեան 200 Ֆր., Ա.յրի Տիկին Մարիձա Փանոսեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ա. Գարակէօզեան 100 Ֆր.:

Տիկին Մարի Գօզոյեանի մահուան առթիւ.– Ա.յրի Տիկին Շուշան Ղամպարեան 200 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

75ème Anniversaire de l'Union des Dames Arméniennes de Paris

DEJEUNER - JUBILE

organisé par le Comité de Secours pour les Orphelins
DIMANCHE 11 FEVRIER A 13 HEURES
dans les salons du YAN's Club
5, ave. Reille, Paris 14e

— *Participation* 300 *Frs.* —

Réservations : Avant le 5 Février
au : 47 - 93 - 18 - 38

PLACES LIMITEES

ՅՕԴՆ ՏԱՐԹԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպած՝

Փարիզեան Շրջանի Գայլիկներուն, Թեւիկներուն, Սկաուտներուն եւ Արեւոյշներուն կողմէ:

Կիրակի, Մարտ 4, ժամը 14·30-ին

SALLE DE LA CHIMIE

28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e

— M° INVALIDES —

Նշամուած նոր յայտագիր·–

- Թատերական ներկայացում հայերէն,
- Հայկական պարեր, երգեր, զուեշտներ Գայլիկներու կողմէ եւ արտասանութիւններ հայերէն,
- Լուսարձակով ցուցադրութիւն Հայ Աւրիներու Միութեան գործունէութեան՝ նախորդ եւ ներկայ տարիներու եէմպորիներուն եւ բանակումներուն մէջ,
- Սկաուտական նուագ:

— *Պուֆէ* — *Մուտք՝ 60 Ֆր. – երախաներուն՝ ձրի:*

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԱԾԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ԾԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի անդամական ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 3, ժամը 16-ին տօնական հաւաքատեղիին մէջ:

ՎԱՂՈՑՏ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը կը հաղորդէ որ ձմրան արձակուրդներու առթիւ, դասընթացքը կ'ընդհատուի Փետրուար 24-էն Մարտ 3:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Մարտ 11, *կէսօրէ առաջ երիտասարդ Պիոնէրներու դեղարուեստական ելոյթը:*

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ARCHAK II
de retour en France
Première projection
Dimanche 11 mars à 18 heures
au Cinéma COSMOS
76, rue de Rennes, 75006 Paris
les autres séances en province
vous seront communiquées ultérieurement.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 3
SAMEDI
3 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.202 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.202

ԲԱՔՈՒ ՍՆՈՒՆԴ ԿԸ ՂՐԿԷ ԱՐՑԱԽ...

Ինչպէս ծանօթ է, ձերբակալուած էր Մահմետ Ալի Զատէ որ ժողովրդական ճակատի ծայրայեղականներու հաստատած Պաշտպանութեան Ազգ· Խորհուրդի նախագահն էր Հինդչաբթի իրիկուն, միլթենական հեռատեսիլէն հարցազրոյց մը սիրուած է իրեն հետ եւ Ադերին չատ «դիպուկ» պատասխան մը գտած է, երբ իրեն հարց արուած է թէ ինչո՞ւ, կոչեր ըրած է որ Հայերը մեկնին, ձգեն բաքուն ու հեռանան, տեղ չունին հոն, եւայլն, եւայլն:

Ալի Զատէ կը բացատրէ· – Գիտէի որ պիտի ջարդեն, որպէսզի չըջարդուին, հրաւէր կարգացի, որ մեկնին··· : Կը մնայ խորհ՞ն չնորհակալու – թիւն յայտնել այս Ադերին, որ ինչ հնարամիտ ալ եղած է փրկելու համար Հայերու կեանքը··· : Ալի Զատէ դեռ ինչ յուշեր ալ ողեկոչած է Պարոյր Սեւակի հետ անցուցած չրջանէն··· : Լրիւ մեզա–

Ալիզատէ կը բացատրէ·–

յական մըն է արտասանած :

Հինդչաբթի իրիկուն է միայն որ Վարդանեան, Բլէեան եւ Գալստեան Երեւանէն Ռիգա մեկնած են Մոսկուայի ճամբով (Երեւան – Ռիգա կապ չկար), ուրեմն դեռ ոչ մէկ խօսակցութիւն սկըսած էր Հինդչաբթի իրիկուն, ինչպէս կը հաղորդէին մետիաները:

Սեփհանակերտ հասած է օդանաւ մը բաքուէն մեծաքանակ սննդեղէնով, բայց Ղարաբաղցիները չեն իսկ մօտեցած հրթռպարակ լեցուած ապրանքներուն: Ասիկա կը բացատրէ, թէ ինչո՛ւ թռանիր կապը դադրած էր Երեւանի հետ: Հինդչաբթի ալ Երեւան կապ չէր ունեցած Սեփհանակերտի հետ;

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՊէՅՐՈՒԹի մէջ քրիստոնէական կուսները չէին դադրած Ուրբաթ առաւօտ, հակառակ յայորդական հրադադարներու, որոնք առաւելաբար «չունչ առնելու» կը ծառայեն: Մեռեալներու թիւը 82–ի հասած է եւ աւելի քան 200 վիրաւոր կայ: Զօրավար Աւուն կը յամառի չճանչնալ Թայէֆի (Սաուտի Արաբիա) համաձայնագրերը եւ օրուան իշխանութիւնները, այսինքն նախագահ Հրաուիի օրինաւորութիւնը: Ինք կ'ուզէ որ միայն բանակն ըլլայ զինեալ ուժը եւ լիբանանեան ուժերը իրեն ենթարկուին: Ֆրանսա կոչ ըրաւ, որ բոլոր ուժերը համախմբուին օրինաւոր իշխանութեանց չուրջ, բայց լսող չկայ:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ վարչապետը բացարձակապէս մերժեց Արեւելեան – Գերմանիոյ նախարարապետին՝ Մոտրոյի Գերմաններու վերամիացման ծրագրին դոնէ մէկ կէտը՝ չէզոք պետութեան մը սկզբունքը: Մոտրոյի ծրագիրը 3 հանգրուան կը նախատեսէ·– Ա) «պայմանագրական հաստատակապետութիւն մը, որ արդէն իսկ բազմաթիւ տարրեր պարփակէ» ինչպէս՝ տնտեսական եւ զրամական: Բ) Համադաշնակցութիւն մը հաստատակաց օրգաններով, օրինակ՝ խորհրդարանական յանձնախումբ մը, լեհերու ժողով մը եւ տրուշ գործադիր մարմիններ: 3–րդ հանգրուանը ծնունդն է·– «դերմանիկ միակ պետութեան մը գերմանական դաշնակցութեան ձեւին տակ, չնորհիւ համաձայնակցութեան երկու մասերու մէջ ընտրութիւններու եւ միակ Խորհրդարանի մը ստեղծումը, որ հրապարակ հանէ միակ Սահմանադրութիւն մը եւ հաստատէ միակ կառավարութիւն մը Պերլինի մէջ: Այս ամբողջը հիմնուած զինուրական չէզոքութեան կանոնադրի մը վրայ: Այս կէտը անընդունելի է Քոհլի համար: Արեւելեան Գերմանացիները, սակայն, անհամբեր են եւ ոմանց կարծիքով, Մոտրօ ժողովուրդին կամքին ընդառաջ կ'երթայ, ոչ թէ իր կամքն է:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«OGGI»

(Յունուար 31)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՎԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Իտալական չարաթաթերթը մենաշնորհը ապահոված է հինգ խորհրդային լրագրողներու թղթակցութեան Աղրբէջանի վերջին դէպքերուն մասին: Ծանօթ է որ օտար թղթակիցներուն մուտքը արգիլուած էր Բաքու եւ ուրեմն «Օճճի»ի համար՝ Նիկոլայի Դիմիդով, Վլադիմիր Կոնտուզով, Վիկտոր Լիտովկին, Ալեքսանար Պոկրովսկիճ եւ Ժ· Մոսոովչիխով կը նկարագրեն ինչ որ տեսած են Բաքու:

Լրագրողները առարկայօրէն կը պատմեն ինչ որ կրցած են տեսնել: Սկիզբը, երբ ժամանած են փոքրիկ բեռնակառքով, ոստիկանութիւնը զիրենք վառ ատած է կառքէն, խուզարկած, ԹԱՍՍ–ի թղթակից՝ Սոլովիովի լուսանկարչական գործիքը գրաւած, իրենց ալ նոթատետրերը, ապա՝ վերադարձուած են թուղթերը:

Նկարագրութիւնը իր մանրամասնութիւններով մասնաւոր նորութիւններ չի բերեր, բայց հետաքրքրական կողմը այն է որ պատմողները խորհրդային լրագրողներն են եւ ոչ Հայ վախճատականները, որոնց վկայութիւնը կրնայ ենթակայական նկատուիլ: Կ'ըսեն թէ բազմաթիւ հայ ընտանիքներ ապատան փնտռած են զինուորականներու մօտ, բայց հոն ալ միշտ դիւրին չէ ամէն բան, քանի որ զօրանոցը չրջապատուած է ծայրայեղական տարրերով, որոնք կը սպառնան եթէ փորձ ըլլայ Հայերուն օգնելու: Թղթակիցները կը խօսին նաեւ Գեռաչէնի, Շահումեանի, Ազատի, կամոյի չրջաններուն մասին: Լրագրողները Հայաստան ալ եղած են:

«L'EVENEMENT DU JEUDI»

(Փետրուար 1 – 7)

ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԱՆԿՈՒՄԸ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻՆ ՁԱՐԹՈՒՑԻՉ

«Համայնավարութեան հոգեվարքը» խորագրուած էջերու մէջ Ժան – Ֆրանսուա Քան կը վերլուծէ ներկայ վերիվայրումները ու անոնց հաւանական ազդեցութիւնները Արեւմուտքի քաղաքական հոլովոյթին վրայ:

Եւրոպայի արեւելեան մասը հիւանդ մարմին մըն է որ դուրս կուտայ այսօր, ինչ որ կլլած էր վերջին չիսուն տարուան ընթացքին: Այսօրուան կացութիւնը այն է, որ չիսուն տարի ճնշուած, ընկճուած իրականութիւնը յանկարծ կ'ելլէ իր վրիժը լուծելու: Այսուհետեւ անպործու – թիւնը աւելի չեչտուած պիտի ըլլայ, ինչպէս ոճիրները, դրամահոսքը, իսկ բոզքները՝ աւելի սաստիկ:

Այսօր ազգութիւն եւ կրօնք որոնք տարիներով ճնշուած էին, զարթօնք կ'ապրին· երկիւ, Իրանի պարադան էր, այսօր Ադրբէջանի, ու կրնայ վաղը տիրել ամբողջ Ռուսիոյ: Ասոր քով, ընկերվարապրողջ Ռուսիոյ: Ասոր քով, ընկերվարապետները կը տեսնեն որ հետզհետէ աւելի կան զազափարականէն հետզհետէ աւելի քիչ բան կը մնայ· Հայաստանի, Լեհաստանի, Արեւելեան Գերմանիոյ, Հունգարիոյ, Չեխոսլավաքիոյ պարագաները լաւագոյն օրինակներն են ասոր: Ստալինականութիւնը ժառանգ ձգեց Լենինը, կանութիւնը ժառանգ ձգեց Լենինը, նաեւ ազերի ոճրագործները. սակայն նաեւ ամբողջատիրական վարչաձեւին ղէմ պատրաստուեցան լաւագոյն ուժերը· Վալեզա, Վաքլաւ Հաւել, Սախարով:

Ներկայի քաոսին մէջ ծայրայեղ ալն ու ձախը չեն յաջողիր իրենց տեղը գտնել· առաջինը կը մտածէ թէ քերթողներու եւ ճառախօսներու չրջանը անցած է ու ժամն է «փիւրէր»ներու: Միւս կողմէ, որքան ալ որ կոչուի «ձախ» կամ «ալ» եղերով բացատրել չկրնալ Արեւելեան Եւրոպայի անցուդարձը, դիւրին պիտի չըլլայ:

Աղգայնամոլութեան մասին խօսելով Ա·

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՆԳԻՍՏ ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 4, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Փետրուար 1–ին, Հինդչաբթի իրիկուն, տեղական ժամով 20·30–ին, յանկարծամահ եղած է Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքը Եղիշէ Արք· Տէրտէրեան: Պատրիարքը վերջին օրերը թեթեւ անհանգստութիւն մը ունեցած է եւ բաւական յոգնած կը զգար ինքզինքը Հինդչաբթի իրիկուն:

Որդի Վասպուրական աշխարհի, աւազանի անունով՝ Եղիազար, Եղիշէ Արք· ծնած էր 1910 Յուլիսին, Ռչտունեաց զաւառի Կայնմիրան գիւղը: Վեցերորդ զաւակն էր իր ընտանիքին եւ հազիւ քանի մը տարի եաք, պիտի ճաշակէր Ապրիլեան սեւ ճակատագիրը եւ մանկութիւնը անցընէր Նահր էլ Օմարի (Իրաք) որբանոցը բախտակից ունենալով ուրիշ մանուկ մը, որ յետագային պիտի ըլլար՝ Սերովբէ Արք· : Իրաքէն եաք, չրջան մը պիտի ըլլար նաեւ Երուսաղէմի որբանոցը, ապա յաճախէր Ս· Յակոբայ վանքին Ժառանգաւորաց վարժարանը: 1932–ին կը ձեռնադրուի կուսակրօն՝ քահանայ Թորգոմ Արք· Գուշակեանի ձեռամբ եւ կը տառնայ վարդապետական գաւազան: 1949–ին, Կիւրեղ Պատրիարքի վախճանեաք, հինգ տարի կը կոչուի պատրիարքական տեղապահի պաշտօնին: Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է Էջմիածին, 1951ին օծակից ունենալով Վազգէն Կաթողիկոս (այն ատեն՝ առաջնորդ Ռումանահայոց): 1960–ին Պատրիարք կ'ընտրուէր Երուսաղէմի:

Եղիշէ Պատրիարք ծանօթ է նաեւ որպէս գրող, եղիվարդ ծածկանուն եւ հեղինակ է արձակ թէ չափածոյ բազմաթիւ հատորներու: Ցիշենք· – «Մազդազինէն մեղրամոմէ» (1941), «Խորտակման գիշերները» (1943), «Անցորդը», «Լերան վրայէն», «Օտարականը» (Արձակ էջեր Ցիսուսի կեանքէն), «Ընտիր էջեր», «Կարմիր ղօրավար» (նուիրուած ապրիլեան նահատակներուն, տասնեւեօթը երկարաչունչ քերթուածներէ, նախերգանքէ մը եւ վերջերգէ մը բաղկացած) (1975), «Հեթանոսաց առաքեալ», «Լուսամատեան» (1981), «Լուսաւորիչը» եւլն· : Բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ հրատարակած է նաեւ Պատրիարքարանի պաշտօնաթերթ՝ «Սիոն»ի մէջ:

Եղիշէ Արք·ի պատրիարքութիւնը ունեցած է նաեւ փոթորկալից չրջաններ, վերիվայրումներ, որոնց անդրադառնալու օրէ չէ անչուշտ: Եթէ՝ բանասեղծ Եղիվարդ ունէր հատու դրիչ մը, քերթողական չնորհ եւ գրական տաղանդ, եթէ բանախօս Եղիշէ Արք· ունէր հռետորական չունչ եւ տպաւորիչ ոճ, Պատրիարքը սակայն, յաճախ չէր գիտցած սանձել իր կրքոտ արտայայտութիւնները, երբ կը տարուէր բանավէճերու եւ տխակալ յօդուածներու մէջ:

Այնուամենայնիւ Եղիշէ Պատրիարք, հարազատ զաւակ Վասպուրական աշխարհի, կը պահպանէր սերտունդի մը, որ Հայու տագնապը ապրեցաւ ամբողջ կեանքը ու իր տուրքը տուաւ իր ազգին:

***

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ, յուղարկաւորութեան եւ վերջին օծման, ներկայ կ'ըլլայ Ներսէս Արք· Պոզապալեան, որ կը տանի նաեւ Վազգէն Ա·ի խօսքը:

Երկուչաբթի օր Երուսաղէմ կը մեկնի նաեւ Գիւտ Արք·:

Եղիշէ Պատրիարքի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, հաւանաբար, Հինդչաբթի, Փետրուար 8–ին: Այս Կիրակի, Փետրուար 4–ին, Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ֆրանսայի Հայց· բոլոր եկեղեցիներուն մէջ:

ՎԵՐՋԱՊԷ՞Ս...

ՀԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԻԱՑԵԱԼ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

Կ'ըսէին թէ չէր ըլլար: Կ'ըսէին թէ անկարելի էր: Ի՞նչն էր անկարելի: Հայ կազմակերպութիւններու միացեալ հանդիպում մը:

Կ'ըսէին թէ վէճ կը ծագի: Վէճը կռիւի կը վերածուի երբ նոյն սեղանին շուրջ նստին Դաշնակցական ու Ռամկավարը: Կ'ըսէին...

Բայց ահա թէ ինչ պատահեցաւ այս տարուան Յունուար 22-ին, երբ Նիւ-Եորքի Ս. Վարդան Եկեղեցիին ներքնայարկի սրահին մէջ մէկ սեղանի շուրջ խմբուած էին տասնեակ մը հայկական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները, որոնց կարգին նաեւ Դաշնակցական ու Ռամկավար ղեկավարներ:

Քով-քովի նստած էին մէկ քանի տասնեակ երիտասարդներ:

Սեղանին ղլուխն անցած էին Աչճեան Արք.ն ու Ժաժակ Վարդապետը: Այս վերջինը՝ երիտասարդ կղերական, կը վարէր օրուան հանդիպումը:

Գուցէ ոմանք ըսեն թէ օրուան ժողովը տեւեց երկար: Բայց ինչ որ նկատելի էր ինծի պէս դուրսէն եկողի մը համար, հանդիպումին համերաշխ ընթացքն էր:

Կառավարել կարգադրութեան մը մէջ խօսք կ'առնէին ներկաները, միշտ ձայն խնդրելով Ժաժակ Վարդապետէն:

Օրուան միակ հարցը, Նիւ-Եորք քաղաքի մեծագոյն եկեղեցիներէն Ս. Փաթրիք տաճարին մէջ հայ-ամերիկեան էքիւմենիք մէկ պաշտամունքին հարցն էր ուր Նիւ-Եորքեան չարք մը եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ պիտի աղօթէին հոգիներուն համար Աղբերջանցիներու ձեռքով սպաննուած Հայերուն:

Բարեկամի մը առաջնորդութեամբ անակնկալօրէն յայտնուեցայ այս սրահէն ներս եւ հոն ներկայութիւնս օրհնեալ ժամ նկատեցի լսելէ եռք տարուող խօսակցութիւնները:

Արդարեւ, ինչպէս նշեցի վերը, Նիւ-Եորքի հայկական բոլոր կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները եղբայրական մթնոլորտի մը մէջ չարունակեցին այս ժողովը եւ որոշումներ տուին միաձայնութեամբ:

Մոմավառութիւն, խաղաղ գոյց, հաւաքման վայր, Մէնհէթընի փողոցներէն երթ, կարգապահական յանձնախումբ, խորհրդային դեսպանատունին յանձնուելիք բանաձեւ, երկու ելոյթ Ռամկավար եւ Դաշնակցական ներկայացուցիչներու կողմէ, դրօշներու պարզում, առաջնորդ եպիսկոպոսներու ներկայութիւն, լոզունգները, ուր չըլլան հակախորհրդային արտայայտութիւններ, Ղարաբաղի հայկական ըլլալը չեչտելու անհրաժեշտութիւն, ցեղասպանութեան վերջ տալու կոչ... Ահա ոչ լրիւ ցանկը օրուան նիւթերուն, որոնք ծեծուեցան այս հանդիպումին ընթացքին եւ բոլոր հարցերն ալ դռան պատշաճ լուծում:

Յարդանքի մթնոլորտ մը կը տիրէր երբարու հանդէպ հանդիպումին ամբողջ տեւողութեան:

Ուրեմն, կարելի է եղեր նստիլ մէկ սեղանի շուրջ տասնեակ մը հայ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներով, ու մանաւանդ Ռամկավար ու Դաշնակցական ներկայացուցիչներով ու ոչ միայն չկռուիլ, այլ նաեւ կատարեալ համերաշխական մթնոլորտի մը մէջ որոշումներ տալ մեր ազգը այսօր յուզող հարցերու շուրջ:

Ապրի՛ք, Նիւ-Եորքահայեր, թող ձեր առաջին այս պայքարը օրինակ հանդիսանայ մօտ ու հեռու դաղութներու եւ մանաւանդ չարունակուի ձեր մօտ:

**

Ձորեքշաբթի, Յունուար 24-ին, հայ կազմակերպութիւններու եւ կուսակցութիւններու համերաշխ մթնոլորտի մը մէջ տրուած որոշումները նոյն համերաշխութեամբ եւ օրինաւորութեամբ գործի վերածուեցան:

Արդարեւ, Մէնհէթընի մէկ քանի փողոցներու երկայնքին հաւաքուող հայ ներկաներու թիւը կը հասնէր շուրջ երեք հազարի:

Երիտասարդութիւնը ճնշող մեծամասնութիւն էր յայտնօրէն: Բոլորին չբերնէն վրայ երգ կար ու ժպիտ, որ կը բխէր համերաշխ ոգիէ մը:

Անշուշտ, կ'ըսէր մէկը, երբ բոլորս միանանք ուժ կը կազմենք: Միութիւնը զօրութիւն է:

Ցիսունը անց մարդ մը կ'ըսէր.- Այո՛, երբ առանձին կը ներկայանանք Պետութեան ու հանրութեան մեր թիւը երկու հարիւրը չանցնիր, բայց երբ կը ներկայանանք միութեամբ, ինչպէս այսօր, մեր թիւը կը հասնի հազարներու:

Երիտասարդ տղաք, մէկ կողմէ ստացած բարերութիւնները կը հաւաքեն յանուն Ղարաբաղի, յանուն ցեղասպանութեան չկրկնուելուն, միւս կողմէ մոմեր կը բաժնուէին:

Տղաքը կը հսկէին կարգապահութեան:

Այսպիսի բազմութիւն, հայ բազմութիւն, Նիւ-Եորքի փողոցները երկար ժամանակէ ի վեր չէին տեսած:

Մէկը կ'ըսէր, ղէնքի տեղ մոմեր չալեկած ու վառած ենք ու քիչ եռք Նիւ-Եորքի մեծագոյն եկեղեցիներէն մէկուն մէջ պիտի աղօթենք: Այո՛, կ'ըսէ կին մը, այսօր մոմեր չալկած ենք, վաղը ղէնք չալկելու համար:

Բազմաթիւ յայտարարութիւններ դրօշի պէս օդին մէջ են: Կը կարդանք.- «Ղարաբաղը Հայաստանի կը պատկանի», «Վերջ ցեղասպանութեան», «Բռնել Ադըրբէջանցիին ձեռքը»: ... Ազդիկ մը լոզունգներ կ'արձակէ ու ժողովուրդը կը կրկնէ ինչ որ նախատեսուած էր ժողովով:

Ուրեմն մեր ժողովուրդը կարգապահ ըլլալը գիտէ:

Ամերիկեան ոստիկանութիւնը ներկայ է: Ձիաւորները կարգը կը պահեն: Թէեւ, այս երկու ուժերուն ալ ներկայութեան պէտքը չկայ, քանի դիտորդը բացարձակ կարգ ու կանոնն է, բայց պետական այս սովորոյթը անհրաժեշտ է պահել: Որեւէ համայնք իրաւունքը ունի յոյցեր կազմակերպելու, բողոքի երթեր ունենալու, նախապէս պետութեան արտօնութիւնը ունենալէ եռք:

Նիւ-Եորքի Մէնհէթընեան չբլանի եօթը փողոցներու երկայնքին կը քալեն Հայերը:

Անցորդներ պահ մը կը կանգնին եւ կը կարդան ազդագրերը ու մերթ հարցեր կուտան ցուցարարներուն:

Ահա այն պահն ու այն վայրը երբ երկու կուսակցութիւններու զոյգ ներկայացուցիչները քաղաքական ճառեր պիտի արտասանեն օրուան նիւթին՝ զարաբաղեան հարցին ու Ազերիներու գործած ջարդերուն շուրջ: Կը խօսին Արա Գայլեանն ու Արա Գաբրիէլեանը: Անոնց խօսքին մէջ չկայ պոռթկում: Զուսպ են: Հայկական իրաւունքները կը պաշտպանեն:

Վերջապէս ցուցարարներու անվերջ երկարող շարանը կը հասնի Նիւ-Եորքի Ս. Փաթրիք տաճարին, մուտքին առջեւ, ուր պահ մը կը խմբուի: Տարիներով պիտի չտեսած մարդիկ կարօտով կը համբուրուին, կը հրճուին: Մեծ տեսակցութեան մը օրն է կարծէք:

Այստեղ Հայերը իրարմով կը զօրանան:

Այս հսկայ տաճարը երեք հազար հոգիի համար նստարաններ ունի: Պիտի լեցուի արդեօք:

Լեցուեցան: Ոտքի վրայ մնացողներ ալ եղան:

Սկսան եկեղեցական արարողութիւնները:

Հանդիսութիւնը որ ունի էքիւմենիք դրոշմ, կը վայելէ ներկայութիւնը Նիւ-Եորքի քաղաքապետ՝ Պր. Դաւիթ Տինքընզին: Քաղաքապետը սեւամորթ մըն է: Ցիշեցէք այս պատկերը: Եթէ դարաւոր պայքարով սեւերը հասան արդար յաղթանակի մը, պատճառ չկայ որ մենք եւս յարատեւ պայքարով չհասնինք մեր իտէալներու իրագործումին:

Կը նուագուի Փրէլիւտ մը: Խօսք կ'առնէ Նիւ-Եորք քաղաքի Արքեպիսկոպոս կարդինալ՝ Ճօն Քոնոր, աղօթք մը ընելով: Ան արդարութիւն եւ խաղաղութիւն կը պատգամէ:

Ապա խօսք կ'առնէ Ամերիկայի Հայ Կաթողիկէ առաջնորդ՝ Ներսէս Եպիսկոպոս Սէթեանը:

Հայոց Եկեղեցւոյ երէչախմբը կը հնչեցնէ մեր շարականները: Ժողովուրդը, չունչը պահած մտիկ կ'ընէ երգ-չուէի՝ Փարթամեանի զուլալ ձայնը:

Խօսք կ'առնէ Թորգոմ Արք. Մանուկեանը, որ կաթողիկէ այս տաճարին բեմէն հանդամանօրէն կը խօսի հայկական ջարդերու եւ Ազերիներու ի գործ դրած ժխտողականութիւններու մասին:

Ապա կը խօսի Աչճեան Արք., կարճ եւ ազդու:

Կարդինալ Օ. Քոննոր դարձեալ խօսք կ'առնէ: Ան դէմ է ոճիրներու որոնց են թարկուած են Հայերը անցեալին եւ այսօր:

Հայկական շարականներ: Դարձեալ կ'երգէ Փարթամեանը իր կախարդիչ ձայնով:

Բեմին առջեւ կուգայ Ցոյն Օրթոտոքսներու Արքեպիսկոպոս՝ Աթենագորասը:

Նախապէս կը խօսի քաղաքապետը, անդրադառնալով հայկական 1915-ի ցեղասպանութեան ու մասնաւորելով Ղարաբաղի խժդժութիւնները:

Նիւ-Եորքի հայութիւնը վերափոխման օր մը կ'ապրի: Բոլորը ուրախ են:

Լուսանկարիչներ, սինեմա նկարող-ներ իրար կ'անցնին:

Ժողովուրդը բաւարարուած է: Բայց ոմանք կ'ըսեն.- արդիւնքը ի՞նչ է, այս գործին: Այդ հարցը տուողները չեն գիտեր, որ քաղաքական կեանքին մէջ արդիւնքները չեն նմանիր արհեստներու մէջ ձեռք ձգուած արդիւնքներուն:

Ահա, վերջապէս ... հայ կազմակերպութիւններու եւ կուսակցութիւններու միասնականութիւնը գործի կը վերածուի:

Նիւ-Եորքի հայ կազմակերպութիւններ, դուք տուիք առաջին օրինակը որ օրինակելի էր:

Կը մնայ չարունակել:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Նիւ-Եորք
Յունուար 25

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻ ԵԶՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ազգի մը ինքնութիւնը հաւաստող նախապայմանը լեզուն է: Իւրաքանչիւր ժողովուրդ լեզուին միջոցաւ կը կառուցանէ դինք բնորոշող յատկանշական մշակոյթ: Այս առումով, ազգի մը ամենանուիրական հարստութիւնը լեզուն է. երբ լեզուն դադրի, ազգը կ'անյայտանայ: Իր ծագումէն ի վեր, 30 դարեր չարունակ, հայ ժողովուրդը ունեցած է մէկ անբաժան ուղեկից՝ իր լեզուն: Ընդհակառակ, ճկուն լեզուին, հայ ժողովուրդը կերտած է ինքնուրոյն մշակոյթ, ինքնատիպ ազգային նկարագիրը: Շուրջ 75 տարիէ ի վեր, ամէնուն յայտնի ողբերգական իրադարձութիւններու հետեւանքով, արեւմտահայ աչխարհաբարով հաղորդակցողները ամբողջ աչխարհի երեսը ցիրուցան եղած են ու կազմած՝ Սփիւռք: Սփիւռքի շուրջ երկու միլիոն Հայերուն դոյատեւման ազդակը եւ մչատեւութեան սատարող ուժը՝ լեզուն է: Ուստի՝ այսօր, մայրենի լեզուին բնականոն, համաչափ զարգացումը ապահովելը՝ իւրաքանչիւր Հայու պարտականութիւնն է:

Յօդուած Ա.-

ՀԻՄՆՈՒՄ

Արեւմտահայ Աչխարհաբարի Եզրաբանական Խորհուրդը կը հիմնուի հայ մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ: Ան կը բաղկանայ կամաւորապէս համախմբուած անհատներէ, որոնք որոչած են միացեալ ջանքերով հսկել եւ օժանդակել հայերէնի լեզուի բնականոն զարգացման՝ մեր պատմութեան ներկայ փուլին մէջ:

Եզրաբանական Խորհուրդը զուտ գիտական – լեզուաբանական համախմբութիւն է: Ան ազատ կը մնայ ամէն տեսակ հասուածական, կուսակցական կամ մխութենական հակակչիռէ եւ ազդեցութենէ:

Յօդուած Բ.-

ՆՊԱՏԱԿՆԵՐ

Եզրաբանական Խորհուրդին նպատակները են.-

ա.- Սահմանել ժամանակակից գրական արեւմտահայերէնի զարգացման եւ ամման սկզբունքները:

բ.- Կանոնաւորել լեզուին մէջ ի յայտ եկող անհամաչափութիւնները:

գ.- Լուծել լեզուին բերանացի եւ գրաւոր արտայայտութիւններուն մէջ երեան եկող վիճելի հարցերը:

դ.- Նպաստել գրական լեզուին համաչափ ու միատարր զարգացման՝ հետեւեալ ոլորտներուն մէջ:

1.- Ուղղագրութիւն եւ կէտադրութիւն,

2.- Ձեւաբանութիւն եւ ուղղախօսութիւն,

3.- Տառադարձութիւն,

4.- Ընդհանուր բառակերտում եւ եզրակերտում՝ ներքին լեզուամիջոցներով,

5.- Մասնագիտական բառակերտում եւ փոխառութիւններ,

6.- Արեւմտահայ եւ արեւելահայ փոփոխակներու փոխադարձ յարաբերութիւններ եւ անոնց զարգացման նպաստող հարցեր:

Յօդուած Գ.-

ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Եզրաբանական Խորհուրդը կը բաղկանայ երկու տեսակ անդամներէ՝ գործօն եւ խորհրդատու:

Գործօն անդամները, թիւով 7-էն 9 հոգի, կամաւոր կերպով աչխատիլ ցանկացող հայ թէ օտար բանասէրներ, լեզուաբաններ, գրողներ, դասախօսներ են: Իւրաքանչիւր գործօն անդամ կը սահմանէ ու կը ղեկավարէ լեզուին այս կամ այն կողմին վերաբերող աչխատանքի ծրագիրը մը:

Խորհրդատու անդամները կամաւորապէս կը մասնակցին իրենց նախընտրած աչխատանքի ծրագրին՝ գործօն անդամի մը աջակցութիւն բերելով: Որպէս խորհրդատու անդամ աչխատելու ցանկութիւն յայտնողները՝ պէտք է դիմանագրուին Եզրաբանական Խորհուրդի Քարտուղարութեան քով:

Յօդուած Դ.-

ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ

Եզրաբանական Խորհուրդի մնայուն Քարտուղարութիւնը Փրանսա կը գտնուի: Գործօն անդամները երեք տարին անդամ մը, կամ աւելի յաճախ՝ եթէ հարկը պահանջէ, համախումբ ժողովներ կը դումարեն: Այս ժողովներու ընթացքին վերջնական որոչումները կը տրուին նախապէս պատրաստուած եւ Եզրաբանական Խորհուրդի անդամներուն ներկայացուած հարցերու շուրջ:

Համախմբում ժողովներուն որոչումները օրինական են՝ եթէ գործօն անդամներուն կէսէն աւելին ներկայ է ժողովին:

Բոլոր հարցերը կը վճռուին բաց քուէարկութեամբ:

Գործօն անդամներու մեծամասնութեամբ, համախումբ ժողովները տեղի կ'ունենան նախապէս որոչուած քաղաքին մէջ:

Գործօն անդամները կ'ընտրեն Եզրաբանական Խորհուրդի Քարտուղարը, որ կը համադրէ կատարուած աչխատանքը, կը պատրաստէ համախումբ ժողովներու օրակարգը, կապ կը հաստատէ գործօն եւ խորհրդատու անդամներու միջեւ:

Քարտուղարին պաչտօնավարութեան չրջանը առնուազն 5 տարի է:

Քարտուղարը կրնայ նաեւ վարել Գանձապահի պաչտօնը:

Յօդուած Ե.-

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՊԻՏԱՆՔ

Եզրաբանական Խորհուրդը պարբերաբար կը հրատարակէ իր որոչումները պարունակող Ուղեցոյց մը, եւ կը տարածէ զայն Սփիւռքի բոլոր դաղութներուն մէջ:

Եզրաբանական Խորհուրդը դրամական

չհաղթական նպատակներ չի հետապընդեր։ Անոր պիւտճէն նուիրատուու–թիւններէ կը գոյանայ՝ Ուղեցոյցին հրատարակութեան եւ այլ ծախքեր ապահովելու նպատակով։

Յօդուած Զ.–

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻԻՆ

Արեւմտահայ Աչխարհաբարի Եզրաբանական Յորհուրդը եւ Յորհրդային Հայաստանի մէջ գործող Տերմինաբանական կոմիտէն փոխադարձ համաձայնութեամբ կը կազմեն աչխարհաբարի երկու փոփոխակներու Ընդհանուր Եզրաբանական Յանձնախումբը։

Ընդհանուր Եզրաբանական Յանձնախումբը ժողով կը գումարէ երբ պահանջը զգացուի։ Իր գլխաւոր նպատակն է ուսումնասիրել երկու փոփոխակներու զարգացման ներկայ փուլին յատուկ փոխ–յարաբերութիւնները, յատկապէս բառակերտման եւ նորաբանութիւններու ոլորտին մէջ։

Յօդուած Է.–

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Արեւմտահայ Աչխարհաբարի Եզրաբանական Յորհուրդը համասփիւռքեան եւ համահայկական բնոյթ ունի։

Անոր որոշումները պարտադիր չեն կրնար ըլլալ, սակայն ան ճիգ պիտի չխնայէ՝ որ իր եզրակացութիւնները որդեգրուին եւ գործադրուին հայութեան կողմէ։

Եզրաբանական Յորհուրդի հիմնադիր եւ գործօն անդամներ.–

Հ. ԼԵՒՈՆ ՋԷՔԻԵԱՆ
Վենետիկ (Իտալիա)
ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
Միտըլթաուն (Ա.Մ.Ն)
ԼԵՒՈՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆ
Վիէննա (Աւստրիա)
ԱՐԻ ԹՕՓՈՒՋԽԱՆԵԱՆ
Վիլէօրպան (Ֆրանսա)
ԱՆԴՐԱՆԻԿ Վ.ՐԴ. ԿՈՒԱՆԵԱՆ
Պէյրութ (Լիբանան)
Օր. ՄԱՔՐՈՒՀԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Պոլիս (Թուրքիա)
ՍՏԵՓԱՆ ՇԱՀՊԱԶ
Ալեքսանդրիա (Եգիպտոս)
ՌՈՊԵՐ ՏԷՐ – ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ
Էֆս – Ան – Փրովանս (Ֆրանսա)
ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ
Սան – Ֆրանսիսքօ (Ա.Մ.Ն.)

Մինչեւ առաջին համախումբ ժողովին դումարումը, Քարտուղարութեան հասցէն հետեւեալն է.–

DEPARTEMENT D'ARMENIEN
ERLAOS
Université de Provence
29, ave. Robert Schuman
13621 Aix-en-Provence
France

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
ՓԱՐԻԶ

ՏՐԴԱՏ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԸ ՀԱՋԱՐ ՏԱՐԵԿԱՆ Է

1989 Թուականը, հակառակ մեր ներկան փոթորկող ծանրակչիռ պատահարներու ստեղծած խռովքին, յիշուեցաւ որպէս հազարամեակը մեր մշակոյթին կարեւոր մէկ երեւոյթին։ Գլխաւորաբար Ամերիկայի մէջ, նշուեցաւ Անի քաղաքին հիմնարկութեան հազարերորդ տարեդարձը։ Պատմական այս անդրադարձին որպէս հիմնակէտ կ'առնուէր Անիի Մայր տաճարին հիմնարկութիւնը։

Փարիզի Ս. Մեսրոպ մշակութային կեդրոնն ալ Յունուար 25–ի երեկոյթը յատկացուցած էր նոյն հազարամեակին նչումին։ Դասախօսելու հրաւիրուած էր երիտասարդ արուեստաբան Պատրիկ Տօնապետեան որ մասնակցած էր նաեւ Ամերիկայի մէջ Հոկտեմբերին տեղի ունեցած նչումի հանդիսութիւններուն։

Պ. Տօնապետեան նիւթ առած էր հազարամեակը կերտող գլխաւոր դէմքը՝ Տրդատ ճարտարապետը։ Ան Մոմիկի եւ Մանուէլի հետ մինչդարեան հայկական ճարտարապետութեան ոսկեայ դէմքն էր որ հիմնած էր Անիի ճարտարապետութեան դպրոցը։ Իրեն ձեռակերտ կառոյցներէն երեքը –Աբղինայի եկեղեցին, Անիի Մայր տաճարը, Այա Սոֆիայի գմբէթը լաւագոյն վկաներն էին Տրդատի ճարտարապետական հանճարին։

Յօսելէ առաջ այս կոթողներուն մասին, դասախօսը յաջորդական լուսապատկերներով ուրուագծեց հայկ. ճարտարապետութեան զարգացումը, Դ. դարէն մինչեւ Ժ. դարու աւարտը։

Տրդատի կենսագրութեան մասին գրեթէ ստոյգ տուեալներ չկային. Ժ.–ԺԱ. դարու պատմիչ Ստեփանոս Ասողիկ Տարօնացի գրեթէ միակ աղբիւրն էր Տրդատի մասին։ Կար նաեւ Մնացականեանի «Վարպետաց վարպետները» գործը ուր կը խօսուէր Տրդատի կառոյցներուն մասին։

Պ. Տօնապետեան ապա, կրկին լուսապատկերներու ընկերակցութեամբ մէկ առ մէկ ներկայացուց Աբղինան, յատկապէս Անիի Մայր տաճարը, որուն չինութիւնը 13 տարի տեւած էր եւ որ կը ներկայացնէր չքնաղ հայկ. ճարտարապետութեան դեղեցկագոյն նմոյշը։ Շինութիւնը աւարտած էր 1001 թուականին։

Այս ժամանակաշրջանին Տրդատ գործնուած էր նաեւ Կ. Պոլիս, ուր ինչպէս ծանօթ է, մասնակցած էր Այա Սոֆիա տաճարին գմբէթի վերանորոգումին, վնասուած՝ 989 թուականի երկրաշարժին։ Հոս եւս ստոյգ տեղեկութիւններ կը պակսէին Տրդատի բերած մասնակցութեան մասին. Պ. Տօնապետեան զանազան աղբիւրներէ առնուած լուսապատկերներով ցոյց տուաւ գմբէթին Տրդատի կողմէ վերաչինուած մասը որ տակացած էր յետագայ ցնցումներու, մինչ տաճարին ու նաեւ գմբէթին այլ մասերը վնասուեր էին։

Պ. Տօնապետեան խօսեցաւ նաեւ Տրդատի ձեռակերտ Գագկաչէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ տաճարին մասին որ չինուած էր Զուարթնոցի տիպարով, հինգ տարուան ընթացքին։

Տրդատ ճարտարապետի գործին նուիրուած երեկոյթին տեղ տրուած էր նաեւ չարք մը կառոյցներու որոնք միայն կը վերաղրուէին անոր։ Աոնցմէ էին Անիի պալատին հիւսիս – արեւելեան սրահը, Հաղբատի գլխաւոր եկեղեցին, Անիի յատակապիծը, պարիսպները, Խծկոնքի, Ս. Փրկիչ եկեղեցիները, Մարմաչէնը։ Պ. Տօնապետեան համառօտ կերպով անդրադառնալէ եաք ամէն մէկուն, մէջբերելով ծանօթ հեղինակութիւններու կարծիքները, ըսաւ թէ վերագրուած գործերու այս ցանկին մէջ ամէնէն ընդունելին կրնայ նկատուիլ Հաղբատի գլխաւոր եկեղեցին վարկածը։ «Սակայն, աւելցուց՝ անմիջապէս դասախօսը, մերժումը չի նուազեցներ երբեք Տրդատի մեծութիւնը. աւելոր, որ շնորհիւ իր համբաւին մինչեւ Բիւզանդիոն տարաւ հայկական ճարտարապետութեան դարաւոր ոճտութիւնը»։

Ինչպէս դասախօսը նչեց այս հետաքրքրական երեկոյթին սկիզբին, ճիշդ է որ փոթորկալի շրջան մը կ'ապրինք, սակայն հակառակ ներկայի վերիվայրումներուն, կարելի չէր լռութեամբ ու անտարբերութեամբ անցնիլ այս հազարամեակի հանդրուանէն։ Ու Պ. Տօնապետեան տեղին համադրումով մը վիճայաւ լուսդոյնս ներկայացնել մեր մշակոյթին այս կարեւոր դէմքը, Ս. Մեսրոպ մշակութային կեդրոնի սրահը լեցուցած հետաքրքրութիւններու բազմութեան։

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՑ
Հայագիտական ուսումնաթերք

Հրատարակութիւն՝ Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան, Թիւ 1 – 12, 1989

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆի Հայոց Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, Յունուար 15–ին, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը ընդունած է Թեհրանի Հայոց Թեմի 11րդ պատգամաւորական ժողովի անդամները եւ Թեմական Յորհուրդի հաչուեքննիչ մարմինը։ Կաթողիկոսը այնուհետեւ հանդիպում ունեցած է նաեւ Առաջնորդարանի եւ «Աւետիսեան» ազգ. բուժարանի պաչտօնէութեան եւ բժչական կազմին անդամներուն հետ։

**

ԹԵՀՐԱՆի «Նայիրի» սրահին մէջ, Յունուար 16–ին, իրանահայ նահատակներու յիչատակին կազմակերպուած վերարեստական երեկոյթին նախագահած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոս։ «Սիփան» միութեան կողմէ Գուրգէն Յարութիւնեանի բարի գալուստի խօսքին յաջորդած են արտասանութիւններ, հանդէս եկած է «Կոմիտաս» երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Տիգրան Սուքիասեանի։ Հուսկ՝ ելոյթ ունեցած է Կաթողիկոսը։

**

ԹԵՀՐԱՆի Ս. Սարգիս եկեղեցիին մէջ, Յունուար 19–ի երեկոյեան տեղի ունեցած կանոնական պաղթքէն ու ողջերթի հանդիսաթենէն եաք, Գարեգին Բ. Կաթողիկոս աւարտելով Իրանահայութեան տուած հովուապետական իր անդրանիկ այցելութիւնը, Յունուար 20–ին, Փրանքֆուրթի ճամբով Լառնաքա անցած է, ուր մասնակցած է եկեղեցիներու համաչխարհային Յորհուրդի նիստին։

**

ԼՈՍ ԱՆՃԼԷՍԻ համալսարանէն (Եու. Սի. Էլ. Էյ.) ներս Գասպար եւ Սիրուն Յովհաննէսեանի անունով՝ 100 հազար տոլարի հայագիտութեան կրթաթոշակ մը հաստատուած է, որ ամէն տարի մօտ ութ հազար տոլար պիտի ապահովէ վերջերս հաստատուած Աբղի Հայոց Պատմութեան ամպիոնի ուսանողի մը ուսումնական ծախքերուն համար։ Փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեանի ծնողքին անունով հաստատուած կրթաթոշակի այս հիմնադրամը երկրորդն է ամպիոնին հիմնադրումէն ի վեր։

**

ՊՈՍԹՆԻ «Զօրեան» հիմնարկին 50 հազար տոլարի նուիրատուութիւն մը ըրած են Ճորճ եւ Ալիս Յաչիկեան, իրենց ողբացեալ մօր՝ Բարխի յիչատակին։

**

ՆԻՒ ԵՈՐՔի Ազգային Առաջնորդարանի (Կիլիկեան Թեմ) դահլիճին մէջ, Յունուար 16–ին, Մեսրոպ Արք. Աշճեան ընդունելութիւն մը ըրած է ի պատիւ բարերար Ճոն Վարդանի։ Հաւաքոյթի ընթացքին, Մեսրոպ Արք.ը, յանուն Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի, Կիլիկեան իշխանի չքանչանով պատուած է Կաթողիկոսարանի ու Առաջնորդարանի բարերար Ճոն Վարդանը։

**

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան կեդրոնական վարչութեան գործադիր կոմիտէին նիստ տեղի ունեցած է Յունուար 9–ին։ Նախագահ Տիրան Բարիքեան նչած է թէ գործադիր կոմիտէն ազգային համաժողով պիտի հրաւիրէ Մայիսին, որու ընթացքին, ի միջի այլոց, կազմակերպութիւնը պիտի օժտուի նոր կանոնադրութեամբ, պիտի ընտրուին կեդրոնական վարչութեան եւ կեդրոնական քննիչ յանձնախումբին կազմերը։ Կեդրոնական վարչութեան քարտուղար Զաւէն Զաւիկեան խօսած է Յորհ. Հայաստան իր այցելութեան մասին, ուր ներկայ գտնուած էր մասնակցելու Սփիւռքահայութեան Հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի կազմակերպած սփիւռքահայ մշակութային միութիւններու խորհրդակցութեան։

**

ԼՈՍ ԱՆՃԼԷՍԻ «Պէչկէօթիւրեան» սրահին մէջ, Յունուար 7–ին, Թէքէեան մշակութային միութիւնը կազմակերպած է արտասանութեան ու ծիծաղի երեկոյթ մը։ Արտասանութիւններով հանդէս եկած է Թամար Յովհաննիսեան, իսկ Մհեր Մկրտչեան՝ երգիծական պատումներով։ Երեկոյթին ընթացքին խօսք առած են Հերմինէ Սահակեան եւ Յակոբ Պօղոսեան։ Փակման խօսքը ըրած է Եդուարդ Պապայեան։

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ա.ՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909–1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵԼԻԱՉԵԱՆ

ՋՈՐՋ ՈՐՎԵԼ ՄԱՍ

ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՇԽԱՐՀԸ

33· – ՈՐԴԵԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ ՈՒ ԲԱՐԵԽՆԱՄ ՆՈՐ ՏՆՕՐԷՆ

Օրերու, չաբաթներու եւ ամիսներու թաւալումին հետ, մեր փորձառութեան հորիզոնը կ'ընդլայնէր, ամէն անցնող օր դրեթէ նորութիւն մը կը բերէր մեր կեանքին ներս. անակնկալներ ալ չէին պակսեր։ Մեր տնօրէնը՝ Մէհմետ Էֆէնին դաժան երեւոյթով մարդ մըն էր, զուրկ ժպտելու երկնային պարգեւէն, խստակեաց ու կրօնամոլ։ Ան իր ֆէսին չուրջ կը կրէր ձիւնաթոյր վաթթոց մը ինչպէս հօճանները, ոչ միայն կ'ակնա – ծէինք իրմէ, այլ կը վախնայինք ալ, քիչ անդամ կ'այցելէր աղջկանց կողմը, իսկ դալու պարագային առաջուընէ լուր կը ղրկէր, որպէսզի ուսուցչուհիները ժամանակ ունենային ծածկուելու։

Անունդին նուազութեան հետ կ'աւել – նային հիւանդութեան տեսակները եւ մահերու տոկոսը դարձած էր զգալի։ Կը յիշեմ դեռ, Պրուսացի չատ դեղեցիկ աղջիկ մը տարօրինակ հիւանդութեան բռնուեցաւ եւ անչուշտ դեղերու չգոյութեան պատճառաւ դատապարտուած էր մեռնելու. վերջ ի վերջոյ մարմինը յաղթեց թոնաւոր մանրէներուն, բայց ճերդեցին իրենց սեւ կնիքը անոր վարդափերթիթ դէմքին վրայ, տարիներ վերջ ալ ան դեռ կը կրէր խոր կնճիռներ խորշոմած պառաւի պէս։

Օր մըն ալ անակնկալ լուր տարածուեցաւ թէ Մէհմետ Էֆէնտին Պոլիս կանչուած է՝ դողութեան յանցանքով. ըսին թէ հաչիւներուն մէջ զեղծումներ ըրած է եւ դատապարտուած երեք տարուան բանտարկութեան։ Իր ընտանիքով մեկնեցաւ եւ ես կորսնցուցի լաւագոյն ապաւէնս յանձին իր աղնիւ տիկնոջ։ Երիտասարդ՝ վանեցի Մուշտակ էֆէնտի ատաղձագործ նշանակուեցաւ մեր նոր տնօրէնը։ Ինչպէս չատ մը վանեցի Թուրքեր՝ ան հայերէն ալ դիտեր։ Իր արտաքին արդուզարդին խիստ ուշադիր ու բծախնդիր մարդ մըն էր եւ անցած առեն բոյր կը սփռէր չորս դին. կատարեալ պճնասէր մը, բայց առանց յատկնոտութեան։ Ունէր իրմէ մեծ երկու քոյրեր որոնք կը զբաղէին կարով եւ հանդերձատուներով։ Ցարդ չլուծուած գաղտնիք մըն է ինծի՝ թէ ինչո՞ւ մուշտակ անունը կը կրէր, չեմ կարծեր որ թուրքերէն լեզուի մէջ գոյութիւն ունենայ այդ բառը։ Երբեմն կը տարակուսիմ, արդեօ՞ք դաւանափոխ հայ մըն էր, քանի որ որբանոցի կեանքէն ներս՝ իր մուտքն ու անակնկալ մեկնումը անհասկնալի մնաց մեզմէ չատերուն։ Հայ որբերու հետ վարուելակերպն ալ տարբեր էր. իր ժամանումով աւելի կանոնաւորութեան մեր դասերը, եկաւ առեն մը որ առանցի ընկերուհիս եւ ես՝ իր ուչադրութեան մասնաւոր առարկան դարձանք. ինքն էր որ ամէն առաւօտ կուդար մեր երկուքին դաս տալու։ Զուարթ եւ ընկերական մէկն էր, թերեւս իր եւրիտասարդութիւնն էր պատճառ այդ հոգեկան վիճակին։ Իր եւ Զարիֆէ Պաճիին միջեւ բարեկամական կապ մը հաստատուած էր, գուցէ վերջինին ուսուցչուհի ըլլալու պարագան էր որ մօտեցուցած էր զանոնք իրարու։

Առաւօտ մըն ալ արթնցանք որ Զարիֆէ Պաճին փախած է դպրոցէն եւ մնացինք առանց հիւանդապահուհիի, սակայն, քանի մը օր վերջ ան նորէն կը գտնուէր մեր մէջ։ Պատմեց թէ ինչպէս Մուշտակ էֆէնտին մարդիկ ղրկած էր եաեւէն՝ գտնելու համար զինքը։

(Շար. 55)

(Շար. Ա. Էջէն)

Մինչեւիք, կը բերէ Ռուսիոյ օրինակը. կը յիշէ Սախարովն ու Շաֆարեւիչը, իսկ միւս կողմէ՝ պրագէտ Վալանթէն Ռասփութինը որ կ'ըսէ Գերագոյն Խորհուրդի միջնորդնային խմբակին. «մինչ դուք կ'երազէք յեղափոխական մեծ տեղաշարժեր, մենք կը մտածենք Մեծ Ռուսիոյ մասին»: Այս մտայնութեան տէրերուն համար համայնավարութիւնը արեւմտեան արտադրութիւն է որ օտարներու –յատկապէս Հրեաներու– կողմէ ներածուած է Ռուսիա: Անոնք կը մերժեն ատալինական ամէն պատասխանատուութիւն. Մեծ Ռուսիոյ քաղաքակիչները չհրաւիրեցին համայնավարութիւնը, այլ՝ ենթարկուեցան անոր:

Ազգային արժէքները անչուշտ արժէքաւոր բազկացուցիչներ են, կ'ըսէ, Ա. Մինեւիք, ժողովրդավարութեան համար, սակայն եթէ հոն մուտք գործէ նաեւ ազգայնամոլութիւնն ու օտարատեացութիւնը, ատիկա կ'արթնցնէ ատելութիւնը ու կը վնասէ ազդ. մշակոյթին: Հոն է որ Եւրոպայի համար մահացու վտանգ կը նշմարէ յօդուածագիրը:

«Եւրոպա մեր "հասարակաց տունը" պիտի ըլլայ այն ատեն եթէ Խորհ. Միութիւնը դադրի մեր հասարակաց բանտը ըլլալէ» կ'ըսէ Ա. Մինեւիք: Ու կարեւոր է ազգային մշակոյթներու բազմակերպութիւնը, եւ բազմազան աւանդութիւններու խճանկարը: Իսկ հակառակ պարագային, եթէ ազգայնամոլութիւնը յաղթանակէ, ժողովուրդներու մեր զարունները պիտի վերածուին ազգերու նոր բախումի մը: Այս մասին զգոյշ պատմաբանները զգուշացուցած էր՝ «Վերջապէս բացէ՛ք ձեր աչքերը» (զգաքնութենէն քիչ առաջ, անշուշտ):

Դեռ կ'անդրադառնանք չաթաթաթերթին զրութիւններուն:

ՎԱԳԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վագը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (146) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Կոստան Զարեհի
Կեանքի ձամբաներէն
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

A propos de
UN MONDE SANS PITIE
F. MESTOUDJIAN

Սամուէլ Պէքէք — *ՅԱԿՈԲ ՓԱՓԱԶԵԱՆ*

***

Նաւը Լերան Վրայ (հատուած) — *Կ. ՋԱՐԵԱՆ*

Տօքթ. Սեդա Թիրեաքեան,
Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թիրեաքեան,
Պր. Հրայր Ճանկէօզեան,
Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Ջերկանեան,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, հօրաքրոջ եւ խնամիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՍՏԵՓԱՆ ԹԻՐԵԱՔԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Գայեեանէ Ճանկէօզեան–Սաշլեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 1–ին, 86 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երեքշաբթի, Փետր. 6, ժամը 10·30–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն վերեմանատունը ամփոփուելու համար բնատանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Մահազդ չատացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Սեդա Թիրեաքեանի եւ Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թիրեաքեանի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ ընկերակցութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Պր. Հրաչեայ Զուլհակեան 6000 Ֆր., Տիկին Լուիզ Լը – Ռուա Ազապէկեան 5000 Ֆր., «Հայաստանի համար Սանթիյէ Միութիւն» 3000 Ֆր., Պ.Պ. Գէորգ Նորատունկեան, Յովհաննէս Եկէնեան, եւ Ալէն Հաթեան 2000–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Անարէ Եէսիլզարատաչեան եւ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Եէսիլզարատաչեան ողբացեալ Յակոբ Կօշկակարեանի (Մարսէյլ) մահուան առթիւ 1200 Ֆր., Տիկին Ալիս Քոլար եւ Կլորիկ հաստատութիւն 1000–ական Ֆր., Պր. Սերժ Գօճէն 500, Մի Ոմն՝ 400 Ֆր., Պր. Յովսէփ Ֆէնէրճեան 300 Ֆր., Պր. Յարութիւն Տէօվլէթեան 250 Ֆր., Մի Ոմն՝ 200 Ֆր., Տիկին Պ. Կիւլեան 50 Ֆր.:

***

Սէն – Ժերմէն Կապոյտ Խաչի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը հնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Ա.յրի Տիկին Մարի Պապայեան եւ իր զաւակները իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Արշամ Պապայեանի մահուան 3–րդ տարելիցի հոգեհանդստեան առթիւ՝ 1000 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Կազարեան 100 Ֆր.:

Փիէր Սօլաֆեանի հոգեհանդստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Միլոռնեան 200 Ֆր.:

Վռամ Պօզեանի թաղման առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վռամ Սիմոնեան 100 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Ղազարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Ղազարեան եւ զաւակը,
Օր. Սիւզան Ղազարեան,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 30–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Փետրուար 3, ժամը 9·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Աբքէօյի վերեմանատունը:

Մահազդ չատացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

FR3

Երեքշաբթի, Փետ. 6, ժամը 20·30–ին
RENCONTRES
Կը մասնակցի ԼԻԶ ՍԱՐԵԱՆ:

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը կը հաղորդէ որ ձմրան արձակուրդներու առթիւ, դասընթացքը կ'ընդհատուի Փետրուար 24–էն Մարտ 3:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի երեկոյթը Մարտ 9ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութեան պարահանդէսը Մարտ 10, 1990, Շաբաթ առ Ֆէյօրի սրբահներուն մէջ:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՀԱՅԿԱԶ ՄԱՐԱԹԻՐՈՍԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Հայկազ Մարաթիրոսեան 200 Ֆր.:

***

ՏԷՍԻՆ. – Խոսրով Մարաթիրոսեան 500 Ֆրանք:

***

ԿՈՒՆԺ ԼԷ ՎԱԼԱՆՍ. – Լեւոն Տէր-Սարգիսեան 100 Ֆր.:

***

ՎԻԼԷՕՐՓԱՆ. – Տիկին Իսկուհի Ժամկոչեան 200 Ֆր.:

***

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Արամ Ամմապանեան 200 Ֆր.:

***

ՏՒՕՑԼ. – Ոմն՝ 300 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

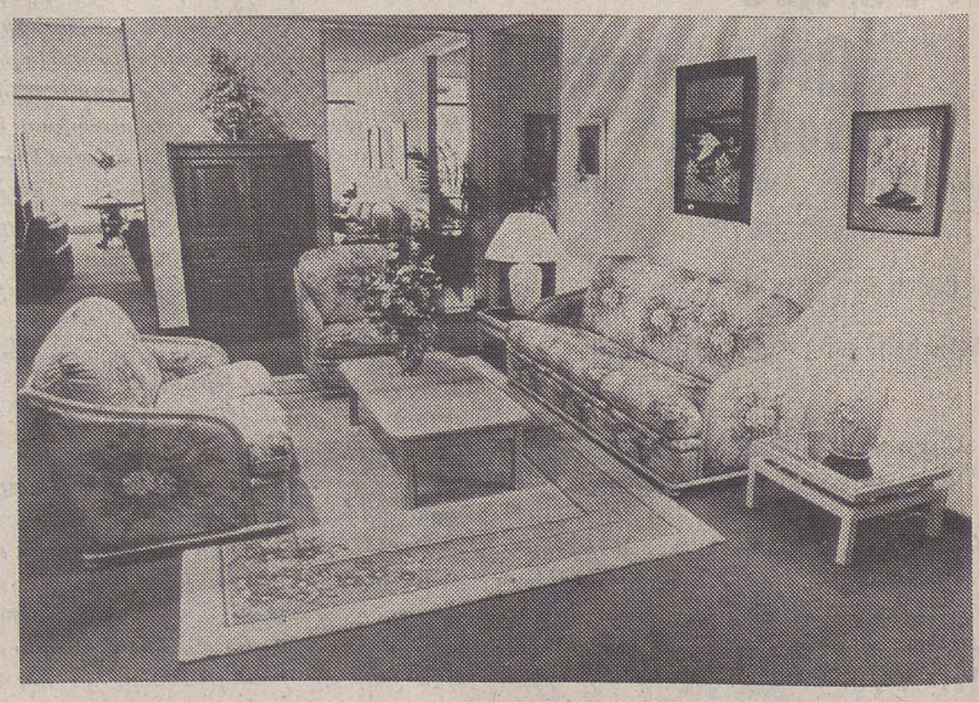
Կիրակի, Մարտ 11, կէսօրէ հաք երեւոյթի պիոնէրներու պեղարուեստական ելոյթը:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

***

ԱՐՇԱԿ Բ.–ի
Ֆրանսա վերադարձը
կազմակերպութեամբ՝
Հայ Կարմիր Խաչի
Կիրակի, Մարտ 11, ժամը 18–ին՝
au CINEMA COSMOS
76, rue de Rennes, 75006 Paris

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆ
75ème Anniversaire de l'Union des Dames Arméniennes de Paris
DEJEUNER - JUBILE
organisé par le Comité de Secours pour les Orphelins
DIMANCHE 11 FEVRIER A 13 HEURES
dans les salons du YAN'S Club
5, ave. Reille, Paris 14e
— *Participation* 300 *Frs.* —
Réservations : Avant le 5 Février
au : 47 - 93 - 18 - 38
PLACES LIMITEES

— C. B. A. F. —
Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»
GALA EXCEPTIONNEL
au Théâtre de l'Hôtel de Ville
d'Asnières
Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières
Levon KATERJIAN
de LOS ANGELES
avec son orchestre
et *ELIA PEHLIVANIAN*
le Vendredi 16 février à 20 h 30
Prix des places : 100 et 150 Frs.
Réservations :
47. 99. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 4
DIMANCHE
4 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 146

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.203 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.203

ՍԱՄՈՒԷԼ ՊԷՔԷԹ

ՏԱՊԼԻՒՆ 1906 - ՓԱՐԻԶ 1989

1953 Յունուար 3–ին, Պուլվար Ռասփայլ թէաթր ու Պապիլոնի բեմին վրայ, թատրոնի պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, թերեւս խզում մը տեղի կ'ունենայ, տիպարներուն արտայայտած մտածումներուն, խօսքերուն եւ շարժումներուն միջեւ: Թատերախաղի մը առաջին եւ վերջին արարներու վերջաւորութեան, երկու «հերոս»ները, Վլատիմիր եւ Էսթրակոն կ'որոշեն երթալ եւ սակայն տեղերնին կը մնան անշարժ, մինչ այդ, Էսթրակոն առիթը կ'ունենայ վար ինկած տափատը վերցնելու... եւ վարպղայը: Անոնք յամենայնդէպս չէին ալ կըրնար երթալ որովհետեւ կը սպասէին Կոտոյին: Այս սպասումը հիմնական առանցքը կը կազմէ տուեալ թատերախաղին, ամէն ինչ կը դառնայ անոր չուրջ: Թատերախաղը կառուցուած է այնպիսի ճարտարութեամբ, ուր կը թելադրուի թէ Կոտոն տուեալ օրը պիտի չգայ, այլ վաղը, անոր գալուստը կ'ըլլայ նոյնիսկ ակներեւ, «արտիեն» մը յատուկ դասական թատերական ըմբռնումներու, եւ սակայն Կոտոն երբեք պիտի չգայ, հանդիսատեսները Կոտոն պիտի չտեսնեն: Թատերախաղը կը կոչուի «Սպասելով Կոտոյին»· հեղինակը՝ Իրլանտացի Սամուէլ Պէքէթ: Այս ներկայացումէն ի վեր միջազգային թատերական շարժումը ականատես եղաւ շատ մը այլ գնդումներու եւ գայթակղութեանց, սակայն հարցը զետեղելով իր ժամանակի ծիրին մէջ, պիտի կարենանք արժեւորել թէ ի՞նչ տարողութիւն կըրնար ունենալ նման թատերախաղ մը: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ թատերախաղի մը գլխաւոր տիպարը բեմին վրայ չերեւիլը, ի՞նչպէս ըմբռնել թատրոն մը որ կառոյց եւ պատմութիւն չունի եւ ուր տիպարները անսերդակնակ երկխօսութիւն մը կը հրամցնեն: Փարիզի մտաւորական եւ արուեստագէտ շրջանակները արդէն բաժնուած են թէր ու դէմ ճակատներու, Սամուէլ Պէքէթ այլեւս ծանօթ է լայն հասարակութեան, թէեւ ինք արդէն որակաւոր վիպասան (1) մըն էր:

Երեւոյթները սակայն այնքան ալ պարզ չեն ինչպէս կը թուին ըլլալ, «Սպասելով Կոտոյին»ի բեմադրիը Ռոժէ Պլէն չորս տարի կը տրամադրէ մինչեւ բեմադրութիւնը յանձն առնելու վերջնական որոշումը: Իսկ սոյն բեմադրին ընտրութիւնը արդիւնք չէր պատահականութեան, Պէքէթ Ռ. Պլէնը անձնապէս ճանչնալէ առաջ, երկու անգամ դաշնօրէն ներկայ եղած էր անոր Սթրինպէրկի մէկ թատերախաղին բեմադրութեան: Նախապէս չորս թատրոններ մերժած էին Պէքէթի բնագիրը· ի՞նչպէս կրնային ընդունիլ թատերախաղ մը, ուր զգայցունց դէպքեր, կին եւ դիմադրական չըկար, այլ ընդհակառակն «ոչինչ» կ'անցնէր կը դառնար հոն:

Ժան–Մարի Սերօ թէաթր ու Պապիլոնի (2) այդ ժամանակուան տնօրէնը սրճանկութեան դուռը հասած, թատրոնը փակելու վրայ էր· նկատելով առաջարկուած գործին արժէքը կը յայտարարէ, թէ նախընտրելի է առնուազն պատուով դոցել թատրոնը· փորձերը կը սկսին: Արդիւնքը կ'ըլլայ անսպասելի· չորս հարիւր ներկայացում մէկ տարուան ընթացքին եւ ապա կը ձեռնարկեն միջազգային շրջագայութի մը:

Ս. Պէքէթ, էօժէն Իոնեսքոյի եւ Արթիւր Ատամովի հետ կը մարմնաւորեն անհեթեթի թատրոնին (3) ռահվիրաները: Թատերական այս շարժումը կը յաջորդէ համաշխարհային երկրորդ պատերազմին· անոր պատճառած արհաւիրքները վերջ կը դնեն խոչալներուն եւ մարդկային կոչուած գաղափարախօսութեանց· մարդկայինը հետեւաբար կը դադրի իմաստ ունենալէ· գոյութենական անտրամաբանական վիճակ մը· աշխարհը կը դադրի իմաստ ունենալէ· առնուազն այն իմաստը զոր քարոզած էին դասական բարոյագէտները: Այս վիճակը լաւագոյնս կը նկարագրէ գոյութենապաշտ Ալպէռ Քամիւ: «Նոյնիսկ սխալ տրամաբանուած աշխարհ մը տակաւին կը մնայ ընտանի: Ընդհակառակն սակայն, լոյսէ եւ խաբկանքէ յանկարծ զրկուած տիեզերքի մէջն իսկ մարդ կը զգայ օտարացած: Այս օտարացումը վերջնական է, քանի ան մասամբ կորնցուցած է աւետեաց երկրի յիշատակները: Այս անջատումը մարդուն եւ կեանքին միջեւ, դերասաւարին եւ իր շրջապատին, կը կազմէ անհեթեթի զգացումը» (4): Իոնեսքոյի համար մարդը կորսուած է, որովհետեւ ան կորուած է իր կրօնական եւ բնազանցական արմատներէն, հետեւաբար իր բոլոր արարքները կ'ըլլան անխմաստ: Անհեթեթ ըլլալ կը նշանակէ պարպուած ըլլալ ամէն նպատակէ:

Անհեթեթ կը նշանակէ նաեւ, ըլլալ հեղնական եւ տարօրինակ, անհեթեթի թատրոնը կ'անտեսէ դասական թատրոնի միջոցի եւ ժամանակի ներդաշնակութիւնը, թատերական տիպարներու եւ կացութիւններու տրամաբանական կառոյցը· այս թատրոնին մէջ պատմութիւն չկայ, այլ կան վիճակներ: Մարդոց միջեւ հաղորդակցական միջոցները սահմանափակուած ըլլալով, ի՞նչպէս բառը, խօսքը կրնայ ցոլացնել իրավիճակ մը· երբ Վլատիմիր եւ Էսթրակոն «երթա՛նք» կ'ըսեն եւ չեն երթար, հոն մակերեսային թատերական խաղ մը չէ որ տեղի կ'ունենայ... այլ՝ անջատում մը են թատերներու մտադրութեանց, խօսքին և գործադրութեան միջեւ: Նկատելի է նաեւ որ անհեթեթի թատրոնի կարեւոր դէմքերը օտարներ են, Իոնեսքօ՝ ծագումով Ռումանացի, Ատամով՝ Հայ, Պէքէթ՝ Իրլանտացի, այս վերջինը իր գլխաւոր գործերը կը գրէ Ֆրանսերէնով ապա կը թարգմանէ անգլերէնի, կամ անգլերէնով գրածները կը թարգմանէ Ֆրանսերէնի:

Ֆրանսերէն արտայայտուելով Պէքէթ «հեռաւորացում» մը կը ստեղծէ իր եւ իր խորունկ «ես»ին միջեւ: Իր իսկ խոստովանութեամբ Պէքէթի համար անհրաժեշտ էր «հեռանալ» Իրլանտայէն, հետեւաբար «հեռանալ» իր լեզուէն: (Յամենայնդէպս Իրլանտացիներու մօտ ընդունուած երեւոյթ է իր արուեստագէտներու դաղթը, Պէքէթէն առաջ արդէն Փարիզ հաստատուած էր վիպասան Ճէյմս Ճոյս: Իրլանտան եւ իրլանտական բնութիւնը երբեք բացակայ չեն Պէքէթի գործերուն մէջ): Բայի այդ օտար լեզուով մը արտայայտուիլ կ'ենթադրէ որոշ կարգապահութիւն մը, իսկ Պէքէթի լեզուն կը յատկանշուի իր չոր պարզութեամբ ֆրանսերէնի պարագային իրեն համար աւելի դիւրին էր առանց ոճի դրել: Ահաւասիկ անպաճոյճ թարգմանութեամբ մը Պէքէթի տիպարներէն Եոլոյի հետեւեալ մէջբերումը: «...Բառերը գորս լսեցի, լսեցի յատակօրէն, բաւականին զգայուն ականջներ ունեցած ըլլալուս, անոնք լսուեցան առաջին անգամ մը, յետոյ երկրորդ անդամ, յաճախ եւ նոյնիսկ երրորդ անդամ, որպէս բիւրեղացած ձայներ, ազատ ամէն իմաստէ· թերեւս այս է պատճառներէն մէկը, որ խօսակցիլը աննկարագրելի ձեւով ցաւալի բան մըն է ինծի համար... վերջաւորութեան հասկցուեցանք, հասկցուեցանք յարաբերաբար ի՞նչի, հարց կու տամ ի՞նչ նպատակի համար» (5): Լեզուն զգրած է իմաստ ունենալէ, Պէքէթ այս կ'ըսէ չատ յատակ անգլերէնով: Քանի այդպէս է պարագան, ինչո՞ւ գրել, հակասական չէ՞ ըսել, լեզուն իմաստ չունի· անկարող է իմաստ փոխանցելու եւ միաժամանակ գրելու: Ուստանդի մը նոյնիսկ հարցումի մը Պէքէթ կը պատասխանէ «ի՞նչ կ'ուզէք պարոն, ասոնք են բառերը, ուրիշը չունինք»:

Եթէ ուշադրութեամբ հետեւինք իր թատերական երկխօսութիւններուն, պիտի նշմարենք թէ իւրաքանչիւր տիպար կը չէզոքացնէ, կ'անհետացնէ երկրորդին արտայայտածը: Պէքէթ «կորուած» ըլլալով առօրեայ ընկերային կեանքէն, իր ամբողջ կեդրոնացումը կ'երթայ լեզուին, բառերով կառուցուած լաբիրինթոսային աշխարհի մը: Եթէ բաղդատութիւն մը ընենք իր առաջին, միջին եւ վերջին գործերուն լեզուական կառոյցին, պիտի նշմարենք որ իր սկզբնական գործերուն երկար եւ լաւ կառուցուած նախադասութիւնները աստիճանաբար պիտի խամանան, հասնելու համար բեմ, մինչեւ լուսաւոր կէտ մը, ապա ոչնչութիւն...: (Պէքէթ վէպէն թատրոնի կ'անցնի): Նոյնն է պարագան թատրոնին «Սպասելով Կոտոյին» հինգ տիպար, «Վերջախաղ»ը չորս, ապա կը յաջորդեն մէկ տիպարով թատերախաղեր, ինչպէս «Ընկերակցութիւնը», «Օ՛, դեղեցիկ օրերը» մինչեւ «Actes sans paroles I et II», կամ թատերական խաղը կ'իջնէ նուազադոյնին, մութի եւ լոյսի խաղ, կամ բեմական առարկայի մը պարզ տեղափոխութիւն: Ուրիշ մանրամասնութիւն մը եւս· Պէքէթի թատերախաղերուն դրեթէ բոլոր տիպարները եօթանասունի չուրջ ծերուկներ են, որոնց մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն հաշմանդամները: Պէքէթի թատերական երկխօսութիւնները ունին կարգ մը ընդհանրացած եւ կրկնուղ յատանիչներ, որոնք կը միտին գոյց տալ լեզուի, խմաստային կալուածէն ներս, աստիճանական քայքայման ընթացքը, առանք են օրինակ մչտական մենախօսութիւնները (Լաքիի նշանաւոր ճառ – մենախօսութիւնը «Սպասելով Կոտոյին» մէջ, հանդիսատեսը կը դնէ այնպիսի մթնոլորտի մը մէջ, որ ան ակամայ կը մղուի լսածին իմաստը փնտռելու եւ չը-

Գրեց՝
Յ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

դըտնելու...). կան նաեւ քերականօրէն սխալ բաղկացած նախադասութիւնները, որոնք ուզենք կամ ոչ «ճիշդ»ը փնտռելու կը մղեն մեզ: Պէքէթ որ իր գրական կեանքը վէպով սկսաւ, անցաւ թատրոնի, որպէս բառերուն դուրս հաղորդակցութեան եւ իմաստի փնտռտուքի նոր մէջոց մը եւ ուր սակայն պատրաստ պատասխաններ չկան: «Պիտի խօսիմ, ինչ որ ալ նշանակէ, ըսելիք չունենալով, առանց բառերու եւ սակայն ուրիշներու բառերով, պիտի խօսիմ... ես ովկիանոս ունիմ խմելիք, ուրեմն ովկիանոս մը կայ» (6):

Իրլանտացի վիպասան Ճէյմս Ճոյս, որ «Նոր Վէպ»ի նախակարապետներէն է, եւ որու անմիջական շրջանակին մաս կը կազմէր նաեւ Ս. Պէքէթ, անդրադառնալով իր վէպերուն, ըսած է, թէ այնպիսի նշաններ թողած է մեկնաբանուելիք, թէ մօտաւորապէս հարիւր տարուան աշխատանք հայթայթած է քննադատներուն: Թերեւս նոյնը կարելի է ըսել Պէքէթի մասին, իր առաջին իսկ թատերախաղէն մեղի ժառանգած է մեծ հարցում մը, ո՞վ է Կոտոն, ինչո՞ւ Կոտոն, ի՞նչով կը բացատրուի բեմին ամայի յարդարումը, ի՞նչու առաջին արարին մէջ ծառը մերկ է, եւ երկրորդ արարին մէջ առանձին կանաչ տերեւ մը կայ: Մեկնաբանութիւնները չատ են եւ ընդհանրապէս հետաքրքրական: Ամերիկացի բեմադիր Ալէն Շըներայորքի հարցումին թէ ո՞վ է Կոտոն, Պէքէթ կը պատասխանէ «եթէ գիտնայի պիտի ըսէի թատերախաղին մէջ»: Ինչ կը վերաբերի իր թատերախաղերու այս կամ այն մեկնաբանութեան, Պէքէթ պարզօրէն կը պատասխանէ թէ սոյն մեկնաբանութիւնը իւրաքանչիւր է այնչափ որչափ միւսը: Շարունակենք մեր հարցադրումը «Վերջախաղ»ին մէջ «Համ» անգամալոյծ է, մինչ Քլով չի կրնար նստիլ (միշտ զոյգ ներդաշնակութիւններ... Էսթրակոն ոտքը կը հոտի, Վլատիմիրի բերանը...) Ինչո՞ւ «Համ»ին ծնողքը նեղ եւ նեկ դատապարտուած են: Կամ «Օ՛հ դեղեցիկ օրեր»ը թատերախաղին մէջ Ուիլլին թաղուած է աւազէ բլուրի մը մէջ, վերջաւորութեան մէջը կը թաղուի: Իրենց առանձնայատկութեամբ նման երեւոյթներ նոր էին այդ ժամանակուան թատրոնին մէջ: Պատասխաններու մեր փնտռտուքին մէջ դիմենք Պէքէթին: Սրեմմաեան Գերմանիոյ Շիլլէր թատրոնը երկու հարցումներ կ'ուղղէ Պէքէթին «Վերջախաղ»ի բեմադրութեան առթիւ.–

Ա. Հարցում.– Տասը տարի առաջ երբ «Վերջախաղ»ը կը ներկայացուէր առաջին անգամ, թատերախաղը շփոթի մէջ կը ձգէ շատերը: Կը տեսնուի որ, դիտողը կը գտնուի առեղծուածներու առջեւ, որոնց լուծումները անծանօթ են նոյնիսկ հեղինակին: Կը խորհի՞ք թէ «Վերջախաղ»ը անելի մէջ կը դնէ դիտողը:

Պատասխան.– «Վերջախաղ»ը միայն խաղ մըն է: Ոչ պակաս: Հետեւաբար, հոն հարկ չկայ առեղծուածներու եւ անոնց լուծումներ փնտռելու: Նման լուրջ հարցերու համար, կան համալսարանները, եկեղեցին եւ սրճարանները եւլն.:

Բ. Հարցում.– Այն կարծիքի՞ն էք թէ հեղինակը լուծումներ պէտք է առաջադրէ իր առեղծուածներուն:

Պատասխան.– Այս խաղին հեղինակը՝ ոչ:

Պէքէթի թատերախաղերը լեցուն են խոր իմաստներով, սակայն ինչ կը վերաբերի թատրոնին, իրեն համար հիմնականը այդ տիպարները հոն են, իրենց ամբողջ էութեամբ, անոնք կը գտնուին բեմին վրայ, թատրոնի մէջ իրենց կը մնայ խաղալ –խաղը– Պէքէթ հարցը կը դնէ իր ճիշդ ծիրին մէջ: (Բեմին վրայ կը

●▶

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻ ՃԱՄԲԱՆԵՐԷՆ

Ձիշդ քսան տարի առաջ, 1969, Դեկտեմբեր 11–ին կը փակուէր Կոստան Զարեանի կեանքը: Առաասպելը կը կրկնապատուէր:

Մնայուն թափառականի իր կենսափորձով, Զարեան արդէն տեսակ մը առասպելական էակ դարձած էր, իր ուղեղը-լական վէպերուն ընդմէջէն հրամցնելով ինքնակենսագրական այնպիսի մանրուքներ, որոնք կամաց-կամաց վերածուեցան մշուշի մը որ պատեց դիրենք ծնունդ տուող անձը:

Իր մահով, Զարեան դերեզման կը տանէր 84 տարիներու կենսագրութիւն մը, որուն մանրամասնութիւնները վերականգնելու գործը կը պահանջէ, մեր կարծիքով, բազմաւեղու եւ տարասփիւռ բանասէրներու խմբակ մը, որ զանազան երկիրներու դրական եւ մամուլի արխիւները պեղէ՝ ամբողջական դիմապիծի մը կերտումին ի խնդիր:

Զարեանի կենսագրութեան բազում էջեր անյայտ են տակաւին: Ուրիշներ՝ ըստ ուղղման կարօտ: Բայց ինչ որ յայտնի է, խորքին մէջ անյայտ է նաեւ ու ըստ ուղղման կարօտ:

Իր մասին գրուած կենսագրական համառօտ կամ ընդարձակ ակնարկները (հարկ կա՞յ յիշեցնելու, որ ցարդ Զարեան արժանացած չէ որեւէ մենագրութեան, նոյնիսկ նախնադյն մակարդակի. հարկ կա՞յ վերյիշելու, որ իր ծննդեան 100ամեակը չարժանացաւ ոչ իսկ յոբելենական հանդիսութեան մը, ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի...), առհասարակ, կամայ թէ ակամայ սխալներով լեցուն են, որով պէտք է մեծ զգուշութեամբ մօտենալ անոնց:

Այլ առիթի ձգելով կենսագրական բոլոր ակնարկներուն համատեղ ու ամբողջական քննարկում մը, այժմ պիտի կեդրոնացնենք մեր ուշադրութիւնը երեք աղբիւրներու վրայ, որոնք հիմնական կռեւորութիւն կը ներկայացնեն. տեղեկատուական գործեր են անոնք, որոնց կրնան դիմել խմբագիրը, յօդուածագիրը, բանասէրը, ուսուցիչը... Մեր խօսքը կը վերաբերի Գառնիկ Սեւփանեանի «Կենսագրական Բառարան»ին (Ա. հատոր, Երեւան, 1974, էջ 323), Հայկ Խաչատրեանի «Գրական տեղեկատու»ին (Գ. հրատ., Երեւան, 1986, էջ 163–164) եւ Հայկական Սովետական Հանրագիտարանին (Գ. հատոր, Երեւան, 1976, էջ 672, յօդուածագիրը՝ Ղ. Հայրապետեան): Այս երեք աղբիւրները, ինչպէս պիտի տեսնենք, կը ցուցաբերեն բազմաթիւ անճշդութիւններ, գոնէ կարելի էր կանխել, երբեմն՝ քիչ մը աւելի խնամքի կիրառումով, երբեմն՝ օգտագործելով տեղւոյն վրայ եղած մէջոցներ:

Սկսինք Զարեանի հօր անունով: Թէ՛ Խաչատրեան եւ թէ Հայրապետեան կ'ըսեն «Կոստան Քրիստափորի»: Աւելի կը կրկնեն իր մասին գրուած կենսագրական բազմաթիւ ակնարկները: Ըստ երեւոյթին, ուշադրութենէ վրիպած է Զարեանի մէկ անտիպ նամակը, Վենետիկէն գրուած Արշակ Զօպանեանին 1931, Մարտ 20–ին, ուր կը գրէ ի միջի այլոց՝

«Գալով այդ երանելի եւ "բէյլեարբէյ" Աբէլեանին, ասեմ անմիջապէս որ իսկապէս Շամախի ծնուած եմ: Նա չատ լաւ ճանաչում է ընտանիքիս եւ Զարեան անունն է որ չփոթեցնում է նրա: Գրեցէք նրա որ Խաչատուր Բէկի տղան է: Ինքը մօտ ազգական է Շիրվանին, իսկ Շիրվանը իմ մայրիկիս մօրաքրոջ տղան է: Իր եղբայրները այդ չատ լաւ գիտեն: Ոչ Զարեան, այլ Եղիազարեան» (1):

Ձախազանց հետաքրքրական է այս հատուածը: «Գրեցէք նրա որ Խաչատուր Բէկի տղան է». երբորդ դէմքով այս նախադասութիւնը կ'ակնարկէ նոյնինքն Զարեանին (դերասան Յովհ. Աբէլեանի հօր անունը Յարութիւն էր): Ուրեմն, Զարեանի հօր անունը Խաչատուր է եւ ո՛չ՝ Քրիստափոր: Ինչո՞ւ անուններու այս ակներեւ տարբերութիւնը:

Մենք կը փորձուինք մտածելու, որ ան վերաբերելի է ռուսերէնի ազդեցութեան: Այսինքն, Խաչատուր Զարեանի իսկական հայերանունն է, որ ռուսական փաստաթուղթերուն մէջ գրուած է Քրիստափոր (Քրիստափոր): Կայ նախընթաց մը. 18րդ դարու հայ ականաւոր վաճառական Աղաթար դի Ֆաչիկ Ռուսերուն ծանօթ էր Լազար Քրիստաֆորով անունով (2): Հանրաբար, գոյզ անուններու չփոթին մէջ դեր ունեցած է նաեւ Քրիստոս բառերու հնչիւնական մերձաւորութիւնը ռուսերէնի մէջ (3):

Վերոբերեալ հատուածը տուեալներ կը հաղորդէ Շերվանզադէի (նամակին մէջ՝ Շերվան), Զարեանի եւ Աբէլեանի ազգականական կապերու մասին: Խաչատրեանի համաձայն, «երեք քոյրերի որդիներ են»: Կը բացայայտուի, սակայն, որ Շերվանզադէ Զարեանի մօր զարմիկն է եւ ոչ թէ Զարեանի (ասիկա ենթադրելի էր, որուած ըլլալով երկու ըրոշներուն տարիքային տարբերութիւնը): Աբէլեանի մասին անորոշ կերպով ըսուած է, թէ «մօտ ազգական է»:

Ինչպէս յայտնի է, չորս տարեկան հասակին Զարեան կը կորսնցնէ հայրը: Այնուհետեւ կը տարուի Բաքու, ուր ռուսական դպրոց կը յաճախէ մինչեւ 1895: Այս առընչութեամբ, կը սխալի Գ. Սեւփանեան, երբ կը գրէ. «Մնուել է Շամախիում, որտեղ ստացել է տարրական կրթութիւնը, ձեռք բերել հայերէնի և ռուսերէնի առաջին գիտելիքները»: Թէ ի՞նչ «տարրական կրթութիւն» կը ջամբուի չորս տարեկան մանուկի մը, կ'անգիտանանք: Պարզ է, սակայն, որ հայերէնի «առաջին գիտելիքները» ընտանեկան ծոցին մէջ ստացած է: 1944–ին, Բ. Նուրիկեանին գրած նամակի մը մէջ կը հաստատէ. «Նախնական կրթութիւնս եղած է ռուսական, ապա Ֆրանսական: (...) Հայերէնը սովորել եմ ուշ եւ այդ պատճառով էլ մինչեւ հիմա ահաւոր սխալներ եմ անում» (4): Հարկ է յիշել, որ գարավերջի կովկասեան իրականութեան մէջ, ուր քարձր խաւը միշտ կը ձգտէր ռուսական մշակոյթի ու լեզուի խորունկ իմացութեան, իսկ հայերէնը աղքատ պզականի դերը կը խաղար, դժուար է երեւակայել, որ Զարեանի սորված հայերէնը տնային, դէպքէ դէպք գործածուող լեզուի իմացութենէ մը անդին անցնէր: «Անցորդը եւ իր ճամբան»ին մէջ կ'ըսէ, թէ մանուկ տարիքին «Աղբիւր» եւ «Տարազ» թերթերը կը ստանային տունը (5):

1895–ին մեկնելով Փարիզ, Զարեան իր ուսումը կը ստանայ Անիէռի անհատական դպրոցի մը եւ ապա Սէն–Ժերմէն–ան–Լէյի լիկէոնին մէջ: «Այստեղ հիմնովին տիրապետել է ֆրանսերէնին եւ գրական առաջին փորձերն էլ կատարել է ֆրանսերէնով», կը գրէ Սեւփանեան, որ կ'անտեսէ սակայն Զարեանի պելժիական փուլը, այնքան նշանակալից, որուն կը պարտինք իր առաջին ֆրանսալեզու քերթուածները (Հայրապետեան): Խաչատրեան եւս անորոշ նախադասութիւն մը կը շարադրէ. «Այստեղ (Փարիզ Վ. Մ.) էլ նա ստանում է իր կրթութիւնը»: Ի՞նչ կըրթութիւն: Շարունակութեան մէջ պիժոյ խօսքը չըլլար:

«1901–ին վերադարձել է Կովկաս, ապրել Բաքւում ու Թիֆլիսում», կը գրէ Հայրապետեան, մինչդեռ Սեւփանեան չատ աւելի հեռուն կ'երթայ. հոն «...մի քանի տարի ուսումնասիրել է մայրենի լեզուն»: Աւելի զարգեալ սխալ է, եթէ վերյիշենք Ս. Ղազարի մէջ սորվելու հարցը:

«1904–ին ուսումը չարունակել է Բելգիայում» (Հայրապետեան): Թուականը պէտք է վերաեսութեան ենթարկուի. 1916, Սեպտեմբեր 23–ին, Ֆլորանսէն Գարեգին Լեւոնեանին ուղղուած նամակով կը գրէ՝ «Միակ յոյսս նրա մէջն է, որ պատերազմից յետոյ (sic) հանգամանքները թոյլ պիտի տան վերջապէս Կովկաս վերադառնալ, տասն ու մէկ տարի պանդխտութիւնից յետոյ...» (6): Այսինքն, Կովկասէն մեկնած է 1905–ին: «Անցորդը...»ի մէջ կը գրէ, թէ 1904–ին զանըւած է Բաքու՝ ընդհարումներու ժամանակ, իսկ 1905–ին՝ Թիֆլիս (7):

«1908–ին բեղ. հանդէսներում տպագրըուել են Զ.ի ֆրանս. առաջին բանաստեղծութիւնները» (Հայրապետեան), Այս տեղեկութիւնը համահնչիւն է նուրիկեանին գրուած նամակին մէջ յայտնուած միտքին. «Առաջին գրուածքներս (բանաստեղծութիւններ) գրած եմ ֆրանսերէն» (8): Յամենայնդէպս, կը մոռցուի, որ Զարեանի տպագիր առաջին քերթուածը (կամ քերթուածները) ռուսերէն են. անոնցմէ գոնէ մէկը՝ «Արեւմտեան քաղաք», յայտնի է, ու 1906–ին լոյս տեսած է Ժընեւի «Ռազուզա» հանդէսին մէջ (9):

«1910 – 13–ին Վենետիկում, Մխիթարեանների մօտ, ուսանել է հայերէն լեզուն» (Հայրապետեան): «Հայերէն սովորում է Վենետիկի Ս. Ղազար կղզում, 1910 – 12–ին» (Խաչատրեան): Զարեանի վենետիկեան այս առաջին շրջանը դեռ մութ է եւ կը պակսին փաստական տեղեկութիւններ: Ի՞նչ սորված է հոն իսկապէս: Առայժմ խնդիրը բաց կը ձգենք, ինչպէս եւ թուականներու ճըշդրտումը:

1913–ին, Զարեան հաստատօրէն Պոլիս է (Հայրապետեան) (10): Հոն է, որ 1914 Յունուարին պիտի սկսի լոյս ընծայել «Մեհեան»ը՝ տնօրէն – խմբագրապետի հանգամանքով. խմբագիրներ՝ Գեղամ Բարսեղեան եւ Յակոբ Գիւֆէճեան (Ոչական): «Մեհեան»ի հանդանակը կը տատրաղրեն նաեւ Դանիէլ Վարուժան եւ Ահարոն: Անճիշդ է ուրեմն Հայրապետեանի այն պնդումը, թէ «Մեհեան»ը հրատարակած է «Դ. Վարուժանի, Յ. Սիրունու, Ա. Տատուրեանի հետ»: Սիրունին գործ չէ ունեցած «Մեհեան»ի խմբագրական աշխատանքներուն մէջ, ֆիզիքական անկարողութեան համար նախ, այդ շրջանին բանտարկուած էր (11): Միւս կողմէ, Հայրապետեան կը մոռնայ բուն խմբագիրները՝ Բարսեղեան եւ Ոչական: Խաչատրեան չէ յիշատակած Զարեանի գործակիցներուն անունները (երկու չափ, երկու կշիռ. քիչ անդին պիտի տեսնենք, թէ կը յիշէ «Բարձրավանք»ի ամբողջ կազմը): Սեւփանեան ուղղակի անդիտացած է «Մեհեան»ի գոյութիւնը:

Ինչ ըրած է Զարեան «Մեհեան»ի շրջանէն ետք: «1915–ին անցել է Բուլղարիա, ապա՝ Իտալիա, հաստատուել Հռոմում» (Հայրապետեան): «1915–ին կ. Պոլսից մեկնում է Բուլղարիա, այնտեղից Ֆլորենցիա» (Խաչատրեան): Հանրագիտարանին տեղեկութիւնը, ըստ երեւոյթին, ամբողջովին քաղուած է «Քաղաքները» գործէն, որուն վերջին դրուագը Հռոմ կը կայանայ: Լեւոնեանին Ֆլորանսէն գրած նամակով (1916), Զարեան կ'անդրադառնայ իր Հռոմ կեցութեան. «Անցեալ տարի, երբ Հռոմ էի...» (12): Ֆլորանս է նաեւ 1917 – 19–ին, ըստ Ա. Զօպանեանին յղուած նամակներուն (13), բացառելով զոյգ մը նամակները, որոնք գրուած են Միլանոյէն (1918, Ապրիլ 22) (14) եւ Նիսէն (1918, Դեկ. 8) (15): Կենսագրական սեւագիր ուրուագիծի մը մէջ, զոր չարադրած է Գ. Լեւոնեան, եւ ուր սակայն բազմաթիւ վիճելի կէտեր կան, կը կարդանք. «Միլան – 1916–17, Ֆլորենցա– 1917,20, Հռոմ – 1916–18) (16):

Այս հարցերու կապակցութեամբ, Գ. Սեւփանեան լիակատար թիւրիմացութեան մէջ է, քանի որ կը գրէ. «Օսմանեան սահմանադրութիւնից յետոյ մեկնել է Պոլիս, պատերազմից յետոյ անցել Վենետիկ...»: Եթէ փորձենք թուագրել Զարեան Պոլիս մեկնած կ'ըլլայ 1908–ին, իսկ Վենետիկ՝ 1918–ին: Կատարեալ ընդհատ:

Խաչատրեան կը գրէ. «1919 – 22–ին ապրել է Կ. Պոլսում, որտեղ 1922–ին Գ. Գալֆայեանի, Վահան Թէքէեանի եւ Շ. Պէրպէրեանի հետ հրատարակել է "Բարձրավանք" հանդէսը»: Գոնէ մինչեւ 1919, Յուլիս 18, Զարեան Ֆլորանս գտնուած է (17): Նոյն տարին ճամբորդած է Կովկաս. «Անցորդը եւ իր ճամբան»ի մէջ կը խօսի 1919–ի Թիֆլիսի մասին (18), իսկ Գարեգին Յովսէփեան կաթողիկոսի յիշատակին գրուած յօդուածէ մը կը կարդանք. «Միլան – 1916–17, Ֆլորենցա– 1917,20, Հռոմ – 1916–18) (16):

Այս հարցերու կապակցութեամբ, Գ. Սեւփանեան լիակատար թիւրիմացութեան մէջ է, քանի որ կը գրէ. «Օսմանեան սահմանադրութիւնից յետոյ մեկնել է Պոլիս, պատերազմից յետոյ անցել Վենետիկ...»: Եթէ փորձենք թուագրել Զարեան Պոլիս մեկնած կ'ըլլայ 1908–ին, իսկ Վենետիկ՝ 1918–ին: Կատարեալ ընդհատ:

Խաչատրեան կը գրէ. «1919 – 22–ին ապրել է Կ. Պոլսում, որտեղ 1922–ին Գ. Գալֆայեանի, Վահան Թէքէեանի եւ Շ. Պէրպէրեանի հետ հրատարակել է "Բարձրավանք" հանդէսը»: Գոնէ մինչեւ 1919, Յուլիս 18, Զարեան Ֆլորանս գտնուած է (17): Նոյն տարին ճամբորդած է Կովկաս. «Անցորդը եւ իր ճամբան»ի մէջ կը խօսի 1919–ի Թիֆլիսի մասին (18), իսկ Գարեգին Յովսէփեան կաթողիկոսի յիշատակին գրուած յօդուածէ մը կը կարդանք. «Միլան – 1916–17, Ֆլորենցա– 1917,20, Հռոմ – 1916–18) (16):

Գրեց՝

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՍԹԷՈՍԵԱՆ

խաղան հեռու հոգեբանական կամ փիլիսոփայական վերլուծումներէ): Միւս կողմէ, անկախ՝ առեղծուածներէն եւ իրենց մեկնաբանութիւններէն, կայ նաեւ բեմին եւ խաղին փլատֆիֆ կողմը: Ալէն Շնայտըը կը վկայէ թէ Պէքէթ եթէ թատերագիր չըլլար չատ լաւ նկարիչ պիտի ըլլար: «Թատրոնին մէջ, կամ առնուազն Պէքէթի թատրոնին մէջ, կարելի է կողմնակի անցնիլ պատկերաւոր մտածողութենէն, այնպէս ինչպէս վերացական նըկարչութիւնը կը զանցառէ բնական առարկաներու ճանաչումը» (8) կ'ըսէ Մարթին Էսլին: Պէքէթեան խաղի յաջողութեան համար բաւական է կարդալ հեղինակին բեմադրական մատնանչումները, պէքէթեան բեմադրիչը կ'ենթադրէ ըլլալ բացարձակօրէն ճշդրիտ, եթէ հարցը հոգեբանութեան չի վերաբերիր, behaviourist մըն է պիտի ըսէինք իրեն համար: Զարմանալի չէ Պէքէթի նախընտրութիւնը դէպի սիրքի աքրոպաթները կամ Պասթըր Քիթընը, որուն հետ կը դարձնէ իր առաջին ֆիլմը:

Սամուէլ Պէքէթի նախասիրած յոյն փիլիսոփայ Դիոնիսիոս Արեոպակացիի այն միտքը թէ «ոչինչ աւելի իրական է, քան՝ ոչնչութիւնը», լաւագոյնս կ'արտայայտէ Պէքէթի աչխարհահայեացքը: Անոր երկերը սուտ խաբկանք մը չեն ստեղծեր աչխարհի մասին: Մարդը, իրեն համար, հարցադրումի մէջ է ժամանակի անցքին հետ, միջոցին մէջ ատիկա սպառնալիք մըն է...: Պէքէթի թատրոնը հակառակ յոռետես ըլլալու սխալ համբաւին, հետզհետէ լեցուն զուարթ պահերէ կազմուած է: Խորանալով իր թատերախաղերուն մէջ, հանդիսատեսը դէմ յանդիման կը դտնուի էութեան հիմնական հարցերուն հետ, որոնցմէ ամենակարեւորները մահն ու ոչնչութիւնը չե՞ն մի-թէ... հետեւաբար հանդիսատեսը կ'ենթարկուի բաթարախի եւ ատիկա ինքնին հաճոյք մըն է: Ամէն անգամ սակայն երբ յուսահատինք, ձանձրանանք եւ ուզենք անպայման դուրս դալ պէքէթեան ներկայացումէ մը... մենք ենք խնդրոյ առարկան եւ ոչ թէ ներկայացումը...:

Յ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Նօթեր եւ մատենագրութիւն

1.– Մարսէլ Փրուստի մասին ուսումնասիրութիւն մը.
վէպեր՝
Murphy, 1938, N. Y., Grove Press,
Molloy, 1951, Ed. de Minuit,
Malone Meurt, 1951, Ed. de Minuit,
L'innomable, 1953, Ed. de Minuit.

2.– Այս թատրոնը այլեւս գոյութիւն չունի:

3.– Այս անուանումը կը պարտինք Մարթին Էսլինի որ նոյն խորագրով հատոր մըն ալ ունի՝
The Theatre of the Absurd
a pelican book, 1970.
Համաձայն Էսլինի, Արթիւր Ատամով անհեթեթի թատրոնի գլխաւոր տեսաբանն է:

4.- *Le Mythe de sisyphe*,idée/Gallimard, 1942, p. 18.

5.- *The Unnamable*, John Calder, London, 1959, p. 50.

Պէքէթ ծանօթ էր իր սակաւախօսութեամբ. իր մտերիմ բարեկամներէն հոլանտացի նկարիչ Պրամ Վան Վէլտի հետ անոնք ժամերով կը նստին կա՛մ սրճարանը առանց բառ մը փոխանակելու, ապա ոտքի կ'ելլեն «լաւ ժամանակ անցուցիք» կ'ըսեն եւ կը բաժնուին. ըստ ընկարիչին, Պէքէթ իր մէջ կը տեսնէ կատարեալ յուսահատը, եւ հաւանաբար կոտրի տիպարները կը ներշնչուին իրմէ: Պէքէթ առաջիններէն կ'ըլլայ որ կ'արտայայտուի վան Վէլտի նկարչութեան մասին:

6.- *The Unnamable*, p. 316.

7.– «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ» փետրուար 1981. «Վերջախաղը», Յ. Փափազեան
նսեւ
«Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ» Նոյեմբեր 1980. «Սպասելով Կոտոյին», Յ. Փափազեան:

8.- *The Theatre of the Absurd*, p. 87.

թէքէեան Հայաստան գտնուած է 1919 Սեպտեմբերին:

Գարեգին Լեւոնեան կ'արձանագրէ. «1919 – Գործում է իբրեւ յատուկ ղրկըւած թղթակից «Secolo», «Il Nuovo Giornale», «Il Messagero» (Միլան, Ֆիորենցա, Հռոմ) մեծ թերթերի» (20): Այս տեղեկութիւնը կ'ամբողջացնէ Հայրապետեան, մատնանշելով նաեւ վայրերը՝ մերձաւոր Արեւելք, Հայաստան:

Զարեան Պոլիս է 1919 Նոյեմբերին, դառնալով Վարդան Գէորգեանի հետեւեալ տեղեկութիւնէն, որ կը վերաբերի Շիրվանզադէին.–

«Զեռքի տաք սեղմումով մը բաժնուեցայ վարպետէն, որուն կը հանդիպէի այնուհետեւ Բերայի չիտակին վրայ ճաշարանի մը մէջ, ուր կու գար երբեմն կէսօրները Կ. Զարեանի եւ երիտասարդ գրողներու հետ:

Այդ օրերուն Պոլսոյ մէջ ներկայացուեցաւ իր «Պատուի համար»ը: Սրահը լեցուն էր, ներկայ էր նաեւ Շիրվանզադէ» (21): 1919–ին «Պատուի համար»ը Պոլիս ներկայացուած է Օգոստոս 10–ին, ապա Նոյեմբեր 22 եւ 28–ին: Այն պարագան, որ այս վերջին ներկայացումները արժանացած են Յ. Սիրունիի յօդուածին «Ճակատամարտ»ի մէջ (22), ենթադրել կու տան, որ Վ. Գէորգեանի յուշը կը վերաբերի Նոյեմբերին. դժբախտաբար ձեռքի տակ չունինք Շիրվանզադէի կենսագրութեան վերաբերեալ ճշդրիտ տեղեկութիւններ:

Զարեան 1920–21–ին Պոլիս մնացած է: Ինչպէս տեսանք, Գ. Լեւոնեան կը գրէ, թէ 1920–ին Ֆլորանս եղած է: Միւս կողմէ, Հայրապետեան կը գրէ, թէ «1916 – 20–ին եղել է ճնշուած ժողովուրդների ազատագրութեան ընկերութեան անդամ»: Այդ ընկերութիւնը իտալական էր, եւ Զարեան պէտք է հրաժարած ըլլայ անկէ Իտալիոյ վերջնական մեկնումին առիթով: Փաստական այլ տեղեկութիւններու բացակայութեան պատճառով, կը կարծենք (իբրեւ առժամեայ եզրակացութիւն), որ Զարեան Պոլիս փոխադրուած է 1921–ին:

Այս տեսակէտէն, հետաքրքրական է Ռուբէն Աբեղեանի (բանասէր, քաղաքական գործիչ Արտաշէս Աբեղեանի աղջիկը) հետեւեալ նշումը իր հօր մասին.–

«1921–ի սկիզբները Պոլիս (Թուրքիա) ժամանեց, ուր ուսուցչական պաշտօն վարեց Էսքեան աղջկանց վարժարանին մէջ սպասելով իր ընտանիքին ժամանումը Հայաստանէն տարի մը ետք (...): Պոլսոյ Սկիւտար թաղամասին մէջ, Աբեղեան ընտանիքը տուն մը կիսեց գրող Կոստան Զարեանի, կնոջ ու երեք զաւակներուն հետ» (23):

1922–ին, «Բարձրավանք»ի հրատարակիչներէն է Զարեան: Սակայն, Խաչատրեան կը մոռնայ Օշականի անունը խմբագրական կազմին մէջ եւ Գեղամ Գաւաֆեանի անունը կը զարձնէ «Գալֆայեան»: Նո՛յն մոռացումը եւ նո՛յն սխալը կը գործէ Հայրապետեան, թէեւ իրմէ առաջ Գ. Գուլումճեան ճիշդ գրած էր մի-եւնոյն հանրագիտարանին մէջ (24):

Հայրապետեան կ'անտեսէ «Օրերի պըսակը»ի հրատարակութիւնը (1922), զոր կը կը յիշատակեն Խաչատրեան եւ Ստեփանեան: Թէ՛ այս վերջինը եւ թէ Հայրապետեան, միջանկեալ, մեծ բացթողումներ ունէին Զարեանի տպագիր երկերու վերաբերեալ:

1922 Հոկտեմբերին, Զարեան Հայաստան կը մեկնի հանդերձ ընտանեօք (25): Հոն կը դասախօսէ համալսարանին մէջ. «Ֆրանսիական գրականութիւն» (Ստեփանեան), «Եւրոպական գրականութեան պատմութիւն» (Հայրապետեան), «Համեմատական գրականութեան պատմութիւն» (Խաչատրեան): Ամենահիշդը Խաչատրեանն է, որովհետեւ Զարեան 1944–ին կը գրէ Նուրիկեանին, թէ դասաւանդած է «եւրոպական գրականութիւնների բաղդատական ընդհանուր պատմութիւնը», որ գրի առած, տպուելու պատրաստ, մնացած է Հայաստանում» (26): Գ. Լեւոնեան կ'ըսէ «ընդհ. գրականութեան պատմութիւն»:

Զարեան ե՞րբ կը մեկնի Հայաստանէն. «1925–ին նա դարձեալ Փարիզում է» (Խաչատրեան), «1925–ին դարձեալ մեկնել է արտասահման, վարել աստանդական կեանք (Իտալիա, Ֆրանսիա, ԱՄՆ, Մերձաւոր Արեւելք)» (Հայրապետեան), «Նա 1925 թ. նորից է մեկնել արտասահման, անցել Փարիզ, այնտեղից՝ Վենետիկ» (Ստեփանեան):

«Անցորդը...»ի մէջ նշուած վերջին ամսաթիւը Մարտ է (27). ամենայն հաւանականութեամբ՝ 1924: Գարեգին Լեւոնեանին կազմած կենսագրական ուրուագիծին մէջ կը կարդանք. «1924 – Յունիսի մեկնեց արտասահման պետ. Համալսարանի, Լուսժողկոմատի և ՀՕԿ–ի յատուկ յանձնարարութիւններով» (28): Իսկ 1924, Սեպտեմբեր 2–ին, Վենետիկէն Զօպանեանին կը գրէ, թէ նոյն ամսուն վերջը մտադիր է Փարիզ ըլլալ (29), , ուր 1925 Յունուար 3–ին խօսք կ'առնէ Զօպանեանի գրական գործունէութեան 35–ամեակի հանդիսութեան (30):

Փարիզի մէջ 1925–ին կը հրատարակէ «Բաբելոնի աշտարակը» Ֆրանսերէն հանդէսը (Խաչատրեան): Ստեփանեան եւ Հայրապետեան լռութեամբ կ'անցնին այս երեւոյթին վրայէն: Մնաց որ չատ խօսուած է այս թերթին մասին, բայց ոչ ոք բան մը ըսած է: Տակաւին հանգամանալից անդրադարձ չէ եղած այս թերթին բովանդակութեան եւ իսկական նշանակութեան մասին:

Փարիզէն ետք, ո՞ւր է Զարեան: Մ. Նահանգնե՞ր (Խաչատրեան), Վենետի՞կ (Ստեփանեան): Մինչեւ Հայաստան վերջնական վերադարձը, մեր քննած հեղինակներէն ոչ մէկը յստակօրէն կը դնէ Զարեանի թափառումներուն ուղեգիծը: Հայրապետեան կը դոհանայ «Իտալիա, Ֆրանսիա, ԱՄՆ, Մերձաւոր Արեւելք» նշումով, որ ըստ էութեան սխալ չէ: Վենետիկը նշելէ ետք, Ստեփանեան կը ցատքէ 1961–ին՝ Հայաստան չըլլալու թեան: Իսկ Խաչատրեանի դիտողութիւնը չփոթ կը յառաջացնէ.–

«Ապա մեկնում է ԱՄՆ: Բոստոնի "Հայրենիք" ամսագրի մէջ լոյս են տեսել նրա "Անցորդը եւ իր ճամբան" (1927), "Բանկոոպը եւ մամութի ոսկորները" (1931–34), "Երկիրներ եւ աստուածները" (1935–38), "Կղզին եւ մի մարդ" (1955) գործերը: 1944 – 46–ին հայագիտութիւն է դասաւանդել Նիւ Եորքի Կոլոմբիա համալսարանում: 1946–ին Նիւ Եորքում հիմնում եւ խմբագրում է "Հայկական քառամսեակ" անդլերէն հանդէսը: 1952 – 54–ին արուեստի պատմութիւն է դասաւանդել Բէյրութի ամերիկեան համալսարանում:

Այնպէս կը թուի, որ Զարեան մնացած ըլլայ Մ. Նահանգներ, ինչ որ բոլորովին անճիշդ է: Հոն հրատարակած է իր գործերուն ծանրակչիռ մասը, սակայն այդ քառորդ դարուն ապրած է –մօտաւոր հաշուով– Վենետիկ (1928–31), ԱՄՆ (1934), Գորֆու (1935–38), Իտալիա (1940), ԱՄՆ (1942–48), Իսկիա (1949 – 50) (31):

Ցետոյ, սխալ է «Armenian Quarterly» անունը թարգմանել «Հայկական քառամսեակ»: Quarterly կը նշանակէ «երեք ամիսը անգամ մը տեղի ունեցող», ուրեմն՝ եռամսեայ: Սխալ է նաեւ «Անցորդը...»ի հրատարակութեան թուականը. վէպը տպուած է 1926–28–ին: Կը մոռացուի նաեւ, որ 1952–54–ին դասաւանդած է նաեւ «Նշան Փալանճեան» ճեմարանի հայագիտական դասընթացքին:

Վերջապէս, համաձայնութիւն չկայ Զարեանի վերջնական հայրենադարձութեան մասին. 1961 (Խաչատրեան), 1962 (Հայրապետեան), 1963 (Ստեփանեան): Եթէ չենք սխալիր, թուականը պէտք է ըլլայ 1962:

Ամբողջացնելով այս դիտողութիւնները, որ ի հարկէ հեռու է ամբողջական ըլլալէ, կը սիրենք յուսալ, որ յաջորդող տարիներուն պիտի վճարուի կոստան Զարեանի հանդէպ մեր ունեցած պարտքը, իր գործերու հրատարակութեան, կեանքի թէ գործի ուսումնասիրութեան գծով:

Վ. Մ.

Պուէնոս Այրէս, Դեկտեմբեր 1989

Ծանօթագրութիւններ

(1) Եղիշէ Զարենցի անուան Գրականութեան և Արուեստի Թանգարան (ԳԱԹ), Ա. Զօպանեանի Ֆոնտ, Ա. բաժին, թիւ 2158:

(2) Բագրատ Ուլուբաբեան, *Ոսկէ շղթայ*, Երեւան, 1979, էջ 278:

(3) Զուգահեռի կարգով, յիշենք թէ հունգարահայ «Արմենիա» ամսագրի հրատարակիչ – խմբագիրը՝ Խաչատուր Սունտարակիչ, Հունգարացիներուն ծանօթ էր Քրիչֆոֆ Սունգոտ անունով:

(4) ԳԱԹ, Բ. Նուրիկեանի Ֆոնտ, թիւ 314:

(5) Կոստան Զարեան, *Երկեր*, Անթիլիաս, 1975, էջ 138 (այսուհետեւ՝ *Երկեր*):

(6) ԳԱԹ, Գ. Լեւոնեանի Ֆոնտ, թիւ 1377:

(7) *Երկեր*, 34, 84–85:

(8) ԳԱԹ, Բ. Նուրիկեանի Ֆոնտ, թիւ 314:

(9) *Երկեր*, 133:

(10) Տե՛ս նաեւ Սիամանթոյի նամակը Յ. Սիրունիին (արտատպում՝ «Բագին», Յունուար – Փետրուար 1979, 90):

(11) Տե՛ս Մարկ. Նշանեան, *Գրական կանգնումը*, Ա., «ԿԱՄ», 3–4, 1986, 196:

(12) ԳԱԹ, Գ. Լեւոնեանի Ֆոնտ, թիւ 1377:

(13) ԳԱԹ, Ա. Զօպանեանի Ֆոնտ, Ա. բաժին, թիւ 2117–2130:

(14) ԳԱԹ, Ա. Զօպանեանի Ֆոնտ, Ա. բաժին, թիւ 2125:

(15) ԳԱԹ, Ա. Զօպանեանի Ֆոնտ, Ա. բաժին, թիւ 2127:

(16) ԳԱԹ, Գ. Լեւոնեանի Ֆոնտ, թիւ 2623:

(17) ԳԱԹ, Ա. Զօպանեանի Ֆոնտ, Ա. բաժին, թիւ 2130:

(18) *Երկեր*, 86–87:

(19) Կ. Զարեան, *Վէհափառը*, «Հայ կեդրոն» տարեգիրք, 1954, 280:

(20) ԳԱԹ, Գ. Լեւոնեանի Ֆոնտ, թիւ 2623:

(21) Վարդան Գէորգեան. Տեսակցութիւն մը Շիրվանզադէի հետ, «Ազատ Օր», 1959, Օգոստոս 29:

(22) Տե՛ս «Ճակատամարտ», 1919, Նոյեմբեր 30, հմմտ. Բարգէն Յարութիւնեան, 19–20–րդ դարերի հայ թատրոնի տարեգրութիւն, հտ. Գ., Երեւան, 1981, 452:

(23) *Artasches Abeghian* (1878-1955), «Journal of Armenian Studies», Spring - Summer, 1985, 72.

(24) *Հայկական Սովետական Հանրագիտարան*, հտ. 2, Երեւան, 1976, 331:

(25) *Երկեր*, 45:

(26) ԳԱԹ, Բ. Նուրիկեանի Ֆոնտ, թիւ 314:

(27) *Երկեր*, 358:

(28) ԳԱԹ, Գ. Լեւոնեանի Ֆոնտ, թիւ 2623:

(29) ԳԱԹ, Ա. Զօպանեանի Ֆոնտ, Ա. բաժին, թիւ 2132:

(30) Edmond Khayadjian, *Archag Tchobanian et le mouvement armenophile en France*, Marseille, 1986, 296.

(31) Այս մասնակի ուղեգիծը վերակազմած ենք Ա. Զօպանեանին, Յ. Փուշմանին, Համաստեղին եւ Բ. Նուրիկեանին ուղղուած եւ մեր տրամադրութեան տակ գտնուող նամակներու հիման վրայ: Այս նամակներուն մէկ մասը լոյս պիտի տեսնէ «ԿԱՄ» հանդէսի յաջորդ թիւով:

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ

ՆԱԻԸ ԼԵՐԱՆ ՎՐԱՅ

(ՀԱՏՈՒԱԾ)

... – Տարօրինակ մի բախտ վիճակուեց մեր սերունդին, յիմա՛ր մի բախտ... Ո-րովհետեւ Ֆրանսիան եւ Գերմանիան իրենց մէջ լուծելիք զանազան հարցեր ունէին, Ալզաս – Լօրէնը, անտեսական դրակչռութիւն եւ էլ չգիտեմ ինչ՝ մեր դէմին սկսեց կրակ թափուել... Աշխարհը քանդուեց, կազմալուծուեց, վայրենացաւ... Երբ մարդ մտածում է ինչքան ամէն բանից հեռացել ենք, երբ մարդ մտածո՛ւմ է... Այս դիւերը, Վարեայի հետ նստած, լսում էինք... Պախի երկու ջութակների քոնչերթօն, Պէթհովէնի քուինթէթները, Պրամսի չորրորդը եւ ուրիշ բաներ... Ի՞նչ լաւ էր, ի՞նչ լաւ... Ես, մանաւանդ, սիրում եմ Պախին. նրա զըսպուած կրակը, նրա պայծառ գծերով ճարտարապետուած հոգեկանութիւնը, նրա սառը ջերմութիւնը եւ էն... Ի՞նչպէս բացատրել... էն լուսաւոր կեցուածքը կեանքի առջեւ... Ահ, Վարեա ջան, դի՛ր երկու ջութակների քոնչերթօն եւ թող պարոն Հէրեանը լսի...

Նա դլուխը առաւ իր երկու ձեռքերի մէջ եւ այդպէս մնաց մինչեւ նուագի վերջանալը: Երբ դլուխը վեր առաւ – Հէրեանը երբեք նրան այդ վիճակում չէր տեսած– նրա աչքերը այրւում էին, դէմքը սպրդուած էր եւ թափանցիկ:

– Ահա, հիմա դո՛ւք ասացէք, – բացագանչեց նա յուզուած ձայնով, – ահա՛ մէկ կողմից այս պայծառ եւ խորհրդաւոր ջութակների տիալոկը, մահի եւ սիրոյ այս բախտաւոր խօսակցութիւնը եւ միւս կողմից՝ տղէտ, արիւնարբու, կեղտոտ տաճիկը... Պա՛խը եւ տա՛ճիկը... Չէ՛, ընութիւնը անողոք է...

Հէրեանը, որ վարժ էր Միրանեանին հակաճառելու, այս անգամ էլ չկարողացաւ իրեն զսպել: Մէջքը ետ նետեց բազկաթոռի վրայ եւ ասաց.–

– Ճիշդը ասած, եթէ վերցնենք մեր Սպարանցի դիւզացուն, նա էլ երեւի Պախի երաժշտութիւնից մի մեծ բան չի կարող հասկանալ...

– Հարցը դրանում չէ՛, հարցը դրանում չէ՛, – բողոքեց Միրանեանը: – Երեւի նոյն Գերմանիայում էլ կան շատ դիւղացիներ, որոնք Պախից ոչինչ չեն հասկանում... Ես էդ մասին շատ անդամ մտածել եմ... Հարցը նրանումն է, որ հայ դիւղացու մէջ, նրա արտաքին կոչտութեան տակ, նրա անդիտակցական խորքում, արձանագրուած են մարդկային մաքի եւ բարձրագոյն հոգեկան թռիչքների բոլոր կարողութիւնները... Դի՛ր նրան ուրիշ, աւելի բնականոն պայմաններում՝ եւ նա կը մտնի պախեան եւ բոլոր մեծերի բարդ աշխարհից ներս, ինչպէս իր սեփական տունը... Նա կը մտնի, որովհետեւ նրա հոգեկանը հիւսուած է նոյն պէթհովէնի հոգու նիւթերից եւ նրանք կուլտուրապէս ցեղակից են...Նրանք կարող են աղօթել նո՛յն տաճարում, յուզուել նո՛յն յուզումներով, ոգեւորուել նո՛յն ոգեւորութիւններով, նստել միասին, մէկ մէկի աչքերի մէջ նայել եւ մէկ մէկին հասկանալ առանց խօսելու... Է՛դ է...

Մօտեցաւ սեղանին, բաժակները նորից լեցրեց, խմեց:

– Է՛դ է... Իսկ տաճի՛կը... Էստեղ, դէմ դիմաց կանդնած, երկու իրերամերժ, հակոտնեայ աշխարհներ են... Սոսկալին այն է, կապիտան Հէրեան, որ տաճիկը հոդեկան անցեալ չունի, նրա անդիտակցականը մութ դիւեր է՝ լեցուած զազանային բնազդներով եւ նախնական ախորժակներով... Նկատուած է. տաճիկը, որ բարձրագոյն ուսում է առնում՝ այլասերւում է: Նա վախում է մշակոյթից, որովհետեւ հասկանում է, որ մշակոյթը –երբ արտաքին անհրովանդակ ձեւ չէ– մահացու է իրեն համար: Եւ չատ հասկանալի է. մշակոյթ ստեղծելու համար պէտք է կարողանալ այլափոխուել, հոդեպէս վերածնել, թռիչք առնել, կեանքին նոր արժէքներ տալ եւ այդ արժէքներով ապրել: Իսկ նա՝ վարժ է քանդելու, այրելու... Ուր տաճիկը անցել է՝ անտառ չի մնացել, բոյս չի մնացել, տուն չի մնացել... Հարցրէ՛ք Յոյներին, հարցրէ՛ք Սերպերին, հարցրէ՛ք Պուլկարներին... Այսօր իսկ, տեսէ՛ք նրանց վայրենութիւնը՝ ոչ միայն անպաշտպան ազդաբնակութեան դէմ, ոչ միայն կանանց եւ երեխաների դէմ, այլ արուեստի եւ ճարտարապետութեան այն հրաշալիքների դէմ, որոնք տասը–տասնեւհինդ դար կեանք են ունեցել, մարդկութեան փառքն են կազմել եւ քրիստոնէական արուեստի հիմքը... Դուք դիտէք, անշուշտ, որ Քեմալի կառավարութիւնը հրաման է տուել իր զօրքերին թնդանօթի բռնել բոլոր կառուցուածքները, բոլոր եկեղեցիները, որոնք մնացել էին ամայացած երկրում եւ որոնք վկայում էին մեր ցեղի հանճարը: Եւ այդ ոչ թէ իրեւ պատերազմական անհրաժեշտութիւն, այլ պարզապէս քանդելու եւ աւերելու համար... Մտածեցէք Ախթամարի հրաշալիքները, Անիի անզուգական պալատները եւ եկեղեցինեը... Սրիկանե՛ր...

– Անկասկած, իրաւունք ունես, – համաձայնուեց տխրած ձայնով Հէրեանը:

– Ես սպայ եմ. պատերազմը պատերազմ է. անողոք մի բան... Կռուել, դա՝ երբեմն պարտաղրութիւն է... Սակայն, անպատի՛ւ բան է մորթել անպաշտպան կանանց եւ երեխաներին, անպատի՛ւ բան է քանդել քանդելու համար... Տաճիկը անպատիւ ղինուորական է. քաջ, տոկուն, անվախ, բայց անպատիւ: Նա աւելի մարդասպան է, քան մարտիկ: Եւ իրրեւ մարդասպան, նա չի կարողանում տանել այն ամէնը ինչ որ կապ ունի հոգու եւ մտքի հետ: Տաճիկը պերազանցապէս հակա-

●▶

●▸

մշակոյթն է: Ներանց պատճառով, ահա դարերից ի վեր, աշխարհի ամենահարուստ եւ ամենազեղեցիկ մի հողամաս՝ Հայաստանը եւ Փոքր Ասիան՝ վակուել է մարդկութեան համար, պարպուել է իր մեծութիւնից, հրաժարուել է իր մեսիայից: Այդ պայմաններում, ի՞նչպէս էք ուզում, որ ներանց եւ Պախի մէջ որեւէ առընչութիւն լինի...

Լռեց: Ման եկաւ անկիւնից անկիւն:

– Ես այդ բոլորը ասում եմ, – չարունակեց նա, կանգ առնելով Հէրեանի առջեւ, – որովհետեւ ուզում եմ ինձ պարզ հաշիւ տալ, թէ ինչո՞ւ համար եմ ահա մեկնում եւ վտանգում իր երիտասարդ կեանքս... Կարող եմ սպանուել՝ ուզում եմ իմանալ ինչո՞ւ համար պիտի սպանուեմ: Պիտի կռուեմ եւ սպանեմ ուրիշներին. ուզում եմ իմանալ՝ ի՞նչ եմ պաշտպանում եւ յանուն ի՞նչի պիտի սպանեմ ուրիշներն... Երկիր, ժողովուրդ, անկախութիւն, պիտի ասէք: Դրանք ընդհանուր խօսքեր են: Եթէ այս երկիրը, այս ժողովուրդը, այս անկախութիւնը, աւելի չե՛ն քան ներկայանում են այժմ, եթէ նրանք բարձր եւ ստեղծագործ մի ոգու մարմնացումը չե՛ն, եթէ նրանք պահապանը չե՛ն դարերով պատրաստուած եւ խորապէս ներկայ մի կոչումի, այն ժամանակ ես չիմա՛ր եմ, որ ուզում եմ նահատակուել ոչինչի համար... Ես գնում եմ –թող այս տարօրինակ չթուի– պաշտպանելու համար պահեան ոչին տանճիկներից եւ ուրիշ թշնամիներից...

– Ի՞նչ բաներ ես ասում, Բարդէն Ջան, –զարմացած աչքերը ամուսնու վրայ յառելով՝ ասաց տիկինը:

– Զգիտեմ, – մի վայրկեան մտածելուց յետոյ, ասաց Միրանեանը, – չգիտեմ... կարելի է ասածներս իսկապէս տարօրինակ են, կարելի է ծիծաղելի են եւ միամիտ... Տե՛ս, Վարեա Ջան, մենք ապրել ենք երկար տարիներ Հայութիւնից դուրս: Հայ ենք եղել, անշուշտ, բայց աւելի ծնունդով, քան մտքով եւ հոգիով... Ռուսական կրթութիւն, ռուսական դաստիարակութիւն, ռուսական կեանք... Մեր աչքերը անկուած էին Պետերբուրգի վրայ... Տօներին եկեղեցի էինք գնում՝ աւելի բակը քան ներսը, թեթեւ ազգասիրութիւն էինք անում, Տաճկաստանից եկած գաղթականների համար փող էինք տալիս, որպէսզի փողոցներում մուրացկանութիւն չանեն եւ մեր արժանապատուութիւնը չվիրաւորեն, հայ գրականութեան մասին մեր հայրերից անորոշ բաներ էինք լսում եւ Հայաստան բառը, էնպէս, պատմական հեռաւոր մի թրռչուն էր, անյայտ վայրերում բոյն դրած եւ ցաւով եւ երազով չրջապատուած... Հայրս, իր ազատ ժամերին, սիրում էր թղթատել Հայութեան վերաբերուող զանազան գրքեր. «Եղբայրական օգնութիւն Հայերին», Անիի գունատած լուսանկարների ժողովածու, Եղուկի, Պատկանեանի, Ազոնցի գրքերը... Առհասարակ, նկատե՞լ էք, մեր վաճառականները, որոնց պատճառով օտարականները էնքան աննպաստ կարծիք են կազմել մեր անմեղ ժողովրդի մասին, սիրում են, իրենց մակերեսային հայրենասիրութիւնը չոչելու համար, Հայութեան վերաբերեալ գրքեր ժողովել, որ չեն կարդում են եթէ կարդում են, չեն հասկանում... Բայց էդ չէր ասածս. ասածս էն էր, որ երբ մարդ էդ գրքերը բաց էր անում, ուղղակի յուսահատւում էր: Քանդուած եկեղեցիներ, վայր թափուած քարեր եւ զարդաքանդակներ, խորտակուած գմբէթներ, անապատներ եւ անապատներում՝ մի քանի գիւղացիներ եւ մի երկու վարդապետներ... Մի տեսակ ընդհանուր փլուզում, որ քեզ վիրաւորում էր եւ չէր ոգեւորում...

– Էդ ճի՛շդ է, – համաձայնուեց Հէրեանը, – ես էլ էդ տպաւորութիւնը շատ անգամ ունեցել եմ...

– Էնպէս չի՞... Փողոցներում՝ պատռտուած, կեղտոտ, աներեսած մուրացկաններ, գրքերում՝ վայր թափուած քարեր, թերթերում՝ անվերջանալի սարսափների նկարագրութիւններ... Մեզ համար –ազատ ապրած, կռուի վարժուած, հպարտ եւ զոռոզ ժողովրդիս համար– էդ ամէնը վիրաւորական էր, նուաստացուցիչ... Մեր սիրտը ողբում էր եւ մեր միտքը ընկճուում: Չէինք կարողանում այդ իրականութեան հետ հաշտուել եւ չէինք կարողանում այդ իրականութիւնը հասկանալ: Եւ ահա մէկ էլ, ամէն ինչ փոխուեց, երբ դէպքերը չանթի արագութեամբ խուժեցին մեր դլխին, ամբողջ մեր կեանքը տակնուվրայ արին, արժէքները շրջեցին, առին մեզ նետեցին փոթորիկների բերանը... Իսկի մտածե՞լ էք, ի՞նչպիսի յեղաշրջում տեղի ունեցաւ... Կայուն, հաստատ, վերջնական ձեւ առած մի դարից, յանկարծ՝ արաբական նաղլի հերոսի նման՝ թռչող կարպետի վրայ ընկանք եւ սուրացինք մի ուրիշ դար... Երբե՛ք չպիտի մոռանամ էն օրը – Վարեա Ջան, յիշում ես, չէ՞ – երբ առաջին անգամ մտանք Հայաստան...

Աչքերը փակեց, մի վայրկեան լռեց, ապա չարունակեց. –

– Երբեք չեմտածի, նոր մի երկիր... Հագիւ նայեցիր՝ եւ կարծես սրտիդ մէջ մի լոյս վառուեց... Ամէն ինչ թուաց ա՛յնքան մտերիմ, ա՛յնքան խաղաղ, ա՛յնքան քաչող... Անկարելի է բացատրել... ուղղակի խօսքեր չեմ գտնում... Հօրս դըբատարանում տեսած լուսանկարները, յանկարծ, կենդանութիւն առին, պատուեցին արեւով, ապրեցին ուրիշ կեանքով, մտան պայծառութիւնով եւ թաքնուած խմաստներով լեցուած մի մթնոլորտ, եւ ես հասկացայ... Ասում եմ հասկացայ, բայց պէտք էր գործ ածել մի ուրիշ բառ, նո՛ւ, ասենք զգացի, ապրեցի, վերապրեցայ իմ մէջ ա՛յն ինչ որ չէի նշմարած... Եղայ տարրեր, ուրիշ... Եւ այն ինչ որ առաջ թւում էր էնքան հեռու, էնքան բարձր եւ էնքան անորոշ՝ միանգամից պարզուեց եւ էդ հողերի, էդ լեռների, էդ չէնքերի հետ՝ լեցուն, ամբողջական կեանք առաւ... Ահա, էականը հէնց սրանումն է... Երբ ասում եմ Պա՛խ՝ թող էդ ձեզ զարմանալի չթուի. ես իմ երաժշտական կրթութիւնս նրա օրինակով եմ զարգացրել եւ հոգեկան բարձրութիւնները նրանով կարող եմ չափել... Էլմխածնում եղե՞լ էք, կապիտան...

– Եղել եմ, ի՞նչպէս չէ...

– Լաւ: Վերցրէք Հռիփսիմէի հոյակապ տաճարը, օրինակի համար, կանգնեցէք եւ լաւ դիտեցէք նրան, եւ կը տեսնէք, որ նրա պարզ, յստակ, ներդաշնակ գծերը, նրա ներքին կրակով վառուած դոյնը, նրա բարդ պայծառութիւնը, նրա զսպուած եւ տիրապետուած թռիչքը, ճիշդ եւ ճիշդ պահեան մի կառուցուածք է... Նո՛յն հոգիի վերածուած մարմինը, նո՛յն կրակ թաւալող արիւնը, նո՛յն ռիթմը... Երբ Կէօթէն ասում է, որ ճարտարապետութիւնը սառած երաժշտութիւն է՝ օրինակը հէնց է՛ստեղ է... Ես էդ զգում եմ խորապէս, հոգով եւ մարմնով, ամբողջ էութիւնըս ես, ահա, ասում եմ ինձ. է՛ստեղ Հռիփսիմէն է եւ է՛նտեղ դասը... կռիւը նրանց մէջն է...

Միրանեանի աչքերը լեցուեցին զայրոյթով:

– Ասում էք, կը յաղթի դաշո՞նը, – բացականչեց նա, – յաղթի դաշո՞նը... էն ժամանակ էդ նոյն դաշնը կը յաղթի նըրա՛նց, արիւնոտ այդ ձեռքերը սեղմողներին... Կը դայ մի օր եւ իրենց գլուխների վրայից կ'անցնի վայրենի, անողոք, բռնական մի ուժ: Այսօրուայ յաղթողները՝ իրենց յայտարարած սրբազան ըսկզբունքները ոտնակոխ արած լինելու համար, իրենց խոհլները ուրացած լինելու համար՝ կը լինեն յաղթուածներ, կը սքուեն, կը ստորանան, կուչ կը դան իրենց բարոյական ցնցոտիների տակ, եւ դաշնը՝ ահաւոր եւ անողոք, բարձրանայն կ'ոռնայ, երկաթէ իր բռունցքը կը խփի հաչուեհաւուրեան սեղանի վրայ եւ կը սպառնայ նրանց...

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ

à propos de

un monde sans pitié

de Eric ROCHANT

par

François MESTOUDJIAN

L'individu (soudain) s'arrête.

Près de lui, une foule éparse percée de courants d'air, boucles noires sur scooters dorés, de grands gestes et du bruit, et des filles. Là-bas des couples attendent, jeunes chics branchés, s'entrelacent doucement, regards furtifs pas même éclos, las d'eux-mêmes et de ne pas se l'avouer.

Il devine à l'allure des queues de cinéma les films projetés. La nuit tombe sur les Champs.

L'individu reste là, pendant que sa mémoire s'égosille vers l'ineffable, là sur le bord de la route entre le cri et la bavure, interdit. Trois minutes auparavant il marchait, souriait, parlait comme Hippo. Le lien s'est brusquement rompu, entre l'individu et le film.

Hippo ne fait rien. Le cours de sa vie est une suite de moments de non-action. Nathalie travaille, presque sans cesse. Deleuze, le philosophe, définit ainsi le cogito de l'art : pas de sujet qui agisse sans un autre qui le regarde agir, et qui le saisisse comme agi, prenant sur soi la liberté dont il le dessaisit. Lorsqu'Hippo, doucement, se passionne et regarde Nathalie, cette liberté nouvelle rencontre la sienne et la repousse, impossible à assumer, la retourne et la détruit. Du héros il ne garde que l'apparence, derrière son sourire naît le malheur, dans l'impossibilité de réunir deux libertés qui s'aiment, de les unir contre.

Discours d'Eric Rochant : il y a une certaine incompréhension entre les sexes, peut-être qu'aujourd'hui il ne reste plus que ce conflit là auquel croire. Retour à la fin des idéologies.

Comme s'il n'était pas lié aux autres. Souvenir du Boy Meets Girl de Carax. Là, Alex traversait une illusion de déjà vu, et il aimait le cinéma. Comme si Hippo et Nathalie pouvaient s'aimer sans voir contre quoi s'unir.

L'unité; la force du film : elle flatte l'individu qui se laisse prendre au jeu très vite, surtout à celui de l'identification. Il reçoit tout d'un bloc, le regard et la voix, la matière et le sens, la flèche et la cible. La cohérence, merveilleusement travaillée, fait qu'il peut y croire. Mais les suppléments d'âme, ceux qu'il découvre dans les failles de la conscience, ne trouvent pas de place ici : l'étouffement le gagne très vite car entre les raccords il ne se passe rien. L'individu a pu oublier le temps du film que le cinéma est avant tout un leurre, qu'avec lui c'est le monde qui devient sa propre image et non pas une image qui devient monde.

Le monde sans pitié de Rochant ressemble à une vision première, la projection d'une éthique provisoire, il y entre une part de rêve. L'auteur garde ses distances par rapport à ses personnages, ce qui leur donne originalité et cohérence, mais pas toujours avec son propos, l'idéologie de son personnage; d'où parfois,des airs vagues de militantisme. L'important, évidemment, n'est pas ce qu'il montre mais comment il le montre.

L'une des choses qui, dans la peinture de Manet, ont le plus frappé ses admirateurs comme ses détracteurs, est l'écrasement de la perspective dans ses compositions, le télescopage des plans comme dans une vue au téléobjectif (qui n'existait pas encore). C'était cela la modernité : la destruction des lointains (par rapport à la perspective du Quattrocento); la perspective des sensations changeantes et non plus la perspective de la perception objective. C'est ce qu'écrit Bonitzer.

Ce qui frappe, justement, dans Un monde sans pitié, c'est l'usage immodéré des longues focales; tout se passe dans un seul plan, il n'y a plus d'avant ni d'arrière, plus de passé ni de futur. Il n'y a plus de repères, sauf l'amour pour Rochant, et quelques autres. On croit que c'est cela la modernité : le détachement. Dans «La salle de bain», Tom Novembre est totalement détaché, mais par rapport à rien; son détachement n'a de valeur qu'en soi, autant dire qu'il n'en a pas. Hippo est détaché du monde sans pitié, mais il ne prend pas ses distances par rapport à ce détachement : il le subit. Rochant utilise les longues focales comme un moyen pour arriver à une fin : faire un film et pas du cinéma, renouer avec la tradition de la transparence chère au cinéma américain des années 50.

L'individu a trop le sentiment d'un produit fini, réussi. Il voudrait dire : — Que ce que tu fais ne ressemble pas à ce que tu sais faire.
Rochant montre des glandeurs avec une vision de yuppie.

Le détachement et la lâcheté. Là, on renoue avec le cinéma. Hippo est debout sur la corniche, entre deux fênetres, il se cache : à l'intérieur, celle qu'il n'aime plus l'attend. Le téléphone sonne... Sur cette corniche, il a couru très vite, au début du film; grâce à une plongée en plan large, on découvre que la corniche est très étroite et qu'elle se trouve au dernier étage de l'immeuble, dans une petite cour; à chaque fois qu'il sortait, Hippo risquait sa vie. Le téléphone sonne toujours. Par un montage parallèle, Rochant montre Nathalie qui appelle, et Hippo le devine. Il saute brusquement à l'intérieur et répond, sous les yeux de celle qu'il n'aime plus et de son ami Halpern, arrivé entretemps.

L'individu vient de voir l'homme moderne, l'homme détaché, vaincre la lâcheté qui sans cesse le tente et souvent le compromet. L'unité entre l'homme et le monde est sauve. L'individu, tranquille, peut poursuivre son chemin.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6

MARDI
6 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.204 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.204

ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ

ԱԶԱՏԻ ԵՒ ԿԱՄՈՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ

«ԵԼԷՔ ԳԱՅՆ՛Ք...»

ՌԻՊԱՅԻ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԸՆԴՀԱՏՈՒԱԾ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՁԱՐՏՕՂԵՑ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅՈՑ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՕԴԱՆԱՒԻՆ ԺԱՄԱՆՈՒՄԸ

Այլոց կարգին ամէնէն ցաւալի լուրը, զոր ստացանք Երկուշաբթի առաւօտ կուգար ոչ թէ Հայաստանէն այլ՝ Միացեալ Նահանգներէն: Հ. Բ. Ը. Մ. լրատուութեան սպասարկութիւնը կը հաղորդէ Ուաշինկթընէն Փետր· 4 թուականով.– «Մոսկուայի խորհրդային իշխանութիւնները, պատրուակելով «թեճինիք պատճառներ» ջնջեցին Հայաստանի Միացեալ Ֆոնտին (United Armenia Fund) օգանաւին երթեւեկը դէպի Հայաստան: Օգանաւը Լոս – Անճըլըսէն պէտք է մեկնէր Շաբաթ օր, Փետրուար 4 եւ լեցուն էր շատ անհրաժեշտ ապրանքներով: Հայաստանի Միացեալ Ֆոնտը միայն մարդասիրական օգանաւային կամուրջի յանձնառու է, դէպի Հայաստան ստիպողական քժշկական պիտոյքներու, ուտեստեղէնի եւ հագուստեղէնի (նուիրուած ամերի – կահայ համայնքներու կողմէ) առաքման: Ինչպէս նաեւ փայտի վառարաններ նուիրուած Միացեալ – Նահանգներու պաշտպանութեան նախարարութեան կողմէ: Հայաստանի մէջ բժիշկները եւ կազմակերպութիւնները անձկութեամբ կը ըսպասէին այս բեռնատար օդանաւին: «Վերադոված ենք խորհրդային որոշումէն» կ'ըսէ Հայկական Միացեալ Ֆոնտի մէկ բանբերը: Շաբաթ օրուան օդանաւը 4–րդն է վերջին ամիսներուն»:

Բողոք ներկայացուած է որպէսզի այս թռիչքներուն երթեւեկը անմիջապէս արտօնուի:

Ցիշենք որ այս օդանաւերուն առաջինը մեկնեցաւ Լոս – Անճըլըսէն, անցնելով Փարիզէն (Դեկտեմբեր 3): Ֆոնտը կը համախմբէ 7 կազմակերպութիւն (Լինսի հիմնարկ, Հ. Բ. Ը. Մ., Հայ Աւետարանական Միութիւն, Հ. Օ. Մ., Ամերիկահայոց 2 առաջնորդարանները եւ Արմինեան Էսմպլին), օգանաւը կը տրամադրէ Գիրք Գրիգորեան:

Այս արդէքին առթիւ, պիտի նախընդրէինք չմղուիլ որոշ խորհրդածութիւններու, որոնք միայն մեր անպատասխանատու ամբոխավարութեան հետ կապ ունին եւ կրնան անոր հետեւանքն ըլլալ: Պիտի նախընտրէինք չտեխուիլ մտածել որ – դեռ 1990–ին – վանչունիական ապրքներ կը գործուին որոնք յօնք չինելու տեղ աչք կը հանեն: Պիտի նախընտրէինք չտարուիլ խորհելու թէ ոմանք «գործի վրայ երեւալու կամ ժողովրդականութիւն չհեղու մտմտջէն տարուած, աննեղելի թեթեւամտութեամբ կը հրապարակեն հարցեր որոնք առնուազն նուազագոյն լրջախոհութիւն կը պահանջեն:

Երանի՛ թէ սխալած ըլլանք եւ արդելքը իսկապէս «թէքնիք պատճառներու» հետեւանք ըլլայ:

Մինչ Ռիպայի մէջ, խօսակցութիւններ կը սկսէին Ադրբիներու եւ Հայերու միջեւ, անդին լուր մը տակնուվրայ կ'ընէր ամէն բան: Արդարեւ, Շաբաթ օր, ազերի ժողովրդական ճակատը, վինուորական իշխանութիւնները եւ տեղական ազերի իշխանութիւնները վերջնագիր մը կուտային կամոյի եւ Ադամի (Ղարաբաղի տարածքէն դուրս, հիւսիսը, Գետաշէնի ենթաշրջանը) հայ բնակիչներուն, որ պարպեն գիւղերը մինչեւ Կիրակի առաւօտ ժամը 11: Կիրակի առաւօտ ալ այդ պայմանաժամը երկարաձգուած է մինչեւ ժամը 18 (Ֆրանսական ժամով՝ 15):

Երկուշաբթի առաւօտ հեռաձայնով կըրկնեցինք խօսեցանք Երեւանի հետ եւ այդ ժամուն (Երեւան՝ 9) դեռ գիւղերը պարպըւած չէին, այսինքն գինուորականները որոնք պէտք է երթային գործադրել տալու համար վերջնագիրը չէին ներկայացուած: Բայց, Շաբաթ օր, երբ լուրը երեւան հասած էր, անմիջապէս Ռիպայէն եւս կանչուած էին ՀՀՇ–ի երեք ներկայացուցիչները որոնք խօսակցութեան նստած էին Ազերիներու հետ: Նախքան այս հանդիպումը, հայկ· պատուիրակութիւնը ընդունուած էր պալթեան Սորհուրդին կողմէ, ապա միայն սեղանի չուրջ կը նստէին Ազերիներու հետ, առանց այլոց ներկայութեան: Որոշ համաձայնութիւն մը զոյացած էր տեսակցութեան սկիզբը (Ուրբաթ սկսած են խօսակցութիւնները) ինչ կը վերաբերի մնայուն չփումներու եւ տեղեկութիւններու փոխանակութեանց վար դրուած պատանդներու մասին: Միացեալ դեկոյց մըն ալ կը նախատեսէր խաղաղ միջոցներու որոնումը կովկասեան հարցին կարգադրութեան համար: Հայերը ուզած էին որ Լ· Ղարաբաղի հայ եւ ազերի բնակիչները ինքնըրոշման իրաւունք ունենան, ինչ որ Ազերիները բացարձակապէս մերժած էին: Ազերիները պահանջած էին նաեւ պալթեան Սորհուրդէն որ դատապարտէ խորհըրդային զինեալ միջամտութիւնը Բաքու, Հայերը աւելի ճկուն եղած են եւ միջամտութիւնը որակած «ապակայունացման տարը» առանց բոլորովին դատապարտելու: Հայ – ազերի դեկոյցը սակայն չվաւերացուեցաւ Երեւան ՀՀՇ–ի կողմէ, Շաբաթ օրուան վերջնագիրներուն իրրեւ հետեւանք:

Երկուշաբթի առաւօ, մեր առած լուրերու համաձայն Ադրբէջանի ժողովրդական ճակատը դեկոյցով մը ուրացած կ'ըլլայ վերջնագրին հարցը, ըսելով որ այդ չրջանը ազերի ժողովրդական ճակատ չկայ···:

Ողբերգական է վիճակը Շահումեան եւ Գետաշէն ուր իսկապէս սով կայ այլեւս: Ութ օր է ոչ մէկ թռան կ'երթայ այդ չրջանը, ուր նաեւ ծանր հիւանդներ կան անխնամ: Երկուշաբթի խոստում կար, որ թռան մը պիտի կարենար Շահումեան երթալ եւ Երեւան բերել մէկ չատ ծանր հիւանդ: Ենթէն 2, կիրակի ժամը 20–ի լուրերուն պատկերներ ներկայացուց Արծուաշէնէն:

***

200·000 ՅՈՒՑԱՐԱՐ

Մոսկուայի մէջ, 200 հազար հոգի փողոց իջան ի նպաստ Կորբաչովի կոյսի մը համար կեդր· կոմիտէի լիակատար նիստի նախօրեակին: Հոն օրակարգի հարցն էր Սահմանադրութեան 6–րդ յօդուածը, որ կը վերաբերի համայնավար կուսակցութեան դերակատար դերին (պէտք է ջնջուի):

Ցուցարարները «Անկի՛ Լիկաչով», «կեցցե՛ն կրոնատատի նաւաստիները, պրեսթրոյկայի առաջինները» լողունգներով եւ պաստառներով կը տողանցեն: Ֆիկառօի թղթակիցը իր զրուցիւնը կ'եզրափակէ դառն արձագանգով տարեց կընոջ մը, որ ի տես ցուցարարներուն կ'ըսէ.– «Իրաւունք ունին, բայց ոչ մէկ բանի կը հասնին: Ոչինչ պիտի փոխուի»:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՎՐԱՑ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՓՈԹՈՐԻԿ

23 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ՀՕԿԱՑ ՎՆԱՍՆԵՐ

120 – 130 քիլոմեթր արագութեամբ հովմըն է որ տակնուվրայ ըրաւ, Շաբաթ օր, Փետրուար 3–ին, Փարիզն ու չրջանը, նաեւ անշուշտ այլ վայրեր, բայց ամէնէն աւելի ուշադրաւը Փարիզն էր, որ նման բան չէր տեսած: Տանիքներէն լինկած կղմինդրները, տապալած ծառերն, ճըղմուած կառքեր, վնասուած չէնքեր (նաեւ Շարթրի մայր տաճարը), կարելի չէր իսկ հաշուել: 23 մեռեալ կար: Օդանաւային երթեւեկը դադրեցաւ, Սէն – Լազար կայարանը փակուեցաւ (սալ տէ փա – փեռարիի ձեղունը լինկած էր) եւ դեռ ինչե՞ր:

Ամբողջ չրջաններ ելեկտրական հոսանքէ զրկուեցան եւ որոշ տեղեր մինչեւ Երկուշաբթի դեռ վերահաստատուած չէր: Արեւմտեան Ֆրանսա ալ Ֆինիսթէռի եւ Լուառ – Ատլանթիքի նահանգները չատ մեծ վնասներ կան:

Վեց մեռեալ կայ նաեւ Արեւմտեան – Գերմանիա, ուր «դնաց» հովը, երբ Ֆըրանսա զործուած աւերին հաշուեկչիռը կը պատրաստէր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԼԻՑՐՈՒԹի մէջ – քրիստոնէական կուխները կը չարունակուին նոյն սաստկութեամբ եւ զոհը, անշուշտ, անզամ մը եւս՝ ժողովուրդն է: Երկուշաբթի առաւօ մեռեալներու թիւը, չորս օրերու ընթացքին հասած էր 195–ի եւ 830 վիրաւոր կար: Հիւանդանոցներն իսկ չեն խնայուիր, ուրեմն վիրաւորները չեն ուզեր հոն փոխադրուիլ: Շաբաթ օր, յետ վիրաբուժական ծանր գործողութեան մը, մեռած է Ժորժ Սէմմէրճեան, որու մահուան լուրը կանխահասօրէն հաղորդած էր ազարական «Ալ – Հայաթ» թերթը (Փետր· 1–ին) եւ մենք ալ Փետրուար 2–ի մեր թիւով, հիմնուելով այդ աղբիւրին վրայ: Բոլոր կոչերը անօգուտ են, զօրավար Աուն վճռած է վերջնապէս ճզմել ժաժայլի լիբանանեան ուժերը, նոր դժոխք մը ըսեղծելով բնակչութեան համար: Շուարած կին մը կ'ըսէր· – «Այս անգամ ի՞նչ ընել, Սուրիացինե՞րը օդնութեան կանչել»:

ԳԱՀԻՐԷ – ԻՄՄԱՑԻԼԻՄ. ճամբուն վրայ, ոճրափորձ մը գործուած է իսրայելեան հանրակառքի մը վրայ, որ զբօսաշրջիկներ կը փոխադրէր: Տասնմէկ մեռեալ կար եւ 15 վիրաւոր: Արարքին տէր եղած է, յարդ անծանօթ, կազմակերպութիւն մը՝ «Եհիատոսի բանտերուն մէջ ճնչուածներու պաշտպանութեան կազմակերպութիւն»: Նախագահ Մուպարաք ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած է Իսրայելի վարչապետին: Այս ոճրափորձը կը գործուի, երբ ամերիկացի, եգիպտացի եւ իսրայելացի Արտաքին նախարարները կը պատրաստուին հանդիպումի մը (Ուա – չինկթըն կամ Ժընեւ) օրակարգ ունենալով յետագայ բանակցութիւններ Իսրայելի եւ Պաղեստինցիներու միջեւ զբաղեցնել Հողամասերու ընտրութեանց նուիրուած:

ԹՈՒՐՔԻԱ. իր կարգին արտաքսեց Պոլսոյ յոյն հիւպատոսը ի պատասխան Գոմոթինիի թուրք հիւպատոսի արտաքսման: Նախապէս Թուրքիա «խորհրդակցութեան» համար կանչած էր Աթէնքի իր դեսպանը: Այս նոր վատթարացումը հետեւանք է Գոմոթինիի մէջ (արեւմտեան – Թրակիա) պատահած բախումներուն (Ցունուար 28–ին) Օրթոտոքսներու եւ թուրք մահմետականներու միջեւ: 21 հոգի վիրաւորուած էր: Տեղւոյն թուրք հիւպատոսը դիմում ըրած էր նահանգապետին,

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«LES NOUVELLES DE MOSCOU»

(Փետրուար 2 – 8)

«ԿԱՆԽԱՀԱՍ ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆ»

Շաբաթաթերթին մէջ, Մոսկուայի ապատանեալներուն կացութիւնը պատմող էջէ մը զատ, Ղարաբաղի մասին դրուագ մըն ալ տեղ տրուած է:

Առաջինը որ ատորպէրուած է Տմիթրի Սիտորովի կողմէ, կը չեշտէ յատկապէս, այս մարզին մէջ մայրաքաղաքին անկազմակերպ վիճակը: Վերջին դէպքերուն ընթացքին հոն հասած 60 հոգին օրինակ, ղրկուած է Գործադիր Կոմիտէի չէնքը ուր ոչ մէկ պաշտօնեայ պատասխանած է զիրենք դիմաւորելու համար: 15 ժամուան չանքերէ ետք կարելի եղած է պանդոկներու կամ կացարաններու մէջ սենեակներ ճարել անոնց:

Բոլորն ալ կարականապէս կը մերժեն հարցաղրոյց ունենալ· ոմանք կը վախնան բառը մնացած իրենց ազգականներուն համար, ուրիշներ զանազան պատճառներով:

Պատասխանատու մը լսած է թէ Մոսկուայի պանդոկներուն մէջ ոչ խակ պրաք սենեակ մը կայ· ամէն օր միջադէպեր կը ծագին, որովհետեւ կարգ մը վարձակալներ արտաքսելու պարտաւորութիւնը կը ներկայանայ յաճախ, ապատանեալներու յարաճուն հոսքին տեղ բանալու համար: Տեղի հարցկին պատ, կայ նաեւ պանդոկներու կրած նեղութեան վնասը որ հետեւանք է այս կացութեան ու անցած տարուան համար կը հասնի 350 հազար ռուբլիի: Սորհրդային մայրաքաղաքին մէջ ուր արդէն 40 հազար Ազերիներ ու 60 հազար Հայեր կ'ապրին, նոր հասնող ապատանեալները աւելի ու աւելի կը սրեն երկու խմբակներու յարաբերութիւնները: Մինչեւ այսօր թէեւ լուրջ բախումներ չեն պատահած· երկու ազգութեան խառնացած բնակավայրերուն չուրջ կարգ ու կանոնը պահպանող ուժերու թիւը աւելցած է: Պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն ապատանեալներու, թիւը 15 հազարի կը հասնի, որոնց չախ–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եղիշէ Պատրիարքի յուղարկաւորութիւնն ու օծումը կը կատարուին Կիրակի, Փետրուար 11–ին, Երուսաղէմ:

որ այցելէ իր «հայրենակիցներուն» վրնասուած խանութները եւ Արտաքին Նախարարը՝ Սամարաս անընդունելի նկատած էր այդ խօսքերը: Թուրքիոյ դեսպանը փորձած էր բացատրել թէ հիւպատոսին խօսքերը սխալ հասկցուած էին, բայց Աթէնքի համար բացայայտ իրողութիւն է, որ Թուրքիա, խախտելով Լօզանի դաշնագիրը, կ'ուզէ միշտ «հայրենակից» կամ «ծագումով թուրք քաղաքացի» որակել Ցունաստանի մահմետական փոքրամասնութիւնը:

ՇԻՒԱՔ հիւրն էր 7/7 յայտարարին, որուն ընթացքին 3 կէտերէ բաղկացած ծրագիրը մը առաջարկեց ընդդիմութեան.– Մէկ թեկնածութիւն նախագահութեան, հասարակաց դիրք դլխաւոր հարցերու նկատմամբ եւ փոխ – կառավարութիւն մը, անգլիական դրութեան օրինակով:

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻՆ ՍՊԱՍՈՒՄՈՎ

Ղարաբաղ, Արցախ, Ստեփանակերտ, Մարտակերտ, Մարտունի, Հադրութ ու տակաւին չատ մը անուններ որոնք բռնի մոռացումի տանտմահեակներու ծանրութեան տակ զրեթէ ջնջուած էին մեր յիշողութիւններէն, կամ ոչ իսկ յայտնուած էին հոն, երկու տարիէ ի վեր զարձած են ընտանի ու մտերիմ: Վերջերս անոնց աւելցան Շահումեանն ու Գեռաչէնը, միշտ նոյն ընկերակիցներով. «Միացում», «Ջրջափակում», «Ինքնապաշտպանութիւն», «առեւանդում», «վճռակամութիւն» եւայլն: Ամէնէն մտահոգիչ լուրերը կը հասնին այս վերջին երկու շրջաններէն. ջրջափակումը հոն ամէնէն խիտն էր ու ամէնէն աւելի անհանդուրժելին. յարձակումները, բախումները հոն ամէնէն առատիկները կ'ըլլային ազերի հրոսակախումբերու եւ ինքնապաշտպանութեան տեղական խմբակներու միջեւ:

Արցախի սահմաններէն դուրս չզրուած ու անոր մխանալու դժուարին պայքարին հետամուտ հիւսիսային այս երկու շրջանները՝ Գեռաչէնն ու Շահումեանը, նաեւ Գիւլիստանը «Խորհրդային Հայաստան»ի Յունուար 18 եւ 20–ի թիւերուն մէջ որպէս անցորդի ճամբուն հանդրուանները, տեղ գտած են իրենց ներկայով հարցերով, յոյսերով, մաքառումով:

Վրադրող Մաւր Դանիէլեանն է այդ անցորդը որ հակառակ պաշարումին, ջրջափակումին, ձիւնին, ճամբայ կը գտնէ հասնելու համար նախ Գեռաչէն: Գորիսէն հոն երկարող ճանապարհը իրարու կը միացնէր Դիզակի, Վարանդայի, Խաչէնի, Ջրաբերդի եւ Գիւլիստանի մելիքութիւնները: «20–ական թուականներին այդ ճանապարհը համարուեց վրաանգատոր, որովհետեւ անցնում էր միայն հայկական բնակավայրերի միջով, ուստի հնարաւոր էր որ դրա միջոցով Հայերը շփուեն իրար: Այս ճանապարհը եւս համարուեց «նացիոնալիստական». անուանեցին «դաշնակցականների ճանապարհ»...:

Այդ համբայէն կը յառաջանայ լրագրողը դէպի Գեռաչէն, երբ կ'անցնին Զանդէի գիւղին մօտէն. հոն տիրող կացութեան մասին կը պատմէ ուսուցչուհի մը. – «1988–ի Մարտից մեր գիւղը շրջափակման մէջ է. աւտոբուսի կապ չկայ եւ՛ շրջկենտրոն Ասկերանի, եւ՛ Ստեփանակերտի հետ: Ապրում ենք դրսի օգնութեամբ: Հայաստանի Թումանեանի շրջանը վերցրել է մեր գիւղի շէֆութիւնը. ուղղաթիռով ուղարկում է եւ՛ հագուստ, եւ՛ ուտելիք, նոյնիսկ բենզին են հասցնում»,

Ուրիշ մը, «գիւղին վրայ յարձակումները եղա՞ծ են» հարցումին պատասխանելով, կ'ըսէ. –

«Հէնց իմ ամուսնու՝ տրակտորիստ Համօ Առուշանեանի վրայ են յարձակուել դաշտում: ... Գնդակներից պաշտպանուելու համար պառկել է խցիկում, այդ վիճակում վարել տրակտորը եւ ազատուել: Աշնանացան կատարել ենք միայն գիւղի մերձակայ դաշտերում, իսկ 40 հեկտար լաւ հողամասը որը գտնւում է ադրբեջանական Ալարաղու գիւղի մօտ, ցինուած ամբոխը թոյլ չի տուել մշակելու»:

Հանրակառքին մէջ նոյն դիւղէն երկու այրեր ալ կան, անոնք եւս կը պատմեն իրենց ծանր վիճակին մասին. «քայց տրամադրուած են մարտակաւօրէն, գիւղը մինչեւ վերջ պաշտպանելու վճռակամութեամբ: Թէեւ գտնւում են շրջափակման կրկնակի օղակի մէջ, քայց համարում են որ արդէն միացած են Հայաստանի հետ՝ առայժմ օդային ճանապարհով»:

Հանրակառքը հեռանալով Թարթառ գետի ափին, կը հասնի Զայլու: Այդ դիւղը որ «դրախտ պիտի լինէր, քայց 70 տարի խեղդուել է, եւ հիմա էլ երբ անխոնջ աշխատուորը ամբարել է քերբի ու բարիբը եւ պէտք է ազատ խղճով վայելի, կտրուել է տունուտեղից»: *Ինչո՞ւ:* «Շուրջօրեայ պահակութիւն է»:

Գիւղը ժողովի պահն է. երկու հարց քննարկման դրուած է. Բարեգործական ընկերութեան գործունէութիւնը եւ գիւղի պաշտպանութիւնը: «Երէկ Հայաստանից ստացուել է 950 ֆկ. կարագ, 2 հազար ֆկ. շաքար, այսօր՝ 1403 ֆկ. շաքար, 103 ֆկ. կարագ եւ այդպէս շարունակ: Այս բոլորը հաւասարապէս բաժանուել է 2714 շնչերի վրայ»:

Յետոյ կարդը կուգայ օրակարգի երկրորդ նիւթին. գիւղին պաշտպանութեան. «նշուեց որ բոլորը լաւ են կատարում իրենց հայրենասիրական պարտքը: Ամէն մի հերթապոխում ընդգրկուած է մէկ մեծահասակ որը պէտք է երիտասարդներին յետ պահի ծայրայեղ արարքներից. հիւանդները, ծերերը պէտք է հերթապահեն գերեկները: Հերթապահութիւնից ազատւում են գիւղխորհրդի նախագահը, տնտեսութեան տնօրէնը եւ կուսակցութեան բարտուղարը որոնք պարտաւոր են բոլոր գիշերները հսկել դիրքերը»:

Պաշտպանութեան գործը դիւրացնելու համար գիւղը բաժնուած է 11 թաղի: 18 – 60 տարեկան ամէն ոք դիշերապահութիւն կ'ընէ. մարդիկ դիշերն դիրքերուն վրայ են, իսկ ցերեկը աշխատանքի կ'երթան: Այս կացութիւնը անչուշտ ժխտական ազդեցութիւն կ'ունենայ աշխատանքներու վրայ, «քարդ մեր ձգտումը, արցախահայութեան մեր հարցը ստիպում է որպէսզի պարտքի բարձր զգացումով եւ՛ գիւղը պաշտպանենք, եւ՛ աշխատանքները կատարենք»:

Մինչեւ ե՞րբ...:

«Մինչեւ մեր պարզ, արդարացի հարցը լուծուի: Վերեւից շատ են զգուշացրել՝ դուք լուծէք ձեր հարցերը. եւ ահա մենք լուծել ենք: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եւ Արցախի Ազգային խորհրդի համատեղ որոշումը լիուլի բաւարարում է մեզ» *կը պատասխանէ անտեսութեան տնօրէն Ռաֆիկ Մելքումեան:*

Մաւր Դանիէլեանի հանրակառքը կը հասնի Շահումեան. հոն «Մարտակերտի շրջանի ճանապարհաշինարարները Շահումեանի սահմանում իրենց բաժին վերջին հատուածն էին կառուցում»:

Աշխատանքին ղեկավարը յոյն է. յոյն զարթարաղցի, որուն «բաժին Յունաստանը Հայաստանն է, Աթէնքը՝ երեւանը»: *Ճամբան կը միացնէ Շահումեանը Ղարաբաղին:* «Կառուցում ենք որ մեր Հայերը իրար միանան: Սա միացեալ ճանապարհն է»:

Եօթը ամսուան աշխատանքը իրենք կատարած են 2,5 ամիսէն, «որովհետեւ Շահումեանը շատ նեղ վիճակում է, շրջափակման մէջ է. միւս կողմից էլ Շահումեանցիներն են կառուցել: Շահումեանը պիտի միանայ Ղարաբաղին, Ղարաբաղն էլ՝ Հայաստանին: Բոլորս երդուել ենք որ այլեւս Թուրքի հետ կապ չենք ունենայ»:

Ճամբանները, անտեսումներու երկար ցանկին առաջին տեղերը կը գրաւեն հասանաբար, Ղարաբաղի վերջին եօթը տասնամեակի պատմութեան մէջ: Որովհետեւ «շատ են վախենում որ Հայերը իրար հետ կապ ունենան, ճանապարհ ունենան: Իրարից որ անջատուած ենք լինում, իրենց գործը հեշտանում է, դրա համար էլ ճանապարհները փակել են»:

Վերջապէս հանրաշարժին ճամբորդները ոտք կը դնեն Շահումեանի չրջանը. առաջին գիւղը «արիւնոտ աւանդոյթով յայտնի կարաչինարն է»: *Ան կը կոչուի նաեւ Ղանլուչինար կամ Ղանլուաղաջ:* «Բոլոր անուանումներն էլ թուրքերէն են՝ Սեւ չինար, Արիւնոտ չինար, Արիւնոտ ծառ: Անուանումները թուրքերէն են, թափուած արիւնը՝ հայկական:

***

Շահումեան, այսինքն Գիւլիստանի տարածքը Ղարաբաղէն անջատուած է 1923ին Ադրբեջանի սահմանադրական այն յանձնաժողովին կողմէ, որ կոչուած էր որոշելու մարզին սահմանները: Անոնք արհեստական կերպով Գիւլիստանը ա-

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ ԴԻՏՈՒԱԾ

Բնականաբար զերման մամուլը, հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռը քանի օր է լեցուն են կովկասեան դէպքերու արձագանգներով, որքան որ երկրին թիւ մէկ նիւթը կը մնայ Արեւելեան Գերմանիան եւ երկու Գերմանիաներու ներկայիս ու նեցած եւ յառաջիկային ունենալիք փոխյարաբերութիւնները:

Օրուան դէպքերու մանրամասնութիւններուն վրայ ծանրանալէ առաջ –ամէնուրեք պրեթէ նոյն բաները կը գրուին– կ'արժէ նշել կարգ մը գրութիւններ ու ելոյթներ, որոնք նիւթ ընտրած են Հարցին պատմականը, յետին կապերը: Այս կարգին պէտք է յիշատակուին մանաւանդ Գերմանիոյ խալամաղէտ Վ. Կ. Լերխին երկու յօդուածները, լոյս տեսած Ֆրանկֆուրթեր Ալլկեմայնէ Ցայթունկի մէջ (Յունուար 16 եւ 20–ին): Առանցքէ առաջինին արձագանգ հանդիսացած է նաեւ Թուրք մամուլը («Յառաջ, Յունուար 20–21), բայց, ինչ զարմանք, ոչ ամբողջութեամբ: Հոն ոչ թէ մէկայն կ'ըսուի որ Ազերիները Թրքական արմատ ունին եւ Թուրքիան չի կրնար ձեռնածալ մնալ ծագումով Թուրք զանգուածներու առընչուած նման կացութեան մը դիմաց, այլ թէ տես Ադրբեջանի «Ժողովրդական Ճակատ»ի եւ Թուրքիոյ դրօշակներու նմանութեան, դիտել կու տայ հետեւեալը. «Այս կը յիշեցնէ պանթուրքական եւ պանթուրանական զաղափարաբանութիւնը, որ ներկայիս Թուրքիոյ մէջ լոկ փոքրամասնութեան մը՝ «պաշպուղ» Ալբասլան Թուրքէշի համակիրներու կողմէ կը խրախուսուի»: Յետոյ ընելով պանթուրքականութեան պատմականը, կը չեշտէ անոր երիտթուրքերու նամանաւանդ Էնվէրին տիրական զաղափարաբանութիւնը ըլլալը: Իրրեւ կարեւորագոյն տեսարան կը կարդանք Զիյա Կէօքալբին անունը, «քիւրտ ծագումով Թուրք մը»: Ան Թուրքիան արդիականացնել, իսլամը Թրքացնել եւ Թրքական ամէն ինչ քաջալերել կ'ուզէր, կը գրէ Լերխ: Իր միւս գրութեան մէջ նախագահ Էօզալի կարգ մը առյիշները («Ազերիները աւելի Իրանի հետ հասարակաց եղբեր ունին քան թէ Թուրքիոյ») մէջբերելէ եւ Թուրքիոյ հայազրկեալ իսլամական խնդիրներուն (ներկայ-

նանձնացուցած են, որպէսզի Լեռնային Ղարաբաղի տարածքը վճռքանայ:

Հոս եւս նոյն կացութիւնն է. չրջափակումը կապած է ձեռք ու ոտք, դիւղապետ Հուրզի նախագահը կ'ըսէ. – «Մթերքներն ստանում ենք Հայաստանից՝ ուղղաթիռով, նոր ստացել ենք 800 ֆկ. շաքար, 100 ֆկ. մաքարոն, խոստացել են երկու թոն էլ ալիւր տալ, մենք էլ Հայաստանից բերած ունենք 4 թոն, դրանով կը բաւարարենք բնակչութեան պահանջները»:

Տեղային կրնայ մեծ քանակութեամբ պետանիճար, միս, մրգեղէն տալ դրացի չրջաններու, բայց չրջափակումը արդելք է երթեւեկի միջոցներուն ու մթերքները կը փճանան: Վեց ամիս տեւող ձմեռն ալ բոլորովին տժգանելի կը դարձնէ կացութիւնը. պէտք է մտածել վառելանիւթի մասին.» հիմնականում օգտւում ենք Լեռնային Ղարաբաղի անտառներից, դժուարին ճանապարհով, որովհետեւ բենզին չկայ: Ձիերով ենք տեղափոխում» *կ'ըսէ ուսուցիչ Բենիկ Ղուլեան:*

Որքան այդ ժողովուրդը նուիրուած իր լեռներուն, բերդերուն, անտառներուն, հողին ու ջուրին, արմատներով խրած է պատմութեան խորքը, հոնկէ կարծես յատուկին առած են խարդախ ու վայրագ հոգեղանները, չօշափելու, փորձելու թէ Գիւլիստանի ժողովուրդը որքանով պահպանած է իր քաջ նախնիներուն կամքն ու կորովը: «Փակել են ճամբաները, գիւղերը շրջափակել նեղ աճծանիների մէջ: Ու պայքարը ֆանի սրւում, լարւում է, այնքան պրկւում են այս մարդիկ, այնքան դառնում են յամառ, հպարտ ու անկոտրում»:

Հայաստանի հետ միացումը միայն ճամբաներու չինութեամբ, ուտեստեղէնի օժանդակութեամբ չէ. ունի չօշափելի այլ կէտեր եւս: «Փաստօրէն միացել են Ղարաբաղին: Ահա ինձ հետ այստեղ է եկել յուշարձանների պահպանութեան լեռնային Ղարաբաղի մարզային ընկերութեան՝ այժմ արդէն Հայաստանի վարչութեան նախագահի տեղակալ Զամալ Թադեւոսեանը եւ ապշած դիտում է Գիւլիստանի բերդը՝ Նա կազմում է շրջանի յուշարձանների ցուցակը, չէ՞ որ այսուհետեւ դրանք նոյնպէս պէտք է գտնուեն իրենց պահպանութեան ներքոյ»:

Մաւր Դանիէլեան աւելի ու աւելի վըստահ ըլլալու տուեալներ ունենալ կը փափաքի. «Եթէ հարցը պաշտօնական լուծում չստանայ, վերջը ի՞նչ կը լինի, ի՞նչ էէ կարծում»: *Ի՞նչ արժէք ու լիմաստ կրնան ունենալ բերանացի պատասխանները, երբ Գիւլիստանցին եւս իր առօրեայ բազմամակարդակ մաքառումով մարմնացած պատասխան է նման հարցումներու: Այսուհանդերձ, կը տրուին պատասխաններ, որոնք զրեթէ նոյն բանը կ'ըսեն.*

«Մենք օջախները շէնացրել ենք, այստեղից ոչ մի մարդ դուրս չի գալու, մեր պապենական գերեզմանները չենք թողնելու»:

«...Իսկ եթէ միացումը չլինի, ի հարկէ, պարտաւոր ենք մեր ծննդավայրը պահպանել»:

«...Մեր վերջը լինելու է այնպիսին, ինչպիսին եղել է մեր սկիզբը: Մենք շարունակելու ենք ծաղկել, բարգաւաճել, շէնացնելու ենք մեր օջախները եւ դրանով մենք փաստօրէն իմ ենք լուծելու մեր հարցը»:

Մաւր Դանիէլեանի այս յօդուածաշարքը խորագրուած է «Հիւսիսային Արցախ, հողեր եւ յոյսեր». արդեօք որքա՞ն ժամանակ պէտք է անցնի, որպէսզի նման էջերու խորագիրներու բաղկացուցիչ տարրը դառնայ նաեւ «յաղթանակ» եզրը...:

Ա. ԹՈՓՈՁԵԱՆ

«ՏԱԹԵՒ»ի նոր տարեշրջանը

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մանմօրանսիի «Տաթեւ» վարժարանի նոր տարեշրջանի Ա. հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ Յունուար 14, Կիրակի օր, ժամը 15–ին վարժարանին հաւաքատեղիին մէջ: Ներկայ էին ծնողներ, համակիրներ եւ աշակերտներ: Հաւաքոյթին բացումը կատարուեցաւ «Ո՛վ Մեծասքանչ»ով արտասանութեամբը աշակերտուհիի մը, ապա ունկնդրուեցաւ այդ բանաստեղծութեան ձայնապնակը: 1989 թուականը կը զուգադիպէր Յովհաննէս Թումանեանի 120, եւ Արմէն Տիգրանեանի ծննդեան 110–ամեակներուն: Երբ Թումանեան կ'ըսենք, անխուսափելիօրէն կը յիշենք իր «Անոյշ» պոէմը որ Արմէն Տիգրանեանի, – մեծ երաժշտագէտին – չնորհիւ դարձաւ ազգային հայկական օփերան: Այս մասին հակիրճ տեղեկութիւն արուեցաւ ներկաներուն: Աշակերտները արտասանեցին Յովհաննէս Թումանեանէ, Պարոյր Սեւակէ, Եղիշէ Չարենցէ, Վահան Թէքէեանէ, Աւետիք Իսահակեանէ:

Խօսք առաւ նաեւ ուսուցչուհի՝ Սօնա Մամճեան, մատը դնելով միշտ հայերէնի ապագային սպառնացող վտանգին վրայ: Հաւաքոյթները կը ծառայեն մէկտեղելու աշակերտը եւ ծնողք, որպէսզի անոնք ունենան չահեկան գրոյցներ իրարու հետ:

Հաւաքոյթը չարունակուեցաւ մինչեւ ուշ ժամերը:

(«Ցառաջ», Յունուար 17), զանոնք ուրախալով իրրեւ «ազգերու առելութեան հիանալի մէկ փաստը»:

Ակնարկը աւարտենք մէկ երեւոյթով մը կատարելով Պի – Պի – Սի–ի Յունուար 20–ի հաղորդումներէն մէկէն: Հոն ծագումով ադրբեջանցի «գիտնական» մը ի տես բաքուի մէջ խորհրդային բանակի եւ «ժողովրդական ճակատի» մէջ տեղի ունեցած արիւնալի բախումներուն կը հարցնէր հեռուեալը. – «Ադրբեջանի «ժողովրդական ճակատը» ինչպէս մերժապետեան ժողովրդական ճակատները ժողովրդավարութիւն կը պահանջէ: Մոսկուան այս վերջիններուն դէմ քաղաքական միջոցներով կը պայքարի, իսկ մեզի դէմ զինուորները կը ղրկուին: Ինչո՞ւ այս տարբեր վերաբերմունքը: Պատասխանը կուտայ Պի – Պի – Սի–ին աշխատակիցը՝ հարցումով մը. «Չէ՞ք կարծեր որ մերժապետեան եւ ադրբեջանական ժողովրդական ճակատներուն վարմունքին միջեւ, կան տարբերութիւններ...»:

Ց. ԿԱՄԻՐԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Արիմեան Կրթական Հիմնարկութեան ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 10–ին, Քոլիէօ Թատերասրահին մէջ: Աշակերտութեան ներկայացուցած զեղարուեստական յայտագրէն եռք, մանկապարտէզի 22, նախակրթարանի 29 եւ երկրորդականի 16 շրջանաւարտները ստացած են իրենց վկայականները: Յայտագրին Բ. բաժնին մէջ հանդէս եկած են երկրորդականի, ապա նախակրթարանի եւ աւարտականի միացեալ Արիմեան երգչախումբը՝ բոլորը Մ. Մայնարիչի ղեկավարութեամբ: Այսպիսով վարժարանը փակած է իր 59–րդ տարեշրջանը:

***

ԼՈՍ ԱՆՃԼԼՍԻ «Գանատա Քանթրի Քլապ»ի մէջ, Յունուար 14–ին, ամերիկեան «Բժշկական Օժանդակութիւն» կազմակերպութիւնը, Յունուար 8–էն ի վեր իր հրաւէրով հոս գտնուող Հայաստանի Աղաղութեան Կոմիտէի փոխ նախագահուհի Նինա Յարութիւնեանի ի պատիւ ճաշ մը տուած է: Մամուլին ալ ներկայ եղած երեկոյթին խօսք առած են տոքթ. Վարդգէս Նաճարեան, տոքթ. Ռիչըրտ Գասպար, աղիւսի արտադրութեան մասնագէտ Մարզար Գրիգորեան, նուիրահաւաքի պատասխանատուներէն Յակոբ Պաշմաքեան ու Ռապըրթ Շամլեան, եւ Տիկին Նաճարեան: Տիկին Յարութիւնեան, իր եւ իր ամուսնոյն՝ Հայաստանի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեանի կողմէ չնորհակալութիւն յայտնած է Սփիւռքի բոլոր կազմակերպութիւններուն: «Բժշկական Օժանդակութիւն»ը ցարդ հաւաքած է 800 հազար տոլարի դումար մը՝ բժշկական անհրաժեշտ սարքաւորումներու գնման ու ապտեսներու խնամքին համար:

***

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ մէջ, Յունուար 16, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան ներկայացուցիչներ Կարօ Այալթուն եւ Վարուժան Կոստանեան տեսակցած են տեղւոյն խորհրդային ընդհանուր հիւպատոս՝ Սերգէյ Այվազեանի եւ փոխ – հիւպատոս՝ Վիտալի Միքլաձէի հետ:

***

ԳԱՆԱՏԱՅԻ Հայոց Առաջնորդ Վազգէն Արք. Քէշիշեան, ընկերակցութեամբ թեմական Խորհուրդի ատենապետ տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեանի եւ Առաջնորդարանի վարիչ – անօրէն Հայկ Նազդաչեանի, Յունուար 16–ին, Օթթաուա, ընդունուած է խորհրդային դեսպան Մարգարովի կողմէ: Հայ ներկայացուցիչները, բողոքելէ եռք Բաքուի ջարդերուն դէմ, պահանջած են անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնել Հայերու պաշտպանութեան համար: Արծարծուած է նաեւ Արցախի հարցը: Դեսպանը տեղեկութիւններ տուած է իր կառավարութեան կողմէ ձեռք առնուած բոլոր միջոցառումներուն մասին:

***

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ «Քրէթզ» Գոլէճին մէջ, Յունուար 14, Եու – Սի – Էլ – Էյ–ի Արդի Հայոց Պատմութեան ամպիոնի վարիչ Փրոֆէսէօր՝ Րիչըրտ Յովհաննէսեան «Հայկական ցեղասպանութիւնը՝ յիշողութիւն եւ հերքում» թեմայով դասախօսութիւն ըրած է: Դասախօսութիւնը մաս կը կազմէ Գոլէճին մէջ տեղի ունեցած «Ցեղասպանութեան եւ մարդկային իրաւունքներու ուսուցում»ին նուիրուած մէօրեայ համագումարին: Փրոֆէսէօր Յովհաննէսեան նոյն օրը մասնակցած է նաեւ հրէական ողջակիզման, Գամպոճիոյ, Պուրունտիի ցեղասպանութեանց նիւթերու չուրջ տեղի ունեցած հարց – պատասխանի կլոր սեղանի մը:

***

ՌՈՒՍԻԱ «Երեւան» կազմակերպութեան ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցած է Յունուար 13–ին: Վահրամ Յովսէփեան ներկայացուցած է «Երեւան»ի գործունէութեան 7 տարուան հաշուետուութիւնը: Մասնակցութեան առընչուած զանազան հարցերու քննարկումէն ետք առաջարկ ներկայացուցած է Պուլկարիոյ Խորհրդարանին ուշադրութեան յանձնելու Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումի խնդիրը: Աւարտին կատարուած է վարչութեան ընտրութիւն:

***

ՍՈՖԻԱՅԻ «Երեւան» Մշակութային Միութեան կազմակերպութեան մասնաճիւղին ընդառաջելով Յունուար 20, Շաբաթ օրը պուլկարական հեռատեսիլը, չէնքին առջեւ խմբուած են աւելի քան 400 Հայեր: Հեռատեսիլի տեսագրողներուն, աւազ պիտաշխատող Պօղոս Մեսրոպ բացատրած է բողոքի ցոյցին նպատակը, իսկ «Երեւան»ի Սոֆիայի վարչութեան քարտուղարուհի Թագուհի Տէրվիշեան կարդացած է մայրաքաղաքի հայութեան կոչը ուղղուած պուլկար ժողովուրդին ու ՄԱԿ–ի գլխաւոր քարտուղարին: Նման ցոյցեր տեղի ունեցած են նաեւ Վառնայի, Ռուսէի եւ Պուրգասի մէջ:

***

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան բերնէ – բերան լեցուն սրահին մէջ, Յունուար 20–ի երեկոյեան բացումը կատարուած է Գլենալըի Կաղզուրման Կայանի աշակերտներուն նկարչական ցուցահանդէսին: Անցեալ ամառ աշակերտութեան պատրաստած 500 գործերէն ցուցադրութեան դրուած են լաւագոյն 60 նկարները: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Կաղզուրման կայանի տնօրէնուհին՝ Ժաղլին Էրմէն:

***

ԳՈՒՄԳԱՔՈՒԻ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Յունուար 21–ին, կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութիւններով տօնուած է Գողթան դպրաց դասուն 270–րդ եւ երգչախումբի կազմութեան 65–րդ կրկնակ տարեդարձները: Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի մատուցանած ու Գողթան երգչախումբի երգեցողութիւնները կատարած պատարագէն յետոյ, դպրաց դասուն լարանին մէջ ոգեկոչուած են երաժշտագէտներ՝ Պապա Համբարձում Լեմոնճեան եւ Խաչատր Մանասե: Առաջինին մասին խօսած է Օննիկ Շնորհքեան, իսկ երկրորդին՝ Պերճ Շիկահեր: Այս ընթացքին կատարուած են արտասանութիւններ ու մեներգներ: Հուսկ Բանքը ըրած է Շնորհք Արք Գալուստեան:

***

ՊՈՍԹՐՆԻ «Պայքար» չաբաթաթերթի կեդրոնատեղին, Յունուար 20, դասախոսութիւն մը տուած է հայրենի ընկերքան՝ Եդուարդ Մելքոնեան: Արեւելեան Ամերիկայի Առաջնորդութեան (էջմիած – նական թեմ) հրաւէրով Նիւ – Եորք գտնուող ընկերքանը անդրադարձած է հայրենի ժողովուրդին ընկերային վիճակին, սփիւռքահայութեան հայապահպանման աննպաստ կացութեան: Ընկերքանը անդրադարձած է նաեւ Հայաստանի, Արցախի ու Ադրբեջանի կացութեան, պատասխանած է ներկաներու հարցումներուն ու չեչատ հայ – վրացական յարաբերութիւններու կարեւորութիւնը:

***

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ապահովութեան ուժերը ձերբակալած են հինգ Թուրքեր, որոնք կողոպտած էին Գարթալի Հայոց Եկեղեցին: Գողցուած ու Նէվչէհիրի մէջ յայտնուած մոմակալները Գարթալի Եկեղեցիին պիտի վերադարձուին:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԼԱԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

ԶՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՇԵՆԱՐՀԸ

Առանցի ընկերուհիս եւ իմ Գուրանի ընթերցումները՝ չնորհիւ Մուշտակ Էֆէնտիին կ'ընթանային յառաջադայլ եւ ան խիստ գոհ էր մեր երկուքէն: Վարպետ մանկավարժի պէս կը չոյէր մեր ինքնասիրութիւնը եւ կը խթանէր մեր սորվելու եռանդը իր ներկայութեամբ:

Օր մըն ալ Մուշտակ Էֆէնտին փոխարինուեցաւ Շինասի Պէյով, այս ալ Տրապիզոնի լազերէն էր, միջահասակ չիկամօրուս մարդ մը՝ զուարճախօս ու խնդումերես: Զունէր Թուրքի յատուկ մոլեռանդութիւն եւ իր յոյն նախահայրերուն անչեղ գիծը կարծես չեչտուած էր երակներուն մէջ: Զուարթ մարդը արեւուն պէս կը սփռէ իր չուրջ ուրախութեան ճառագայթներ, ստեղծելով չէն մթնոլորտ մը բոլորին համար: Անիկա կը նմանի արեւածագիկի մը որ միշտ կը զառնայ լոյսին՝ առանալու համար իր գոյնն ու ջերմութիւնը: Մեր միօրինակ ու տըխուր կեանքէն՝ ներս՝ անիկա քերաւ քիչ մը բոյր ու թոյր՝ հալեցնելով հոգինեբուն մէջ կուտակուած սառոյցը: Միւս անօրէններու օրով ոչ մէկ աշեն տօնախմբութիւններու տարուած էինք. ինչն է որ նախաձեռնարկ եղաւ զինուորական կամ այլ ժողովրդական տօնախմբու – թիւններու տանիլ մեզ: Ոսկի ու արծաթ թելերով նախշուած՝ որբանոցի խորհրդանշանով դրօշակ մը չինել տուաւ, եւ այնուհետեւ կը մասնակցէինք կառավարական բոլոր տօնախմբութիւններուն: Կը յիշեմ օր մը, երբ նորէն կը տարուէինք, ճամբու ընթացքին կօշիկս բոլորովին պատռեցաւ եւ կարելի չէր ոտաբոպիկ երթալ: Իր սենեկապանին՝ Տէրվիշին ըսաւ որ զիս տանի կօշկակարի մը եւ զոյգ մը դնէ. ինչ որ եղաւ: Մինչդեռ անցեալի մէջ՝ պատահած էր՝ որ խմբապետը մէկ աղջկայ մը անհոգութեան երեսէն հագուստներս մոմով այրէին եւ եթէ զիս չերապահ կինը վրայ չհասնէր՝ ես ալ հրոյ – ճարակ դառնայի: Ձմրան ամէնէն խիստ եղանակին, գրեթէ առանց հագուստի պատեցայ վարտիք – չապիկով ու հրաշք էր որ չհիւանդացայ:

Շինասի Պէյին առաջին մտահոգութիւնն էր մեր անունդը բարելաւել. այդ ուղղութեամբ պետական ամէն դուռ զարկաւ, Օր մը զինուորական մեծ հրամանատար մը երբ փափաք յայտնած էր որբանոց այցելելու, մեր տնօրէնը առաջուընէ սրբագրուց փոքրերուն որ եթէ հարցնէ ձեր անունդի մասին, ըսէք թէ միշտ անօթի էք: Այս այցը իր բարերար արդիւնքը ունեցաւ եւ սկսանք զինուորական նպաստէն ալ օգտուիլ, եթէ կուշտ ու կուռ հաց չէինք ուտեր, գոնէ անօթի ալ չէինք մնար:

Իր այցելութիւններու ընթացքին աղջկանց կողմը, զիս քովը կը կանչէր եւ հարց ու փորձ կ'ընէր ընտանիքիս մասին: Կ'ուզէր գիտնալ թէ հակառակ տարիքիս ինչո՞ւ այդքան վերապահ ու լուրջ էի: Օր մըն ալ Տէրվիշը եկաւ ըսելու թէ՝ Այիչէ, տնօրէնն Պէյը քեզ տեսնել կ'ուզէ: Իրեն ընկերացայ մինչեւ տնօրէնին սենեակը, բայց վախն ու սարսափը համակած էր ամբողջ մարմինս: Զարմանքս մեծ եղաւ, երբ ըսաւ թէ բոլոր աղջիկներու մէջէն զիս ընտրած է որպէսզի իր զաւակը դառնամ: Աւելցուց թէ՝ կինը Տրապիզոն ձգած է եւ զաւակ չեն ունեցած. եթէ հաւանէի՝ անմիջապէս որդեգրութեան ձեւակերպութեան պիտի ձեռնարկէր պաշտօնական հանդամանք տալու համար: Որքանոց մտնելէս ի վեր այս երկրորդ առաջարկն է որ կ'ունենայի. երրորդը եկաւ տեղւոյն միութիւնի կողմանէ: Օր մը երբ կարգի չարած կը սպասէինք իր այցելութեան ինչպէս կ'ըլլայ աչքին զարկած էի եւ խընդրած էր տնօրէնէն որ որդեգրութեան տայ զիս: Անշուշտ այս բոլոր առաջարկներն ալ մերժեցի, նախընտրելով որբանոցի խեղճուկ կեանքը, քան թէ ճոխ ու հանդըստաւէտ պայմաններով կեանք մը:

Հակառակ մերժումիս՝ Շինասի Պէյը աւելի մէյ մը Տէրվիշին հետ պզտիկ ծրարներ կը ղրկէր ինծի, ուր կային չափերեզէնի տեսակներ: Սիրտս առնելո՞ւ համար, թէ իսկապէս կը սիրէր զիս. ամէն պարագայի՝ Մարտինէն ազատագրուելս իրեն կը պարտիմ, որուն համար միշտ երախտապարտ եղած եմ եւ ակնածանքով կը յիշեմ իր անունը: Արդէն իր հայրական սիրոյ ապացոյցը տուաւ այն աեն երբ ծանրապէս հիւանդացայ. սըկսաբիս վրայ հասած մանուկի մը պէս լացայ, խնդրելով Զարիֆէ Պաճիէն որ կարելին ընէ ազատելու զիս մահուան ճիրաններէն:

Ամառը սկսած էր կրկին իր հրաշէկ նետերը տեղացնել քաղաքին վրայ՝ ծանրացնելով մթնոլորտը բացօթեայ կոյուղիներու գարչահոտութեամբ: Երբ բաղնիք կ'երթայինք, նեղ փողոցներու անվերջանալի աստիճաններէն ելած էջած աեներնիս սպիտաւած էինք մեր քիթերը թխելու: Կառավարութիւնը ոչ մէկ ջանք կը թափէր այդ ազատ փողոցները մաքրել տալու: Անշուշտ մեղքը հոսուն առուակներու չգոյութիւնն էր, սակայն ասիկա չէր կրնար արդարացնել Պետութեան անտարբերութիւնը, քանի որ տեղացի – ներուն առաջնութիւնը խնդրոյ առարկայ կը դառնայ այդ տաք եղանակին:

(Շար. 56)

(Շար· Ա· Էջէն)

չախիչ մեծամասնութիւնը Հայեր են: Անոնք ներկայիս որոշ նպաստ մը կը ստանան:

Կայ նաեւ ռուս ապստամբներու պարագան, որոնց թիւը 1500-ի կը հասնի: Անոնց կէսը եւս տեղաւորուած են հանրակացարաններու մէջ:

Գաղթականներու պետական կոմիտէին վկայուածը Ռուսաց յայտնած է թէ կառավարական որոշումով ամէն մէկ ապստամբի 100 ռուպլիի նպաստ եւ 200 ռուպլի արժէքով ղեկաւարէն ու կօշիկ կրնայ ստանալ: Բայց դժուար խնդիրը բնակավայրի չգոյութիւնն է:

Նոր եկողներուն մեծ մասը չուզեր քաղաքէն հեռանալ, հակառակ որ Կոմիտէն իրենց գործ ու բնակավայր կ'առաջարկէ տարբեր քաղաքներու մէջ: Սեպտեմբերէն ի վեր, 8500 ապստամբ ընտանիքներէն միայն եօթը հատը հեռացած են Մոսկուայէն: Եթէ կացութիւնը անփոփոխ մնայ, իշխանութիւնը հաւանաբար երկու ամիս պայմանաժամ տայ, ապա հայ ապստամբները դրկէ իրենց երկիրը, իսկ Ռուսերը՝ այլ շրջաններ:

700-ի չափ ապստամբներ կ'ապրին Հայաստանի ներկայացուցչական տան մէջ, որ չատ խճողուած է, պնդողի պահ կաս կայ: «Մենք բնակավայր ճարելու եւ ապստամբները տեղաւորելու իրաւասութիւն չունինք» կ'ըսէ հայ ապստամբներու յանձնախումբին պատասխանատուն Վալերի Մխրդեան:

Անդամ մը եւս յայտնի կը դառնայ որ երկիրը, բացի պինուորական մարզէն, պատրաստ չէ արտակարգ կացութիւններ դիմագրաւելու: Պատրաստութեան պակաս եւ ծայր տուած կացութիւնը չուտով հակակշռելու անկարողութիւնը կը ապառնայ խորհրդային մայրաքաղաքին մէջ նորանոր ընկերային հարցեր ստեղծելու:

***

Ղարաբաղի կացութեան յատկացուած էջը խորագրուած է «Կանխահաս հաւաստարակչութիւն»: Արդարեւ, յօդուածագիրը՝ Անարէյ Պրանիկով կը պատմէ թէ երեւութական հանդարտութիւն մը կը տիրէ Ղարաբաղ ուր ներկայ է զօրքը: Այդ ներկայութիւնը կ'արդարացնէ զօրաւոր սարսափը· պինուորներ եւ օդանաւներ Ստեփանակերտի չրջանին մէջ կախազաններ ու կախազան հանուած դիակներ կը տեսնեն: Զինուորական միջամտութիւնը նաեւ կ'արդարացուի անով որ Գանձակի օդակայանը չրջափակուած էր, ինչպէս նաեւ Ղարաբաղ պինելու ուժ տանող համբան:

Ստեփանակերտի մէջ կատակցութեան կեդրոնի չէնքը զրաւած են պինուորականները, խորհրդակելով կարգ մը զուտներ ու իրենց գաղտ թուղթերը հոս, հոն ցըրուելով: Խուզարկած են պաշտօնէութիւնը: Ցաջորդ օրը նոյն ձեւով մաս են Շուշիի հեռաձեւերի կայանը որ հակահայ սպիռուռմներ կը կատարէր. հայութեան սուգի ու ողբի օրերուն կը սիրէին միխինկներու տեսագրութիւններ ուր ճառախօսները «մա՛ռ Հայերուն, մա՛ռ Կորբաչովին» կը պոռային: Այդ կայանը այլեւս գործեր չուցած է հաղորդումները:

Պաշարման վիճակի հռչակումով զէպի Ղարաբաղ թռիչքները արգիլուած են, այսուհանդերձ, օրական մինչեւ 70 ուռնակ կ'իջնէ Շուշի եւ ոչ ոք պիտի թէ ինչ կը փոխադրեն անոնք: Զինուորականները կ'ըսեն թէ չեն կրնար քննել ամէն մէկ թռիչք:

Պաշարման վիճակը այլ պարտաւորութիւններ ալ բերած է· տեղական «Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթը կը հրատարակուի կէս ծաւալով ու ենթակայ է պինուորական գրաքննութեան, Փոխ պետուր խմբագիրը՝ Ա· Ղուկասեան, «Վերջապէս բացէք ձեր աչքերը» խորագրուած իր յօդուածին համար ձերբակալուած է: Իբր թէ պատճառը հայ եւ ադրբ բախումին մասին կատարուած լրատուութիւնը հակակշռել է· սակայն խրթաքանչիւր կողմի յանցապարտութիւնը հաւասարեցնելու ջանքը, Սումգայիթի բեմադրութեան հաքուի մէջ ներկայացումի աւելի լայն բեմ մը գանելէն ետք, համոզիչ չի կրնար ըլլալ:

Վէդիբով, Ադրբէջանի նախկին ընդհ· քարտուղարը, կ'ըսէր թէ հանգարտութիւն ակնկալել կարելի չէր, այնքան աաեն որ գոյութիւն ունէր Ղարաբաղի ճՇԴՈՒՄ·–

Շաբաթ, Փետրուար 3-ի «Ցառաջ»ի կարգ մը թիւերու մէջ, եղիչէ Պատրիարքին վախճանման լուրին Ա· սինոակի Յրդ պարբերութեան վերջաւորութեան 2 պատկառ տողեր թիւրիմացութիւն կը ստեղծէն: Պէտք է կարդալ· – «Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է 1951-ին, օծակից ունենալով Վազգէն Կաթողիկոս (այն ատեն Ռումանահայոց առաջնորդ) եւ 1960-ին Երուսաղէմի պատրիարք կ'ընտրուէր»:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ՍՈՎԵՏԱՇԵՆԸ ԴԱՐՁԱԻ ՆՈՒՊԱՐԱՇԷՆ

Երեւան (Փետրուար 2, ժամը 12·30)

Արտակարգ իրաղրութեան հանրապետական Խորհուրդի Փետրուարի 1-ի նիստում հաղորդուեց, որ ձեռնարկուած միջոցառումներու չնորհիւ Հայաստանիս Ադրբէջանի հայաբնակ վիլդերը կատարուղ թռիչքները կը վերականգնուին: Նչուեց, որ Հանրապետութիւնում իրաղրութիւնը վերահսկուում է, թէեւ լարուածութիւնը պահպանուում է Ադարատի, Կրասնոսելսկի, Մեղրու չրջաններում:

Գորիս – Ղափան ուսուցանապարհը պահպանող պինուորական պարեսախումբը դնդակոծուել է Ադրբէջանի Խուզաթիլի չրջանից, վիրաւորուել է 1 պինծառայող:

Օպերատիւ չտապի նիստում նչուեց որ պէնք ձեռք բերելու նպատակով Հանրապետութիւնում չարունակուում են յարձակումները իրաւապահների եւ այլ մարդիկների վրայ: Այդ գործողութիւնները պատասխատուում են Հայաստանի բնակչութեան, պետական եւ հասարակական կազմակերպութիւնների կողմից: Միեւնոյն ժամանակ չարունակուում է պէնքի յանձնումը պատկան մարմիններին: Երկարատեւ բանակցութիւններից յետոյ Իջեւանից, Փետրուարի 1-ին Ադրբէջանից Հայաստան է հասել 5 պնացք: Նորաչէնի հատուածում երթեւեկութիւնը չէ բացուած: Վրաստանից Հայաստան է ժամանել 15 պնացք:

Գնահատելով Հ·Բ·Ը·Մ·ի հայրենասիրական մեծ ատնդը, Սփիւռքի կոմիտէի միջնորդութեամբ Հանրապետութեան Գեբատգոն Խորհուրդի նախագահութեան Յունուար 30-ի որոշմամբ փոխանել է Սվետաչէն ատնի անուն եւ վերականգնուել է Նուպարաչէն նախկին անուանումը՝ ի պատիւ Բարեգործականի առաջին նախագահ Պօղոս Նուպարի:

Սփիւռհահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· Լ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Տօքթ· Սեզա Թիւրեաքեան,
Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թիւրեաքեան,
Պր· Հրայր Ճանկէօզեան,
Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Զերկանեան,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, հօրաքրոջ եւ խնամիին՝

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՍՏԵՓԱՆ ԹԻՐԵԱՔԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Գայեանէ Ճանկէօզեան–Սաշլեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 1-ին, 86 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Փետր· 6, ժամը 10·30-ին Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն դերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

Տէր եւ Տիկին Մովսէս Քիւչիւքեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ոսկերիչեան եւ զաւակները,
Պր· Գրիգոր Պապըրճեան եւ զաւակը՝ (Պուէնոս – Այրէս),
Հայրապետեան եւ Գարաօղլանեան (Յունաստան) ընտանիքները,
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ԵԱՂՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Պապըրճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 2-ին, 78 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Փետրուար 6, ժամը 15·30-ին Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, Կոմիտաս փողոց 4, եւ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէոնի վերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Պէյրութէն՝ Ժ· Ա· Շ· 200 Ֆր· կը նուիրէ «Ցառաջ»ին Ժ· Բաբգէն Փափազեանի մահուան առթիւ եւ ցաւակցութիւններ կը ներկայացնէ Տիկին Արմինէ Փափազեանի եւ զաւակներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ՝ Տիկին Սաթենիկ Թիւթէլեանին եւ զաւակներուն՝ Քլեմանսին եւ Սեզային, Տէր եւ Տիկին Քաջագան Օհաննէսեանին եւ զաւակներուն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց մօր, մեծ – մօր եւ ազգականին՝ Այրէ Տիկին Հաւրմ Նաւասրեանի մահուան առթիւ:

— C. B. A. F. —

Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL

au Théâtre de l'Hôtel de Ville
d'Asnières

Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Levon KATERJIAN

de LOS ANGELES
avec son orchestre

et *ELIA PEHLIVANIAN*

le Vendredi 16 février à 20 h 30

Prix des places : 100 et 150 Frs.

Réservations :

47. 99. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Փետրուար 10, տօն է Սրբոցն Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ Նորին Մարտիրոսին եւ Զօրեխտասան զինուորացն·

Ժամը 10-ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

***

Կիրակի օր, Փետրուար 11, Ե· Կիրակի Չկնի ծննդեան

Այսօր, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ, հիւրընկալ Փարիզ գտնուող՝

ԱՐՑԱԽԻ ԹԵՄԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

ՊԱՐԳԵՒԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Օգտուելով
ԲԺ· ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆԻ
Ֆրանսա ներկայութենէն
Փարիզի եւ Շրջակայի Այնթապցիները կազմակերպած են՝

Յարգանքի Երեկոյթ

մը

նուիրուած՝
ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆԻ
եւ արձակագիրը՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆԻ

որ վերջերս հրատարակած է Ֆրանսահայ կեանքէ առնուած «Միջեռնականները պիտի չսարսափին խրատականները» վէպը:

Շորեքշաբթի, Փետրուար 14, երեկոյեան ժամը 8-ին

ԵԱՆ'Ց
5, avenue Reille
75014 Paris

Ապահովել տեղերը հեռաձայնելով –
47 – 70 – 07 – 25

Ձաշային՝ 150 Ֆր· :
Համելի անակնկալ:

L'Association pour la Reconnaissance
Politique
des Droits Nationaux
du Peuple Arménien

AZADAKROUTIOUN

organise une CONFERENCE - DEBAT
sur le

Gharabagh - Artsakh

avec *CLAUDE MUTAFIAN*
et *PATRICK DONABEDIAN*
co-auteurs du dossier :
«Le Gharabagh,
une terre arménienne
en Azerbaïdjan»

Le Vendredi 9 Février à 21 heures
dans la salle «ARTSAKH»
de la Maison des associations
93, La Canebière, 13001 Marseille

Dédicaces des auteurs, après débat
— Entrée libre —

ՎԱՂՈՑՑ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ս· Թադէոսեան մասնաճիւղը կը հաղորդէ որ ձմրան արձակուրդներու առթիւ, դասընթացքը կ'ընդհատուի Փետրուար 24-էն Մարտ 3:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի «Լուէն Բիւզանդ» մասնաճիւղի երեկոյթը Մարտ 9-ին: Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7

MERCREDI
7 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԳ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.205 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.205

ԿՈՐԲԱՋՈՎ.- ԴԷՊԻ ԲԱԶՄԱԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑՑ, ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿԱՆՆԵՐԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ՉԵՆ···

Կորբաջով, կեդրոնական Կոմիտէի լիազօրատար, դռնփակ նիստի մը առջեւ է, որ խօսեցաւ իր ճառը, որու այնքան կը սպասէին բոլորը: Ոչինչ կորսնցնել – թափուր կ'ուզէ ընել, այլ նախընտրաբար՝ անոյշ – անոյշ, կամաց – կամաց: Համայնավար կուսակցութեան ղեկավար դերը ջնջելու համար, անհրաժեշտ չի դտներ ջնջել նաեւ Սահմանադրութեան 6–րդ յօդուածը: Կարեւորն այն է որ կուսակցութեան ղեկավար դիրքը իր օրինաւորութիւնը Սահմանադրութեան վրայ չհիմնէ: Նոյնն է բազմակուսակցական դրութեան մը հաստատման պարագան: Կատարուած իրողութեան պէս բան մըն է, ամէն ինչ արդէն դոյութիւն ունի եւ այս ընթացքը կրնայ տանիլ կուսակցութիւններու ստեղծման:

Հակազդեցութիւնը անմիջական եղած է: Պահպանողականները բնաւ համաձայն չեն եւ իրենց համար, կուսակցութենէն դուրս՝ չիք փրկութիւն: Բայց, Կորբաջով հանգրուան առ հանգրուան նախատեսելով հանդերձ սխրէմին բարեփոխումը, կ'աճապարէ իր բոլոր ծրագրերը իրագործելու համար եւ այդ նպատակաւ առաջարկեց որ կուսակցութեան 28–րդ համագումարը Հոկտեմբերի տեղ դուրս Յունիսին բանայ: Այս ամբողջը պատրաստելու համար «ժողովրդավար եւ մարդկային ընկերվարութիւն մը»:

Համայնավար կուսակցութենէն զատ, այլ քաղաքական կուսակցութիւններ կ'օրինականացուին որոշ հանգրուանի մը: «Ընթացքի մէջ եղող լայն ժողովրդավարացումին կ'ընկերանայ, կ'ըսէ Կորբաջով, քաղաքական բազմաձեւակ դրութեան մը զարգացումը: Ընկերաքաղաքական զանազան կազմակերպութիւններ եւ չարժումներ կը ծնին: Այս ընթացքը կըբնայ, որոշ հանգրուանի մը տանիլ կուսակցութեանց ստեղծման: Համայնավար կուսակցութիւնը տրամադիր է դրծելու նկատի առնելով այս նոր պարագաները, գործակցելու եւ խօսելու խորհրդային Սահմանադրութիւնը յարգող բոլոր կազմակերպութիւններուն հետ»:

Ընդդիմադիրները չեն պակիր: Կարգով ելոյթ ունեցած են ճգդելու համար Կորբաջով, որու հաշուեկշիռն ալ բացասական կը նկատեն (օրինակ՝ հակալքողական պայքարին ձախողութիւնը): Մոսկուայի չրջանի Ա· քարտուղարը՝ Մեսիաց խիստ է: Ան կ'ըսէ· – «Համոզուած ենք որ, ներկայիս, այլ ուժ կամ չարժում չկայ համայնավար կուսակցութենէն զատ, որ ի վիճակի ըլլայ ժողովուրդը միացնելու եւ երկիրը փրկելու տագնապալի կացութենէ մը»: Կիեւի Ա· քարտուղարն ալ նոյն կարծիքն ունի: Այսինքն Կորբաջով իր դէմ ունի կուսակցական մեքենան: Բայց, ինք գիտէ որ եթէ կուսակցութիւնը չբարեփոխուի, կը մեռնի, արդէն կը բաւէ արեւելեան Եւրոպայի պարզած պատկերը դիտել:

Կորբաջով իր ելոյթին ընթացքին ըսած է նաեւ թէ խորհրդային իշխանութիւնը «պետական հարուածի փորձի» մը առջեւ դտած է ինքզինքը, Ադրբեջանի մէջ, ողջունելով բանակին դինեալ ուժերուն, «պատասխանատուութեանց դիտակցութիւնը»:

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

Երեքշաբթի առաւօ, Երեւանէն մեր առած լուրերու համաձայն Ազատ եւ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1/3)

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏԻ ՍԱԴՐԱՆՔՆԵՐԸ

«ԹԱՍ» կը հաղորդէ թէ Ադրբեջանի ժողովրդական ձակատը Ուզբէկիստանի գինուորական հրամանատարութեան հեռագիր մը ղրկած է այն մասին, թէ Բաքուի զօրանոցներու մէջ ռուս եւ այլազգի գինուորներու փոխհրաձգութեան հետեւանքով զոհուած կ'ըլլան 56 Ուզբէկներ:

Թուրքիոյ «Ֆրունդեւէյ» թերթի խմբագրութեան յանձնարարութեամբ գինուորական լրագրող մը այցելած է այդ զօրանոցները: Պարզուած է թէ կացութիւնը լարուած է: Ռազմիկներու վրայ քանիցս կրակեր են Ադրբեջանի ժողովրդական ձակատի ահաբեկիչները: Ռազմիկներուն մէջ գտնուող ուզբէկ գինուոր Ի· Սայիդով պատմած է որ իր եւ իր ընկերներուն վրայ անսպասելիօրէն սկսած են կրակել մօտակայ տուներու կտուրներէն: Հրաման եկած է որ գին – ուորները ինքնապաշտպանութեան նպատակով փոխանակեն կրակը: Իսկ ինչ կը վերաբերի ռազմիկներու մէջեւ ազգային հողի վրայ եղած թշնամանքին եւ զոհերուն, ապա այդ բացարձակ չերիւրանք է: Այդ մասին հաւաստի տեղեկութիւն – ներ տուած են բոլոր անոնք, որոնց հետ լրագրողը խօսած է:

***

«ԹԱՍ» ԿԸ ՄԵՐԿԱՑՆԷ

Դոնեցքի մարզի (Ուկրանիա) Շախտորսկ քաղաքի բոլոր ածխահանքերու գործադուլային կոմիտէները դրեթէ միաժամանակ միատեսակ հեռագրեր ըստացած են: Հոն Ադրբեջանի ժողովրդական ձակատի ներկայացուցիչները կոչ կ'ընեն չհաւատալ ··· Ադրբեջանի կացութեան մասին ամէն տեսակ ղրպարտութիւններու եւ զայրոյթ կը յայտնեն Մոսկուային, որ «մեղաւոր է ազրբեջանական եւ հայ ժողովուրդներու միջեւ յառաջացած դժուարութիւններուն համար»:

Բարեբախտաբար այսօրուան պայման–

(Շար·ը Դ· էջ)

կամ, կացութիւնը անփոփոխ կը մնար: «Լիպերասիոն», Փետրուար 6–ի իր թիւով կը հաղորդէր թէ երկու «Հայ ազգայնականներ, վերջերս ձերբակալուած Լաչինի չրջանը, 10 եւ 9 տարուան բանտարկութեան դատապարտուած են, զէնք եւ պայթուցիկ կրած ըլլալուն համար»: Ադրբիւրը Մոսկուայի Ինթէրֆաքս է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԻԱՐՊԼԻՔԻՐի գաղթականաց կայանը, ուր ապաստանած են Իրաքէն փախած չուրջ հազար Քիւրտեր, թունաւորման փորձ եղած է: Շուրջ հարիւր Քիւրտեր դժալի կերպով թունաւորուած են հացէն, որ իրենց բաժնուած է եւ 70–ը հիւանդացոց փոխադրուած են: Նման փորձ մը եղած էր անցեալ տարի, Մարտինի գաղթականեան եւ քանի մը հոգի մեռած էին: Քիւրտ կարդ մը կազմակերպութիւններ իրաքցի գործակալներ կ'ամբաստանեն այս առթիւ եւ բողոքի ցոյց մը, որ համամած էր Իրաքի եւ Թուրքիոյ Քիւրտերը բուռն կերպով զսպուած է եւ ձերբակալութիւններ կատարուած են:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՂ ՄԸ

Փետրուար 6–ի «Մոնտ»ի թիւին մէջ, այս խորագրին տակ է, որ Փաթրիք Տօնապետեան Տիկին Պանինի դրութեան («ազերի տեսակէտ մը», «Մոնտ»՝ Յունուար 20, «Յառաջ», Յունուար 23) չատ յստակ ձեւով պարզելով հիմնական կէտերը: Գլխաւորը, կ'ըսէ, Ղարաբաղի պատկանելիութիւնն է Հայաստանի ու կը յիշէ այս առընչութեամբ արեւմտեան (յոյն, հռոմէական, բիւզանդական), արեւելեան (հայկական, վրացական, արաբական), աղբիւրներու հսկայ քանակի մը դոյութիւնը, որոնք կը վկայեն թէ հին ժամանակներէն ի վեր, բացի սասանեան Պարսկաստանի չրջանէն, երբ ան զայն ընդգրկեց Ալպանիոյ գաւառը, Արցախը կամ Խաչէն (Ղարաբաղի հայկական անուններն են) մաս կը կազմէին Հայաստանի, թէ իր անկախութեան չրջաններուն եւ թէ իր օտար տիրապետութեանց ատեն: Այսպէս բիւզանդացի կայսր՝ Կոստանդիանոս Պորփիւրիոս (10–րդ դար) իր նամակները կը ղրկէր· – «Խաչէնի իշխանին՝ ի Հայաստան»:

Փաթրիք Տօնապետեան, դեռ բազմաթիւ փաստեր կը բերէ, պատմութեան դաս մը տալով Տիկին Պանինին, որ ցոյց տուած էր թէ հակառակ յառաջացած տարիքին, բաւական տակաւ է այդ մարզին մէջ: Ու դեռ կը յիշուի Ստեփանոս Սիւնեցի, որ 7 – 8–րդ դարերուն, կը հրաւիրէր բոլոր անոնք, որոնք աւելի լաւ կ'ուզեն հայերէն դիտնալ, որ չրջաններու գաւառաբարբառները սորվին, որոնց մէջ՝ արցախերէնը: Ճիշդ է, որ 14–րդ դարուն, երեւան եկաւ Թրքական Ղարաբաղ տեղանունը, Հայաստան կորսնցուցած ըլլալով իր դերապահութիւնը, ինչ որ արդելք չէ սակայն, որ զերման ճամբորդը՝ Եոհան Շիլթպէրկըը (15–րդ դար) Ղարաբաղը Հայաստան տեղադրէ, Հայաստան մը, որ կը չարունակէր ապրիլ ոչ միայն իր գիւղերուն եւ վանքերուն մէջ, բայց նաեւ գիտութեան եւ մարդոց խղճին: Փաթրիք Տօնապետեան կ'աւելցընէ՝ յիշենք որ հայկական միջնադարեան ճարտարապետութեան 1700 յուշարձան կայ (որոնց հնագոյնը՝ Ամարասի մատուռն է, հիմնուած 4–րդ դարուն Ս· Գրիգորի կողմէ) եւ միայն 3 թրքական մզկիթ 19–րդ դարէն,

Փ· Տօնապետեան կը չարունակէ իր «դասընթացքը» խօսելով Ղարաբաղի լեռնաչղթային, Մելիքներուն, թուրք տարրին ներմուծման մասին, որ սակայն փոքրամասնութիւն մնաց: Կ'անցնի ռուսական դիւանագիտութեան տարած աշխատանքներու 17 – 18–րդ դարերուն, մինչեւ իսկ հոն հայկական Պետութիւն մը հիմնելու ծրագրին:

Դեռ կան բաւական չահեկան մանրամասնութիւններ եւ խորքին մէջ, հարկ է հաւանաբար չնորհակալ ըլլալ Տիկին Պանինի, որ պատճառ դարձաւ այս յօդուածին եւ առիթ տուաւ որ Ղարաբաղի հակիրճ պատմութիւնը ներկայացուի «Մոնտ»ի բոլոր ընթերցողներուն:

Բոլորովին չրելով Բաքուի յաւակնութիւնները, յօդուածագիրը կը հասնի մեր օրերուն, անդրադառնալով նաեւ 1921–ի համայական կարգադրութեան:

Ցիշենք, եթէ հարկ է, որ Փաթրիք Տօնապետեան հեղինակն է Քլօտ Մուշթաֆեանի հետ «Ղարաբաղը՝ հայկական հող մը Ադրբեջանի մէջ» (Ֆրանսերէն) գրքոյկին, որ լոյս տեսաւ 1989–ի վերջումին:

***

«Մոնտ»ի տէպաներու այս նոյն էջին մէջ տեղ գտած է նաեւ «Մոսկուա եւ Ադրբիները» յօդուած մը, զոր ստորագրած է, հարցին քաջածանօթ անձ մը՝ Շառլ Ուրժեվիչ, ԻՆԱԼԿՈյի փրոֆէսէօր:

Շատ աւելի փրկար գրութիւն մըն է, մեկնելով Նարիմանովի մէկ նամակէն հատնելու համար մեր օրերուն, պարզելով հարցին բոլոր երեսները:

× Նաեւ «Մոնտ»ի մէջ (6–րդ էջ), բաւական ծաւալուն կոչ – ծանուցում մը լոյս տեսած է Coordination Aide d'Urgence à l'Arménie–ի կողմէ օգնաւատիկամուրջի մը համար:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱ

◆

Երկու թուրք լրագրողներ՝ Ումուր Ճօչկուն եւ Սեմիհ Կիւմիւչ ձերբակալուած են Յունուար 30–ին, Պոլիս եւ անկէ ի վեր ոչ մէկ լուր կայ իրենցմէ: Երկուքն ալ մաս կը կազմէին «Ամբմար» յառաջդիմական չաբաթաթերթին խմբագրութեան եւ անդամ էին նաեւ Թուրքիոյ Համայնավար միացեալ կուսակցութեան: Ձերբակալութիւնը կատարուած է Անգարայի Պետութեան ապահովութեան Սեւեանի դատախազին դիմումին վրայ: Ըստ պաշտօնական փաստաբաններէն մէկուն, Ճօչկուն եւ Կիւմիւչ Անգարա փոխադրուած են: Յունուար 6–էն ի վեր բանտարկուած է նաեւ Տիկին Քուրթուլ (գլխաւոր դեկավարներէն, բանտարկուած, Քուրթուլ կինը): Պրիւսէլի մէջ, Փետր· 5–ին, Հասարակապետութեան Արտաքին նախարարները իւրացնելով Եւրոպական չանձնախումբին կարծիքը, 1992–ին ձգելէն Թուրքիոյ անդամակցութեան դիմումին քննութիւնը: Անոնք կը գտնեն որ Անգարա չի լրացներ քաղաքական նուազագոյն պայմանները նման անդամակցութեան մը համար: 12–ները կը չեշտեն գլխաւորաբար, որ մարդկային իրաւունքները չեն յարգուիր եւ ոչ մէկ յառաջդիմութիւն կայ Կիպրոսի հիւսիսային բաժնի դրաման հարցին մէջ:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԱՆՓՈՓՈԽ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ (Փետրուար 5, ժամը 16)

Օպերատիւ չտապի հաղորդման հաճախային իրագրութիւնը Հանրապետութիւնում եւ նրա սահմանամերձ չրջաններում կայուն է եւ վերահսկւում է:

Երկաթուղու Նորաչէնի հատուածը դեռ չի գործում: Իջեւանի կողմից Հայաստան է մտել երկու դնացք:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· Լ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ ՄԵՐ ՉԵՌՔՈՒՄ Է...

Ես ուզում եմ յաղթանակից խօսել հէնց այսօր, թէեւ ամենաինտերնացիոնալիստական քաղաք Բաքուում դեռ չի դադարել մինչնախաբեան մղձաւանջային նազիլերը, Ադրբեջանի միւս հայաբնակ վայրերում չարունակւում են ինքնապաշտպանական մարտերը, իսկ այսպէս կոչուած կենտրոնում այդպէս էլ չեն ուզում սովորել «ազգերի ինքնորոշման իրաւունք» բառերն արտասանել:

Շուրջ երկու տարի մենք այդ նոյն կենտրոնի ձեռքին էինք նայում: Չէինք ուզում հաւատալ, որ վերակառուցում հռչակած, իբրեւ թէ դէպի դեմոկրատացում ընթացող եւ աչխարհին ճերմակ ձեռնոցներով ներկայացող խորհրդային երկրում արդարութիւնը դարձեալ սրի ծայրին է: Ադրբեջանը այդ դիտէր: Եւ երբ Արցախը ինքնորոշումից խօսեց, Ադրբեջանը պատասխանեց Սումգայիթով, եւ Մոսկուան փաստօրէն նրան վարձատրեց՝ հայրական ներողամտութեամբ:

Սկզբից դիտէինք, նորանոր փաստերն էլ ամէն ինչ ասում էին, բայց, միեւնոյն է, մեզ տրուած այս չարաբաստիկ քաղաքակիրթ հոգով չէինք ուզում հաւատալ, որ զարձեալ գործում են քաղաքականների սկզբի մեթոդներն ու սկզբունքները: Կովկասեան թաթարները չատ շուտ դլխի ընկան, որ հարեւան Հայաստանը կարելի է ըզիկ-ըզիկ անել կարմիր ատղը ճակատին եւ կատեան ծովեզերքին յեղափոխութեան դրօշ պարզելու համար Մոր. Ռուսաստանից պարզեւ ատացան հայկական Նախիջեւանն ու Արցախը: «Անատանի ապենտ» Հայաստանն այսօր չկայ, բայց կայ երկրի հիմքերը ցնցող ինքնորոշման ինչ-ինչ պահանջներից խօսող Արցախ, եւ չահերը նորից համընկնում են:

Երկար ժամանակ չէինք խրատւում, բայց ինքնաթաբէութեան բոլոր պաչարները ապառուել են:

Ադրբեջանի ծրագրերը յստակ են. Նախիջեւանը վաղուց է դրկուել Հայաստանից, եթէ հայաթափ լինեն Լեռնային Ղարաբաղն ու նրան յարակից մի քանի շրջանները, իրենց ճանապարհին կը մնայ միայն բոլոր կողմերից ագծանի մէջ առնուած Զանգեզուրի նեղ չերտը: Մոսկուան էլ կամայ թէ ակամայ ընդառաջ է գնում այդ ծրագրերին: Ցիչենք թէկուզ Մոր. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի նախագահութեան 1990 թ. Յունուարի 15-ի հրամանագիրը՝ «բնակութեան համար վտանգաւոր շրջաններից ժամանակաւորապէս արտաբնակեցնել քաղաքացիներին»: Շահումեանի շրջանի ու Գեղաչէնի դիւղերը բնակութեան համար վտանգաւոր չէ՞ն: Վտանգաւոր են: Բայց չէ՞ որ հրամանագրի այս կէտը առաջիորէն կրկնում է Ադրբեջանի ազգային ճակատի պահանջը: Ուրեմն, վերագառնալու ոչ մի երաչխիք չկայ ու չի լինելու: Հայութիւն չի լինի այս վայրերում, դլխացաւանք էլ չի լինի: Հայերն ինքնորոշում չեն պահանջի, Ադրբեջանցիները ստիպուած չեն լինի զէնք վերցնել: Եւ խորհրդային երկրում նորից զրախտային խաղաղութիւն կը թագաւորի:

Հիմա, երբ ազատուել ենք բոլոր պատրանքներից, Անդրանիկին յիչենք: Նա ուղիղ 72 տարի առաջ, 1918-ի մօտաւորապէս այս օրերին ասում էր, որ վաղ թէ ուշ պատերազմն աւարտուելու է, մեծ տէրութիւնները նատելու են բանակցութիւնների, եւ էզրումը մերը կը լինի միայն այն դէպքում, եթէ այդ պահին այնտեղ մեր զրօչը ծածանուի: Անդրանիկը ճիշդ էր, բայց երբ սկսուեցին բանակցութիւնները, մեր զրօչն արդէն էզրումում չէր: Այսօր չկրկնենք այդ նահանջը: Մեզնից իւրաքանչիւրի եւ, ի հարկէ, առաջին հերթին Հայաստանի կառավարութեան բոլոր ջանքերը պէտք է ուղղուած լինեն այդ բանին, որ Շահումեանում ու Գեղաչէնում մարդկանց անվտանգութիւնը ապահովուի առանց նրանց արտաբնակեցման: Մենք ոչ մի իրաւունք չունենք կորցնելու մեր վերջին կենսական տարածքները: Կորուստն իր յաջորդը, ինչպէս արդէն ասացինք, Լեռնային Ղարաբաղն է, նրանից յետոյ էլ՝ Զանգեզուրը:

Ի՞նչ է մեզ սպասում յառաջիկայում: Պատրաստ լինենք այն բանին, որ Մոսկուան, ամենայն հաւանականութեամբ, դարձեալ յուսախար է անելու մեզ: Դրժուար է դիւրքորոշման արմատական փոփոխութիւններ ակնկալել Մոր. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի նախագահութիւնից: Ինչքան էլ վերակառուցումից ու դեմոկրատացումից ճչանք, առաջնահերթը կուսակցութեան դեկավար դիրքը անսասան պահելն է, որի երաչխիքն էլ Պատմութեան հակադեմոկրատական կառուցուածքի անսասանութիւնն է: Պատահական չէ, որ կուսակցութեան դլխաւոր քարտուղար եւ Գերագոյն Խորհրդի նախագահ Կորբաչովի վերջին երկու տարուայ ելոյթները բացարձակ դեկլարատիւ բնոյթ են կրում: Էլ աւելի անյուսալի է ակնկալել, որ միջնադարեան Ադրբեջանը հրաչքով միանգամից կը քաղաքակրթուի: Բայց հէնց այս թուացեալ փակուղին է, որ յուսահատեցնելու փոխարէն պիտի սթափեցնի մեզ ու յիշեցնի, որ մենք ենք մեր ճակատագիրը կռողները, մեր յաղթանակը մեր ձեռքին է: Ուրեմն, նպատակամղուենք վճռական գործողութիւնների: Մեր այսօրուայ դժուարին կեանքի բոլոր ճակատներում: Մեր հարցերի լուծումը չպատանք ուրիշներից, ինքներս նախաձեռնող լինենք: Հայաստանի դեբազոյն մարմնից մինչեւ չարքային հայորդին: Եթէ նոր ցեղասպանութիւնը, հակահայկական այս խրախճանքը, իսկ աւելի հաւաքական ասած՝ հայկական հարցը այս անդամ էլ չատանայ համամիութենական ու համաչխարհային հնչողութիւն, նորից չարչրկուի ու խեղդուի, մեզսւոր ենք լինելու նաեւ մենք՝ հայրենիքն ու սփիւռքը, մեր Գերագոյն Խորհուրդը, մեր կուսակցութեան կենտկոմը, մեր առաքելական եկեղեցին, մեր ժողովրդական դեպուտատները, մեր մասուորականութիւնը, դիտութեան եւ արուեստի ներկայացուցիչները, մեր հասարակական կազմակերպութիւնները, լրատուական մարմինները: Վերջերս լսեցինք, որ Լիտուիայում լոյս են տեսնում անհաչիւ ոչ պաչտօնական թերթեր, մեզ մօտ լոյս աչխարհ չի գալիս միակ «Հայք»ի երկրորդ համարը: Ինչո՞ւ մինչեւ հիմա չունենք ոչ հայատառ տպագիր օրգան, որ մեր ձայնը, մեր խնդիրների իսկութիւնը հասցնէր դոնէ համամիութենական լայն հասարակութեանը: Բոլոր նրանք, ովքեր անկախ դիրքից ու պաչտօնից, զարձեալ կը չարունակեն դործել մի ականջը ժողովրդի, միւսը կենտրոնի կարծիքին պահած, մեզ փակուղի են տանելու: Ցարդում են հաւատարին: Ինչպէս հաւատարը հաւատարի հետ բանակցութիւնների են նստում ուժեղի ու վճռականի հետ: Մեր համարձակութեան եւ վճռականութեան հիմքը մեր արդար լինելն է: Ուրեմն, դործենք մեր խղճի թելադրանքով: Վերեւից ներքեւ: Յունուարի 17-ին հեռուստատեսութեամբ հաղորդուեց չահումեանցիների ու դեպաչէնցիների կոչը՝ ուղղուած իրենց հայրենակիցներին՝ վերադարձէք: Օդնէք մեզ պաչտպանելու հայրենի հողը, ձեր հայրենական օճախները: Ինչպէ՞ս կ'արձագանգեն նախկին չահումեանցիները ու դեպաչէնցիները այս կոչին: Դրանից չատ բան է կախուած: Իսկ նման կոչեր այս ու այնտեղից հնչում են բոլորիս համար, իւրաքանչիւրիս կանչում այնտեղ, որտեղ ղպացում է մեր կարիքը:

1920-ի աչնանը 11-րդ կարմիր բանակի մուտքով Հայաստան՝ կորուեց հայ ժողովրդի ազգային – ազատագրական պայքարի թեզը: 1988-ի Փետրուարին արցախահայութեան պարզած դրօչով սկսուեց պայքարի նոր փուլ, որում պարտուելու իրաւունք մենք չունենք:

Ազգովի լինենք Գեղաչէնում, Շահումեանում ու Լեռնային Ղարաբաղում, այնտեղ կռուող մեր քաջարի եղբայրների կողքին, ռազմաճակատի առաջին գծում:

Ցիչենք, որ վաղ թէ ուշ անօրինական կը համարուեն ու կը դատապարտուեն ողբերգական 1921-ի բոլոր խայտառակ ու հակաիրաւական որոչումներն ու պայմանագրերը, մեր իրաւունքները կը ճանաչուեն, եւ պէտք է, որ այդ օրը մենք անսասան կանդնած լինենք մեր հողում:

Ցաղթանակը, իրօք, մեր ձեռքում է: Մեզ պէտք է առաջնորդի եւ ուժ տայ այն դիտակցութիւնը, որ մենք երջանիկ սերունդ ենք, սարկութեան լուծը անմոռոնչ տանելու փոխարէն մեզ վիճակուել է ազգային – ազատագրական պայքարի դրօչ պարզել ու պայքարել ազգի ու երկրի վերածնութեան համար:

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Հայաստանի Գրողների Միութեան
քարտուղար

«Խորհ. Հայաստան», Յունուար 19

ԲԱՑՈՒԱԾ ՆՈՐ ԴՈՒՌԸ

Այս օրերուն, երբ մեր երկրին վերեւ նոր ամպեր կը կուտակուին, եւ մեր ժողովուրդին լինելութեան վրայ դարձեալ դամոկլեսեան սուր մը կախուած է երբ դարձեալ փորձաքարի կը զարնուի ապրելու, դոյատեւելու մեր կամքը, մենք իրաւունք չունինք եղերամայրի թաչիկնակ վերցնելու մեր ձեռքը ու միայն լալու:

Հայը, միշտ ալ, բոլոր դարերու ընթացքին դիտցած է դուրս դալ բոլոր ամէհի դժուարութիւններու ընդմէջէն, կրցած է խորաչափել վտանգներու ատաղորութիւնը ու դիմակալել արիւնալի փորձութիւններ եւ իր դոյատեւած ըլլալը այն փաստն է, որ ի վերջոյ կրցած է յաղթական դուրս դալ դոյատեւումի իր պայքարին մէջ:

Մենք այսօր ունինք վտանգուած հայրենիք մը եւ վտանգուած Սփիւռք մը: Վտանգուած հայրենիքը իր մէջ ու իր չուրջ կը հաչուէ աւելի քան չորս միլիոն Հայ: Վտանգուած Սփիւռքը իր մէջ կը հաչուէ աւելի քան երկու միլիոն Հայ:

Ուրեմն, այս պահուս, կարեւորը մեր ուժերուն, մարդկային թիւին ու համբանքին չափումն է, ուժերու դասաւորումն է եւ զործի անցնիլը մտնաւանդ:

Երբ ուրիշներ, տասնամեակներ առաջ կը նախատեսեն իրենց այսօրը, եւ այսօր, հաչուումներով կը նախազծեն իրենց տասնամեակները յետոյ դալիք օրը: Մի՞թէ՞ մենք իրաւունք ունինք ձեռնածալ նստելու եւ միութիւն չճանչցող մեր միութիւններու թիւը աւելցնելու զործով զբաղելու: Ու ոչ միայն այդքան, միայն ազմկարարութեամբ զբաղելու:

Հապա ազմկարարութիւն չկո՞չէ նք վիթխարի ցոյցերը որոնք կ'ալիքուին Երեւանի մէջ, որոնք Սփիւռքի մեր մասուլին մէջ փրփուրի կը վերածուին մեր խոտակցութեան բոլոր յատկանիշներով:

Ո՞ւր է զործը: Ո՞ւր է կազմակերպեալ զործը մտնաւանդ, որ մեզի խոստանայ լուսաւոր առաւօտ մը սա փոթորկալի օրերուն, երբ ամպերը այնքան խառնած են, որ ոչ թէ մեղմ ձիւնի փաթիլներ՝ այլ ընկուզաչափ կարկուտ կը խոստանան:

Ազգամիջեան պատերազմ մը սկսած է մեր եւ ազերի Թուրքերու միջեւ, ուր մեծ հարուած ընդունողը մենք ենք: Մեր զոհերը հաչուելո՞վ պիտի զրաղինք: Եօթանասուն տարիներու ընթացքին մէկ Ազրբեջի հետ խոսելու, երկխոսութեան անցնելու առիթը չե՞նք ունեցած: Չէ՞ որ «յաւիտենական թշնամի» կոչումը յաւիտենական զրացին է մեր. ու այս զրացնութիւնը ընտրութեամբ չէ որ կ'ըլլայ, զոյութիւն ունի՛, այսպէս ալ պիտի չարունակուի:

Ուրեմն, ո՛վ պիտի եզրակացութիւններու յանգի պատերազմական այս կացութեան առջեւ երբ մեռնողները մեռած զացած են արդէն, այսօր անոնց թիւը տասնեակներով կը հաչուէն, բայց վաղը այդ թիւը կրնայ բարձրանալ հարիւրներու եւ հազարներու:

Կռիւին մէջ պոռոտախօսութիւնը ոչ միայն օգուտ չի բերեր, այլեւ ատոյդ վնաս կը պատճառէ: Ուժերը չափել, ղպատ ըլլալ, խուսանաւել եւ մտնաւանդ ապահով պահել մեր ափ մը հողը, որ մեր զոյութեան կռուանն է:

Ահա թէ ի՛նչ պէտք է ընենք ազգովին Հայրենիք եւ Սփիւռք ձեռք – ձեռքի տալով:

Բացուած նոր դուռը ըսի այս յօդուածին վերնագիրովը. ի՛նչ է այդ:

Բոլորս ալ դիտենք, որ Խորհրդային Միութիւնը իր նոր օրերու քաղաքականութեամբ արտօնեց օտար բաթիքալի մուտքը երկրէն ներս: Այսինքն, ոչ խորհրդային քաղաքացիներու արտօնուած է փասըիք հաստատել որեւէ հանրապետութեան մէջ Խորհրդային Միութենէն ներս:

Մենք որ հակայական միթինկներու երկիրն ենք այսօր, զործադուլներու երկիրը (չկարծէք որ այդ չարժումները լուկ վնասակար կը նկատեմ), մենք որ ըմփիւռք ունինք եւ մանաւանդ Հայրենիքը մեր անտեսապէս զօրացնելու անհրաժեշտութեան առջեւ կը զտնուինք, ի՛նչ ընինք:

Աթոռակայանը փակել: Այո՛ ճի՛շդ է: Բաւէուկի զործարանը փակել: Այո՛, ճի՛շդ է: Բայց ինչո՞վ ապրի Հայաստանը: Ո՞վ պիտի մտածէ այս մասին: Մտածելը քիչ է: Երեւանի օդը մաքրեցինք, օզո՞ն պիտի ապրինք...

Քանի՞ Հայ ձեռնարկութիւն հաստատեց կամ հաստատել ուզեց Հայրենիքի մէջ. այլապէս, բոլորս ալ կը պռոնգ թէ առաջին կարգի հայրենասէրներ ենք:

Այս մասին կան պաչտօնական տուեալներ որոնք հետեւեալ պատկերը կը պարզեն մեր աչքերուն առջեւ. –

Խորհրդային Միութիւնը օտար ընկերութիւններու եւ անհատներու համար իր Հանրապետութիւններուն մէջ օտար քրիթալին առջեւ լայն դուռ մը բանալէ ետք ահա թէ խոսուն թիւերով քանի՞ զործարքի համաձայնութեան հասած է, դոյշ, թիւերը պաչտօնական են եւ կուդան ամերիկեան Պետական պաղիւրներէ:

– Ռուսաստանի Խորհրդային Հանրապետութիւնը կնքած է 706 համաձայնութիւն, որոնցմէ 478 հատը Մոսկուայի եւ 74-ը Լենինդրադի եւ մնացեալները այլ վայրերու համար է:

Էստոնիան կնքած է վաթսուն համաձայնութիւն: Ուկրանիան՝ 53, Վրաստանը՝ 28, Լատվիան՝ 23, Բելոռուսիան՝ 14, Լիտուանիան՝ 9, Հայաստանը՝ 9, Մոլտավիան՝ 8, Ուզբեկիստանը՝ 7, Ղազախստանը՝ 7, Ադրբեջանը՝ 6, Տաճիկիստանը՝ 3, Թիւրքմէնիստանը՝ 0, համաձայնութիւն:

Վերոյիչեալ հանրապետութիւններէն ոմանք Սփիւռք չունին: Հայաստանը ունի «զօրաւոր» Սփիւռք մը: Գէթ թիւով զօրաւոր: Ո՞ւր է այդ ուժը: Ե՞րբ պիտի զործածենք այդ ուժը:

Չէ՞ որ երկիրը անտեսապէս զօրացնելով միայն կրնանք հասնիլ քաղաքական հզօրութեան: Եւ թշնամին զօրացնողը մենք կ'ըլլանք, միայն մենք, երբ չենք հզօրացներ մեր երկիրը:

Այլապէս, կը խոսինք, կը ճառենք, կը զրենք միայն մենք մեզի:

Ո՞վ ճառը պիտի վերածէ ճարի:

Ժամանակը սկսած է ի վնաս մեզի աչխատիլ:

Բայ զուռ մը կայ: Մտնել այդ զռնէն ներս եւ հզօրացնել մեր երկիրը. ահա թէ ի՛նչ պէտք է ընենք ազգովին:

Այս զործը իր լաւագոյն լուծումը կը զտնէ Սփիւռքի եւ Հայրենիքի սերտ, ուսումնասիրուած զործակցութեամբ:

Աչխատանքի համար զուռը բայ է մեր առջեւ:

Ուրեմն, օ՛ն, զործի՛:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

ՀԱՆԳԻՍՏ ՏԻԳՐԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ԽՈՅԵԱՆԻ

ՎԵՐԱԴԻՆ ՕԾՈՒՄ
ԵՒ
ՅՈՒՂԱՐԿԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ

Յունուար 23–ին, Միացեալ – Նահանգներու մէջ վախճանած է Տիգրան Ա. Քահանայ Խոյեան, ծանօթ դէմք մը Ֆրանսահայ հին գաղութին համար եւ հիմնադիրներէն Հ. Մ. Ը. Մ.–ի: Նիւ – Եորքի Առաջնորդարանէն ստացանք հետեւեալ մանրամասնութիւնները իր մահուան եւ յուղարկաւորութեան մասին.–

«Հայ Եկեղեցւոյ Քահանայ, Հ. Մ. Ը. Մ.–ի սկաուտ».

Այս զոյգ կոչումներուն հաւատարիմ մնաց Տ. Տիգրան Ա. քահանայ Խոյեանը մինչեւ իր վախճանումը՝ Յունուար 23: Հարիւրի կը մօտենար իր կեանքի տարիներու թիւը, բայց լինք «միշտ պատրաստ» եղաւ, եւ հեռացաւ այս աշխարհէն հայ արիներուն կտակելով ազգին եւ եկեղեցին հաւատարմութիւնն ու սէրը:

Տէր հօր վախճանումը յուզումի ալիք մը առեղծեց Ուաշինկթընէն մինչեւ Մոնրէալ, եւ առհասարակ Ամերիկայի ողջ տարածքին: Ուր որ Հ. Մ. Ը. Մ.–ի մասնաճիւղ մը կար, սուգ էր այնտեղ: Հ. Մ. Ը. Մ.–ի եօթը հիմնադիրներուն վերջինը՝ Տիգրան Ա. Քհնյ. Խոյեան կ'երթար միանալու իր ընկերներուն, Շաւարշ Քրիստաններուն, Վահան Չերազներուն:

Մինչ այդ, Սզդ. Առաջնորդարանի, Ուաշինկթընի Եկեղեցւոյ եւ ընտանեկան պարագաներու կարգադրութեամբ նախատեսուեցաւ թաղմանական արարողութեանց ընթացքը: Հինդշաբթի եւ Ուրբաթ դիւերը տան կարգ, Շաբաթ, Յունուար 27–ին որոշուեցաւ կատարել վերջին օծման կարգը:

Ուրբաթ, Յունուար 26–ին, Թորգոմ Արք. Մանուկեան, Էջմիածնական թեմի Առաջնորդը, յատկապէս Ուաշինկթըն ժամանեց եւ այցելեց Ս. Խաչ Եկեղեցին, եւ աղօթեց Տէր հօր հոգւոյն խաղաղութեան համար, այդու իր սրտի պարտքը տալով Ֆիլատելֆիոյ շրջանի իր հովութեան օրերուն մտերիմ բարեկամի յիշատակին:

Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 9–ին, տեղի ունեցաւ տան կարգի արարողութիւնը՝ նախագահութեամբ՝ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աչճեանի եւ մասնակցութեամբ՝ Թորգոմ Ա. Քահանայի, Մուշեղ Ա. քահանայի, Վրթանէս, Տ. Խորէն եւ Վազգէն քահանայ Հայրերուն:

Յաջորդ առաւօտեան, Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ պատարագեց՝ Մուշեղ Ա. Քահանայ Տէր Գալուստեանը. «Ողջոյնէն» առաջ, խորան բարձրացաւ Առաջնորդը եւ նախագահեց վերջին օծման կարգին: Տրտում մթնոլորտի մը մէջ, ան օծեց ճակատն ու աչ ձեռքը «Տ. Տիգրան Հանդուցեալ քահանայիս...»: Ապա՝ արտասանեց «Ողջոյնը» երդուեցաւ, Տէր հայրը հրաժեշտ կուտար Եկեղեցւոյ, ժողովուրդին, հաւատացեալներուն... «Ահա հրաժարիմ ի ձէնջ, եղբարք ... Աղօթս արա՛ ըզք վասն իմ հարք իմ եղբարք եւ որդիք, եւ օրհնեսցէ զձեզ Քրիստոս փրկիչ մեր...»: Եւ ապա Սրբազան Հայրը խօսեցաւ զամբանական մը՝ ներշնչուած Յորենացիի անմահ խօսքերով, ուղղուած Սահակ Պարթեւ հայրապետին, եւ ուր Հայոց պատմահայրը վեր կ'առնէր եղակի մարդոց արժանիքը՝ արհամարհելով մահը եւ ապրելու յաւէտ, «մահկանացու ծնեալ, անմահ գիւրն յիշատակ եթող» (Յորենացի, Գ. Կէ): Սրբազան Հայրը վեր առաւ հոգեւոյս Տէր Հօր արժանիքները, կեանքի պատմութիւնը՝ Տրապիզոնէն Պոլիս, Երեւան եւ Ամերիկա: Ցետոյ՝ իր կեանքը Պոլսոյ մէջ, Կոմիտասի աշակերտութենէն մինչեւ Հ. Մ. Ը. Մ.–ի հիմնադրութիւնը, Հայաստան երթալը, որբահաւաքը, իր Ամերիկա գալը, քահանայական ձեռնադրութիւնը, ընդհուպ իր վախճանումը, համառօտաբար սուզի եւ ցաւի մէջ:

Մինչ «Ողջոյնը» կը արուէր, ներկայ հոգեւորականները բարձրացան Խորան եւ «ի դիմաց հանդուցելոյն» համբուրեցին Ս. Սեղանն ու Տէր Հօր Աջը:

Պատարագի աւարտին, հանդուցեալի մարմինը առաջնորդուեցաւ Արապեան սրբատ, ուր խօսք առին, յանուն Հ. Մ. Ը. Մ.–ի կեդրոնական վարչութեան՝ Պր. Վարուժան Սերոբեան, Պոսթընի ՍուրբՍտեփանոս Եկեղեցւոյ կողմէ՝ Թորգոմ Ա. քահանայ Ցակորեան եւ Ուաշինկթընի Ս. Մարիամ Եկեղեցւոյ կողմէ Վրթանէս քահանայ Գալայճեան: Յուղարկաւորութեան կարգէն յետոյ, նոյն սրահին մէջ հոգեճաշ մը արուեցաւ, որու ընթացքին խօսք առին Խորէն քահանայ Հապէչեան, Պր. Գուրգէն Աատուրեան եւ հանդուցեալին դուստրը՝ Տիկին Սեդա Կելէնեան, եւ որ ներկայացուց իր հայրը, եւ յուղիչ դրուագներու մէջէն վեր առաւ իր հօր պատկերը՝ տան եւ ընտանիքի մտերմութեան մէջ:

Տիգրան Ա. քահանայի թաղումը կատարուեցաւ երկուշաբթի, Յունուար 29–ին, Փենսիլվանիոյ Պալլաքինվուտ քաղաքի Ուեսթմինիսթըր գերեզմանատան մէջ: Արարողութեանց նախագահեց յանուն Առաջնորդ Սրբազան Հօր՝ Գեր. Տ. Անուշաւան Ծ. Վրդ. Դանիէլեան, մասնակցութեամբ Աբժ. Տ. Արսէն Ա. քահանայ Ցակորեանի, Խորէն քահանայ Հապէչեանի եւ Բարի Քահանայ Մեթճեանի:

Հանդուցեալին մարմինը ամփոփուեցաւ իր ընտանեկան դամբարանին մէջ:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Համալսարանականներու Ընդհ. Միութեան կեդրոնատեղիի «Ն. Աղբալեան» սրահին մէջ, Յունուար 16, տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ մը՝ նուիրուած Հայաստանի երկրաշարժի հոգեբերային երեւոյթներուն եւ վերաշինութեան: Օրուան դասախօսը եղած է Միացեալ – Նահանգներէն ժամանած Պոսթընի Խաթը – Նորթ համալսարանի երկրաբանութեան ուսքթորայի թեկնածու Վահէ Ղահրամանեան:

***

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Յունուար 16–ի երեկոյեան, Հ. Յ. Դ. «Սեպուհ» Կոմիտէն կազմակերպած է հրապարակային հաւաք մը: Առենապետ Սարգիս Նազարեան ներկայացուցած է Հայաստանի ու Արցախի կացութեան հրատապ հանգամանքը: Վերջին անցուդարձերուն մասին տեղեկութիւն տուած են Հրաչ Աբրահամեան ու Գուրգէն Աատուրեան: Յայտարարուած է որ նախորդ օրը Պոսթընի մէջ, Հ. Յ. Դ. կեդրոնական Կոմիտէի ջանքերով՝ հաստատուած է Հայաստանի Ինքնապաշտպանութեան ու Գոյատեւման Ֆոնտ մը: Տեղւոյն վրայ կատարուած նուիրատուութիւններուն գումարը հասած է 100 հազար տոլարի:

***

ԿԼԷՆՏԷԼԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Յունուար 18–ի երեկոյեան, Հ. Յ. Դ. «Ահարոնեան» կոմիտէութեան դասախարակչական յանձնախումբին կազմակերպութեամբ տեղեկատուական հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է՝ ներկայութեամբ երեք հազար հոգիի: Խօսք առած են Մ. Բաղդասարեան եւ Ժ. Գոսպէեան:

***

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Ալեք Փելիպոս Ազգային Վարժարանին շրջափակին մէջ, Յունուար 21–ին, 2500 հոգիի մասնակցութեամբ տեղի ունեցած է ժողովրդային հաւաքոյթ մը: Երեք քաղաքական կուսակցութեանց մասնակցութիւն բերած հաւաքոյթին խօսք առած են Հ. Յ. Դաշնակցութենէն՝ Վ. Եադուպեան եւ Վ. Մատէնլեան, Ռ. Ա. Կուսակցութենէն՝ Վ. Քուրտյեան, ինչպէս նաեւ Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ՝ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան: Ելոյթ ունեցողները կոչ ըրած են հայրենի հայութեան թիկունք կանգնելու եւ յատկապէս ղրամական օգնութիւն բերելու: Նոյն օրը եւ նոյն ժամերուն նման հաւաք մը տեղի ունեցած է Սան – Ֆերնանտօ հովիտի շրջանին մէջ:

***

ՊՈԼՍՈՑ կեդրոնական Սանուց Միութեան մէջ, Յունուար 22–ին, տեղի ունեցած է հրապարակային ասուլիս մը, որուն ընթացքին քննարկուած է հայ մշակոյթի հանդէպ հայ երիտասարդութեան կեցուածքը: Հայ մշակոյթին հարիւրմէկ պատմականը ընելէ ետք, օրուան հանդիսավարը՝ Սանուց Միութեան վարչութեան առենապետ Մելիք Կալվրլոֆ խօսքը տուած է երիտասարդներու ներկայացուցիչ եւ վարչութեան անդամ Տորք Միրիճանեանի: Ան վերջինը խօսած է հայ մշակոյթին ու լեզուին հանդէպ դրսեւորուող անտարբերութեան մասին: Նման մօտեցում ցուցաբերած են նաեւ ուրիշներ: Նախկին անօթևան Թորգոմ Պէչիկթաշլեան ծանրացած է վարժարաններու կացութեան վրայ – դիտական նիւթերու ոչ հայերէնով դասաւանդուելու հարցը: Ուսուցչուհի Հիմնարկի բազմամեայ առենապետ Տոքթ. Շահնուր Շահէն այնքան ալ յուսահատական չէ գտած վիճակը: Պոլսահայ դաղութին պատմականը ընելով, Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան նշած է որ վերջին տարիներուն դաւառներէն կատարուած գաղթերը դժուարացուցած է մայրենի լեզուի պահպանումը: Վերջաւորութեան եղած են զանազան առաջարկներ անտարբերութեան առաջքն առնելու ուղղութեամբ:

***

ՆԱՒԼԳԱՐՈՒԻ նորակառոյց սրահին մէջ, Յունուար 26–ին, Պոլսոյ Համալսրանի Բժշկական բաժնի հոգեբուժութեան դասախօս, տոչենթ տոքթ. Աբշալոյս Գայըը բանախօսած է ամուսնական փոխ – յարաբերութիւններու չուրջ: Ձեռնարկը կազմակերպուած է Ս. Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութեան կողմէ:

«ՈՉՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Մարդ մը ձեռքը պայուսակով մը արագ քայլերով դէպի կայարան կը յառաջանայ. կը հանդիպի բարեկամներէն մէկուն:

– Շաբաթավերջը փարիզ պիտի անցնեմ, կ'ըսէ անոր:

– Առանց կնո՞ջ:

– Խենթ ես ինչ ես, երբ Միւնիխ երթաս դարեջուրդ հէ՞տդ կը տանիս:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՑԵԱՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՇԵՆԱՐՀԸ

Տարօրինակ թէ Ատանացի Շաքիպէ անունով աղջիկ մը կար, անիկա մեղի հետ Ռաս - Իւլ – Այն–էն եկած չէր: Մարտինի արաբ ընտանիքի մը տունէն փախած եւ ապաստան խնդրած տնօրէնէն: Թպտերես աղջիկ մըն էր եւ իր կատակասիրութեամբ ու զուարճախօսութեամբ կը փարատէր մեր տխրութիւնը: Ցաճախ կը պատահէր որ այլանդակ կերպով ծպտուէր ու պարէր: Դասէն առնի պարը կը նախընտրէր, ուսուցչուհիներն ալ այդ ուղղութեամբ կը խրախուսէին զինք, թերեւս անոնք ալ պահանջքը կը զգային իրենց ճանձրոյթը մոռնալու համար:

Մեր մէջ կար կարնեցի աղջիկ մը որուն քոյրը ամուսնացած էր սպայի մը հետ: Աւիկա առենը մէկ մը դպրոց կուգար տեսնելու համար քոյրը: Վերջին գալուն ան պատմած էր քրոջը թէ՝ «Վանի մէջ հայկական կառավարութիւն մը կազմուած էր», եւ թէ Ռուսերը կը յառաջանային սահմանէն ներս ... Արդէն տարօրինակ մթնոլորտ մը կը տիրէր. այս ծանրակշիռ սահմանէն ներս, զրոյցներ կը շրջէին՝ թէ որբերէն ոմանք պիտի փոխադրուէին Պոլիս: Մեր սիրտերուն խորը թաղնուած ազօտ լոյսը սկսաւ կրկին պլպլալ. թերեւս մեր ազատագրումը մօտալուտ էր, ու յոյսը կը զօտեպնդէր մեզ՝ տալով թռիչքներ մեր երեւակայութեան:

ՀԱՅԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ
ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

34. – ԸՆՏՐԵԱԼՆԵՐՈՒ
ԲԱԽՏԻ ՁԱՄԲԱՆ

Տօթը դարձած էր խիստ ճնշիչ: Ջուրին պակասը չատ զգալի էր ղպրոցին ներս՝ հակառակ անոր որ այլ պաշտօնեայ մը ամէն օր ջուր կը բերէր, բայց մեր ծարաւը յագենալ չէր գիտեր: Իբր դարման մը կացութեան՝ հիմա մեր ժամանակի մեծագոյն մասը կ'անցընէինք ջրկակայ պարտէզներու մէջ, ուր առաւօրէն կը խմէինք պաղ եւ վճիտ ջուր: Այս պտոյտները առիթ կ'ընծայէին մեզի գոնէ տօթէն ու ծարաւէն չտուչորելու, եւ անունդի պակասը կը փոխարինուէր մաքուր օդով:

Շինասի Պէյը ընդհանրապէս կ'ընկերանար մեզի, եւ իր ներկայութիւնը կը մեղմէր պարտէզի տէրերուն զայրոյթը: Ան միշտ ալ աչք կը դոցէր երբ տղաքը ծառերն ի վեր կը մագլցէին պտուղ քաղելու: Պարտիզպաններու գանգատանքն ան կը չքմեղեր թէ՝ տղա՛յ են ու կը փորձուին տեսնելով ճիւղերէն կախուած քաղցրահիւթ պտուղները:

Անօթութիւնը կը մղէր տղաքը երբեմն խո՛տ ալ ուտելու: Կը յիշեմ տխուր դէպք մը. Վանեցի ծառայող կիներէն մին վայրի խոտ մը կերած էր, ու հազիւ թէ վերադարձած էինք պտոյտէն, խեղճը ահաւոր գալարումներու մէջ աւանդեց հոգին: Այդ դէպքէն ետք, խստիւ զգուշացուցին մեզ խոտ ուտելէ, եւ ուսուցիչներն ալ աւելի աչալուրջ դարձան իրենց հսկողութեան մէջ:

Որբանոցը երկսեռ ըլլալուն՝ միատեղ կ'երթայինք պտոյտի, բայց մանչերու հետ յարաբերութիւն ունենալը բացարձակապէս արգիլուած էր: Արդէն ոչ ոքի միտքէն կ'անցնէր չփման մէջ մտնել անոնց հետ: Գուցէ տարիքի խնդիր էր ու սէրը կը մնար անծանօթ զգացում մը որքի սիրտերէն ներս:

Ցուլիս ամսու սկիզբն էր: Բնութիւնը կը խայտար ուրախութեամբ՝ պարտէզներու հասուն պտուղներով: Բայց դըպրոցին ներս կը տիրէր տարօրինակ մըթնոլորտ մը. բերնէ – բերան չշուկներ կը տարածուէին՝ թէ թշնամի բանակները կը մօտենային Պաղատաւ վրայ...

Օր մըն ալ ահա, Տէրվիշը եկաւ լինդի ըսելու թէ Տնօրէն Պէյը կ'ուզէ քեզ տեսնել: Հետը վեր ելայ ու սրտատրոփ սպասեցի նախասենեակին մէջ: Շինասի Պէյը իր նոյն բարի ժպիտով ընդունեց զիս եւ ըսաւ. – «Գիտե՞ս, Այիշէ, Խաթանպուլէի հրահանգ ստացած եմ, եւ որբերուն մէկ մասը պիտի փոխադրուի մայրաքաղաք: Վաղը ճնիչները պիտի գան ու պիտի զատեն տարուելիք տղաքը: Միեւնոյն մեծերը պիտի երթան. փոքրերը պիտի մնան հոս: Բայց ես կարելիս պիտի ընեմ որ դուն ըլլաս Պոլիս տարուողներու մէջ: Թէեւ դուն չուզեցիր զաւակս ըլլալ, սակայն կ'ուզեմ օգտուիլ ընծայուած առիթէն՝ ազատելու համար ճեզ եւ երկու հոյրերդ: Ո՛վ գիտէ՝ ի՛նչ պիտի ըլլայ հոս մնացողներու ճակատագիրը: Կեանքիդ մէջ ո՛ւր ալ ըլլաս եւ ի՛նչ ալ ընես՝ յիշէ՛ որ այս բարիքը ըրի ճեզի. զի կը սիրեմ ճեզ հարազատ զաւակի պէս. նկատեցի որ միակ պզտիկն ես որու մէջ գտայ ազնիւական կրթութիւն ընտանիքի. դուն երբեք չես նմանիր բախտակիցներուդ»:

Այս ազնիւ խօսքերուն ի պատասխան՝ ես չէի կրնար ուրիշ արտայայտութիւն ունենալ բայց միայն լուռ արցունքով իր ձեռքերը համբուրել ու դուրս պալ:

(Շար. 57)

(Շար· Ա· էջէն)

ներուն մէջ Ադրբեջանի դէպքերուն մասին տեղեկութիւն ստանալը այնքան ալ դժուար չէ: Քանի մը օր առաջ Դոնեցքի օդակայան իջան Բաքուէն փախած պինտորականներու ընտանիքները: Հոն, կիներ ու երախաներ կը պատմէին թէ ինչպէս իրենց դէմ էին ուղղուած ծայրայեղականներու բազմաթիւ զօրծողութիւնները:

Ադրբեջանի «Փիզուլի քաղաքի բնակիչներ»ուն այդ դիմումը զայրոյթէն բացի ուրիչ արձագանգ չգտաւ ամխանհաններուն մօտ: Բոլոր հանքագործներու անունով պատասխան ղրկուեցաւ, ուր դատապարտուեցան Անդրկովկասի ժողովուրդներու միջեւ ապրամիջեան երկպառակութիւն բորբոքելու ծայրայեղական կազմներու գործողութիւնները:

⁂

ՄԱՄԵԴՈՎԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒՄԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅ

Յունուարի վերջաւորութեան Մոսկուայի ադրբեջանական մնայուն ներկայացուցչութեան շուրջ կատարուած դէպքերը կը լուսաբանէ «Իզվեստիա»ի թղթակիցը:

Յունուար 25-ի դիւերը Մնայուն Ներկայացուցչութենէն հեռաձայնած են Ներքին գործոց նախարարութեան, յայտնելով որ չէնքը ներխուժելու վրայ են անյայտ անձեր: Անոնք միաժամանակ հեռաձայնած են օտարերկրեայ թղթակիցներուն, զանոնք հրաւիրելով «վկայ ըլլալ յարձակման փաստին»: Բայց, իրականութեան մէջ չէնքին վրայ յարձակում չէ եղած:

Պարզաբանումներ Մամեդովի ձերբակալման մասին:

Կէս դիւերէն յետոյ, Յունուար 26-ի ժամը 2·38-ին, իրաւապահ մարմինները, տեղեկութիւններ ունենալով որ չէնքին մէջ պահուըտած է իրենց կողմէ փնտրուող Մամեդովը, դատախազութեան արտօնութեամբ չէնք մտած են: Քանի որ Մամեդով պահած է իր իսկական անունը, փակուած սենեակներէն մէկուն մէջ, անհրաժեշտութիւն ծագած է սառցել սենեակները, հոն գտնուողներուն փաստաթուղթերը:

Ձերբակալուողին անունն է Էհթիբար Մելիպար Օղլի Մամեդով, ծնած 1955-ին, Բաքու, Ժողովրդական Ճակատի այսպէս կոչուած «Ազգային Պաշտպանութեան Կոմիտէ»ի զեկավարներէն, իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է ադրբեջանցի եւ հայ բնակչութեան միջեւ թշնամանքի բորբոքումին եւայլն:

Գործողութեան ընթացքին կրակոցներ չեն եղած:

Մոսկուայի Ադրբեջանական Մնայուն Ներկայացուցչութիւնը, տարածելով սուտ լուրեր, կրցած է կեղծել Ադրբեջանի մէջ կատարուող անցուդարձերը: Շէնքը, կարծես, Ադրբեջանի Ժողովրդական Ճակատի Մոսկուայի մասնաճիւղը դարձած է: Կեդրոնատեղին կը տրամադրուի զանազան հանդիպումներու, միթինկներու եւ ասուլիսներու համար, որոնց ընթացքին դիտումնաւոր տեղեկութիւններ կը տրուին: Այս ամէնը նպաստած է, որ Մոսկուա բնակող կամ հոն գտնուող Ադրբեջանցիներ հակիրաւական գործողութիւններ ընեն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղ· Խորհուրդը չնորհակալութեամբ առացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները·–

Յովհաննէս Սահակեանի *մահուան առթիւ, ընտանիքի կողմէ գումարները* 500,, *Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պօյաճեան* 100:

Միսաք Մեսրոպեանի *մահուան առթիւ, Ա.յրի Տիկին Մեսրոպեան* 1000, *Ժագ Մեսրոպեան ընտանիք* 100, *Գրիգոր Նահապետեան ընտանիք* 100, *Թրէվէլի ընտանիք* 50:

Ա.յրի Տիկին Հաւաս Օհանեանի ծնեալ՝ Մարգարեան մահուան առթիւ, Ժամագործեան եւ Աբթինեան ընտանիքները 200, *Մարգարեան ընտանիք* 200, *Տէր եւ Տիկին Մինաս Ա.էմեան* 100, *Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան եւ մայրը* 100, *Տէր եւ Տիկին Պօղոս Մուսայէլեան* 100, *Քէնարեան ընտանիք* 100 *Ֆր·:*

COORDINATION AIDE D'URGENCE A L'ARMENIE

Association loi 1901

COMMUNIQUE DE PRESSE

13 *associations arméniennes, parmi lesquelles*

Solidarité franco-arménienne (SFA)
Club des Arméniens de Grenoble
Jeunesse arménienne de France (JAF)
Association des Plasticiens arméniens de France (APAF)
Société des Gens de Lettres arméniens de France
Amicale des Arméniens de Toulouse et de Midi-Pyrénées
Amicale des Arméniens de Romans et de Bourg-de-Péage
Association culturelle arménienne de Bordeaux-Aquitaine
Spurk-Arménie de Valence
Union des Associations arméniennes des Pays de langue allemande,

ont tenu à Grenoble, le 4 et 5 février 1990, une réunion constitutive de la Coordination Aide d'Urgence à l'Arménie.

A l'issue de la rencontre, elles ont mis en place un bureau de sept personnes et procédé à la désignation de M. Christian Der Stepanian (*SFA*), *comme président de la Coordination, de* M. Léon Aradian (*APAF*) *et de* M. Jean-Claude Fesdjian (*Amicale des Arméniens de Toulouse*) *comme vice-présidents, ainsi que de* M. Jean Marandjian (*Club des Arméniens de Grenoble*) *comme secrétaire général.*

A l'occasion de cette réunion, la Coordination a lancé l'appel suivant :

L'Arménie vit des moments dramatiques.

Les pogroms anti-arméniens de Bakou, les agressions armées des forces militaires azéries à l'encontre des villages arméniens en Azerbaïdjan, dans le Haut - Karabagh et en Arménie, nous ont brusquement révélé la gravité de la situation dans cette région et les menaces d'éliminatoin physique qui pèsent sur le peuple arménien.

L'intervention tardive des troupes soviétiques et l'absence de réactions internationales efficaces ont établi, d'une façon manifeste, que la sécurité de l'Arménie et du peuple arménien n'était aucunement garantie.

L'incapacité des autorités soviétiques à trouver des solutions politiques à la question des nationalités mine les fondements de l'Etat soviétique, accentue les risques de sa désintégration rendant aujourd'hui plausible un désengagement du pouvoir central des Républiques périphériques.

Devant ces constats, des Associations arméniennes de France réunies, ce jour à Grenoble, ont décidé de constituer une «Coordination Aide d'Urgence à l'Arménie» (C. A. U. A.).

Cette coordination est indépendante des partis politiques arméniens et se donne pour but de développer la solidarité entre le peuple français et le peuple arménien.

En mettant en place cette coordination permanente, elles on voulu ébaucher une première structuration au plan national et européen.

Cette initiative, la première dans son genre dans la diaspora, est ouverte à tous ceux qui partagent les objectifs que la Coordination s'est immédiatement assignés :

—— Apporter un soutien matériel et politique à l'Arménie et au processus de sa démocratisation;
—— Intervenir auprès des Instances Nationales et Internationales afin que s'exerce le devoir d'ingérence nécessaire pour la sauvegarde et la sécurité de la population arménienne.

La Coordination se propose de répondre aux besoins et aux demandes exprimés par le Mouvement National Arménien.

En effet, depuis deux ans que l'Arménie est entrée en mouvement, à la fois pour la libre détermination du Karabagh et la démocratisation de la République Arménienne, elle a connu des expériences diverses et souvent douloureuses. A travers toutes ces épreuves, le Mouvement National Arménien (et avant lui le Comité Karabagh dont il est issu) a su faire la preuve de sa fermeté, de sa capacité à exprimer la diversité des revendications démocratiques des Arméniens, de son sens des responsabilités dans ses relations avec les autorités locales et le pouvoir central soviétique.

C'est aujourd'hui le Mouvement National Arménien qui coordonne l'action politique, militaire et diplomatique.

La Coordination demande de vous associer à ses actions et de participer financièrement au fonds de solidarité avec l'Arménie.

ENVOYEZ VOS DONS :
à COORDINATION
AIDE D'URGENCE A L'ARMENIE
— B. P. 84 — 75862 Paris cédex 18
téléphone : 48. 80. 72. 88.

COORDINATION
AIDE D'URGENCE
A L'ARMENIE

Grenoble, le 4 février

La Coordination regroupe 13 *associatoins arméniennes de France et de la R. F. A.*

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Մուշեղ Պետրոսեանի (Պիթլիսցի) մահուան առթիւ Շիրինեան – Տակառեան ընտանիքը 500 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կեդրոնական Սանուց Մխիթեան վարժութեան անդամները 1200 Ֆր· կը նուիրեն Կ.Մ.Մ.-ին Աւետիս Աւետեանի մահուան առթիւ:

— C. B. A. F. —

Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL

au Théâtre de l'Hôtel de Ville
d'Asnières

Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Levon KATERJIAN

de LOS ANGELES
avec son orchestre

et *ELIA PEHLIVANIAN*

le Vendredi 16 février à 20.h 30

Prix des places : 100 et 150 Frs.

Réservations :

47. 99.. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

ՎԱՐԶՈՒ ՍԵՆԵԱԿ

Սէն – Տընի Պագիլիք բնակող հանգըստեան կոչուած տիկին մը ամէն յարմարութիւններով օժտուած, կահաւորուած սենեակի մը համար, նախընտրաբար աշխատող կին կամ ուսանողուհի վարձակալ մը կը փնտռէ:

Հեռաձայնել· – 48 22 95 06
կամ՝ 48 21 70 06

Թիւերուն:

Ս· ՅՈՎՀԱՒԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, փետրուար 10, տօն է Սրբոցն Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ Նորին Մարտիրոսին եւ Զորեքտասան զինուորացն·

Ժամը 10-ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

⁂

Կիրակի օր, փետրուար 11, Ե· Կիրակի Չկնի Ծնունդեան

Այսօր, Փարիզի Ս· Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ, հիւրընկալ Փարիզ գտնուող՝

ԱՐՑԱԽԻ ԹԵՄԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

ՊԱՐԳԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

J. A. P. E. L.

Présente sous la présidence d'honneur de
GEORGES GARVARENTZ

LE GRAND ORCHESTRE
DE LA
RADIO TELEVISION
D'ARMENIE
(40 MUSICIENS)

Sous la direction de
YERVANT ERZNKIAN

avec

Rouben MADTEVOSSIAN
Flora MARDIROSSIAN
Garo HAIRABEDIAN (violoniste)
et Marten YORGANTZ

le Vendredi 9 Février à 20 h 30
SALLE DE LA MUTUALITE
24, rue Saint Victor - 75005 Paris

Renseignements et réservations :
Tél. : 43. 68. 31. 70

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CABINET
TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies

21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի՛ վարանիք մեզի դիմելու

Օգտուելով
ԲԺ· ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆԻ
Ֆրանսա ներկայութենէն

Փարիզի եւ Շրջակայի Ա.նթապցիները կազմակերպած են՝

Յարգանքի Երեկոյթ

մը

նուիրուած՝
ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆԻ
եւ արձակափը՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆԻ

որ վերջերս հրատարակած է Ֆրանսահայ կեանքէ առնուած «Մինչեռնակնիքը պիտի չսարսափին խրտուիլակներէն» վէպը:

Շաբաթ երեկոյեան, Փետրուար 14, երեկոյեան ժամը 8-ին

ԵԱՆ'Ց
5, avenue Reille
75014 Paris

Ապահովել տեղերը հեռաձայնելով՝
47 – 70 – 07 – 25

Ճաշկոդին՝ 150 Ֆր·:

Համեղի անակնկալ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 8

JEUDI
8 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.206 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.206

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՅՑԵԼԵՑ ԱԶԱՏ, ԿԱՄՕ, ԳԵՏԱՇԷՆ

ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ Է ՕԴԱՆԱԻԱՑԻՆ ԿԱՊԻ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂ

ՅԱՐԳԵԼ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՆԱՒԱՆԴ՝ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրուար 5–ին եւ 6–ին Հայաստանէն պատուիրակութիւն մը գացած է Ազատ, Կամօ եւ Գետաշէն ստուգելու համար թէ ի՞նչ պայմաններու մէջ «տեղահանուած» հրահանգ տրուած է Ազատի եւ Կամոյի հայ բնակչութեան։

Արդարեւ, երբ այդ վերջնագիրին լուրը երեւան, ապա Ռիգա հասած էր Շաբաթ օր, հայկական պատուիրակութիւնը (Սուրէն Մանուչարեան, Դաւիթ Վարդանեան եւ Աշոտ Բլէյեան) ընդհատած էր խօսակցութիւնները եւ Երեւան վերադարձած։ Այս քայլը պատճառ էր որ Ադրբիջանը իրաւ անցած չլնան փաստել որ նման վերջնագիր չկայ, յերիւրանք է ամէն ինչ, Խանկալի չրջանը ազերի ժողովրդական ճակատ ալ չկայ, եւայլն, եւայլն։ Այս առընչութեամբ Փետրուար 3–ին եւ 4–ին յաջորդական երկու հեռագրեր ղրկուած են մէկը Սամեւօղլուի կողմէ, որ անհեթեթ կ'որակէ նման լուր, ապա ժողովրդական ճակատի ներկայացուցիչ (որ Ռիգայի խօսակցութեանց կը մաս – նակցէր) Հիքմէթ Հաճի Զատէի։ Աւտնց ըսածն այն է որ բոլորովին սուտ է նման բան եւ այս դրդռւթեան հեղինակները պաշտօնական (իմա՝ խորհրդային) լրատուութիւններն են, նպատակ ունենալով հայ – ազերի խօսակցութիւնները ձախողեցնել։ Անհրաժեշտ կը դանեն, որ անոնք վերսկսին ժամ առաջ։ (Այս առընչութեամբ Հ·Հ·Շ·–ի վարչութիւնը ժողով կը գումարէր Զորեքշաբթի իրիկուն թէր կամ դէմ որոշում տալու համար)։

Փետրուար 4–ին հեռագիր մըն ալ հասած էր Հ·Հ·Շ·–ի պալթեան Խորհուրդի կողմէ (սառրագրած են Լիտուանիոյ եւ Լատվիոյ պատասխանատուները), ուր կ'ըսուի թէ չատ լաւ կը հասկնան ՀՀՇ·–ի հակազդեցութիւնը, բայց, կամոյի եւ Ազատի մասին հակասական լուրեր կը հասնին Ռիգա եւ իրենք կը փափաքին, որ խօսակցութիւնները չարունակուին։

Այս դէպքերու պատճառաւ է որ Երկուշաբթի իրիկուն հինգ հոգինոց պատուիրակութիւն մը գացած է տեղւոյն վրայ ստուգելու համար անցուդարձը։ Պատուիրակութեան մաս կը կազմէին Զօրավար Սուկով, Կեդրոնական Կոմիտէի կողմէ՝ Օհանեան, Նախարարութեան՝ Աթանէսեան, Հ·Հ·Շ·–ի կողմէ՝ Վազգէն Մանուկեան, Բարգէն Արարքցեան։ Անոնք եղած են Ազատ, Կամօ եւ Գետաշէն։ Այս այցելութիւնը բարոյական դեռնի վրայ, չատ դրական դեր խաղացած է բնակչութեան մօտ, որ զգացած է թէ երեսի վրայ ճգուած չէ, իրմով զբաղող կայ։ Անոնք կրցած են հաստատել թէ իսկապէս «առաջարկուած» է իրենց «գնել» իրենց տուները (ոչինչ գիներով անշուշտ) եւ երթալ։ Գալով խորհրդային զինուորական իշխանութեանց (քանի որ պատերազմական վիճակ է հերջանին մէջ) ոչ մէկ միջամտութիւն կ'րնեն։ Այսինքն չեն ըսեր՝ մենք հոս ենք ձեզ կը պաշտպանենք, այլ կը դիտեն···։

Սեպտեմբեր եւ առողջապահական դեռնի վրայ չատ ծանր է վիճակը։ Պատուիրակութիւնը եղած է նաեւ Կիրովապատ, ուր մթնոլորտը չատ լարուած է։ Պատուիրակութեան մաս կը կազմէին Զօրավար Սուկով, Կեդրոնական Կոմիտէի կողմէ՝ Օհանեան, Նախարարութեան՝ Աթանէսեան, Հ·Հ·Շ·–ի կողմէ՝ Վազգէն Մանուկեան, Բարգէն Արարքցեան։ Անոնք եղած են Ազատ, Կամօ եւ Գետաշէն։ Այս այցելութիւնը բարոյական դեռնի վրայ, չատ դրական դեր խաղացած է բնակչութեան մօտ, որ զգացած է թէ երեսի վրայ ճգուած չէ, իրմով զբաղող կայ։ Անոնք կրցած են հաստատել թէ իսկապէս «առաջարկուած» է իրենց «գնել» իրենց տուները (ոչինչ գիներով անշուշտ) եւ երթալ։ Գալով խորհրդային զինուորական իշխանութեանց (քանի որ պատերազմական վիճակ է հերջանին մէջ) ոչ մէկ միջամտութիւն կ'րնեն։ Այսինքն չեն ըսեր՝ մենք հոս ենք ձեզ կը պաշտպանենք, այլ կը դիտեն···։

Օդանաւային կապը վերահաստատուի, ինչպէս նաեւ կառուցին՝ Գետաշէն – Շահումեան որ փրկուած է։

Պատուիրակութիւնը համատեղ հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է, որ լոյս տեսաւ Փետրուար 7–ին Երեւանի մամուլին մէջ։

Նախիջեւանի ճակատին վրայ փոփոխութիւն չկայ։ Ագերիները չեն վերադարձներ Վահան Յովհաննիսեանը, որ վիրաւոր է, բայց կրցած է հեռաձայնով խօսիլ իր ընտանիքին հետ։

«Լիպերասիոն» Փետրուար 7–ին, լայն հատուածներ լոյս ընծայած էր Կորբաջովի ճառէն։ Կը ներկայացնենք մեզ հետաքրքրող մասերը, որոնք Ղարաբաղի կը վերաբերին։

Յայտնելէ եառք թէ պէտք է վճռակամութիւն ցոյց տան ազգայնականութեան, ազգայնամոլութեան, անջատողականութեան հարցերու դէմ տարուող պայքարին մէջ, Կորբաջով կ'ըսէ· – «Վերջերս, խօսուն օրինակ մըն ալ ունեցանք Ադրբեջանի եւ Հայաստանի դէպքերով։ Հաւանաբար անհրաժեշտ չէ այսօր մանրամասնօրէն վերյիշել կռուին նախընթացները, որու արմատները կը խրին անյիշատակ ժամանակներու մէջ։ Կ'ուզեմ ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել միայն այս խնդրին մէջ գտնուող սկզբունքի հարցին վրայ։ Կեդրոնը՝ կայ Ղարաբաղը։ Այս ինքնավար գաւառին տնտեսական եւ մշակութային զարգացման մէջ, լուրջ հարցեր դիզուած են եւ կը յիշէի Կեդրոնական Կոմիտէն եւ կառավարութիւնը կենսական միջոցներ ձեռք առին զանոնք լուծելու համար։ Կարելի էր կացութեան բարելաւում մը յուսալ եւ նոյնիսկ այս փշոտ թնճուկին լուծումը։ Բայց, այս գաղափարը հանդյալի չէր ոմանց երկու Հանրապետութեանց մէջ եւ նոյնիսկ Լեռնայինի Ղարաբաղ։ Կ'ուզեմ խօսիլ զուգահեռ տնտեսութեան այդ ներկայացուցիչ – ներու մասին, այդ իսկական մափիաներ որ կը ջանայ բոլոր միջոցներով վերարծարծել ազգամիջեան կռիւներու բոցը եւ ճնշում կը բանեցնէ կառավարութեան մարմիններուն վրայ ազգային վերածը – նուելդի պատրուակով։ Անշուշտ այս երկու Հանրապետութեան կուսակցութեան մարմիններուն եւ հանրային իշխանութեանց պատիւ չի բերեր տեղի տուած ըլլալ ճնշումէն եւ մէկ առ մէկ լմած ըլլալ իրենց դիրքերը։ Դժբախտաբար Ադրբեջանի եւ Հայաստանի ինտելիգենցիայի բազմաթիւ ներկայացուցիչներ չկրցան պէտք եղածին պէս գնահատել կացութիւնը եւ զատորոշել անցուդարձին իսկական պատճառները եւ դրական ազդեցութիւն ունենալ դէպքերու ընթացքին վրայ։ Պէտք է ըսեմ որ երկու տարի է, հարց չկայ որ աւելի ուշածրութիւնը գրաւէ Մոսկուայի։ Կեդրոնի առաջին դիրքն այն էր որ Ղարաբաղի հարցը պէտք է այնպէս կարգադրուի որ ոչ յաղթական ըլլայ, ոչ ալ՝ պարտեալ, այլապէս նոր գոհեր եւ կորուստներ անխուսափելի էին։ Արդէն, այդ է որ ըրինք ամէնէն տագնապալի պահերուն, եւ հակառակ ատոր չկրցանք փոխել դէպքերու ընթացքը։ Հասանք այն կէտին ուր երկու Հանրապետութիւնները իրենք զիրենք գտան իսկական պատերազմի մը եզրը։ Բաժուի պոկրոմներու հեղինակներուն արարքները իրենք զիրենք յայտնեցին մասնայատուկ վայրագութեամբ մը։ Եւ եթէ պատերազմական վիճակ հաստատուած չըլլար Լեռնային Ղարաբաղ, կարգ մը սահմանային շրջաններ, ապա՝ Բաժու, բանի մը տասնեակներու չէ այլ հազարաւորներու տասնեակ հազարաւորներու արիւնն է որ հոսած կ'ըլլար։ Կենսական դասն այն է որ ազգերու եւ ազգամիջեան կապերու զարգացումը պէտք է վճռուի պերեստրոյկայի, ընկերութեան վերածնունդի, ժողովրդավար երկխօսութեան ճամբով։ Ուժով, սարսափով, իշխանութեանց վրայ ճնշումով գործելու բոլոր փորձերը միայն ֆասի կ'առաջնորդեն, իրենց բոլոր հետեւանքներով։ Պէտք է շատ յստակ ըլլալ – ան որ տեղի կուտայ սկզբունքի հարցերուն վրայ, ան որ ժամանակավրէպ գաղափարներով կ'առաջնորդուի կամ կ'իյնայ ազգայնականներու ազդեցութեան տակ բաղաքական կեանքի ճաւէն դուրս կը ներտուի։ Ոչ միայն մեր սկզբունքներու վճռականութիւնն է որ հաշուի կ'առնուի հոս, այլեւ անոնց ընդունակութիւնը մարդիկ մտահոգող գործնական հարցերը լուծելու։ Գիտենք թէ որքան դժուարութեամբ եւ տաժանքով կ'ընթանայ պերեստրոյկայի ընթացքը այս երկու Հանրապետութեանց մէջ։ Պատճառներէն մէկն այն է որ ազգայնական ուժերը յաջողեցան մարդիկ իրենց հետ բաշել։ Այդ է պատճառը որ մղեց այս որոշումները տալու։ Դեռ աւելի, ազգայնական եւ հակախորհրդային խմբակներ բացէ ի բաց բռնաբարեցին սահմանադրական կարգը, ներտուեցան իշխանութեան վրայ, ջանացին վարչակարգ մը հաստատել որ ժողովրդավարութիւն չէ այլ՝ մենաշնորհութիւնը գռեհիկ ուժին եւ յարձակողական ազգայնականութեան։ Իրականին մէջ, պետական հարուածի փորձ մըն է, ոչ աւելի, ոչ՝ պակաս։ Անհրաժեշտ բոլոր կառոյցները պատրաստ էին եւ ամէն բանէ առաջ՝ զինուորական կառոյցները։ Եւ երբ կը տեսնենք կարգ մը բաղաքական ուժեր, որոնք կը փորձեն սիրաբանիլ ադրբեջանական ճակատի այդ մասին հետ, ասիկա շատ լաւ կը պատկերացնէ իրենց հեռանկարները։ Խորհրդային բանակի եւ Ներքին Նախարարութեան ուժերու զինուորներն ու սպաները պատասխանատուութեանց մեծ գիտակցութիւն ցոյց տուին ժողովուրդին հանդէպ, բաջութեան եւ համբերութեան։ Արգելք եղան բրտութեան սաստկացման։ Այս ձեւով հազարաւոր կեանքեր փրկեցին եւ լաւ պայմաններ ապահովեցին որպէսզի անդորրութիւնը վերադառնայ շրջանին մէջ։

Կարեւորագոյն դերը կ'իյնայ, հիմա, այս երկու Հանրապետութեանց ժողովուրդներուն եւ կառավարութեանց։ Իրենցմէ կախում ունի բնականոն կեանքի մը վերադարձը եւ պատերազմական վիճակի վերացումը։ Եւ անշուշտ ամէն բան պէտք է ընել, որպէսզի ժամ առաջ վերադառնին Լեռնայինի Ղարաբաղի հարցերը (գոնէ ամէնէն ստիպողականները) եւ անոնք որոնք ուղղակի կապուած են անոնց։ ԱՍԻԿԱ ՊԷՏՔ Է ԿԱՏԱՐՈՒԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՅԱՐԳԱՆՔՈՎ, Ի ՄԱՍՆԱՒՈՐԻ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ»։

Ամբողջով կը բաւականանք այսօր եւ չատ խորհրդածութիւններու ալ չենք մղուիր։ Հետաքրքրական է սակայն Խորհրդային Սահմանադրութեան ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԸ, Կորբաջովի կողմէ։ Հոն կարդացեր է Ադրբեջանի ամբողջականութեան (այսինքն՝ սահմաններու անփոփոխ մընալը) յօդուածը, բայց, չէ կարդացեր (կամ կարդալուն պէս մոռցեր է) ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքին վերաբերող յօդուածը (թիւ 70) որու վրայ հիմնուած է Ղարաբաղի ժողովուրդին վիճակը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԴԱՀ ԷՕԶԱԼ. Փարիզ կուգայ Փետրուար 13–ին պաշտօնական բացումը կատարելու համար Սիւլէյման Սքանչելիին ցուցահանդէսին (Կռան Փալէ)։ Պիտի տեսնուի նաեւ Նախագահ Միթերանի հետ «այժմէական հարցերու» շուրջ։ Թուրքիոյ Նախագահին արտասահմանեան առաջին պաշտօնական այցելութիւնն է, իր ընտրութենէն ի վեր։

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ՈՉ ՄԷԿ ԹՌԱՆ
ԴԷՊԻ ԳԵՏԱՇԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ (Փետրուար 7, ժամը 12·20)

Այսօրուայ հաղորդումներէն համաձայն իրաւրութիւնը Հանրապետութիւնում մընում է լարուած։ Այնպէս զիչերը Ադրբեջանի Լաչինի չրջանի կողմից երկու անգամ հրաձգութիւն է եղել Կոռնիձոր եւ Առաւուղ գիւղերի մօտակայքում։ Բանակի եւ ներքին զօրքերի պատասխան կրակոցներից յետոյ հրաձգութիւնը դադարել է։ Տուժածներ չկան։

Բաքուից բռնազաղթուածներից Երեւանի հիւանդանոցներում արդէն մահացել է 17 մարդ։ Այստեղ բուժւում են 289 բռնազաղթուածներ։

Շարունակւում են ինքնաթիռներով կանոնաւոր ուղերթները Ստեփանակերտ։ Առաջուայ պէս ուղղաթիռներ չեն թոել դէպի Շահումեան եւ Գետաշէն։ Իրաւրութիւնը այս վայրերում լիովին վերահսկւում է ներքին զօրքերի կողմից։

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ. Լ. ԴԱՒԼԱԹԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԾՕԱՏՈՒ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1 – 6)

ՀԵՌԱԳԻՐ ՎՐԱՍՏԱՆԷՆ

Վրաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի նախագահութիւնը, Ակադեմիայի բազմահազարանոց անձնակազմը եւ Վրաստանի ամբողջ գիտական հանրութիւնը խոր ցաւակցութիւն կը յայտնեն հայ ժողովուրդին ողբերգութեան առթիւ, որ մեծ թիւով կեանքեր խլած է։

Մորպէս կ'ողբանք անմեղ մարդոց մահը եւ ցաւակցութիւն կը յայտնենք զոհերու ընտանիքներուն ու ազգականներուն։ Վստահ ենք որ պատահածը չընկճեր ժողովուրդին ազնիւ հոգին, տոկունութիւնը, եւ ան իր մէջ ուժ կը գտնէ դիմակալելու այդ դժբախտութեան, զոր մենք կ'ընկալենք նաեւ որպէս մեր ողբերգութիւնը։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ
ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆ

***

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Արտակարգ վիճակի հանրապետական Խորհուրդի Ցունուար 31–ին տեղի ունե–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԻՐ ԹԱՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ի Ր Հ Ա Յ Ց Ը

ԱՐՄԷՆ ԴԱՐԵԱՆ

Երբ աչքերդ բացիր, տեսար հայրդ որ կ'աղօթէր. ու դուն իրմէ սորվեցար աղօթել՝

... գիտց մեր հանապազորդ, տուր մեզ այսօր...

Հայրդ կ'լսէր, թէ մանուկի քու աղօթքդ կ'ըլլայ աւելի լսելի, այսուհան - դերձ՝ հանապազօրեայ հացին կարօտը տանջէց քու մանկութիւնդ: Տարիներ եւոք, չես կրցած մոռնալ, թէ ինչպէս Լրիկուն մը, դուն եւ փոքր եղբայրդ կուլայիք, եւ մայրիկդ կը փորձէր մեղմել ձեր քաղցը.

– Հայրիկը հիմա կուգայ...

Հայրիկը եկաւ, ձեռքերը պարապ՝ ինչպէս շատ յաճախ: Անխօս նայեցաւ ձեզի, յետոյ՝ բարկութեամբ փակեց դուռը: Դուն եւ եղբայրդ կը շարունակէիք լալ, մինչ մայրիկը կը կրկնէր.

– Հայրիկը հիմա կուգայ...

Հայրիկդ ուշացաւ: Եղբայրդ քնացաւ լալով: Մանուկ էիր, եւ կ'երազէիր որ հայրիկդ որքան ուշանայ, այնքա՛ն աւելի անուշ բաներ պիտի բերէ: Երբ վերադարձաւ, բարկութեամբ դեռին նետեց երեք հաց եւ երեք լոլիկ.

– Կե՛ր, – պոռաց վրադ, – կե՛ր որ ձայնդ կտրի...

Հայրիկիդ ձայնին մէջ այնքա՛ն դառնութիւն կար, որ դուն չկրցար ձեռք դպցնել հացին: Ու չկրցար ալ քնանալ մինչ ամբողջ գիշերը, որովհետեւ մայրդ կ'ար - տասուէր կողքիդ:

Տարիներ եւոք, մղձաւանջի մը պէս կը հալածէ քեզ այդ պատկերը. – մութ ու խոնաւ սենեակի մը յատակին՝ երեք հաց եւ երեք լոլիկ...

Անտարակոյս, չես ամբաստաներ հայրը, որովհետեւ գիտես, թէ հայրդ չանցանք չունէր. հայրդ շատ աշխատեցաւ, բայց անոր ճակտին արդար քրտինքով՝ ուրիշներն են որ վաստկեցան իրենց անարդար հացը: Հայրդ կը չարունակէ աղօթել նոյն ձեւով, բայց դուն այլեւս չես նմանիր հօրդ:

Ու դուն հպա՛րտ ես որ չես նմանիր հօրդ:

Կը յիշես, որ երբ մանուկ էիր, լրջօրէն կը կռուէիր ընկերներուդ հետ, որոնք իրենց պարապուհիներով կը խռովէին ճընճղուկներուն հանդիստը՝ հեռագրաթելերուն վրայ: Հիմա՝ կը ցաւի սիրտդ անոնց եւ վերստոր այն ճնճղուկին համար, որ քու վազամեռ մանկութիւնդ եղաւ: Գիտես այլեւս, թէ ո՛ր պարապուհին քարն էր զայն սպանողը: Հայրդ ճակատագրի դառնութիւնը կ'անուանէ զայն. դուն կը մերժես այդ սահմանումը, որովհետեւ կը հաւատաս, թէ վազուան մանուկները անխռով երջանկութեամբ պիտի ապրին «կապոյտ թռչուն» իրենց մանկութիւնը:

Դուն որ զգացիր ու կ'ապրիս հանապազօրեայ հացին մղձաւանջը, սորվեցար, թէ զրկանքով, տառապանքով եւ արիւնով ամէն օր աւելի՛ խորացող այս ներկայի ակօսներուն մէջ կ'ուռճանայ վազուան հունձքը: Ցողնաճան աերմնացա՛ն ինչքա՛ն երջանիկ ես հիմա՝ որ քու տղադ պիտի ըլլայ վազուան լիառատ բերքին անխոնջ հնձուորը:

Ու դուն հպա՛րտ ես, որ քու տղադ պիտի չնմանի քեզի:

Քու զարդ բացաւ այս երազ իրականութեան ճամբան: Քու դասակարգդ տուաւ քեզի այս հաւատքը: Երախտապարտ ես այս դարին եւ քու դասակարգիդ՝ որ իր զաղափարով իմաստաւորեց կեանքդ: Ու դուն կը սիրես հիմա այս կեանքը նո՛ր եւ անզուսպ կրակով, որովհետեւ գիտես, թէ ինչո՛ւ եւ որո՛ւն համար կը տրոփէ սիրտդ:

Ուղեցիր երախտագիտութիւնդ յայտնել, զրելով այս էջերը՝ պարզ ու հիանալի այն մարդոց մասին, որոնց կապուած ես կեանքի եւ պայքարի նո՛յն չըզթայով, որպէսզի, արիւնով, արցունքով եւ դառն քրտինքով չահուած այսօրուան մեր հացը փոխարինուի սիրոյ պէս քաղցր եւ անհաչիւ հանապազօրեայ ոսկի հացով, եւ այդ հացին պէս տուներէն ներս ժպտին նաեւ հանապազօրեայ բոսորագեղ վարդեր:

Միայն ո՛ւն կրնաս գիտնալ, թէ ինչքա՛ն խորունկ սիրով կապուած ես այս կեանքի, այս պայքարի ընկերներուդ: Կը զգաս հիմա, որ չկրցար լիովին արտայայտել այդ սէրդ այս էջերուն մէջ, թէեւ փորձեցիր տալ ա՛յն ինչ որ ունիս՝

Սիրտդ:

Ու դուն գիտես, որ մէկուն բաժին պէս-պէս սիրտ կը տրոփէ ձախ կուրծքիդ տակ: Մի՛շտ, միշտ չա՛խ կուրծքիդ տակ:

Ու դուն այնքա՛ն հպարտ ես ատոր համար:

(«Մեր հացը» – 1956)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄՈՄԵՐ

Զարմանալով կը զարմանամ մարդոց հաւատալու կարողութեան վրայ:

Նիւթապաշտ այս դարուն, աշխարհիկ հաճոյքներու տարապայման մղկլցումի այս օրերուն, գիտութեան եւ թէքնիք յառաջդիմութիւններու այս շրջանին, որքա՛ն դժուար է ամուր պահել հաւատքը: Հաւատալ որ Գերագոյն էակ մը կայ, հաւատալ որ այս կեանքը անցողական է, հաւատալ որ հոգին անմահ է եւ այս կեանքէն վերջ ալ պիտի չարունակէ ապրիլ, հաւատալ մանաւանդ որ օր մը այս աշխարհի մէջ մեր կեանքը փակելէ վերջ պիտի ներկայանանք այդ Գերագոյն էակին դատաստանին, հաշիւ պիտի տանք մեր մեղքերուն համար եւ, թերեւս ալ արժանի պիտի դառնանք Աստուծոյ Արքայութեան:

Դիւրի՞ն է հաւատալ այս բոլորին, երբ հեռատեսիլի պաստառէն կը նայինք աստղանաւորդներուն, որոնք անջրպետը պիղծ կը կարծեն եւ ուրիշ ոչինչ կը գտնեն եթէ ոչ անպեղելի անսահմանութիւն: Դիւրի՞ն է հաւատալ որ այս անսահմանութեան ետին կամ վերեւ կայ ուրիշ տիեզերք մը, որ հոգիի յաւերժութեան տիեզերքն է: Դիւրի՞ն է հաւատալ հոգիի անմահութեան, երբ ամէն օր, ամէն րոպէ մեր սիրելիները կը յանձնենք գուրա հողին եւ անկէ վերջ անդամ մըն ալ ոչ մէկ լուր կ'առնենք անոնցմէ: Անոնք քանի մը տարուան մէջ փոշի կը դառնան ու փոշի կը դառնան նաեւ անոնց ամէնէն անմոռանալի կարծուած յիշատակները մեր մտքին մէջ: Դիւրի՞ն է հայել գուրա չիրմաքարերուն, անոնց տակ մնացած չոր հողերուն, եւ հաւատալ Աստուծոյ Արքայութեան:

Բայց ահաւասիկ, մարդիկ կը հաւատան: Զարմանալով կը զարմանամ անոնց հաւատալու այս կարողութեան վրայ եւ կը խանդավառուիմ: Կը տեսնեմ որ անցնող տասնամեակները ոչ միայն չեն կրնար մարդոց հաւատալու կարողութիւնը, այլ նաեւ ալ աւելի կը հրահրեն: Կը տեսնեմ որ հաւատքի ու կրօնքի վրայ դրուած յիսուն տարուան, վաթսուն տարուան, հարիւր տարուան սեղմումները մարդուս արտին խորութիւններուն մէջ ոչ միայն չեն կրնար մոռացումի տալ հաւատալու պահանջը, այլ ընդհակառակն ալ աւելի լայն հող կը բանան այդ պահանջին: Մարդիկ, յիսուն տարի ամէն վայրկեան, ամէն րոպէ մտիկ կ'ընեն անաստուածներուն քարոզութիւնը, եւ դարս եկեղեցի վերջ, կը փակեն իրենց աչքերը ու քաղցր աղօթք մը կը մրմնջեն իրենց արտի խորերէն: Մեր զարաշրջանի հաւատաքննիչները այն հինները չեն որ մարդիկը հազարումէկ տանջանքներու կ'ենթարկէին զանոնք իրենց հաւատքին վերադարձնելու համար: Մեր զարաշրջանի հաւատաքննիչները անոնք են, որոնք հաւատքը թմրեցուցիչ նկատելին, մարդոց արձիլեցին եկեղեցի երթալ, եկեղեցւոյ մէջ մկրտուիլ, եկեղեցւոյ մէջ պսակուիլ, եւ եկեղեցւոյ մէջ հրաժեշտ առնել այս կեանքէն: Դիւրի՞ն էր այս պայմաններու մէջ տակաւին հաւատալ ու եկեղեցի երթալ: Եւ սակայն աշխարհի բոլոր տանջանքները չկրցան մարել մարդոց հաւատալու կարողութիւնն ու պահանջը: Եւ երբ մեր շրջանի անհաւատ հաւատաքննիչները վար դնել ստիպուեցան իրենց խարազանները, զարմանքով տեսան որ եկեղեցիները դարձեալ կը լեցուէին ու մարդիկ մոմ կը վառէին փողոցներու մէջ:

Ա՛խ այդ մոմերը: Ես Լեհաստանի մէջ տեսայ հազարաւոր մարդիկ, որոնք մոմերը կը վառէին եկեղեցիի մը խորանին առջեւ, երբ կը վերադանէին հաւատալու իրենց ազատութիւնը: Ես Արեւելեան-Գերմանիոյ փողոցներուն մէջ տեսայ հարիւր – հազարաւոր մարդիկ, որոնք իրենց մատներուն ծայրը մկմկմկ մոմ բռնած, մութին մէջ կը քալէին պահանջելու համար իրենց մատաղելու ու հաւատալու ազատութիւնը: Ես Չեխոսլովաքիոյ փողոցներուն մէջ տեսայ տասնեակ – հազարաւոր մարդիկ, որոնք մոմերը կը վառէին ու փառք կուտային իրենց վերադարձուած բարքերուն համար: Ես Ռումանիոյ փողոցներուն մէջ տեսայ հարիւր-հազարաւոր մարդիկ, որոնք եղեւիններու ոստքերու քով մկմկմկ մոմ կը տնկէին մայթերուն վրայ եւ կ'աղօթէին իրենց մեռեալներուն համար: Մոմե՛ր, մոմե՛ր, ու մոմե՛ր: Սա վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին քանի՞ միլիոն մոմեր վառեցան ու հալեցան բովանդակ Եւրոպայի մէջ, իրենց զոդահար մուխերը արձակելով դէպի երկինք: Եւ ինչո՞ւ մարդիկ, իրենց ուրախութիւնն ու երախտագիտութիւնը կը յայտնէին ամէն բանէ առաջ մոմ մը վառելով, եւ ոչ թէ գարեջուր խմելով: Որովհետեւ, հակառակ պիտութիւններու ու թէքնիքի այս խելացնոր յառաջդիմութեան, հակառակ այս տարապայման նիւթապաշտութեան կամ աշխարհիկ հաճոյքներու, մարդիկ կը հաւատային տակաւին: Դիւրի՞ն էր հաւատալը: Դիւրին չէր, բայց հաւատքը յաղթանակած էր:

Բայց ես կը նայիմ Արեւելքէն մինչեւ Արեւմուտք աշխարհի բոլոր սրբատեղիները լեցնող մարդոց, տակաւին այն մարդոց որոնք այսօր փողոցներն անդամ սրբատեղիի վերածած են, ու հարց կուտամ ես ինծի. դիւրի՞ն է արդեօք չհաւատալ:

Այո: Դիւրի՞ն է չհաւատալ որ մեր հոգին անմահութեան չունչ մը ունի իր մէջ: Դիւրի՞ն է մանզալ անջրպետներուն մէջ, փնտռել տիեզերքին սահմանները, չգտնել այդ սահմանները ու անկէ վեր չհաւատալ որ անպայման Գերագոյն էակ մը կայ այս բոլոր հրաշագործութիւններուն ետին: Դիւրի՞ն է տեսնել աշխարհի բոլոր անգութ ու մարդի բռնակալներուն մի առ մի անկումը եւ անկէ վերջ չհաւատալ հոգիկան արժէքներու յաւերժութեան: Դիւրի՞ն է նայիլ մեր անհամար մեռեալներուն ահիւններովը բեռնաւոր սուրբ հողերուն քով եւ չաղօթել մեր այդ մեռեալներուն հոգիի անմահութեան համար: Դիւրի՞ն է քաղցր մխիթարութիւն մը չտեսնել խունկին քաղցր բուրմունքին ու բոցավառող մոմէ մը բարձրացող դողդոջապին մուխին մէջ:

Դիւրին չէ: Ոչ ալ զարմանալի:

Մարդիկ այսօր ալ, ինչպէս հազարաւոր տարիներ առաջ, կը փակեն իրենց աչքերը ու կը մրմնջեն. «Կը հաւատամ, ուրեմն գոյութիւն ունիմ»:

Ռ. Հ.

ՏԻԳՐԱՆ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ԽՈՅԵԱՆ

(ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵՐ)

Հ. Մ. Ը. Մ.–ի վերջին Մոհիկանը չի–ջեցաւ ... Երեքշաբթի, Յունուար 23–ին, Ուաչինկթընի Ճորճթաուն համալսարանի հիւանդանոցին մէջ ի Տէր հանգեաւ Տ. Տիգրան Ա. Քհնյ. Խոյեանը, իր հետ տա–նելով զարասկիպրի հայ կեանքի խառո–վքը, տեզահանութեան եւ աքսորի տրտում յիշատակները, Հայաստանի անկախու–թեան ծնունդը, նահատակ ցեղի անմահ–ներու չքերթին առաջնորդող Հ.Մ.Ը.Մ.ը, դրուագները Հայոց պատմութենէն, ուր կայ եւ պիտի մնայ իր անունը՝ իբրեւ խո–նարհ գրիչ պատմութեան:

Տիգրան Ա. Քհնյ. Խոյեան ծնած էր Տրապիզոն, 1895 Փետրուար 15–ին, եւ վեցամեայ մանուկ, իր հօր՝ Տ. Վահան Քհնյ. Խոյեանի եւ մօր՝ Համասիւնա Գա–կոսեանի հետ միասին վտխադրուած էր կ. Պոլիս, ուր եւ ստացած էր իր նախա–կրթութիւնը եւ ապա յաճախած Կեդրո–նական Վարժարանը: Պատանի տարիքին մաս կազմած էր ազգային – մշակութային չարժումներուն: Անդամ՝ Կոմիտաս Վար–դապետի երգչախումբին, Զարիֆեանի թատերախումբին, եւ վեց ուրիշներու հետ, 1918–ին, հիմնադիր՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ին: կարճ ժամանակ մը ծառայած էր թըր–քական բանակին մէջ իբրեւ հարիւրապետ, բայց, ընդառաջելով Վահան Զերդոյի հր–աւէրին, կը մեկնի Երեւան, Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտական չարժման օգնելու եւ որ–բահաւաքի գործով զբաղելու համար: Պատուով կը կատարէ իրեն վստահուած գործը, եւ կը վերադառնայ Պոլիս: 1920–ին կը մեկնի Ամերիկա, եւ կը հետեւի Սբրինկֆիլտի գոլէճի դասընթացքնե–րուն, ստանալով Մագիստրոսի աստի–ճան: Ակռէ յետոյ տարիներ չարունակ կը զբաղի առեւտուրով եւ սակայն միշտ ներկայ է ազգային – եկեղեցական կեան–քին ներս: Հիմնադիր՝ Մայամի Ֆլորի–տայի Ս. Յովհաննէս եկեղեցւոյ, եւ առա–ջին զբաստեպետ: Ցետոյ, իր կոչումին ան–սալով եւ հետեւելով իր հօր չաւդին, քա–հանայ կը ձեռնադրուի 1955 Օգոստոս 15–ին, Ֆիլատելֆիոյ Ս. Սահակ եւ Ս. Մես–րոպ եկեղեցւոյ մէջ, ձեռամբ Հոգելոյս Տ. Մամբրէ Արք. Գալֆայեանի: Իր ա–ռաջին ծուխը կը հանդիսանայ Շիքակոյի համայնքը: Շուտով սակայն կ'անցնի Պոսթըն, եւ կը վարէ Նորակառոյց Ս. Սեփհանոս եկեղեցւոյ հովուութիւնը: Ա–ւելի ուշ, երբ կը կազմակերպուէր Ուա–չինկթընի համայնքը, կը հրաւիրուի ըս–տանձնելու Նորակազմ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ համայնքի հովուութիւնը: Թէեւ 1966 թ. հանգստեան կը կոչուի, սակայն իբրեւ այցելու հովիւ կը չարունակէ օգտակար հանդիսանալ զանազան համայնքներուն, ընդ որս Մոնրէալ եւ Նիակարա Ֆոլս: Անդամակցած էր Հ.Ց.Դ.ին, Հ.Բ.Ը.Մ.–ին, Հայ Ուսանողական Միութեան, Վար–դանանց Ասպետներուն եւլն. վերջին տա–րիներուն, հաճոյքով կը հետեւէր Հ.Մ.Ը.Մ.–ի կազմակերպութեան, եւ իր ներ–կայութեամբ կը քաջալերէր Նորակազմ մանուհիները: 1988 Յուլիսին, Լոս Անճ–ելըսի մէջ յատուկ յարդանքի արժանա–ցաւ, Հ.Մ.Ը.Մ.ի եօթանասունամեակի ոսկեհատորութեանց ընթացքին:

Իր ծերութեան մէջ, ցաւ էր իրեն լսել Հայաստանի երկրաչարժի տրտում լու–րերը. դեռ վերջերս, հակառակ իր ա–ռողջական վիճակին, պնդած էր գալ Ս. Խաչ եկեղեցի եւ ողջունել երկրաչարժէն տուժած հայ հիւանդները՝ ՀՕՄ–ի մէկ ձեռնարկի ընթացքին: Բայց, վստահա–բար, Տ. Տիգրան իր հետ պիտի տանէր պատկերը մեր զոյգ վեհափառներուն՝ Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. կաթողիկոս–ներուն, որոնց հանդիպեցաւ 1989, Փետրուար 8–ին, Ուաչինկթընի մէջ եւ ստացաւ անոնց օրհնութիւնը, եւ ինք, իր տարիքի բերումով, օրհնեց ալ զոյգ վե–հափառները:

Թող Աստուած իր լուսէ խորաններուն մէջ հանդչեցնէ իր ազնիւ եւ բարի այս ծառային հոգին, կոչելով՝ «Ազնիւ ծա–ռայ, բարի եւ հաւատարիմ, մուտ յուրա–խութիւն տեառն քումմ»:

ԴԻՒԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Նիւ – Եորք

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՐԲԵՐՈՒԻՆ

Վերջերս Մարսէյլ ժամանած էր Սիւ–զաննա Աւագեան, պատասխանատուներէն մին, Երեւանի մէջ, Հայ Որբերու Օգնու–թեան Յանձնախումբին:

Սումգայիթի կատարածէն վերջ կազմը–ւած է վերոյիշեալ յանձնախումբը որ երկրաչարժէն յետոյ իր հովանիին տակ առած է նաեւ նոր որբերը: Նպատակն է փնտռել բոլոր որբերը որոնք առաջին օ–րերուն տարածուեցան Խորհրդային Միու–թեան զանազան քաղաքներուն մէջ: Յանձնախումբը ինքնավար է, կառավա–րական կազմակերպութիւն մը չէ եւ սեր–տօրէն կը զործակցի Գթութեան Բարե–զործական Միութեան հետ:

Մեր հանդիպումը Ս. Միլոնեանի հետ տեղի ունեցաւ Մարսէյլ–Լարնակ եւ «Աչ–խարհի Բժիշկ»ներու հաշուոյն Հայաստան զացած երեք բժիշկներու միջոցաւ՝ Բ. Տըլանեան, Ֆ. Տէլքուռ եւ Ժ. Փ. Տիպալ: Ս. Միլոնեան խաչակրութեան ելած է եւ հակառակ հազար ու մէկ զբա–ղուածութիւններու հոս ու հոն դռներ բա–խելով, առանց յուսահատելու, կը ջանայ միջոցներ գտնել, օգնութեան հասնելու համար որբերուն: Ան ունի հազար հոգի–նոց ցանկ մը, բոլոր մանրամասնութիւն–ներով ինչ կը վերաբերի իւրաքանչիւր մանուկի ինքնութեան:

Այս ուղղութեամբ Փարիզի մէջ ստեղ–ծուած է «Համագործակցութիւն – Հա – յաստան» կազմակերպութիւն մը: Ս. Միլոնեանի նպատակն էր նոյնպէս Մար–սէյլի մէջ ստեղծել կառոյց մը: Սակայն, երկրաչարժի վազորդայինին իսկ, «Լը Փրովանսալ» օրաթերթը, ժան Քեհէհանի չանքերով արդէն գործի անցած էր: Հետեւաբար, օգտուելով դրուած կորի–զէն, Ս. Միլոնեան փոխանցեց երեք հարիւր պատանիի ցանկ մը: Այս աշխա–տանքին նաեւ իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝ Մարսէյլի Հայ Աբեղոյչներու Միութիւնը, Վիթրոլի Հայերու Միու–թիւնը, «Օքսիժէն» կազմակերպութիւ–նը եւ անհատներ: Հոս եւս ստեղծուեցաւ համագործակցութիւն յանձնախումբ մը որուն հասցէն է. –

Coordination Orphelins d'Arménie
436, rue Paradis, 13008 Marseille

Բոլոր անոնք որոնք կ'ուզեն մասնակ–ցիլ այս գործողութեան կրնան դիմել վերոյիշեալ հասցէին: Կը ստանան պա–տանիի մը ինքնութիւնը եւ հասցէն, ուր ապա նամակագրութեամբ կապ կը հաս–տատեն անոր հետ, պատասխանելով ա–նոր կարիքներուն: Մրարները կը փո–խադրուին Հայաստան, Որբերու Միու–թեան Կեդրոնը, որ ինքը կը կազմակերպէ բաշխումը: Նիւթական օգնութենէն ան–դին կարեւոր է նաեւ բարոյական հոգե–բանական օգնութիւնը:

Այս ձեռնարկի յաջողութեան հարկ է որ ամբողջ զազութը պատասխանէ: Կարելի չէ անտարբեր մնալ: Այսօրուան պատա–նիներն, որբերն են որ վաղը պիտի չէնցը–նեն Հայրենիքը: Իսկ անոնք որոնք կ'ու–զեն ուղղակի կապ հաստատել կեդրոնին հետ, ծրարներ հասցնելով անձնական միջոցներով, ահաւասիկ հասցէն. –

Opération Orphelins d'Arménie
Susana AVAKIAN
Verin Tcharbagh
Rue Garmir Pelour N° 8
375043 EREVAN - R.S.S. ARMENIE

Այս տեղեկատուութիւնը եւ կոչը պէտք է անարձագանգ չմնան:

ՄԻՐԻՋ ՔԻՒՓԷԼԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՁԱՅՆ – ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՆՈՒԱԳԱԽՕՒՄԲԸ՝ ՓՐԱՆՍԱ

Հայաստանի Հեռատեսիլի ու Ձայնասփիւռի Էսթրատային – սէնթէնիէ նուա–գախումբը օրերս քանի մը համերգներով հանդէս կուգայ Փարիզ (Փետրուար 9) եւ զաւառը:

60–ական թուականներուն երգահան՝ Է. Բաղդասարեանի նախաձեռնութեամբ կազմուած հնգեակը, քանի մը տարի յետոյ՝ երգահան՝ Մ. Վարդազարեանի ղեկավարութեամբ աւելի մեծցաւ: Ստանձնելով գեղարուեստական ղեկավա–րութիւնը, երգահան Մելիք Մալխասեան նոր երաժիշտներ ընդգրկեց, եւ 1978–ին ամբողջացնելով նաեւ ջութա–կահարներով ու թաւջութակահարներով, համոյքը վերակոչուեցաւ սէնֆոնիք – էսթրադային նուագախումբ: 1986–էն նուագախումբին ղեկավարութիւնը ըս–տանձնեց Երուանդ Երզնկեան:

Լեհաստան, Հունգարիա, Եուկոսլա–վիա, ԱՄՆ, Գանատա համերգներով հան–դէս եկած նուագախումբը վերջերս հայ–րենասիրական երգերը վերակենդանաց–նելու ուղի որդեդրած է:

Նուագախումբին հետ Ֆրանսա կուգան Ռուբէն Մաթեւոսեան, Ջութակահար Կարօ Հայրապետեան: Առաջինին կատա–րումով կը հնչեն բազմաթիւ երգեր Ռ. Ամիրխանեանէ, Ա. Բաբաջանեանէ եւ այլն, ինչպէս նաեւ «Եռագոյն դրօշ», «Զարթի'ր Լաօ» եւ նման հայրենասիրա–կան ու ազգագրական երգեր:

Խումբին հետ կ'երգէ նաեւ սփիւռքա–հայ երգիչ Մարթէն Եորկանց:

ՄԱՀՈՒԱՆ 5–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻԻ

ՏՈՔԹ. ԽԱՉԻԿ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Փարիզի հայ զաղութի ծանօթ եւ ըն–տանի դէմքն էր՝ տոքթ. Տամլամեան, որ իր մահկանացուն կնքեց հինգ տարի ա–ռաջ, իր հարիւրամեակին նախօրեակին:

Բնիկ կեսարացի, բազմանդամ ընտա–նիքի մը ութերորդ զաւակն էր: Հոն իսկ աշակերտած է յիսուսեաններու, նախ–քան բժշկական ուսումը կատարելը Պէյ–րութի Ֆրանսական համալսարանը, ուր կը ներկայացնէր իր աւարտաճառը 1908–ին: 1909–ին, Ատանայի հիւանդա–նոցն է, ուր կը հասնի Ջարդերու վազոր–դային: Զինուորական բժիշկ է պատեր–ազմին, ուր Թիֆիւսը եւ քո–լերան աւեր կը զործեն: 1913–ին, Փարիզ կուգայ կատարելազործելու համար իր բժշկական ուսումը, բայց, պատերազմը կը ծագի ու կրկին զինուորական հիւան–դանոցներն է վիրաւորներու խնամքին նուիրուած: Հոն է որ նախապահ Փուէն–քառէ ձեռքը պիտի սեղմէ եւ յանուն Ֆը–րանսայի, շնորհակալութիւն յայտնէ: Անդին սակայն, 1915–ի ցեղասպանու–թիւնը սկսած է եւ ընտանիքը՝ աքսոր–ուած: Կը կորսնցնէ իր հինգ եղբայրները եւ միակ քոյրը: 1919–ին կը վերադառնայ նախ՝ Կիլիկիա Ֆրանսական կարմիր Խաչին հետ, ապա, կ'անցնի Հայաստան անկախու–թեան չրջանին, կ'աշխատի Ամերիկայի – ներուն հիմնած հիւանդանոցը: Խորհրդ–դայնացումն է որ զինքը պիտի վտարէ իր Հայրենիքէն: Շրջան մը Պոլիս մնալէ ետք, իր վերջին հանդրուանը կ'ընտրէ Ֆրանսա եւ 1922–ին կը հաստատուի Քլա–մար, փարիզեան այն արուարձանը, ուր պիտի մնար մինչեւ վերջը: 45 երկար տա–րիները, ան զարճաւ չրջանին մէջ «ընտա–քի բժիշկը»:

Բոլոր անոնք որոնք զինքը ճանչցած են պիտի չկրնան իր մօտ զնահատել զարգացած մարդը, որ նախապատմութեան, Ս. Գը–րոց, աստուածաբանութեան մասին կըր–նար ժամերով խօսիլ ու «զարդացնել» նաեւ իր չրջապատը: Զեւով մը «որբա–ցած» զդաց ինքզինքը, երբ 1977–ին կը կորսնցնէր իր հին բարեկամը ու զրացին՝ Հրանտ Սամուէլ, որու հետ Երեքշաբթի օրուան «նարտիի» իր խաղերը առասպե–լական զարճած էին:

Ամբողջ սերունդ մըն է, որ այսպէս տարիներու երկայնքին մեկնեցաւ ամա–յացնելով Փարիզի հին հայկական զաղու–թը, որ իրենց հետ կորսնցուց սկզբնական իր դիմագիծը:

Անոնք որոնք դեռ կը մնան ու ճանչցած են զիրենք, պարտին բոլորովին չմոռնալ, քանի չատ բան կը պարտին անոնց:

Եւ տարելիցները առիթներ են նման ոգեկոչումներու:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ա.ՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ
ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Իրապէս ալ՝ հետեւեալ օրը երկու քըն–նիչներ ժամանեցին զպրոց: Կարգի չար–ուեցանք ընդունելու համար զանոնք: Աչքի զարնող աղջիկները մէկիկ – մէկիկ զատեցին դուրս հանեցին չարքէն, ան–տեսելով զիս ... Տնօրէն Պէյը մօտենալով անոնցմէ մէկուն՝ ըսաւ. «Քնքի'չ Պէյ, այս պզտիկը ուշիմ եւ արթուն աղջիկ մըն է. մե՛զ պիտի ըլլայ զինք հոս ձգելը. իրմէ փոքր երկու քոյրեր ալ ունի: Պիտի խնդրէի որ երե՛ք ալ իսթանպուլ փո–խադրուին»: Այսպէսով, մենք երեք քոյ–րերս ալ չարքէն դուրս ելանք՝ միանալու համար ընտրեալներուն:

Ճամբու պատրաստութիւններ տեսնուե–ցան. նախ՝ բժշկական քննութիւն, ապա՝ աղջիկներուն կուսութիւնը հաստատող վկայադիրներ, հուսկ՝ ժանտատենդի դէմ ասեղներ: Երեք օր այդ ասեղներու յա–ւերով տաքութեան մէջ պառկեցանք: Ը–սին թէ Տիգրանակերտի որբուհիներն ալ պիտի միանան մեզի. ուրեմն անոնց զա–լուն սպասեցինք: Մինչ այդ, Ռաս – Իլ–Այն–ի չոգեկառքի գիծը երկարած էր մին–չեւ Մարտին: Առաւօտ մըն ալ, մանչ թէ աղջիկ կարգի չարուած տարուեցանք կայարան:

Տնօրէն Շինասի Պէյը անձամբ եւ քանի մը այլ ուսուցիչներ պիտի ընկերանային մեզի մինչեւ Պոլիս: Աղջիկները առանձին վակոններու մէջ տեղաւորուած, տղաքը ուրիչ վակոններու մէջ, ահա ճեպընթացը նոյն հին ֆչոցները արձակելէն ճամբայ ելաւ՝ մեզ ցնցելով մերթ ընդ մերթ իր զիլ ձայնով: Մեր նստած վակոնները նախ–նական էին, եւ զուրկ՝ ջուրէ եւ ար–տաքնոցէ: Բնական պահանջքի համար՝ հարկ էր սպասել մէկ կայարանէն միւսը: Առաջին կայարանը որ հասանք, ամէնքս ալ դուրս թափեցանք ու ցրուեցանք դաշ–տերու մէջ: Ու մեր վերադարձին, Շի–նասի Պէյ մանչ եւ աղջիկ իրար խառնեց վակոններու մէջ, ըսելով թէ այս կերպով ճամբորդութիւնը հաճելի կ'ըլլար: Ա–ռաջ, Մարտինի կայարանին մէջ, տե–ղացիները չխրտչեցնելու մտավախու–թիւնով է որ մեզ առանձին – առանձին վակոններու մէջ առած էր:

Անհամբեր երբ հասանք Հալէպ, մեզի համար լարուած վրաններու տակ սպա–սեցինք մէկ - քանի օր, մինչեւ վերջա–նալը բժշկական նոր քննութեանց: Մեր ամէնուն մէզի եւ պէտքի քննութեանց արդիւնքին վրայ համբայ ելանք կրկին:

Մեզմէ ոմանք երկրորդ անգամն ըլլա–լով կ'անցնէինք նոյն վայրերէն, – Գաթ–մա, Ինթիլլի, Իսլահիէ, Օսմանիէ, Ա–ամանա, ամ' տարբերութեամբ՝ որ հիմա չոգեկառքի մէջ նստած կը ճամբորդէինք, մինչդեռ աքսորի ատեն հետիոտն կարած էինք այս զժուարամատչելի առապար – ները: Ո՛րքան տխուր յիշատակներ չար–թընցուցին անոնք մեր վիրաւոր սիրտե–րուն մէջ: Այդ սեւ օրերուն՝ որբութեան հրաչէկ խարանը դէմ չունէինք մեր բոց ճակատին վրայ: Տեղ – տեղ զլխապտոյտ տուող անդունդախոր ձորերու վրայ նետ–ուած առկախ կամուրջները սարսափի զող կուտային մեզի, մանաւանդ Ատանայէն ետք՝ Էրէյլիի եւ Պօզանթըի Տաւրոսեան լեռներու ահասարսուռ անդունդները:

Մեր անցած քաղաքներուն եւ պիւղերուն չարքը անթուելի երկար է: Երբ Պահճ–ճիկ հասանք, Պարտիզակ, մեծ եզաւ մեր զարմանքը՝ տեսնելով մարդիկ որոնց վի–զերէն մանեակներու պէս կախուած էին կարմիր խնձորներ: Մեր անօրէնը գնեց այդ բոլոր խնձորները եւ բաժնեց մեզի:

(Շար. 58)

(Շար· Ա· Էջէն)

ցած նիստին քննարկուած են առաջնակարգ հարցեր։

Ատեապահանջ խօսակցութեան առարկայ դարձած է յափշտակուած գէնքի ու զինամթերքի յանձնումի հարցը։ Այդ գէնքերուն մէկ մասը յայտնուեր է քրէական տարրերու ձեռքը եւ կը գործածուի յոռի նպատակներով։ Անհրաժեշտ է բոլոր միջոցները ձեռք առնել բոլոր գէնքերը վերադարձնելու համար։

Տեղեկութիւն տրուած է Գորիս – Ղափան կառուցիին կանոնաւոր գործունէութիւնը ապահովելու միջոցառումներուն մասին։ Ձամբան այժմ զինուորական տուրքաժանումներու պաշտպանութեան տակ կը գտնուի։ Տեղի ունեցած է Գորիսի շրջանի եւ Ադրբեջանի կուրթլիի, Լաչինի շրջաններու զինուորական հրամանատարներու հանդիպում մը, ուր համաձայնութիւն ձեռք բերուած է մօտ օրերս Գորիս – Լաչին – Սոեփանակերտ ճամբան բանալու շուրջ։

Նիստին քննարկուած են նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի, Շահումեանի շրջանին ու Գետաշէնի ենթաշրջանին հետ կապուն օդային կապ հաստատելու հարցեր։

***

Ս· ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Փետրուար 1–ին Հայաստանի Ա· քարտուղար Ս· Յարութիւնեան հանդիպում մը ունեցած է խորհրդային երեսփոխան, Գերագոյն Խորհուրդի Ազգութեանց Խորհուրդի փոխ նախագահ, ուկրանացի յայտնի գրող՝ Բորիս Օլէյնիկի հետ։

Հանդիպման ընթացքին արծարծուած են Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի, անոր երկու ժողովներուն, կոմիտէներուն եւ յանձնախումբերուն գործունէութեան հետ կապուած հարցեր։ Նշուած է որ հարկ է ազգամիջեան հարցերու լուծման մէջ աւելի մեծ իրաւասութիւն ու պատասխանատուութիւն տալ Ազգութեանց Խորհուրդին։

***

«ՈՍԿԷ ԳՐԻՉ» ՄՐՑՈՑԹԻ ԴԱՓՆԵԿԻՐՆԵՐԸ

Հայաստանի Լրագրողներու Միութեան վարչութեան նախագահութիւնը 1986 – 1989 թուականներու հրապարակախօսական լաւագոյն ստեղծագործութիւններու համար «Ոսկէ գրիչ» մրցանակները շնորհած է։

ՊԵՐՃ ՉԷՅԹՈՒՆՑԵԱՆԻ, Հայաստանի մամուլէն եւ հեռատեսիլէն ունեցած ելոյթներուն համար։

ԱՐՄԷՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ, «Երեկոյեան Երեւան» թերթին մէջ «Հրապարակախոսութեան ալիքով» խորագրով տպագրուած յօդուածներուն համար։

***

ՍՈՉԻ ՀԱՅՕԽԹԵԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Սոչիի մէջ (Վրաստան) տեղի ունեցած է «Սեւան» հայկական մշակութային ընկերութեան վարչութեան ընդլայնուած նիստը, որուն ընթացքին քննարկուած են Ադրբեջանէն, գաղթածներուն եւ շրջափակման մէջ գտնուող Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան նիւթական օգնութիւն ցոյց տալու հարցերը։ Արագօրէն հանգանակուած է 50 հազար ռուբլի։ Այդ դրամարով ձեռք բերուած է 100 թոն աննդամթերք եւ այլ ապրանքներ, որոնք բեռնակառքերով հասցուած են Կամօ քաղաքի (Հայաստան) օդակայան՝ Լեռնային Ղարաբաղ առաքելու նպատակով։ «Սեւան» Մշակութային Ընկերութեան Ազգերի մամնաճիւղին նախագահ՝ Ղազարեան յայտնած է որ սա առաջին նիւթական օգնութիւնն է Սոչիի հայութեան կողմէ եւ յետագային կը շարունակուի։ Նոյն բեռնակառքերը վերադարձի ճամբուն բեռնաւորուած են ֆրանսական «Դեկեմբեր 7» Բարեսիրական կազմակերպութեան նուիրաբերած տաք հագուստեղէնով, որ նախատեսուած է Սոչի հանգրուանած աղէտեալ գոտիի զգրոյականներուն համար։

էկիւիթ· –

Պր· Գրիգոր Տօնապետեան ցաւով կը ծանուցանէ իր կնոջ՝

ՄԱՐԻ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Այվազեան)

մահը, որ պատահեցաւ, Փետրուար 5, 77 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինդշաբթի, Փետրուար 8, ժամը 9·30–ին տեղւոյն Eguilles (Bouches du Rhône) եկեղեցին։

INALCO

Institut National des Langues et Civilisations Orientales

«HISTOIRE DE LA LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE» 1932 - 1939

par M. K. Beledian

Ces cours hébdomadaires commencent à partir du lundi 12 février 1990 au Centre Universitaire Dauphine, 1er étage Salle B 110 de 18.30 à 20.30. M° Dauphine.

— C. B. A. F. —

Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL

au Théâtre de l'Hôtel de Ville d'Asnières

Place de l'Hôtel de Ville 92600 Asnières

Levon KATERJIAN

de LOS ANGELES avec son orchestre

et *ELIA PEHLIVANIAN*

le Vendredi 16 février à 20 h 30

Prix des places : 100 et 150 Frs.

Réservations :

47. 99.. 50. 28 47. 81. 32. 52

47. 99. 41. 19

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղկեպսակի· – Տիկին Մանիկ Փոխանեանի մահուան առթիւ· – Տոքթ· Խաչիկ Թաթարեան (Գերմանիա) 300 Ֆր·, Պր· Երուանդ Ձամուչեան 200 Ֆր·, Պր· Ալա Պէրպէրեան 250 Ֆր·, Պր· Եդուարդ Պատուականեան 250 Ֆր·, Պր· Հրաչ Ազմանօղլու 300 Ֆր·, Պր· Նուրայր Տիլանեան 200 Ֆր·։

***

Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Արշալոյս Թադէոսեան» մանուճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է· – Օր· Էլմոնիէ Ձիվէլէֆեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Արփինէ Սերոբեանէ, Տէր եւ Տիկին Ա· Մելոնեանէ 200–ական Ֆր·։

Տիկին Անահիտ Հրաչեանէ 520 Ֆր·, Կարապետ Թոպաքեանէ, Կարապետ Գորգիեան, Մոն – Սըճի Բուաֆիւռ 1000–ական Ֆր·, Ոմն՝ 1000 Ֆր·։

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԱԽՈՑԵՆԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Սէն Ռաֆայէլ – Վալանս Հ·Մ·	0 – 0
Շամպէրի – Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն Տէսիի	4 – 1
Վալանս Հ·Մ· (2) – Պուրկ	1 – 1
Մոնռուժ – Խի Հ·Մ·	1 – 1
Շըվիեի – Ալֆորվիլ Հ·Մ·	0 – 0
Մէնկէք (2) – Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն Տէսիի (2)	3 – 3
Տէսիի – Վիէն Հ·Մ·	3 – 0

Ս· ՅՈՒԼՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Փետրուար 10, տօն է Սրբոցն Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ Նորին Մարտիրոսին եւ Զորեքտասան գիւուտրացւոց·

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։

***

Կիրակի օր, Փետրուար 11, ե· կիրակի Չկնի Ծնունդեան

Այսօր, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ, հիւրընկալ Փարիզ գտնուող՝

ԱՐՑԱԽԻ ԹԵՄԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

ՊԱՐՓԵԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

L'ASSOCIATION DU 7 DECEMBRE 1988

en collaboration avec la Fondation artistique de l'Union des peintres d'Arménie et l'Association Equilibre organise une EXPOSITION

DOUZE PEINTRES ARMENIENS

au Palais des Arts et des Congrès 25, avenue Cresson, Issy-les-Moulineaux du 10 au 18 Février de 13 à 19 heures

J. A. P. E. L.

Présente sous la présidence d'honneur de GEORGES GARVARENTZ

LE GRAND ORCHESTRE DE LA RADIO TELEVISION D'ARMENIE (40 MUSICIENS)

Sous la direction de YERVANT ERZNKIAN

avec

Rouben MADTEVOSSIAN

Flora MARDIROSSIAN

Garo HAIRABEDIAN (violoniste)

et Marten YORGANTZ

le Vendredi 9 Février à 20 h 30

SALLE DE LA MUTUALITE

24, rue Saint Victor - 75005 Paris

Renseignements et réservations : Tél. : 43. 68. 31. 70

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՆԻՍ· – Տէր եւ Տիկին Պերճ Ճէզվէճեան 500–ական Ֆր· կը նուիրեն «Ազխարհ»ին (առանձ «Ցառաջ»էն) եւ «Ցառաջ»ին Մանիկ Փոխանեանի մահուան առթիւ։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՔԼԵՐՄՈՆ – ՖԵՐԱՆ· – Տէր եւ Տիկին Միշէլ Սոնեըի իրենց ծնողաց՝ Զաքար եւ Մարի Զաքարեանի յիշատակին 500 Ֆր· կը նուիրեն «Ցառաջ»ին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԻՈՆ – Ա· Միքայէլեան 200 Ֆր·։

***

ԹՈՒՌ – Տիկին Զագեան 200 Ֆր·։

Օգտուելով

ԲԺ· ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆԻ

Ֆրանսա ներկայութենէն

Փարիզի եւ Շրջակայի Անթափցիները կազմակերպած են՝

Յարգանքի Երեկոյթ

մը

նուիրուած՝

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆԻ

եւ արձակուելիք՝

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆԻ

որ վերջերս հրատարակած է Ֆրանսահայ կեանքէ առնուած «Մի ծեռնակնեըը պիտի չսարսափին իրտուելակնեըէն» վէպը։

Շաբաթ, Փետրուար 14, երեկոյեան ժամը 8–ին

ԵԱՆ'Ց

5, avenue Reille 75014 Paris

Ապահովել տեղերը հեռաձայնելով·–

47 – 70 – 07 – 25

47 – 70 – 27 – 66

Ձաշպին՝ 150 Ֆր·։

Համեղ անակնկալ։

ՅՕԳՈՒՏ ՏԱՐԹԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝

Փարիզեան Շրջանի Գայլիկներուն, Թեւիկներուն, Սկաուտներուն եւ Արեւոյչներուն կողմէ։

Կիրակի, Մարտ 4, ժամը 14·30–ին

SALLE DE LA CHIMIE

28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e

—— M° INVALIDES ——

Խնամուած նոր յայտագիր· –

- Թատերական ներկայացում հայերէն,
- Հայկական պարեր, երգեր, զուեշտներ Գայլիկներու կողմէ եւ արտասանութիւններ հայերէն,
- Լուսարձակով ցուցադրութիւն Հայ Արիներու Միութեան գործունէութեան՝ նախորդ եւ ներկայ տարիներու եէմպորիներուն եւ բանակումներուն մէջ,
- Սկաուտական նուագ։

— Պ ր ե ֆ է – *Մուտք՝ 60 Ֆր· – Երախաներուն՝ ձրի։*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 9

VENDREDI
9 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.207 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.207

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԴԷՊԻ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՐԳ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ
ԿԸ ԿՈՐՄՆՑՆԷ ԻՐ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԸ

Փոթորկալից նստաշրջանէ մը եաք է, որ կորաջով յաղթեց, դռնէ առայժմ, եւ Սահմանադրութեան 6-րդ յօդուածը, որ դեկավար դերի մենաշնորհը կուտայ Համայնավար կուսակցութեան ջնջելու առաջարկը ընդունուեցաւ։ Կուսակցութեան համագումարն ալ Ցունիսին տեղի կ'ունենայ եւ ոչ՝ Հոկտեմբերին։ Պահպանողականները իսկ, գլուխ ունենալով Լիկաչովը, ուզելով չուզելով համակերպեցան կացութեան։ Ուրեմն, կորաջով գլուխը առած կ'երթայ, կը մնայ գիտնալ թէ ո՞ւր կ'երթայ։ Լաւատեսները պիտի ըսեն դէպի ժողովրդավարութիւն, յոռետեսները՝ քաոս, թէեւ երբեմն երկուքը իրարմէ այնքան ալ հեռու չեն։ Զըրչիլն է որ կ'ըսէր՝ ժողովրդավարութիւնը վատթարագոյն դրութիւնն է, բայց, անկէ լաւը չէ գտնուած։

Փիէր Պրիանսոնի համար («Լիպերասիոն»), համայնավար սիսթէմը մեռաւ Զորեքշաբթի օր, բայց շատ չեն անոնք, որոնք իր սուգը կը կրեն։

Պահպանողականներու պարագլուխը՝ Լիկաչով նախապէս խօսած էր եւ խոստովանած թէ Պերեսթրոյկային այլ երկընդրանք չկայ։ Ինք աւելի մտահոգ է Գերմանիացիներու վերամիացումով եւ «վտանգ» կը տեսնէ։ Կարճատեսութիւն պիտի ըլլար կ'ըսէ, չտեսնել թէ հորիզոնին վրայ կ'ընդգծուի Գերմանիա մը զինուորական եւ անտեսական հսկայ ուժով մը։

Այս լիակատարի ընթացքին խօսք առած է նաեւ Սուրէն Յարութիւնեան, որու ելոյթի գլխաւոր կէտերն են։ -

– Ղարաբաղի հարցի միակ լուծումն է, ներկայիս, որ ան կեդրոնի (Մոսկուա) վարչական ենթակայութեան ներքեւ ըլլայ։ Ղարաբաղի հարցը տարածքային հարց չէ, այլ պարզապէս՝ ինքնորոշման իրաւունք։

– Եթէ Սումգայիթի քաղաքական դնահատում եղած ըլլար, յետագայ դէպքերը չէին պատահեր։

– Սումգայիթի անպատժելիութեան հետեւանք է ինչ որ կատարուեցաւ, 300 հազար գաղթականներ (Ադրբեջանէն՝ Հայաստան) անցան։

– Ձէնքերը առնուեցան միայն ինքնապաշտպանութեան համար։ Երբ Ցունուար 15-ին Նախիջեւանի շրջանը 104 քրէական յանցապարտ դանուեցաւ։

– Ինչ կը վերաբերի Սահմանադրութեան վեցերորդ յօդուածին, կուսակցութիւնը ինք պէտք է հրաժարի այդ յօդուածէն եւ այն ատեն աւելի կ'ուժեղանայ (տես՝ Սփիւռքահայ գործիչներու հետ Մշակութային համագումարի վերամիացման մասին կայացած հանդիպումը՝ քիչ անդին)։

Ադրբեջանի իր պաշտօնակիցն ալ իր խօսքին մէջ Հայերը ամբաստանած էր եւ պատասխանատու նկատած բոլոր պատահածին։

Հինգշաբթի առաւօտ, Երեւանէն մեզի հաստատեցին թէ դեռ ոչ մէկ թռան մեկնած էր դէպի Գեղաշէնի շրջանը։ Ազատն հասած լուրերու համաձայն, Ազերիները կրկին բնակիչները կը նեղեն, ըսելով՝ – «տուները մեզի վաճառեցէք ու ելէք գացէք»։ Հինգշաբթի, կրկին պահանջ կը դրուէր որ անպայման թռան մը մեկնի (Ներքին Պաշտպանութեան նախարարութեան արգելքը կայ) այլապէս, ժամը 16-ին բողոքի ցոյց մը տեղի պիտի ունենար կառավարութեան շէնքին առջեւ (Լենին հրապարակ)։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՔՈՀԼ քայլ մը եւս առաջ դնաց Գերմանիոյ վերամիացման ճամբուն վրայ առաջարկելով դրամական «միացումը»։ Առաջին հանդրուանով՝ արեւմտեան - Գերմանիոյ մառքը հիմ պիտի ծառայէ մէջ – ղերմանական բոլոր դործողութեանց։ Մոտը դալ չարթու պիտի պատասխանէ։ Քոհլի առաջարկն իսկ բաւեց, որպէսզի մառքը բարձրանայ սակարաններու մէջ, Փետրուար 7-ին արդէն 1% չահած է իէնի վրայ։

ՍԱԽԱՐՈՎի ուղեղը Բժշկութեան Խորհրդային Ակադեմիայի Ուղեղներու Հիմնարկը ղրկուած է, կը դրէ սենսիքաններու թռուտ պաշտօնաթերթը։ Այս տարբրաւծարանը վերածուած է ուղեղներու ուսումնասիրութեան կեդրոնի մը։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ – ՊԻՏՐՈՒԹի մէջ հրադադարները քանի մը ժամ կը տեւեն միայն։ Զօրաւոր Աւուն բաւական յաջողութիւն արձանագրած է ժամային դէմ։ Յարդ 311 մեռեալ եւ 1217 վիրաւոր կայ եւ յուսահատ ժողովուրդ մը մէկ ելք կը տեսնէ՝ «դադարը կամ ծովը» այսինքն մահ կամ փախուստ։ Աւուն վերջնական հրադադարի մը համար ժամային ամբողջական անձնատուութիւնը կը պահանջէ։ Թղթակիցներ կամ ականատեսներ (Պերնար Քուչնէռ կրկին Պէյրութ դացած էր) ահաւոր նկարագրութիւններ կ'ընեն, մանաւանդ հիւանդանոցներու վիճակին մասին։ Կարգ մը վիրաւորներ Փարիզ փոխադրուեցան։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

«Միլլիյէթ»ի կամքէն Մ· Ալի Պիրանտ Բաքուէն ղրկուած թղթակցութիւններու չարքին վերջին մասին մէջ (Փետրուար 7) կ'անդրադառնայ Յունուար 13 – 16-ի Հայերու ջարդին, առար առեղծած հոգեվիճակին. ան կը գրէ· – «Որեան ալ գրգռութիւններ եղած ըլլան, զգացումները հրահրին, որեան ալ Հայերը Ղարաբաղէն 200 հազար Ազերի աքսորած ու մեծ թիւով սպանութիւններ կատարած ըլլան, իրականութիւն մը կայ· այն թէ, ոչ ոք այսօր կրնայ ուրանալ որ Հայեր սպանուած, անմեղ երախաներ ու ծերունիներ իրենց տուներէն դուրս նետուած ու խոշտանգուած են։

Ամէն մարդ կ'րնդունի թէ ասիկա մեծ «ամօթ» մըն է։

Սակայն ոչ ոք կրնայ պատասխանել «ովքե՞ր էին Հայերը սպանողները» հարցումին։

Կարծես այդ մարդիկը ուրիշ մոլորակէ մը եկան, այդ արարքները գործեցին ու անյայտացան։ Ազերիները այս ամօթը մոռնալու, չեղեալ համարելու մղումով չեն անդրադառնար պատահածին։ այնպէս մը կը վարուին որ այդ դէպքերը տեղի ունեցած չեն։

Ու այս ընթացքով անզգալաբար մեծ սխալ մը կը գործեն։ միևչդեռ պատասխանատուները պիտի փրկէ յառաջիկայ դատապարտումներէ որոնք կրնան ամբողջ իրենց պատմութեան ընթացքը դրոշմել։

Ընդունելի պատճառաբանութիւն մը չէ «ժողովուրդը զգացական պոռթկումներէ տարուելով սպանեց» բացատրութիւնը»։

Ապա Մ· Ալի Պիրանտ կը վերլուծէ Ադրբեջանի իշխանութեան հարցը ուր կարեւոր պարագայ մը կը նշմարէ։ Կառավարութիւն եւ կուսակցութիւն իրենց վարկը կորսնցուցած են երկրին մէջ ու հեղինակութիւն դրեթէ չունին։ Այս կացութեան գլխաւոր պատճառը Ղարաբաղի հարցին վճռական լուծում մը բերելու իրենց անկարողութիւնը եղած է։

Այսօր ժողովրդական ճակատ ալ միաճոյլմարմին մը չէ։ հատուածական չարժումներ կան հոն եւս ու կարելի չըլլար քաղաքական ազդու դործընթաց մը որոշել։

«Յառաջիկայ ամիսներուն եթէ ճակատը չկարենայ միութեան հանգամանքը

(Շար.ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

Ս· ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ
ԵԼՈՅԹԸ

ԵՐԵՒԱՆ (Փետրուար 8, ժամը 12·40)

Այսօր հանրապետական թերթերը ապագրել են Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի առաջին քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեանի ելոյթը Խ·Մ·Կ·Կ· կենտկոմի պլենումում, որը երէկ Մոսկուայում աւարտեց իր աշխատանքը։

Իր ելոյթում Սուրէն Յարութիւնեանը մասնաւորապէս անդրադարձել է Արցախի հարցի կապակցութեամբ ծագած լարուածութեանը եւ նշել, որ «ԼՂԻՄ-ի հարցը տարածքային վէճ չէ։ Այդ հարցը առաջադրել է ոչ թէ Հայաստանը, այլ հէնց Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութիւնը, եւ դրա էութիւնը ժողովրդի ինքնորոշումն է»։

Սուրէն Յարութիւնեանը լուրջ սխալ է համարել սումգայիթեան ոճրագործութեանը ժամանակին քաղաքական գնահատական չտալը, որի հետեւանքով հարցը վերածուել է ազգամիջեան կոնֆլիկտի։ «Սումգայիթեան յանցագործութեանը ժամանակին քաղաքական գնահատական տալը, – նշել է Սուրէն Յարութիւնեանը, – կարեւոր էր ոչ միայն հայ ժողովրդի համ հէնց իր՝ ադրբեջանական ժողովրդի համար։ Այդ գնահատականը կարիքն ունէին մեր ամբողջ հասարակութիւնը, Պետութիւնը»։

Որպէս սումգայիթեան սինտրոմի հետեւանք 300·000-ից աւելի Հայեր ստիպուած եղան հեռանալ Ադրբեջանից։

Ելոյթում քննադատուում է Հայաստանում եւ Ադրբեջանում տեղի ունեցած դէպքերի մէջեւ զանգուածային լինճոր-մացիայի որոշ միջոցների կողմից հատասարութեան նշան դնելու փորձը, մի բան, որ նշանակում է մոլորութեան մէջ գցել հասարակական կարծիքը։

Սուրէն Յարութիւնեանը նշել է, որ Լեռնային Ղարաբաղի չուրջ կրքերի բորբոքումը սոսկ ծխապածկոյթ է Ադրբեջանում զործող որոշակի ուժերի համար, որոնք օրինական կառավարութիւնը տապալելու հեռուն գնացող նպատակ են հետապնդում։

– Մենք ծայրայեղականներին չենք նոյնացնում ադրբեջանական ժողովրդի հետ եւ հանդէս ենք գալիս Հանրապետութիւնների երկխօսութեան օգտին, – նշել է Սուրէն Յարութիւնեանը։ Ստեղծուած իրավիճակում, – ասել է նա, – յետագայ առճակատումը կանխելու իրական ուղին Լեռնային Ղարաբաղը ժամանակաւորապէս կենտրոնին ենթարկելն է։

Սուրէն Յարութիւնեանը առաջարկել է իրավիճակի հետ կապուած բոլոր հարցերը, այդ թուում նաեւ Ղարաբաղի հարցը քննարկել Խորհ· Միութեան Գերագոյն Խորհրդի յառաջիկայ նստաշրջանում։

***

Փետրուարի 6 լոյս 7 գիշերը սահմանամերձ շրջաններում հրաձգութիւն չի եղել։ Ուղղաթիռային թռիչքներ են կատարուել Շահումեան եւ Գեղաշէն։ Որոշ նախադրեալներ են ստեղծուել երկաթուղու շրջափակումը վերացնելու համար։ Եթէ դա չարուի Ադրբեջանցիների կողմից, ապա զինուորականների վկայութեամբ իրենց պարտականութիւնների կատարմանը ձեռնամուխ կը լինեն իրենք՝ զինծառայողները։

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· Լ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«FRANCE SOIR»

(Փետրուար 7)

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ ԽՈՏԱՑԱԾ ԷԻՆ...

Թերթին թղթակիցը՝ Փիէր Փրիէ երկու յօդուած ստորագրած է, մէկը երեւանէն, միւսը՝ Լենինականէն։ Այս վերջինը կը վերաբերի զլխաւորաբար Լենինականի Ֆրանսական ուղղութեամբ դըպրոցին, ուր 400 աշակերտի վրայ 380-ը փլատակներու տակ մնացին։ Տնօրէնը՝ Մարթէն Փաչայեան դառնութեամբ կ'արտայայտուի։ Քիչ անդին Անգլիացիք փառաւոր դպրոց մը կը չինեն, որու բացումը պիտի ընէ Տիկին Թաչէր Յունիսին։ (Ի դէպ, երբ ամիսներ առաջ –Սեպ· 1989– Ֆրանսական նախարարութեան համապատասխան ապատարկութիւնը լրացնելու համար թղթածրարը, մեզմէ ալ տեղեկութիւններ ուղեց, ամէն մանրամասնութիւն տալէ ետք, դասաժամերու մասին ալ, այս կէտը –անգլիական դպրոցին– չհետեցինք եւ մեզի պատասխանուեցաւ՝ լաւագոյն պատճառաբանութիւնն է, որ ամէն ինչ աւելի արագ ըլլայ...)։

Փաչայեան Թերթին Թղթակիցին կը պատմէ նաեւ Սփէսիալ Արմէնի պարբերականին հրատարակութիւնը (Ապրիլ 89) եւ որու հատոյթով պիտի չինուէր այդ դպրոցը (սկիզբէն իսկ չըլլալիք ծրագիր մը, որու վրայ նախընտրելի է չատ չըծանրանալ, բայց վերյիշենք, ինչպէս արդէն գրեցինք, թէ չծախուած թիւերն ալ Հայաստանի առաջարկուած էր դնել...)։

Թղթակիցը կ'ըսէ թէ էֆիլիպը վճռած է վերաչինել Ֆրանսական դպրոցը, որու աշակերտներու ներկայ վիճակին կ'անդրադառնայ լրագրողը։ Երախաները, որոնք պիչերները իրենք զիրենք փլատակներու տակ թաղուած կը տեսնեն։ Երեւանի թղթակցութեան մէջ, Փրիէ կը խօսի «Հայ Ֆեռայիներու» մասին, կը նկարագրէ Նախիջեւանի շրջանը, խորհրդային բանակի դերը։ Գրութեանց կ'ընկերանայ նկարը երեք հայ մանուկներու, այնքան անոյշ նայուածքով։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՆԿԻՒՆԱԴԱՐՁ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա.

Ով որ մօտէն ու խելացի կերպով կը հետեւի վերջին քանի մը տարիներու քաղաքական կարեւոր դէպքերու ընթացքին ու կը մերժէ զոհ երթալ ամերիկեան լրատուական սպասարկութիւններու խաղին որ կը կայանայ բոլորովին աննշան, անարժէք բայց զայացունց երեւոյթներուն յանկարծական ցայտք ու արժէք տալ որպէս թէ ծանրակշիռ դէպքեր ըլլային արժանի մեր ուշադրութեան կեդրոնացումին, օրինակ Փանամայի նախագահ Նորիեգային հետապնդումն ու առեւանգումը, քարիւղատար նաւու մը նաւարեկումն ու թափուած իւղով առեղծուած սպառնալիքը ծովեզերեայ կենսաբանական դրութեան, ահեղ թաթառի մը կամ վոլթորիկի մը մօտալուտ ժամանումը Միացեալ - Նահանգներու ծովեզրին եւայլն՝ չի կրնար ուրախ սրտով ու հանդարտ խիղճով 1990-ի բաւիղներէն ներս մանել: Գոյ զազազ մը դրուեր է սենեակին կեղրոնը, վարը հրապարակին մէջտեղը ու սրտէն ներս բոլոր այն մարդոց որոնք մարդկութեան մեծ խոչոլներուն հմայքին մէջ կ'ապրին: Այդ սեւ կափարիչին տակ կը պահկի դին հսկայ յոյսի մը, խենթեցնող երազի մը, հոն կը ննջէ լայն շերտ մը երկնային կապոյտէն որ 150 տարիէ ի վեր կը կոչուի հաւասարութեան, մարդկային ազատութեան ու աշխատանքի քաղաքականութիւնը, նոր եղբայրութիւն մը արդարութեան նոր դասինք մը մարդոց միջեւ: Շատ - շատերու համար կրօնները ձախողած են ու կարելի չէ մեծ յոյսեր կապել դերբնական միջամտութեան՝ փրկելու համար մարդկութիւնը իր սանձակոտոր կիրքերէն, անյագելի ախորժակներէն եւ բանականութեան ընտանիութենէն: Սակայն մարդիկ չեն յուսահատիր դիւրին - դիւրին ու եթէ փրկութիւնը պիտի չգայ Աստուծմէ, այդ առեն մեզի կը մնայ մեր գլուխը փրկել, մարդկային միջոցներով: Անշուշտ մարդկային ճամբան շատ աւելի երկար է ու դժուար, շատ աւելի անստոյգ է իր յաջողութիւնը ու աւելի մեծ են իր ցաւերը:

Միջազգային համայնավար չարժումին ու անոր հետ կապուած անթիւ ցնորքներու յանկարծական փլուզումին արձագանգները դեռ կը շարունակուին, նման զօրաւոր երկրաշարժի մը յաջորդող նուազ ուժգին յետ - ցնցումներուն: Պատմաբաններ, լրագրողներ, իմաստասէրներ, դիւանագէտներ ու նման անձեր անթիւ յօդուածներով կը շարունակեն մարգարէանալ անոր հաւանական ապագային մասին, կը նախատեսեն անոր ժառանգորդներ կամ յաջորդներ: Դեռ կան շատեր որոնք ակնբախ հրճուանքով կը նկարագրեն կամ կ'երեւակայեն անոր հոգեվարքը: Ինչպէս կը գրէ Ֆրանսացի մտաւորական՝ Փիէռ Պուրտիէօ.

Ամէն նշանները մէկ բան ցոյց կուտային – թէ Պատմութեան վախճանին հասած ենք: ... Մեր աչքերուն առջեւ իսկ բռնատիրութիւնը վերջ կը գտնէր, բռնատիրութիւն մը որ ուրիշներու նման չէր այլ հաստատուած ու կիրարկուած էր յանուն ժողովուրդներուն եւ զոր ժողովուրդը ինքը կը տապալէր իր ձեռքով, բռնատիրութիւն որ կը պարտադրուէր մարդոց վրայ յանուն ճշմարտութեան եւ զոր սակայն ճշմարտութիւնն է որ պիտի կործաներ: Վերջապէս բռնատիրութիւն մը ազատութեան եւ հաւասարութեան անուանով հաստատուած եւ ճիշդ այդ նոյն իդէալներուն անուանով խաղնուած («Լիպերը», Դեկտեմբեր 1989):

Շատ տարբեր չէ ուրիշ Ֆրանսացի մը տաւորականի մը մեկնաբանութիւնը՝ համկազդել արեւելեան Եւրոպայի համայնավար կուսակցութեանց անփառունակ փլուզումին: Ռընէ Բասէ, «Քաղաքակրթութիւն ու Քաոս» անուն յօդուածի մը մէջ, խորհրդածութիւններու չարք մը ունի, մեկնելով այն հարցականէն եւ ի տես արեւելեան Եւրոպայի ընկերութիւններու յեղաշրջումին թէ կարելի չէ՞ խորհիլ թէ ինչպէս փիզիքական տիեզերքը՝ այնպէս ալ մարդկային ընկերութիւնները եւս անյեղլի օրէնքին համաձայն՝ դէպի քաոս կը դիմեն...

Աս ի՞նչ փոքորիկ է, *կը հարցնէ Ռընէ Բասէ*, որ մէկ հարուածով զգետնեց գանգուածեղ օրինակառոյց մը որ կը թուէր յաւիտենութեան համար շինուած ըլլալ...: «Համայնավարութիւնը աշխարհի երիտասարդութիւնն է» – այս նախադասութիւնը, արտասանուած 930-ական թուականներուն, երբ դրամատիրական կարգերը կը թուէին հայհոյումի ճամբան բռնած ըլլալ՝ այսօր դժուար պիտի չըլլար ծաղրանիի առարկայ դարձնել: Սակայն վաթսուն տարի առաջ յոյսի ու երազի ուժը ունէր անիկա մարդկութեան ամէնէն ընչազուրկ եւ անիրաւուած դասակարգին համար: Այդ մարդոց համար համայնավարութիւնը նիւթականացած, շօշափելի իտէալ մըն էր. Ֆրանսային մէջ, հո՛ս, այդ նոյն իտէալը ամբողջ սերունդներ զրկուածներու եւ շնորհազուրկներու՝ կրցած էր ստոյգ յուսալքումէ փրկել:

Այսօր սակայն, մեռած է ան, սպանուած առաջին հերթին անոնց իսկ կողմէ որոնք կոչուած էին կենդանի պահելու այդ իտէալը: Եւ այժմ, ատոր փոխարէն, ի՞նչ ունինք հրամցնելիք մարդկութեան: Արդեօք գեհիկ առատութի՞ւնը, յղփացո՞ւմը նիւթապաշտութեան: Արդեօք մարդոց պիտի սորվեցնե՞ինք թէ բացարձակ ու սանձարձակ ազատութիւնը ունինք որեւէ բանի ձեռնարկելու կամ որեւէ առարկայ վաճառելու պայմանաւ որ շահ ապահովեն, բան մը որ ապահով երկիրներու տնտեսութեան՝ ինչպէս եւ բնութեան գեղեցկութիւններուն համար շատ սուղի կը նստի եւ որուն գինը օր մը չէ օր մը քոլորս ալ պիտի վճարեինք: Ի՞նչ պիտի ըսեինք մարդոց – թէ կեանքի առաջնահերթ նպատակը դրամ վաստկի՞լն է, արդեօք շուկայի հնարամիտ, եղեմի հերոսներու պաշտամո՞ւնքը պիտի ֆաջալերեինք թէ գործ մը լաւ ու յաջող ընելու կարողութիւնը, բան մը որ զուրկ է որեւէ իմաստէ՝ եթէ յաջողութենէն զատ ուրիշ նպատակ չի հետապնդեր:

«Լը Մոնտ Տիբլոմաթիք»
Դեկտեմբեր 1989

*Այս հարցումներուն ընդհանուր հետաքրքրութեան զուգահեռ կ'ընթանայ ուրիշ մտածում մը որ վերջին ամիսներուն, Միացեալ – Նահանգներու եւ աշխարհի երջանը ըրաւ եւ որուն հեղինակն է Միացեալ – Նահանգներու Ներքին նախարարութեան պաշտօնեայ Ֆրանսիս Ֆուքուեամա: Փորձագրութիւնը լոյս տեսաւ National Interest կոչուած պահպանողական պարբերաթերթին մէջ ու մեծ բանավէճի դուռ բացաւ հոս եւ դուրսը եւ որ տակաւին կը շարունակուի...: Ֆուքուեամային հիմնական գաղափարը այն է թէ այսօրուան մարդկութիւնը բացառիկ բախտ ունի Պատմութեան վերջաւորութեան ներկայ դանուելու: Յարդ Պատմութիւնը դաղափարաբանական, դասակարգային ու քաղաքական մեծ պայքարներու եւ փոփոխութեանց պատմութիւնը եղած է: Վերջին կարեւոր ցնցումը՝ ընկերվարական – համայնավար յեղափոխութեանց ստեղծած չարժում – ներու արդիւնքն է, սակայն հիմա որ այդ փորձերուն անհնկութիւնը թէ՛ որպէս զաղափարաբանութիւն, որպէս անհեսական կառոյց եւ թէ՛ որպէս քաղաքական – վարչական տեսութիւն բացայայտ է՝ մեզի կը մնայ յայտարարել թէ յետ այսօրիկ ոչ մէկ աւազ նորութիւն, յեղափոխական չարժում կամ ընկերային հիմնական փոխութիւն կրնայ խանգարել մարդկութեան երջանիկ, անդորը ու հեշտասոյզ կեանքը: Կը նշանակէ թէ հանրապետական, ժողովրդավար վարչակարգերը եւ դրամատիրական անհեսական կառոյցները որ կը տիրեն աշխարհի մեծ երկիրներու մէջ պիտի չարունակեն իրենց միահեծան իշխանութիւնը նախատեսելի ապագային մէջ: Աբեւմտեան ազատախոհական վարդապետութեան բացարձակ յաղթանակն է այս ու վերջ կը դնէ ընկերվարական վարդապետութեան յաղթանակի ամէն յոյսի: Ազատախոհութիւնը (liberalisme) յաղթեց իր մրցակիցներուն որովհետեւ անոնց կը գերազասէր, որպէս քաղաքական ու տնտեսական դրութիւն: Կլաղնոսթը վերջ դրաւ սուտի եւ պատրանքի վրայ հիմնուած բոլոր վարչակարգերուն ու դրեթէ ոչ ոք Աբեւելեան պլոքի մէջ կը հաւատայ թէ Մարք. Ընկերվարութիւնը կրնայ մրցիլ Աբեւմուտքի հետ տնտեսական գետնի վրայ: Գրեթէ ոչ ոք այլեւս կը հաւատայ թէ մարքսիզմը ընկերութիւնը հասկնալու եւ ղեկավարելու գերազոյն միջոց մըն է, ինչպէս կը դրէ Փոլ Հըրսթ (Լաւտրն Ռիվիու օֆ Պուք, 1989, Նոյեմբեր 28): Այսպէս, Խորհրդային Միութիւնը ու իր դաշնակիցները կորսնցուցած են Պաղ Պատերազմը ու այլեւս երրորդ Համաշխարհային Պատերազմի մը վախը չքացած է: Այստեղ վերջ կը դտնէ Պատմութիւնը...: Ուրեմն, այլեւս ոչ մէկ լուրջ ապառնալիք կրնայ կենալ Միացեալ – Նահանգներու դինուորական ուժին եւ ցանկութիւններուն առջեւ, աշխարհի տնտեսութիւնը յետ այսօրիկ պիտի ընթանայ ազատ չուկաներու եւ ազատ վաճառականութեան քաղաքականութեան համաձայն եւ որուն վրայ պիտի իշխէ անխոտով զօրութիւնը Միացեալ – Նահանգներու: Եւ, եթէ որեւէ տաղնապ կամ պայքար ծագի այս տեսակ աշխարհի մէջ, ազատախոհական հաստատութիւնները դանոնք պիտի կրնան լուծել առանց մեր ազատութիւնն ու անդորրութիւնը վտանգելու:

Ահա այս է կմախքը Ֆուքուեամայի նշանաւոր կեղծ – իմաստասիրական փորձագրութեան զոր փետեցին արդէն, անցնող ամիսներուն, ընկերվարական լուրջ մտածողներ Եւրոպայի մէջ թէ հոս: Սակայն զժբախտութիւնը այն է որ այս տեսակ միամիտ եւ ինքնասիրութիւնը չոյող գաղափարները շատ դիւրաւ հող կը գտնեն Միացեալ–Նահանգներու մէջ ուր քաղաքական խոչոլիզմը, գաղափարականն ու յեղափոխական պայքարները դէմ են իշխող դասակարգերու շահերուն եւ զանգուածներու բնազդներուն: Գիտենք անշուշտ որ այս երկրին մէջ քաղաքական փոփոխութիւններն ու հոլովոյթը բիրտ միջոցներով չէ որ կ'իրագործուին այլ խաղաղ ճամբաներով եւ որուն political process (քաղաքական դիպլընթաց) անունը կուտան: Մենք Հայերս դառն փորձառութեամբ գիտենք թէ կրաւորական ինչ դիմադրութեան կը հանդիպինք երբ կը ջանանք ամերիկացի զանգուածները, ու նոյնիսկ ղեկավար դասակարգը հեռացնել մեր Դատով, արթնցնել անոր քաղաքական խիղճն ու դիտակցութիւնը: Ինչպէս Ժան Ֆրանսուա Ռեվէլ ոչ Մարքս ոչ Յիսուս հատորը կ'ըսէ, Միացեալ – Նահանգներու մէջ ընկերային յեղաշրջում իրագործելու համար անհրաժեշտ երկու բազադրիչները՝ հաւատք եւ քաղաքական հասունութիւն՝ կը պակսին ոչովհետեւ ոչ Քրիստոնէութիւնը ոչ ալ Մարքսի վարդապետութիւնը լուրջի կ'առնուին:

Այս բոլորէն եաք, կը մնայ բանաձեւի մը յանգիլ: Մեզի կը թուի թէ համայնավար – ընկերվարական իդէալին հոգեվար – հանդիսաը ընելը դեռ շատ կանխահաս է: Ընկերվարութիւնը մանաւանդ, իր երկու հարիւր չիսուն տարուան անցեալով, իր մարդարէներով, առաքեալներով ու բիւր նահատակներով՝ դեռ նոր կը մտնէ իր չափահասութեան տարիները ու իր սրտին մէջ չէ մարած իդէալիզմի ջահը: Աւանտեանի երկու կողմերը հրմուտ և խելացի տեսաբաններ արդէն դործի լծուած են ընկերվարութեան նոր վարդապետութիւնը յղանալու և բանաձեւելու համար, առ նուազն վերակազմելու համար անոր սկզբունքները նոր օրերու պայմաններու յարմարելու համար: Արդարեւ, համայնավարութիւնը կրնայ մեռնիլ ու երթալ եւ իր եաեւէն լացող պիտի չգըտնուի, սակայն ընկերվարութիւնը՝ տարբեր պատմութիւն է:

Սան – Ֆրանսիսքօ

Ս.Օ.Ս. ՌԱՍԻԶՄԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

ԴԷՊԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ԱՊԱԳԱՅ ՄԸ

*Անցնող չաբաթավերջին – Փետր. 2-3 - Ս.Օ.Ս. Ռասիզմի կազմակերպութեամբ միջազգային հանդիպում մը տեղի ունեցաւ Փարիզի «Արչ»ին մէջ: Նկատի առնելով յատկապէս Արեւելեան Եւրոպայի վերջին չրջանի փոթորկումները, Ս.Օ.Ս. Ռասիզմ զազափարը ունեցեր էր համախմբելու եւ խօսակցութեան, հանդիպումի բեմ մը տրամադրելու այդ երկիրներու երիտասարդութեան: Անոր, որ ինչպէս ըսաւ Փետրուար 2-ի առաւօտեան Հարլէմ Տէզիը իր բացման խօսքին մէջ, հինը տապալեց ու իր ձեռքն ունի ապագան: Ս.Օ.Ս. Ռասիզմի նախագահը կարեւոր հրամայական նկատեց

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ

«ԱՌԱՒՕՏ ԼՈՒՍՈՅ»

Երկրաշարժէն ի վեր Հայաստանի մէջ ստեղծուեցան բազում բարեսիրական կազմակերպութիւններ: Անոնցմէ է «Հայաստանի Երեխաները» հիմնադրամը, որ վերջերս լոյս ընծայած է «Առաւօտ Լուսոյ» պարբերականին Ա. թիւը: Կողքին վրայ յատկապէս նշուած է թէ թերթին վաճառքէն դոյացած դումարը ամբողջութեամբ կը փոխանցուի աղէտեալ գօտիի ծնողազուրկ երեխաներուն:

16 էջերէ բաղկացեալ թերթին մէջ զետեղուած են որբերուն նուիրուած կարգ մը յօդուածներ: Սիլվա Կապուտիկեան կը բացատրէ «Առաւօտ Լուսոյ» անուանակոչումը: Ընթերցողին հրամցուած է նաեւ բանաստեղծուհիին «Երկիւղ ունիմ իմ եւ իմ միջեւ» վիպերգէն հատուած մը:

Վերջին մէկ – երկու տարիներուն տասնեակ աւելի անկախ պարբերականներ ասպարէզ իջան: Պաշտօնական մամուլը աստիճանաբար սկսած է առարկայական լրատուութիւն ընել, կրկին կ'արծարծելու մեր ազգային հիմնական հարցերը:

«Որբունին» յօդուածը սոսկալով Անահիտ Ցարուքհանեան դիտել կու տայ թէ մարդ չիմացած կը մնայ երբ կը թերթէ այսօրուան մամուլը. «...Թւում է թէ կարդում ենք դարասկիզբի մամուլը: Դարձեալ գոյատեւման պայքար, արիւն ու ինքնապաշտպանութիւն, դարձեալ փախեփախ ու գաղթ, դարձեալ աւերուած քաղաքներ, որբութիւն ու անօթեւան բնակչութիւն: Այսքա՞ն դաժան կրկնութիւն...»:

«Ահա, 1900-ին որբախնամ նպատակներով հրապարակ իջաւ «Բազմավէպ»ի խմբագրութեան կողմից հրատարակուած մի բացառիկ համար՝ «Որբունի»ն, այսօր լոյս է տեսնում «Առաւօտ Լուսոյ»ն:

Յօդուածագիրը քաղուածքներ կը բերէ Հ. Ս. Երեմեանի «Պատառ մը հաց հայ որբին» խորագիրը կրող խմբագրականէն: «Հոն հեռուն հայրենեաց խրճիթներէն 50 հազար հայկականերու ողբն ու ճիչն յուզեց հանրութեան սիրտը: Վասպուրականի եւ Զէյթունի որբիկը, «ՊԱՏԱՌ ՄԸ ՀԱՑ» թոթովեց խպնելով եւ լալով, եւ անոր հնչուն ողբը արձագանգ գտաւ այն սրտերու մէջ, որոնք ազգին նուիրուած էին...»:

Հանդէսին մէջ կարելի է տեսնել Հ. Արսէն Ղազիկեանի, Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի նման տոմարագրութիւններ:

«Առաւօտ Լուսոյ»ի լրատուութեան բաժնին մէջ են Ճորճ Պուշի զաւկին ու թոռան, Շառլ Ազնաւուրի, Տիկին Տանիէլ Մլէթեանի այցելութիւնները, երկրաշարժին առթիւ լոյս տեսած դրոշմաթուղթերը եւայլն: Թերթին մէջ զետեղուած է նաեւ հարցազրոյց մը՝ արուեստագէտ Նարեկ Տուրեանի հետ, որ Հայաստան եկած էր «Տոն Քիչոթ»ի թեմաներով երաժշտական ներկայացում մը տալու:

Պատմական նկատումներուն մէջ են Հայաստանի համալսարանին բացումը, որ տեղի ունեցաւ 1920-ի Յունուար 31-ին՝ Ա-լէքսանդրոպոլ, եւ ոչ ինչպէս խորհրդահայ պատմագրութեան մէջ, 70 տարի շարունակ կրկնուեցաւ թէ համալսարանը ստեղծուած էր խորհրդային իշխանութեան օրօք:

Մէկ այլ պատմական յօդուած կը կրէ «Հայոց 559 թուականը» վերնագիրը: Մարգօ Ղուկասեան, կարդալով Ուռհայեցիի «Ժամանակագրութիւն»ը կը հասնի Հայոց 559 թուականին, որ կը համապատասխանէ նոր տոմարի 1111-ին: Հոն մէկդիէրուած են հետեւեալ տողերը. «...Ձիւղ այդ տարին, ձմեռ առեն, Հայաստանի Վասպուրական գաւառին մէջ ահաւոր ու սոսկալի նշան մը երեւաց. մութ գիշերին բարձր երկնակամարէն կրակ ցոլաց եւ ինկաւ Վասպուրականի ծովը: ...Ծովն ու ցամաքը սասանուեցան սարսափելի դղրդիւնով: Առաւօտուն մարդիկ բազում ձկներ սատկած գըտան...: Մարդիկ տեսան թէ ինչպէս գետինը տարբեր տեղեր ահաւոր խորութեան բացուածքներ տացեր է»:

Ի՞նչ էր արդեօք որ մութ գիշերին ցոլաց երկնակամարին վրայ՝ եւ պատառ-պատառ ըրաւ մայր հողը: Երկրաշա՞րժ էր, երկնաքա՞ր, թէ տիեզերական մէկ այլ երեւոյթ:

Մ. Ղուկասեան կը յորդորէ յիշել մեր հողին տացած բոլոր հարուածները՝ օտարներու եւ օտարածին ուժերու կողմէ: Ժողովուրդին պատմական յիշողութիւնն է նաեւ, որ կ'ապահովէ անոր յաւերժական երթը:

Թերթին խմբագրութիւնը (գլխ. խմբագիր՝ Ս. Մուրադեան) կոչ կ'ընէ նըւիրատուութիւններ ընել «Հայաստանի Երեխաներ» հիմնադրամին:

The Bank for Foreign Economic
Affairs of the USSR
Armenian Republican Bank

Account N° 70000006
«Armenian Children»
YEREVAN – USSR

«ՈՉՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԿԱՏԱԿ

– Ինչո՞ւ ես գնել այս ազռաւը, տօ՛:

– Նա մի երեք դար ապրում է անհոգ.
Թող անձա՛մբ տեսնի երեք դար յետոյ՝
Վերակառուցումն աւարտուե՞ց
Արդեօք...:

Ա. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ԵՒ ՀԱՑ ՈՒՍՈՒՑԻՉԻՆ ՄԵԾԱՐԱՆՔԸ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը, տօնեց իր աւանդական Մանուկներու Օրը եւ այս տարի տարբեր դիմագիծ մը տալով անոր մեծարեց նաեւ հայ ուսուցիչը:

Հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Յունուար 14, Կիրակի օր, Խփաս Թօնքէնի բերնէ – բերան լեցուն սրահին մէջ: Այս տարի տարբեր կարեւորութիւն մը տացած էր այդ օրը, Մարսէյլի Գարուն Մանկանց երգչախումբի ներկայութեամբ եւս:

Հանդիսութեան բացման խօսքը ըրաւ Մասնաճիւղին տաճնապետուհին Թուենուի իրենց միամեայ գործունէութիւնները եւ յայտնեց իրենց չնորհակալութիւնը եւ երախտագիտութեան զգացումները բոլոր այն նուիրատու եւ բարերարներուն, որոնք քաջալերելով զօրավիդ կանգնած էին իրենց այս գործունէութիւններուն իրագործման:

Մասնաճիւղիս տաճնապետուհին՝ Տիկին Էլէն Ֆաքրիկեան արտայայտեց նոյնը Ֆրանսերէնով, չնորհաւորելով ներկաները նոր տարին, որմէ յետոյ «Գարուն» երգչախումբի մանուկները բեմ բարձրացան իրենց խմբավար՝ Խաչիկ Եըլմազեանի հետ, որոնց դաշնակով կ'ընկերակցէր Տիկին Ժիւլիէթ Եըլմազեան երաժշտական բարձր հմտութեամբ:

Մարսէյլի հայ մանուկները երգով ու նուագով մեծ խանդավառութիւն ստեղծեցին հոծ բազմութեան մէջ եւ որոնք ուժգին ծափահարութիւններով գնահատուեցան:

Երախաները կարկանդակներով հիւրասիրուելէ վերջ, տաճնապետուհին խօսք առնելով բացատրեց, թէ ինչո՞ւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի այս մասնաճիւղը, այսօր մանուկներու այս աւանդական օրուան կուզար նաեւ կցելու հայ ուսուցչի, հայ դաստիարակի այս մեծարանքի օրը եւ աւելցուց.

«Ուսուցիչի մը կոչումը կը կայանայ մանուկը եւ մանկութիւնը սիրելուն մէջ: Իսկ հայ ուսուցչին այս կոչումին վրայ կուգայ բարդուիլ նաեւ իր լեզուին եւ իր ազգին սէրը եւ անոր փոխանցման գործը:

Սփիւռքի մէջ, արդի աշխարհի այս տարբեր եւ դժուարին պայմաններուն տակ, ցիր ու ցան գաղութներու մէջ աշակերտները համախմբել եւ անոնց տալ իրենց մայրենի լեզուին սէրը, հայ հունչը եւ հայ հոգին, որքա՜ն սրբազան գործ է:

Բոլորս ալ քիչ թէ շատ գիտակից ենք, թէ հայ ուսուցչի այս բոլորանուէր աշխատութիւնը, դժբախտաբար այնքան քիչ գնահատուած է եւ կամ երբեք չէ գնահատուած մինչեւ այսօր: Ձիւղ այս պատճառաւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի մեր այս մասնաճիւղն ալ, կրթասէր եւ հայրենասէր ըզգացումներով տոգորուած՝ մանուկներու աւանդական այս օրուան, ուզեց իր յարգանքի տուրքը մատուցանել գաղութիս միօրեայ վարժարաններու բոլոր հայ դաստիարակներուն»: Այս առթիւ բեմ հրաւիրեց գաղութիս վաստակաւոր Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանի հայ լեզուի երէց ուսուցչուհի՝ Տիկին Գեղանոյշ Գայթանճեանը, որ իր կարգին խօսք առնելով ըսաւ ի մէջ այլոց. – «Թոյլ տուէք որ այս հանդիսաւոր պահուն յանուն Լիոնի եւ Շրջակայից հայ ուսուցիչ – ուսուցչուհիներուս, նախ յայտնեմ մեր երախտագէտ չնորհակալութիւնը Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղին, որ այս տարի աւանդական Մանուկներու Օրուան կողքին աննախընթաց գաղափարն ունեցած է նաեւ տօնելու «Մեծարանքի Օր» հայ ուսուցչին նուիրուած:

Որպէս գաղութիս հայերէնի երէց ուսուցչուհին, փափաք յայտնուած է ինծի, որ օրուան խորհուրդը արտայայտող այս անզուգական առիթով թարգման հանդիսանամ հայ ուսուցչի խորհուրդներուն եւ զգացումներուն:

Հայերէնի Ուսուցիչ – Սփիւռքի մէջ – 20-րդ դարուն. ահա ամէնէն ապերախտ, սակայն ամէնէն նուիրական ասպարէզը, որուն անհուն սիրով կապուած է իր կոչումին գիտակից հայ ուսուցիչը, նկատելով հայ մանուկը իր հարազատը եւ վառ յոյսը հայ Սփիւռքին եւ ինչո՞ւ չէ հայրենիքին: Հետեւաբար ոչինչ կը խըզնայէ ան, հայ մանուկին տալու հայերէն դաստիարակութիւն – լեզուն, պատմութիւնը, ծանօթացնելով զայն իր նախնեաց բարքերուն ու աւանդութիւններուն. զուրգուրալով միշտ հայ մանուկին վրայ, որպէսզի ան կապուի հայ դպրոցին, հայ չրջանակին:

Ինչո՞ւ ապերախտ ասպարէզ է ան.– Երբ ժամանակին մեր ծնողքը մեզ կ'առաջնորդէին հայկական վարժարան, կ'ըսէին ուսուցչին.– «Միսը քեզի, ոսկորը ինծի»: Այժմ հակառակ հայ ուսուցչի չերմեռանդ, անկաշառ զոհողութիւններուն եւ նուիրումին, երախային անգիտակից քմահաճոյքին զոհն է հայ դպրոցը:

... Շատ դժուար է մեր գործը, սիրելի ծնողք: Այսօր կը խնդրենք ձեզմէ, ջանացէք տակալ եւ զոհ չերեւալ, վասնզի երբ այս ապերախտ չրջանը կը բոլորէ հայ պատանին, այնպէս սրտանց եւ գիտակցօրէն կը փարի հայ դպրոցին եւ հայկականութեան, փորձելով սրբագրել նախորդ տարիներու անփութութիւնը: Եւ ահա կը նոյնանայ Հայ դպրոցին եւ հայ ուսուցչին հետ, զանոնք նկատելով իր հարազատ տունն ու ընտանիքը· կը զղջայ եւ ոչինչ կը խնայէ այնուհետեւ ծառայելու հայ համայնքին: Լաւ գիտնանք որ հայ ուսուցիչը տարբեր սիրով կը կապուի իր ցեղին մանուկներուն, քանի որ անոնց մէջ կը տեսնէ հայ Սփիւռքի ապագան: Եւ ահա իր ջանքերը չատախ երբ չեն վարձատրուիր, յուսախաբութիւնը կը պատէ իր հոգին:

Ցարդելի հայ ծնողք, անգամ մը եւս կը խնդրեմ ձեզմէ որ տեղի չտաք երախային քմահաճոյքին, հաստատ կեցէք ձեր ըմբռնումներուն մէջ, տակացէք համբերութեամբ քանի մը տարի, մինչեւ որ ձեր զաւկին մէջ արթննայ հայ լեզուին հանդէպ սէրն ու գիտակցութիւնը:

Խաչատուր Աբովեան, հայ նոր գրականութեան հիմնադիրը, նշանաւոր մանկավարժ, լուսաւորիչ եւ կրթական գործիչ, տակի 170 տարի առաջ ըսած է.– «Ա՛խ, լեզո՛ւն, լեզո՛ւն որ չըլլայ, մարդ ի՞նչ բանի կը նմանի: Ազգը պահողը, իրարու միացնողը լեզու է ու հաւատքը: Լեզուդ փոխէ, հաւատքդ ուրացիր, ալ ինչով կրնաս ըսել թէ ո՞ր ազգէն ես: Ի՞նչ քաղցր, պատուական կերակուր ալ տան երախային, մօրը կաթը չաքարէն ալ անոյշ է, մեղրէն ալ: Մարդ կայ որ 10 – 12 լեզու գիտէ· բայց ի՛ր լեզուն ամէնէն լաւը կը նկատէ: Իր ազգականին հետ խօսելու ատեն, ամօթ կը համարի իր միտքը ուրիշ լեզուով արտայայտելը: Աչքիս լոյսը, գիտուն ու լուսաւորեալ մարդը ան է, որ իւրաքանչիւր լեզու յատակ կը խօսի: Եթէ քու լեզուդ յատակ խօսիս վնաս կ'ունենա՞ս...: Կը կարծես թէ խելքդ ձեռքէ՞դ պիտի առնեն, թէ՝ սորված իմաստութիւնդ չո՛ւրը կը թափի: Ֆրանսացին, Անգլիացին, Գերմանացին եթէ կը սիրեն ու կը գովեն լեզուդ, ուրեմն քանի՞ պատիկ դուն ալ սիրելու ու գովելու ես զայն: Աբովեան կը շարունակէ.–

– «Ձեզի կ'ըսեմ, Հայոց նորահաս սերունդներ, ձեր անունին մեռնեմ, ձեր արեւին զուրպան, տասը լեզու սորվեցէ՛ք, ձե՛ր լեզուն, ձեր հաւատքը ամո՛ւր պահեցէք: Լեզու մը ի՞նչ է որ մարդ չկարենայ սորվիլ...»: Նոյն ոգիով կ'արտայայտուի Յովհաննէս Շիրազ իր «Պատմամ Արտաշահմանի Հայութեան» հատուածին մէջ (Տիկին Գայթանճեան կարդաց այդ հատուածը):

Վաստակաւոր ուսուցչուհի Տիկին Գեղանոյշ Գայթանճեանի խօսքերէն յետոյ, մանուճիւղին տաճնապետուհին բեմ հրաւիրեց Լիոնի եւ Շրջակայից միօրեայ վարժարաններու ուսուցիչ կամ ուսուցչուհիները անոնց նուիրելով մէկմէկ վարդ եւ յիշատակ մը, որոնց չարքին էին նաեւ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Եըլմազեան, որոնք՝ իրենց կարգին կը փոխանցէին իրենց երաժշտական գիտելիքները եւ հայ երգը մանուկին:

Հուսկ, Տէրին, Սէն – Մօրիս եւ Լիոնի միօրեայ վարժարանի տաղանդաւոր աշակերտները բերին իրենց մասնակցութիւնը երգ, պար եւ արտասանութիւն: Տեղի ունեցաւ հանդանակութիւն, որմէ յետոյ Կաղանդ Պապան բաշխեց նուէրներ ներկայ բոլոր երախաներուն:

Ներկաները զոհունակ վերադարձան իրենց բնակարանները օրուան յառաջացած ժամերուն:

ԵՒՓԻՄԻ ԳԱՍԱՊԵԱՆ

(Շար. Ա. Էջէն)

թօթափել, վերակազմակերպուիլ ու աշխատանքի լուրջ ծրագիր մը մշակել, ապերի ժողովուրդը ղեկավարելու գործին մէջ կարեւոր դժուարութիւններ պիտի ունենայ: Այս հաւանականութիւնն ալ կը ծառայէ միայն տիրող անորոշութիւնը աւելցնելու եւ շեշտելու հեղինակութեան բացակայութիւնը որ արդէն գոյութիւն ունի:

Նման կացութեան մը մէջ Մոսկուա կրնայ աւելի տիրել, նաեւ կրնայ աւելի մեծ խանդավառութիւններու դէմ յանդիման գտնուիլ···: Որովհետեւ եթէ ժողովուրդին յուզումներն ու խանդավառութիւնը չղեկավարուին առողջ մտածումի տէր խմբակի մը կողմէ, կովկասի մէջ ընդհանուր խառնաշփոթ կացութիւն մը կրնայ ստեղծուիլ» կ'ըսէ «Միլլիյէթ»ի թղթակիցը:

Մ. Ալի Պիրանտ դիտարկումներուն համաձայն, Մոսկուա դիտակից է Ազըրբէյճանի մէջ հեղինակութեան պակասին պատճառելիք անպատեհութիւններուն. առաջ որպէս զարման կոմունակից է որ ծայրայեղ տարրերէն զատած ժողովրդական ճակատը յառաջիկային ձեռք առնէ երկրին ղեկը:

Ներկայիս սպասուած ամէնէն զժուարին որոշումը այն է թէ այս անգամ ի դին Հայերու հակազդեցութեան Ղարաբաղ Ազրբէյճանի պիտի ձգուի՞ թէ ոչ:

Ու տակիա դիւրին գործ չէ քնաւ, որովհետեւ այս անգամ վախ կայ որ Հայերը որոնք մեծամասնութիւն կը կազմեն, արիւնալի արարքներու ձեռնարկին:

Այս դիտարկումներէն մեկնելով, Մ. Ալի Պիրանտ կ'եզրակացնէ. – «Հասած է պաղարիւն մտածումի ու յետագային համար միջոցներու ձեռնարկելու ժամը: Յատկապէս, Թուրքիոյ նման երկրի մը համար որուն մէկ ծայրը Կովկասի մէջ կը գտնուի, ու ամէն մէկ փոթորկումի ազդեցութիւնը կը կրէ, բոլոր տեսակէտներէն ծայր աստիճան կարեւոր է շուտափոյթ լուծում մը:

Սակայն ցաւալի է որ ոչ մէկ լուծումի հեռանկար կայ. ոմանք հարցին կը մօտենան միմիայն զգացական մղումով, իսկ ուրիշներ միայն ընդհանուր բաղաքականութիւններու դիտանկիւնէն»:

⁂

*Ազրբէյճանի մէջ զօրքին ներկայութիւնը «Պերեսթրոյկայի կողմէ Ազրբէյճանի զբաւումը» խորագրուած բաժինի մը նիթ հայթայթած է «Իֆիպիւնէ Տօղրու»ի Յունուար 28–ի թիւին: Հոն նախ կը խօսուի Յունուար 26–ին տեղի ունեցած հաւաքոյթի մը մասին, ուր Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը հակառակ սպասումներու, մէկուկէս ժամ վերակառուցումի եւ հրապարակայնութեան մասին ճառած է, առանց «Ազրբէյճան» անունը յիշելու. ոչ մէկ բառ արտասանած է Խորհրդային Միութեան զօրքերու ներկայութեան մասին:

Տիրող յուսախաբութիւնը չեչեխ եաք չաթթաթերթը կ'աւելցնէ թէ թուրք կառավարութեան դիրքը յայտնի դարձած էր արդէն ամիս մը առաջ, երբ սպայկոյէն տրուած լուրով մը կ'ըսուէր թէ թուրք բանակին վտանգի վերլուծումը բնոյթ փոխած է, այսինքն Թուրքիոյ զինուորական ռազմավարութիւնը դարձած էր դէպի Հարաւ: Ինչպէս ծանօթ է, Թուրքիա փակելով Եփրատի դէպի Սուրիա եւ Իրաք հոսքը, բուռն հակազդեցութիւններու ծնունդ տուած էր, նոյնիսկ խօսեցնելով բախումներու հաւանականութեան մասին:

Շաթթաթերթը կը նկատէ թէ կառավարութիւնը որ հաւատարմօրէն կը հետեւի Ամերիկայի գծած քաղաքական ուղեծրին, այս անգամ չփոթած է: «Թուրքիա ունի նաեւ բրտական հարց մը: Մ. Ըլմազի համաձայն հակազդել խորհրդային Միութեան Ադրբէյճանի միջամտութեան, սկզբունքի հարց մըն էր: Թուրքիա չէր կրնար «չես կրնար արիւն թափել Ադրբէյճանի մէջ» ըսել: Կրնար նոյն բանը իրեն ըսող մըն ալ գտնուիլ եւ մանաւանդ այս կեցուածքը կրնար միայն խօսքի մակարդակին վրայ չմնալ ու որեւէ կերպով ներգուկի փոխակերպուիլ: Այսպէս, Թուրքիոյ դիրքորոշումը ճշդող ազդակ մը կ'ըլլար բրտական հարցը զինուորական ճամբով լուծելու իր բաղաքականութիւնը» կ'ըսէ յիշեալ չաթթաթերթը ու կը չարունակէ. –

«Մեծ Պետութիւններու առջեւ գլուխ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱԾՈՒԹ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓրԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1 – 6)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԾՐԱԳԻՐ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէն ու կառավարութիւնը բնակչութեան քընարկման ներկայացուցած են տնտեսական ճգնաժամէն ձերբազատուելու ազգային ծրագրի նախագիծ մը:

Ծրագրին մէջ նախատեսուած է զործնական քայլեր առնել արտաքին զործնական նոր ձեւերու անցնելու, ըստիւնքհայութեան հետ կապերը ամրապընդելու նպատակով:

Համազգային ծրագրի նախագիծը բաղմազան է: Օրինակ, «Վերականգնում» ծրագիրը մշակուած է երկրաշարժի հետեւանքները վերցնելու եւ ծայրայեղ պայմաններու մէջ միջազգային փորձառութենէն օգտուելու համար:

«Պարէն» ծրագիրը նախատեսուած է պիւզանտեսական ճիւղին մէջ տնտեսական նոր յարաբերութիւններու արմատաւորման միջոցով լուծելու համար սըննդեղէնի պահանջը բաւարարելու խնդիրը: Նոր մօտեցումներ կ'իրագործուին սպառողական չուկան կայունացնելու, լայն սպառման ապրանքներու արտադրութիւնը եւ ծառայութեանց զարգացումը արագացընելու նկատմամբ:

Նկատի առնելով բնակչութիւնը բնակարանով ապահովելու սուր հարցը եւ աւելի քան 220 հազար վախտականներու առեղծած բարդ կացութիւնը ճչզրտուած են մտցուին «Բնակարանային» ծրագիրի»ին մէջ:

«Փոխադրամիջոց եւ հաղորդակցման ուղիներ» ծրագրով նախատեսուած է չինել նոր երկաթուղիներ եւ կառուցուիներ, կամուրջներ, բանալ օդային նոր դիծեր:

Մշակուող «Արտաքին տնտեսական կապերը» ծրագիրը կը նախատեսէ ազատ ձեռնարկատիրութեան սկզբունքներու արմատաւորում, արտածումներու յատկացում, օտարերկրեայ ընկերութիւններու հետ համատեղ ձեռնարկութիւններու ըստեղծում, սահմանամերձ առեւտուրի զարգացում, ինչպէս նաեւ արտասահմանի հետ փոխ չհաւասար տնտեսական ու թէքնիք համագործակցութեան ընդլայնում, միջազգային ցուցահանդէսներու եւ աճուրդներու կազմակերպում:

Ազգային ծրագիրը կը ներառէ նաեւ այնպիսի ծրագրեր, ինչպիսիք են «Աչխատանք», «Բնապահպանութիւն», «Ուժանիւթ», «Առողջապահութիւն», «Զբօսաշրջութիւն» եւայլն:

Կուսակցութիւնն ու կառավարութիւնը կոչ ըրած են դործօն մասնակցութիւն բերել Հայաստանի տնտեսութիւնը ճզընաժամէն դուրս հանելու ազգային ծրագրի մշակման:

Առաջարկութիւնները եւ նկատառում – նները կարելի է մինչեւ Փետրուար 15 ղրկել «Պետպլան» (Պետական Ծրագրաւորում):

FR3

Samedi 10 Février à 14 heures
RENCONTRES
par Pauline Zeinebb-Toureh
et Mustapha Tossa
SPECIAL ARMENIE

— C. B. A. F. —
Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL
au Théâtre de l'Hôtel de Ville
d'Asnières
Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Levon KATERJIAN
de LOS ANGELES
avec son orchestre
et *ELIA PEHLIVANIAN*

le Vendredi 16 février à 20 h 30

Prix des places : 100 et 150 Frs.

Réservations :

47. 99. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Պր. Փիէռ Թերզեան 500 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի Սիրարփի Մարկոսեանի մահուան առթիւ, նոյն առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Սուրէն Սէրիք 200 Ֆր.:

Պր. Ժան Քինոսեան 3000 Ֆրանք, Պր. Ժան Փրիէօր 100 Ֆրանք, Պր. Կրեկուար Ազար 750, Տիկին Լ. Խաչերեան 500, Պր. Ժ. Պ. Զիլինկիրեան 500, Տիկին Ժանէթ Բժշկեան 200, Տիկին Հայկանոյշ Կարապետեան 300 Ֆր. Ո. Քսայեանի յիշատակին: Պր. Ժիլպէռ Կիւմչն 200 Ֆր. Վարդան Կիւմչեան մկրտութեան առիթով, Պր. Հայկօ Թուղլաճեան 500 Ֆր., Տիկին Մարի Տէվլէթեան 300, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 100 Ֆր. Հայաստանի զոհերու յիշատակին, Պր. Կարապետ Աչըքեան 500 Ֆրանք նոյն առիթով, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Ազարեան 300 Ֆր. Ի. Գազազպաշեանի յիշատակին, Պր. Գէորգ Թորոսեան 500 Ֆր. Շահինեանի յիշատակին,:

Տէր եւ Տիկին Գամեր եւ Տէր եւ Տիկին Տիրան Գոչեան 500 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի Անժէլ Դերձակեանի մահուան առիթով:

Ս. ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Փետրուար 10, տօն է Սրբոցն Սարգսի Զօրավարին եւ Որդւոյ Նորին Մարտիրոսին եւ Զորեքտասան վկնուտուրացն.

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

⁂

Կիրակի օր, Փետրուար 11, Ե. Կիրակի Չկնի ծննդեան

Այսօր, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ, հիւրընկալ Փարիզ գտնուող՝

ԱՐՑԱԽԻ ԹԵՄԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

ՊԱՐԳԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ՑԱԽԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը, կը խոնարհի իր հայրենակից, Վասպուրականի արժանաւոր զաւակ, բազմակողմանի յատկութիւններով օժտուած, որպէս դրող, բանաստեղծ, մեծ հոդեւորական, երեսուն տարիներու Պատրիարք, Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ վանքի:

ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆի

դագաղին առջեւ:

Յատկութիւններ իր բոլոր հոդեւոր եղբայրներուն:

Այս տխուր առիթով Միութիւնս կը նուիրէ՝ «Ցառաջ»ի բարգավաճման 300 Ֆրանք, Մարսէյլի Համազգայի դպրոցին 200 Ֆր.:

⁂

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլլի «Էլէն Բիւզանդ» մանուճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ բժշկուհի՝ Սեդա Թիրեաքեանին, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թիրեաքեանին, Պր. Հրայր Ճանկէօզեանին, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Զերկանեանին իրենց մօր, հօրաքրոջ եւ խնամիին՝ Գայեանէ Թիրեաքեանի մահուան առթիւ:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS
DE LA M.C.A.

Հանդիպում
Rencontre avec
ՄՈՎՍԷՍ ՊԷԶԱՔՃԵԱՆ
MOVSES BETCHAKDJIAN
à l'occasion de la parution de
son ouvrage
«Les hirondelles n'auront pas peur des épouvantails»
«Ծիծեռնակները պիտի չսարսափին խրտուիլակներէն»

Avec la participation de
ԱՐԱ ԳՐԻԿՈՐԵԱՆ
ARA KRIKORIAN

Vendredi 16 Février, à 20 h 45

Présentation, Intervention
Lecture d'extraits de l'ouvrage
Débat - Signatures

— ENTREE LIBRE —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

INALCO
Institut National des Langues
et Civilisations Orientales

«HISTOIRE DE LA LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE»
1932 - 1939
par M. K. Beledian

Ces cours hébdomadaires commencent à partir du lundi 12 février 1990 au Centre Universitaire Dauphine, 1er étage Salle B 110 de 18.30 à 20.30. M° Dauphine.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10-11

SAMEDI-DIMANCHE
10-11 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
930 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.208 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.208

ԵՐԵՒԱՆ

ՈՉ ՄԷԿ ԲԵՌՆԱՏԱՐ ՕԴԱՆԱՒ ԹԱՄԱՆԵՑ

ԲԱՔՈՒ

ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՎԱՏԹԱՐԱՑՈՒՄ

Ամերիկահայ աղբիւրներէ տեղեկացած էինք, առջի օր, («Յառաջ», Փետրուար 6) թէ Մոսկուա «թեքնիք պատճառներով» չէր արտօնած ամերիկահայ հօթը կազմակերպութեանց եւ Գիրզ Գրիգորեանի կողմէ արտադրուած օդանաւին ժամանումը Երեւան: Հինգշաբթի ալ, Լոնտոնէն կը տեղեկանայինք որ Անգլիայէն մեկնելիք բեռնատար օդանաւն ալ արտօնութիւն չէ ստացած եւ Ուրբաթ առաւօտ ալ (Փետրուար 9) այս լուրերը կը հաստատուէին Երեւանէն, ուր ցաւով կը յայտնուէր թէ բեռնատար ոչ մէկ օդանաւ կը հասնի Երեւան, օրինակ՝ կ'ըսուէր մեզի, Հինգշաբթի օր պոյինգ մը պիտի գար եւ չեկաւ: Նոր խորհրդածութիւններու հարկ չկայ այս ուղղութեամբ, բայց, երբ մեր անպատասխանատու թեթեւսոլիկութեան պատճառաւ օտար մամուլի օրգաններն ալ սեւ ճերմակի վրայ կը գրեն որ (տես՝ «Ժուռնալ տի – Տիմանշ»ի թղթակցութիւնը Յունուար 21–ին կ· Դալլաքեանի նամակը այդ առընչութեամբ «Յառաջ»ի Յունուար 31–ի թիւով), ամիսներէ ի վեր նման բեռնատար օդանաւեր պէտք կը փոխադրեն Հայաստան...: Ոչ ոք չնախատեսե՞ց որ հարցը հոս կըլլայ յանգիլ, եւ օրին մէկը կաթ կամ վերմակ ալ չկարենանք ղրկել Հայաստան:

***

Հինգշաբթի իրիկուն շուրջ 2000 հոգի բողոքի ցոյց մը ըրած են, ինչպէս գրած էինք երէկ, որպէսզի անպայման թռանները երթեւեկը դէպի Ազատ եւ Կամօ վերսկսի: Այս առընչութեամբ, նոյն իրիկունը հեռատեսիլէն ելոյթ ունեցած են Դաւիթ Վարդանեան եւ Համբարձում Գալստեան: Մի թիւնկ մըն ալ տեղի պիտի ունենար Ուրբաթ օր:

***

Ադրբեջանի մէջ կացութիւնը վատթարացած է եւ գործադուլը ամբողջական է Բաքուի բոլոր ձեռնարկութեանց մէջ, կը հաստատէ «Իզվեստիա»: Երկաթուղին ալ չի բանիր եւ զինեալ խմբակներ կրկին հրապարակ ելած են:

Միւս կողմէ բաւական բուռն բանավէճ մը ծագած է Լիկաչովի եւ Շեվարնաձէի միջեւ Թիֆլիսի Ապրիլ 9–ի ծանր միջադէպերու շուրջ: «Պրաւդա»ն է որ կ'արձագանգէ, 500 հոգիի ներկայութեամբ տեղի ունեցած այս վէճին: Մինչեւ եռեքշաբթի, ամէն ինչ յստակ էր: Կար տեղւոյն վրայ կազմուած քննիչ յանձնախումբ մը եւ խորհրդային Մորհրդարանի յանձնախումբը եւ երկուքն ալ այն եզրակացութեան յանգած էին, որ զօրք ղրկելու հրամանը՝ զեկավարներու սեղմ խմբակի մը կողմէ տրուած էր (Լիկաչովի նախագահութեամբ) Ապրիլ 7–ին: Ըստ այս քննութեան, այդ օրը Կորբաչով Լոնտոն էր եւ Շեվարնաձէն ալ իրեն կ'ընկերանար: Սրտ, Լիկաչով յանկարծ պոռթկացած է եւ ըսած· – «Շատ յստակ է որ նման կարեւորութիւն ունեցող որոշում մը խմբակի մը կողմէ չի տրուիր: Բազմաթիւ ընկերներ դիտեն որ նոյն օրը եւ կը չեչեմ նոյն օրը՝ Ապրիլ 7, Թիֆլիսի վերաբերող քաղաքական յանձնաժողովի նիստ կար եւ մեզի ըսուեցաւ որ վրացի ընկերներու դիմումին (զօրք ղրկել) արդէն դոհացում տրուած էր:

Լիկաչով այն աստէն կրկին կը պոռթկայ· «Ի՞նչ կրնայի ընել երբ չորս միլիոն մարժում են այն վարկածը, թէ իբր Հայաստանը հողային պահանջ ունի Ադրբեջանի նկատմամբ: Հարցը Արցախի ինքնորոշման իրաւունքի իրականացումն է եւ դաղութատիրական լծից ազատագրուելու պահանջը:

Հայ զրոյցները յիշեցնում են երկրի զեկավարութեան կողմից չդատապարտուած եւ քաղաքական դնահատական չստացած սումգայիթեան եոօրեայ սպանդի, անպատժելիութիւնից ծնուած Բաքուի ջարդերի մասին:

«Սումգայիթին» ու «Բաքուն» 20–րդ դարասկզբին Երիտթուրքերի՝ հայ ժողովրդի վրայ գործադրած ցեղասպանութեան չարունակութիւնն են, մարդու եւ մարդկայնութեան հանդէպ գործուած աններելի յանցանք, որը դեռ սպասում է ձեր լիաձայն դատապարտութեանը, աշխարհի ժողովուրդների դատապարտութեանը, – ասւում է դիմումում:

Նշւում է, որ Լեռնային Ղարաբաղը երկու տարի, իսկ հայկական Հանրապետութիւնը աւելի քան 5 ամիս Ադրբեջանի կողմից դնւում են շրջափակման մէջ, կենտրոնական կառավարութիւնը ոչ միայն չի իրականացնում շրջափակումը վերացնելու մասին ընդունուած որոշումները, այլ աւելին, նոյնիսկ չի համաձայնում Երեւանի օդանաւակայանով Հայաստան հասցնել լայնածաւալ միջազգային օգնութիւնը:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԳՐՈՂՆԵՐԻ ԴԻՄՈՒՄԸ

ԵՐԵՒԱՆ (Փետրուար 9, ժամը 13·30)

Այսօր «Գրական Թերթ»ը հրապարակել է հայ գրողների համաժողովի դիմումը համայն աշխարհի գրողներին, մշակոյթի գործիչներին:

Դիմումի մէջ նշւում է, որ այս էլ երկու տարի, «աշխարհի աչքից ծածկւում է իրականութիւնը, ծածկւում է բոլոր միջոցներով՝ լինեն դրանք Մորհ· Միութեան կոմունիստական կուսակցութեան քաղբիւրոյի եւ Գերագոյն Մորհրդի որոշումները, թէ կենտրոնական հեռուստատեսութեան, մամուլի, լրատուական միւս մարմինների հաղորդագրութիւնները, որտեղ չարունակ կեղծւում, աղաւաղւում է Ղարաբաղեան չարժման էութիւնը, այն ներկայացւում է որպէս մի խումբ էկսթրեմիստների դաւադրութիւն, Ադրբեջանի հանդէպ հողային յաւակնութիւններ, վերակառուցմանը խանգարող թշնամական քայլ եւ, որ ամէնից վիրաւորականն է, ջանում են ամէն կերպ պահպանել երկու կողմերի զուգակշռութիւնը՝ հաւասարութեան նշան դնելով արդարի եւ անարդարի, ագատարաղձի եւ ագատագրողի, զոհի եւ զահճի միջեւ»:

Դիմումի հեղինակները զայրոյթով մերժում են այն վարկածը, թէ իբր Հայաստանը հողային պահանջ ունի Ադրբեջանի նկատմամբ: Հարցը Արցախի ինքնորոշման իրաւունքի իրականացումն է եւ դաղութատիրական լծից ազատագրուելու պահանջը:

Հայ գրողները յիշեցնում են երկրի զեկավարութեան կողմից չդատապարտուած եւ քաղաքական դնահատական չստացած սումգայիթեան եոօրեայ սպանդի, անպատժելիութիւնից ծնուած Բաքուի ջարդերի մասին:

«Սումգայիթին» ու «Բաքուն» 20–րդ դարասկզբին Երիտթուրքերի՝ հայ ժողովրդի վրայ գործադրած ցեղասպանութեան չարունակութիւնն են, մարդու եւ մարդկայնութեան հանդէպ գործուած աններելի յանցանք, որը դեռ սպասում է ձեր լիաձայն դատապարտութեանը, աշխարհի ժողովուրդների դատապարտութեանը, – ասւում է դիմումում:

Նշւում է, որ Լեռնային Ղարաբաղը երկու տարի, իսկ հայկական Հանրապետութիւնը աւելի քան 5 ամիս Ադրբեջանի կողմից դնւում են շրջափակման մէջ, կենտրոնական կառավարութիւնը ոչ միայն չի իրականացնում շրջափակումը վերացնելու մասին ընդունուած որոշումները, այլ աւելին, նոյնիսկ չի համաձայնում Երեւանի օդանաւակայանով Հայաստան հասցնել լայնածաւալ միջազգային օգնութիւնը:

«Ակտիւորով, – ասւում է դիմումի մէջ, – կոբզանաարար երկրաշարժից արդէն կիսաւեր Հայաստանի ժողովուրդը մատնւած է անելանելի վիճակի, իր անօթեւան եւ անտունդ մնացած ձմրան ցրտում սառցող աղէտեալներով, օրէց օր աւելացող եւ Ադրբեջանից վանդալների ձեռքից հազիւ մազապուրծ արդէն 300·000–ի հասնող փախստականներով իր Հանրապետութեան սահմաններին Ադրբեջանի հրոսակախմբերի կողմից պարբերաբար տեղացող կրակոցների առկայութեամբ»:

Աշխարհի գրողներին, մշակոյթի գործիչներին դիմումով տեղեակ է պահւում, որ Ղարաբաղում արտակարգ դրութիւն յայտարարելու միջոցով, զէնք ու զօրքի հսկողութեան տակ Ղարաբաղի ժողովրդին ստիպում են ենթարկուել «Խորհ· Միութեան Գերագոյն Խորհրդի 1989 թ· Նոյեմբերի 28–ի ապօրինի, հակադեմոկրատական որոշմանը», աղգային ինքնորոշման օրէնքներով ապրող Լեռնային Ղարաբաղը մղելով դէպի եա, դէպի զրկութատիրական լուծը կրելու կարդավիճակ: Ի նչան բողոքի Ղարաբաղը քաղաքացիական անհնազանդութիւն է յայտարարել, հաստատ մնալով իր «մահ կամ ազատութիւն» կարգախօսին:

Դիմումի մէջ նշւում է, որ կենտրոնը ըստ երեւոյթին որոշել է Ադրբեջանում խորհրդային կարգերի տապալումը կանխող զինուորական միջամտութեան եւ ազած զոհերի համար քաւութեան նոխազ դարձնել Լեռնային Ղարաբաղը եւ լուծել «հայկական հարցը» այս անդամ էլ սոյն տարբերակով:

Հայ գրողները յոյս են յայտնում, որ 1989 թ· դեկտեմբերեան ազէտի օրերին մեզ օգնութեան ձեռք մեկնած աշխարհը յանձինս մշակոյթի գործիչների, այսօր էլ պայքարի, Ֆրանցի, Նանսենի, Վէրֆէլի, Պրեսովի, Սախարովի օրինակով իր ձայնը կը բարձրացնի ի պաշտպանութիւն անթիւ քաղաքակրթութեան արժէքների վայրի ցեղերի հորդաներից փրկող եւ մինչեւ մեր օրերը հասցնող հայ ժողովրդի:

***

Իրաւղութիւնը Հանրապետութիւնում մնում է անփոփոխ: Փետրուարի 7–ին Նորաչէնի հանդոյցով Հայաստան է մտել ընդամէնը մէկ գնացք, որից յետոյ երթեւեկութիւնը նորից դադարել է:

Վրաստանից Փետրուարի 6 եւ 7–ին Հայաստան է ժամանել 31 գնացք:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Տ· Լ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ· ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՀ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

Ուրբաթ առաւօտ, Փետրուար 9–ին, Երուսաղէմի ժամով՝ 10–ին, միաբանութեան ժողովը պատրիարքական տեղապահ կ'ընտրէր Միացեալ – Նահանգներու Արեւելեան Թեմի առաջնորդ Թորգոմ Արք· Մանուկեան:

70–ամեայ նորընտիր տեղապահին քահանայութեան ձեռնադրութեան յիսնամեակը նչուեցաւ Կիրակի օր, Յունուար 28–ին Նիւ – Եորքի Ս· Վարդան Մայր տաճարին մէջ: Կազմակերպիչ յանձնախումբին պատուոյ նախագահն էր Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Շնորհք Արք· որ այս առթիւ Ամերիկա գացած էր: Հանդիսութեան ընթացքին կը յիշուէր նաեւ արեւելեան թեմի իր առաջնորդութեան 25–ամեակը:

Թորգոմ Արք· ծնած է Փետր· 1918–ին Իրաքի մէջ: Ազգանի անունով Ակոփք, հայրը Յովհաննէս եւ մայրը Ներկիզ: Յաճախած է Իրաքի Թարգմանչաց Վարժարանը: Նոյեմբեր, 1931–ին Իրաքի Առաջնորդութեան յանձնարարութեամբ կը մեկնի Երուսաղէմ եւ կը դառնայ Ժառանգաւորաց սան: 1939 Փետրուարին երբ կը վախճանի Երուսաղէմի Պատրիարք Թորգոմ Արք· Գուշակեան, նոյն տարուան Յունիսի 29–ին Մեսրոպ Եպիսկ· Նշանեանի ձեռամբ կուսակրօն քահանայ կը ձեռնադրուի եւ կը ստանայ Թորգոմ անունը: Ս· Յակոբեանց Միաբանութեան եւ Ժառանգաւորաց վարժարանի մէջ պաշտօններ կը ստանայ, նախ Կրօնի ուսուցիչ, յետոյ Սրբոց Յակոբեանց տպարանի տեսուչ, «Սիոն» ամսագրի խմբագրապետ, վարժարանի փոխ – տեսուչ եւ 1946–ին վարդապետ կը ձեռնադրուի: 1948–ին, Տիրան Արք· Ներսոյեանի հրաւէրով Ամերիկա կ'երթայ ու հոն բազմաթիւ պաշտօններ վարելէ վերջ 1962–ին Էջմիածնի Մայր տաճարին մէջ Վազգէն Ա· Կաթողիկոսի ձեռամբ Եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի եւ 1966–ին կ'ընտրուի Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ, պաշտօն զոր կը վարէ ցայսօր:

Հոդեւորականը է նաեւ բանաստեղծ՝ (Շէն – Մահ Ծածկանունով) հեղինակն է «Վանքի Օրեր» քերթողական հատորին:

Համաձայն հայեւաղերի վերջին բախտահները պատճառ եղած են որ հարուած կրեն Թուրքեւխորհրդային սահմանային առեւտուրի ծրագիրները: Նախիջեւանի բախտները արդելք հանդիսացած են որ կիրարկուի այս ինքնաւար հանրապետութեան եւ Թուրքիոյ միջեւ անցք մը բանալու որոշումը: Միւս կողմէ, Խորհրդային Միութիւնը վերջում այս խընդ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՆԿԻՒՆԱԴԱՐՁ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Բ.

Արեւելեան Եւրոպայի համայնավար վարչակարգերու կրած յանկարծական ու բուռն ցնցումները ու տեղ – տեղ տապալումները ինչպէս եւ պերեստրոյկայի ու կլասնոստի փորձարկութիւնները՝ յետդափոխական կացութիւն մը ստեղծած են թէ՛ այդ երկիրներու եւ թէ ալ ընդհանուր Եւրոպայի մէջ: Մեծ է փորձութիւնը փրփրամիտ մասնագէտներու, ամէն օր քաղաքագէտներու եւ ներշնչեալ լրագրողներու երեւակայութեանց մէջ՝ մարգարէանալու եւ իրենց սրտին ցանկութիւնները իրականութեան հետ չփոթելու: Վրիժառու եւ պատանեկան ծայրայեղութեանց դիրքերու վրայ կեցած մարդիկ առանկ առիթներու կը սպասեն պատմութենէն ուժ առնելու եւ զօրացնելու իրենց խարխուլ հիմերը: Դժբախտաբար սակայն ոչ մէկ ազդանշան եկած է մեզի Պատմութեան խորհրդաւոր, անխմանալի հաստատուածներու մեհեանները որ արտօնութիւնք որեւէ նախատեսութիւն կամ դուշակութիւն ընելու, պարզ այն պատճառաւ որ փոփոխութիւնները չատ յանկարծական եղան ու առիթ չտուին որեւէ տեսական պատրաստութեան, քան մը որ միշտ կանխած է մեծ յեղաշրջումները: Առանց Ժան – Ժակ Ռուսոյի, Մարքսի եւ Ինկելսի, առանց նոյնիսկ Հիթլէրի եւ բազմաթիւ այլ մարդոց տեսաբանական գրութիւնները՝ կարելի չէ բացատրել վերջին երկու հարիւր տարուան պատմական մեծ յեղաշրջումներու ծնունդն ու զարգացումը: Բարեբախտաբար կամ դժբախտաբար մարդկութեան համար, Միխայիլ Կորբաչով տեսաբան միտք չէ եւ չկայ հրապարակի վրայ իրմէ որեւէ տեսաբանական գրութիւն որ ընկերվարական – դաշափարական որեւէ նորոգում կամ յեղափոխութիւն զուտ տեսութեանց վրայ դաղափարական որեւէ նորոգում կամ յեղում բերէ: Մեր համոզումը այն է որ Պատմութեան մղիչ ուժը Գաղափարն է (այս բառը գլխագիր կը գրենք ոչ թէ անցեալ դարու կամ Սիամանթոյական կէս – միտիք ու գերբնական որակի մը ներդոյութիւնը թելադրելու համար մարտածումի ոլորաններու մէջ՝ այլ պարզապէս չեշտելու համար այդ բառին վայել քիչ մը աւելի կարեւորութիւնը. կրնայինք բառը առորագծել, սակայն մեր մտաներու տակ գտնուող կիսագրագէտ այս բառասարքիչ մեքենան որ word processor կը կոչուի գիծ չի կրնար քաշել...), կամ աւելի ճիշդը՝ դաղափարաբանութիւնը, եւ ոչ այնքան Մարքս Հոգին կամ մեծ մարդիկը կամ գինուորական զօրութիւնը կամ տնտեսական ազդակները եւ կամ նոյնիսկ դասակարգային պայքարը՝ որուն պէտք է հաւատանք եթէ ուղղափառ ընկերվարական մտածողութիւնը լուրջի կ'առնենք: Կասկած չկայ որ Պր. Կորբաչով չատ իրատես, արդիական ու մեքենավարժ թեքնիչըն մըն է, նոր ժամանակներու յարմար խմբագականութիւն մը եւ որուն լեզուն Ամերիկացիք չատ լաւ կը հասկնան: Իրականութեան մէջ, այդ լեզուն չատ տարբեր չէ այն կոկիկ բարբառէն որ կը գործածէ Պր. Ֆաքուեամա որուն ահաւոր տպաւորութիւնը դաղափարաբանական ու նոյնիսկ բարոյական հարցերու նկատմամբ՝ զարհուրելի է, հարուստ մարդու հիւանդագին ինքնաբաւարարութիւն մը՝ որ փոխադրուած մտաւորական կալուածին մէջ, պատուհասի պէս կը յուսահատեցնէ մարդկային սրտի բոլոր երազները:

Այնպէս որ նոր ազատախոհութեան մը (լիպէրալիզմ), նոր ժողովրդավարութեան մը պահանջը աւելի քան երբեք դպալի է այս օրերուն՝ Եւրոպայի բայց մանաւանդ Խորհրդային Միութեան մէջ: Եւրոպան, հակառակ լրագիրներու եւ վարչապետներու քարոզչութեան, դեռ բաւական հեռու է լիովին ժողովրդավար ըլլալէ: Ժողովրդավարութեան խարխափակզբունքներէն մին՝ այն է որ ընկերութիւնը կառավարող դեկավարները հաշուետու պէտք է ըլլան գիրենք ընտրող ժողովուրդին, սկզբունք՝ որ չատ տարտամ կերպով կ'իրադործուի այսօր: Իտալիոյ մէջ, օրինակի համար, իշխանութիւնը ապակառուած դիւանակալութեան մը կը կոթնի իր դիրքն ու հեղինակութիւնը ապահովելու համար, ինչպէս կը չեշտէ Բօլ Հըրսթ վերոյիշեալ իր գրութեան մէջ: Միացեալ – Նահանգներու պարագային, Նախագահ Պուշ ընտրուեցաւ քուէ տալու իրաւասութիւն ունեցողներու հարիւրին քանին ձայնով միայն, քաղաքական բարձր պաշտօնները բաց են միայն մեծահարուստներու համար՝ որոնք երկրին բնակչութեան մէկ հինգ տոկոսը կը կազմեն: Տարբեր չէ Անգլիոյ պարագան: Այս երկիրները ժողովրդավար են ու չեն նոյն ժամանակ: Որքան ատեն որ կառավարող իշխանութիւնը չէ ապակեդրոնացած ու big business–ի հետ իր սերտ կապերը չեն չէզոքացուած՝ այնքան ատեն ժողովրդավարութիւնը ջուրի ձայն պիտի դայ անոնց: Արմատական փոփոխութիւններու պահանջները կը սողոսկեն արդէն այդ բնակչութիւն – ներու լեզուին ու մորթին տակէն եւ հիմա որ միջազգային համայնավար սպառնալիքն ալ վերցուած է անոնց սահմաններէն՝ այսօրուան սիրական զազափարաբանութեան, այսինքն ազատախոհական ժողովրդավարութեան ապագան չատ հատանաբար փոթորկոտ տատնամեակներու վրայ երկարի:

Պր. Ֆուքուեամա կը թուի խորհիլ թէ ազատախոհ տնտեսութեան յաղթանակը մեծ մասով արդիւնք է ազատ չուկայի, կեանքի բարձր մակարդակի եւ սպառազական ճոխ տնտեսութեան բերած բարիքներուն: Ու իր յօդուածին մէջ կը հանդիպինք հետեւեալ անհատատալիօրէն միամիտ տողերուն:

«Արեւմուտքի մէջ, կասկածէ դուրս է որ դասակարգային տարբերութիւնները եւ դասակարգերու պայքարի հարցը շատ յաջող լուծում մը գտած են: Այսօր, Ամերիկայի մէջ մարդկային հաւասարութիւնը իրականութիւն դարձած է: Կարելի է ըսել որ անդասակարգ ընկերութեան մը սեփականութիւնը դարձած է ու կատարեալ ենթական՝ անոր քմայքներուն ու հաճոյքին, ինչու քան միլիոն մարդ դրել – կարդալ չեն դիտեր, ինչպէս միլիոնները տակաւին անօթի եւ անօթեւան գոյութիւն մը կը քաշկռտեն սաւին ու ցեխին մէջ, վկան ենք ինչպէս զրեթէ ամբողջ բնակչութիւնը անձնատուր եղած է ծանծաղ մտածումի, անբովանդակ վայելքներու եւ խուժանային քմայքներու մնայուն անուղղ ու զոհացում արտադրող ահեղ, անանձնական ու անզսպելի ճարտարուեստի մը: Գիտենք նաեւ թէ այս մեր երկրին մէջ որակաւոր կրթութիւնը անհնարին բայց չատ կարեւոր խաւի մը մենաշնորհն է: Ալ չխօսինք համապարփակ բժշկական խնամքի, ծերութեան ապահովութեան դրութիւններու ահաւոր անրատարարութեան մասին: Ու Պր. Ֆաքուեամա կը յանդգնի ըսել թէ թշուառութիւնը եւ անհատատրութիւնը «մշակութիւնը եւ ընկերային փոքրամասնութեան ու ընկերային փոքրամասնութիւններու եւ խումբերու յատկանիշերն են լոկ եւ որոնք պատմական ժառանգ մնացած են այսօրուան մարդոց անցեալի ընկերութենէն»: Պր. Ֆուքուեամա կը չարունակէ. – «Ապագային մէջ, իտէալապաշտ ձգտումները եւ գաղափարական պայքարները պիտի դադրին ու տեղը պիտի անցնին տնտեսական հարցերով զբաղող, սառնասիրտ հաշիւներով սնանող մարդիկ, իրենց թեթնիք խնդիրներով ու ատոնց տրուելիք լուծումներով՝ ինչպէս եւ միջավայրի պահպանումի հարցերով ու սպառումի առարկաներու տալիք գոհացումի խնդիրներով մտահոգ»:

*Փաստօրէն, զրամի բռնատիրութեան վրայ հիմնուած քաղաքակրթութիւն մը ու ոսոխականական վայրագութեամբ ինքզինքը պարտադրող քաղաքակրթութիւն մը իրար կ'արժեն, Որոշ անկիւնէ դիտուած՝ զրամին կողմէ եկած նախատինքը մարդու արժանիքին՝ աւելի նուաստացուցիչ է քան բռնաերու չարչարանքը որովհետեւ ատոր եւին նոյն բռնատպահին է որ կը հանդիպինք որ սակայն այս անգամ կեղծիքի, թունաւոր պատրանքներու եւ քծնող սուտերու միջոցով կ'ընծայն որ բարբարոսային համայնավարութիւն մը բացէ ի բաց կը գործադրէ խարազաններու, կիւլերու միջոցաւ, յանուն իտէալի մը որուն ինք զադրած է հաւատալէ չատոնց ի վեր: Գոնէ համայնավարութեան բռնատիրութիւնը անկեղծ էր, կուլակն ու ծեծը, որքան հրէշային՝ գոնէ իրենց անունը կը պոռային (Սոլժենիցին մը այնքան գանած է ամերիկեան զրամատիրութենէն որքան խորհրդային բռնատիրութենէն ու տասը տարի առաջ Հարվըրտ Համալսարանի մէջ իր ուսած նշանաւոր բանախօսութեան ընթացքին ըսած է որ համայնավար վարչակարգը իր բոլոր մեղքերով՝ դէթ մարդոց չարքաշութիւն սորվեցուցած է, մինչ Ամերիկան, իր ամբողջ ճախութեամբ՝ մեղկացուցած է իր նոր սերունդները: Լիովին համաձայն չենք ուս զրոպին քիչ մը դիւրին ընդհանրացումին, սակայն մեզի կը թուի թէ ճշմարտութեան բաժին մը կը պարունակէ ան: Միւս կողմէ, այդ «չարքաշութեան» հետ անդութ, անմարդկային երանգ մըն ալ չէ՞ աւելցած մարդկային նկարագրին վրայ որ, բարդուելով Թուրքերու բնածին վայրենութեան վրայ՝ կուտայ այսօր մեզի կատաղի ու հրէշային Ազրբէջանցիները), մինչդեռ զրամը լինքզինքը կը ծպտէ չողոքն առարկաներու առատութեան ու սպաննուած բայց մեծ ճարտարութեամբ զմռսուած խէժալներու գեղեցկութեան ու զրաւչութեան տակ: Հոս, Ամերիկայի մէջ, պէտք է մենք բոլորս, մանաւանդ Հայերս, օրինակ առնենք Ռումանացիներէն, Արեւելեան Գերմանացիներէն, Չեխոսլովաքներէն ու լմբռստանանք զրամի քաղաքակրթութեան ու բռնատիրութեան դէմ: Սակայն մեր գործը չատ աւելի դժուար է որովհետեւ վարչակարգ ու ապակառուած դեկավար փոխելու հարց չէ, այլ ամբողջ բանդագուչանք մը, հիւսնոսացած միլիոններու, երջանիկ քնաչքրջիկներու հոգեբանութիւն մը, մտայնութիւն մը փոխելու հարց է:

Ի՞նչ կրնանք եզրակացնել: Ոչ բռնատիրական ընկերվարութիւնը, որուն համայնավարութիւն անունն ալ կուտանք, ոչ ալ զրամատիրական ժողովրդավարութիւնը որուն կը ձգտի Եւրոպան՝ Միացեալ – Նահանգներու պոչին կառչած՝ կը զոհացնէ արդարութեան եւ ազատութեան մարդկային ցանկութիւնը, այլ՝ ժողովրդավար Ընկերվարութիւնը, որ տակաւին ոչ մէկ մեծ տէրութիւն փորձած է: Կը կարծենք սակայն թէ դէպքերը դէպի հոն կ'երթան – Սիպերիոյ հանքագործներու գործադուլին նպատակը զրամատէր «պոսեր» դնել էր իրենց գլխուն վերեւ, չինացի ուսանողներու եւ բանուորներու ըմբոստութիւնը՝ Տէնկ զրամատիրական անտեսական բարեկարգումներու ի նպաստ չէր որ եղաւ... Այսօր, ամերիկեան որոշ մամուլ մը կը ծանչ ընկերվարութեան «ձախողանքը» ու զրամատիրութեան յաղթանակը ու կը մոռնայ նոյնքան չռնդալից ձախողանքը զարիթալիսթ դրութեան: Երբ դայ օրը որ Ամերիկացիք բաւական քաջութիւն հաւաքեն ու արթննան ահաւոր անարդարութիւններուն եւ սարկացումներու իրականութեան այս երկրին մէջ իսկ ու դառնան դէպի Արեւելքէն եկող ժողովրդավար ընկերվարութեան խէժալը՝ այն ատեն է որ Պատմութեան անկիւնադարձը յաջողելու յոյս մը կը ներշնչէ մարդկութեան, ու յատկապէս Հայութեան նման փոքր, տառապած ու ոգեպաշտ ազգերուն:

Սան – Ֆրանսիսքօ

ԲԱՅՑԷՔ ՎԵՐՋԱՊԷՍ, ՁԵՐ ԱՋՔԵՐԸ

ԽՄԲ.– Ստարեւ Արկադի Ղուկասեանի, «Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթին Յունուար 18–ի թիւին մէջ լոյս տեսած գրութիւնը, որուն պատճառաւ հեղինակը որ նաեւ օրաթերթին փոխ խմբագիրն է, բանտարկուած է Յունուար 19–ին. այդ թուականէն ի վեր ոչ մէկ տեղեկութիւն ստացուած է իր մասին:

***

«Փառք Սումգայիթի հերոսներին»: Այս նողկալի խօսքերը Անարի կամ Բունիաթովի խոհանոցում, ինչպէս ասում են՝ ցեղակիցների նեղ շրջանում չեն հնչել: Բարձրախօսներով քանիցս ուժեղացուած՝ ռազմաչեփորի պէս որոտացել են Բաքուով մէկ: Ադրբեջանի մայրաքաղաքի կենտրոնական հրապարակում մեծարում էին Հայոց եղեռնի կազմակերպիչներին եւ կատարածուներին: Շնագայլերի ոռնոցն, անշուշտ, հասել է նաեւ մինչեւ Մոսկուա: Բայց չի լսուել: Չեն ցանկացել լսել: Իսկ ի՞նչ կարիք կայ լսել, ի՞նչ կարիք կայ բարդացնել, երբ երկար տքնանքից յետոյ վերջապէս գտնուել է յայտ ձեւակերպում՝ «խուլիգանամէտ տարրերը Սումգայիթում կռիւ են զցել»: Այսպէս կոչուած «ժժուար» անչափահասներ «ժժուար» ընտանիքներից...

Համայն Ադրբեջանով թեւածում են Սումգայիթի ուրուականը: Եւ բոլորն էլ դիտէին այդ մասին, բոլորն էլ տեսնում էին: Չէ՞ որ, ինչ էլ որ լինի, չնագայլը մնում է չնագայլ: Նրանք յարձակւում են միայն այն ժամանակ, երբ չատ են ու ատուար, երբ զոհն անզօր է դիմադրել: Այդպէս էր Սումգայիթում, այդպէս եղաւ Բաքուում:

Կանայք, ծերեր, երեխաներ... Որքան յաճախ են մեր բարձրաստիճան գործիչները արտաճմլիկ թնոյով արտաբերել այս բառերը՝ առիթ կամ անառիթ: Նրանք, պէտք է հասկանալ, հոգ էին տանում կանանց, երեխաների եւ ծերերի մասին: Բայց ամբողջ չարիքն այն է, որ կաչուից դուրս էին գալիս ոչ այն ժամանակ, երբ դա պէտք է, երբ դա պարզապէս անհրաժեշտութիւն է: Սումգայիթը դաս չեղաւ: Ամենայն հաւանականութեամբ դաս չի լինի նաեւ Բաքուն:

Մի՞թէ հիմա էլ եղեռնը չեն համարի եղեռն: Իսկ դուցէ այն անուանեն վերակառուցողական պրոցէս, ինչպէս որակեցին Նախիջեւանի ԻԽՍՀ–ում տեղի ունեցած բարբարոսական դէպքերը: Հաւանարար այդպէս էլ կը լինի: Ամէն ինչ կրկնւում է: Չէ՞ որ պէտք է չուտափոյթ փրկել աղբրեջանական Հանրապետութեան արդէն որերորդ անգամ արտաւրուած պատիւը: Եւ արդէն այսօր զանգուածային լրատուութեան կենտրոնական միջոցները գործուղից ու ճոռոմ խօսքերով տեղեկացնում են փրկարարհարեւանների մասին, առանց դոյդն ինչ կասկածելու յայտարարում, որ անկարգութիւններին մասնակցել են միայն խուլիգանների աննշան մասը, իսկ հիմնական զանգուածը գաւառապարում է նրանց: Բայց ախր այս ամէնը եղել է, եւ պէտք է: Ինչպէս եղել են բարեկամութեան ու եղբայրութեան մասին կենաց ճառերը:

Կը գտնեն նաեւ «խուլիգանական տարր»ների, հետեւաբար նաեւ իրաւապահ մարմինների անգործունէութեան (թողտուութեան) պատճառները: Արդէն գրտել են: Ռորհուրդների երկրի այդ նոյն զանգուածային լրատուութեան միջոցները զրահապատ տրամաբանական օղակ են կերտել՝ Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Ռորհուրդը եւ ԼՂԻՄ Ազգային Ռորհուրդը որոշում են ընդունել Հայաստանի հետ Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորման մասին, ինչն էլ կարուկ կերպով սրել է իրադրութիւնը: Որպէս զրա հետեւանք՝

մինչդեռ զրամը լինքզինքը կը ծպտէ չողոքն առարկաներու առատութեան ու սպաննուած բայց մեծ ճարտարութեամբ զմռսուած խէժալներու գեղեցկութեան ու զրաւչութեան տակ: Հոս, Ամերիկայի մէջ, պէտք է մենք բոլորս, մանաւանդ Հայերս, օրինակ առնենք Ռումանացիներէն, Արեւելեան Գերմանացիներէն, Չեխոսլովաքներէն ու լմբռստանանք զրամի քաղաքակրթութեան ու բռնատիրութեան դէմ: Սակայն մեր գործը չատ աւելի դժուար է որովհետեւ վարչակարգ ու ապակառուած դեկավար փոխելու հարց չէ, այլ ամբողջ բանդագուչանք մը, հիւսնոսացած միլիոններու, երջանիկ քնաչքրջիկներու հոգեբանութիւն մը, մտայնութիւն մը փոխելու հարց է:

Ի՞նչ կրնանք եզրակացնել: Ոչ բռնատիրական ընկերվարութիւնը, որուն համայնավարութիւն անունն ալ կուտանք, ոչ ալ զրամատիրական ժողովրդավարութիւնը որուն կը ձգտի Եւրոպան՝ Միացեալ – Նահանգներու պոչին կառչած՝ կը զոհացնէ արդարութեան եւ ազատութեան մարդկային ցանկութիւնը, այլ՝ ժողովրդավար Ընկերվարութիւնը, որ տակաւին ոչ մէկ մեծ տէրութիւն փորձած է: Կը կարծենք սակայն թէ դէպքերը դէպի հոն կ'երթան – Սիպերիոյ հանքագործներու գործադուլին նպատակը զրամատէր «պոսեր» դնել էր իրենց գլխուն վերեւ, չինացի ուսանողներու եւ բանուորներու ըմբոստութիւնը՝ Տէնկ զրամատիրական անտեսական բարեկարգումներու ի նպաստ չէր որ եղաւ... Այսօր, ամերիկեան որոշ մամուլ մը կը ծանչ ընկերվարութեան «ձախողանքը» ու զրամատիրութեան յաղթանակը ու կը մոռնայ նոյնքան չռնդալից ձախողանքը զարիթալիսթ դրութեան: Երբ դայ օրը որ Ամերիկացիք բաւական քաջութիւն հաւաքեն ու արթննան ահաւոր անարդարութիւններուն եւ սարկացումներու իրականութեան այս երկրին մէջ իսկ ու դառնան դէպի Արեւելքէն եկող ժողովրդավար ընկերվարութեան խէժալը՝ այն ատեն է որ Պատմութեան անկիւնադարձը յաջողելու յոյս մը կը ներշնչէ մարդկութեան, ու յատկապէս Հայութեան նման փոքր, տառապած ու ոգեպաշտ ազգերուն:

Սան – Ֆրանսիսքօ

երկու Ադրբեջանցիները քաղաքակրթօրէն բախելով դուռը եւ երկչոտութիւնից թաքցնելով աչքերը, ամենաարարի մտադրութիւններով մտել են Բաքւում ապրող հայազգի Աւանեսովի տունը եւ ժպիաները դէմքերին՝ սիրալիր խնդրել են հեռանալ քաղաքից: Իսկ ահա այս երեխատոմոռ Աւանեսովն էլ կացնով կիսել է նրանց գլուխները (նրա կեանքին, ի հարկէ, ոչ մի վտանգ չէր սպառնում): Կատարուածի մասին պատահականօրէն իմացել են այդ պահին Բաքւում տեղի ունեցող միջոնդի մասնակիցները, որոնք հաւաքուել էին միանգամայն խաղաղ ոգեւորմանը մշակելու համար: Ստացուած լուրը, սակայն, միանգամայն փոխել է նրանք, արեան հոտն առնելով, սկսեցին զրաղուել իրենց համար սովորական գործով: Եւ կատարուեց... Բաքուի հերոսները մթագնեցրին Սումգայիթի հերոսների փառքը:

Իսկ իրաւապահ մարմիններն էլ, տեսէք-տեսէք, այդ նոյն ժամանակ պաշտպանում էին հատարակական չէնքերը: Դա աւելի կարեւոր էր: Նրանք կասկածել անգամ չէին կարող, որ «մարդասէր ինտերնացիոնալիստները» կարող են ըմպանել մարդկանց, նրանց ողջ-ողջ այրել խարոյկների վրայ, բռնաբարել: Չէ՞ որ դա բնորոշ չէ տեղական պայմաններին: Նման բան այստեղ երբեք չի եղել: Ո՞վ կարող էր կանխատեսել: Բայց ահա պաշտպանել են չէնքերը... Մօտաւորապէս նոյն սխեմայով են բացատրում նաեւ նախիջեւանեան վանդալիզմը: Հետաքրքիր է՝ իսկ Փանամայի դէպքերը Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհրդի մեքենայութիւնների հետեւա՞նքը չեն արդեօք:

Դեռ չարունակւում է արիւն թափուել, մինչ արդէն սկսուել է խորհրդային հատարակայնութեանը նախամշակելու մի նոր հոսք: Էհէ՛յ, որտեղ էք դուք, օվչարենկօներ եւ չերնենկօներ: Որտեղ էք դուք, համբաւաւոր լրագրողներ, որ ձեզ դգում էիք Ղարաբաղ եւ իսկոյն վերափոխւում ազգամիջեան պրոբլեմների գիտակների: «Ես եղել եմ Ղարաբաղում» խորագրով ձեր յօդուած–օճառապղպեղակները աշխուժօրէն յիշեցնում էին դեղատեսել Լեռնալանջերի վրայ դռեհիկ ղրուներ, գործընակ՝ «Ատեղ եղել է Վասիան»: Ղարաբաղի պրոբլեմի մասին ձեր խորը դիտելիքները ոչնչով չեն տարբերւում Վասիայի անկեղծ խոստովանութիւնից: Այդ դուք էք, կամայ թէ ակամայ, սանձազերծել սրիկաներին, որովհետեւ փակել էք ձեր աչքերը կատարուածի վրայ, չիլաչափոթ սարքելով ամէն ինչ խառնել իրար՝ դահիճն ու զոհը, սեւն ու սպիտակը, ազգերի ինքնորոշման իրաւունքն ու սուվերէնութիւնը, հնագոյն քաղաքակրթութիւնն ու քոչուորների պատուանդրութիւնը:

Բոլորդ էլ դոռում էիք՝ փոխզիջում է պէտք, փոխզիջում: Ցոյց տուէք, խընդրեմ, այդ փոխզիջումը: Լեռնային Ղարաբաղը վերադարձնել Ադրբեջանի՞ն, որպէսզի մեզ էլ բաժին հասնի Սումգայիթի, Բաքուի Հայերի ճակատագիրը: Մ՞յդ է ձեր փոխզիջումը:

Ամոթամաներով պինուած հազարաւոր ադրբեջանցի զաշդներ են կենտրոնացուած Լեռնային Ղարաբաղի առաջադիրքերում՝ Շահումեանի շրջանում եւ Գեղաչէնի ենթաշրջանում, որոնք տառացիօրէն սեռորի են ենթարկում տեղի հայ բնակչութեանը: Իսկ վերեւում շարունակւում են տարփողել մարդու իրաւունքների մասին: Այդ ո՞ր իրաւունքի մասին է խօսքը: Մահուա՞ն իրաւունքի:

Զաշդները ստոիճանաբար նեղացնում են Ղարաբաղի շուրջ տարածած օղակը: Վանդալները աւերում են Նախիջեւանի տաճանները, կազմակերպում են Հայերի եղեռնը Սումգայիթում, Բաքւում, իսկ երկիրը լուռ ու մունջ դիտում է այդ ամէնը: Որտե՞ղ է ձեր խիղճը, բարձրագոյն իշխանութիւնները: Այդ ինչի՞ էք մատնում մեզ:

Մենք սովոր ենք մեր յոյսը դնել միայն ու միայն մեզ վրայ: Կը դիմանանք նաեւ այս անգամ: Քրիստոնէական մարդասիրական պատուիրանները երբեք մեզ չեն փրկել ու չեն փրկում արիւնահեղութիւնից: Հարիւրաւոր անմեղ մարդիկ են զոհւում: Մինչեւ այսօր անյայտ է Շահումեանի շրջանի զեկավարների ճակատագիրը, որոնք վերջերս պատանդ են վերցուել: Դա եղել է ոչ Աֆղանստանում: Դա կատարուել է Խորհ. Ադրբեջանում եւ կը շարունակուի այնքան ժամանակ, քանի դեռ չեն բռնել արիւնռուչ մարդասպանի ձեռքը: Քանի անգամ կարելի է կրկնել՝ չարիքը չարիք է ծնում: Անպատժելիութիւնը ամենասարսափելի չարիքն է ծնում: Եւ բաւական է «Թիֆլիսեան սինդրոմը» յիշեցնէք. Ադրբեջանը Թիֆլիս չէ եւ համեմատութիւնն էլ ով թէ կախում է, այլ չորեքթաթ է տալիս:

Բայց ահա պարադոքս: Հերթական պարադոքս: Սպաննում են, բռնանում, ողջակիզում Բաքւում, իսկ արտակարգ դրբուելիան մտցւում է... Լեռնային Ղարաբաղում: Ի՞նչ է սա նշանակում: Ինչպէ՞ս դա հասկանալ:

Իսկ յետոյ... Դարձեա՞լ ամէն ինչ կը հաւասարակչռեն՝ «եւ ձեզ եւ նրանց»: Բարձրակոչ խօսքե՞ր՝ արեան չիթերի ֆոնի վրայ: Նոր յանձնաժողովնե՞ր եւ բարձրատիճան զեկավարնե՞ր: Եւ ի վերջոյ՝ սթաթու–քուօ՞:

Սա պատ է: Բայց այն եւս կը փլուի, ինչպէս փլուեց Պեռլինի պատը: Մարդասպանները հումանիստներ չեն դառնայ եւ այսօրուայ ներողամիտները դեռ կը տեսնեն չնաղայլերի մինչեւ ականջները բացուած երախները, երախներ, որոնք պատրաստ են խժռել երկուայ իրենց կողմնակիցներին: Բայց արդէն ուշ կը լինի: Ու կը յիշեն Նախիջեւանի սահման ու եղեռն, Բաքու – Անդարա օդային ուղերթ եւ խիուած ուղղաթիռներ, ալիեւներ եւ անարներ...

Բացէք, վերջապէս, ձեր աչքերը...

ԱՐԿԱԴԻ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

«ՔԱԹՐԱ» - 1990

Յունուար 28–ին, անգամ մը եւս Քաթրա մեզի կը հրամցնէր խնամեալ յայտտուիր մը, որ ապացոյցն է այն ճիգին զոր կը թափէ Գր. Համբարձումեան պետարուեստական որակաւոր շարք մը ներկայացնելու, ամիսներու երկայնքին, եւ թաժշտասէր հատարակութեան մը: Ապերախտ աշխատանք մըն է, ինչպէս քանի մը անգամ նշած ենք, մանաւանդ երբ քաղաքերանք ալ չկայ եւ հարկ է յարատեւ ու յամառ կամք ունենալ տոկալու համար, հակառակ հատկնալի յուսալքումներու:

Յունուար 28–ի յայտագիրը կը նախատեսէր առաջին մասին մէջ Շումանի չորս չեփորի համար Քոնչըրչթիւքը, որ փոխարինուեցաւ Մոցարթի Տոն Ժուանի նախերգանքով, բաւական յաջող մեկնարանութեամբ:

Երկրորդ կտորն էր, Պէթհովէնի դաշնակի թիւ 4 քոնչերթօն, որու դաշնակի բաժինը ստանձնած էր երիտասարդ արուեստագիտուհի՝ Քլարիս Հիրզել:

Հազիւ 20ամեայ, Քլարիս Հիրզէլի դեղարուեստական «կենսագրականը» արդէն բաւական հարուստ է: Դաշնակը ըսկսած է միայն 13 տարեկանին եւ չորս տարի ետք՝ Քայան – Լ'Ա-լէ-Ռոզ-Ֆրէնի Երաժշտական Ազգ. Վարժարաններու մրցումին ստացած է ոսկի մետալը: Նոյն տարին, կը հանի Մարսալայի (Սիկիլիա) երիտասարդ մենակատարներու մըրցումին աւարտականին: Անի Պետրոսեանի աշակերտ, 1988–ին, Քայանի երաժշտութեան Ազգ. Վարժարանի էքսելանսի մրցանակին կ'արժանանայ ինչպէս նաեւ Պրղանսոնի դաշնակի եւրոպական մըրցումներու արհեստաւորի մեծ մրցանակին (1988 եւ 1989): Ցայտագիրը կը հաղորդէ նաեւ թէ այս նուագահանդէսին իր առաջին քայլերը կ'առնէ Նուագախումբի հետ: Այս ամբողջը դրաւականն է անշուշտ ծաղկող տաղանդի մը, բայց եւ այնպէս մեզի թուեցաւ թէ Պէթհովէնի այս քոնչերթօն քիչ մը խոշոր պատառ էր իր դեռատի ուժերուն համար: Անկասկած լաւ սերտած էր դասը, իրեն կը պակսէր սակայն անհրաժեշտ խառնուածքը, կարենալ արտայայտելու համար պէթհովէնեան աշխարհը: Թերեւս կանխահաս էր կտորին ընտրութիւնը եւ անկարելի չէ որ տարիներու ընթացքին յաջողի նկարագիր ալ տալ իր մեկնարանութեան:

Միջնարարէն ետք, կրկին Պէթհովէնի լսեցինք: Այս անգամ Անի Պետրոսեանն էր, որ նուագեց թիւ 2 քոնչերթօն: Արուեստագիտուհին ծանօթ տաղանդ մըն է, որ յաճախ ներկայ է Քաթրայի յայտագրերուն մէջ, նաեւ իր ամուսնոյն՝ Բաֆֆի Պետրոսեանի հետ: Ան քալ ծանօթ է իր գործին եւ նուագելու իր արուեստը կը մատնէ արդէն հասուն դաշնակահարուհին:

Ցերեկոյթը կը փակուէր Շուպէրթի թիւ 3 Համանուագով:

Ժէօն Ֆիլհարմոնի նուագախումբը, այս անգամ, կը ղեկավարէր Սթեֆան Վերնէր:

Ինչպէս ըսինք սկիզբը, կարելի չէ ակնկալել, որ Քաթրա, իր այնքան զբաղուր պայմաններուն մէջ, կարենայ մեզի հրամցնել միայն չատ որակաւոր նուագահանդէսներ եւ այս մէկը, անկասկած, կարելի չէ դասել լաւագոյններու կարգին:

Ցաջորդը, սակայն, Ապրիլ 6–ին, խստապէս որակաւոր է, քանի բացառիկ համոյքը պիտի ունենանք լսելու Զիլինկիրեան քառեակը եւ Կարինէ Գէորգեանը, որ անցեալ տարի արդէն իսկական յայտնութիւն մըն էր Փարիզի արուեստասէր հատարակութեան համար: Երեկոյթ մը, որմէ ներելի պիտի չըլլար բացակայիլ:

Ա. Մ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՄ. ՎԸՐՆԻ Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի դասախօսական կազմին նորադոյն անդամ դարձած է տոքթէօր Վահէ Օշական: Գրականագէտը, Փետրուար 22–էն Յունիս 7, չաբաթը մէկ անգամ պիտի դասաւանդէ «Սփիւռքի մտաւորական կեանքն ու գրականութիւնը» նիւթին չուրջ: Դասընթացքը պիտի վերլուծէ նաեւ 1915–ի Եղեռնի ազդեցութիւնը գրականութեան վրայ, ինչպէս նաեւ գրական չարժումները, գրական – գեղարուեստական հանդէսներն ու գրական գըլոբոցները, որոնք ծագում առին Փարիզի, Թեհրանի, Պոլսոյ ու Պէյրութի մէջ:

**

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցին կատարուած պատարագին ու Ադրբեջանի մէջ զոհուած Հայերուն համար հոգեհանգստեան պաշտօնէին եւք, Յունուար 21–ին, նոյն սրահը տեղի ունեցած է ժողովրդային հաւաքոյթ մը: Խօսք առած են Գանատահայոց առաջնորդ Վազգէն Սրբ. Քէշիշեան եւ թեմական Խորհուրդի պատենապետ՝ տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեան Հայաստանի ու հայաբնակ շրջաններու ճգնաժամին մասին տրուած տեղեկութիւններէն յետոյ, չեչտուած է թէ տուեալ պահուն ամենակենսական պահանջքը դրամն է: Կոչ եղած է այդ օրը սկսած հանգանակութիւնը չարունակել նոյն թափով:

**

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան թատերախմբ, Յունուար 30–ին: Իր եղանակը բացած է «Ոչնչացում» թըրքերէն ներկայացումով մը, որ Ռ. Թոմասէ թարգմանուած խաղ մըն է, երկու արարով: Թարգմանութիւնն ու բեմադրութիւնը կատարուած են Հերմոն Վարիւլի կողմէ: Ներկայացումը չարունակուած է յաջորդ օրերուն:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ
ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Ապա չոգեկառքը չարունակեց իր ընացքը մինչեւ Իզմիթ: Ցունական այս հին քաղաքը կը նմանէր ադամանդաչար բերդերով նաւահանգիստի մը, որու կապոյտ ծովուն մէջ կը ծփային բազմաթիւ ձըկնորսի նաւակներ եւ արագաստանաւեր:

Փոխանակ չոգեկառքով չարունակելու մեր երթը, Իզմիթէն նաւ նստանք դէպի Պոլիս: Այն տագբը որոնք ծովու անհունութեան մասին գաղափար չունէին եւ չէին ալ կրնար երեւակայել անոր խորութիւնը՝ վախկոտ ճուտիկներու պէս չըշմած կը սպասէին մէկ վայրկեանէն միւսը տատանող նաւու ընկղմելուն:

Եւ ահա հեռուն՝ հորիզոնին վրայ կը բարձրանան բազմաթիւ մինարէներու երկնասլաց կատարները, որոնք կը նմանին թռչող հրթիռներու: Վոսփորի թաղուհին՝ Պոլիսը մեր զարմացած աչքերուն առջեւ ձեւ ու մարմին կ'առնէ տակաւ եւ ընկղմանած վհուկի պէս կը մոդէ իրեն կը քաշէ մեր նաւը: Դանդաղօրէն կը մօտենայ ան քարափին, մինչ կը խայտայ հոն բազմութիւնը խժալուր: Շոգենաւին խարխափ չղթաները կը քակուին կը կորսուին ջուրերու խորութեան մէջ:

Հասած ենք մեր վերջին հանգրուանը: Կարգով վար կ'իջնենք ու կ'ուղղուինք դէպի խճուղին: Շինասի Պէյ կ'ընկերանայ մեզի, մինչ մանչերը իրենց ուսուցիչներու հսկողութեան տակ՝ ուրիշ ուղղութիւն կ'առնեն: Վերջապէս կը հասնինք մեզի համար որոշուած վայրը՝ Պէպէք, Պոլսոյ գեղատեսիլ արուարձաններէն մին:

Մեր արցունքները կուլ տալով հրաժեշտ կ'առնենք Շինասի Պէյէն, որուն բարեխնամ հոգածութիւնը վայելած էինք մեր հուսկ երկարաեւ ճամբորդութեան ընթացքին եւ անկէ առաջ ալ: Ապագան կը մնար թէեւ անծանօթ, բայց ո՛չ ըսպառնալին, քանի որ կը գտնուէինք մայրաքաղաքին մէջ: Ցոյսը ճրագի պէս կ'ուրախացնէր մեզ էլ բաժին հասնի Սումգայիթի, Բաքուի Հայերի ճակատագիրը: Մ՞յդ է ձեր փոխզիջումը:

Ամոթամաներով պինուած հազարաւոր ադրբեջանցի զաշդներ են կենտրոնացուած Լեռնային Ղարաբաղի առաջադիրքերում՝ Շահումեանի շրջանում եւ Գեղաչէնի ենթաշրջանում, որոնք տառացիօրէն սեռորի են ենթարկում տեղի հայ բնակչութեանը: Իսկ վերեւում շարունակւում են տարփողել մարդու իրաւունքների մասին: Այդ ո՞ր իրաւունքի մասին է խօսքը: Մահուա՞ն իրաւունքի:

Զաշդները ստոիճանաբար նեղացնում են Ղարաբաղի շուրջ տարածած օղակը: Վանդալները աւերում են Նախիջեւանի տաճանները, կազմակերպում են Հայերի եղեռնը Սումգայիթում, Բաքւում, իսկ երկիրը լուռ ու մունջ դիտում է այդ ամէնը: Որտե՞ղ է ձեր խիղճը, բարձրագոյն իշխանութիւնները: Այդ ինչի՞ էք մատնում մեզ:

Մենք սովոր ենք մեր յոյսը դնել միայն ու միայն մեզ վրայ: Կը դիմանանք նաեւ այս անգամ: Քրիստոնէական մարդասիրական պատուիրանները երբեք մեզ չեն փրկել ու չեն փրկում արիւնահեղութիւնից: Հարիւրաւոր անմեղ մարդիկ են զոհւում: Մինչեւ այսօր անյայտ է Շահումեանի շրջանի ղեկավարների ճակատագիրը, որոնք վերջերս պատանդ են վերցուել: Դա եղել է ոչ Աֆղանստանում: Դա կատարուել է Խորհ. Ադրբեջանում եւ կը շարունակուի այնքան ժամանակ, քանի դեռ չեն բռնել արիւնռուչ մարդասպանի ձեռքը: Քանի անգամ կարելի է կրկնել՝ չարիքը չարիք է ծնում: Անպատժելիութիւնը ամենասարսափելի չարիքն է ծնում: Եւ բաւական է «Թիֆլիսեան սինդրոմը» յիշեցնէք. Ադրբեջանը Թիֆլիս չէ եւ համեմատութիւնն էլ ով թէ կախում է, այլ չորեքթաթ է տալիս:

Բայց ահա պարադոքս: Հերթական պարադոքս: Սպաննում են, բռնանում, ողջակիզում Բաքւում, իսկ արտակարգ դրբուելիան մտցւում է... Լեռնային Ղարաբաղում: Ի՞նչ է սա նշանակում: Ինչպէ՞ս դա հասկանալ:

Իսկ յետոյ... Դարձեա՞լ ամէն ինչ կը հաւասարակչռեն՝ «եւ ձեզ եւ նրանց»: Բարձրակոչ խօսքե՞ր՝ արեան չիթերի ֆոնի վրայ: Նոր յանձնաժողովնե՞ր եւ բարձրատիճան զեկավարնե՞ր: Եւ ի վերջոյ՝ սթաթու–քուօ՞:

Սա պատ է: Բայց այն եւս կը փլուի, ինչպէս փլուեց Պեռլինի պատը: Մարդասպանները հումանիստներ չեն դառնայ եւ այսօրուայ ներողամիտները դեռ կը տեսնեն չնաղայլերի մինչեւ ականջները բացուած երախները, երախներ, որոնք պատրաստ են խժռել երկուայ իրենց կողմնակիցներին: Բայց արդէն ուշ կը լինի: Ու կը յիշեն Նախիջեւանի սահման ու եղեռն, Բաքու – Անդարա օդային ուղերթ եւ խիուած ուղղաթիռներ, ալիեւներ եւ անարներ...

Բացէք, վերջապէս, ձեր աչքերը...

ԱՐԿԱԴԻ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

«ՔԱԹՐԱ» - 1990

Յունուար 28–ին, անգամ մը եւս Քաթրա մեզի կը հրամցնէր խնամեալ յայտտուիր մը, որ ապացոյցն է այն ճիգին զոր կը թափէ Գր. Համբարձումեան պետարուեստական որակաւոր շարք մը ներկայացնելու, ամիսներու երկայնքին, եւ թաժշտասէր հատարակութեան մը: Ապերախտ աշխատանք մըն է, ինչպէս քանի մը անգամ նշած ենք, մանաւանդ երբ քաղաքերանք ալ չկայ եւ հարկ է յարատեւ ու յամառ կամք ունենալ տոկալու համար, հակառակ հատկնալի յուսալքումներու:

Յունուար 28–ի յայտագիրը կը նախատեսէր առաջին մասին մէջ Շումանի չորս չեփորի համար Քոնչըրչթիւքը, որ փոխարինուեցաւ Մոցարթի Տոն Ժուանի նախերգանքով, բաւական յաջող մեկնարանութեամբ:

Երկրորդ կտորն էր, Պէթհովէնի դաշնակի թիւ 4 քոնչերթօն, որու դաշնակի բաժինը ստանձնած էր երիտասարդ արուեստագիտուհի՝ Քլարիս Հիրզել:

Հազիւ 20ամեայ, Քլարիս Հիրզէլի դեղարուեստական «կենսագրականը» արդէն բաւական հարուստ է: Դաշնակը ըսկսած է միայն 13 տարեկանին եւ չորս տարի ետք՝ Քայան – Լ'Ա-լէ-Ռոզ-Ֆրէնի Երաժշտական Ազգ. Վարժարաններու մրցումին ստացած է ոսկի մետալը: Նոյն տարին, կը հանի Մարսալայի (Սիկիլիա) երիտասարդ մենակատարներու մըրցումին աւարտականին: Անի Պետրոսեանի աշակերտ, 1988–ին, Քայանի երաժշտութեան Ազգ. Վարժարանի էքսելանսի մրցանակին կ'արժանանայ ինչպէս նաեւ Պրղանսոնի դաշնակի եւրոպական մըրցումներու արհեստաւորի մեծ մրցանակին (1988 եւ 1989): Ցայտագիրը կը հաղորդէ նաեւ թէ այս նուագահանդէսին իր առաջին քայլերը կ'առնէ Նուագախումբի հետ: Այս ամբողջը դրաւականն է անշուշտ ծաղկող տաղանդի մը, բայց եւ այնպէս մեզի թուեցաւ թէ Պէթհովէնի այս քոնչերթօն քիչ մը խոշոր պատառ էր իր դեռատի ուժերուն համար: Անկասկած լաւ սերտած էր դասը, իրեն կը պակսէր սակայն անհրաժեշտ խառնուածքը, կարենալ արտայայտելու համար պէթհովէնեան աշխարհը: Թերեւս կանխահաս էր կտորին ընտրութիւնը եւ անկարելի չէ որ տարիներու ընթացքին յաջողի նկարագիր ալ տալ իր մեկնարանութեան:

Միջնարարէն ետք, կրկին Պէթհովէնի լսեցինք: Այս անգամ Անի Պետրոսեանն էր, որ նուագեց թիւ 2 քոնչերթօն: Արուեստագիտուհին ծանօթ տաղանդ մըն է, որ յաճախ ներկայ է Քաթրայի յայտագրերուն մէջ, նաեւ իր ամուսնոյն՝ Բաֆֆի Պետրոսեանի հետ: Ան քալ ծանօթ է իր գործին եւ նուագելու իր արուեստը կը մատնէ արդէն հասուն դաշնակահարուհին:

Ցերեկոյթը կը փակուէր Շուպէրթի թիւ 3 Համանուագով:

Ժէօն Ֆիլհարմոնի նուագախումբը, այս անգամ, կը ղեկավարէր Սթեֆան Վերնէր:

Ինչպէս ըսինք սկիզբը, կարելի չէ ակնկալել, որ Քաթրա, իր այնքան զբաղուր պայմաններուն մէջ, կարենայ մեզի հրամցնել միայն չատ որակաւոր նուագահանդէսներ եւ այս մէկը, անկասկած, կարելի չէ դասել լաւագոյններու կարգին:

Ցաջորդը, սակայն, Ապրիլ 6–ին, խստապէս որակաւոր է, քանի բացառիկ համոյքը պիտի ունենանք լսելու Զիլինկիրեան քառեակը եւ Կարինէ Գէորգեանը, որ անցեալ տարի արդէն իսկական յայտնութիւն մըն էր Փարիզի արուեստասէր հատարակութեան համար: Երեկոյթ մը, որմէ ներելի պիտի չըլլար բացակայիլ:

Ա. Մ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՄ. ՎԸՐՆԻ Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի դասախօսական կազմին նորադոյն անդամ դարձած է տոքթէօր Վահէ Օշական: Գրականագէտը, Փետրուար 22–էն Յունիս 7, չաբաթը մէկ անգամ պիտի դասաւանդէ «Սփիւռքի մտաւորական կեանքն ու գրականութիւնը» նիւթին չուրջ: Դասընթացքը պիտի վերլուծէ նաեւ 1915–ի Եղեռնի ազդեցութիւնը գրականութեան վրայ, ինչպէս նաեւ գրական չարժումները, գրական – գեղարուեստական հանդէսներն ու գրական գըլոբոցները, որոնք ծագում առին Փարիզի, Թեհրանի, Պոլսոյ ու Պէյրութի մէջ:

**

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցին կատարուած պատարագին ու Ադրբեջանի մէջ զոհուած Հայերուն համար հոգեհանգստեան պաշտօնէին եւք, Յունուար 21–ին, նոյն սրահը տեղի ունեցած է ժողովրդային հաւաքոյթ մը: Խօսք առած են Գանատահայոց առաջնորդ Վազգէն Սրբ. Քէշիշեան եւ թեմական Խորհուրդի պատենապետ՝ տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեան Հայաստանի ու հայաբնակ շրջաններու ճգնաժամին մասին տրուած տեղեկութիւններէն յետոյ, չեչտուած է թէ տուեալ պահուն ամենակենսական պահանջքը դրամն է: Կոչ եղած է այդ օրը սկսած հանգանակութիւնը չարունակել նոյն թափով:

**

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան թատերախմբ, Յունուար 30–ին: Իր եղանակը բացած է «Ոչնչացում» թըրքերէն ներկայացումով մը, որ Ռ. Թոմասէ թարգմանուած խաղ մըն է, երկու արարով: Թարգմանութիւնն ու բեմադրութիւնը կատարուած են Հերմոն Վարիւլի կողմէ: Ներկայացումը չարունակուած է յաջորդ օրերուն:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ
ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Ապա չոգեկառքը չարունակեց իր ընացքը մինչեւ Իզմիթ: Ցունական այս հին քաղաքը կը նմանէր ադամանդաչար բերդերով նաւահանգիստի մը, որու կապոյտ ծովուն մէջ կը ծփային բազմաթիւ ձըկնորսի նաւակներ եւ արագաստանաւեր:

Փոխանակ չոգեկառքով չարունակելու մեր երթը, Իզմիթէն նաւ նստանք դէպի Պոլիս: Այն տագբը որոնք ծովու անհունութեան մասին գաղափար չունէին եւ չէին ալ կրնար երեւակայել անոր խորութիւնը՝ վախկոտ ճուտիկներու պէս չըշմած կը սպասէին մէկ վայրկեանէն միւսը տատանող նաւու ընկղմելուն:

Եւ ահա հեռուն՝ հորիզոնին վրայ կը բարձրանան բազմաթիւ մինարէներու երկնասլաց կատարները, որոնք կը նմանին թռչող հրթիռներու: Վոսփորի թաղուհին՝ Պոլիսը մեր զարմացած աչքերուն առջեւ ձեւ ու մարմին կ'առնէ տակաւ եւ ընկղմանած վհուկի պէս կը մոդէ իրեն կը քաշէ մեր նաւը: Դանդաղօրէն կը մօտենայ ան քարափին, մինչ կը խայտայ հոն բազմութիւնը խժալուր: Շոգենաւին խարխափ չղթաները կը քակուին կը կորսուին ջուրերու խորութեան մէջ:

Հասած ենք մեր վերջին հանգրուանը: Կարգով վար կ'իջնենք ու կ'ուղղուինք դէպի խճուղին: Շինասի Պէյ կ'ընկերանայ մեզի, մինչ մանչերը իրենց ուսուցիչներու հսկողութեան տակ՝ ուրիշ ուղղութիւն կ'առնեն: Վերջապէս կը հասնինք մեզի համար որոշուած վայրը՝ Պէպէք, Պոլսոյ գեղատեսիլ արուարձաններէն մին:

Մեր արցունքները կուլ տալով հրաժեշտ կ'առնենք Շինասի Պէյէն, որուն բարեխնամ հոգածութիւնը վայելած էինք մեր հուսկ երկարաեւ ճամբորդութեան ընթացքին եւ անկէ առաջ ալ: Ապագան կը մնար թէեւ անծանօթ, բայց ո՛չ ըսպառնալին, քանի որ կը գտնուէինք մայրաքաղաքին մէջ: Ցոյսը ճրագի պէս կ'ուրախացնէր մեզ էլ բաժին հասնի Սումգայիթի, Բաքուի Հայերի ճակատագիրը: Մ՞յդ է ձեր փոխզիջումը:

Ամոթամաներով պինուած հազարաւոր ադրբեջանցի զաշդներ են կենտրոնացուած Լեռնային Ղարաբաղի առաջադիրքերում՝ Շահումեանի շրջանում եւ Գեղաչէնի ենթաշրջանում, որոնք տառացիօրէն սեռորի են ենթարկում տեղի հայ բնակչութեանը: Իսկ վերեւում շարունակւում են տարփողել մարդու իրաւունքների մասին: Այդ ո՞ր իրաւունքի մասին է խօսքը: Մահուա՞ն իրաւունքի:

Զաշդները ստոիճանաբար նեղացնում են Ղարաբաղի շուրջ տարածած օղակը: Վանդալները աւերում են Նախիջեւանի տաճանները, կազմակերպում են Հայերի եղեռնը Սումգայիթում, Բաքւում, իսկ երկիրը լուռ ու մունջ դիտում է այդ ամէնը: Որտե՞ղ է ձեր խիղճը, բարձրագոյն իշխանութիւնները: Այդ ինչի՞ էք մատնում մեզ:

Մենք սովոր ենք մեր յոյսը դնել միայն ու միայն մեզ վրայ: Կը դիմանանք նաեւ այս անգամ: Քրիստոնէական մարդասիրական պատուիրանները երբեք մեզ չեն փրկել ու չեն փրկում արիւնահեղութիւնից: Հարիւրաւոր անմեղ մարդիկ են զոհւում: Մինչեւ այսօր անյայտ է Շահումեանի շրջանի ղեկավարների ճակատագիրը, որոնք վերջերս պատանդ են վերցուել: Դա եղել է ոչ Աֆղանստանում: Դա կատարուել է Խորհ. Ադրբեջանում եւ կը շարունակուի այնքան ժամանակ, քանի դեռ չեն բռնել արիւնռուչ մարդասպանի ձեռքը: Քանի անգամ կարելի է կրկնել՝ չարիքը չարիք է ծնում: Անպատժելիութիւնը ամենասարսափելի չարիքն է ծնում: Եւ բաւական է «Թիֆլիսեան սինդրոմը» յիշեցնէք. Ադրբեջանը Թիֆլիս չէ եւ համեմատութիւնն էլ ով թէ կախում է, այլ չորեքթաթ է տալիս:

Բայց ահա պարադոքս: Հերթական պարադոքս: Սպաննում են, բռնանում, ողջակիզում Բաքւում, իսկ արտակարգ դրբուելիան մտցւում է... Լեռնային Ղարաբաղում: Ի՞նչ է սա նշանակում: Ինչպէ՞ս դա հասկանալ:

Իսկ յետոյ... Դարձեա՞լ ամէն ինչ կը հաւասարակչռեն՝ «եւ ձեզ եւ նրանց»: Բարձրակոչ խօսքե՞ր՝ արեան չիթերի ֆոնի վրայ: Նոր յանձնաժողովնե՞ր եւ բարձրատիճան զեկավարնե՞ր: Եւ ի վերջոյ՝ սթաթու–քուօ՞:

Սա պատ է: Բայց այն եւս կը փլուի, ինչպէս փլուեց Պեռլինի պատը: Մարդասպանները հումանիստներ չեն դառնայ եւ այսօրուայ ներողամիտները դեռ կը տեսնեն չնաղայլերի մինչեւ ականջները բացուած երախները, երախներ, որոնք պատրաստ են խժռել երկուայ իրենց կողմնակիցներին: Բայց արդէն ուշ կը լինի: Ու կը յիշեն Նախիջեւանի սահման ու եղեռն, Բաքու – Անդարա օդային ուղերթ եւ խիուած ուղղաթիռներ, ալիեւներ եւ անարներ...

Բացէք, վերջապէս, ձեր աչքերը...

ԱՐԿԱԴԻ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

«ՔԱԹՐԱ» - 1990

Յունուար 28–ին, անգամ մը եւս Քաթրա մեզի կը հրամցնէր խնամեալ յայտտուիր մը, որ ապացոյցն է այն ճիգին զոր կը թափէ Գր. Համբարձումեան պետարուեստական որակաւոր շարք մը ներկայացնելու, ամիսներու երկայնքին, եւ թաժշտասէր հատարակութեան մը: Ապերախտ աշխատանք մըն է, ինչպէս քանի մը անգամ նշած ենք, մանաւանդ երբ քաղաքերանք ալ չկայ եւ հարկ է յարատեւ ու յամառ կամք ունենալ տոկալու համար, հակառակ հատկնալի յուսալքումներու:

Յունուար 28–ի յայտագիրը կը նախատեսէր առաջին մասին մէջ Շումանի չորս չեփորի համար Քոնչըրչթիւքը, որ փոխարինուեցաւ Մոցարթի Տոն Ժուանի նախերգանքով, բաւական յաջող մեկնարանութեամբ:

Երկրորդ կտորն էր, Պէթհովէնի դաշնակի թիւ 4 քոնչերթօն, որու դաշնակի բաժինը ստանձնած էր երիտասարդ արուեստագիտուհի՝ Քլարիս Հիրզել:

Հազիւ 20ամեայ, Քլարիս Հիրզէլի դեղարուեստական «կենսագրականը» արդէն բաւական հարուստ է: Դաշնակը ըսկսած է միայն 13 տարեկանին եւ չորս տարի ետք՝ Քայան – Լ'Ա-լէ-Ռոզ-Ֆրէնի Երաժշտական Ազգ. Վարժարաններու մրցումին ստացած է ոսկի մետալը: Նոյն տարին, կը հանի Մարսալայի (Սիկիլիա) երիտասարդ մենակատարներու մըրցումին աւարտականին: Անի Պետրոսեանի աշակերտ, 1988–ին, Քայանի երաժշտութեան Ազգ. Վարժարանի էքսելանսի մրցանակին կ'արժանանայ ինչպէս նաեւ Պրղանսոնի դաշնակի եւրոպական մըրցումներու արհեստաւորի մեծ մրցանակին (1988 եւ 1989): Ցայտագիրը կը հաղորդէ նաեւ թէ այս նուագահանդէսին իր առաջին քայլերը կ'առնէ Նուագախումբի հետ: Այս ամբողջը դրաւականն է անշուշտ ծաղկող տաղանդի մը, բայց եւ այնպէս մեզի թուեցաւ թէ Պէթհովէնի այս քոնչերթօն քիչ մը խոշոր պատառ էր իր դեռատի ուժերուն համար: Անկասկած լաւ սերտած էր դասը, իրեն կը պակսէր սակայն անհրաժեշտ խառնուածքը, կարենալ արտայայտելու համար պէթհովէնեան աշխ

(Շար. Ա. էջէն)

բանքէն, այլեւս չէ կրկնած իր առաջարկը ու հարցը առկախ մնացած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ վարչապետը Հանց Մոնտրօ նամակով մը «Հրեայ Համաշխարհային Ժողովին» կ'ընդունի որ իր երկիրն ալ պատասխանատուութեան իր բաժինն ունի Հրեաներու ողջակիզման մէջ; կ'ընդունի նաեւ որ «մարդասիրական պարտաւորութիւններ ունի հրեայ ժողովուրդի վերապրողներու նկատմամբ, որոնք տառապած են նոյն ճնշումէն»: Հրեաները զոհացում առացած են այս ճանաչումէն եւ հաւանական կը նկատուի որ դիւանագիտական յարաբերութիւնները հաստատուին այլեւս:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏՕՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6)

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Ազրբէջանի դրօշակը պարզուած է Լեռնային Ղարաբաղի Մարզային Խորհուրդի Գործադիր Կոմիտէի շէնքին վրայ, ուր լռութիւն կը տիրէ. Ստեփանակերտի Քաղաքային Կոմիտէի շէնք փոխադրուած են երեսփոխանական ու կուսակցական մարմիններու պատասխանատուները: Այստեղ մէկ սենեակի մէջ տեղաւորուած են դրեթէ չորս տասնեակ պատասխանատու աշխատակիցներ՝ բոլորն ալ կուսակցութեան նախկին Մարզային Կոմիտէէն:

Աւելի անդին՝ Կուսակցութեան Մարզային Կոմիտէի շէնքը տեղաւորուած են Ազրբէջանի ներկայացուցիչները: Տեղական իշխանութեանց հետ չփումներու մէջ մտնելու անոնց ջանքերը արդիւնք չեն տար:

Կը շարունակուին գործադուլն ու դասադուլը: Փետրուար 2–ի առաւօտուն յայտնի դարձաւ որ կալանուած է Ստեփանակերտի առեւտուրի միաւորման տնօրէն Վլադիմիր Սարգսեանը: Ան ձերբակալուած է Ազրբէջանէն բերուած սնունդամթերքը ընդունելէ եւ բեռնաթափելէ հրաժարելուն համար:

Վերջին օրերը Ստեփանակերտի կայարան հասած 118 վագոններ բեռնաթափման կը սպասեն:

Կացութիւնը համեմատաբար հանդարտ է, սակայն ընկերային լարուածութիւնը օրըստօրէ կ'աճի:

***

ՇՐՋԱՆԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Փետրուար 2–էն 3 լուսցող գիշերը Ջանգեզուրի տարբեր շրջանները հրաձգութիւններ կատարուած են Ազրբէջանի կողմէ: Այսպէս, Ղափանի շրջանի Ուժանիս գիւղին մօտ Կուբաթլիի շրջանի Սոզդաշ գիւղին կողմը գիշերը երեք կրակոց լսուած է, Վիրաւորուած է ռուս գինուորական մը: Իսկ Ջանգելանի շրջանին կողմը դնդակոծուած է Ղափանի օդակայանը: Գորիսի շրջանի Կոռնիձոր գիւղին մօտ դանուող ներքին գործերու դումարտակին վրայ կրակ բացուած է: Զինուորականները եւս մղած են այդ ուազմական յարձակումը:

Լեռնային Ղարաբաղի, Շահումեանի շրջանի եւ Գեղաշէնի ենթաշրջանի գիւղերուն հետ հեռաձայնային կապը վերահաստատուած է: Կապի նախարարութեան ջանքերով այլ քաղաքներ տպրդուող կեդրոնական թերթեր օդանաւով Երեւան պիտի բերուին, իսկ որոշ թերթեր Երեւան պիտի հրատարակուին:

***

ԵՐԿԱԹՈՒՂիին ՎԲՁԱԿԸ

Երեւանի մամուլի կեդրոնը հաղորդուած է, որ Փետրուար 1–ին, Իջեւանի համրով վերակած երկաթուղային երթեւեկութեան միջոցով Հայաստան մուտած է ութ կառախումբ՝ 429 վագոնով:

Նորաշէնի (Նախիջեւանի) ճամբան տասկաւին չէ բացուած: Վրաստանի ճամբով հասած է 17 կառախումբ՝ 450 վագոնով:

***

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ
ՊԱՐԷՏԻՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Յունուար 30–ին, Ստեփանակերտի Քաղաքային Կոմիտէի շէնքը հանդիպում մը տեղի ունեցած է տեղական իշխանութիւններու եւ շրջանի արտակարգ վիճակի հրամանատարը՝ զօրավար Սաֆոնովի միջեւ:

Հրամանատարը, խօսելով Ազրբէջանի կազմակերպիչ Կոմիտէի ներկայացուցիչներու չորս հոգիէ բաղկացեալ խումբին (պէսաւորութեամբ՝ Ազրբէջանի կենտկոմի Բ. քարտուղար՝ Պոլեանիչկոյի) Ստեփանակերտ ժամանումին մասին, ըսած է թէ այդ քայլը առնուած է Մարզային կուսակցական ու երեսփոխանական մարմինները վերականգնելու նպատակով: Այսուհանդերձ հրամանատարը նշած է թէ կազմկոմիտէին մէջ համապատասխան ներկայացուցչութիւն չկայ, եւ հարկ է այդ խումբը լրացնել ԼՂԻՄ–ի հայ բնակչութեան ներկայացուցիչներով:

Հրամանատարը խօսելով կալանուած անձերու ճակատագրին մասին, հաղորդած է որ անոնք արդէն ազատ կ'արձակուին:

***

Ի ՆՊԱՍՏ
ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԱԾՆԵՐՈՒ

Շաբաթ, Յունուար 27–ի օրը հանդիսաւանալու փոխարէն, Երեւանի Օրջոնիկիձէի շրջանի երկու տասնեակ ձեռնարկութիւններու հազարաւոր բանուորներ աշխատած են ի նպաստ Բաքուէն տեղահանուածներու: Որոշուեցաւ օրուան վաստակէն 90 հազար ռուբլի յատկացնել Ազրբէջանէն տեղահանուած գինուորականներու ընտանիքներուն եւ ռուս բնակչութեան, իսկ 250 հազար ռուբլի՝ Հայաստան հասած հազարաւոր հայ փախստականներու օգնութեան հաշիւին:

***

ԱԴՐԲԷՋԱՆԷՆ ԳԱՂԹԱԾՆԵՐՈՒ
ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Վերջերս տեղի ունեցած Ղրիմի «Լոյս» հայկական ընկերութեան վարչութեան նիստին քննարկուած են Ազրբէջանէն բռնագաղթուածներուն օգնութիւն ցոյց տալու հարցերը:

Որոշուած է «Լոյս» ընկերութեան առընթեր ստեղծել բռնագաղթուածներու օգնութեան յանձնախումբ, զոր կը գլխաւորէ վարչութեան նախագահ՝ Անուշաւան Դանիէլեան: Յանձնախումբը կ'աշխատի Սիմֆերոպոլի «Լոյս» հայկական ընկերութեան չէնքին մէջ:

***

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ
ՄՈՍԿՈՒԱ

Մոսկուայի Հայ Մշակոյթի Ընկերութեան նախագահ՝ Վահան Էմինի նախաձեռնութեամբ, քաղաքին «Բաուման» բարձրադոյն թէքնիք ուսումնարանի մշակոյթի տունը համերգ մը տուած են Երեւանի Գեղարուեստա – թատերական հիմնարկի ուսանողներ: Անոնք յուզումի պահեր ապրեցուցած են մոսկուաբնակ իրենց հայրենակիցներուն «Զարթի'ր Լաօ», «Արիւնոտ գիշէր», «Ղարաբաղի հորովել» երգերով ու բեմականացումներով:

Համերգէն առաջ, ձեռնարկին ղեկավարուեսական ղեկավարը՝ հիմնարկի ուսադասախօս՝ Այտա Յովհաննիսեան ելոյթ ունեցած է հայ ժողովուրդին հասած ծանրը ողբերգութեան, Ղարաբաղի խնդրին, Ղարաբաղցիներուն վիճակին, հայ ժողովուրդին հանդէպ «եղբայրական» Ազրբէջանի ծաւալած շրջափակման ու ցեղասպանութեան մասին:

Համերգին հասոյթը տրամադրուած է Մոսկուայի հայկական ընկերութեան:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Գայեանէ Թիրեաճեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի «Ցառաջ»ի կը նուիրեն Կարապետ Պալեան 500 Ֆր., Տիկին Հռիփսիմէ Պետրոսեան 200 Ֆր.:

Օգտուելով
Բժ. ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆի
Ֆրանսա ներկայութենէն
Փարիզի եւ Շրջակայի Աչքաթապիները կազմակերպած են՝

Ցարգանքի Երեկոյթ

մը
նուիրուած՝
ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆի
եւ արձակագիր՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆի
որ վերջերս հրատարակած է Ֆրանսահայ կեանքէ առնուած «Ծիծեռնակները պիտի չսարսափին խրտուիլակներէն» վէպը:

Զորեքշաբթի, Փետրուար 14, երեկոյեան ժամը 8–ին

ԵԱՆ'Ց
5, avenue Reille
75014 Paris

Ապահովել տեղերը հեռաձայնելով.–
47 – 70 – 07 – 25
47 – 70 – 27 – 66

Ճաշպին՝ 150 Ֆր.:
Համելի անակնկալ:

— C. B. A. F. —

Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL

au Théâtre de l'Hôtel de Ville
d'Asnières
Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Levon KATERJIAN

de LOS ANGELES
avec son orchestre
et *ELIA PEHLIVANIAN*

le Vendredi 16 février à 20 h 30

Prix des places : 100 et 150 Frs.

Réservations :

47. 99. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

ՀՈԳԵՇԱՆԳՈՒՍՏ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷԼ

Եկեղեցւոյս վարչութիւնը կը ծանուցանէ Կիրակի, Փետրուար 11–ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի քառասունքի հոգեհանգստեան պաշտօն՝

ՑԱՐՈՒԹԻՒՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆի

հոգիին է հանդիպած, որ վարչութեան տարիներու անդամներէն մէկն էր:

Իր յիշատակը յարգող նախկին վարչականն անդամներն ու բարեկամները կը հրաւիրուին ներկայ գտնուելու պատարագին եւ անոր յաջորդող հոգեհանգստեան պաշտօնին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱԻԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԻԼԻ. – Տէր եւ Տիկին Կարօ Սաթեան 500 Ֆր. ի յիշատակ վաղամեռիկ Տիրեսի Արտաշէսեանի մահուան 6–րդ տարելիցին:

***

ՄԱՐՍԻԼԻ. – Կարապետ Պոլիկեան 200 Ֆրանք:

***

ՏԻՄԻՆ. – Ռուբէն Կէնճոյեան 100 Ֆր.:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS
DE LA M.C.A.

Հանդիպում
Rencontre avec

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ
MOVSES BETCHAKDJIAN

à l'occasion de la parution de
son ouvrage

«Les hirondelles n'auront pas peur des épouvantails»
«Ծիծեռնակները պիտի չսարսափին խրտուիլակներէն»

Avec la participation de
Արա ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
ARA KRIKORIAN

Vendredi 16 Février, à 20 h 45

Présentation, Intervention
Lecture d'extraits de l'ouvrage
Débat - Signatures

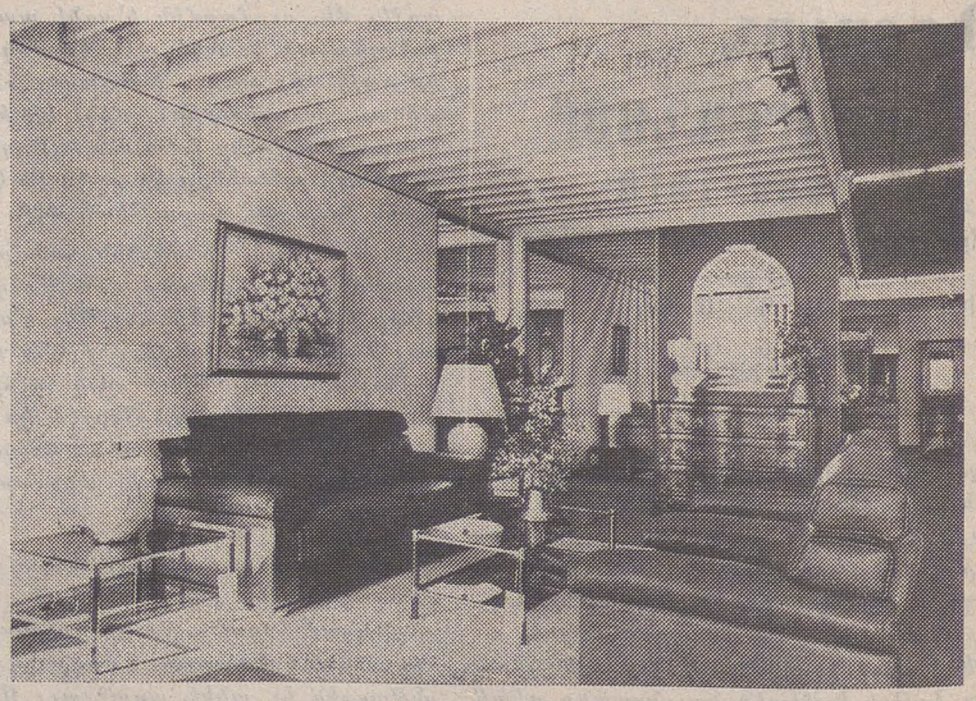
— ENTREE LIBRE —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13
MARDI
13 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.209 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.209

ԱՐՑԱԽԻ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ՝ ՊԱՐԳԵՒ ԵՊԻՍԿ. ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան, Արցախի թեմի առաջնորդը Փարիզ ժամանեց, Ուրբաթ օր, Փետրուար 9–ին եւ ինչպէս ծանուցուած էր, Փետրուար 11ին, կիրակի առաւօտ պատարագեց ու քարոզեց Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ։

Ժամը 11–ին, եկեղեցին դեռ կէս առ կէս պարապ էր կամ՝ լաւատես մօտեցումով ըսենք՝ կէս առ կէս լեցուն էր։ Ժամը 11·30ի չուրջ, ծայրէ ծայր լեցուած էր։ Իրատեսութիւնը կը պարտադրէ խոստովանիլ որ հոգեհանգստեան 12 պաշօն կար, (եթէ այդ ալ չըլլայ, մեր եկեղեցիները պարապ կը մնան), բայց, մենք կը նախընտրենք հաւատալ թէ բազմութիւնը եկած էր լսելու արցախեան թեմի առաջնորդը։ Նոյնիսկ, այս պարագային ակնկալելի էր աւելի հոծ բազմութիւն մը, եթէ խակապէս «Ղարաբաղը մերն է՛» լոզունգը լոկ պոռոտախօսութիւն չէ եւ հետեւողական ենք։ Արդարեւ, բացառիկ երեւոյթ մըն է որ Արցախի առաջնորդը Փարիզ գայ եւ իր խօսքը ըսէ գաղութին։ Այդ գիտակցութիւնն ունեցած էր «Անթէն 2», որու նկարահանները եկած էին թղթակցութիւն մը ապահովելու համար։

Քարոզէն աւելի Պարգեւ Եպիսկոպոս մեզի փոխանցեց խորհրդածութիւններ, որոնք այլապէս չհասկցանք։

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնութենէն ետք, Ղարաբաղի թեմի առաջնորդը Փարիզի Հայութեան բերաւ Արցախի Հայութեան ողջոյնները, թելադրելով որ միշտ յիշենք Արցախը, որու ժողովուրդը կ'ազօթէ նաեւ Սփիւռքի Հայութեան համար, որպէսզի ան ըլլայ միշտ ամուր։ Ցիշեց 1700 տարիներ առաջ Տերտուղիանոսի խօսքը «արիւն մարտիրոսաց հիմն է եկեղեցւոյ» ու հակիրճ ակնարկ մը նետեց այն չարժումին վրայ, որ ծնաւ երկու տարի առաջ եւ առաւ արցախեան չարժումի անունը։ Ապա, ոգեկոչեց Սումգայիթը, ու անկէ վերջ ժողովուրդը, որ կը հասնէր Հայաստան թէ Արցախ ու ամէն բանէ առաջ կ'ուզէր մկրտուիլ։ 1931–էն ի վեր փակուած էին Արցախի եկեղեցիները ու վանքերը։ 1811ին հոն 1311 եկեղեցի եւ վանք կար։ 1931ին 112 և 1932ին բոլորն ալ փակ էին։ Այսօր կը գործեն երկու վանք և չորս եկեղեցի, բայց հոգեւորականի մեծ պակաս կայ, թէ Հայաստան թէ՛ Սփիւռք։ Պարգեւ Եպիսկոպոս յիշեցնէ եառք եղիչէ պատմիչի խօսքը Աւարայրի վաղորդայնին՝ մահ իմացեալ՝ անմահութիւն է, անդրադարձաւ Արցախի Հայութեան այսօրուան ոգիին, որ աւելի քան երբեք տոկուն է, նահանջելու տեղ չունի։ Ամէն ազգ ինքնորոշման իրաւունք ունի եւ տարբեր չէ Արցախցիին ուզածը, վճռակամ է՝ կամ կ'ապրին կամ՝ կը մահանան տեղւոյն վրայ։ Հետաքրքրական է նկատել որ ջարդ, երկրաշարժ, շրջափակում չվհատեցին Հայութեան դիմագիծը։ Ան կը պահէ միշտ Աւարայրի ոգին։ Հոկտեմբեր 1–ին, ծայր աստիճանի հասած էր շրջափակումը, երբ հնչեց Գանձասարի զանգը եւ վերցաւ հոգեկան շրջափակումը։ Պարգեւ Եպիսկոպոս իր խօսքերու վերջաւորութեան չէշտեց թէ վստահ է որ Աստուած մեզի հետ է, Աստուած մեզ չատ կը սիրէ եւ այդ իսկ պատճառով աւելի չատ փորձութիւնները մեզի կը շնորհէ, բայց արդարութիւնը անպայման պիտի յաղթէ։ Պէտք է մնանք Հայ, այդ կը նշանակէ պահպանել սեփական լեզուն, ինքնութիւնը եւ հաւատքը։ Ըլլանք՝ մէկ հոգի, մէկ միտք, մէկ սիրտ։

***

Ով որ կը ճանչնայ Պարգեւ Եպիսկոպոսը (որու առաջին արտասահմանեան այցելութիւնն է) կամ լսած է իր մասին, գիտէ թէ ան քաջ հովիւն է Արցախի, տիւ եւ գիշեր իր ժողովուրդին կողքին։

«Յառաջ», Շաբաթ օր, Պարգեւ Եպիսկոպոսի հետ հարցազրոյց մը ունեցաւ, որ լոյս կը տեսնէ Ուրբաթ օր։

ՕՐԿԱԴԻՒ ՊԱՒԿԱՍԵԱՆ ԱԶԱՏ Է

Ուրախութեամբ իմացանք (Պարգեւ Եպիսկ·էն) որ «Մորճ· Ղարաբաղ» թերթի խմբագիրներէն՝ Արկադի Ղուկասեան ազատ արձակուած է քանի մը օր առաջ։ Մեր նախորդ թիւով (Փետ· 10/11) հրատարակած էինք այն յօդուածը՝ «Բացէ՛ք վերջապէս, ձեր աչքերը» որու համար ձերբակալուած էր լրագրողը։

× «Լիպերասիոն» պրիւր ունենալով ԹԱՄ գործակալութիւնը կը հաղորդէր Երկուշաբթի առաւօ, որ հակաշրջափակում գրահապատ կառախումբ մը Հայաստան հասած է եւ կը պատրաստուի բանի ուժով վերջ տալու երկաթուղային շրջափակումին, գոր Ադրբեջան պարտադրած է Հայաստանի։ «Կը սպասենք հրահանգներուն եւ պատրաստ ենք զանոնք գործադրելու» յայտարարած է հարիւրապետ Միխայիլ Կուլիգին, հրամանատարը կառախումբին, որ Երեւան հասած է արեւելեան Սիբիրէն։ Զինուորները լաւ գինուած են։ Վայրաչարժը չատ զօրաւոր է, բայց, զինուորականները կը նախընտրեն որ Հայաստանի շրջափակումը բանակցութեամբ վերնայ։

× Կրակոցներ լսուած են Բաքու, մինչ գործադուլի մէջ։ ԹԱՄ հաղորդած է որ 51 հոգի ձերբակալուած են Ադրբեջան լուսարձակը խախտած ըլլալու յանցանքով։

× Աւելի քան 80·000 հոգի պարտադրաբար հեռացած են Ադրբեջանէն Ցունուարի ընթացքին։ Ասոնց 40 հազարը, գինուորականներու ընտանիքներ են։

× Շաբաթ օրուան (Փետ· 10) Քոթինէն տը Փարին «Ճամբու ծոցատեար» մը լոյս ընծայած է, որու հեղինակն է՝ Քլօտ Մելիէ։ Շաբաթներու երկայնքին, ան եղեր է Մոսկուա (Նոյ· 28), Նախիջեւան (Ցունուար 2), Բաքու (Ցունուար 20), Մոսկուա (Ցունուար 27), Բաքու (Ցունուար 30, Փետ· 1)։ Այս լրագրողը, նախ կը գրէ թէ· – «Դեկ· 1–ին Երեւան կը յայտնէ սոեղծումը՝ "Հայկ· միացեալ Հանրապետութեան" մը որ կ'ընդգրկէ Ղարաբաղը եւ նոյն առթիւ Նախիջեւանը» (եւ ինչո՞ւ ոչ՝ Կարսն ու Արտահանն ալ)։ Ցունուար 2–էն 20, ո՞ւր գացեր է, յայտնի չէ, բայց նախընտրեր է Ցունուար 13–ին Բաքու չըլլալ այլ՝ 20–ին, որպէսզի ազերի զոհերը նկարագրէ։ Կը յայտնէ նաեւ որ Ռիգայի քաղաքական խօսակցութիւնները ընդհատուեր են Հայկ· Համազգային Շարժումին կողմէ, որ կը պահանջէ եղեր Մոսկուայի վերջնագիրին վերացումը։ Աւելորդ է յիշել, թէ խզումին պատճառը Ազերիներու վերջնագիրն էր Ազատի եւ Կամոյի հայ բնակչութեան։

Բայց, այս ղրութիւնն ալ, եւ այլ արձագանգներ, այն տպաւորութիւնը կը թողուն թէ հովը սկսած է տարբեր ուղղութեամբ փչել։ Այլ խօսքով ազերիացման հոսանք մը ծայր տուած է։

ԱՂԱՍ ԱՐՁԱԿՈՒԵՑԱԻ

ԲԱՑՑ, ՀԱՐԱՒ – ԱՓՐԻԿԷԻ ՀԱՐՑԵՐԸ ՉԵՆ ԼՈՒԾՈՒԱԾ

Կիրակի, ամբողջ աշխարհ չունէը բըռնած կը սպասէր աշխարհի ամէնէն ծանօթ բանտարկեալին ազատ արձակման։ Ֆրանսական ժամով, նախատեսուած էր՝ 14–ին ու հարկ եղաւ սպասել աւելի քան ժամ մը, որպէսզի Մանտելա դուրս ելլէ բանտէն, կնոջը ձեռքը սեղմած։ Ան խորհրդանիշն էր ափարթհէյտի դէմ պայքարին եւ ձերբակալուած ու ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած, որպէս ահաբեկիչ, քանի որ այլեւս Ա·Ն·Մ·ն (ափրիկեան ազգ· Քոնկրէ) սահմանած էր իր գինուորական ճիւղը, պայքարը գինեալ դեմնի վրայ փոխադրելու համար։ Այսօր, Մանտելա 71 տարեկան է եւ հազիւ ելած բանտէն կը յայտարարէ, Քափէ մրիթինկի մը ընթացքին՝ «գինեալ պայքարի դիմելը 1960–ին զուտ պաշտպանողական էր, ափարթհէյտի բռտութեան դէմ, այդ գինեալ պայքարին ծագման տարրերը այսօր ալ կան։ Այլ ելք չունինք, քան՝ չարունակել»։

Արդարեւ, ոչինչ վերջացած է եւ նախագահ Տը Քլերքի դիրքն ալ այնքան դիւրին չէ։ Կայ ծայրայեղ – ազ մը որ դէմ էր այս ազատագրման, անդին կայ հակախտրականութիւնն չարժումը, որ միանակն չէ եւ ամանք չեն ուզեր պատրաստել ընդունիլ կրկին մէկը, որ ծեծրացած է եւ 27 տարիէ հետու մնացած է անցուդարձէն։ 23 միլիոն սեւ եւ խառնածին ու 5 միլիոն սպիտակամորթ, բայց, այդ 23 միլիոնին մէջ, ընդդիմադիր զանազան հոսանքներ կան եւ համայնավարներն ալ բաւական ծանրութիւն աչխատանք կը տանին։ Այս ամբողջը ցոյց կուտայ թէ ամէն ինչ նոր կը սկսի։

Այլ կէտ մըն ալ կը մթագնէ հորիզոնը։ Ան կը վերաբերի դատավարութեան մը,

(Շար·ը Դ· էջ)

27 ՏԱՐՈՒԱՆ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵՆԷ ԵՏՔ ՆԵԼՍՈՆ ՄԱՆՏԵԼԱ

ՓՈՒԹԱՆ ՏՈՄՄԻ ԱԼ Ո՞ՒՐ Կ'ԵՐԹԱՆՔ...

Դիտողութիւնս, Շաբաթ, Փետր· 10–ին հեռատեսիլէն սփռուած հայկական յայտագրի բովանդակութեան մասին չէ։ Արդէն չկրցայ պաղարիւնութեամբ հետեւիլ ներկայացուածին, որովհետեւ եկեղեցականի դիւրազգածութիւնս անմիջապէս բորբոքեցաւ ի տես այն դիրքին զոր աշխարհականներ գրաւած էին **սուրբ խորանին** առջեւ։ Սրբավայրի մէջ (իմա՛ Փարիզի Ս· Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր եկեղեցին), երբէ պատուարժան **անձերու** միջեւ, նիւթ մը կը ծեծուի՝ որ Աստուծոյ խօսքը չէ։ Մօտաւորապէս խաղաբական անձնաւորութիւններուն արտայայտած տեսակէտները, Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ կարծիքն ալ չեն։ Անձնական կարծիքներ են։ Դուք եկէք հիմա հազարաւոր ունկնդիրներու հասկցուցէք թէ հայ եկեղեցւոյ գմբէթին տակ արտայայտուածը հայ եկեղեցւոյ կարծիքը չէր։ Միւս կողմէ՝ չկարծէք թէ խնդիրը եկեղեցիէն ներս աշխարհականի ներկայութիւն չհանդուրժելու խնդիր է։ Բոլորս կ'ընդունինք թէ եկեղեցին՝ դասք բահանայիցին մենաշնորհը չէ, այլ երամք ժողովրդոցին ալ սեփականութիւնն է։ Սակայն պատշաճութիւն մը կայ։

Այս այսպէս ըլլալով՝
կայ միւս պարագան։

Խորանին առջեւ նախ կռնակ դարձուցած չե՛ն նստիր։ Յետոյ՝ ոտք ոտքի վրայ չե՛ն դներ։ Երրորդ՝ երբ աշխարհականներ են եկեղեցիէն ներս խօսողները, այն ատեն խորանին վարագոյրը կը բաշեն։ Չշեշտեմ տակաւին ուրիշ մանրամասնութիւններ։

Սիրելի կղերականներ, եւ
Ցարգելի աշխարհականներ, յարգեցէ՛ք եկեղեցւոյ սկզբունքներն ու սրբութիւնները, այլապէս այսպէս ալ ո՞ւր կ'երթանք...

Եթէ պատահածը լոկ անգիտութեան հետեւանք էր, այս անգամ թող ներելի ըլլայ։

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՓԻՒՌՔ

«ՋԱԻԱԽՔ» ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Ախալքալաքի (Վրաստան) հայաբնակ շրջանը եւս ունի իր ազգային կազմակերպութիւնը։ Ան կը կոչուի «Ջաւախք»։ Ցունուար 27–ին Ախալքալաքի Մշակոյթի Տունը տեղի ունեցած հիմնադիր համաժողովին պատգամաւորներուն ներկայացուած է կազմակերպութեան ծրագրին նախագիծը։ Շրջանի 89 կազմակերպութիւններուն 20 հազար անդամներուն կողմէ ընտրուած պատգամաւորները եւ Երեւանէն հասած հիւրերը յոտնկայս, բուռնգքները վեր եռագոյն դրօշի ու Անդրանիկի դիմանկարին առջեւ, չեփորի աւանդական հնչիւններով ուխտած են հայ ժողովուրդին ազգային – ազատագրական պայքարին մէջ միանական ու միաձոյլ ըլլալ։ Արդէն, ինչպէս ըսուած է մտքերու բուռն ու բովանդակալից փոխանակման ընթացքին, հոն եւս ինքնապաշտպանական մարտական ջոկատներ ստեղծուած են, որոնք պատրաստ են զօրավիզ ըլլալու հարազատ ժողովուրդին։

«Ջաւախք» կազմակերպութիւնը մինչեւ հիմա հանգանակած է քանի մը միլիոն ռուբլի, որով անդամաթերք ու հագուստ – տեղէն ղրկուած է Արցախ, ինչպէս նաեւ Ադրբեջանէն վտարուած Հայերու։

Համաժողովը բանաձեւ ընդունած է հայ – վրացական բարեկամութեան ամրապնդումին մասին։ Մասնակիցները խանդավառութեամբ ընդունած են իրենց հայրենակից, «Գարուն» ամսագրի գլխաւոր խմբագիր Մերուժան Տէր – Գուլանեանի, Հ·Հ·Շ·ի վարչութեան խորհրդային Սփիւռքի յանձնաժողովի նախագահ՝ Սէյրան Աւագեանի եւ սահմանադրական խումբերու Միութեան նախագահ՝ Սաեփան Ղարագեբակեանի ողջոյնի խօսքերը։

Աւարտին ընտրուած են գեկավար մարմիններ՝ խորհուրդ, նախագահութեան եւ տեւական գործող յանձնաժողովներու նախագահներ։

«Անառիկ Լեռներ Անառիկ Կամք»

Մաւր Դանիէլեան «Խորհրդային Հայաստան»ի էջերուն մէջ կը չարունակէ դրել Հիւսիսային Արցախի հոգերուն եւ յոյսերուն մասին (տե՛ս՝ «Ցառաջ», Փետրուար 6, «Ցաղթանակին սպասումով»)։ Յունուար 24–ի թիւին մէջ հրատարակուած էջը կ'արձագանգէ նախ Շահումեանի մօտիկ պատմութեան. 1989 Օգոստոսին ժողովուրդին ճնշումին տակ Շրջանային Խորհուրդի նստաշրջանը կը քննարկէ շրջանը Ղարաբաղին միացնելու հարցը։ Այդ փափաքին դէմ վճռական պայքար կը տանի Շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղարը՝ Ռուսլոֆ Մելքոնեան։ Եւ թէեւ որոշումը կը տրուի ժողովուրդին փափաքին ուղղութեամբ, ան կը յայտա – րարէ. – «Քանի ես ողջ եմ, Շահումեանը Կարաքաղին չի միանայ»։ Այս «անդրդուելի կամքի տէր» կառավարիչը ժողովուրդը «Կուճուր Կեւորկով» կը կոչէ, ակնարկելով Ղարաբաղի նախկին Ա. քարտուղարին, քանի որ «նա էլ թրխասէր մարդ էր»։ Ու ի վերջոյ, շրջանային Կոմիտէի համաժողովը զայն «կ'ազատէ» պաշտօնէն, տեղը ընտրելով Վլադիմիր Ազաջանեանը։ Այդ օրէն – Օգոստոս 6 – շրջանի հայութիւնը ամուր կապերու մէջ կը մնայ Ղարաբաղի ժողովուրդին հետ։

Ակռէ անդին արդէն դրեթէ առօրեայ նիւթերէն մէկն է հայկական լրատուիւներու, յատկապէս վերջերս։ Շահումեանի եւս բաժին կը դառնայ շրջափակումը, ճնշումը, առեւանգումը, վինեալ յարձակումը։

Մաւր Դանիէլեանի գրութենէն հետեւեալ մէջբերումը պատկեր մը կուտայ Շահումեանի ապրածէն։ – «Գետերի վրայ կառուցուած ոռոգման համակարգերը դրախտ են դարձնում Ադրբեջանի դաշտերն ու այգիները, իսկ դրանց ափերին հայկական տնտեսութիւնների դաշտերը չորանում են։ Ահա վերին Շէնը 5 հազար հեկտար հող ունի, բայց չի ոռոգւում։ Ոռոգման ենթակայ 5 հազար հեկտար հող ունի, բայց փոմփեր, խողովակներ չեն գտնում, Ադրբեջանը պիտի տայ, 70 տարի չի տալիս։ Հինգ հազար բնակիչ, հինգ հազար հեկտար հող ու ... մէկուկէս միլիոն ռուբլու պարտքեր»։

Իսկ հիմա «հեռանկարային ծրագրերի մասին են պատմում, բայց մտահոգուած են հէնց այսօրուայ հոգսերով»։ Ատոնց գլխաւորը անշուշտ անդամթերքի հարցն է.– «հացը տրւում է ցուցակով՝ իւրաքանչիւր շնչին օրական 500 կրամ, Հայրենական պատերազմի տարիներին 600 – 800 կրամ է եղել»։ Բարեբախտաբար կան Հայաստանէ ու Ղարաբաղի օգնութիւնները. «Ամարաս» Բարեգործական Ընկերութիւնը շրջանի «Բերդ» մասնաճիւղին միջոցով 400 տղոց հագուստ բաժնած է. Հայաստանի «Գիտութիւն» կազմակերպութիւնը 60 հազար ռուբլիի թժշկական սարքաւորում տուած է դիւղի հիւանդանոցին։

1988 Թուականը անտեսութիւնը վնասով փակած է. 1989 աւելի դէշ արդիւնքով։ «Հիմա էլ կերի պակասութեան պատճառով անասունների գլխաքանակը խիստ կրճատուել է»։ Ու Մաւր Դանիէլեան կը չարունակէ. – «Գիւղում գրեթէ մեքենայ չի շարժւում, դրակտորի ձայն չի լսւում։ Վառելիք չկայ։ Երեք հազար թոն կարտոֆիլը հաւաքել ու տեղափոխել են տրակտորներով։ Վարորդները չեն աշխատում, աշխատավարձ չեն ստանում։ Եղած վառելիքը գալիս է Ղարապաղից, իրենք էլ նրանց ապահովում են կարտոֆիլով։ Իսկ Հայաստանն օգնում է ալիւրով, շաքարով, իւղով, անհրաժեշտ այլ մթերքներով»։

Շրջանի առաջին քարտուղարը Վլադիմիր Ազաջանեան այս կարգի տեղեկութիւններու կ'աւելցնէ հետեւեալը.– «Մեր ժողովուրդը տրամադրուած է մարտականօրէն, բոլոր ուժերը գործադրում ենք մեր առջեւ դրուած խնդիրները կատարելու եւ՛ ժողովուրդին փիզիքապէս պաշտպանելու, եւ՛ առօրեայ կեանքն ապահովելու համար։ ... Մի խօսքով, կարող եմ ասել որ բոլոր դէպքերում, ինչ պայմաններում էլ գտնուենք, մեր շրջանի ժողովուրդն ունի միայն մի ցանկութիւն՝ պիտի միանայ արցախեան եղբայրներին եւ այդ ճանապարհին որեան էլ դժուարութիւններ լինեն, մենք բոլորը պատրաստ ենք յաղթահարելու»։

Ամէնէն ծանրը վառելանիւթի պակասն է. բերքահաւաքի ընթացքին դժուարութիւնները հասկնալով, ժողովուրդը հիմնական աշխատանքը ձեռքով կատարած է. թէ՛ պետնախիձորի հաւաքը եւ թէ կերերու կուտակումը։ Ա. քարտուղարը կ'ըսէ. – «Ինչ վերաբերում է անասնապահութեանը, պիտի ասեմ որ շատ ծանր է վիճակը. կերով ապահովուած է ամբողջ անասնապահութեան միայն 30 տոկոսը»։

Լրագրողին «այդ դժուարութիւնները ազդո՞ւմ են ժողովրդի հոգեբանութեան, նրա պայքարի վրայ» հարցումին պատասխանելով Վլադիմիր Ազաջանեան կ'ըսէ. – «Մարդիկ լաւ են գիտակցում որ մեծ գործերի մէջ մեծ զոհեր եւ դժուարութիւններ լինելու են եւ դրանցից չենք յուսալսխելու։ Նրանք գիտեն որ մեր ժողովուրդն ընդունակ է շատ կարճ ժամանակամիջոցում այդ կորուստները վերականգնել, միայն թէ հարցը դրական լուծում ստանայ»։

Շահումեանը իր նիւթական ու բարոյական դժուարութիւններուն զուգահեռ, ունի նաեւ զեկավարի մտահոգութիւններ. այսպէս, «Ղարաբաղից ստացած օգնութիւնից պէտք է բաժին հանուի նաեւ Խանլարի շրջանի Գետաշէն գիւղին, կը չարունակէ Ա. քարտուղարը. – Չէ որ շրջափակման մէջ գտնուող Գետաշէն էլ որոշել է միանալ Շահումեանին եւ բացի այդ, ստանձնել է նաեւ իր արբանեակ մի քանի հայկական գիւղերի մատակարարման ու պաշտպանութեան այսպէս կոչուած՝ «շէֆութիւնը»։

Երբ «մեծ գործերի մէջ մեծ զոհեր եւ դժուարութիւններ լինելու են» կ'ըսէ Վլադիմիր Ազաջանեան, մտքէն կ'անցընէր արդեօք թէ գոհ մըն ալ պիտի ըլլար ինք, օր մը առեւանգուելով ազերի աւազակներու կողմէ ու հակառակ երկարաեւ բանակցութիւններու, անյայտ պիտի մնար ճակատագիրը...։

Ա. ԹՕԹՕԳԵԱՆ

ՀՈՐԻԶՈՆ – 1992՝

ԴԷՊԻ ՄԻԱՑԵԱԼ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԵՒՐՈՊԱ՞ ՄԸ

Եւրոպայի Հասարակապետութեան պատկանող երկիրներու մէջ, դպրոցական կշռոյթները (ռիթմ) տարբեր են։

Ցաճախ է որ կը դժմարուին «եւրոպական» որակուած ժողովները, տեղի կ'ունենան հանդիպումներ ուսուցման մասնագէտներու եւ երիտասարդներու մասնակցութեամբ։ Տեղեկանալ ու տեղեկացնել, բաղդատել, համեմատել իւրաքանչիւր երկրի մէջ գոյութիւն ունեցող դրութիւնները դպրոցական կշռոյթներու եւ կրթական եղանակներու վերաբերեալ։

1987–էն ի վեր, եւ ամէն տարի, Ֆբրուարիա, Ռէն քաղաքի մէջ կը կազմակերպուի եւրոպական կրթական ցուցահանդէս մը։ 1989–ին աշխատանքները առաւելաբար կեդրոնացած են կշռոյթներու շուրջ, այսինքն՝ արձակուրդ եւ դպրոցական ժամանակ։

Տեղեկագիրը ցոյց կուտայ, երկրէ երկիր, մեծ տարբերութիւններ, Նոյնիսկ որոշ երկիրներու մէջ դանազանութիւններ շրջանէ շրջան։

Ահաւասիկ մի քանի չափական տուեալներ։ Սկսինք արձակուրդներով։

Ամառնային արձակուրդներու տեւողութիւնը 40 օրէն, Արեւմտեան Գերմանիոյ կարգ մը շրջանները, մինչեւ 92 օր կ'երկարին, Իրլանտա եւ Իսլանտա։ Ֆբրանսայի մէջ՝ 67 օր։ Հիւսիսի եւ հարաւի երկիրներն են որ ունին ամէնէն երկար արձակուրդները։

Հիւսիսի մէջ, օրուան տեւողութիւնը ամառը, կը բացատրէ պարզապէս, իսկ հարաւը կլիմայական պայմաններն են որ կը հրահանգեն։ Սակայն, հաշուի պէտք է առնել նաեւ աւանդութիւնը եւ մանաւանդ տնտեսական եւ զբօսաշրջիկական տարրերը։ Օրինակի համար, Իսլանտայի մէջ, դպրոցական հաստատութիւնները ամառը կ'օգտագործուին որպէս պանդոկ։ Եւրոպայի բոլոր երկիրներուն մէջ, տարին եամսեայ կամ վեցամսեայ ժամանակամիջոցներու բաժնող արձակուրդներ կան։ Բացի Մեծն – Բրիտանիայէն, Յունաստանէն, Իտալիայէն եւ Սպանիայէն միւս ութ երկիրները կուտան աշնան արձակուրդներ։ Տարեվերջի տօնական օրերուն ամբողջ Եւրոպան արձակուրդի կը ղրկէ աշակերտները. տեւողութիւնը 11 օրէն (Պելժիա), 13 օր (Ֆրանսա) մինչեւ 20 օր (Մեծն – Բրիտանիա)։ Շատ մը երկիրներու մէջ Փետրուարի ընդմիջում չկայ։ Իսկ հոն ուր կայ, դպրոցական հաստատութիւնները կը փակեն իրենց դռները չորս օրէն (Հոլանտա) մինչեւ 13 (Ֆրանսա)։ Զատկուան արձակուրդները դոյութիւն ունին Եւրոպայի Հասարակապետութեան բոլոր երկիրներուն մէջ եւ՝ տեւողութիւնը կը տարբերի 7 օրէն (Հոլանտա) մինչեւ 22 օր (Մեծն – Բրիտանիա)։

Գալով դասաժամերու բաժանումին, ընդհանուր ձեւով, Եւրոպայի Հասարակապետութեան երկիրներուն մէջ, աշակերտները դպրոց կը յաճախեն չաբաթը հինգ օր։ Հակում մը կայ դպրոցները փակելու Շաբաթ օրերը, բացի Ֆրանսայէն։ Կիրակին, ամէնուրեք, արձակուրդի օր է։ Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջերը միայն Պելժիա, Հոլանտա եւ Ֆրանսա դպրոցական հաստատութիւնները՝ նախակրթարան եւ երկրորդական փակ են։ Ֆրանսան միակ երկիրն է որ նախակրթարանները կը փակէ Չորեքշաբթի առաւոտ օրը։ Աշակերտներու շաբաթական ժամանակացոյցը ամէնէն աւելի ծանրաբեռնուած է Իտալիա, Պելժիա, Ֆրանսա, Սպանիա եւ Փորթուկալ։ Իսկ ամէնէն քիչը՝ Իրլանտա եւ Յունաստան։ Թէքնիք եւ արհեստագիտական հաստատութիւններու աշակերտներն են որ ունին չաբաթական ամէնէն ծանր ժամանակացոյցը՝ 38 ժամ Իտալիա, 35 ժամ Ֆրանսա, 34 ժամ Փորթուկալ։ Առաւօտեան դասընթացքները կը սկսին ժամը 8–ի եւ 9–ի միջեւ. ելքի ամէնէն ուշ ժամը Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ մէջ է՝ 17։30։ Այլ երկիրները աւելի կանուխ կը դոցեն, ժամը 13–էն 14 ընդհանրապէս։ Դասերու պահու տեւողութիւնը, նախակրթարանին մէջ, ձգուած է դասատուին նախաձեռնութեան։ Երկրորդականին մէջ, մէկ երկրէն միւսը կան բաւական տարբերութիւններ. Մեծն – Բրիտանիա 35–էն 40 վայրկեան, Իտալիա 60 վայրկեան, իսկ Պելժիա, Ֆրանսա, Լիւքսանպուրկ, Փորթուկալ 50–էն 55 վայրկեան։

Այս տուեալներէն մեկնելով ի յայտ կուգայ որ դպրոցական տարուան կազմակերպութիւնը, օրուան եւ չաբաթուան ժամանակացոյցերը կը հաստատեն, բոլոր երկիրներուն մէջ, առանց չահակից կողմերու կարծիքն առնելու։ Տնտեսական, զբօսաշրջական, կրօնական, մշակութային մտահոգութիւնները, ուսուցչութիւնները աւելի ծանր կը կշռեն քան աշակերտներուն չահերը։

Փափաքելի է ներդաշնակել Եւրոպայի Հասարակապետութեան բոլոր երկիրներուն մէջ գանազան եղանակները։ Այո, եթէ երթանք դէպի եւրոպական քաղաքացիութեան մը, կ'ըսեն մասնագէտները։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Հայ կեդրոնի «Ա. Ահարոնեան» սրահին մէջ, Յունուար 17, Հայ Դատի Քէպէքի յանձնախումբին կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է զեկուցումներու հաւաքոյթ մը Անդրկովկասի վերջին դէպքերուն եւ Հայրենիքի պաշտպանութեան աշխատանքներուն մասին։

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Յունուար 19, աւելի քան 1000 հոգիի ներկայութեամբ, Հ. Յ. Դ. «Մ. Թէհլիրեան» Կոմիտէի կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է Հայաստանի պաշտպանութեան համակամութեան հաւաքոյթ մը։

***

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՑԻ մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան, իր մահկանացուն կնքած է Սահակ Քահանայ Պալեան։ Հանգէպ Սահակ Քահանայ Պալեան։ Հանգէպ Մինչեւ – Արեւելքի եւ Միացեալ – Նահանգներու մէջ ծառայած քահանային վերջին օծման եւ թաղման կարգը կատարուած է, Յունուար 23–ին, տեղւոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎՐԱՍՏԱՆ՝ ՓՈԹՈՐԿՈՒՄՆԵՐՈՒ ՈՒՐԻՇ ԱՆԿԻԽԻՆ ՄԸ

Վրաստան որ անկախութիւն հռչակած է 1918 Մայիս 26–ին, կը խորհրդայնանայ 1922–ին. եւ վրացի Ստալինի կը վիճակի երկու տարի եառք հարթել ծագած ըմբռնութիւնը։ Հաղարաւորներ կը մեռնին, ուրիշ հազարներ կ'աքսորուին դէպի Սիպերիա։ Կէս միլիոն վրացի պէտք է դժուռած ըլլայ Կրեմլինի վրացի տիրակալներուն – Ստալին, Պերիա – կողմէ։ Այսուհանդերձ, «ժողովուրդներու հայրիկ»ին մահէն երեք տարի եառ – 1956–ին – Թիֆլիսի մէջ ուսանողները խրուչչովի ձեռնարկած ապատամալինականացումի չարժումին դէմ բազոք կը յայտնեն։ Տարօրինակ է նաեւ տեսնել թէ վրացական մայրաքաղաքին մէջ կամուրջ մը տակաւին Ստալինի անունը կը կրէ ու իր ծննդավայրին մէջ կանգնած է անոր մէկ արձանը։

1978–ին տասնեակ հազարաւոր ցուցարարներ կը պահանջեն որ նոր Սահմանադրութեան մէջ վրացերէնը նշուի որպէս պետական լեզու։ Մոսկուա տեղի կուտայ։ Կը յաջորդէ մտաւորականներու յաւելեալ թուղթի եւ փոքրաթիւ սփիւռքի մը ուղղուած հազորդումներու համար ձայնասփիւռի կայաններու պահանջը։ Նկատի առնելով նաեւ լատգոյն չարժանկարի մը աւանդութիւնը, դժուար չ եղրակացնել որ արտայայտութեան ազատութիւնը վերակառուցումէն առաջ ալ մեծ էր Վրաստանի մէջ։

Ասով հանդերձ, պահանջները չեն դադրիր։ 1988 Օգոստոսին Ազգային ժողովրդավար կուսակցութիւնը կը հիմնուի, Աբխազիա անկախութիւն կը պահանջէ, կը յաջորդեն Ամարները։ Անոնք չարժման կ'անցընեն վրացի ժողովուրդը. կառավարական չէնքին առնդուիներուն վրայ ցուցարարներ հացադուլի կը դիմեն ... մինչեւ որ ներքին գործերու յատուկ խմբակներ «կը մաքրեն» Լենինի հրապարակը. տասը հազար ցուցարարներ բրտօրէն կը ցրուին «քահերու հարուածներով ու թունաւոր կազով» ինչպէս կը գրեն թերթերը։ Տասնեակ մը զոհեր կ'ըլլան։

Մայիս 26–ին կը տօնեն Հանրապետութեան 71–րդ տարեդարձը. Օգոստոսին անառնական անկախութեան ծրագիրը մը կը հրապարակուի։ Երկրին ժողովրդական ճակատը հետամուտ կ'ըլլայ նաեւ կրօնական ազատութեան մը. եկեղեցիները կը վերաբացուին։

Վրաստան՝ 67·700 քառ. քմ. տարածք ունի, ուր կ'ապրի 5,3 միլիոն մարդ։ Դարուն քրիստոնեայ դարձած երկիրը տատանելէ եառ Բիւզանդիոնի, Սասանեաններու, ապա՝ Արաբներու միջեւ, անկախութեան կը տիրանայ Դաւիթ Թագաւորին օրով որուն գահակալութեան 900–ամեակը ոգեկոչուեցաւ անցեալ տարի։ Սակայն Թամար Թագուհիին չրջանին է որ (1184 – 1213) վրացական գերիշխանութիւնը կ'ընդարձակուի։ 1801–ին երկիրը կը կցուի Ռուսիոյ։

Աբխազիա 8600 քառ. քմ.–ի վրայ կէս միլիոն բնակիչով մահմեդական ինքնավար Հանրապետութիւն մըն է, ինչպէս Ամարիան (3000 քառ. քմ., 350 հազար բնակիչ), իսկ Հարաւային Օսեթիան (3900 քառ. քմ., 100 հազար բնակիչ) ինքնավար մարզ մը։ Բոլորը աւելին կ'ուզեն. ինչ որ կը նշանակէ թէ երկրին մէկ հինգերորդը կը տառապի։ Ժողովուրդներ որոնք բարեկամներ էին, դարձած են թշնամիներ ու օրէ օր կը տառապեցնեն հակամարտութիւնը։

Մեծ քաղաքական կեանքը չէ որ աղեղած է Վրաստանի մէջ. անտեսական դարպացումի հեռանկարներն ալ չոռեւտութեան աղբիւր են. իսկ ինչպէս կը յայտարարէր 1989–ի աւարտին երկրին նախագահը, Գերագոյն Խորհուրդի մէկ նիստին, անտեսական, ընկերային, մշակութային եւ բարոյական մարդերուն մէջ Վրաստան ունի ծայր տատիճան բարդ հնդիրներ։ Անոնց լուծումին համար ղոր – ծի պէտք է լծել ամէն կարելիութիւն։

Ժողովուրդին խռովքին դլխաւոր պատճառը որոշ ինքնավարութեան մը պահանջն է. ան կ'ուզէ ինք որոշել իր ընկերային, տնտեսական, բնապահպանու-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ՆԻՍ

ՆԻՍ. – («Յառաջ»). –

Տաւեալ պարագային, մեր այս խորագիրը առաւել ամբողջական դարձնելու համար անհրաժեշտ է աւելցնել, թէ ձեռնարկը կազմակերպուած էր Հայ Մշակոյթի Ակումբի եւ համանուն Յանձնախումբի միացեալ ջանքերով, առաջինին հիմնադրութեան 18-րդ եւ երկրորդին կազմութեան 6-րդ կրկնակ տարեդարձերուն առիթի: Երգահանդէս մը, որ չնորհիւ «ԳԱՐՈՒՆ» մանկա – պատանեկան երգչախումբին, Կիրակի, Փետրուար 4-ին, Հին Նիսի քաղաքապետական թատրոնին մէջ՝ ծայրէ ի ծայր լեցուն, երբի ցնծաոծնի բնոյթ առացաւ (*): Եւ, որ չափազանցութիւն չըլլայ, պարսամեան հանճարը, այս անգամ իբրեւ դրուատումի արտայայտութիւն ի փառս հայ մշակոյթի արծարծումի, պահպանումի, այդ ուղղութեամբ երկար տարիներէ ի վեր կատարուող յամառ, աքնաջան աշխատանքներուն, փոքրաթիւ գաղութի մը ազգային երեսէն նէրս:

Քաղաքապետական թատրոնի վարագոյրը դեռ գոց, հայերէն եւ ֆրանսերէն կարճ խօսքերով հանդէս եկաւ Վաղդէն Կէտիկ, երիտասարդ նախագահը դիտողաբար նորահասներէ կազմուած Հայ Մշակոյթի Ակումբի վարչութեան: Հրատիրեալներու կարգին յիշելէ ետք ներկայութիւնը գաղութիս հոգեւոր հովիւ Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեանի, Քաղաքապետին եւ Քաղաքապետարանի ներկայացուցիչ՝ Տիկին Ի. Հանսի ու Պ. Լավինեարի, – ի դէպ հրաւիրեալներուն մաս կը կազմէին նոյնպէս Քոթ – տ'Ազիւրի ազգային մարմնի եւ միութիւններու ներկայացուցիչները, ակումբի հիմնադիրները, «Յառաջ»ի թղթակիցը, – պարզեց հմնական առաջադրութիւնը՝ միշտ վառ պահել ազգային դիմագիծը արտայայտող մեր դարաւոր մշակոյթը, այս այլամերժ հոգմերուն տակ:

Եւ, ահա, ներկաներուն աչքին առջեւ պարզուեցաւ 4-էն 16 տարեկան 75 մանուկներէ ու պատանի - պարմանուհիներէ բաղկացած «ԳԱՐՈՒՆ»ը, երգչախումբ մը, որ ինչպէս բոլորն ալ հաստատեցին յայտադիրի դործադրութեան ընթացքին, խմբավար Խաչիկ Ելմազեանի անչարժ նայուածքին ու չարժուն ցուցմունքներուն սեւեռուն, Տիկին Ժիւլիէթ Ելմազեանի դաշնակի ընկերակցութեան, խանդով եւ եռանդով, երգերու եռանդուն արտաբերումով, հայերէնի առոդանութեան յստակ կնիքով, ձայնի ելեւէջներու մանկա – պատանեկան թաւշային, հեշտալուր կամ բամբ չեչտաղրութեամբ, հաղորդական կապ ստեղծեց բեմին եւ սրահին, իր եւ ունկնդիրներուն միջեւ: Կարգապահ ու ներդաշնակ, արդիւնք, անկասկած, երկար տարիներու մեղուային աշխատանքի: Կէտ մը, որ արդար դնահատանքի արժանի կը դարձնէ մարդիէ – խմբավար զոյդը, իր օժանդակութիւնը չզլացող երգչուհի՝ Վարդուհի Մինասեան, վերահսկիչ՝ Մայտա Կարապետեան եւ ասոնց կողքին վարագոյրին հետ գործող արուեստասէր ծնողներու խմբակը:

Աղնուագոյն – Կառավարենցի «Քեզի համար Հայաստան» յուզիչ խմբերգին նախորդեց պատանի՝ Արթօ Պէճճեանի արտասանութիւնը՝ Արամայիս Սահակեանի Դիմացիր ժողովուրդը, քերթուած, որ գրուած է Հայաստանի մեծ աղէտին անմիջական ապաւորութեան տակ: Մորմոք եւ ընդվզում, ցաւ եւ ըմբոստացում սեւ ճակատագրի դէմ, այլ, սակայն, յոյսի ներշնչում, կորովի կեցուածք: Արտասուող պատանին քերթուածին տուն տուողները հարազատ թրթռացումներով փոխանցեց ներկաներուն, ձայն – դիմագիծ – չարժում դաշն համադրութեամբ:

Ցայտագիրը պէսպիսուն էր մեներգ – խմբերգներով, դաշնակի, ջութակի, փողի մենակատարութիւններով եւ, վերջապէս, երգչախումբ – նուագախումբ խառն երգով ու նուագով:

Զենք ուզեր մանրամասնել մէկ առ մէկ յիշատակելով յատկապէս մեներգող, նուագող դեռատի արուեստասէրները, քանի բոլորն ալ բծախնդիր մօտեցում, ըմբռնում եւ ապագայի խոստումներ ի յայտ բերին ըլլա՛յ օտար դասական հեղինակներու, ինչպէս Պեթհովէնն, Մենտելսոնն, ըլլա՛յ հին ու նոր հայ երգահաններու՝ Կոմիտաս, Կանաչեան, Շ. Թէրզեան, Գ. Զթեան եւ քանի մը ուրիշներու ստեղծագործութիւններու թէ՛ առանձին թէ՛ խմբական մեկնաբանութիւններուն մէջ:

Ընդունելութեան – հանդիսութեան բաժինը տեղի ունեցաւ Պարսամեան համալիրի ընդարձակ սրահը, նոյնպէս լեցուն ծայր աստիճան:

Ճարտ. Տիգրան Հաճեան նախ վերյիշեցուց Ակումբին նպատակը հիմնուած պաշտօնապէս 1972, Փետրուար 14-ին:

«La connaissance et le développement de la langue, de l'art, de la culture et de la civilisation arménienne etc...»

Այնուհետեւ, տուաւ մանրամասնութիւններ՝ պատմական բնոյթի: Այսպէս, հիմնադրութեան մատադրութիւնը ի յայտ կուգայ 1971-ի աշնան, առհասարակ երիտասարդ – ուսանողական չրջանակներու կողմէ: Միտքերու փոխանակում յատուկ հրաւիրուած դաղութի անդամներու ժողովի ընթացքին: Հիմնադիր անդամներ եօթը հոգի՝ Սարգօ Կէտիկ, Յարութիւն Փիլիճեան, Միշէլ Փափազեան, Խորէն Պարթեւեան, Յակոբ Յակոբեան, Միշէլ Ճարպիկեան եւ Տիգրան Հաճեան: 1984 Փետրուարին դաղափարը կ'ունենան անդամ մը եւս ի մի հաւաքելու դրասէր, մշակութասէր անձերը: Մէկտեղում 20 – 25 հոգի, որոնցմով կը կազմուի յատուկ մշակութային յանձնախումբ մը՝ կոչուած Մշակոյթի Ակումբ: – Անցնող վեց տարիներուն կազմակերպեցինք 60-ի մօտ բանախօսութիւններ, մշակութային հանդէսներ եւայլն: Մեր առաջին մեծ ձեռնարկը եղաւ մեծ բանաստեղծ Դանիէլ Վարուժանի ծննդեան հարիւրամեակը, որ դասաւ աննախընթաց յաջողութիւն, եւ որուն համար մեզի եկաւ օդնել մեր բարեկամը Գէորգ Գապարաճեան, որ յետոյ պլուխը անցաւ թատերական յատուկ յանձնախումբի մը»:

Մշակոյթը ժողովուրդին հաւաքական ոգին է, որով կը գոյատեւէ: Եթէ չքանայ, մարդիկ կը վերածուին պարզ անհատներու եւ ժողովուրդը կը զրկուի գոյութիւն ունենալէ, աւելցուց ան եւ, ապա, կոչ ըրաւ չրջանի ազդակիցներուն, մանաւանդ՝ երիտասարդներուն, որպէսզի համախումբ ճիգով յիշեն եւ յիշեցնեն, թէ առանց հայկական մշակոյթի չկայ ապագայ հայութեան համար: Այնուհետեւ դնահատեց յօժարակամ մօտեցումը Սահակ – Մեսրոպ, «Գարուն» երգչախմբերու դեկավար ամոլին, մեր հրաւէրներուն:

Վերջապէս, «ԳԱՐՈՒՆ»ի Շնորհաւոր Տարեդարձը երգեցիկ տողերով, նախագահը՝ Վ. Կէտիկ, կարեց կարկանդակը: 18 եւ 6 տարիներ, ի սպաս հայ մշակոյթի:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(*) Ինչ չեղաւ թիւը անոնց, որոնք հարկադրուեցան ետ-վերադառնալ, թատրոնի պատասխանատուներու յամառ պնդումին վրայ, թէ պարզապէս անկարելի էր շարունակել գեր – խնդումը:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ասանձէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Որբերուս յատկացուած չէնքերը կը կրէին Թիւեր: Ու երբ վերջացաւ մեր մեկուսացումի քառասունքը, զմեզ բաժնեցին զանազան չէնքերու մէջ: Ինծի վիճակուեցաւ Թիւ 2 կրող չէնքը, ուր կը գտնուէր նաեւ փոքրիկ քոյրս՝ Վերոն: Մեզ հետ կային տարիքով աւելի մեծ աղջիկներ, որոնց Ապլա (քոյրիկ) կը կանչէինք եւ անոնք պարտականութիւն ունէին մասնաւորապէս փոքրերով զբաղուելու, առաւօտուն՝ անոնց մազերը եւ միջամտանակ հոգ տանելով մարմնական մաքրութեան:

Թիւ Երկուքը ծովահայեաց չէնք մըն էր՝ իր բոլոր յարմարութիւններով, անկողինները ճերմակ սաւաններով ծածկուած, վերմակները անպլիական ձեւով չինուած: Շատ հաւանական է որ նախկին Անգլիական Դպրոցի դիչերօթիկներուն յատկացուած չէնքն ըլլար ան. իր մաքրութեամբ ու կարգուսարքով կատարեալ հիւրանոցի տպաւորութիւնը կը ձգէր, ջուրն ու օճառը առատ: Հոն է որ առաջին անգամ եւրոպական արդուկ տեսայ, եւ անփորձ՝ այրեցի ձեռքս:

Դպրոցական տարեշրջանը սկսելու վրայ էր: Կրկին պիտի ենթարկուէինք դասանիւթերու տաղտուկին ու կաշկանդումներու: Ես որ մաքուր օդի պէտք ունէի՝ եւ ազատ չարժումի, մտածեցի թէ դասարաններէ փախուստի միակ ճամբան արհեստանոց երթալն էր: Լսած էի որ արհեստանոց գացող աղջիկները որոշ ազատութիւն կը վայելէին քաղաքին մէջ չրջելու համար, յետոյ թէ՝ Զէյթունցի հայ աղջիկ մը այդ առիթով փախած էր ու ապաստան գտած Հայոց Պատրիարքարանը: Աբդ, որոշեցինք ընկերուհիս ու ես՝ արհեստանո՛ց երթալ: Դպրոցի բացուած օրը, նորեկներս կարգի չարուեցանք: Տնօրէն Պէյը տնօրէնուհիին հետ միասեղ հարցաքննել սկսան մեզ մէկիկ – մէկիկ: Երբ կարգը ինծի եկաւ, ըսի թէ արհեստանոց կ'ուզեմ երթալ, յետոյ՝ թէ կարդալ – գրել չեմ գիտեր: Տնօրէնը վերջէն վար չափեց գլխս եւ ըսաւ. – «Աղջիկս, դուն արհեստանոց երթալու տարիքը չունիս դեռ»: Նոյն պատասխանը տուաւ ընկերուհիիս: Տնօրէնը ի՛նչ նօթադրեց իր տետրակին՝ չեմ գիտեր. բայց երբ դասերը վերսկսան՝ մեր երկուքը դրին նոր սկսնակներու դասարանը...:

Մնացինք հոն մանկամիտներու դասարանին մէջ քանի մը չաբաթ: Ո՛ղձ ուսուցիչը երբ մօտենար մեր երկուքին հարցնելու թէ ի՞նչ են այդ գրատախտակին գրուած տառերը, պատասխան չէինք տար, բոլորովին բթամիտ ձեւացընելով ինքզինքս ... Օր մըն ալ ահա որոշեցինք ճշմարտութիւնը խոստովանիլ, որովհետեւ ա՛լ ձանձրացած էինք պլոնդ – գլուխ աղջիկներու հետ կենալէ: Ցաջորդ առաւօտ, երբ նորէն դասարան մտած էինք եւ ուսուցիչը իր սովորական համբերութեամբ հարցումներ կ'ուղղէր աղջիկներուն, մենք երկուքս ձեռք բարձրացուցինք եւ արտասանեցինք խլամբացան այդ տառերուն անուանները չարքով: Մարդը ապշած մեր երեսը նայեցաւ, եւ կարծես խրախուսուած՝ սկսաւ թուր – քերէն նախադասութիւններ գրել սեւ գրատախտակին վրայ: Սահուն կերպով կարդացինք գրածը: Մեր այս յանկարծակի հողեփոխութիւնը անակնկալի բերաւ զինքը, եւ մօտենալով՝ աւելի խրթին նախադասութիւններ գրեց. ամէնը նոյն եռանդով կարդացինք: Գուրանէն ալ հատուածներ գրեց. նոյն արդիւնքով կարդացինք: Ուսուցիչը դասապահը վերջանալուն ժամուն չըսպասեց այլեւս. ուղղակի տնօրէնի գրասենեակը վազեց եղելութիւնը յայտնելու: Ու երբ Տնօրէն Պէյը եկաւ հարցնելու թէ ինչո՞ւ առաջ սուտ խօսած էինք, մեր ըզգայական անմեղութեամբ ըսինք՝ թէ կ'ուզէինք ազատ ըլլալ: Այնուհետեւ, տարիին մեզ մեր ուսման աստիճանին յարմար դասարանը դրին:

Ամէն օր, դասարան մտնելէ առաջ բակին մէջ կարգի կը չարուէինք՝ եւ Տնօրէն Պէյը, որ թուրք մեծ բանաստեղծ՝ Մէհմէտ Էմինը կը յիշեցնէր, իր ամէնօրեայ բարոյախօսութեանց մէջ կը յորդորէր մեզ եւ կը ջանար մեր միտքը բանալ դիտութեան կենարար լոյսին: Յաճախ կ'ըսէր. – «Տղաք, նայեցէք որ մենք ալ ուսումնական գետնի վրայ հասնինք եւրոպական մակարդակին եւ գտնանք օրինակելի ու չնորհալի ազգ մը»:

Աչակերտներու մէջ կը գտնուէր վերջին ծայր խորհրդապաշտ հայուհի մը՝ որուն համար կ'ըսէին թէ կը պատրաստուէր իսլամ կրօնաւորուհի «Հաֆըզ» մը ըլլալու: Մուլլա – Հօճա մը ամէն օր կուգար մասնաւոր կրօնական դասեր կուտար անոր: Մեր միտքը չէր կրնար հաշտուիլ այն գաղափարին հետ, թէ ինչո՞ւ այս Հայ աղջիկը հակառակ իր ուչիմութեան ու խելահասութեան այդ ապարդիւնը ընտրած էր, բոլորովին հոդիով իսլամացած: Անշուշտ Թուրքերը հպարտ էին իրմով: Բայց մենք կը խուսափէինք իրեն մօտենալէ կամ հետը խօսակցելէ:

Օդը երբ պայծառ ըլլար եւ արեւոտ, Ուրբաթ օրերը պատոյտի կ'երթայինք դպրոցով: Հեռուն՝ Վոսփորը իր դեղածիծաղ ափերով կը խայտար ու բազմաթուակ պրիմականներ կը բեկբեկէին կապոյտ ջուրերուն վրայ: Մեր ճամբան վրայ պարտէզներու ցանկապատէն դուրս կ'ելլային ուռիներու վայրահակ ճիւղերը՝ ընդելուզուած նրբացողուն ծաղիկներու հետ, մինչ բարձրաբուն կաղնիներու եւ մշտադալար չոճիներու վրայ թառած ճնճղուկներ իրենց յատուկ ճռուողիւններով կը շաղակրատէին անդադար, մերթ տեղ տալով կարմրալանջերու հոգեյոյզ երգերուն:

(Շար. 60)

(Շար. Ա. ԷՋԷՆ)

որ պէտք է բացուէր Փետրուար 12–ին: 1989, Փետրուարին, Մանաեւեայի կինը, 53 տարեկան, սպանութեանց բաւական աղտոտ պատմութեան մը խառնուած էր: «Ազգին մայրը» կը մեղադրուէր որ՝ եթէ չէ մասնակցած, գոնէ աչք գոցած է ամիս մը առաջ կատարուած 15–ամեայ զինուորեալի մը սպանութեան: Զոհը առեւանգուած էր եւ Ուինի Մանաեւեայի տունը տարուած, ուր ծեծի տակ մեռած էր նախահոչակ «Մանաեւա Ֆութպոլ քլոպ»ի անդամներու կողմէ, որոնք Տիկին Մանաեւեայի թիկնապահներն են: Քիչ հետ, այն բժիշկը որ քննած էր պատանի զոհը, իր կարգին սպաննուած է: 9 հոգի մեղադրանքի տակ են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Շիրաք ձեռք ձգեց պահանջած երկու երրորդի մեծամասնութիւնը իր բանաձեւին համար, քանի 68,6% ստացաւ: Փասքուա – Սէկէն բանաձեւը սակայն արհամարհելի չէ, 31,3–ով պէտք է նկատի առնուի: Աւելի դիւրին յաղթանակ մը տարաւ իր վերընտրութեան պարագային Լո – Փէ – Լո–ի ղլուխը, ուր թէեւ միակ թեկնածուն էր:

Ենիզելթիքի հանքին կրիզուի արկածին զոհ գացին 66 բանուորները: Անտուղու մամուլի գործակալութիւնը կը հաղորդէ որ անօրէնը, ճարտարապետը եւ ապահովութեան ճարտարապետը ձերբակալուած են;

Թուրքիա միայն մէկ հատիկ բան կ'ուզէ եւրոպական Հասարակապետութենէն, որ 1992–ին ձգեց իր անդամակցութեան հարցը: Ուզածը սա է՝ 1993–էն ետք Հասարակապետութիւնը նախապատուութեամբ քննէ այս հարցը: Այս է նաեւ Իզալի ըսելիքը Միթերանի:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՀԱՑ ԳԱՂՈՒԹԸ

Երկու տարի է, մեհեանները յայտնութիւն մը ունեցած են՝ Հայութիւնը: Նախ՝ ոգեւորիչ արցախեան չարժումը, որ եկաւ աշխարհին ըսելու թէ Հայը պէտք չէ յիշուի միայն որպէս զոհը դարուս առաջին ցեղասպանութեան, այլ՝ ոտքի է եւ «կուլտուրա» ունեցող ժողովուրդ է, ինչպէս կ'ըսէ Հայաստանցին, ապա՝ ահաւոր երկրաշարժը, որ մեզ կրկին նետեց դժբախտութեան ու ցաւի ծոցը: Միջանկեալ՝ Սումգայիթ, Կիրովապատ, Բաքու...:

Գնահատելի յայտագրերու կողքին, դէհաւորաբար երբ անոնք կը արուին լրատուութեան չրջապիծին մէջ եւ ձեռընհաս լրագրողներու գործ է, կան հոս պատրաստուած յայտագրեր, չատ յաճախ մարդոց կողմէ, որոնք Հայ անունը նոր լսած են եւ մղձաւանջային ձեւով intégration–ի տատա մը չալկած, յայտագրեր կը պատրաստեն, որոնք սխալ եւ թիւր ապատորութիւն կը գործեն: Այդ յայտագրերը կը վերաբերին, մանաւանդ, Ֆրանսայի նոր գաղթականութեան առեն մը ի վեր այդ չարքին սկսած է մաս կազմել եօթանասունամեայ հայ գաղութին ալ: Օրինակ, էֆ–էռ–3, երեքշաբթի, փետրուար 6, իրիկուն «Point de rencontres» ծրագրի մը հրաւիրուած էր Լիլ Սարեանը, և անկեղծ ըլլալու համար, խոստովանինք թէ բնաւ չհասկցանք թէ ի՞նչ գործ ունէր հոն: Յաւելեալ՝ փոլաքի մէկ ծուղակ – հարցումն ալ ամբողջ հայ երաժշտութիւնը ցիկան ազդեցութեան տակ դրաւ: Կը խորհինք, անհրաժեշտ չէ որ ամէն տեղ անպայման ներկայ ըլլանք: Անցնինք:

Շաբաթ օր, մէկ ժամ, անկապ յայտագիր մը ներկայացուեցաւ, ուր ինչպէս կ'ըսէ Ֆրանսային՝ «Il y avait à boire et à manger»: Պիտի չծանրանանք, այս բաւական ձախաւեր իրագործումին վրայ, որու ընթացքին քանի մը միջամտութիւններ մասամբ փրկեցին կարկտան յայտագիր մը (Թերնոն, Քլօտ Մութաֆեան, Պալեան եւայլն):

Շեչոր գնելով «յաջողած» Հայերու վրայ՝ Պեարոեան, Քիլեան, Միքէլ, Աղնաւուր, եւայլն, յայտագրին պատասխանատուները – որոնք ըստ երեւոյթին, նոր կը ծանօթանային Հայուն – կը ջանային անպայման փաստել թէ Հայերը դէհաւորաբար առեւտուրի ընդունակութիւն ունին (բարեբախտաբար, Թերնոն եւ Մութաֆեան կարգ մը ճշդումներ բրին եւ բացատրութիւններ տուին): Յամիկ Գեւոնեան ալ տեղին բաներ ըսաւ, համակրելի էր Լեժիթիմիւս, Ֆ. Մակարեան (Լը Փուէն) չէր յաջողեր քօղարկել թէ խորհրդանիշ տիպարն իսկ է բարդոյթ ունեցող որոշ Հայերու, բայց ընդհանուր ձեւով անյաջող իրագործում մը որ ոչ մէկ ճշդիւթ գաղափար կրնար տալ այն հանդիսատեսին՝ որ ոչ մէկ գաղափար ունի Հայուն մասին:

ՄԱՐՍԷՅԼ.–

Այրի Տիկին Ֆրէնկեան եւ ազջիկը,

Տէր եւ Տիկին Աթթանա Ֆրէնկեան (Ճունաստան),

Տէր եւ Տիկին Աթինա Տիմօփուլօ եւ զաւակները (Ճունաստան),

Տէր եւ Տիկին Արշաւիր Ճովհաննեան եւ զաւակները (Պուլկարիա),

Պր. Վահրամ Սուղեան (Պուլկարիա),

Տէր եւ Տիկին Ալպէր Ալանեան (Ամերիկա),

Տիկին Վիքթորիա Սթօվիլ (Ամերիկա),

Տիկին Արուսեակ Մարտիրոսեան եւ զաւակը (Չեխոսլովաքիա),

Տէր եւ Տիկին Գէորգ Զուլալեան

բարեկամներ եւ ազգականներ

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, ազգականին եւ բարեկամին՝

ՀԱՅԿ ՖՐԷՆԿԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Փետրուար 2–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Փետրուար 5–ին, Սէն – Փիէրի գերեզմանատունը:

Մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խընդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՎՐԻՊԱԿ.–

Փետրուար 8, Գ. էջ, «Օգնութիւն Հայաստանի Որբերուն» թղթակցութեան մէջ, Գ. պարբերութենէն թիւրիմացութեամբ Ս. Մելտոնեան գրուած է փոխանակ՝ Ս. ԱԻԱԳԵԱՆԻ:

ՁԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ծաչի Մարսէյլի մասնաճիւղերը խորապէս ազդուած Կապոյտ Ծաչի անդամուհի՝ Տիկին Նաւարեանի մահէն, խոր ցաւակցութիւններ կը ներկայացնեն Տիկին Ս. Թիւթէլեանի եւ ընտանիքին:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS DE LA M.C.A.

Հանդիպում
Rencontre avec

ՄՈՎՍԷՍ ՊԷԶԱՔՃԵԱՆ
MOVSES BETCHAKDJIAN

à l'occasion de la parution de son ouvrage

«Les hirondelles n'auront pas peur des épouvantails»
«Ծիծեռնակները պիտի չսարսափին խրտուիլակներէն»

Avec la participation de
Արա ԳՐԻԿՈՐԵԱՆ
ARA KRIKORIAN

Vendredi 16 Février, à 20 h 45

Présentation, Intervention
Lecture d'extraits de l'ouvrage
Débat - Signatures

— ENTREE LIBRE —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

SE DONNER LES MOYENS DE RECONSTRUIRE L'ARMENIE

Le 7 Décembre 1988, la terre tremblait en Arménie, tuant près de 100.000 personnes et laissant 700.000 sans abris. Un an après, malgré les premières aides, la situation reste dramatique. Une association française, EquiLibre, mène depuis plus d'un an une action efficace sur place et propose un moyen original et pertinent de participer concrètement à la reconstruction : l'achat de paquets de café.

En Arménie, un an après le tremblement de terre, les conséquences sont toujours cruelles et l'hiver particulièrement rigoureux représente une nouvelle épreuve pour une population qui se prenait à espérer. Plus de 500.000 personnes essayent de survivre par des températures pouvant atteindre —20 à —40°, dans des conditions d'abri précaires : tentes, baraquements de planches et de cartons, sans chauffage, avec pratiquement pas d'installation sanitaire.

CHAQUE MOIS LES CONVOIS D'EQUI*LIBRE*

Pour remédier à cette situation, EquiLibre a mis au point un véritable pont routier. Chaque mois depuis un an, en effet, des convois de semi-remorques partent de Lyon pour apporter des maisons et du matériel de première nécessité au cœur de l'Arménie sinistrée. Ce sont déjà plus de mille tonnes de marchandises qui ont pu être convoyées, malgré le froid, les mauvaises routes et les tracasseries de l'administration locale.

LE CAFE POUR FINANCER ET RECONSTRUIRE

Le financement de cette participation à la reconstruction passe par une opération originale «Café pour l'Arménie». Il s'agit de proposer au grand public l'achat de paquets de café dont l'intégralité de la marge bénéficiaire, 30 frs. par kilo, sera réinvestie dans des opérations de solidarité sur place.

Ainsi en utilisant des méthodes habituellement réservées aux entreprises, EquiLibre peut collecter des fonds sans faire appel aux dons. «Ce geste d'échange, explique Alain Michel, le directeur d'EquiLibre, porte sur un produit symbolique, le café. C'est une boisson traditionnelle en Arménie, il est de consommation courante en France. Le boire est une façon de ne pas oublier, de témogner de sa solidarité en douceur, à côté de l'assistanat habituel».

Vous pouvez aider cette entreprise humanitaire : il suffit de commander, avec le bon de commande ci-après un kilo de ce délicieux produit. Le café proposé est en effet, non seulement une bonne action, mais une bonne affaire, 100 francs le kilo au lieu de 127,5 francs dans les circuits traditionnels. 100% arabica, en provenance des meilleures plantations du Costa Rica, on le trouve habituellement dans les établissements les plus réputés : Fauchon, l'Hôtel Ritz, la Tour d'Argent, et même au palais de l'Elysée !..

Un geste aussi simple que boire du café peut aider à la reconstruction de l'Arménie, il devient urgent d'être gastronome.

OPERATION CAFE POUR L'ARMENIE
Bon de commande à renvoyer à :
EquiLibre
14 bis, bld. du Parc de l'Artillerie
69007 LYON

Je désire recevoir :
——— kg. de café
☐ moulu ☐ en grains
☐ mouture arménienne
à 100 frs. le kg (frais de port offerts)
soit ——— × 100 frs. = ———
Je règle ma commande par :
— chèque bancaire à l'ordre d'EquiLibre
— CCP (n° 3665.03.W Lyon)
— Carte Bleue.
Mon N°.———
Date de validité : ———
J'ai bien noté que ma commande me serait livrée sous 15 jours (à réception du chèque).

Օգտուելով
ԲԺ. ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆԻ
Ֆրանսա ներկայութենէն
Փարիզի եւ Շրջակայի Այնթապցիները կազմակերպած են՝

Ցարգանքի Երեկոյթ
մը
նուիրուած՝
ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆԻ
եւ արձակագիրը՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԷԶԱՔՃԵԱՆԻ
որ վերջերս հրատարակած է Ֆրանսահայ կեանքէ առնուած «Ծիծեռնակները պիտի չսարսափին խրտուիլակներէն» վէպը:

Շաբաթ, Փետրուար 14, երեկոյեան ժամը 8–ին
ԵԱՆ'Ց
5, avenue Reille
75014 Paris
Ապահովել տեղերը հեռաձայնելով.
47 – 70 – 07 – 25
47 – 70 – 27 – 66
Ճաշավճարը՝ 150 Ֆր.:
Համեստ անակնկալ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԲԱՅԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ
ԳՈՀԱՐ ԳԱԶԱՊԱՐԵԱՆ
եւ
ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
Մարտ 18
ժամը 16–ին
Սալ Ռոսինի

Le Collège
TEBROTZASSERE
présente
J. I. M.
(JEUNES INTERPRETES MUSICIENS)
le Dimanche 18 février à 15 heures
au Centre Culturel «*Alex Manoogian*»
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles
CONCERT
DE
MUSIQUE CLASSIQUE
thème :
«*LA DANSE ET LA MUSIQUE TRADITIONNELLE ARMENIENNE*»
Réservations : 43 81 01 72

— C. B. A. F. —
Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL
au Théâtre de l'Hôtel de Ville
d'Asnières
Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières
Levon KATERJIAN
de LOS ANGELES
avec son orchestre
et *ELIA PEHLIVANIAN*
le Vendredi 16 février à 20 h 30
Prix des places : 100 et 150 Frs.
Réservations :
47. 99. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14
MERCREDI
14 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

33, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.210 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.210

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ՝ ՄԱՅԻՍ 20

ՏԵՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ՝ ՅՈՒԼԻՍ 8

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

ՄԵՂԱՒՈՐ ԵՆ ՀԱՅԵՐԸ...

ՀԱՅ ՆՈՐ ԶՈՀԵՐ

Երկուշաբթի, Փետ· 12–ին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը իր նիստը յատկացուցած էր ընտրական օրէնքին: Որոշուեցաւ Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութիւնները կատարել Մայիս 20–ին եւ տեղական խորհուրդներու ընտրութիւնները՝ Յուլիս 8–ին:

Երեքշաբթի առաւու Երեւանէն առած մեր լուրերու համաձայն, նոյն առաւօտը ժամը 11–ին չրջափակումը պէտք է վերնար երկու ուղղութիւններով ալ, ինչ որ կը հաստատէր թէ տարուած բանակցութիւնները դրական արդիւնքի մը յանգած են եւ զրահապատ կառախումբը սախտուած չըլլար բռնի միջամտութիւն կատարելու:

Ազատի մէջ մթնոլորտը միշտ լարուած է, ՀՀՇ–էն Յաչիկ Ստամբոլցեան եւ Դաւիթ Վարդանեան Գեղաչէն գացած են Ուրբաթ օր (Փետ· 9) եւ չէին կրցած վերադառնալ, օդային երթեւեկի չդոյութեան պատճառով: Դեռ ոչ մէկ թռան կ'երթայ:

Շրջափակման ենթակայ է նաեւ Արծուաչէն: Լոյս տեսած է ՀՀՇ–ի օրգան՝ «Հայք»ի 3–րդ թիւը:

***

Մտահոգիչ լուրեր կը հասնէին Տաճիկստանէն եւ մանաւանդ մայրաքաղաքէն՝ Դուշանբէ, ուր ծանր միջադէպեր պատահած են եւ տեղւոյն Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումը անհրաժեշտ տեսած է պատերազմական վիճակ հրատարակել եւ լուսարձակել հաստատել ժամը 22–էն 6:

Հոս ալ մեղաւորները Հայերն են, որ կը չարունակեն «խանգարել»:

Ի՞նչ պատահած է: Ճշդրիտ տեղեկութիւններ չկան: Կը թուի որ (ազրիւրը՝ Մոսկուայի ձայնասփիւռին հրատարակած էնթէռֆաքսն է) Կիրակի օր ազգայնական միթինգ մը կազմակերպուած է բողոքելու համար Ազրբէյճանէն եկող հայ գաղթականներու հաւանական տեղաւորման դէմ եւ ուրիշ միթինգ մըն ալ նախատեսուած էր Երկուշաբթի օրուան համար, կեդր· Կոմիտէի չէնքին առջեւ:

Տարածուեր է լուր մը, ըստ որուն հազարաւոր Հայեր պիտի գան Դուշանբէ· տեղական իշխանութիւնները խոստացած կ'ըլլան անոնց հանդստաւէտ յարկաբաժիններ ի վնաս տեղւոյն բնակչութեան: Այս տարաձայնութիւնն է որ պատճառ եղեր է բուռն ցոյցերու ծայրայեղներու կողմէ, ցոյցեր որոնք վերածուեր են խռովութիւններու, թալանի եւ պոկրոմի: Կ'ըսուի նաեւ թէ 5 մեռեալ կայ, 70 վիրաւոր, որոնք կրնան Հայ ըլլալ: Կիրքերը հանդարտեցնելու համար, տեղւոյն կուսակցապետը՝ Քախար Մախքարմով փորձած է համոզել բազմութիւնը որ միայն 40 Հայ կայ Դուշանբէ, որոնք իրենց ազգականներուն մօտ կը մնան, բայց՝ անօգուտ: Բիրտ ուժը կրկին գործի անցած է մերժելով նման «ապահովութիւններ» եւ երկուշաբթի օր ծայրայեղ տարրեր կրակի տուած են կուսակցութեան կեդր· կոմիտէի չէնքին երկու յարկերը: Երեքշաբթի առաւու եւ հակառակ արտակարգ վիճակին, միշտ կրակոցներ կը լսուէին:

Տաճիկստան կեդրոնական Ասիոյ մէկ Հանրապետութիւնն է, Աֆղանիստանի սահմանակից, 3 միլիոն բնակիչով: Լիպերասիոն կը յիշէ, այս առթիւ, թէ Կովկասի վերջին ղէպքերուն առեն, աֆղան դիմաղրութեան պետեր կոչեր ըրած էին կեդրոնական Ասիոյ մահմետական ազգերուն, որպէսզի ապստամբին խորհ· իշխանութեան դէմ: Անոնցմէ մէկը՝ Ահմատ Շահ Մասուտ, Յունուարի վերջ մաղթած էր որ «մահմետական իր եղբայրները, որոնք կ'ապրին Ամու Տարիայի (գետը որ կը բաժնէ Աֆղանիստանը Տաճիկստանէն, Ուզբեկիստանէն եւ Թիւրքմէնիստանի մէկ մասէն) միւս ափը պայքար սկսին խորհ· տիրապետութեան դէմ, ժամ առաջ ձեռք ձգելու համար իրենց ազատութիւնը»:

Այս նոր ղէպքերն ալ ցոյց կու տան թէ ամէն կողմ, իսկապէս բոլորովին «տեղւորդ» դարձած ենք···:

***

Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումը որոշած է խորհրդարանի արտակարգ նստաշրջան հրաւիրել, քննելու համար «նախազահական ժողովրդավար վարչակարգ»ի մը հաստատումը:

ԹԱՍՍ, Երկուշաբթի իրիկուն, հրապարակած է 40 էջնոց օրինագիծ մը, որ բոլորովին նոր դիմագիծ մը պիտի տայ Խորհ· Միութեան: Կը նախատեսուի նաեւ անջատման կարելիութիւնը, որուն պայմաններու մէջ: Կուսակցութեան քաղաքական ծրագիրը կը վերահաստատէ· – «իր հաւատարմութիւնը ազգերու ինքնորոշման իրաւունքի լենինեան սկզբունքին, ներառեալ անջատումը եւ կողմնակից է որ օրէնք մը քուէարկուի այդ իրաւունքին գործադրութեան ձեւին համար: Ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, վերանորոգուած խորհրդային Դաշնակցութեան մը մէջ, նախ կ'ենթադրէ ազգութեան պետական ինքնութեանց ապահովութիւնը ընտրելու ձեւերը, որոնց միջոցաւ Պետութեան խորհրդանիշերուն, հիմնարկներուն եւ կեանքին կառոյցներ կը տրուին»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ առեւտուրի նախարարը՝ Արիէլ Շարոն հրաժարեցաւ, բոլորովին

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԲԵՌՆԱՏԱՐ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ՉԵՆ ԳԱՐ

ԵՐԵՒԱՆ (Փետրուար 13, ժամը 14·20)

Երէկ Երեւանում իր աշխատանքը վերսկսեց Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի նստաշրջանը, որտեղ քննարկուեցին Խորհ· Հայաստանի Սահմանադրութեան փոփոխութիւնների եւ լրացումների մասին, դեպուտատների ընտրութիւնների մասին օրէնքների նախագիծերը: Որոշուեց Հանրապետութեան ժողովրդական դեպուտատների ընտրութիւնները անցկացնել 1990 թուականի Մայիսի 20–ին, իսկ տեղական խորհրդների դեպուտատներինը՝ Յուլիսի 8–ին:

Ստեղծուած իրավիճակի վերլուծման եւ լարուածութեան թուլացման միջոցառումների մասին նստաշրջանում հաղորդումով հանդէս եկաւ Սուրէն Յարութիւնեանը:

Ելոյթ ունեցան դեպուտատներ Լ· Ղարիպեանեանը, Վ· Մովսիսեանը, Ս· Մուրատեանը, Ն· Յակոբեանը, Ռ· Քոչարեանը, Կ· Դալլաքեանը, Ա· Մանուչարեանը, Խորհ· Միութեան ժողովրդական դեպուտատներ Ս· Խանզադեանը, Լ· Յարութիւնեանը, Մ· Սուքիասովը, Օ· Լոբովը, անտեսագիտութեան թեկնածու Ի· Մուրատեանը: Նրանք խոտորէն դատապարտեցին Բաքուում եւ ադրբեջանական միւս վայրերում հայ բնակչութեան հանդէպ գործադրուած բռնութիւնները, սպանդութիւնները, կողոպուտն ու հակամարդկային այլ արարքները, դրանք նահատակով որպէս ցեղասպանութիւն: Խօսելով Լեռնային Ղարաբաղում Շահումեանի չրջանում եւ Գեղաչէնի եւթանչրջանում չրջափակման օղակը օրըստօրէ սեղմելու փաստերի մասին, նշանակեցին, որ ներկայումս առեղծուել է այնպիսի իրավիճակ, որ Ղարաբաղի Հայութիւնը կորուստի է մատնուած հայրենիքից, չի կարողանում ստանալ նրա կողմից ոյց տրուող օգնութիւնը: Արտակարգ դրութեան պայմաններում փաստօրէն տէր ու տնօրէն է դարձել Բաքուից ժամանած կազմ կոմիտէն, որն իր գործողութիւններով աւելի է սրում առանց այն էլ լարուած իրավիճակը:

Հեռաորները նշեցին, որ Հայաստանի տնտեսական տեսական չրջափակումը, բացի երկաթուղուց եւ տրանսպորտից, այժմ ընդգրկում է նաեւ աւիացիան: Հայաստանի առջեւ փակուած են օդային միջազգային ճանապարհները, որոնք օգնութեան բեռներ են տեղափոխում աղէտի գօտի եւ այլն: Ելոյթ ունեցողները պահանջեցին քաղաքական գնահատական տալ Ադրբեջանում կատարուած բռնութիւններին ու ոճրագործութիւններին, խստօրէն պատժել դրանց կազմակերպիչներին:

Այսօր նստաշրջանը չարունակում է իր աշխատանքը:

***

Ինչպէս նշուեց օպերատիւ չտապի փետրուարի 11–ի նիստում Հայաստանի եւ նրա սահմանամերձ չրջանների իրադրութիւնը ընդհանուր առմամբ հանդիստ էր: Սակայն մի չարք վայրերում լարուածութիւնը դեռ պահպանւում է:

Մամուլը այսօր հաղորդում է, որ համաձայնութիւն է կայացուել փետրուարի 13–ից բեռնատար գնացքների երթեւեկութիւնը վերականգնելու մասին:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահի առաջին տեղակալ
Ս· ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳՈՒԹԱՊԱԼ

Երեւանի «Արարատ»ը Սոչիի մէջ տեղի ունեցած բարեկամական հանդիպումի մը ընթացքին, 0–ի դէմ 1 կէտով պարտութեան մատնած է Լենինգրատի «Զէնիթ»ը:

***

Խորհրդային ախոյենութեան Բ· դասակարգին մէջ հանդէս եկող Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ» ակումբին անունը դարձած է «Արաքս»:

ԿՈՓԱՄԱՐՏ

Ուկրանիոյ Լուցկ քաղաքը տեղի ունեցած կռւիմամարտի խորհրդային ախոյենութեան, 60 քկ· դասակարգի մէջ, չաղթանակ տարած է Մեխակ Ղազարեան: Սէուլի Ողիմպիականներուն կրած պարտութենէն ի վեր կարեւոր մրցումներու չմասնակցած լենինականցի մարզիկը, ուժարտականին պարտութեան մատնելով տաչքենդցի Արթուր Գրիգորեանը, նուաճած է Խորհրդային Միութեան ախոյեանի կոչումը: Հայաստանի երեք այլ ներկայացուցիչներ սակայն պրոնզէ մետալներ:

***

Լենհաստանի «Փչկլոնա Սփորթով» թերթը 71 քկ· դասակարգի մէջ Եւրոպայի 1989–ի լաւագոյն կռիմամարտիկը հռչակած է երեւանցի աշխարհի ախոյեան՝ Իսրայէլ Յակոբիսխեանը:

ԺԻՒՏՕ

Ուկրանիոյ Ժիտոմիր քաղաքը տեղի ունեցած Ժիւտոյի մրցաշարքին լենինականցի Ռոզա Խուրշուդեան, հինգ չաղթանակ տանելէ ետք, կէս աւարտականին պարտուած ու պրոնզէ մետալի միայն արժանացած է:

ՀԵՌՈՑՅՈՑՔ

Երկար ընդմիջումէ մը չետոյ հեռացուցքորդ Ռոպէր Էմմիեան Փետր· 4–ին, Չելեաբինսկի (Ռուսաստան) առաջնութեան մէջ նուաճած է Խորհրդային Միութեան ախոյեանի կոչումը, 8,24 մեթր արդիւնքով:

ՃԱՏՐԱԿ

Բելոռուսիոյ մայրաքաղաքը՝ Մինսկ տեղի ունեցող երիտասարդ վարպետներու խորհրդային ախոյենութեան չորդութեամբ հանդէս կուգայ երեւանցի Վըլատիմիր Յակոբեան: Վեց խաղերէն ետք, ան 4,5 կէտով առաջին տեղը կը գրաւէ: Յաղթանակի պարագային, Վլատիմիր Յակոբեան երիտասարդական խաղերուն մէջ՝ Ռ· Վահանեանէ ու Ս· Լպուտեանէ ետք, երրորդ հայ ախոյեանը կը դառնայ:

***

Խորհրդային Միութեան ճատրակի ախոյեան՝ Ռաֆայէլ Վահանեանի չնորհուած է «Խորհրդային Միութեան սպորտի վաստակաւոր վարպետ»ի կոչում:

Հայաստան - Սփիւռք

ՎԱՂՈՒԱՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ

Հակառակ որ հայաստանեան մամուլին վերջին թիւերը լեցուն կ'ըլլան օրուան քաղաքական հրատապ հարցին վերաբերող էջերով, Յունուար 11-ի «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին մէջ Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի արեւելագիտութեան հիմնարկէն փրոֆէսէօր Նիկոլա Յովհաննիսեան ընդարձակ յօդուածով մը կը սեւեռի Հայրենիք – Սփիւռք յարաբերութիւններուն: Բնականոնացման ներկայ շրջանին անարդարօրէն անտեսուած չատ մը մարզերու ամէնէն կենսականն է ապահովաբար այս մէկը, զոր տակաւին չենք կրցած լիովին ձերբազատել նեղ, միամակարդակ մօտեցումի ու չափանիշի լճացած կաղապարէն: Մինչդեռ, յատկապէս 1988 Փետր. 7-էն ի վեր ամէնէն աղաղակող ապացոյցը մե՛նք ունեցանք այն մասին թէ մշակոյթի, լեզուի, պատմութեան նման բարոյական արժէքներու պահպանումին, զանոնք ապրեցնելու հրամայականին քով, որքան անհրաժարելի է նիւթականի, մարդկային ներկայութեան, անմիջական աղղակներու նեցուկը ժողովուրդի մը երկու զանգուածներուն միջեւ: Վերջին շրջանի քաղաքական տագնապն ալ որ ոչ թէ միայն շրջանի մը, այլեւ ամբողջ հայութեան ներկայի կենսապայքարը ծանրացնող ու ապագայի ընթացքը ուժգնօրէն դրոշմելու հանգամանքը ունի, ուեւէի եւս կը չեշտէ լոգունդային յարաբերու – թիւններէ հրաժարելուն, յուզական – ղգացական ամպերէ ինքնելու ուշացած պարտաւորութիւնը:

Սփիւռքը կազմուած չէ միմիայն կրօտի հայեացքներով Հայաստանին սեւեռելու ու հոն այդ կարօտը յագեցնող վարդադոյնը նշմարելու. ոչ ալ Հայաստանը հեռուն ձգուած մայրն է որ սրտին սէրն ու ցաւը թել թել մանած, բուրդէ դուլպայ կը հիւսէ խառնակ ու մեծ աշխարհի մը դունաւոր մայթերուն վրայ մոլորած իր որդիներուն: Երկու հատուածներն ալ ապրող զոյութիւնները են նոյն աշխարհին օրէնքներուն ենթակայ, ու այդ օրէնքներով միայն պէտք է ձեւակերպել փոխ – յարաբերութիւններու մինչեւ այսօր պարզացուած, այլ բարդ ոլորտը:

«Սարսռեցնիական նոր մօտեցում Հայրենիք – Սփիւռք կապերին» խորագրուած յօդուածին հեղինակն ալ կը մեկնի նոյն մոտիւոդութիւններէն. «միակողմանի մօտեցումը չի կարող բաւարարել մեզ» կ'ըսէ Ն. Յովհաննիսեան ակնարկելով 1920-ական թուականներուն ձեւաւորուած չափանիշներուն, ու կ'աւելցնէ. – «անհրաժեշտ է կտրուկ կերպով վերափոխել մեր դիրքորոշումը եւ այդ հարցում մենք ուշացել ենք»:

Յատակ է առաջարկուածը. «մենք պէտք է մշակենք այնպիսի ստրատեգիական մօտեցումներ, որոնց շնորհիւ Սփիւռքի կապերը Մայր Հայրենիքի հետ դառնան Հայաստանի ու Սփիւռքի ամրապնդման, նրանց առաջադիմութեան եւ հայութեան միջազգային դիրքերի ուժեղացման ապահովման գործօն»:

Երկու հատուածներու զուգահեռ ընթացքով դէպի միջազգային հզօր դիրքեր դիմումը կ'երաշխաւորուի նախ պետական եւ հանրային – քաղաքական յարաբերութիւններու զարմանումով. հոս, Ն. Յովհաննիսեան կ'առաջարկէ որպէս քաղաքական համագործակցութիւն, որ «բոլոր Սփիւռքահայերին, ովքեր դա կը ցանկան, տրուի խորհրդային Հայաստանի բաղաքացիութիւն՝ համապատասխան անձնագրով»: Բացատրելով այս կէտը, յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ «միջազգային իրաւունքը թոյլատրում է կրկնակի բաղաքացիութիւն». իսկ օգո՞ւտը. «կը վերացուի մի այնպիսի անհեթեթութիւն, ինչպէս Սփիւռքահային իր Մայր Հայրենիքում իրաւական տեսակէտից տուրիստ համարելը»: Հայաստանի եւս քաղաքացիութիւնը ունենալը անհրաժեշտօրէն պէտք է առնուազն ընկերանայ օրինական այլ տրամադրութիւններու, որպէսզի Սփիւռքի Հայը ինքզինքը հիւր չզգայ իր պապերուն հայրենիքին մէջ: Նոյնիսկ ընդունելով Հայաստան այցելող Հայերու հոն օտար չզգալու եւ չնկատուելու վախերուն վարկածը, հարցին լուծումը քաղաքացիութեամբ ու անձնագրով կարգադրել այդքան դիւրին չէ թուիր. կայ մատնութիւններու, տրամադրութիւններու երկկողմանի պատրաստութիւնը ու միջազգային օրէնքի կարգ մը հարցերու նկատառումը. օրինակ կարելի չէ ընդհանրացնել թէ՝ «միջազգային իրաւունքը թոյլատրում է կրկնակի բաղաքացիութիւն»: Կան երկիրներ որոնք այդ իրաւունքը կը մերժեն նոյնիսկ իրենց մեծ թիւով օտար աշխատաւորներուն. այդքան դիւրին պիտի ըլլա՞յ Հայաստանի քաղաքացիութիւն ունենալ. ի՞նչպէս ան պիտի տարբերի, կամ պիտի տարբերի՞ խորհրդային քաղաքացիութենէն:

Համեմատաբար աւելի դիւրին ու աւելի արդիւնաւոր քայլ մըն է Ն. Յովհաննիսեանի յօրդոր առաջարկը որ կը վերաբերի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը երկպալատ հիմքի վրայ վերակառուցանելու. «ներա կազմում ունենալ հանրապետութեան պալատ եւ Սփիւռքահայ համայնքների պալատ»:

Երկմակարդակ զործընթաց մը կը նախատեսուի նաեւ Հայաստանի Արտաքին գործերու յանձնաժողովին՝ «որը յետ այսու կը կոչուի արտաքին եւ սփիւռքահայ գործերի յանձնաժողով»: Երկրին Արտաքին նախարարութիւնն ալ պէտք է վերանուանել, կ'ըսէ արեւելագէտ յօդուածագիրը «Հայաստանի Արտաքին եւ ըՍփիւռքահայ գործերի նախարարութիւն»:

Օրինական կարգադրութիւններու մէջ կայ տակաւին Հայաստանի ներկայացուցիչներ ունենալու պարագան, մեծաթիւ հայկական զաղութներուն մէջ: Նաեւ զաղափարը «համահայկական խորհրդակցական մարմնի ստեղծման մասին, որը պէտք է կազմուած լինի Հայաստանի եւ Սփիւռքի հաւասար թիւով ներկայացուցիչներից»:

Եթէ կարելի ըլլայ այս բոլորը իրականացնել, «Հայաստանն ու Սփիւռքը կ'ապուցուին անմիջական կապերով, Սփիւռքահայութիւնը ձեռք կը բերի պետական իրաւայատուկ հովանաւորութիւն, իսկ Հայաստանը՝ անհամեմատ աւելի բարձր կշիռ ու վարկ, թէ՛ Խորհրդային Միութեան մէջ եւ թէ՛ միջազգային ասպարէզում»:

Ն. Յովհաննիսեանի ռազմավարական նոր մօտեցումը օրինական – քաղաքականէն եառ կ'անցնի տնտեսական մարզին, որ աւելի չօշափելին ու ներկայի պայմաններուն մէջ ամէնէն կարեւորն է: «Տըն-տեսական կապեր ասելով պէտք է առաջին հերթին նկատի ունենալ սփիւռքահայ կապիտալի գործնական մասնակցութիւնը հանրապետութեան տնտեսութեան ու սոցիալական ոլորտի զարգացմանը, նրա արդիւնաբերութեան, գիւղատնտեսութեան ու շինարարութեան տեխնիկական վերազինմանը»: Մանրամասնելէ եառ այս մարզին վերաբերող կարելիութիւններ, Ն. Յովհաննիսեան կը բերէ սիրելի, խանդավառող, այլ զրեթէ երազային – գոնէ ներկայի պայմաններուն մէջ – առաջարկ մը, «համահայկական դրամական փոնտ ստեղծելու մասին»: Ան անհրաժեշտ կը նկատէ որ ամէն հայ ամսական դումար մը յատկացնէ այս հիմնադրամին, որպէս «ազգային հարկ, ելնելով այն բանից որ հայ լինելը ոչ միայն հպարտութիւն է, այլ նաեւ՝ պարտականութիւն»: Ազգային կարգապահութեան ինչպիսի մակարդակ մը պէտք է իրականացնել, հասնելու համար նման հիմնադրամ մը ստեղծելու աստիճանին. ու ասիկա յատկապէս Սփիւռքի պայմաններուն մէջ ուր իշխանութեան բացակայութիւնը ամէն օր ծնունդ կուտայ նորանոր իշխանաւոր – յաւակնորդներու որոնց խաժամուժը առայժմ միահեծան կը տիրէ հայաստանեան ու սփիւռքեան մտահոգութիւններու, հարցերու բոլոր մարզերուն:

Ն. Յովհաննիսեանի համապարփակ նոր մօտեցումին երրորդ թեւն է մշակութային – բարոյական բնագաւառը: Հոս, որոշ աշխատանք կատարուած ըլլալով հանդերձ, աւելի ազդու եւ արդիւնաւոր քայլ որպէս, ան կարեւոր կը նկատէ՝ «փոխ – այցելութիւններից անցնել համահայկական դրամական փոնտ ստեղծելու մասին»: Ան անհրաժեշտ կը նկատէ որ ամէն հայ ամսական դումար մը յատկացնէ այս հիմնադրամին, որպէս «ազգային հարկ, ելնելով այն բանից որ հայ լինելը ոչ միայն հպարտութիւն է, այլ նաեւ՝ պարտականութիւն»: Ազգային կարգապահութեան ինչպիսի մակարդակ մը պէտք է իրականացնել, հասնելու համար նման հիմնադրամ մը ստեղծելու աստիճանին. ու ասիկա յատկապէս Սփիւռքի պայմաններուն մէջ ուր իշխանութեան բացակայութիւնը ամէն օր ծնունդ կուտայ նորանոր իշխանաւոր – յաւակնորդներու որոնց խաժամուժը առայժմ միահեծան կը տիրէ հայաստանեան ու սփիւռքեան մտահոգութիւններու, հարցերու բոլոր մարզերուն:

Ն. Յովհաննիսեանի համապարփակ նոր մօտեցումին երրորդ թեւն է մշակութային – բարոյական բնագաւառը: Հոս, որոշ աշխատանք կատարուած ըլլալով հանդերձ, աւելի ազդու եւ արդիւնաւոր քայլ որպէս, ան կարեւոր կը նկատէ՝ «փոխ – այցելութիւններից անցնել համահայկական դրամական փոնտ ստեղծելու մասին»: Ան անհրաժեշտ կը նկատէ որ ամէն հայ ամսական դումար մը յատկացնէ այս հիմնադրամին, որպէս «ազգային հարկ, ելնելով այն բանից որ հայ լինելը ոչ միայն հպարտութիւն է, այլ նաեւ՝ պարտականութիւն»: Ազգային կարգապահութեան ինչպիսի մակարդակ մը պէտք է իրականացնել, հասնելու համար նման հիմնադրամ մը ստեղծելու աստիճանին. ու ասիկա յատկապէս Սփիւռքի պայմաններուն մէջ ուր իշխանութեան բացակայութիւնը ամէն օր ծնունդ կուտայ նորանոր իշխանաւոր – յաւակնորդներու որոնց խաժամուժը առայժմ միահեծան կը տիրէ հայաստանեան ու սփիւռքեան մտահոգութիւններու, հարցերու բոլոր մարզերուն:

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Մ. ՊԶԱՖՃԵԱՆԻ «ԾԻԾԵՌՆԱԿՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՉՍԱՐՍԱՓԻՆ ԽՐՏՈՒԻԼԱԿՆԵՐԷՆ» ԳՈՐԾԻՆ ՇՈՒՐՋ

Մովսէս Պէչաքճեան իր լոյս ընծայած «Ծիծեռնակները պիտի չսարսափին խրտուիլակներէն» հատորին հէնքը զարձուցած է հայութեան զարաւոր ցաւը հանդիսացող զաղթականը, թաթխած զայն հայկական ներկայ առօրեային զոր, մըխուր զոյներուն մէջ, ներկայացուցած եւրոպական տարազով: Պէչաքճեանի զրչի մերթ նուրբ ու ծաղրող, մերթ խոցող ու խայթող, մերթ զուարթ ու քնքոյշ խաղերուն ընդմէջէն, կեանք կ'առնէ ընկերային, հանրային եւ քաղաքական կեանքի չեչտուած եւ զարմանալիօրէն կենդանի խճանկարը, ուր ընթերցողը իր սեփական մթնոլորտի արտացոլացումը կը գտնէ:

Ժիրայր՝ զրքի կեդրոնական դէմքը՝ իր մէջ կը խտացնէ հայ զաղթականի հոգեկան տառապանքը, կը խորհրդանչէ անոր իրականութեան եւ պատրանքի անյատիր ոլորտներուն մէջ խարխափող, ոտնահարուած, բայց ըմբոստացող հպարտութեամբ, խորապէս վիրաւոր, բայց ընդվզող արժանապատուութեամբ, արհամարհուած, բայց Հայու ազգային ինքնագիտակցութեամբ լիացած հոգին: Ան կը մարմնացնէ ամբողջ հաւաքականութիւն մը, կը կերպարանաւորէ զայն: Հեղինակին իսկ խօսքերով՝ «Ժիրայր չէ խօսողը: Զի՛ կրնար ըլլալ: Իր մէջ պատմութեան ուսուցիչն է, աշխարհագրութեան ուսուցիչը, հայերէնի ուսուցիչը, նոյնիսկ մարզանքի ուսուցիչը: Իր մէջ եղբայրն է, դրացին, բարեկամը, ազգակիցը: Իր մէջ քեմերու ճառախօսն է, թերթերու խմբագիրը: Միլիոնաւոր լաթեր կը թրթռան ձայնին մէջ»:

Պէչաքճեան համարում չունի Ժիրայրի ապրած անհատապաշտ ընկերութեան նըկատմամբ, ընկերութիւն, որ մնայուն եւ տեւական արժէքներու աստիճանին հասցուցած է աշխատանքի պաշտամունքը, երես դարձուցած մարդէն, մանաւանդ զաղթականէն: Անոր վերապահուած է արհամարհանքով չաղախուած անտարբերութիւն մը միայն, խոր վիհ բացուած է մարդու եւ մարդկութեան միջեւ, զրեթէ խզում մը: Հեղինակը՝ դիտակից այդ իրողութեան՝ կը խորհըրդածէ եւ միաժամանակ կը բողոքէ. «Եթէ մարդկութիւնը միութիւն մը կը կազմէ, եթէ ամբողջը կը մարմնանայ մէկ անհատի մէջ, ո՞ր անդամն է Ժիրայր այդ մարմնին: Եթէ լեզուն է, համր է ուրեմն մարդկութիւնը, եթէ ականջն է՝ խուլ է ուրեմն, եթէ կռնակն է՝ կուզ է ուրեմն»: Ահա այդ նոյն ընկերութիւնն է որ կը ճնշէ Ժիրայրը, եւ անոր նմանները, կ'ուզէ խորտակել անոր մարդկային արժանապատուութիւնը, վերածել զայն աշխատանքային մեքենայի. «Արժանապատուութիւն, ի՛նչ ալ երկար, անտեղի բառ...»: Ա.յսուհանդերձ, Պէչաքճեան յոռետես չէ: Հոգեկան ճգնաժամ ապրող անոր հերոսը դիւրաւ չի լքեր դիրքերը. – «Կրնա՞ք զիս առժամաքար վերածել գործատուրի, բայց հոգի՞ս, հոգիս՝ բնաւ. ուրիշ կերպասէ յօրինուած է ան»: Այս խօսքը զարմանալիօրէն կը յիշեցնէ աչուղ – բանաստեղծը, որ կ'ըսէր, թէ իր Ջուրն ուրիշ Ջուրէն էր, իր գիրն ուրիշ գիրէն էր: Իսկ խօսքերը ինքնահաւան պոռոտախօսութիւններ չեն, այլ հայ մարդու՝ իր ինքնութիւնը, ազգային եւ մարդկային ինքնութիւնը զանգուածին մէջ պահպանելու ճիգերը: Այո՛, բայց այս ծիծեռնակները դիւրաւ չեն սարսափիր խրտուիլակներէ:

Հայ մարդը, եւ մարդը ընդհանրապէս, ներկայ է Ժիրայրի կերպարին մէջ իր երկուութեամբ: «Ես»ը միշտ ներկայ է, բայց ընթերցողին կը ներկայանայ «ինք» կերպարանքով: «Ինք» կը վերլուծէ հոգեկան ճգնաժամ ապրող «ես»ը, կը հետապընդէ զայն, երբեմն չնչահեղձ ընելու ատիճան եւ «ես»էն կը պահանջէ ճշմարտութիւնը, ամբողջ ճշմարտութիւնը, միմիայն զուտ ճշմարտութիւնը: Դժբախտաբար, այդ ճշմարտութիւնը միշտ ալ դեղեցիկ չէ. մանաւանդ զաղթականին համար: Կեանքէն հիասթափուած՝ Ժիրայր կ'ապաստանի երազներու աշխարհը, Ան կը նախընտրէ երջանկութեան պատրանքի շլացնող լոյսը՝ իրականութենէն, «արդէն հոդին վրայ չէ օտարականին տեղը» կ'եղրակացնէ հեղինակը:

Իր գոյութեան ամբողջ ընթացքին, անհատը պարտաղրուած է կատարելու «աշխատանքային յուղարկաւորութիւնը»: Զաղթականը ստիպուած է վերածուիլ աշխատանքային մեքենայի. «Հասկցի՛ր վերջապէս, տասնեակ ուրիշ թեկնածուներ կան»: Պէտք է աշխատիլ չարաչար, պէտք է վազել, համակերպիլ նուաստացումին: Ամէն անգամ որ Ժիրայր մտովին կը վերադառնայ դէպի իր անցեալը, վիրաւոր մարդկային իր արժանապատուութեանը բալասան դտնելու յոյսով՝ «փաթոյնին կանչը՝ մոգական գաւազանի մը նման՝ հոդին կը բերէ զինք», յիշեցնելով «մի մոռնար որ գաղթական ես, պէտք է աշխատիս երեք հոգիի չափ եւ չվարձատրուիս նոյնիսկ մէկ հոգիի չափ»:

Ժիրայրի հոգին կ'ընդվզի. – «Ե՞րբ պիտի ձերբազատուի խրտուիլակի դերէն ու վերածուի բազէի»: Զաղթականը անհրաժեշտ մը մէջ փակուած ճարահատեալ մըն է: Անոր խռովեալ հոգին ի զուր ելք կը փնտռէ ներկային մէջ: Ո՛չ իր ազգակից դործատէրը, ո՛չ իսկ իր եկեղեցին օգնութեան ձեռք կը մեկնեն: Հայ փաթրո՞նը, «պիտի քնաւ չտատամսի, եթէ կարենայ զայն զերազոյն չափով չահագործել: Իսկ իր հայրենի եկեղեցի՞ն, «Ձէ՛, անգամ մըն ալ չեմ ուզեր ձեզ տեսնել, ինչպէս որ ձեզ չեմ ուզեր տեսնել ամէն անգամ որ ձեր ներկայութիւնը կը յիշեցնէ ինծի ինչ որ ես կ'ուզեմ մոռնալ»:

*Ժիրայրի ամբողջ ներաշխարհը, ամբողջ էութիւնը ներկայ է իր ամէն մէկ խօսքին մէջ: Ան կը խօսի ինքզինքին հետ, կը խօսի ուրիշներուն հետ, կը խօսի ընկերութեան հետ, կը խօսի Աստուծոյ հետ: Ան կը խօսի ամէն ինչի հետ, ամէն ինչ կը դառնայ իր զրուցակիցը

ալ պիտի չերթայ հայկական եկեղեցի, պիտի չարտօնէ, որ խնդրաւոր մը համար Աստծոյ գրասենեակը դիմող գաղթականը վերածեն ռոնագնդակի, խարտուղարը հրէ դէպի հահանաւ, հահանաւ գլոր հրէ դէպի վարդապետը, վարդապետը սահեցնէ դէպի եպիսկոպոսը...» եւայլն:

Սակայն Ժիրայր «պիտի ջանայ վերապրիլ»: *Կը ջանայ ... վերջին ճիգ մը ...* «պիտի ձերբազատուի սա խաղաթի երկինքէն, յաւէտ թացիկ փողոցներէն», *պիտի մեկնի, սակայն* «ձամբայ կայ ծո՛վ է տանում, ճամբայ կայ այգի՛...»: *Պատրանքը վերջնականապէս կորսնցուցած՝ Ժիրայրի անլուծելի պայքարը զայն կը մղէ յուսահատութեան: Ան իր զոյութիւնը կը նկատէ աւելորդութիւն մը, «խորթ եւ անտեղի ներկայութիւն մըն է իրը, վերարկուի մը վրայ աւելորդ կոճակ»:*

«Ճամբայ կայ ծո՛վ է տանում», *ճամբայ կայ՝ անհունութիւն ու մահ...*

Պէյաքճեանի լեզուն սեղմ է, արտայայտութիւնը՝ խիտ: Ան ունի քիչով շատը հաղորդելու եւ ընթերցողին հետ հոգեկան կապի մէջ մտնելու կարողութիւն: «Ջեն կրցած անցնիլ նոյնիսկ յոգնակիի փշաքելը» *կը գրէ հեղինակը իր ընթերցողին՝ հաղորդակից դարձնելով զայն մտերմութեան մը երկունքի դժուարութիւններուն:* «Մեռաւ յոգնակին: երկար կեանք եզակիին», *այս անգամ հեղինակը արձնթաց բարեկամութեան մը ստեղծումին բաներերի դերը կը ստանձնէ:* «Պարկեշտ խաղաթը կ'ունենայ մէ՛կ կայարան, մէ՛կ ժամացոյց, մէ՛կ կայարանապետ» *կը պոռթկայ Փարիզի խճողուն աշխարհին մէջ կորսուած օտարականին անօդնական «ես»ը:*

Պէյաքճեանի ոճը զողարիկ է, ինքնատիպ, չօշափելիութեան աստիճանի պատկերաւոր՝ «Ուս ուսի, ջուրն ու հողը մէջընդմէջ կը կէին իրարու վրայ, կը շաչեն, կը զարնեն ոտքերը գետին, կը ցնցուին...», *Անոր խօսքը դունեղ է,* «Անտրամադիր է երկինքը, յանդիմանական երկու խօսք ալ, լալու կրնայ սկսիլ», *համեմուած նուրբ ու զուարթ երգիծանքով,* «Ժիրայր կը զուարճանայ դիտելով մարդոց ածիլուած տրտմութիւնը, կիներուն շպարուած թախիծը», *երգիծանք, որ յաճախ իր փափուկ կեղեւին տակ, ինչպէս ինք կը բնորոշէ՝* «ծրարուած նուէրի մը թուղթին մէջ», *կը վերածուի թիւրախը խոցելու պատրաստ սուր նետերու,* «շառաչուն ապտակներով կիտադրուած» *մարտահրաւէրներու, որոնք* «կ'երկնեն չծլարձակած ցասումին համաձուագը»:

Այս գործով, որ չունի դասական վէպի մը կառոյցն ու առաջընթացը, Մովսէս Պէյաքճեան կը խորասնկ ժամանակակից հայ գրականութեան հողին մէջ արդէն իսկ զծած ակօսները:

ԱՆԱՀԻՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Փարիզ

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

—○—

ՅԱՆՊԱՏՐԱՍՏԻՑ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հանդիպման ժամանակ յաճախ էին լինում սրամիտ հարց ու պատասխաններ (դահլիճի եւ գլխաւոր Ոզնու միջեւ): Մեր աշխատակիցը դրանցից մի քանիսը ի պահ է յանձնում դարերին: Ահա·

– *Իշխանութիւնները խոստացան 2 տարում լիովին վերականգնել Սպիտակը եւ Լենինականը: Մի՞թէ հնարաւոր է 2 տարում:*

ՈՋՆԻ.– Ուզղակի մի զերօ մոռացել են:

⁂

– *Մեզ թւում է, թէ այստեղ խորհրդային իշխանութիւն չկայ: Մենք դա չենք կարող ապացուցել:*

ՈՋՆԻ.– Մենք՝ նոյնպէս...

⁂

– *Մեր վարչութեան պետը միայն հրամայում է, աղղանունն է՝ Նազարէթեան:*

ՈՋՆԻ.– Գուցէ՝ Քա՞յ Նազարէթեան...

⁂

– *Ուսումնական տարին սկսուել է, դասագրքեր չկան: Ե՞րբ են լինելու:*

ՈՋՆԻ.– Ուսումնական տարուայ վերջում:

⁂

– *Ի՞նչ գնով էլ լինի, պէտք է վերացնել կաշառակերութիւնը:*

ՈՋՆԻ.– Կոնկրէտ ի՞նչ գնով...

⁂

– «*Ժամանակ*» *ինֆորմացիոն ծրագիրը Սպիտակ է գոյց տալիս, բայց ամբողջը կերովականն է: Այդ ծրագիրն ի՞նչ է մտածում:*

ՈՋՆԻ.– Ուզղակի՝ չի մտածում:

⁂

– *Այս բոլոր հարցերի մեղաւորն այստե՞ղ է:*

ՈՋՆԻ.– Այստեղ էլ լինի, կ'ասի՝ այստեղ չեմ...

⁂

– *Ինչո՞ւ այսօրուայ կոմունիստները Հայկի եւ Վարդանի չափ հայրենասէր չեն:*

ՈՋՆԻ.– Որովհետեւ... այսօրուայ կոմունիստներ են:

⁂

– *Ամէն ինչում սպասում ենք Մոսկուայի թոյլատուութիւնը:*

ՈՋՆԻ.– Քիչ է մնում՝ սեփական կնոջն էլ սիրելու համար խնդրենք Մոսկուայի թոյլատուութիւնը...

⁂

– *Վլադիմիր Իլյիչը երկիւ այցելեց Ամերիկա:*

ՈՋՆԻ.– Ո՞ր Վլադիմիր Իլյիչը...

– *Հայաստանի հեռուստատեսիկոմի նախագահի տեղակալ Վ. Ի. Խաչատուրովը:*

ՈՋՆԻ.– Հա՛... թէ չէ Վլադիմիր Իլյիչն ի՞նչ գործ ունի այստեղ:

⁂

– *Քաղաքային տրանսպորտ չկայ: Մէկին հարցրի, թէ ո՞նց հասնեմ տրեստ, ասաց՝ ուղիղ գնա:*

ՈՋՆԻ.– Եա՛... մեզ մօտ ուղիղ գնալով տեղ կը հասնե՞ն...

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ

Հայ Սաներու Հիմնարկութիւնը, որ ըստեղծուեցաւ 1924–ին Պրիւսէլի մէջ, հանդուցեալ Պօղոս Նուպար Փաշայի նախաձեռնութեամբ ու նուիրատուութեամբ, պարտականութիւն ստանձնած է նպաստել երիտասարդ Հայերու եւ Հայուհիներու մտաւոր զարգացումին, նիւթական հնարաւորութիւն տալով իրենց՝ ստացած ուսումը կատարելագործելու:

Այս ծրագրէն ներչնչուելով, Հիմնարկութիւնը պիտի նախապատուութեամբ յատկացնէ 5 կրթաթոշակ, իւրաքանչիւրը 75·000 պելժիական Ֆր. (ներկայ սակով մօտաւորապէս 2·000 ամերիկեան տոլար) 1990–1991 տարեշրջանին համար:

Թեկնածուները պարտին անպայման արդէն իսկ վկայուած ըլլալ Մագիստրոսի համապատասխան աստիճանով մը, եւ պատրաստուիլ դեռ մէկ կամ երկու տարիէն տոքթորական աւարտաճառ մը ներկայացնելու կամ թէ լրացուցիչ մասնագիտութիւն մը աւարտելու Եւրոպայի համալսարանի մը կամ հետազօտութեան կեդրոնի մը մէջ:

Դիմել հետեւեալ հասցէին, ֆրանսերէն կամ անգլերէն ձեռագիր նամակով, ղրկելով նաեւ վկայագրին պատճէնը, ատանալու համար հարցաթուղթ մը, որ լեցուած վերադարձուելու է Մայիս 15–էն առաջ:

Ընտրութիւնը Յունիսի սկիզբը կը կատարուի:

ŒUVRE des BOURSIERS ARMENIENS
A. S. B. L.
Fondation Boghos Nubar pacha
Avenue Louise, 192
B-1050 BRUXELLES (Belgique)

էլ սիրելու համար խնդրենք Մոսկուայի թոյլատուութիւնը...

⁂

– *Վլադիմիր Իլյիչը երկիւ այցելեց Ամերիկա:*

ՈՋՆԻ.– Ո՞ր Վլադիմիր Իլյիչը...

– *Հայաստանի հեռուստատեսիկոմի նախագահի տեղակալ Վ. Ի. Խաչատուրովը:*

ՈՋՆԻ.– Հա՛... թէ չէ Վլադիմիր Իլյիչն ի՞նչ գործ ունի այստեղ:

⁂

– *Քաղաքային տրանսպորտ չկայ: Մէկին հարցրի, թէ ո՞նց հասնեմ տրեստ, ասաց՝ ուղիղ գնա:*

ՈՋՆԻ.– Եա՛... մեզ մօտ ուղիղ գնալով տեղ կը հասնե՞ն...

ՏԻԳՐԱՆ ՔՀՆՅ. ԽՈՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հ.Մ.Ը.Մ.–ի հիմնադիրներու խմբակին վերջին վերապրողն ալ վախճանեցաւ, երեք չաբաթ առաջ, Ուաշինկթընի արուարձաններէն մէկուն մէջ, ուր հաստատուած էր երկար տարիներէ ի վեր: Իր կեանքի 94 տարիները անցուց, մշտադուրզուրալով մեր հայ երիտասարդներու մարմնակրթութեան համար:

Առաջին համաշխարհային պատերազմէն առաջ ալ, Պոլսոյ եւ հայաշատ քաղաքներու մէջ կային, Մարզական Միութիւններ, մանաւանդ Փութպոլի խումբերով, ինչպէս Տորքը եւ Սասունը եւայլն:

1918–ի դինադադարէն վերջն է որ Հ.Մ.Ը.Մ.–ը ծնունդ առաւ՝ Գրիգոր Ճաքոբեաններու, Հայկ Ձիզմէճեաններու, Խորասանճեաններու եւ մեր եղբայր Տիգրանի ջանքերով:

Ես ալ այդ թուականին, 17 տարեկան պատանի մը, Պոլսոյ մեր արուարձանի (6–րդ մասնաճիւղ) առաջին խումբին մաս կազմած եմ: Ինչպէս իմ վաղեմի բարեկամս, Ճարուխիւն Փէքմէզեանը, որ կը մահանար Վիլէօրպանի մէջ: Այս առթիւ, Պր. Վաղինակ Միսքճեան, բարի եղած էր քանի մը տողերով յարգել իր յիշատակը, իբր գործօն անդամ՝ Լիոնի շրջանին մէջ:

Միջմանանճիւղային ժողովներու ընթացքին է որ ծանօթացայ եղբայր Տիգրանին, ինչպէս կը կոչէինք իրար:

Անոակարկ բերած էր իր մասնակցութեան բաժինը Հ.Մ.Ը.Մ.–ին, հոն ուր գտնուած է, կազմելով մարզական եւ սկաուտական խումբեր:

Իր գործունէութեան զանազան դրուագները դրի առած է, Նահատակ Յեղի Ամմահիներ անուն հատորի մը մէջ, որ լոյս տեսաւ 1983–ին Պէյրութի մէջ, 222 էջերէ բաղկացած եւ պատկերազարդ:

Այդ դրքին չապիկի ներքին էջին վրայ դրած է իր կենսագրականը:

1976–ի Օգոստոս ամսուն, արձակուրդի առթիւ երէցկինին հետ եկած էին Վերսայլ, իր քրոջ աղջկան՝ Տիկին Եսայեանի (ծնեալ՝ Խոյեան) մօտ, ուր մնացին մէկ ամիսէ աւելի, ուր առիթը ունեցանք ողջագուրուելու:

Գրեթէ ամէն օր միասին էինք: Մեր խօսակցութեան նիւթը կ'ըլլար միշտ, Պոլսոյ մէջ մեր անցուցած հին օրերը: Ինչպէս՝ 1919 Յուլիս 14–ի Ֆրանսայի ազգային տօնին օրը, Շիշլիէն Թագոհի դէպի Ֆրանսական դեսպանատունը, դիմելով Ֆրանսական մեր առաջնորդը, լուսաւոր Ջէհերային մեր առաջնորդը, լուսաւոր Ջէհերով: Երկու սկաուտ բռնած էին խոշոր ծաղկեպսակ մը, կապոյտ, ճերմակ, կարմիր ծաղիկներով զարդարուած: Որուն կը յաջորդէր սկաուտ մը Ֆրանսական դրօշով, զոր կը շրջապատէին, 2 սկաուտ մեր երկու եռագոյն դրօշակներով: Ցետոյ մեր ազգային պետը՝ Գրիգոր Ճաքոբեան եւ վերջապէս երկու հարիւրէ աւելի սկաուտներ:

Օր մըն ալ յիշեցինք նաեւ Խաւեան վարժարանի մէջ կայացած պատգամաւորական ժողովի մը, 1921, Սեպտ. 1, նկարին մէջ նստած է, ազգային պետը, շրջապատուած բոլոր խմբապետներով եւ առաջնորդներով:

Նկատելով որ իր հայրը հոգեվոյ՝ Տ. Վահան քահանայ Խոյեան, Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ Աւագերէցը եղած է մինչեւ իր մահը, վախճանեցաւ Կիրակի օր մը պատարագելու: Չեմ դիտեր ի՞նչ պատճառ, առիթը չներկայացաւ դոհացում տալու իր խնդրանքին:

Բայց, Շաւիլի մեր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը հրաւիրեց զինքը Կիրակի մը պատարագելու:

Այդ քանի մը օրերը, աւաղ, մեր վերջին հանդիպումը պիտի ըլլար: Բայց քանի մը անգամ թղթակցեցանք:

Այո, հինները չկան այսօր, բայց Հ.Մ.Ը.Մ.–ը կանգուն է ամէնուրեք եւ պիտի մնայ յաւիտեան:

ՋԱՒԷՆ ՕՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

վերսայլ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի թրքական Օրբանոցը 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Հոն բարձունքին վրայ կը գտնուէր մեհնաւոր վիրիմ մը, ուր թաղուած էր երիտասարդ մը որ կ'ըսէին թէ առջին գոհն է եղած ինքնաչարժի արկածին: Կարծես ուխտատեղի մը ըլլար ան, եւ մեր ալ ամէն պատրուակ անպայման պիտի դիմէինք այդ դամբանին չուրջ, զղալով այն պարապը զոր ձգած էր իր սիրելիներու անմխիթար սիրտին մէջ:

Այսպէս, մենք կարծես ընտելացած էինք մեծ մայրաքաղաքի մեր նոր միջավայրին, եւ համակերպած ալ մեր կեանքի առօրեայ ընթացքին: Սակայն կը զգայինք անսովոր զգուշութիւն մը մեր շրջապատին մէջ:

Երկու Ուրբաթներ անցան, ու մենք մեր սովորական պատրաստութիւնները չտարուեցանք: Անորոշ լռութիւն մը կար մեր չուրջը:

36.– «ՈՒ ԿԻՍԱՄՈՒԹԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԵՑԱՆՔ ԵԿԵՂԵՑԻ»

Ընդհանուր տիրող կացութենէն ու մեր ուսուցիչներու մեղմաձայն խօսակցութիւններէն կը հասկնայինք որ պատերազմը կը մօտենար իր վախճանին: Օր մըն ալ ահա, անգլիական օդանաւեր եկան քաղաքը ռմբակոծելու: Առաջին անգամն էր որ կ'իմանայինք եւ ականատես կ'ըլլայինք մահասփիւռ ռումբերու պայթիւններուն: Վախը իր ճիրաններուն մէջ առած՝ մեզ կը տրորէր նորէն: Թէեւ որբանոցին ներս կեանքը կը թաւալէր իր բնական ընթացքով, սակայն պաշտօնէութեան մտահոգ վիճակը ինքնին խօսուն էր մեզի համար. անոնց կնճռոտած ճակատին վրայ կը կարդայինք թուրք պետութեան փլուզումը:

Անցան քանի մը չաբաթներ եւս անբոծոյ կացութեան մէջ: Թէեւ մենք կը շարունակէինք մեր սովորական դասերն ու զբօսանքը, բայց փոխուած բան մը կար օդին մէջ: Ուսուցիչներ ու պաշտօնեաներ իրենց խօսակցութեանց մէջ կը վիճէին՝ թէ «Իթթիհատի կառավարութիւնը լինկած էր», տեղը նոր կառավարութիւն կազմուած էր, թէ նախկին վարչապետ Թալաաթ Փաշան եւ իր ընկերները Եւրոպա փախած էին:

Օր մը, երբ կէսօրուան ճաշի նստած էինք, մեր ծովահայեաց պատուհաններէն տեսանք դրօշազարդ մուտքը Դաշնակից-

ներու մարտանաւերուն: Այս անսպասելի արշաւին ի տես, մեր տնօրէնուհին փըղձկեցաւ անզուսպ, եւ ձեռքերը ծունկերուն զարնելով գոչեց· – «Ո՛վ Ամենակարող Ալլա՛հ, պարտուեցանք, բայց գոնէ խնայէ՛ մեր եւ մեր զաւակներու կեանքին. չըլլա՛յ որ անոնք իրենց վրիժառութեան մաղձը թափեն անմեղ ժողովուրդին վրայ»...: Թրքուհին մեր անօրէնուհին ուրիշ ազգերն ալ կը դատէր ի՛ր ազգին վրիժառու վայրագ հոգեբանութեամբ:

Կը յիշեմ, Նոյեմբեր ամսուան սկիզբն էր, փրկութեան աւետիսի պէս հնչեց լուրը՝ թէ Զինադադարի Դաշինք կնքուած էր Թուրքիոյ եւ Դաշնակիցներու մէջ, եւ թէ անգլիական ու ֆրանսական ուժերու դրաւումին տակ ինկած էին Պաղեստին, Սուրիա, Լիբանան ու Կիլիկիա: Եւ հիմա Պոլսոյ դրաւումը խոստումնալից նորածագ արեւն էր Հայութեան համար: Ան կը բերէր ազատութիւն, փշրելով դերութեան բռնապատիանները:

Այս չարաչար պարտութիւնը սոսկալի հարուածն էր Թուրք Պետութեան անխոցելիութեան: Բիւրա ուժէ յենած ազգ մը դատապարտուած էր ի վերջոյ խոնարհելու իրմէ զօրաւորին առջեւ: Երկրի վրայ մարդու երեւումէն ի վեր, որքա՞ն ազգեր իրարու դահն յափշտակելով եւ զիրար փճացնելով անհետ կորսուած են պատմութեան արահետներուն մէջ: Ոչինչ կայ տեւական:

(Շար. 61)

Այբի Տիկին Աճչաուսը Հասէր – Ղազարոսեան,

Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետրոսեան, եւ զաւակները՝ Լօրի եւ Քոռին,

Տէր եւ Տիկին Մխիթար Անտրիասեանը եւ աղջիկը՝ Թամար (Պոլիս),

Տէր եւ Տիկին Վահէ Քերէսթէճեան եւ զաւակները՝ Նաթալի եւ Սարօ (Մոնրէալ),

Տէր եւ Տիկին Լօրիս Ամմաճա եւ զաւակները՝ Արէ, Վահան եւ Միքայէլ,

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ տատին՝

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՀԱՍԷՐ – ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 11–ին, 89 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Փետրուար 16, ժամը 14–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Պանկոս – Փարիզիէն գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Ղազարոսեանի եւ զաւակներուն:

Այս տխուր առիթ իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր յիշատակին՝ Այբի Տիկին Հասէր – Ղազարոսեան եւ Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետրոսեան եւ զաւակները հնաւանդ նուէրները կ'ընեն. – 1000 Ֆր. Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին, 1000 Ֆր. Ազգատոհմիկին, (տառնալ «Յառաջ»էն) եւ 1000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Նոյն տխուր առիթ, Տէր եւ Տիկին Լօրիս Ամմաճա 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

(Շար. Ա. էջէն)

դէմ ըլլալով վարչապետ՝ Շամլըի քաղաքականութեան, զոր թոյլ կը նկատէ:

ՄԱՆՏԵԼԱ նախ եւ առաջ հանդարտութեան կոչ ըրաւ, բայց չբաւեց որ հանդարտութիւն տիրէ: 48 ժամուան ընթացքին, արդէն 33 մեռեալ կայ:

ԼԻԲԱՆԱՆի մէջ, միջքրիստոնէական կռիւները կը չարունակուին: Զօր. Աուն, առաջին յաղթանակէ մը եւթ, կ'ուզէ ամրողջական ու միակ տէրն ըլլալ քրիստոնեայ չրջանին եւ այժմ Բեսրուանի ճակատին վրայ կը մղէ պայքարը: Յունուար 31–էն ի վեր մեռեալներու թիւը՝ 491 է եւ 1832 վիրաւոր կայ:

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑԻՈՂ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6 / 9)

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի
ՆՈՐ ՄԱՐԶԻՉԸ

«Արարատ»ի դլխաւոր մարզիչ նշանակուած է արարատցի նախկին պաշտպան, 1973–ի Խորհրդային Միութեան ախոյեան Արմէն Սարգսեան: Երկար տարիներէ ի վեր մարզական աշխարհէն հեռացած Ա. Սարգսեանի հետ կ'աշխատակցին մարզիչներ՝ Սուրէն Բաբայեան եւ Ժաք Սուիրիկեան:

Այս տարի «Արարատ»էն հեռացած են Ե. Վերանեան եւ Յ. Պօղոսեան: «Դինամօ» Կիեւի պահեստային նաստարանէն «Արարատ» ակումբ վերադարձած է Արմէն Սարգսեանի եղբայրը՝ Ալպէր Սարգսեան: Հաւանական է որ «Արարատ»ի կազմը ամրողջացնեն նաեւ Ռ. Բոստանջեան եւ Ս. Օսիպեան, որոնք այժմ Սոխումի եւ Սուխոյպալի ակումբներուն մէջ կը խաղան:

Խորհրդային 53–րդ ախոյենութեան «Արարատ»ի անդրանիկ խաղը տեղի կ'ունենայ Մարտ 5–ին, Երեւան, Մոսկուայի «Սպարտակ»ի դէմ: Այդ հանդիպումէն առաջ, Մարտ 1–ին, Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ խորհրդային բաժակի ութերորդ աւարտականի վերադարձի խաղը: Երթի խաղը աւարտած էր Մոսկուացիներուն յաղթանակով՝ 1 – 0:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԼԻՈՆ. – Այբի Տիկին Հայկանոյշ Յովակիմեան, Պր. Սարգիս Յովակիմեան, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Յովակիմեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Մարկոսեան եւ զաւակները, կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի Փետրուար 18–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆԻ

մահուան Բ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Էքինճեան, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Էքինճեան եւ իրենց զաւակը՝ Օլիվիէ, Պր. Ռոժէ Մօթիքա եւ աղջիկը՝ Քրիստէլ, Մեսրոպ Աբք. Աչճեան (Նիս – Եորք), Պր. Տօլպաշեան եւ իր զաւակները (Մարսէյլ), Աբզումանեան, Թիւֆէնքճեան, Տէրտէրեան, Քէլէկեան, Փափազեան, Սեբովբեան ընտանիքները (Միացեալ – Նահանգներ), Աչճեան ընտանիք (Պէյրութ), Քոնտաքճեան (Ամերիկա) ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ Կիրակի, Փետրուար 18–ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, իրենց զաւկին, քրոջ, կոզակիցին, մօր եւ հարսնացուին՝

ՇՈՒՇԱՆԻԿ ԻՎՕՆ ՄՕԹԻՔԱՅԻ
(Ծնեալ՝ Էֆիմեեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն հանգուցեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՍԻՆ – ՇԱՄՈՆ. – Էմիէր Ասլանեան իր մօր՝ Նուարդ Ասլանեանի (ծնեալ՝ Խաչատուրեան) մահուան 6–րդ տարելիցին առթիւ 500 Ֆր; կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՎԱՐՉՈՒ ՍԵՆԵԱԿ

ՍԻՆ – Տրնի Պագիլիք բնակող հանգուցեալ Հաճեցի Մարտիրոս Ղազարեանի կոչուած տիկին մը ամէն յարմարութիւններով օժտուած, կահաւորուած սենեակի մը համար, նախընտրաբար աշխատող կին կամ ուսանողուհի վարձակալ մը կը փնտռէ:

Հեռաձայնել. – 48 22 95 06
կամ՝ 48 21 70 06
Թիւերուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչի Պուլվար Օտտոյի Լօյա Սատունի մանաճիւղը, չնորհակալութեամբ առացած է հեռաւեալ նուիրատուութիւնները. – Օ. Յուսիկեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Կարօ Կոնոյեան 100, Տէր եւ Տիկին Ֆրանըզեան 100, Տէր եւ Տիկին Վ. Տէր – Կարապետեան 50, Այբի Տիկին Բ. Ամմաճանեան 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ղ. Կօթիէ 50 Ֆր.:

Գալայճեան, Շամլըեան ընտանիքները իրենց հօր՝ Կարապետ Տարաբեանի մահուան տարելիցին առթիւ՝ Գալայճեան ընտանիք 100, Շամլըեան ընտանիք 50, Այբի Տիկին Զուարթ Սոխթեան 50, Տէր եւ Տիկին Կ. Կոնոյեան 50 Ֆր.:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԱԽՈՅԵՆԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Վալանս Հ.Մ. – Նորֆափ Կրընոպլը	3 – 1
Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսին — Ռիյիէօ	1 – 2
Ուլէն – Վալանս Հ.Մ. (2)	0 – 0
Ալֆորվիլ Հ.Մ. – Վիլժիւիֆ	5 – 1
Իսի Հ.Մ. – Նէօյի	3 – 0
Վօ (2) – Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսին (2)	1 – 1
Վիէն Հ.Մ. – Վէնիսիէօ (2)	3 – 1

Ս. ՅՈՒՂԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Զորեքշաբթի, Փետր. 14–ին, Տեառնընդառաջ է: Տօն Քառասնօրեայ Գալըստեանն Քրիստոսի ի Տաճարն:

Ժամը 10ին, պատարագ կը մատուցուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Կիրակի օր, Փետրուար 18, Զ. Կիրակի Զկնի Ծննդեան:

Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ օրերուն առիթով, այսօր, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագի ընթացքին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի Փարիզի եւ Շըրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ծառայած վախճանեալ հոգեւորականներուն համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Պատարագէն ետք՝ ժամը 13–ին, Փէր – Լաչէզի գերեզմանատան Եւրոպայի Առաջնորդութեան դամբարանին առջեւ Ազօթք կ'ըլլայ՝ վեռամշապուհ Արք. Քիպարեանի, Արտաւազդ Արք. Սիւրմէեանի եւ Սերովբէ Արք. Մանուկեանի հոգիներուն համար:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ պատարագին եւ աղօթել՝ բազում տարիներ իր եկեղեցւոյն ծառայած հոգեւորականներու հոգիներուն համար:

Փարիզի եւ շրջաններուն մէջ ծառայած հանգուցեալ Առաջնորդներն ու Հոգեւորականները եղած են.

Վեռամշապուհ Արքեպիսկ. Քիպարեան, Արտաւազդ Արքեպիսկ. Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Գէորգ Արքեպիսկ. Իւթիւճեան, Գրիգոր Եպիսկ. Պալաքեան, Կոմիտաս վրդ. Սողոմոնեան, Սուքիաս վրդ. Պարոնեան, Համազասպ Վարդապետ Պաղտասարեան, Յովհաննէս քհնյ. Հիւնքէրլիէյենեան, Սահակ քհնյ. Իւթիւճեան, Կոմիտաս քհնյ. Սկպեան, Բառնաբաս քհնյ. Խըզոմեան, Աբիսողոմ քհնյ. Թորոսեան, Մեսրոպ քհնյ. Մեսրոպեան, Վահան քհնյ. Խոյեան, Բարթող քհնյ. Թաղմազեան, Գէորգ քհնյ. Դաւիթեան, Լեւոն քհնյ. Աբգարեան, Գարեգին քհնյ. Տէօվլէթեան, Մկրտիչ քհնյ. Աբգարեան, Գէորգ քհնյ. Նիզամեան, Ներսէս քհնյ. Գանճեան, Գրիգոր քհնյ. Ճէպէճեան, Յուսիկ քհնյ. Ադամեան, Վարդան քհնյ. Պաղտասարեան, Յարութիւն քհնյ. Ճօր – Թուլեան, Ազգէ քհնյ. Փայլակեան, Եսայի քհնյ. Ալթունեան, Թովմաս քհնյ. Մինասեան, Մաշտոց քհնյ., Թիւֆէնկճեան, Պարգեւ քհնյ. Մկրճանեան:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Փետրուար 18, Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ, հիւրարար քաղաքս պտնուող՝

Աբգարի Թեմին Առաջնորդ
ՊԱՐԳԵՒ ԵՊԻՍԿ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

— C. B. A. F. —

Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»

GALA EXCEPTIONNEL

au Théâtre de l'Hôtel de Ville
d'Asnières
Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

Levon KATERJIAN

de LOS ANGELES
avec son orchestre
et *ELIA PEHLIVANIAN*

le Vendredi 16 février à 20 h 30

Prix des places : 100 et 150 Frs.

Réservations :

47. 99. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷԼԻ

ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ
ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ
ՇԱՒԻԼ ԷՐՆԻԻ–Ի

Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Փետրուար 18, Կիրակի օր մատնաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, հայ ժողովուրդի բարեկամ, հանգուցեալ՝

ՇԱՒԻԼ ԷՐՆԻԻ–Ի
– Ֆրանսայի –
– Պաշտպանութեան նախկին նախարար –
մահուան առթիւ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագին եւ հոգեհանգստեան պաշտօնին հրաւիրուած են հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը՝ 8:30:
Պատարագ, ժամը՝ 10:

Le Collège
TEBROTZASSERE
présente
J. I. M.
(JEUNES INTERPRETES MUSICIENS)
le Dimanche 18 février à 15 heures
au Centre Culturel «*Alex Manoogian*»
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles
CONCERT
DE
MUSIQUE CLASSIQUE
thème :
«*LA DANSE ET LA MUSIQUE TRADITIONNELLE ARMENIENNE*»
Réservations : 43 81 01 72

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS
DE LA M.C.A.

Հանդիպում
Rencontre avec
ՄՈՎՍԷՍ ՊԷԶԱՔՃԵԱՆ
MOVSES BETCHAKDJIAN
à l'occasion de la parution de
son ouvrage
«*Les hirondelles n'auront pas peur des épouvantails*»
«*Ծիծեռնակները պիտի չսարսափին խրտուիլակներէն*»
Avec la participation de
Արա ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
ARA KRIKORIAN
Vendredi 16 Février, à 20 h 45
Présentation, Intervention
Lecture d'extraits de l'ouvrage
Débat - Signatures
— ENTREE LIBRE —
9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 15

JEUDI
15 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.211 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.211

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆԷՆ 195 ՀԱՅԵՐ (ԿԻՆ ՈՒ ԵՐԱԽԱՅ) ԵՐԵՒԱՆ ՀԱՍԱՆ

ԴՈՒՇԱՆԲԷԻ ՑՈՅՑԵՐՈՒ ԴՐԴԱՊԱՏՃԱՌԸ ՀԱՅԵՐԸ ՉԵՆ

Երեւանէն, հաստատեցին մեզի Զօրեքշաբթի առաւու (Փետրուար 14) որ Դուշանբէի ցոյցերը կազմակերպուած էին ղրղզիչ տարրերու կողմէ, Բաքուէն գացած ազերի ծայրայեղներու եւ թէ Հայերը պատրուակ ծառայած են միայն: Արդէն տեղւոյն իշխանութիւնները եւ բոլոր մարմինները խիստ կերպով դատապարտած են հակահայ լոզունգներն ու արարքները: Ամէն պարագայի մէջ, 195 Հայեր – միայն կին ու երախայ – Երկուշաբթի իրիկուն հասած են Երեւան: Ասոնց մէջ 45–ը՝ Բաքուէն Դուշանբէ գացած էին, մնացեալը տեղացի են: Զօրեքշաբթի օր, Հ·Հ·Շ·–էն Աշոտ Բլէեան մեկնած է Դուշանբէ, ուր իշխանութիւնները չատ մտահոգ են միջազգէներու վերաբաղրուած հակահայ քնոյթէն, որովհետեւ կը վախնան որ փոխ – վրէժի արարքներ գործուին Հայաստանի աղէտեալ շրջաններէն, ուր բազմաթիւ տաճիկ բանւորներ կան շինարարութեան աշխատանքներուն մէջ:

Զօրեքշաբթի օր, Փրանսական մամուլն ալ արդէն, աւելի ճշդրիտ տեղեկութիւններ կուտար եւ կը հաստատէր թէ տնտեսական ծանր կացութիւնը, անզործութիւնը եւ թշուառութիւնն են բուն դրդապատճառները: 37 մեռեալ եւ 80 վիրաւոր կար, հակառակ տիրող արտակարգ վիճակին: Ռուսվարարները դէմ առին բազմաթիւ ուսանողները, լիսէի աշակերտները եւ գործազուրկերն են, որոնք թալանի կուտան, կը կողոպտեն, քարուքանդ կ'ընեն, կրակի կուտան ինչ որ կրնան: Գրգռութիւնը, ինչպէս գրեցինք, ծայր տուած է չէուկի մը պատճառով, երբ մէկը լուր տարածած է որ չքեղ յարկաբաժիններ պիտի յանձնուին հայ գաղթականներու: Բոլոր հերքումները օգուտ չեն ունեցած, ինչ որ չատ լաւ կը բացատրուի, քանի որ բուն դրդապատճառը այդ չէր: Երկուշաբթի «ր, 4000 երիտասարդներ յարձակած են բոլոր անոնց վրայ որոնք՝ «եւրոպական դիմագիծ» ունէին:

Տաճիկիստան այն Հանրապետութիւնն է ուր գործազուրկերու բարձրադոյն տոկոսը կայ (30%): Տեղական մամուլի թղթակիցները կը պատմեն որ, խռովարար տարրերը փողոցը կը կեցնեն անցորդները, ու ինքնութիւն կը սուդեն, ոչ մէկն հայ գտնելու համար, այլեւ՝ Ռուսերը, որոնք քնակչութեան 12%–ը կը կազմեն: Ֆրունզէի մէջ ալ (Կիրգիզիա) նոյն ձեւով, Հայերու չուրջ չէուկներ են որոնք պայթուցիկ ծառայած են: Եւ փասան ալ բացայայտ է, քանի որ Զօրեքշաբթի օր, ոչինչ դպրած էր: Ամբողջ խորհրդային կեդրոնական Ասիան է որ չատ ծանր տնտեսական տագնապ կ'ապրի: Հոս ալ, ազգան խռովարար տարրերը կը զրգռեն եւ ծայրայեղ Տաճիկները ալ Ազերիներէն հետ սահմանին ջնջումը կը պահանջեն, ինչպէս վերջերս՝ Ազերիները Իրանի հետ:

Հոս ալ լրնդհանրապէս կեդրոնական – Ասիա չատ կը խօսուի «պատմաճի» ատենդապաշտութեան մասին: Այս պատմաճին անունն է մահմետական մարտիկներու, որոնք ընդդիմացան բոլշեւիկեան ազդեցութեան եւ մինչեւ 1929 դիմադրեցին Տաճկիստան խորհրդային Հանրապետութեան մը հաստատման դէմ:

Զօրեքշաբթի առտու, Գերագոյն Խորհուրդի բացման նիստին իր ելոյթին մէջ, Կորբաչով յայտնեց թէ օրինագիծ մը պիտ է պատրաստուի ազգայնական այս հարցերուն համար, որպէսզի ժամ առաջ վերջ դրուի խռովութեանց եւ խառնակութեանց:

Երեքշաբթի, մինչեւ գիշերուան 11, երկաթուղիի չրջափակումը, որ պիտ է վերցուած ըլլար առաւօտեան 11–ին, չէր վերցած: Ազերիները միթինկ մը ըրած էին Ջուլֆա (Նախիջեւան) եւ բոլորովին ընդդիմացած չրջափակման (երկաթուղի) վերնալուն:

× Յակիկ Ստամբոլչեան եւ Դաւիթ Վարդանեան Երեքշաբթի իրիկուն կրցած էին Գետաչէնէն Երեւան վերադառնալ: Շրջանին հետ թռանի կապ չկայ, միայն Գետաչէն – Ազատ ճամբան բացուած է:

***

ՍՏԱԼԻՆԻ ԶՈՀԵՐԸ

ԹԱՍ, աղբիւր ունենալով ՔԱ–ԿՂ–ՊԿ–ն հաղորդեց որ շուրջ չորս միլիոն հոգի դատապարտուած է «Հակայեղափոխական» եւ «Պետութեան դէմ ոճիր» գործունէութեան համար Ստալինի իշխանութեան օրով:

3·778·234 հոգի դատապարտուած է դատարաններու եւ այլ մարմիններու կողմէ 30–ական թուականներու սկիզբը, 50–ական թուականներու սկիզբը 786·098 հոգի գնդակահարուած են: Ցայսօր 856·582 թղթածրար քննութեան ենթարկուած են, եւ 844·740 դատապարտեալներ վերարժանաւորուած են, մեծ մասը՝ յետ մահու:

ՓՈՒԹ-ՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 53–ՐԴ ԱՅՈՑՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի
ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

	ՄԱՐՏ
«Արարատ» – Սպարտակ (Մ·)	5
«Արարատ» – Մետալիստ	9
Դինամօ (Կ·) – «Արարատ»	17
Շախտեոր – «Արարատ»	24
	ԱՊՐԻԼ
«Արարատ» – Ռոտոր	1
«Արարատ» – Տորպեդօ (Մ·)	5
Ժալգիրիս – «Արարատ»	10
Դինամօ (Մն·) – «Արարատ»	14
«Արարատ» – Պամիր	21
ԲԿՄԱ· – «Արարատ»	28
	ՄԱՅԻՍ
«Արարատ» – Դինամօ (Թ·)	6
«Արարատ» – Դինեպր	10
Դինամօ (Մ·) – «Արարատ»	14
	ՅՈՒԻՍ
«Արարատ» – Գուրիա	12
Չերնոմորեց – «Արարատ»	16

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 11–Ի ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

Քասթէլաս – Հ·Մ·Ը·Մ· Արծիւ 1 – 1

Արծիւ կը մնայ առաջատար, երկու կէտերու առաւելութեամբ:

Ալժերական ակումբ –
Սէն թ'Անթուան (2) 1 – 1
Քանյը – Սէն թ'Անթուան Քատէ 2 – 0

Սէն թ'Անթուան Հ· Մ· (1) ախոյեանական մրցում չունէր:

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6 / 9)

ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը չնորհած է հետեւեալ կոչումները.–

«Հայաստանի ժողովրդական նկարիչ»՝ Ռուբէն Ադալեանի.

«Հայաստանի արուեստի վաստակաւոր գործիչ»՝ Հեռիկ Էլիբէկեանի.

«Հայաստանի վաստակաւոր նկարիչ»՝ Սիմայէլ Գիւրջեանի եւ Բ. Յովհաննիսեանի:

***

ԱԲԽԱԶԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սուխումի մէջ, Աղնաուրի ու Կառավրենցի «Քեզի Համար Հայաստան» երգով բացուեցաւ Աբխազիոյ հայութեան մշակութային – բարեգործական ընկերութեան հիմնադիր համագումարը, որուն 350 պատգամաւորներու հետ հրաւիրուած էին մասնակցելու Խորհրդային Միութեան հայ տարբեր գաղութներու ներկայացուցիչներ: Այդ առումով ալ համագումարը վերածուեցաւ կարծիքներու, ծրագրերու փոխանակութեան խորհրդաժողովի մը:

Խորհրդային Միութեան մէջ պաշտօնապէս արձանագրուած 24–րդ հայ մշակութային – հանրային կազմակերպութիւնը կը սառնձնէ համայնքին մէջ հայապահպանութեան, Հայոց լեզուի, զրականութեան, պատմութեան ուսուցման, հայկական դպրոցներու եւ մշակոյթի կեդրոններու նորոգման, Հայաստանի հետ կապերու համակողմանի ընդլայնման գործը:

Արխազահայ համայնքը այն քիչերէն է, որոնք լայնօրէն պահպանած են հայկական դպրոցներու եւ մշակոյթի կեդրոններու ցանցը: Սակայն չատ բաներ տակաւին բարելաւման կարիք ունին: Համագումարին որոշուեցաւ հիմնել ընկերութեան պարբերաթերթը, որ սկզբնական չրջանին թերեւս տպագրուի Երեւան:

***

ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԻՆ ԱՒԹԻՒ

Հայ ազգային ազատագրական չարժման հերոս Զօրավար Անդրանիկի ծննդեան 125–ամեակին առթիւ Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութիւնը միջոցառումներու լայն ծրագիր մը մշակած է:

Այսպէս, «Գ· Սունդուկեան» թատրոնը, Խրէն Աբրահամեանի բեմադրութեամբ կը ներկայացնէ «Ռանչպարների կանչը»՝ զոր Խաչիկ Դաշտենցի համանուն վէպին: Երեւանի Պատանի Հանդիսատեսի Թատրոնը Անդրանիկի երիտասարդական չրջանին նուիրուած բեմադրութեամբ մը հանդէս կուգայ:

Հայաստանի վաւերագրական Փիլմերու «Հայք» արհեստանոցին մէջ բեմադիր՝ Լ· Մկրտչեան կը նկարահանէ Անդրանիկի նուիրուած վաստագրական չարժանկար մը:

«Ելէք, քայեր Հայկազուն», «Ասք հայ Ֆետայիներուն» նշանաբանով Երեւանի Մարզահամերգային համալիրին մէջ տեղի կ'ունենան թատերականացուած համերգներ: Նման համերգներ կը տրուին «Ա· Խաչատրեան» համերգասրահին մէջ՝ հայ եւ վրացի արուեստագէտներու մասնակցութեամբ:

Տպագրութեան կը պատրաստուի «Անդրանիկ Օզանեան» կենսագրական մատենագրութիւնը:

Յոբելենական օրերուն չարժանկարի սրահներու մէջ կը ցուցադրուին Հայոց ազատագրական պայքարին նուիրուած վաւերագրական եւ գեղարուեստական ժապաւէններ:

***

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ ՆՈՐ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Հայաստանի Ժողովրդական արուեստի թանգարանին մէջ բացուած է «Սերդէյ Պարաճանով նոր աշխատանքներ» ցուցահանդէսը, ուր տեղ գտած են խճանկարները, դիմանկարներ, պուպրիկներ, գծանկարներ եւայլն: Ցուցադրանքը կազմակերպուած է բեմադրիչին ծննդեան 65–ամեակին առթիւ:

Մասնաւոր հետաքրքրութիւն առիթած է «Աստուածանութիւն» Փիլմին էսքիզներու չարքը, որուն նկարահանումները սկսած էր վերջերս ու յետաձգուած՝ հիւանդութեան պատճառով: Այդ ժապաւէնը Պարաճանովի մանկութեան ու պատանեկութեան պատմութիւնն է, զոր ապրած է Թիֆլիս՝ տասնվեցեան տարիներուն:

Ցուցադրութեան մաս կը կազմեն նաեւ «Արարատի լեռնալանջերու դանձերը» Փիլմին էսքիզները (որ չէ իրագործուած), «Ա· Տարկովսկիի յիշատակին» Ֆոլաժներու չարքը, «Ձոքոնտայի կերպափոխութիւնները», ինչպէս նաեւ «Աչուդ Ղարիբ»ը, «Բռնակալը» եւ այլ ցուցանմոյշներ:

Ժողովրդական արուեստի թանգարանի տնօրէն Ջաւէն Սարգսեան հաղորդած է որ վարպետին երկու ցուցահանդէսներուն – առաջինը տեղի ունեցած էր երկու տարի առաջ – նմոյշները ընդմիշտ կը մնան Երեւան: Զորագիւղի մէջ, Հրազդանի ձորը չէնք մը յատկացուած է Պարաճանովի տուն – թանգարան հիմնելու համար:

***

ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը «Հայաստանի դիւութեան վաստակաւոր գործիչ»ի կոչում չնորհած է հետեւեալ դիտնականներուն.

Ակադեմիկոս՝ վաչիկ Նալբանդեանի, պատմ· դիւութեան տոքթ·՝ Վիկտոր Մուրադեանի, պատմ· դիւութեան տոքթ· պրոֆ·՝ Յակոբ Փափազեանի, բժիշկ, դիւութեան տոքթ·, պրոֆ·՝ Լիւդմիլա Շերդուկալովայի, դիւզանտեսական դիւութեան տոքթ·, պրոֆ·՝ Ռազմիկ Էդիլեանի:

***

ԲԺԻՇԿ ԱՐԱՄ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

93 տարեկանին, Մոսկուայի մէջ իր մահկանացուն կնքած է բժշկական դիւութեանց տոքթ·, պրոֆ· Արամ Աբրահամեան: Այդ առթիւ Հայաստանի «Կոմունիստ» (ռուսերէն) օրաթերթը մահախօսական մը տպագրած է՝ ստորագրութեամբ՝ Ս· Յարութիւնեանի, Հ· Ոսկանեանի, Վ· Մարգարեանցի եւ այլոց:

Արամ Աբրահամեան ծնած է 1898–ին՝ Թիֆլիս: 18 տարեկան էր երբ կամաւոր մտաւ ժողովրդական աշխարհազօրի շար–

(Շար·ը Դ· Էջ)

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ»Ի ՎԿԱՅԱԳՐԱԿԱՆ ՍԻՒՆԱԿՆԵՐԷՆ

Յունուարի «Խորհրդային Ղարաբաղ»-ներէն սրցակ մը կայ սեղանիս վրայ, ո-րուն թիւերուն նեռուած հարեւանցի ակ-նարկ մը անգամ կը բաւէ – առանց տող մը կարդալու – հասկնալու – թէ բաներ մը կ'անցնի կը դառնայ հազար ու մէկ ցաւով կոտացող այդ հողին վրայ: Ո-րթաթերթին Յունուար 20–էն եռաքի թիւերը փոխանակ սովորական չորս էջնոց ծա-ւալին, միայն երկու էջով հրատարակ – ուած են: Այս պարագան որ յիշուած էր նաեւ վերջին չրջանի լուրերու սիւնակ-ներուն մէջ, կը նշէ Արցախի վրայ աղբե-րբջանական իշխանութիւնը վերահաս – տատելու չանքին զործնականացումը· այսինքն, պատերազմական վիճակի հըռ-չակումէն եառ հաստատուած ադրբեջա-նական վարչական մարմնին ժամանումը Ստեփանակերտ: Նոյն սրցակին թիւե-րուն առաջին էջերուն ճակատն ալ կը մատնէ փոփոխութիւնը· թերթը որ կը ներկայանար որպէս «Օրգան ԼՂԻՄ Ազ-գային Խորհրդի», նոյն թուականներէն զարձած է «Օրգան ԼՂԻՄ մարզային կու-սակցական կազմակերպութեան եւ ժողո-վրդական զեպուտատների խորհուրդ-ների»:

Այնհանդիպած, տագնապալի չրջան մը ապրող հատուածի մը առօրեան կը պատ-կերանայ հոն· չրջափակումի իրերայա – ջորդ լուրեր, բախումներու, առեւան-գումներու, վայրագութիւններու արձա-գանգներ ու անպայման վճռակամութեան, տեղի չտալու հաւաստումներ: Թերթին զեղչուած ծաւալով լոյս տեսած թիւերուն հետ կան նաեւ «Արտակարգ դրութեան չրջանի զինուորական պարեսի դիմում-ներն ու հրամանները»:

Չրջափակումին հետ զուգընթաց կ'ըն-թանան այլեւս ինքնապաշտպանութեան դրուագներ: Յունուար 12–ի թիւին մէջ թերթին սեփական թղթակիցը Վահրամ Աթանեսեան «Անկախութեան կղզի՝ օտա-րութեան ծովում» խորագրուած էջով մը կը ներկայացնէ Ղազանչի զիւղին պա-տգարակը, որ յանդիմբեց նոր անմեղ զոհե-րի, մեր համոզմունքի վառ ապացոյցն է:

– Ժողովուրդը ինչպէ՞ս պէտք է իրա-գործի իր ինքնապաշտպանութիւնը, ո-րո՞նք են տուեալ պարագայում ՀՀՇ–ի ա-նելիքները:

– Ի հարկէ, ամենաբնականը եւ օրյկե-տիւը կը լինէր այն, որ Պետութիւնը ին-քը կարողանար իրականացնել բնակչու-թեան պաշտպանութիւնը: Բայց պղտն երկրորդ տարին է, ինչ մենք ականատես ենք այն բանի, որ նրա համար այդպիսի ապահովութիւն չի ստեղծուած: Հետեւա-բար, ելնելով ներկայիս բոլոր պայման-ներից, մենք դատում ենք, որ դա պէտք է անի ինքը՝ ժողովուրդը:

Այժմ Հանրապետութեան բոլոր հիմ-նարկ – ձեռնարկութիւններում ստեղծը-ւած են ինքնապաշտպանական ջոկատ-ներ, որոնցում ընդգրկուած են զինուո-րական ծառայութիւն անցած երիտասար-դութիւնը, որսորդական խմբեր, պինդի հետ առընչութիւն ունեցած այլ քաղա-քացիներ: Այդ ջոկատները միաւորուած են չրջանային խմբերում, որոնք կը զե-կավարուեն կեդրոնից: Մեր խնդիրն է՝ միաւորել, միեւնոյն նպատակին ծառա-յեցնել առանձին գործող խմբերը, օղ-նել նրանց, թոյլ չտալ որեւէ ինքնագոր-ծունէութիւն, անխոհեմ գործողութիւն:

Այդպիսի ջոկատներ այժմ պահակա-յին ծառայութիւն են կատարում սահմա-նամերձ չրջաններում, նման խմբեր օգ-նութիւն են ցոյց տուել նաեւ Արցա-խում, Շահումեանում, Գետաչէնում: Ու-զում եմ ընդգծել, որ մեր կողմից ձեռ-նարկուող քայլերը միայն մէկ նպատակ են հետապնդում՝ ապահովել մեր ազգի կեանքն ու անվտանգութիւնը: Դա նաեւ Հայոց Համազգային Շարժման գլխաւոր նպատակն է: Ուստի պէտք է մէկընդմիշտ ընդունել, որ միայն անհրաժեշտու-թիւնն է մղել մեզ ինքնապաշտպանու-թեան եւ այսուհետեւ էլ մեր ջոկատնե-րը տեղերը կ'ուղարկուեն խիստ անհրա-ժեշտութեան դէպքում: Նրանք անելիքներ չեն ունենայ, եթէ համոզուած լինենք, ե-րաչխիք լինի, որ պետական իշխանու-թիւնները, զօրքը յուսալիօրէն կատարում են սահմանադրութեամբ իրենց վրայ դըր-ւած պատուաւոր առաքելութիւնը:

– Համոզուա՞ծ էք, որ հակառակ դէպ-քում խնդիրը կարելի է լուծել սեփական ուժերով:

– Անպայման: Գիտէ՞ք ինչ, յաճախ չա-փազանցւում է հակառակորդի ուժը: Ես այդ տերմինն օգտագործում եմ, նկատի ունենալով, որ վաստօրէն պատերազմա-կան իրադրութեան չեմին ենք կանգնած: Հիմա էլ ոմանք ժողովրդի մէջ լուրեր են տարածում, թէ Ադրբեջանը ունի հսկա-յական բանակ, այն զինուած է աւտոմատ-ներով, ուրիշ դէնքով: Զենք կատածում, որ նախապատրաստուած են, ունեն նոյն-

ԽՄԲ.– Ստորեւ Ս. Բաբաջանեանի հար-ցազրոյցը ՀՀՇ–ի վարչութեան անդամ, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ե-րեսփոխան Աշոտ Մանուչարեանի հետ: Ա. Մանուչարեան կ'արժեւորէ վերջին շրջանի պատահարները որոնց «բաղաք-ցիական պատերազմ»անունը տուին ո-մանք, իսկ ուրիշներ «ազգամիջեան բա-խում»:

Հարցազրոյցը հրատարակուած է «Եր-կոյեան Երեւան» թերթի Յունուար 20–ի թիւին մէջ:

***

Այժմ, չարդերի յարուցած խիստ լար-ուած կացութեան պայմաններում, ասաց նա, ՀՀՇ–ի գործունէութեան ծանրու-թեան կենտրոնը տեղափոխուել է ամենա-պատասխանատու ոլորտը: Դա մեր հայ-րենակիցների անվտանգութիւնն է՝ նախ Բաքւում, ապա Խանլարի եւ Շահումեա-նի չրջաններում, Լեռնային Ղարաբա-զում: Ինչպէս յայտնի է, Ադրբեջանցի-ների այդ զազանային գործողութիւն-ների հետեւանքով եզան մարդկային չատ զոհեր, հիմնականում Հայերից, կան մեծ թւով վիրաւորներ: Մեծ ու չարչ, վիրաւորանք, թալան, որը մինչեւ հիմա էլ չարունակւում է, անձի եւ ազ-գային արժանապատուութեան անպաշտ-պանութիւն: Դարձեալ փախստականնե-րի հոսք:

Յայտնի է նաեւ, որ ժողովրդի անվը-տանգութեան ապահովման գործը դըր-ւած է գլխաւորապէս միութենական իշ-խանութիւնների վրայ: Եւ քանի որ նը-րանք, ինչպէս տեսնում ենք արդէն որե-ղորդ անգամ, չեն կարողանում կամ չեն ցանկանում կատարել իրենց այդ պար-տականութիւնը, ապա կարծում ենք, որ մեր ժողովուրդը ինքը պէտք է ի վիճա-կի լինի իրականացնելու այդ գործը:

– Այժմ արտակարգ դրութիւն է մտցը-ւած եւ պէտք է յուսալ, որ այն ռեգիո-նում դրական փոփոխութիւնների կը յան-գեցնի:

– Հրամանագիրը, որը արդէն գործում է մի քանի օր, մեզ այդպիսի յոյս չի ներ-չընչում: Այն պարզ պատճառով, որ ու-նի խիստ բացասական կողմեր եւ իրենից ներկայացնում է նմանօրինակ բազում անպտուղ որոշումների չարանի հերթա-կան օղակը: Ես այդպէս խիստ եմ արտա-յայտւում, որովհետեւ դրա հիմքը հէնց ինքը՝ այդ միջոցառումն է տալիս: Տե-սէք, արտակարգ դրութիւն է մտցւում Արցախում, ուր իրադրութիւնը այժմ բաւականաչափ կայուն է, այն չրջաննե-րում, որոնց վրայ յարձակւում են: Մինչդեռ դա պէտք էր կիրառել այն-տեղ, առաջին հերթին Բաքւում, Ադրբե-ջանի միւս չրջաններում, ուր նոր ցե-ղասպանութիւն է կազմակերպւում, գոր-ծում են հրոսակախմբերը, որոնց պէտք է անյապաղ զինաթափել: Օրերս Արա-բատի չրջանի երասխ զիւղի զնդակո-

Ս. Մարեանեան հետեւեալ խորհրդա-ծութեամբ կ'աւարտէ իր զրոյցը.– «Թէ այս գիւղերի մարդկանց ի՛նչ կը բերի վաղուայ օրը, դժուար է ասել: Բայց որ նրանք չեն թողնի որ պղծուի հարազատ օջախի պատիւը, վկայում են նրանց անկոտրում կամքը եւ Մանուչիտի հերո-սական պաշտպանութիւնը: ... Իսկ ժո-ղովրդական ձակատի ազգայնամոլների հազարից աւելի զինուած աւազակախմբեր հինգ օր անընդհատ Գետաչէն, Ազատ եւ Մանուչիտ գիւղերում կռուելուց ոչինչի չհասան, բացի նրանից որ վիրաւորեցին ամբողջ ադրբեջանական ժողովրդի ար-ժանապատուութիւնը»:

Արդեօք այդ «վիրաւորուած արժանա-պատուութիւն»ը որուն այսօր տեղեակ դարձած է ամբողջ աշխարհը, կրնա՞յ բան մը փոխել տալ Ղազանչիի ինքնա-պաշտպանութեան խմբակէն այն երիտա-սարդին կարծիքէն, որ կ'ըսէր.– «փիլի-սոփայի հետ պիտի Արիստոտելից խօսեմ, աւազակի հետ՝ ինչպէս հարկն է«...:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՅԵԱՆ

«ՄԵՆՔ ՀԱՒԱՏՈՒՄ ԵՆՔ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆԸ»

իսկ զրահազգեստ: Բայց ասել, որ նրանց ջոկատները անթիւ–անհամար են, մահ ու սարսափ են տարածում. ի հարկէ, պա այդպէս չէ: Փոքրիկ, լաւ մարտունակ խումբը կարող է յետ մղել ցանկացած յարձակումը: Գետաչէնում, Շահումեանում ժողովուրդն էր զէմադրաւում նրանց: Կրկնում եմ՝ միւս կողմը ունի ուժ, բայց դա սահմանափակ է, դրա յետ մղելը անլուծելի խնդիրը չէ: Դրանով չեմ ասում, որ լիովին հանդիստ լինենք, որ ամէն ինչ կարգին կը լինի, ոչ: Պէտք է կազմակերպուած լինենք, որ ամէն մի հրոսակախումբ յետ մղուի:

– Ժողովրդի ինքնապաշտպանութիւնը կազմակերպելու գործում ՀՀՇ–ն ցեխուում է միայն ի՞ր վրայ:

– Բոլոր հարցերում մենք ամենակարեւոր նշանակութիւնն ենք տալիս միասնութեանը: Սերտ կապ ենք պահպանում Հանրապետութեան իշխանութիւնների հետ, համագործակցում ենք վերջերս Հայաստանում ստեղծուած օպերատիւ յանձնաժողովի հետ, որը, պէտք է ասել, զրական աշխատանք է կատարում:

– Ինչ կ'ասէիք այն մասին, որ որոշ մարդիկ, իրենց մօտ ունենալով զէնք, խանգարում են հասարակական կարգ ու կանոնը, առաջացնելով բնակիչների արդարացի վրդովմունքը:

– Իրօք, այդպիսի դէպքեր եղել են, հրաւիրել է դադարեցնել առանձին անխոհեմ մարդկանց ձեռքին: Նրանցից այն անպայման պէտք է վերցնել: Մենք յատուկ պահակային ծառայութիւն ենք ստեղծում, համագործակցելով իշխանութիւնների հետ: Մեր պայքարը պէտք է յայտարարել իրենց հայրենասէր յորջորջող այն անձանց դէմ, ովքեր օգտուելով ստեղծուած իրավիճակից, զէնքը կարող են օգտագործել չհաշտեցման նպատակներով: Դրանք յանցագործներ են եւ նրանց հետ պէտք է խօսել միայն օրէնքի ուժի դիրքերից:

Պէտք է արգելել ապիրատային խմիչքների վաճառքը Հանրապետութիւնում: Որոշել ենք կարգապահութիւնն ամրապնդելու այլ միջոցներ ձեռնարկել ժողովրդական դեպուտատների ընդհանուր խորհուրդների հետ:

Վերջում կը ցանկանայի մեր ընթերցողներին՝ ՀԱՅ ԱՆԵԼ ԲՈԼՈՐԻՆ՝ ՀԱՆԴԻՊ ԲԵՐԵԼ ԲԱՐՁՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆ ԹԻ՛ ԱՇԽԱՏԱՆՔՈՒՄ ԵՒ ԹԻ՛ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐՈՒՄ, ԶՍՊՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆ, ԶԵՆԹԱՐԿՈՒԵԼ ՊՐՈՎՈԿԱՑԻԱՆԵՐԻ: ՄԵՆՔ ՀԱՒԱՏՈՒՄ ԵՆՔ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՈՒԺԻՆ, ՆՐԱ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆԸ:

Զրոյցը վարեց՝
Ս. ԲԱԲԱՋԱՆԵԱՆԸ
(Արմէնփրէս)

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6)

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՈՂ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ

«Արմէնփրէս»ի թղթակցին հետ ունեցած հարցազրոյցին ընթացքին, Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին առընթեր Հայ եկեղեցւոյ գործերու Խորհուրդի նախագահ՝ Ստեփան Վարդանեան հետեւեալ տեղեկութիւնները տուած է.–

1930ական թուականներու սկիզբներուն փակուեցան Հայաստանի չորս եկեղեցիներ ու չորքեր: Մինչեւ 1985 այստեղ կը գործէին ընդամէնը 21 եկեղեցի եւ 7 վանք: Ներկայիս Հայաստանի տարածքին վրայ արձանագրուած են եւ կը գործեն 17 նոր կրօնական համայնքներ, որոնց յանձնուած են նախկին եկեղեցիները: Եկեղեցիներ բացուած են Մեղրի, Ղափան, Գորիս, Մարտունի, Նոյեմբերեան, Թալին, Սպիտակ եւ այլուր: Կառավարութեան որոշումով կրկին կեանքի կոչուած են Տաթեւի, Հաղպատի վանքերուն եւ Մակարավանքի եկեղեցիները: Լուծման ընթացքի մէջ է Սեւանի (Թ. ղար) եւ Հաղարծինի (ԺԱ. – ԺԳ. դարեր) վանքերուն եկեղեցիները յանձնելու հարցը: Քանի մը եկեղեցի բացուած է նաեւ Արցախի մէջ, որոնց չարքին՝ Գանձասարի եւ Ամարասի վանքերը:

Հաւատացեալները փափաք յայտնած են իրենց միջոցներով կառուցանել նոր եկեղեցիներ: Նման դիմումներ ստացուած են Զարենցաւան քաղաքէն, Մասիսի եւ Բաղրամեանի շրջաններէն, ինչպէս նաեւ Երեւան քաղաքի Նոր Խարբերդ աւանէն:

Հայկական եկեղեցիներ կը բացուին նաեւ Խորհրդային Միութեան այլ շրջաններ: Անցեալ տարուընէ Լենինգրադի մէջ կը գործէ հայկական եկեղեցին: Կրօնական համայնք կայ Գաղրայի մէջ (Աբխազիա), ուր թոյլատրուած է եկեղեցական նոր չէնք կառուցանել: Եալթայի, Թէոդոսիայի եւ Լվովի Հայերը պահանջած են որ իրենց վերադարձուին պաշտամունքի նախկին չէնքերը:

Էջմիածինը դիմումներ ստացած է ըստիւռքահայ եկեղեցական թեմերէ եւ անհատներէ, որոնք պատրաստակամութիւն կը յայտնեն մասնակցելու աւերուած եկեղեցիներու ու վանքերու վերականգնման: Ամերիկահայ Ս. Սողանալեան, Տաթեւի վանքի վերանորոգման համար իր խոստացած մէկ միլիոն տոլարէն արդէն 100–հազար տոլար փոխանցած է Էջմիածնի հաշիւին: Միացեալ – Նահանգներու հայ համայնքէն առաջարկութիւն եկած է սեփական միջոցներով եւ ուժերով վերականգնել Լենինականի Ամենափրկիչ եկեղեցին:

Պատմամշակութային յուշարձաններու վերականգնման հիմնական աշխատանքները կ'իրագործուին Հայաստանի կառավարութեան միջոցներով:

⁂

ՍՏԵՓԱՆԱՒԱՆ
ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՆՈՒՆՈՎ

Ստեփանաւանի նորաստեղծ Աչոտաբերդ թաղամասին մէջ բացուած է երկրաշարժէն յետոյ առաջին քարաշէն մանկական օճախը՝ 140 տեղնոց երկյարկանի մանկապարտէզը: Նախագիծը վրացիներու կողմէ կազմուած եւ ռուսուվցի, պուլկար ու հայ չինարարներու կողմէ իրագործուած հիմնարկը կոչուած է Զօրավար Անդրանիկի անունով:

Բացման արարողութեան մանուկներուն բաշխուած են նուէրներ, զրս ապչեաւ երախաներուն զրկած էր փարիզաբնակ՝ Արաքսի Մուրատեան:

Ստեփանաւանի մէջ հետզհետէ վեր կը խոյանան չարժաղէմացկուն բնակելի չէնքեր, դպրոցներ, այլ կառոյցներ: Արդէն չահագործման յանձնուած է Զորապետի վրայի 240 մեքենոց կամուրջը, 300 աշակերտի համար դպրոց՝ կառուցանուած Իտալահայերու կողմէ: Իսկ Աչոտաբերդ թաղամասին մէջ նոր բնակարանները սատացած են 380 ընտանիքներ:

⁂

ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը հետեւեալ կոչումները շնորհած է.–

«Հայաստանի ժողովրդական արտիստ»՝ երգահաններ Ռոպէր Ամիրխանեանի, Գրիգոր Հախինեանի եւ «Ց. Թումանեան» տիկնիկային թատրոնի դերասանուհի Հայկանոյշ Երեմեանի:

«Հայաստանի արուեստի վաստակաւոր գործիչ»՝ երգահան Սիմոն Յովհաննիսեանի եւ երաժշտագէտ Մարգարիտա Տէր–Սիմոնեանի:

«Հայաստանի կուլտուրայի վաստակաւոր գործիչ»՝ դերասան Կոնստանդին Սերբերեակովի:

«Հայաստանի կուլտուրայի վաստակաւոր աշխատող»՝ Ղափան քաղաքի «Զանգեզուր» չարժանկարի արհեստանոցի բեմադիր Շմաւոն Մովսիսեանի:

«Հայաստանի վաստակաւոր ժուռնալիստ»՝ Խորհրդային Միութեան հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի Հայաստանի Թղթակից Վլադիմիր Նազարեանի:

ՀՈՂՎԱՐՏԻՒՔ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ
ՀԱՆԸՄ ՆԱԻԱՐԵԱՆԻ

«Մեր երիցագոյն հայրենակիցին, վերապրող 1915–ի ցեղասպանութեան» խորհրդանշական բարեկամներու գետեղած ծաղկեպսակին արձանագրութիւնն էր, Հանըմ Նաւարեանի թարմ հողակոյտին վրայ:

Ակնածանքի, մեծարանքի արտայայտութիւն մը, սիրոյ, դուրդուրանքի ըղդացում մը բայց նաեւ հայրենասիրական տենչ մը եւ երախտապիտութեան դիտակցութիւն մը հանդէպ այն սերունդին, այն մայրիկներուն որոնք կեանք մը ամբողջ ապրեցան զառնապոյն կըսկիծներու, ողբի, սուգի վկայարանները ի ձեռին եւ պայքարեցան ու զարձան հողի, սիրտ եւ հաւատք զօրացնող ազդակները:

Մարախլի մէջ, Հանըմ Նաւարեան վերջին ողջ ականատես վկան էր Խոխցիներուն, Խոխ Խարբերդի զիւղերէն մին է, հոն ծնած էր 1895–ին, վկան եւ յիշատակարանը 1915 այդ աղէտալի դէպքերուն:

Մէկուկէս տարուան ամուսնացած կը կորսնցնէր իր կեանքի ընկերը որ զիւղին այլ 15 երեւելիներու հետ ձերբակալուած կը սպանուէր Ծովք զիւղը, լիճին եղերքը, ահաւոր չարչարանքներէ յետոյ: Մեծ մայրիկը կը պատմէր թէ անոնք մեռան ոտքերնին վեր եւ գլուխնին վար կախուած, գլուխնին որ կը ծածանէր լիճին մէջ:

Կը պատմէր նաեւ թէ, այս անգամ ուղղակի Խարբերդի մէջ, տեսած էր հարիւրաւոր հայ երախաներ, տասնէն – տասնըհինգ տարեկան, Թուրքերուն կողմէ հաւաքուած ու ողջ – ողջ փոսերու մէջ նետուած ու հողով ծածկուած:

Քսան տարեկանին այրի եւ յղի թափառած է լեռ ու ձոր: Իր միակ աղջնակ զաւակը դոմի մը մէջ ծննդաբերած է, խոտ կերած եւ զայն իր կաթով սնուցած է: Մի քա փառք կուտար ամերիկացի «միսիոներ»ներուն որոնք ղինք եւ զաւակը փրկած են եւ օգնած աքսորութեան ճամբաններուն վրայ: Կը պատմէր թէ ինչպէս տարագրութեան օրերուն Թուրքերը կը բռնաբարէին հայ աղջիկները եւ անխընայ կը կացինահարէին երիտասարդ տղաքը: Իր յանդգնութեամբ եւ քաջութեամբ քանիներուն կեանքը փրկած է: Անոնցմէ ոմանք, հաստատուած Մարսէյլ, երախտապիտութեամբ կը յիշէին այս պարագան:

Հանըմ Նաւարեան այս ողբերգութենէն յետոյ, անցած է Հալէպ, ուր 3 տարուան կայքէ մը յետոյ, 1925–ին եկած ու հաստատուած է Մարսէյլ: Իր հինգ եղբայրները մեկնած են Միացեալ – Նահանգներ, նախապէս, Առաջին աշխարհամարտի նախօրեակին: Անոնցմէ մէկը միայն, բախտ ունեցաւ վերատեսնելու 65 տարի յետոյ, 1979–ին:

Նկարագրի, կամքի տէր կին, Հանըմ Նաւարեան անձնուն պայքարեցաւ խոչոտուող կեանքին դէմ ու զառն օրերէն յետոյ ողջունեց փրկութեան առաւօտը: Իր ընտանիքին հոգերէն անդին մտաւ ազգային ծառայութիւններու մէջ, յատկապէս Աղքատախնամի եւ տպա Կապոյտ Խաչի չարքերուն մէջ:

Իր վերջին տարիները, ինչպէս նաեւ իր ամբողջ կեանքը ապրեցաւ լուռ, միշտ համբերող, չրջապատուած իր հարազատներէ եւ յարգուած իր բարեկամներէ: Մնաց կառչած եւ նախանձախնդիր ընտանեկան սրբութիւններու եւ ազգային աւանդութիւններու հանդէպ:

Հանըմ Նաւարեանի յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Յունուար 23–ին, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ: Դամբանական արտասանեց Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան:

Հ. Նաւարեաններու մահով կ'անհետանայ անփոխարինելի սերունդ մը իր ճաշակաւորով, ինքնատիպ եւ օրինակելի սերունդ մը՝ իր կենսագրով: Հանըմ Նաւարեաններու մահով ալի մը մայրենի հող է որ կը սահի մեր ոտքերու տակէն, կաթիլ մը արիւն է որ կը ցամքի մեր երակներուն մէջ, հարազատ չունչ մըն է որ կը դադրի քիչ մը աւելի ցուրտ դարձնելով մեր ազգային կեանքը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԻՓԵԱՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Աստանձէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը
1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Ի՛նչ կ'անցնէր կը զառնար արտաքին աշխարհին մէջ՝ բոլորովին անգիտակ կը մնայինք. բայց կը զգայինք որ պետութեան զեկը կոտրած էր անդառնալիօրէն: Ինչպէս բնութիւնն ալ աշնան զալուկը սիրած էր ամէն կողմ, ծառերու ոսկեզոյն տերեւները խաղալիք զարձած քամիներուն, պահ մը օդին մէջ չրջան ընելէ ետք, վար կ'իջնէին յուշիկ՝ ճմռնելու համար մարդոց ոտքերուն տակ: Արեւու զէմքը կորսնցուցած էր իր պայծառութիւնը խափանարար ամպերու եաին: Մինչ ալեկոծ ծովուն վրայ բիւրաւոր ճայեր կը ճախրէին անվերջ եւ աաեն – աաեն նեաի արագութեամբ վար կը սուրային իրենց որսը կորզելու ծովէն: Պարտութեան մահացու կնիքը դրոշմուած էր ամէն ինչի վրայ:

Ուսուցիչներու մէջ կը պակսէր եռանդը, ու մեր դասերը զարձած էին տաղտկալի: Կրօնքի դաս աւանդող այդ Հօգեան անհամբերօրէն կը հատհատէր իր համրիչը եւ հազիւ լսելի ձայնով կը մրմնջէր. – «Ալլահ – Ալլահ, ինչո՞ւ չխնայեցիր մեզի այս պարտութեան ամօթը. արդեօք թերացա՞ւիք մեր հաւատքին մէջ, որ այս պատուհասը տուիր մեզի»:

Ու երկար չտեւեց անստոյգ կացութիւնը մեզի՝ որբերուս համար: Ահա օր մը յետմիջօրէին, երբ կարգի չարուած՝ դասարանները պիտի երթայինք, երիտասարդ փոխ – տնօրէնը եկաւ ըսելու՝ թէ «Մէհմետիները» թող դուրս դան կարդէն: Այդ անունով կը կոչէին մեզ երբ «Նորադարձները»: Բոլոր Հայ աղջիկները չարքէն դուրս ելանք. եւ տնօրէնին հրամայեցինք առ առաջնորդուեցանք հիւրասրահը, ուր զարմանքով տեսանք որ նստած, կը սպասէին քանի մը հայ տիկիններ, հայ քահանայի մը հետ...:

Եւ անոնք մեզի խօսք ուղղելով ըսին.– «եկած ենք գիտնալու համար թէ քանի՞ հայ որբուհիներ կան. եւ հաւանութեամբ տնօրէնութեան՝ յառաջիկայ շաբաթ պիտի գանք ձեզ առնելու»:

Սպասումի այդ մէկ շաբաթը մեզի թրւեցաւ խիստ շատ երկար. վերջապէս պիտի վերադառնայինք մեր մայրենի բոյնը՝ տարիներու մոլորումէն վերջ:

Որոշուած օրը, հայ քահանան ու տիկինները հոն էին դարձեալ: Իսկ մենք՝ մաքուր հագուած ճերմակ բուրդէ վերարկուներու մէջ՝ կը նմանէինք անմեղ դառնուկներու որոնք հուսկ յետոյ պիտի առաջնորդուէին իրենց հարազատ վարակը:

Շնորհակալութիւններով հրաժեշտ տալով տնօրէնին ու տնօրէնուհիին՝ մենք կարգի չարուեցանք եւ դուրս ելանք թրքական որբանոցէն, եւ առաջնորդուեցանք դէպի դծուղին: Հազիւ թէ հեռացած էինք դպրոցի սահմանէն, մեզ առաջնորդող տիկիններու խումբէն Տիկին Արմենուհի Պօյաճեան ըսաւ.

– «Տղաք, այսուհետեւ պիտի խօսիք հայերէն ... Գիտե՛ք, սկիզբները դըժուար պիտի ըլլայ. բայց կարճ ժամանակէն՝ դուք պիտի կարենաք վերյիշել ձեր մայրենի լեզուն եւ խօսիլ ազատ»:

Վերջալոյսը սկսած էր խորանալ հորիզոնին վրայ. տեղ – տեղ ցանուցիր ամպեր կը նմանէին բոցաթոյր ծաղիկներու. մօտակայ անտառներէն թօնուտ ծառերու արձակած բոյրերը դեռ կը յամենային օդին մէջ:

Ու կիսամութին՝ առաջնորդուեցանք եկեղեցի:

Հազիւ մեր ոտքերը ներս դրած, ամէնքս ալ փղձկեցանք ու լացինք դառնօրէն՝ յիշելով անցեալը եւ մեր արեւոտ մանկութիւնը, որ աւա՛ղ, անդարձ կորսուած էր արհաւիրքի օր մը. ու փառք կուտայինք որ այդ մահուան ձորերէն ու ղրկանքներու ճամբէն վերջապէս ողջ – առողջ հասած էինք յոյսի այս օրուան:

(Շար. 62)

Տիկին Նատին Սանա – Ճերմակեան,
Տէր եւ Տիկին Ժան – Ֆրանսուա Ճերմակեան – Ժինքէ,
Օլիվիա, Լուիս, Նիքոլա, Մարք եւ Շառլ – Աբրի,
Ինչպէս նաեւ՝ Փափազեան, Ֆիօ, Պէկէ եւ Տէր – Գալուստեան ընտանիքները ու բոլոր պարագաները՝

յաւուղ կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՍՈՒՐԲԻՆ – ՄԱՔՍ ՃԵՐՄԱԿԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Զապէլ Փափազեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 13–ին, 80 տարեկանին, քան սրտի տագնապի:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Փետրուար 17, ժամը 10·30–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փեռ – Լաչէզի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Calle Amigo, N° 35, 2°B
08021 Barcelone, ESPAGNE

36, rue Chauveau, 92200 Neuilly

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները իր գաւակներուն:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Կիրակի, Փետրուար 18, Շաւիւի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ, հիւրընկալ քաղաքս գտնուող՝

Աւետեաց Թեմին Առաջնորդ
ՊԱՐԳԵՒ ԵՊԻՍԿ· ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մուսա Պէյ Ճաֆճեան 300 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին Բժիշկ Բարգէն Փափազեանի եւ Արմէն Դարեանի յիշատակին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷԼ

ՊԱՏԱՐԱԳ

ԵՒ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ

ՇԱՒՒԼ ԷՐՆԻԻ–Ի

Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Փետրուար 18, Կիրակի օր մասնաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, հայ ժողովուրդի բարեկամ, հանգուցեալ՝

ՇԱՒՒԼ ԷՐՆԻԻ–Ի
Ֆրանսայի
– Պաշտպանութեան նախկին նախարար –

մահուան առթիւ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագին եւ հոգեհանգստեան պաշտօնին հրաւիրուած են հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

Ցետ պատարագի՝ եկեղեցւոյ Մշակութային սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն մը յարգելու համար հանգուցեալին յիշատակը:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30:
Պատարագ, ժամը՝ 10:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Բ·

Անծանօթ քանաստեղծը
ՎԱՐԴԱՆ ԱՆԵՑԻ
(Ժ°· ԴԱՐ)
եւ իր «Ներքոյդը»

Կը դասախօսէ՝
ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Կը նախագահէ ու բանաստեղծէն էջեր կը ներկայացնէ՝
ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՓԼՍԵԱՆ

Փետրուար 25, Կիրակի, ժամը 17–ին
Հ· Բ· Ը· Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
Մուտքը ազատ է:

ՎԱՐՁՈՒ ՍԵՆԵԱԿ

Սէն – Տընի Պազիլիք բնակող հանգուցեալ կոչուած տիկին մը ամէն յարմարութիւններով օժտուած, կահաւորուած սենեակի մը համար, նախընտրաբար աշխատող կին կամ ուսանողուհի վարձակալ մը կը փնտռէ:

Հեռաձայնել· – 48 22 95 06
կամ՝ 48 21 70 06

Թիւերուն:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS DE LA M.C.A.

Հանդիպում
Rencontre avec
ՄՈՎՍԷՍ ՊԱԶԱՔՃԵԱՆ
MOVSES BETCHAKDJIAN
à l'occasion de la parution de son ouvrage
«*Les hirondelles n'auront pas peur des épouvantails*»
«*Միծեռնակները պիտի չսարսափին խրտուիլակներէն*»

Avec la participation de
Արա ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
ARA KRIKORIAN

Vendredi 16 Février, à 20 h 45

Présentation, Intervention
Lecture d'extraits de l'ouvrage
Débat - Signatures

— ENTREE LIBRE —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի օր, Փետրուար 18, Զ· Կիրակի Չկնի Ծննդեան:

Ղեւոնդեանց Փահանայից յառաջիկայ ամսին առիթով, այսօր, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, պատարագի ընթացքին՝ Հոգեհանդիստ կը կատարուի Փարիզի եւ Շըրջանի եկեղեցիներուն մէջ ծառայած՝ վախճանեալ հոգեւորականներուն համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Պատարագէն ետք՝ ժամը 13–ին, Փէր – Լաչէզի գերեզմանատան Եւրոպայի Առաջնորդներու դամբանին առջեւ Աղօթք կ'ըլլայ՝ Վեհափառ Վեհափառ Տ· Տ· Գարեգին Բ· Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Վեհարանապետ Վեհ· Արք· Բիւզանդ Արք· Քիւպարեանի, Արտաւազդ Արք· Սիւրմէեանի եւ Սերովբէ Արք· Մանուկեանի հոգիներուն համար:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ պատարագին եւ աղօթել՝ բազում տարիներ իր եկեղեցւոյն ծառայած հոգեւորականներու հոգիներուն համար:

U.G.A.B.-JEUNES
présente
Anahid Kotcharian
pianiste
(*diplômée du Conservatoire d'Erevan*)
au programme :
Haydn, Chopin, Liszt, Rachmaninov
Babadjanian
Vendredi 23 février à 20 heures
Au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles 75017 Paris
—ENTREE LIBRE—

ECOLE PRATIQUE DES HAUTES ETUDES
Sorbonne
«*ARMENIENS ET ALBANAIS DU CAUCASE*»
par. M. B. OUTTIER
Cours les premier et troisième vendredis à partir du 16 février; de 12h à 14h.
Escalier E,
1er étage, dernière salle à gauche.

— C. B. A. F. —
Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
Section «Agnouni»
GALA EXCEPTIONNEL
au Théâtre de l'Hôtel de Ville d'Asnières
Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières
Levon KATERJIAN
de LOS ANGELES
avec son orchestre
et *ELIA PEHLIVANIAN*
le Vendredi 16 février à 20 h 30
Prix des places : 100 et 150 Frs.
Réservations :
47. 99. 50. 28 47. 81. 32. 52
47. 99. 41. 19

ՅՕԴՐ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
կազմակերպած՝
Փարիզեան Շրջանի Գայլիկներուն, Թեւիկներուն, Սկաուտներուն եւ Արենոյչներուն կողմէ:
Կիրակի, Մարտ 4, ժամը 14·30–ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
—— M° INVALIDES ——
Խնամուած նոր յայտագիր· –
• Թատերական ներկայացում հայերէն,
• Հայկական պարեր, երգեր, զուարճութիւններ Գայլիկներու կողմէ եւ արտասանութիւններ հայերէն,
• Լուսարձակով ցուցադրութիւն Հայ Աբիներու Միութեան գործունէութեան՝ նախորդ եւ ներկայ տարիներու ճեմպորիներուն եւ բանակումներուն մէջ,
• Սկաուտական նուագ:
— Պ ի ւ ֆ է –
Մուտք՝ 60 Ֆր· – երախաներուն՝ ձրի:

Le Collège
TEBROTZASSERE
présente
J. I. M.
(JEUNES INTERPRETES MUSICIENS)
le Dimanche 18 février à 15 heures
au Centre Culturel «*Alex Manoogian*»
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles
CONCERT DE MUSIQUE CLASSIQUE
thème :
«*LA DANSE ET LA MUSIQUE TRADITIONNELLE ARMENIENNE*»
Réservations : 43 81 01 72

(Շար· Ա· էջէն)

քերը, մասնակցեցաւ Մարիլամիլի, Ղաթաքիլիսայի, Կարսի, Ալեքսանդրապոլի մարաերուն, Սարզարապատի ճակատամարտին,

Ան, 1924–ին կ'ընդունուի Մոսկուայի համալսարանի բժշկական բաժինը: Այնուհետեւ որպէս բժիշկ – երիկամաբան կ'աշխատի տեղւոյն մէկ հիւանդանոցը: 1930–ական թուականներէն սկսեալ կը պլխաւորէ Մոսկուայի միլպարանական պետահատոցական բաժանմունքը:

Որպէս պինուորական բժիշկ մասնակցած է խորհրդային – Ֆինլանտական եւ Բ· համաշխարհային պատերազմներուն: Վերջին պատերազմին եկած է Հայաստան պինուորական հիւանդանոցի միլպարանական բաժանմունք կազմակերպելու համար՝ մեծ աւանդ բերելով Հայաստանի մէջ միլպարանութեան զարգացման:

Ա· Աբրահամեան անդամ էր Միլպարանները միջազգային ընկերակցութեան խորհրդային եւ արտասահմանեան կարգ մը պետական հրատարակութիւններու խմբագրական կազմին:

Ադամ Աբրահամեան Երեւանի նուիրած է ռուսական կերպարուեստի արժէքաւոր հաւաքածոյ մը, որու հիման վրայ կազմուած է Երեւանի նոր թանգարանը: Ա· Աբրահամեան սատացած է Լենինի երկու շքանշան, մէկ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան շքանշան եւ մէկ Խորհրդային Միութեան Պետական մրցանակ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիւի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Մուշեղ Պետրոսեանի մահուան առթիւ·

250 Ֆր· Տիկին Լիլիզ Գոչեանէ, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տատուրեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէր – Գալուստեան 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Պօյաճեան 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Դաւիթեան 100 Ֆր·:

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 16

VENDREDI
16 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.212 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.212

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՎԱՅՐԱՋՈՒ ԿԸ ՂՐԿԷ

ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ ՉԱԽՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Գերագոյն Խորհուրդի բացման պարնասային նստաշրջանին, Կորբաչով ձախողութիւն մը կրեց, քանի մերժուեցաւ երեսփոխաններու Համագումարը (Քոնկրէս) նիստ հրաւիրելը ժամ առաջ: Հոն է որ պէտք է վերջնապէս վաւերացուի կուսակցութեան կեդրոնական Կոմիտէ լիազօր նիստին պատրաստուած օրինագիծը «Նախագահական ժողովրդավար վարչակարգ» մը հաստատող, այսինքն՝ սահմանադրական փոփոխութիւն ներմուծող:

Կորբաչով որ Փետրուար 27–ի համար կը պահանջէր այս նիստը, ի վերջոյ տեղի տուաւ: Բարենորոգողները (Բորիս Ելծինի դիմաւորութեամբ) դէմ չեն, բայց կըզրուներով, քաղաքական դրութեան բարեփոխման ծրագրին, բայց, նախագահին դէմ դնող երաշխիքներ կը պահանջեն եւ սահմանադրական հակակշիռ մը: Այս ամբողջը շատ կարեւոր կը նկատուի, ուրեմն՝ նախապատրաստական աշխատանքի ժամանակ պէտք է արուի: Ի վերջոյ, միջին ճամբայ մը գտնուած է՝ այս օրերուն, Գերագոյն Խորհուրդը զբաղի Քոնկրէսն հրաւիրելու հարցով:

Տաճիկիստանի մէջ, համեմատական հանդարտութիւն մը կը տիրէ, բայց, ոչինչ կարգադրուած է: Մոսկուա վայրաչուներ զրկած է, ինչ որ լուծում չէ եւ հոս Ադրբեջանի ու Հայաստանի նման հարց չկայ: Պերնար Կեթթա ալ կը հաստատէր («Մոնտ», Փետրուար 15–ի թիւ, ուր, ի դէպ առաջին էջը, Փլանթիւ հրաշալի ծաղրանկար մը ունի), թէ Հայը, կամ աւելի ճիշդ հայ բառը, աւելի որպէս հրահրիչ տարր ծառայած է: «Ակնցի՛ն Հայերը» եթէ պոռացող եղած է, հետեւած է՝ «ակնցի՛ն Ռուսերը», «ակնցի քաղաքական Բիւրօն» (Տաճիկիստանի) եւայլն, եւայլն: Բուն վէրքը թշուառութիւնն է եւ որոշ դասակարգի մը չքեղ եւ հարուստ կեանքը: Օրէ օր կը յայտնարերուին կուսակցապետերու վայելած առանձնաշնորհեալ կեանքը:

1985–ին արդէն, Տաճիկիստանը վերջին դիրքի վրայ է ազգային եկամուտի դասաւորման մէջ, Կիրղիզիայէն, Ուզբեկիստանէն, Թիւրքմենիստանէն եւ Ղազախստանէն ետք: Այս կը նշանակէ որ Պերեսթրոյկայէ սկիզբն իսկ, կեդր· Ասիոյ Հանրապետութիւնները տնտեսական յետադիմութեան մէջ են: Ուզբեկ ագարակապանէ մը մինչեւ ամսականը 40 ռուբլի է (պաշտօնական տակով՝ 400 ֆրանք) մինչ Խորհրդային Միութեան մինչինը՝ 167 ռուբլի է: «Լիպերասիոն» դեռ կը յիշէ որ 1989 Հոկտեմբերին «Տաճիկիստանի Սովիէտի» թերթը կը գրէր թէ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են մահմետական «աւանդապաշտներու» եւ «վահապիթ ընդդիմադիրներու մինչեւ (այս վերջիններուն Աֆղանիստանի եւ Խորհրդային Միութեան տաճիկ ժողովուրդին վերամիացումը կ'ուզեն, Դուշանբէ եւ այլ դիւղերու մէջ: Այս բռնկումը և չքաւորութիւնը կը բաւեն տակնուվրայ ընելու համար ամէն ինչ, Հայու պէտք չկայ:

Ցաւենք թէ Փլանթիւ իր ծաղրանկարին մէջ կը ներկայացնէ համբորդական հայկական դրասենեակ մը, ուր նստած է պաշտօնեայ մը եւ պարզուած երկիրներու շարք մը՝ Ադրբեջան, Թիւրքմենիստան, Կիրղիզիա, Տաճիկիստան, բոլորին ալ վրայէն դիծ մը քաշուած է, ու պայուսակ մը ձեռքը, խեղճուկրակ, վիրաւոր եւ ողաւոր Հայ մը կը ներկայանայ, հարց թալով՝ «ասկէ պատ, ի՞նչ կը մնայ»···:

***

Հինգշաբթի առաւու կը հաղորդուէր թէ Դուշանբէի տեղական իշխանութեանց պատասխանատուները յանձն առած են հրաժարիլ: Գլխաւոր պահանջն էր ցուցադրութիւններուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Փէրիէ կազմակերպութիւնը աշխարհի բոլոր երկիրներէն (բացի՝ Ֆրանսա) վերցուց իր բոլոր հիւերը (160 միլիոն, 200 միլիոն ֆրանք արժողութեամբ): Այս ձեւով, ընկերութիւնը կ'ուզէ վերջ տալ Միացեալ – Նահանգներու ծնունդ առած բանակռիւի մը, պէնզէնի հետքեր գտնելէ ետք ջուրին մէջ: Վէրժէզի (Կառի Նահանգ)՝ ջուրը, զոր Փէրիէ ընկերութիւնը կ'առեւտրականացնէ բնականօրէն կազային չէ, այլ՝ արուեստական կերպով, բնածխային կազով, որ անշուշտ պէնզէն կը կրէ եւ պէնզէնը խելերզարեր է: Ընկերութեան բացատրութիւնն այն է որ գործածուած զտիչը չէր փոխուած եւ թոյլ տուած է որ չնչին քանակութեամբ պէնզէն ալ ներմուծուի: Կը հաստատուի որ վտանգաւոր չէ, բայց Փէրիէ որ իր վարկն իսկ կը պարտի «կատարելութեան եւ անարատութեան իր համբաւին» նախընտրեց 200 միլիոն ֆրանք գոհել պահպանելու համար ցուցանիշին այդ համբաւը, որ աւելի ալ կը մեծնայ: 1989–ի նախատեսուած չահն էր՝ 1,2 միլիառ ֆրանք: Այլ խօսքով, ինչպէս կը զրէ Լիպէ, հարկ էր զրական գործողութեան մը վերածել բացատական գործ մը եւ այդ է որ կը յաջողի ընկերութիւնը, որու 75–ամեայ նախագահը՝ Կիւսթաւ Լըվէն մամուլի ասուլիս մը տուաւ: Անշուշտ, սակարանին մէջ, Փէրիէ բաժնեթուղթերը անկում արձանագրեցին (16,5%, 3 օրուան մէջ): ՔՕՊը (սակարանային գործողութեանց յանձնախումբը) քննութիւն բացաւ, որովհետեւ անցեալ Ուրբաթ իսկ առուծախի գործողութիւններ կատարուած են, ինչ որ կարծել կուտայ թէ հոս ալ «լաւատեղեակներ» կային, քանի որ այդ օրը ոչ մէկ հարց կար տակաւին: Գալով ծագած վտանգին, մեծ տարողութիւն չունի, քանի որ աւելի չի վնասեր քան մէկուն ծխած գլանիկը: Մնաց որ, երանի թէ միայն ծխախոտը ըլլար թունաւոր···: «Զարմիտներ» կը նկատեն նաեւ, թէ խորքին մէջ, այս ամբողջը լաւ ծանուցում մըն է Փէրիէի համար:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, հարիւր հազար հանքագործներ գոյց մը ըրած են, Զորեքշաբթի օր, բողոքելու համար ապահովութեան անբաւարար պայմաններուն դէմ: Առջի օր է որ 66 բանուոր մեռաւ:

ԱՐԵՒԵԼԱՆ – ՊԻՏՐՈՒԹի մէջ, ռմբակոծութիւնները կը չարունակուին: Յարդ 510 մեռեալ կայ: Ժամ ա՛ուչ որ վերջ արուի այս պատերազմին եւ կը փորձէ համոզել զօրավար Աունը: Իր միակ պայմանն է որ ան հրաժարի լիբանանեան ուժերը բնաջնջելու իր փորձերէն: Ինք կ'ընդունի զօրավար Աունի իշխանութիւնը «քրիստոնեայ երկրին» վրայ բայց, կը մերժէ իր ուժերը ձուլել բանակին մէջ, ինչ որ Աունի պայմանն է:

ԼՈՊԻՒՍ (Ա· 320) մը ճգմուեցաւ Հընդկաստանի Պանկալոր օդակայանը, կրակ առնելէ ետք: 89 մեռեալ կայ: Օդանաւը դրեթէ նոր էր, անցեալ Դեկտեմբեր 22–էն ի վեր է որ կը գործածուէր եւ միայն 306 ժամ թռիչք կատարած էր: Քննութիւն բացուած է:

ՌՈՍՏՐՈՊՈՎԻՉ արտակարգ ծափողջոյններու արժանացաւ Մոսկուա, ուր 16 տարուան բացակայութենէ մը ետք, նուագահանդէս մը տուաւ, ղեկավարելով ալ Ուաշինկթընի Նուագախումբը: Յայտարարին համար իր ընտրած կտորներն էին՝ Սամուէլ Պարկերի Առաճիօն, Զայքովսկիի Սէնիֆոնի փաթեթիէը եւ Շոստակովիչի 5–րդ սէնիֆոնին:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE DIPLOMATIQUE»

Փետրուարի «Լը Մոնտ Տիփլոմաթիք»ը լայն տեղ յատկացուցած է Կովկասի հարցին. հրատարակած է Ազրբէյճանի ժողովրդական ճակատի պաշտպաբաններէն Հ· Խէրիճիի վերուանական թերթի մը կատարած յայտարարութիւնը («Կովկաս կրակներու մէջ» թրգմ· Պ· Տօնապետեան, «Յառաջ», Յունուար 17):

Այս պրուեհան կ'ընկերանան երկու վկայագրական էջեր· առաջին վկան Փերնանացի գրագէտ Գլօտ Անէն է որ 1905ին ինքնաշարժով կը ճամբորդէ Կովկասի մէջ ու ականատես կ'ըլլայ Հայ-Թաթար բախումներուն (այս հատուածին խորագիրն է՝ «Qui massacre-t-on? Les Arméniens»). Իրմէ առնուած էջը յատկապէս կը ծանրանայ Հայերու եւ Թաթարներու (Ներկայի Ազերիներու) միջեւ տեղի ունեցող ճակատումներուն վրայ, որոնք կը վկայեն թէ այսօրուան կացութիւնը տառապօրէն կրկնութիւնն է դարասկզբին անցած դարձածին:

Գլօտ Անէ բաւական իրատեսութեամբ ընդգծելէ ետք Հայերու յատկանիշները, կը գրէ· –

«Հակակառավարական դարձած են (Հայերը)· ո՞վ այդպէս չէ այսօր Ռուսիոյ մէջ: Սակայն իրենք, բոլոր Ռուսերու համար հասարակաց պատճառներէն զատ, յատուկ պատճառներ եւս ունին ներկայ կացութենէն դժգոհ ըլլալու: Կը սիրեն կեանքը, մինչ կառավարութիւնը կը ձգէ որ ջարդեն զիրենք, ապա կը գրաւէ իրենց եկեղեցիներուն հարստութիւնը ու կը փակէ իրենց դպրոցները:

Որոշ է որ երկար ատեն ռուսական հաղաֆականութիւնը Կովկասի մէջ հակահայ ընթացք ունեցաւ: Աւելի յանցաւոր են խելացի ըլլալով· ու իրենց կարգին կառավարութիւնը կ'ամբաստանեն ոչ միայն զիրենք չպաշտպանելուն, այլեւ Թաթարները իրենց դէմ գրգռելուն համար:

Կառավարական շրջանակները համոզուած են թէ հայկ· գաղտնի կոմիտէները պատճառ են Կովկասի բաղաֆական խռովութիւններուն, հակառակ անոր որ շրջանի անիշխանական իրավիճակէն ամէնէն աւելի ծանրօրէն տուժողը իրենք են: Ո՞վ է ջարդուողը· Հայերը: Ո՞վ ամէնէն աւելի կորուստ կ'ունենայ գործադուլերու եւ տնտեսական տագնապին հետեւանքով, Հայերը, որոնք յատկապէս առեւտրական ու գործօն դասակարգը կը կազմեն»:

Ֆրանսայի հեղինակէն առնուած էջը կ'աւարտի հարցումով մը·

«Ի՞նչ է այս երկրին ապագան: Բաւական խիզախութիւն է մարգարէութիւն մը կատարելու համարձակութիւնը: Ո՞ր կառավարութիւնը հզօր պիտի ըլլայ այնքան որ խաղաղ կեանք մը բերէ Թաթարներու եւ Հայերու, գոհունակութիւն պատճառէ տարբեր ազգութիւններու եւ միեւնոյն ատեն պահպանէ անհրաժեշտ միութիւնը, բնականոն բաղաֆական կեանք մը ապահովելով այսքան խորապէս վրդոված երկրի մը»:

«Լը Մոնտ Տիփլոմաթիք»ի այս էջին վերջին անկիւնը յատկացուած է ուրիշ մէջերումի մը: Ազերի գրագիտուհի՝ Պանին, որ 1924–էն ի վեր Ֆրանսա կ'ապրի, ինքնակենսագրական հատորի մը մէջ կը պատմէ թէ ինչ խաղեր կը խաղար իր տարեկիցներուն հետ, որոնց մէջ կար նաեւ ազերի հօրմէ ու հայ մօրմէ ծնած աղջնակ մը:

Թամարա կը կոչուի ան, որուն մայրը խլամացած է համոյք պատճառելու համար ամուսնին: Ընտանիքին միակ զաւակն է, բացառիկ խնամքով մեծցած, ու պղեղիկ: Պանին ծնած է 1905–ին· մէջբերուած էջը կը վերաբերի 1910–ական թուականներուն: Ան գրած է·–

«Ան աշխարհի ամէնէն սիրուն աղջնակն էր, գեղեցիկ, երկարաւուն աչքերով, ուղիղ բիթով···: Երբ մեծ կը դադրեցընէինք գինը չարչարելու մեր խաղը, կը սկսէր անմիջապէս ժպտիլ, ամբողջ աշխարհին հանդէպ սէր արտայայտելով· իր բաղցրութիւնը կը հաւասարէր իր գեղեցկութեան:

Թամարա շատ սուղ կը վճարէր հայ մայր մը ունենալուն փոխարժէքը:

– Թամարա, դուն անարգ, ագի Հայուհի մըն ես, կ'ըսէր Ալի («ագի հայ» որակումը անարգանք մըն էր որուն բացատրութիւնը անծանօթ կը մնայ), կսմթտելով անոր թեւը:

Թամարա ցաւի ճիչ մը կ'արձակէր, կը հառաչէր ու պարտուած, կը ծռէր իր հրաշալի գլուխը:

– Թամարա, եկուր հայու սա աղտոտ, կեղ բիթդ շտկեմ, կը պոռար Ասատ ու ամբողջ ուժովը կը բաշէր Թամարայի փոքրիկ, ճեւաւոր բիթը:

Աչքերը կ'արցունքոտէին, բայց ան կը լռէր, ամէն բանի կը հանդուրժէր արժանաւոր բաջութեամբ մը:

Տօնական օրերուն կը խաղայինք Հայերու ջարդի խաղը որ մեր նախնիքը ունէր· գեղապաշտ կիրքով գինովցած, մեծ Թամարան կը զոհէինք պապենական աստելութեան մեր խորանին վրայ: Նախ կամայականութեամբ զայն կ'ամբաստանէինք մահմետականներու սպանութեամբ ու հոն կը գնդակահարէինք· ատիկա կը կրկնուէր բազմաթիւ անգամներ, երկարելու համար մեր հաճոյքը: Յետոյ, երբ կատարելապէս գինովցած կ'ըլլայինք աւոր արիւնը տեսնելով, կ'ողջունէինք զայն, այս անգամ ալ բոլոր կանոնները յարգելով ջարդելու համար: Կը կապկըպէինք զայն, գետին կը նետէինք, յետոյ կը կտրատէինք անդամները, լեզուն, գլուխը· դուրս կը հաշէինք սիրտն ու աղիքները, կը նետէինք շուներուն, լաւագոյնս նշելու համար մեր արհամարհանքը հայկական իր մարմնին հանդէպ: Երբ վերջապէս կը կշտանայինք մեր վայրագութենէն ու այլեւս բան չէր մնար խեղդ աղջիկէն, կը սկսէինք պար բռնել իր դիակին շուրջը, վեր բարձրացուցած մեր փայտէ զէնքերը ու վայրագ աղաղակներ արձակելով: Երբ խնամատարուհի մը կամ չափահաս ոեւէ մէկը յայտնուէր հեռուէն, անմիջապէս ոտքի կը հանէինք Թամարան որ կիսով մեռած կ'ըլլար ապրած սարսափէն, ձեռքերէն կը բռնէինք ու կը սկսէինք եղբայրական շուրջպար մը դառնալ, մանկական երգեր երգելով:

Թամարա չէր մտածեր գանգատիլ· լրբտես, մատնիչ ու աղտոտ Հայ ընկատուած աղջնակը մեզմէ զրկուած պիտի ըլլար: Եւ նոյնիսկ անարգուելով, խոշտանգուելով, կանոնաւոր կերպով ջարդուելով հանդերձ, ան չէր կրնար մեր ընկերութենէն հրաժարիլ· անկէ ետք ամէն բան անիմաստ ու տափակ պիտի թուէր իրեն»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6 / 9)

ՆՈՒԷՐ ՓՐԱՆՍԱՅԷՆ

Ֆրանսական «Ալքաթէլ Սէթի» Ընկերութիւնը Լենինականի մէջ կը կառուցանէ 10 հազար թիւերով էլեկտրոնիք ինքնաշխատ հեռաձայնական մը: Այդ մասին պայմանագիրը ստորագրուած է Ֆրանսայի ու Հայաստանի Կապի Նախարարութեանց միջեւ: Մորհրդային Միութեան մէջ իր նմանը չունեցող այս կայանը մէկ տարիէն կը սկսի գործել: Կայանը Ֆրանսայի կառավարութեան նուէրն է:

Հայաստանի նախարարութիւնը «Ա-

(Շար·ը Դ· էջ)

«ԾԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐՑԱԽԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՊԱՐԳԵՒ ԵՊԻՍԿ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

ՀԱՐՑ ՊԻՏԻ ՉՏԱՅ ՄՐՑԱՏՈՒՆԸ

Սաեփանակերտի կեդրոնէն ոչ հեռու, պարտէզ – ճաշարանի մը մէկ սեղանին չուրջ բոլորուածները բաժակ կը բարձրացնեն, կը խօսին, յաճախակի անցում-ներով կը կամրջեն ժպիտ ու տխրութիւն, եւ ամէնէն աւելի իրար կը պիտեն: Ոչ երկար բաժակաճառերը, ոչ հոն հնչող հազար ու մէկ սրտաբուխ մաղթանք կը կասեցնէ դիրար դիտելու, զննելու գրեթէ ակամայ, սակայն անդիմադրելի մղումը: Սփիւռքի մէկ ծագէն պաշտելի պատահականութեան մը թելով հոն լինկած-ներ կարծէք կ'ուզեն ինքնախարխութիւն մը վանել ու ապրիլ Արցախցիներու հետ պոնուելուն ամէն մէկ րոպէն: Անոնց համար ալ տարբեր չէ պարագան. ամէն մէկ բաժակի հետ աւելի ու աւելի կը չեչտուի զրկումի, բռնի բաժանման տարիներէ եռք վերագտնուած հարազատներու ներկայութեան ընդհանուր խանդավառութիւնը. սակայն սեղանին լուռ, այլ սիրական մասնակիցը անձկութեամբ, պոռթկալու եզրին, սակայն միշտ զսպուած յուզումով մը լեցուն ակնարկներու յամառ խաչաձեւումն է:

Ցանկարծ մէկը կը սկսի երգել. Արցախը կ'երգէ. անոր Փէտայիները, հովիւները, յոյսը, երազը, ցաւը: Երգն ալ չընդհատեր նայուածքներու երթեւեկը. սակայն խօսքով, ժպիտով, երբեմն չիջած արցունքով մը թրթռացող զգացականութիւնը նոր տարածք մը կը ստանայ անով: Ան կը լայնայ, կը փորձէ արձագանգել, հասնիլ սեղանին չրջապատէն չա՛տ հեռուն. կ'ուզէ հասնիլ նաեւ բացակայ ականջներու.

«...Աւերակող փուշը կողդ խրուել,
Խարխլում է պատը լուռ,
անծպտուն, –
Օ, երկնային, ասա, ինչպէս վարուել,
Աւաղ, ճեղք է տալիս սրբատուն»:

Ցապաղումով, անտարբերութեամբ, լուռթեամբ զալիք վտանգին սպառնալիքը կը կոտտար այդ տղերուն մէջ, մինչ Գանձասարը հոն, բարձունքին վրայ ամուր կանգնած ձգեր էինք դեռ նախորդ օրը: Ու «ո՛չ» կ'արձագանգէ տպաւորութիւններու բաբախող, նորակերտ աշխարհը. «ո՛չ, ճեղք պիտի չտայ սրբատունը, ոչ ալ վճռակամութիւնը, կամքը սա ափ մը ժողովուրդին»: Երէկ, առջի օր, նախորդ օրը, ամէն «բարեւ»ի, ամէն «ցա՛տ ատենի»ի յաջորդեց այդ հաւատամքը, Հրաժարի՞լ ներկայացուած պահանջէն. երբե՛ք: Ետ դարձ չկայ:

Այսօր, նոյն ապահովութիւնը կուտայ, նոյն վճռակամութեան վկայութիւնը կը բերէ, «յետ դարձ չկայ» կը կրկնէ նորէն արցախցի մը, Փարիզի մէջ: Երէկ, աշնան արեւով մը Գանձասարի կապոյտ լլուրը բարձրացող հոգեւորականներու առաջնորդն է ան. անոնց, որոնք աւելի կը նմանէին Փէտայիներու. կամ այդպէս ուզեր էինք կարծել մե՛նք: Այսօր ան է, Արցախի առաջնորդ Եպիսկոպոսը որ իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցին ընթացքին նոյն անվրդով չեչտով կը կրկնէ. ո՛չ, ճեղք պիտի չտայ Արցախ – սրբատունը:

***

Հ. – Վերջին շրջափակումէն ի վեր դուք Արցախ կը գտնուէիք. կրնա՞ք ժողովուրդին վիճակին մասին համեմատութիւն մը ընել անկէ առաջուան ու ետքի շրջաններուն միջեւ:

Պ. – Այս վերջին զէպքերի կապակցութեամբ յայտարարուեց արտակարգ վիճակ, նախ եւ առաջ Լեռնային Ղարաբաղում, ապա Բաքուում: Դա բաւական լուրջ բան է, որովհետեւ զինուորականը հրամանն ունի անմիջապէս կրակ բանալու: Որեւէ Հայ եթէ Արցախում ամենափոքր խախտում կատարի մահուան կը դատապարտուի: Այս պատճառաւ մեր Արցախահայութիւնը որին ետ խօսքով զիմեցի, պէտք էր բաւական լուրջ եւ զգոյշ լինէր:

Շրջափակումը հիմա աւելի սաստիկ է, որովհետեւ առաջ ամէն օր օդային կապ ունէինք Երեւանի հետ, այս արտակարգ դրութեան հետեւանքով մենք զրեթէ ընկերցինք զրկուել այդ կապէ: Նոյն միջոցին նաեւ զժուարացաւ մեր կացութիւնը, որովհետեւ հեռաձայնային կապ եւս չկար Հայաստանի հետ: Շուչին հեռատեսային կայանը աչատել էր եւ մենք չէինք կարող Սաեփանակերտից որեւէ հաղորդում տալ: Փաստօրէն ոչ մի լուր չկար: Իսկ ինչ վերաբերում է սըներդամթերքների, շրջափակումը, այս արտակարգ դրութիւնը աւելի դժուարացրեց վիճակը, բայց մենք որոշ պաշարներ արել էինք դեռ աշնանը. մենք սպասում էինք որ այդպիսի արտակարգ վիճակ ուշ թէ շուտ պէտք է մտցուի·զգում էինք, որովհետեւ այդ ամէնը գնում էր դէպի այդ: Հարցի ձգձգումը եւ ոչ լուծումը ուշ թէ շուտ պէտք էր բերէր խոշոր բախման եւ բարդ կացութեան:

Հ. – Ըսիք թէ Հայաստանի հետ կապը ևուազեցաւ. ամէնեն աւելի ի՞նչով կարեւոր էր այդ կապը:

Պ. – Ե՛ւ հաղորդակցութեան, ե՛ւ պարենաւորման, ե՛ւ բժշկական օգնութեան. ամէն բանի համար կարեւոր էր:

Հ. – Արցախի ևորաբաց թեմը քանի՞ գործօն եկեղեցի ու քանի՞ կրօնաւոր ունի այսօր:

Պ. – Մոսկուայի կողմից մեզ է պաշտօնապէս յանձնուած եղել չորս եկեղեցի եւ իմ ու համախոհների խնդրանքներով երեք փոքր եկեղեցի եւս:

Հ. – Որո՞նք են:

Պ. – Գանձասարի վանքն է, Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, Ամարասի Սուրբ Գրիգորիս եկեղեցին, Սաեփանակերտի մօտ Խնածախ գիւղի Ս. Սաեփանոսը, Մարտակերտի չրջանի Ներքին Հոռաթաղ գիւղի Ս. Աստուածածին եկեղեցին. բացի այդ մեզ է յանձնուած նաեւ Հադրութի վանք գիւղի Սպիտակ Խաչի եկեղեցին, Հադրութի չրջկենտրոնի Ս. Յարութիւն եկեղեցին, նաեւ Մարտակերտի կենտրոնի Ս. Կարապետ եկեղեցին որը չատ անբարենպաստ վիճակի մէջ է գտնուում: Երեւի յետագային նոր եկեղեցի կառուցանենք, ինչպէս եւ Սաեփանակերտում:

Հ. – Սաեփանակերտի մէջ եկեղեցի չկա՞յ:

Պ. – Ոչ. ժամանակին եկեղեցին քանդել, թատրոնի են վերածել. կայ մի խարխլած մասուռ:

Մենք ունենք նաեւ վեց եկեղեցական. մէկ եպիսկոպոս, մէկ վարդապետ, մէկ աբեղայ, երկու քահանայ, մէկ սարկաւագ: Արդէն տեղում պատրաստում ենք նոր ուժեր: Յուսօք սրտի, հոգեւորականների թիւը չատ քիչ է, որովհետեւ Հայաստանի եւ ամէնուր եկեղեցիներ են բացւում, բայց հոգեւորականների թիւը բաւարար չէ:

Հ. – Իսկ այն գիւղերը որոնք հեռու են գործօն այս եկեղեցիներէն, մկրտութիւն, պսակ եւայլն ի՞նչպէս կը կատարուի:

Պ. – Իրենք կ'երթան մօտակայ վայրերի եկեղեցիները:

Հ. – Հոգեւորական դասուն համար դժուար չըլլա՞ր կապ պահել, այցելել զանազան շրջաններ, այսօրուան շրջափակումի պայմաններուն մէջ երբ ճամբաները ապահով չեն միշտ:

Պ. – Բաւական վտանգաւոր է, այո: Աստուած այնքան ողորմած է որ մենք դեռ այսօր կենդանի ենք դէ, ինչ որ լինի թող Աստուծոյ կամքը լինի: Քրիստոս ասում է՝ երբեք մի վախեցէք նրանցից որոնք ձեր մարմիններն են սպանում. եւ մենք այդ խօսքով ենք առաջնորդւում, եւ երբ որեւէ տեղ մենք պէտք ենք, հրաւէր ենք ստանում, անմիջապէս այնտեղ ենք լինում, լինի դա Գետաչէն թէ Շահումեան:

Հ. – Յաճախ կ'ըսուի, կը գրուի վերջերս թէ Հայաստանի նաեւ Արցախի մէջ ակներեւ է հոգեւոր կեանքի զարթօնքը· պիտի ուզէի որ փորձէք վերլուծել զայնան երկար ատեն արգիլուած բանի մը կարո՞տն է, կա՛մ աւանդական արժէքներու սրբազան ամբողջութեան մը հանդէպ յարգանքի զգացո՞ւմ, թէ որպէս ինքնութեան ազդակ գիտակից մղում մը:

Պ. – Ես ուզղակի կ'ուզենայի զանազանել· ճիշդ է, չատ չարժում կայ դէպի եկեղեցին: Հաւատքի վերելքը ես նկատել եմ 10 – 15 տարի առաջ· իսկական հաւատացեալներ էին առաջ դալիս· փոքր քանակով, բայց ամուր, գիտակից, մաքուր հաւատացեալներ: Յաճախ տեսնում եմ որ մեծ թիւով մարդիկ եկեղեցի են դալիս· ոմանք թերեւս որովհետեւ սա տեսնում են միակ ազգային տուն, ոմանք ցանկանում են հաղորդակցուել մեր աւանդութեանց հետ· ուրիշները, որոնք հիասթափուած են այս քաղաքականութիւնից ու ոչ մէկի վրայ վստահութիւն չունեն: Եւ որը չատ ուրախալի է, օրից օր աւելանում է բուն համոզուած, իսկական, լուռ պատրաստուած հաւատացեալների թիւը որոնք զաւանանքը դիտեն: Լուսաւոր ապագայի համար աքանչելի երեւոյթ է սա, մեր հաւատացեալների թիւը օրից օր աւելանում է:

Հ. – «Լաւ պատրաստուած հաւատացեալներ» կ'ըսէք, այսինքն, ծանօ՞թ են մեր կրօնական աւանդութիւններուն, կրօնքին:

Պ. – Ասում եմ դիտակից ու լաւ պատրաստուած· հիանալի դիտեն մեր ծէսերը, տօները: Անընդհատ ազօթում են· որոշ հրաչքներ են տեղի ունենում, որը չատ ուրախալի է: Սա երեւոյթը մի նոր, ամուր արմատ է· յուսով եմ որ կը լինի ամուր պատուանդան մեր ազգի լուսաւոր ապագայի համար:

Հ. – «Եկեղեցի» եզրէն եկած որոշ փարձառութիւններ վախով սա հարցումը կը թելադրեն ինծի· քաղաքական կամ այլ իշխանութիւններէ հիասթափած մարդիկ իրենց փնտռածը կը գտնե՞ն եկեղեցիին մէջ· նոր հիասթափումներ խնդրող առարկայ չե՞ն ըլլար:

Պ. – «Եկեղեցի» նշանակում է ժողովրդի համախմբում· այլ բան է եթէ մէկ – երկու եկեղեցականներ իրենց հիասթափուն. եկեղեցի եւ եկեղեցական նոյն բանը չեն:

Հ. – Բարեբախտաբար: Իսկ Արցախի ժողովուրդը, հակառակ իրեն պարտադրուած մոռացութեան, արգելքի տասնամեակներուն, ի՞նչպէս կրցած է անեղծ պահել իր հաւատքը:

Պ. – Ճմոռանանք որ 1811 թուին Արցախում կար գործող 1311 եկեղեցի· 1931 թուից մենք ունենք վերջին Վրթանէս Եպիսկոպոսի նամակը ուղղուած Խորէն Կաթողիկոսին, ուր ասում է· – «մեր հոգեւորականների, եկեղեցիների թիւը նուազում է, դժուար ժամանակներ են սկսուել»: Եւ ասում է թէ մնացել է ընդամէնը գործող 112 եկեղեցի եւ 18 վանք: Հոգեւորականների թիւը իջել էր 276–ի: Մէկ տարի անց բոլոր եկեղեցիները փակուեցին· հոգեւորականները բանտարկուեցին, նահատակուեցին, աքսորուեցին...: Ուզում եմ ասել որ մենք այդքան գործող եկեղեցիներ ենք ունեցել Արցախում դարերից ի վեր· այդքան նահատակներ ենք ունեցել: Նրանց քրտինքը, արցունքը, արիւնը այնքան են չաղուել Արցախի հողին հետ որ այդ արմատները որ կան հոն, երբեք ապարդիւն չեն անցնի: Ճիշդ է որ բռնի կեղրոնով 60 տարի Արցախը զրկել են հաւատքից, եկեղեցուց, բայց այն արմատը որ կայ հողի մէջ, ու Արցախի ժողովուրդը դա այն հաւատացեալն է որ մնացել է չատ պարզ, համեստ, իր հին աւանդութիւնը պահող: Ու վերջ – ի վերջոյ ոտքի ելան· չէին կարող այդպիսի խաւար վիճակում ապրել, խեղդւում էին եւ դիմեցին դէպի ազգային զարթօնք եւ հաւատք:

Ես վստահ եմ որ Աստուած ինքն է օրհնել Արցախը որ ոտքի կանգնի: 1923 թուից սկսած տեղի ունեցաւ հողային չրջափակում, Արցախը կարեցին Մայր Հայրենիքից· չեռոյ անտեսական, մշակութային, լեզուական, ազգային, կրօնական ... տարբեր տիպի չրջափակումներ: Եւ Հոկտեմբեր 1–ին երբ հնչեցին Գանձասարի զանգերը, Աստուած թոյլ տուեց որ այս դաժան չրջափակման ժամանակ ջարդուեն հոգեւոր չրջափակման կապանքները: Ուստի ի վերուստ Աստուած միացրեց Մայր Աթոռն ու Գանձասարը:

Հ. – Դուք որպէս տագնապալի շրջանի մը հոգեւորական առաջնորդը, եկեղեցին կը նկատէք միայն իր կրօնակա՞ն հանգամանիքով, թէ յատկապէս այսօր, քաղաքական այս բարդ կացութեան մէջ ընկերային կեանքի գործօն ազդակի մը դերը եւս կուտաք անոր:

Պ. – Նախ եւ առաջ եկեղեցին մնում է եկեղեցի· դա հասկանալի է· բայց կայ այլ մէկ հանդամանք որը պէտք է միշտ յիշել: Մեր եկեղեցին աչխարհի միակ ազգային եկեղեցին է· յիշէք ե· դարուն հնչած խօսքը, այն Հայը որ քրիստոնեայ չէ, Հայ չէ: Ուրեմն մեր հաւատքը եւ ազգայնութիւնը միածնունդ են:

Արցախի մեր եկեղեցին պարտաւոր է ապրել ժողովրդի բոլոր ցաւերով· լինի դա տնտեսական, քաղաքական կամ այլ: Չէ՞ որ դա մեր հոգեւոր հօտն է· եթէ նրանք որեւէ ցաւ ունեն, դա վերաբերում է նաեւ եկեղեցուն եւ մենք հեռու մնալ չենք կարող այդ ցաւից· Եկեղեցին իր զաւակների հետ միասին բոլոր հոգսերը պէտք է կիսի· եթէ աատապում ենք միասին աատապենք, եթէ պիտի ուրախանանք միասին ուրախանանք: Այս իրավիճակում առաւել եւս այսպէս է աս:

Հ. – Եկեղեցիներու վերաձորոգումի աշխատանքները կարելի կ'ըլլա՞յ շարունակել ներկայ պայմաններու մէջ:

Պ. – Մենք մեծ ծրագրեր ունենք բոլորը վերանորոգելու· բայց չատ դժուար է· չրջափակում է ու չինանիւթ չկայ, վառելանիւթ չկայ...: Ջնայած, աչխատանքը չի դադարում: Դժուար է, բայց պէտք է յաղթահարել:

Հ. – Այսքան դժուարին պայմաններու մէջ ալ, հակառակ շրջափակումին, բազմազան ձեռնարկներու, Արցախի ժողովուրդին հաւատքը միշտ անխախտ կը մնա՞յ իր քաղաքական դատին յաջող ելքին համար:

Պ. – Անպայման: Կարող էք չկասկածել: Ճիշդ է դժուարութիւնները, փորձութիւնները չատ, չատ են, բայց թուում է որ դրանք օրից օր աւելի ու աւելի կոփում են Արցախի ժողովրդին· աւելի մաքրում, զտում են: Աւելի ամրացնում են հաւատքը, պայքարի կամքը: Ինչ էլ որ պատահի, Արցախի ժողովուրդը չի ընկճուելու· յետադարձ չկայ: Վստահ եղէք:

Հ. – Իսկ Սփիւռքի մասին ի՞նչ պատկերացում ունի Արցախի ժողովուրդը· ի՞նչպէս կ'ընկալէ դուրսի իրեն ցեղակից երկու միլիոն Հայը:

Պ. – Մէկ պատկերացում ունին· գիտեն որ իրենց եղբայրներն ու քոյրերն են, որոնց մէջ նոյն արիւնն է հոսում: Գիտեն որ Սփիւռքի Հայութիւնը պարտաւոր է եղել գաղթել պապերի հողից՝ Արեւմտահայաստանից:

Գիտէ՞ք ինչն է հետաքրքիրը· Արցախի Հայութիւնը մէկ բան է ասում, երբ արտասահմանից Հայեր են գալիս· «դուք այնտեղ անհոգ եղէք արտասահմանում, մենք մեր հարցը կը լուծենք, ձերն էլ կը լուծենք, դուք էլ պետականացում կը ստանաք»· այսպէս կատակով, բայց այդ հոգեբանութիւնը ներկայ է: Վստահ ենք թէ ուշ կամ չուտ մենք մեր հարցը լուծելու ենք եւ ձեզ բոլորիդ բերելու մեր պատմական, մայր հողը: Թուչունը որքան էլ թռնի, հեռանայ, ուշ թէ չուտ պէտք է վերադառնայ իր բոյնը· եւ դա լինելու է: Եթէ մենք մեզ վերագտնենք մեր հողերն էլ պիտի վերագտնենք: կը մնայ որ մենք միասնութեան, մեր հաւատքը գտնենք, մեր հայկականութիւնը, ամուր կամքը· եթէ մենք լինենք մի, հոգով, մտքով եւ կամքով, նաեւ մեր հայրենիքը կը լինի մէկ: Դա անկասկածելի է: Բնութեան օրէնքն է դա:

Հ. – Վերջին ու անխուսափելի հարցում մը· երկու տարիէ ի վեր զանազան ձեռներ կը փորձուին օժանդակութեան համար: Ըստ ձեզի ի՞նչպէս պէտք է կարգադրել այդ օգնութիւնը, ի՞նչպէս պէտք է ընել:

Պ. – Քանի որ մենք պէտք է անպայման Արցախի հարցը լուծենք, պէտք է պնդացընենք Արցախը, հնարաւոր ձեւերը, միջոցները գտնենք ու օգնենք նրա: Արցախի համար օրինակ, պէտք է ճանապարհներ դնել, որը չատ կարեւոր է: Ապա պէտք է չէնքեր կառուցանել: Դրա համար մի փոքր զործարան պէտք է որը տեղական կաւից, հողից աղիւսներ պատրաստի: Օրական 8 – 12 հազար աղիւս, որով մի

ամսուայ մէջ 30 տուն կարելի է կառուցել ու 30 ընտանիք տեղաւորել· իսկ մենք պղպեմականներ չատ ունենք· եթէ մի 50 հազար հայ լցնենք Արցախ, հարցը մեքանիկօրէն կը լուծուի: Ճանապարհների համար ասֆալթի մի քանի փոքր դոը – ծարան է պէտք որ այս ընթացքում, այն ընթացքում դնենք ու կարող լինեն արագ – արագ ասֆալթ պատրաստել որ ամէն մէկը իր ընթացքում ճանապարհներ դոի:

Այս չարժումը չենք դիտի որքան կը տեւի· բայց մենք պէտք է պատրաստ լինենք յարատեւելու:

Հ. – Ի՞նչպէս կարգադրել հարցը:

Պ. – Սեղծուի յատուկ մի ֆոնտ Արցախի համար որին Արցախցիները ասեն «այս է մեզ պէտք»: Որպէսզի թեթեւացնենք ձեր զործը այստեղ, Արցախը պատրաստ է օրինակ, իր ձեռքի զորքերը հոս ուղարկել:

Ես կարծում եմ նորից չուտով զպէք է սկսելու, որովհետեւ Մինչեւ – Ասիայի թուրք Հանրապետութիւններում չարժումներ են ծայր տուել: Միլիոնները, զոյզեր եղան Հայերի եւ Ռուսների դէմ: Սա նշանակում է, մարդիկ պէտք է դուրս գան· ո՞ւր գնան: Պէտք է գան Հայաստան, Արցախ, Ախալքալաք, հայկական չրջաններ· եւ մենք պէտք է կարողանանք հիմքեր ունենալ Հայերին ընդունելու համար: Կէս միլիոն անտնակ մարդ ունենք երկրաչարժից յետոյ· 300 հազար զպէական ունենք Ադրբեջանից: Արցախում տեղ ունենք, միայն պէտք է տուն լինի, ճանապարհ լինի: Արդէն Արցախի բնութիւնը մեզ կը կերակրի· յետոյ, մարդիկ հոն սովոր են համեստ ապրել:

***

Արցախի առաջնորդը ոչ միայն իր այս հանդամանքով լատզոյն խօսակից մըն է արցախեան հարցին զանազան երեսակ – ներուն մասին, այլեւ անով որ բնիկ արցախցի դերզաստան է ՚՚՚ՁԹԻՊՔ՚՚՚ն·: Մ զախլու դիւղն է, թէեւ ծնած է Սումգայիթ: 1966–ին կը տեղափոխուի Երեւան ուր մաթեմաթիկական վարժարանէն ետք կ'ուսանի Բրիւսովի ռուս լեզուի եւ դրականութեան բաժինը· դիւզական զպրոցի ուսուցչութեան չրջանէ մը ետք կ'ընդունուի ճեմարան, զոր կ'աւարտէ 1984–ին ու ձեռնադրուելով արեզայ, կը մեկնի Լենինգրատ· աստուածարնական թեզը կը պաշտպանէ, թեկնածուի կոչում կը ստանայ, կը վերադառնայ Մայր Աթոռ: Տարի մը փոխ տեսուչի պաշտօն կը վարէ ճեմարանի մէջ, ապա կը նշանակուի Հռիփսիմէի վանահայր· երկու տարի ետք կը պաշտպանէ ծայրագոյն վարդապետական աւարտաճառը ու ինչպէս լինք կ'ըսէ, 1988 Նոյեմբեր 13–ին կ'արժանանայ եպիսկոպոսի կոչումին, ու կը նշանակուի առաջնորդ Արցախի թեմին:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ԴԵՂԵՐՈՒ ՁԻՇԴ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Աչխարհի ամէնէն զարգացած երկիր – ներուն մէջ իսկ, մարդիկ չեն դիտեր դեղերու զործածութեան եղանակը: Քննութիւն մը ցոյց տուած է, թէ Միացեալ – Նահանգներու հիւանդանոցներուն մէջ 7 անկողինի վրայ մէկը զբաւուած է հիւանդի մը կողմէ, որ դեղի սխալ զործածութեան պատճառով հիւանդանոց հասած է...

● Սկսելու համար, պէտք է դիտնանք թէ բերնէն առնուելիք դեղահատերը պէտք է կուլ տրուին խոշոր բաժակ մը ջուրով եւ նախընտրաբար ոտքի վրայ: Պառկած հիւանդներուն պարագային, պէտք է որ հիւանդը նստի եւ ապա կուլ տայ իր դեղը: Առանց ջուրի կամ պառկած դիրքով կլլուած դեղահատը կրնայ փակչիլ մեր խոչափողին եւ զանազան բարդութիւններ առեղծել, սկսելով իլլսէրէն:

● Միւս կողմէ, հարկ է դիտնալ թէ երբեք պէտք չէ ճզմել կամ իր փայլուն պատեանէն հանել դեղահատը, քանի որ դարձեալ կրնայ վտանգաւոր հետեւանքներ ունենալ:

● Դեղահատ մը կլլելու պարագային, նախընտրելի է որ միշտ ջուր խմենք եւ ոչ թէ որեւէ այլ հեղուկ: Դեղ մը կաթով կլլելը, երբեք յանձնարարելի չէ: Կաթին պարունակած քալսիումը եւ մնացեալ լուծոտ նիւթերը կրնան պատճառ դառնալ, որ դեղը հակառակ ազդեցութիւն գործէ մեր մարմնին վրայ: Ուրեմն, առանց բըժիշկին կարծիքը առնելու, դեղ մը երբեմն կաթի պիպերոնին մէջ մի լուծէք, քանի որ անիկա կրնայ այլափոխել կաթը:

● Տեւականօրէն պէտք է յարգել այս պզտիկ դրութիւնը· «Ոգելից ըմպելի չգործածել այս դեղին հետ»: Քանի որ կարդ մը դեղեր կրնան թուլնաւոր դառնալ, ալքոլի հետ խառնուելով: Միւս կողմէ, ալքոլը կրնայ աւելցնել կամ նըւազեցնել կարդ մը դեղերու ազդեցութիւնը եւ կողմնակի բարդութիւններ առեղծել:

● Պէտք է նաեւ յարգել դեղահատի մը զործածութեան ժամերը, մասնաւորաբար անթիպիոթիֆներու պարագային: Քանի որ անթիպիոթիֆ մը որոշ տեւողութենէ մը եւթ կը կորսնցնէ իր ազդեցութիւնը, եթէ յաջորդ դեղահատը ճշդուած ժամուն չառնուի, մանրէները անմիջապէս կը յարձակին եւ արագօրէն բազմանալով կ'ուշացնեն հիւանդին ապաքինումը:

● Նաեւ, պէտք է զգուշանալ անթիպիոթիֆ մը ճշդուած թուականէն առաջ դադրեցնելէ նոյնիսկ եթէ հիւանդը լաւացած է, անոր տաքութիւնը բնական զարձած: Դեղը դադրեցնելով՝ առիթ կուտանք մինչ այդ չփացած մանրէներուն, որպէսզի ապրին ու բազմանան:

Նկատուած է, որ կարդ մը դեղեր լաւ ազդեցութիւն կը զործեն օրուան որոշ ժամերուն: Քորթիզոնը աւելի ազդու է առտուները: Թէոֆիլին պարունակող դեղերը՝ կէսօրուան ժամը 1–ին: Նաեւ՝ հաստատուած է թէ անէսթեզիները աւելի արդիւնաւոր են յետմիջօրէին ժամը 3–ին, քան օրուան մնացեալ ժամերուն: Ատամնաբոյժի զացողներուն կը թելադրուի յետմիջօրէին ժամադրուիլ՝ աւելի քիչ չարչարուելու համար:

ՆԻՔՈԼ ՀԻՒՊԷՐ

(Փրեվանսիոն Սանթէ)

ՍՏԱՑԱՆՔ

Լիբանանի
բաղաթացիական պատերազմը եւ
ՄԱՑՐԻՆԵՐՈՒ
ՀԱՄԱՆՈՒԱԳԸ
Հեղինակ՝ ՎԱՀԱՆ ՃԱՆՍԸՋԵԱՆ

«Հայ կեանք» Մատենաչար Թիւ 2

Առամ Խաչատրեան երաժշտական մրցանակը կը կայանայ 1990-ին

«Մեր նպատակն է երեւան հանել եւ զործնապէս քաջալերել բոլոր այն հայ արուեստագէտները, որոնք կարողութիւնը ունին երաժշտական աչխարհի բարձրագոյն մակարդակներուն հասնելու», յայտարարեց Արամ Խաչատրեան երաժշտական պարգեւի ատենապետ՝ Շահան Արծրունի իր բնակարանին մէջ կատարուած տեսակցութեան մը ընթացքին:

Այս մրցանակը, որ վերջերս վերահաստատուեցաւ Հ. Բ. Ը. Մ. Միութեան նախազահի ակումբին կողմէ, հիմնուած էր 1969–ին Բարեզործականի Հովանաւորութեան տակ: Ան կը նպատակադրէ ծանօթացնել տաղանդաւոր հայ երաժիչտները եւ զօրացնել համայնքի մչակութային կեանքը: Ջեռնարկը մրցանակներ կը բաչխէ երկամեայ յաճախականութեամբ՝ դաչնամուրային, ձայնային, յօրինողական, եւ լարային նուագարաններու ճիւղերուն մէջ:

Այս տարուան մրցանքը, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ աչնան, վերապահուած է չութակահարներու, չութահարներու, թաւջութահարներու, եւ բամբ չութակ նուագողներու: Անոր կրնան մասնակցիլ բոլոր անոնք, որոնք հայկական ծագում ունին, երաժշտական զոր – ծակալութեան մը հովանին չեն վայելեր, ու Նիւ – Եորք քաղաքին մէջ պաչտօնական համերգային եզոյթ չեն ունեցած: Բաց աստի, թեկնածուները տարիքի խստրութեան ենթակայ չեն:

«Խաչատրեան երաժշտական պարգեւը Հայոց կեանքին մէջ արուեստի դերին էութիւնը վկայելու կը ծառայէ· ան կը հաստատէ համոզումը թէ արուեստի բնագաւառին մէջ կատարուած ամէն կարեւոր ճիզ, նման ուրիչ ասպարէզներու, արժանի է յատուկ խրախուսանքի եւ զործնական օժանդակութեան: Մինչ չատ մը միջազգային մրցանքներ կը չեչտեն արհեստավարժութեան գերազանցութիւնը, Խաչատրեան պարգեւը կը ձգտի երեւան բերել այն հայորդիները, որոնք կը ցուցաբերեն արուեստի խառնուածք, որով ասպարէզին կարենան սատարել նչանակալից կերպով», աւելցուց Արծրունի:

Ջեռնարկը հատատար բաժիններով կը մեկնատեն Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մչակութային Հիմնադրամը եւ Հ. Բ. Ը. Մ. Նախագահի ակումբի յանձնախումբը: Առաջին զափնեկիրը կը ստանայ 2·000 ամերիկեան տոլարի դրամական պարգեւ եւ համերգ մը՝ տարքուած Նիւ – Եորքի գլխաւոր սրահներէն մէկուն մէջ: Երկրորդ տեղը զբաւոզ մասնակիցը 1·500 տոլար, իսկ երրորդը՝ 1·000 տոլար կը ստանան: Մրցանքը կը բաղկանայ երեք աստիճաններէ· սկզբնական փուլը կը կատարուի ձայներիզներու ունկնդրութեամբ, կիսաւարտական հանդրուանը կենդանի ունկնդրութեամբ՝ Լոս – Անճըլըս եւ Նիւ – Եորք քաղաքներուն մէջ, իսկ աւարտականը կը կայանայ Նիւ – Եորքի մէջ համերգային բնոյթով: Դատական կազմը պիտի բաղկանայ միջազգային արուեստագէտներէ, խուսափելու համար հաւանական կամ ենթադրական կողմնակցութենէ:

Սոյն ձեռնարկին իրենց բարոյական մասնակցութիւնը կը բերեն բազմաթիւ ականաւոր երաժիչտներ, որոնց կարդին՝ ռուս դաչնակահար Վլատիմիր Աչքենազի, ակումբի պատուոյ նախագահ՝ Ջէյմզ Կոլվէյ, Պոսթըն նուագախումբի դեկավար՝ Սէյճի Օզաւա, թաւջութակահար եւ խմբավար՝ Մսթիսլավ Ռոսթրոպովիչ, իսրայէլացի չութակահար Իցակ Փըրլմըն, եւ ամերիկացի երգչուհի Բրայէթա Փիթըրզ – արուեստագէտներ, որոնք իրենց երկարամեայ ու փայլուն ասպարէզին ընթացքին կատարած են Խաչատրեանի գործերը:

Վերեւ յիչուած խորհրդատու յանձնախումբին կողքին կան գործադիր անդամները՝ Վարդգէս ու Ռիթա Պալեան, Նախագահի ակումբի կազմակերպութեան պատասխանատուները, եւ Երուանդ Ազատեան, Մանուկեան Հիմնադրամի ատենապետը, որոնք ուղղութիւն կուտան ձեռնարկին նպատակներուն: Նախագահի ակումբէն որոշ ներկայացուցիչներ նըչանակուած են թեկնածուներու հետ կապեր հաստատելու՝ եւ ձեռնարկին չչոզութեան նպաստելու:

Անցեալին, Խաչատրեան պարգեւին զափնեկիրները զարձած են բազմաթիւ քաչքաճանաչ հայ արուեստագէտներ, որոնցմէ չատեր այսօր միջազգային չափանիչով ասպարէզ կը վայելեն, օրինակ՝ չութակահարուհիները՝ Անի եւ Այտա Գավաֆեան, չութ նուագող Քիմ Քաչքաչեան, յօրինողներ Միշէլ Էքիզեան եւ Միհրան Էսկիւլեան, երգչուհի՝ Մարօ Փարթամեան, եւ դաչնակահարներ Շահան Արծրունի եւ Լուսվիկ Սէմէրճեան:

«Այս մրցանակաբաչխութիւնը հոյակապ եւ կարեւոր նախաձեռնութիւն մըն է», եզրակացուց Արծրունի· «երբ այսօր զօրավիզ կանգնինք մեր տաղանդաւոր երիտասարդներու չանքերուն, այդ նեցուկը իրենց վաղուան յաջողութեան մէջ վճռական դեր մը կրնայ խաղալ: Այս առիթով կ'ուզենք մեր ամէնէն կարեւոր հարթութիւնը կը հանդիսանայ, նախ՝ մեր մչակոյթին համար, մեր համայնքին համար, մեր ազգին համար, եւ յետոյ՝ յօդուտ մարդկային ընդհանուր յառաջդիման»:

Կարելի է դիմումնագիրները ապահովել հետեւեալ հասցէէն· –

Aram Khatchaturian Music Award
Armenian General Benevolent Union
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662-9998
U.S.A.

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ա.ՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՑԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ
ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Մեզ հետ կուլային նաեւ մեր նոր խնամակալ տիկիններըը: Մեր լկուած մարմիններն ու սիրտերը մաքրութեան պէտք ունէին, եւ եկեղեցին էր միակ որ կրնար մեզ սրբագործել իր օրհնեալ ջուրով ու սրբալոյս միւռոնով:

Եկեղեցիէն դուրս ելլելէ վերջ, առաջնորդուեցանք Օրթաքէօյի Հայոց Որբանոցը, ուր մեզմէ տարեց աղջիկներ, որոնք յետագային մէկ – մէկ քոյրեր եղան մեզի, կը սպասէին զարդարուն ճաչասեղաններու առջեւ, մասնակարարելու համար մեր առաջին համեստ ընթրիքը:

Այնուհետեւ, փրկութեան լուր էր ամէն խօսք: Ազատագրուած էր Հայաստան: Գրաւուած էր նաեւ Հայոց Կիլիկիան: Ու մեզ կ'ուրախացնէին թէ բոլոր որբերը պիտի փոխադրուին Առանա:

***

Հոս կը վերջանան մաքրութեան լուռ դոյն թէ զառնագոյն յիչատակները, որոնք ձգած են իրենց անջնջելի կնիքը: Իրոլորիս ապագան, թէեւ անորոշ, կը բանար նոր դուռ մը ուրկէ պիտի մանէի ընդհուպ:

ՄԱՐԻ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Նիս
1982 – 1983

***

37.– ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊՈՒ ՊՈՒՊՐԻԿՆԵՐ ԵՒ ՄԱՑԻՍԵԱՆ ԱԻԵՏԻՍԸ

Բ. Ե. – Փակելու համար Մարտինի Թրքական Որբանոցի Յուշավէպը՝ այստեղ կ'արտատպենք հատուած մը փոքրիկ պատմուածքէն զոր մչակած ենք Մարտի հին մէկ նամակէն եւ ընկերուհիի պատմածէն, միայն այն մասը՝ որ կը նկարագրէ որբաչխարհը՝ հի կեանքը· հրատարակուած՝ մեր Պատմուածքներու Բ. հատորին մէջ, Թ. 18, «Մանկութեան Աւետիս»ը· – «ԿՈՒԱՐԱՒԱՆԸ», 1979, Անթիլիաս, էջեր՝ 227 – 235 :

Սակայն մեծագոյն յատկութիւնը որ ունի մանկութիւնը իր ուրախութիւնն է: «Անհոգութիւն» կը կարծեն մարդիկ, բայց կեանքի հանդէպ անվախ բարեյուսութիւն մըն է ան· անպարտելի՝ նոյնիսկ դժբախտութեանց մէջ: Մեծագոյն տարբերութիւնը չափահասն ու է, թէ մանուկը պարտութիւն չընդունիր· կը ձախողի, բայց դարձեալ կը փորձէ ու կը գտնէ իր ճամբան: Լացին իսկ պահուն՝ յանկարծ կը ծագի ուրախութեան ծիածանը անոր աչքերուն մէջ, տեսնելով իր սիրոյ պուպրիկը, ու թաթիչներուն ծայրը արցունքները կախուած՝ առուտուհան հոդերու պէս կը փալփլին:

Կը վերյիչեմ հիմա ինչ որ լինձի պատմած է Տէր – Զօրի սպանդանոցին մէջ իր ծնողը եւ եղբայրը կորսնցուցած աղջնակ մը, որ սակայն չկորսնցուց իր յաղթանակի հաւատքը եւ ուրախութիւնը, եւ առավ փրկեց ինքզինք, եւ Հայութիւնը՝ իր մէջ:

. . . . . .

Թրջուած ու թչուառ, – կը պատմէր ան վերապրելով իր հին սարսափը – վերջապէս մեզ՝ խումբ մը մանուկներս հաւաքեցին դեռի եզերքի թուփերու մէջէն, ու դերման ղինուորական զամիոններու մէջ թխմեցին տարին Մարտին, լեցուցին մեզ Հայոց Եկեղեցին, զոր Թրքական որբանոցի էին վերածած:

(Շար· 63)

Պետրոս Սարաճեան,

եւ համայն ընտանիքը ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ պապականին՝

ՎԱՀԱՆԹԻՆ ՍԱՐԱՃԵԱՆԻ
Commissaire local
des Scouts Homenetmen,
en retraite

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 13–ին, իր բնակարանը՝ Պուլոնեը։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Փետրուար 16, ժամը 10·30–ին Իսթի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին, 6, Ավընիւ Պուրկէն, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պուլոնեըի նոր գերեզմանատունը՝ Avenue Pierre Grenier

Մահազդ չստացողներէն, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՊՈՒՆ. – Տիկին Հայկանոյշ Յովակիմեան 500 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յիշատակ իր ամուսնոյն՝ կարապետ Յովակիմեանի մահուան Բ. տարելիցին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Ա. Գըլըճեանի մահուան առթիւ, (Կրընոպլը), Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Մխիթեան կը նուիրեն 500 Ֆր. Դպրոցասէր վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին։

(Շար. Ա. էջէն)

քաթէլ Սիթի»ի հետ բանակցութիւններ սկսած է նաեւ Երեւանի միջքաղաքային հեռաճայնակայանի զարգացման շուրջ։

⁂

ԱՇԽԱՐՀԻ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՆ

Բաքուի Հայերու ողբերգութեան օրերուն, յանուն Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի՝ Վիկտոր Համբարձումեան Մորհրդային Միութեան ու աշխարհի գիտնականներուն կոչ ըրած էր դատապարտել Ադրբեջանի մէջ տեղի ունեցող ջարդերը։

Կոչը լայն արձագանգ գտած է գիտնականներու շրջանը։ Ակադեմիայի հասցէով բազմաթիւ Ակադեմիաներէ ու գիտական կեդրոններէ հասած են այդ արարքները դատապարտող հեռագրեր։

Միացեալ – Նահանգներու Քոռնելեան համալսարանէն՝ Վ. Համբարձումեանի անունով եկած է Մ. Կորբաջովի ղրկուած հեռագրին պատճէնը, ուր նշուած է. – «Կը խնդրենք նկատի առնել Հայերու պատմական ուանդը եւ թոյլ չտալ որ ոչնչութիւն գործուի հայ ժողովուրդին դէմ։ Լեռնային Ղարաբաղը կարօտ է քաղաքական լուծումի, եւ դուք պէտք է գործէք աւելի հատատակամօրէն»։

Ֆրանսայի Ակադեմիայի կոմիտէ Ժան Օպուէնի ստորագրած հեռագրին մէջ կ'ըսուի. – «Ստացանք ձեր հեռագիրը։ Մենք չափազանց յուզուած եւ մտահոգ ենք այն դէպքերէն, որոնց մասին կը խօսիք։ Զեզի ծանօթ են մեր դիրքորոշումները եւ համակրանքը, եւ մենք ձեզի կրնանք իրավիճակի չուտափոյթ ու լիակատար բարելաւում»։

Պելժիոյ Արքայական Ակադեմիան ամբողջական համակրանք կ'արտայայտէ Հայաստանի գիտնականներուն, «որոնք կը ներկայացնեն բարձր ու հին քաղաքակրթութիւններէն մէկուն գիտական ու մշակութային միջավայրը, որուն մարդկային արժէքները համաչխարհային ճանաչում գտած են»։

Համանման հեռագրեր ստացած են նաեւ Շուէյտ, Աւստրալիոյ, Պուլկարիոյ ակադեմիաններէն, արտասահմանեան ուրիշ գիտական կեդրոններէ։

Բոլոքի իրենց ձայնը բարձրացուցած են Վրաստանի, Լատվիոյ, Լիթուանիոյ, Մոլդավիոյ ակադեմիաները, ինչպէս նաեւ Մորհրդային Միութեան այլ գիտական կեդրոններ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Տիկին Նատին Սանս – Ձերմակեան,

Տէր եւ Տիկին Ժան – Ֆրանսուա Ձերմակեան – Ժինքէ,

Օլիվիա, Լուիս, Նիքոլա, Մարք եւ Շառլ – Անրի,

Ինչպէս նաեւ՝ Փափազեան, Ֆիօ, Պէկէ եւ Տէր – Գալուստեան ընտանիքները ու բոլոր պարագանները՝

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, հօրաքրոջ եւ պապականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՍՈՒՐԲԻՆ – ՄԱՔՍ ՁԵՐՄԱԿԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Զապէլ Փափազեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 13–ին, 80 տարեկանին, յետ սրտի տագնապի։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Փետրուար 17, ժամը 10·30–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փեռ – Լաշէզի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Calle Amigo, N° 35, 2°B
08021 Barcelone, ESPAGNE

36, rue Chauveau, 92200 Neuilly

CONFÉRENCE-DÉBAT

organisé par
le YAN'S CLUB
5, avenue Reille, 75014 Paris

L'Arménie : La réalité

par *ANOUCHE HOVHANNISSIAN*
Docteur en Histoire
mandaté par MNA

Le Vendredi 23 Février à 20 h 30
suivi d'un dîner

Réservations : 45. 89. 20. 48

LA CROIX ROUGE ARMENIENNE

présente

Une production Armenfilm

Dimanche 11 Mars à 18 heures 30

au CINEMA COSMOS
76, Rue de Rennes, 75006 PARIS — M° Saint Sulpice

ARCHAK II

de TIGRANE TCHOUHADJIAN

le grand film opéra

avec

GOHAR GASPARIAN — MARIA PETROSSIAN — ALICE MAGARIAN
DIKRAN LEVONIAN — MIHRAN YERGAT — ALEXANDRE VARDANIAN

—— Participation 80 Francs ——

Le Collège
TEBROTZASSERE

présente

J. I. M.
(JEUNES INTERPRETES MUSICIENS)

le Dimanche 18 février à 15 heures
au Centre Culturel «*Alex Manoogian*»
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles

CONCERT
DE
MUSIQUE CLASSIQUE

thème :
«*LA DANSE ET LA MUSIQUE TRADITIONNELLE ARMENIENNE*»

Réservations : 43 81 01 72

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՏՕՆ

Երեքշաբթի, Փետրուար 20, ժօն է Ղեւոնդեանց Քահանայից, այս առթիւ առաւօտեան ժամը 9·30–ին Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի ժամերգութիւն, մասնակցութեամբ՝ Լիոնի եւ Ռոն – Ալփի հոգեւորական դասուն։

Յաւարտ ժամերգութեանց հոգեհանգիստ կը կատարուի Լիոնի եւ Շրջանի եկեղեցիներուն մէջ ծառայած՝ վախճանեալ հոգեւորականներուն համար։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷԼ

ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ
ՇԱՒՐԻ ԷՐՆԻԻ–Ի

Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Փետրուար 18, կիրակի օր մանուսեր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, հայ ժողովուրդի բարեկամ, հանգուցեալ՝

ՇԱՒՐԻ ԷՐՆԻԻ–Ի
Ֆրանսայի
– Պաշտպանութեան նախկին նախարար –

մահուան առթիւ։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագին եւ հոգեհանգստեան պաշտօնին հրաւիրուած են հանգուցեալին յիշատակը յարգողները։

Յետ պատարագի՝ եկեղեցւոյ Մշակութային սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն մը յարգելու համար հանգուցեալին յիշատակը։

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30։
Պատարագ, ժամը՝ 10։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Աչէ Շաւիլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Այրի Տիկին Զապէլ Փափազեանի եւ զաւակներուն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝ Պարգեւ Փափազեանի մահուան առթիւ։

Նոյնպէս ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի՝ Վարդուհի Տէմիրճեանի եւ ընտանիքին։

⁂

Կապոյտ Աչէ Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհիներ՝ Սաթենիկ եւ Գլէմանա Թիւթիւնճեանի եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց մօր, մեծ – մօր եւ պապականին Հաւրիմ Նաւարեանի մահուան առթիւ։

Խորին ցաւակցութիւններ նաեւ ընկերուհի Ծովիկ Տօլպաշեանի իր եղբօր եւ հօր՝ Աբրահամ եւ Սարգիս Աբծիւեանի մահուան առթիւ (մահացած՝ Հալէպ)։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տոքթ. Սեզա Թիւրեաքեան, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թիւրեաքեան, Զերկանեան ընտանիքը եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, խնամիին եւ պապականին՝

ՏԻԿԻՆ ԳԱՅԵԱՆԷ ԹԻՐԵԱՔԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

⁂

Այս տխուր առթիւ, իր մօրը յիշատակին, Սեզա Թիւրեաքեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. –

2000 Ֆր. Հ.Յ.Դ. Ալֆորվիլի խումբին, 2000 Ֆր. Կապոյտ Աչէ Ալֆորվիլի մասնաճիւղին, 2000 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, 1000 Ֆր. Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տան, 1000 Ֆր. Ս. Մեսրոպ Կրթարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 2000 Ֆր. «Յառաջ»ին։

Ս. ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի օր, Փետրուար 18, Զ. կիրակի Զկնի Ծննդեան։

Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ օրերուն առթիւով, այսօր, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, պատարագի ընթացքին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի Փարիզի եւ Շըրջանի եկեղեցիներուն մէջ ծառայած՝ վախճանեալ հոգեւորականներուն համար։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

Պատարագէն ետք՝ ժամը 13–ին, Փէր – Լաշէզի գերեզմանատան Եւրոպայի Առաջնորդներու դամբանին առջեւ Աղօթք կ'ըլլայ՝ Վռամշապուհ Արք. Քիպարեանի, Արտաւազդ Արք. Սիւրմէեանի եւ Սերովբէ Արք. Մանուկեանի հոգիներուն համար։

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ պատարագին եւ աղօթել՝ բազում տարիներ իր եկեղեցւոյն ծառայած հոգեւորականներու հոգիներուն համար։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Փետրուար 18, Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ, հիւրընկալ քաղաքս գտնուող՝

Արցախի Թեմին Առաջնորդ
ՊԱՐԳԵՒ ԵՊԻՍԿ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

U.G.A.B.-JEUNES

présente

Anahid Kotcharian

pianiste

(*diplômée du Conservatoire d'Erevan*)

au programme :
Haydn, Chopin, Liszt, Rachmaninov
Babadjanian

Vendredi 23 février à 20 heures

Au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles 75017 Paris

—ENTREE LIBRE—

ECOLE PRATIQUE
DES HAUTES ETUDES
Sorbonne

«*ARMENIENS ET ALBANAIS DU CAUCASE*»
par. M. B. OUTTIER
Cours les premier et troisième vendredis à partir du 16 février; de 12h à 14h.
Escalier E,
1er étage, dernière salle à gauche.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչէ Պոմոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է Պր. Շահան Մակարեանէ 500 Ֆր. առ ի գնահատութիւն։

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17-18
SAMEDI-DIMANCHE
17-18 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.213 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.213

ԵՐԵՒԱՆ

ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

- ՈՐ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ -

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈԽ ՆԱԽԱԳԱՀ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՊՐԵԶԻՏԻՈՒՄԻ ԱՆԴԱՄ ԸՆՏՐՈՒԵՑԱՆ ՆԱԵԻ

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, ՀՐԱՉԻԿ ՍԻՄՈՆԵԱՆ ԵՒ ՌՈՊԵՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆ

ՊԱՏԱՆԴՆԵՐ՝ ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ ԵՒ ԴԱՒԹԵԱՆ ԱՋԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

ՄՈՍԿՈՒԱ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԿՈՎԿԱՍԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԴՒՆՓԱԿ ՆԻՍՏ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նըստաշրջանը վերջ գտաւ, բայց նախապէս, Ցորեքշաբթի ուշ պիչերին կատարուեցան կարեւոր ընտրութիւնները։

Փետրուար 14–ին, Գերագոյն Խորհուրդի նիստը դումարուած է ուշ պիչերին, այն պատճառով որ երեսփոխանները չէին եկած առաւօտեան ժամը 10–ին, այլ՝ նիստի որոշուած ժամուն, ոչ ալ 16–ին, նշանակուած նոր ժամուն, այն պատճառով որ նախապէս ժողովուրդը բողոքներ կը բարձրացնէր իրենց դէմ։ Հուսկ, Ցորեքշաբթի պիչեր դումարուած է նիստը, ուր անդամ մը եւս բուռն քննադատութեանց ենթարկուած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը եւ կրկին պահանջուած է անոր հրաժարումը։ Այս պահանջը չէ անցած, բայց վոխարէն նոր անդամներ ընտրուած են, յաւելեալ կամ թափուր աթոռներու։

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի (Հ· Ոսկանեան) առաջին տեղակալ (թափուր էր աթոռը) ընտրուած է Ռաֆայէլ Ղազարեան, որ ներկայիս Փարիզ կը գտնուի (ի դէպ, Հայաստանի փոխ – նախագահ ընտրուած ըլլալու լուրն ալ մենք հաղորդեցինք իրեն, Ուրբաթ վաղ առաւօտեան ու իսկապէս չմեցաւ...)։ Ռաֆայէլ Ղազարեան երեսփոխան ընտրուած էր 1989 Օգոստոս 27–ին, Աչտարակի ընտրանէն։ Ցիշենք որ ծնած է 1924, Յունուար 26–ին, թեքնիք դիտութեանց doctor է, Գիտութեանց ակադեմիայի անդամ եւ բնագիտութեան հիմնարկի բաժնի վարիչ։

Անդամ էր Ղարաբաղ Կոմիտէի եւ ձերբակալուեցաւ 1989 Յունուար 7–ին։

Ռաֆայէլ Ղազարեան, Հայաստանի ճշմարիտ մտաւորականութեան մէկ եզակի դէմքն է, որ մեծ յարգանք կը վայելէ։ Ցիշենք նաեւ որ Հայոց Համազգային Շարժումի անդամ ընտրուեցաւ հիմնադիր համագումարի աւարտին (Նոյեմբեր 6), առանձով առաւելագոյն քուէները (աւելի քան՝ 700)։ Մեր ընթերցողները, հաւանաբար, կը յիշեն նաեւ այն ծանրախոհ եւ ղիպուկ նամակը, զոր Ռաֆայէլ Ղազարեան ուղղած էր Կորբաջովի 1988 Դեկտեմբեր 18 թուակիրը (տես՝ «Յառաջ», 1989, Յունուար 31 եւ Փետրուար 1)։

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան անդամ ընտրուած են նաեւ՝ Հրաչիկ Սիմոնեան, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եւ Ռոպէր Քոչարեան (Ղարաբաղի Ազգ· Խորհուրդ)։ Այս չորս նորընտիրները անդամ են Հայոց Համազգային Շարժումի։

Նիստին օրակարգի նիւթ եղած է նաեւ Ռիժկովի հեռագիրը Նայիրեան զօրձատան փակման վերաբերող։ Խորհրդային Միութեան վարչապետը կ'ուզէ որ վերանայուի հարցը կամ այլ երկընտրանք մը գտնուի։ Յատուկ յանձնաժողով մը կայ արդէն այս հարցով զբաղող։

Ուրբաթ առաւօտ, ուրախութեամբ լսեցինք նաեւ որ Շահումեանի Ա· քարտուղար Վ· Ազոյեանն եւ Հայկ Դաւթեան որ առեւանգուած էին Ազերիներու կողմէ Շահումեանէն Գետաշէն ճամբուն վրայ և անկէ ի վեր (Յունուար 9–էն) պատանդ էին, վերջապէս ազատ արձակուած են։

× *Երկաթուղային չրջափակումը կը չարունակուի։*

× *Հինգշաբթի օր, Դուշանբէէն 523 Հայ ևս Երեւան հասած են։ Ինչ կը վերաբերի Տաճիկիստանի անցուդարձերուն, հակասական լուրեր կը հասնին։ Մոսկուա (ձայնասփիւռ, հեռատեսիլ) կը պնդեն որ հակահայ լոզունգներ կը լսուին, մինչ Դուշանբէի ցոյցերու գլուխն անցած ժողովրդական չարժումները կը դատապարտեն իշխանութիւնները, որոնք զիրենք պրպտած են, Հայերու դէմ չշուկներ տարածելով։ Աչոտ Բլէեան յետադարձ է Դուշանբէ մեկնումը։*

Ի դէպ, յիշենք նաեւ թէ զուգադիպութեամբ Դուշանբէ կը գտնուէին իտալացի դերասան՝ Միքելէ Փլաչիտօ եւ Անի Ժիրարտօ, ֆիլմի մը համար։ Այս վերջինը, Հինգշաբթի իրիկուն արտայայտուելով Ֆրանսական հեռատեսիլէն (ԼՃ – ԷՌ 3) չվարանեցաւ քաղաքական կարծիք յայտնելու եւ «հասկնալի» գտնելու Տաճիկներու ընդվզումը Հայերու դէմ, որոնց արուեր են յարկաբաժիններ... Իրենչ լաւ կ'ըլլար եթէ Տիկին Ժիրարտօ իր դիտացած բաներուն մասին խօսէր միայն։

× *Զորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի Փետր· 14, 15) թռուներու երթեւեկը վերահաստատուած է Երեւանէն Գետաշէն եւ Շահումեան։ Զորեքշաբթի 5 թռան Գետաշէն դացած են եւ 3՝ Շահումեան, Հինգշաբթի 2՝ Գետաշէն եւ 1՝ Շահումեան։*

× *Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդը դռնփակ նիստ կը դումարէ Երկուշաբթի, Փետրուար 19–ին, նոսիբուած Կովկասի։*

Նախքան այս որոշումը, բազմաթիւ առաջարկներ եղած էին ազերի երեսփոխաններու կողմէ, որոնց ընդդիմացած է Բորիս Դադամեան։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ՊԱՐՍԿԱԴԷՏ՝ ՆԻԿՈՂՈՍ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ

Քանի մը օր առաջ, երեւանի մէջ, 41 տարեկանին սրտի տագնապի մը զոհ գացած է Մատենադարանի գիտական աշխատակից, պարմվագէտ՝ Նիկողոս Գէորգեան։

Ծնած՝ Թիֆլիս, արեւելագիտութիւն ուսած Լենինկրատ, Նիկողոս Գէորգեան կը պատրաստուէր Փարիզ գալ, ուր պիտի մասնակցէր Մեհրհէճ տիւ Մոնտի յաղորդ սեմինարին (Փետրուար 24 – 25)։ Հայաստան հաստատուելէն ետք, տոքթորայի թեկնածութեան թէզը պաշտպանած է 1985–ին, 1986–ին ալ փրոֆէսորայի աւարտաճառի իր նիւթը եղած է Սայեաթ – Նովայի բանաստեղծութիւններու համեմատութիւնը։ Ողբացեալ պարսկագէտը նաեւ նուրբ արձաթագործ էր, եւ իր ձեռակերտ արձաթէ երկու մեծ խաչերը կան Գեղարդի եւ Խոր Վիրապի եկեղեցիները։

Թաղումը կատարուած է Երեքշաբթի օր, Փետրուար 13–ին։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԷՕԶԱԼ ԳՈՀ ՉԷ ՄԻԹԵՐԱՆԷՆ

ՏԷՄԻՐԷԼ ԱԼ ԳՈՀ ՉԷ ԷՕԶԱԼԷՆ

Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահը Թ· Էօզալ տասը ժամուան այցելութեամբ մը Փարիզ գտնուած է Փետր· 13, Երեքշաբթի օր, բացումը վատարելու համար Մեծն Սիւլէյմանի յուշահանդէսին։ Ան առիթէն օգտուելով չանացած է պաշտօնական հանդամանք տալ այս այցելութեան ու հանդիպում ունենալ Նախագահ Միթերանի հետ։ Թուրք մամուլը կը չեշտէ այն զժկամութիւնը որուն բախած է այս փափաքը։ Նախագահ Միթերան հաղիւ թէ յօժարած է ժամադրութիւն մը տալ, որուն ներկայ եղած են նաեւ վարչապետ Ռոքար, Փարիզի քաղաքապետը եւ նախկին վարչապետ Ռ· Պար։

Ֆրանսայի Նախագահը հարցուցած է Էօզալի թէ Կիպրոս պիտի չարունակէ՞ այսպէս բաժան – բաժան մնալ։ Թ· Էօզալ պատասխանած է ըսելով որ Ռաուֆ Տէնքթաշ չանք չի խնայեր հարցին արմատական լուծում մը բերելու համար, սակայն ճիշդ չէ որ Եւրոպա միմիայն ունկընդիր ըլլայ յունական տեսակէտին։

Թ· Էօզալ Ֆրանսայի ղեկավարներուն կրկնած է նաեւ եւրոպական Հասարակապետութեան մաս կազմելու Թուրքիոյ հաստատակամութիւնը, սակայն «տրուած ժխտական պատասխանը յուսախաբ ըրած է զինք»։ Միթերան բան չէ իրեն ըսած «Զարմանալու պատճառ չունիք· մեր վերջին հանդիպումին ըսած էի ձեզի թէ այսպէս էր պարագան»։

Իսկ Փարիզի քաղաքապետը աւելի մեղմ կեցուածք մը ունեցած է ըսելով թէ ինք դէմ չէ Թուրքիոյ անդամակցութեան, սակայն կայ թուրք բանուորներու ազատ չրջակայութեան հարցը։

Էօզալ Թուրքիա հրաւիրած է ժաք Շիրաքը ու այս վերջինս պոհունակութեամբ ընդունած է հրաւէրը։

Էօզալ – Միթերան հանդիպումին մասին

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԻՒՐՈՅԻ
1921–Ի ՈՐՈՇՈՒՄԸ՝ ԱՆՎԱՒԵՐ

(Երեւան, Փետր· 16, ժամը 14)

Փետրուարի 14–ին հայկական Գերագոյն Խորհրդի նստաշրջանը քննարկում էր Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի նախագահութեան հաչուետուութիւնը։

Նպատակայարմար նկատուեց համալրել եւ թարմացնել նախագահութեան կազմը։ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նախագահի տեղակալ ընտրուեց Ռաֆայէլ Ղազարեանը, նախագահութեան կազմում ընտրուեցին Հրաչիկ Սիմոնեան, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, Ռոպէր Քոչարեան։ Գերագոյն Խորհուրդը միաձայն ընդունեց որոշում, որով անվաւեր ճանաչուեց Լեռնային Ղարաբաղը Ադրբեջանի յանձնելու մասին վովկասեան Բիւրոյի 1921 Յուլիս 5–ի որոշումը։

Նստաշրջանը քննարկեց «1990 Թուի Յունուարին Բաքու քաղաքում եւ ադրբեջանական Հանրապետութեան մի շարք այլ բնակավայրերում կատարուած սպանութիւնների, ջարդերի եւ այլ ոճրագործութիւնների ու դրանց հետեւանքով չրջանում իրավիճակի առաւել սրման մասին» հարցը եւ ընդունեց համապատասխան որոշում։

Նոյն օրը նստաշրջանը աւարտեց իր աշխատանքը։

Փետրուարի 14–ին Մոսկուայում իր աշխատանքները սկսած Գերագոյն Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի օրակարգում այլ հարցերի թւում մի շարք դեկուտատների առաջադրութեամբ մտցուել է ադրբեջանական եւ հայկական Հանրապետութիւններում, իրավիճակի գնահատման եւ ռեպրեսիայի իրագործութեան կայունացման նպատակով ձեռնարկուող միջոցների հարցը։

Օպերատիւ չտապի տուեալների համաձայն Փետրուար 13 – 14–ի գիչերը Ադրբեջանի տարածքից կրակ է բացուել Գորիսի չրջանի Տեղ գիւղի վրայ։ Վիրաւորուել է մէկը գինծառայող։ Նոյն գիչերը անյայտ մարդիկ գնդակոծել են Նոյեմբերեանի չրջանի Ոսկեպար գիւղը։ զոհեր չկան։

Սկսուել են գինուորական ուղղաթիռների ամէնօրեայ չուերթները դէպի Գետաշէն եւ այլն։ Աւրտաքին աշխարհից կտրուած է եւ արդէն այսօր պարէնի սուր պակաս է զգում Բերդաձոր գիւղը։ Ադրբեջանական կողմը թոյլ չի տալիս բացել Գորիս – Լաչին – Գետաշէն ճանապարհը։

Միջոցներ են ձեռնարկւում Երեւանից Ստեփանակերտ թռիչքների քանակը 15–ի հասցնելու համար։

Հաղորդւում է որ ազատ է արձակուել մի քանի չաբաթ առաջ պատանդ վերցուած, Շահումեանի Կուսչրջկոմի Ա· քարտուղար՝ Վ· Ազոյեանը։

Մեր Հանրապետութիւնում չարունակւում է գինքի յանձնումը պատկան մարմիններին։

Երեւանի հիւանդանոցներում բուժւում է Բաքուից բռնագաղթուած 247 մարդ։

Փախստականների պրոբլեմը այսօր առանձնակի սրութիւն է ստանում նաեւ Տաճիկիստանի գէպքերի կապակցութեամբ, որտեղից ժամանում են հայ ընտանիքներ։

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահի առաջին տեղակալ
Ս· ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ԳԵՏԱՇԷՆԻ ԻՆՔՆԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԼՈՆՏՈՆ ԿԸ ՎԵՐԱՅԱՅՏՆԱԲԵՐԷ ԱՐՇԻԼ ՓՈՐՔԻՆ

Լրագրող Մաւր Դանիէլեան կը շարունակէ տեղեկացնել ընթերցասիրաց իր դիտարկումները· քանի պարպուած դիւղերու յորձանքը 1988–ին կը հասնի Ջուռնաթաղ ու Մուտոռ դիւղերուն, այդ երկուքն ալ պարպելէ ետք, կը կարծուի թէ Գետաշէնի դիւղերուն չեն մօտենար «բայց 1989–ի Սեպտեմբեր – Հոկտեմբերին նորից սկսուեց ճնշումը: Այս անգամ ըսպառնում էր ոչ միայն վայրագ ամբոխը, այլեւ կուսակցական, խորհրդային դեկավարները: Շրջկենտրոն էին հրաւիրում գիւղերի դեկավարներն ու սպառնում: Գետաշէնի գիւղ — խորհրդի նախագահ՝ Հրանտ Գիւրջեանին կանչեցին շրջանային խորհուրդ: Դեռ մուտքի մօտ 200 հոգի շրջապատեցին նրան, երկու օր ժամանակ տուեցին: Նոյնը պահանջեցին նաեւ շրջխորհրդի նախագահի տեղակալ Մամեդովի մօտ նստածները: Յետոյ Մամեդովը առանձին զրոյց ունեցաւ նրա հետ, յայտնեց որ Հայերն ու Ադրբեջանցիները եղբայրներ են, ուստի, որպէսզի չվնասուի այդ բարեկամութիւնը, գիւղը պէտք է դատարկել, քանի որ Ադրբեջանի Նախարարների խորհրդի նախագահ Սէիտովի հրամանով այնտեղ պէտք է տեղաւորուեն 200 ադրբեջանցի ընտանիքներ: Գիւրջեանը հրաժարուեց այդ պահանջը կատարելուց: Յաջորդ օրը միլպետը կանչեց Գետաշէնի տնտեսութեան տնօրէնին եւ առաջարկեց եղբայրաբար ազատել գիւղը, թէ չէ արիւնահեղութիւն կը լինի:

– Փիւրակ գետի պէս էլ արիւն հոսի, դուրս չենք գայ, – պատասխանեց տնտեսութեան տնօրէնը»:

Մերժումը կը տանի մեկուսացումի. «եթէ սպառնալիքները զործի չծառայեցին, իր ապահովութեան, առողջական, պարենաւորումի, եւ այլ հարցերուն հետ դլուխ – դլխի ձգել այդ յամառ դիւղերը, ամէնէն ապուռ ճարը կ'ըլլայ զիրենք խելքի բերել» մտածած պէտք է ըլլան ադրբեջանցի դեկավարները. ու Գետաշէնի կապերը կը խզուին Ղարաբաղէն, Շահումեանէն, ինչպէս նաեւ Ղանլարի ադրբեջանական շրջանային կեդրոնէն: Նոր իրավիճակը չարդարացներ սակայն յոյսերը: Ամիսներ հետեւեալ բանաձեւումին կը մղէ տեղի դեկավարները.

– «Ռազաֆ Պետութիւն կա՞յ: կայ, – հարցնում եւ ինքն էլ՝ Հրանտ Գիւրջեանը, պատասխանում է: Մերն էլ գիւղ – պետութիւն է: Միշտ մի նոր բանով զարմացրել ենք, ու սովոր ենք ասել՝ «աշխարհում առաջինը», «աշխարհում միակը»: Անդառնալի կործանումներից միշտ էլ փրկուել, գոյատեւել ու զարմացրել ենք: ... Փոքրիկ Արցախը զարթնացրեց այս հսկայ երկիրը լճացման նիրհից ու զարմացրեց: Դէ, մենք էլ գիւղ – պետութեան օրինակ ենք տալիս աշխարհին ու զարմացնում»:

Ու այս հիման վրայ կը կազմակերպուի կեանքը· պետութենէն տարբերութիւն չունին, սահմաններ կան, յարձակողներ, սահմանապահներ, սահմաններուն վրայ հերթապահներ: Զինուորական ծառայութեան հարցն ալ կարդադրուած է· որպէսի ամէն պարադայի մէջ յարդուին խորհրդային օրէնքները, թերացում չըլլայ, զինուորական ծառայութեան մեկնող երիտասարդները կը ղրկուին Հայաստանի ճամբով: Օդային կապն ալ հաստատած է Հայաստանի հետ, դիւղին խորհրդային քաղաքացիական օդային դիծերու նախարարութեան կատարած դիմումին վրայ: Անկէ անդին «գիւղում արտաքուստ խաղաղ օրեր են: Հնչում է դպրոցական զանգը, աշակերտների աղմուկով է լցւում դպրոցի շրջապատը ու մարդիկ մի պահ կտրւում են ծանր մըտքերից: Ի՞նչ է կատարւում երկու – երեք հայկական գիւղերից այն կողմում: Ռազմավարութիւնը նոյնն է՝ կործանել այդ Գետաշէն կոչուած պատնէշը, շարունակել հայկական գիւղերի մաքրումը Հայերից: Բայց գիւղը գոյութիւն ունի 12 դար եւ հնարաւոր չէ, որ այն չհանայ ԻՍ. դարու շէմին»:

Շրջկայ դիւղերուն ամէնէն մեծն է Գետաշէնը· տունի երկու դպրոց, մօտ 5000 հանդէս կուգայ»: (3) Խորքին մէջ, Կորքի կը զործադրէ այն՝ զոր ինք կը թելադրէ իր աշակերտներուն. – «Երբ կը դադրիմ սարվելէ՝ որպէս արուեստագէտ մեռած էմ դուբ: ... Օգտուեցէք այն քանէն՝ զոր մեծ վարպետները ամբողջ կեանք մը դրած են սարվելու համար: Առէմ իրենցմէ այն ինչ որ կրնամ, զայն իւրացուցէմ եւ յետոյ այդտեղէն մեկնեցէմ եւ շարունակեցէմ»: Բայց, «նայեցէք բնութեան: ինչ որ պէտք ունիմ՝ հոն կը գտնուի»: (4)

Կորքիի այս ընթացքը պայմանաւորուած էր այն խոր եւ հաստատ համոզումով, որ ան տեղ մը պիտի հասնէր բնական եղրայրանդումի մը, քանի իր մտքին մէջ այդ էր իր կեանքի ուղին: «Ես նաւ կատագրի մարդ եմ» (5) Կորքի ըսած է եւ թէ ինք ծնած է «արուեստին համար տանջուելու»: (6) Իր ըմբռնումով, այս կը նշանակէր թէ կեանքին մէջ դեր մը վիճակուած էր իր անձին՝ զոր պարտ էր կատարել: Այսպէս, ինք կը դառնար տիպար մը՝ արուեստով չնչող եւ անոր համար զոհուող:

Արուեստին հետ այս միաւորումը, սակայն, Կորքիի մօտ կը կաղապարուի բարձր իմացականութեամբ՝ քանի արուեստը իրեն համար մտային անունդ է նաեւ, որ կուտ կերպով կ'առընչուի կեանքին ու ըստ այնմ կը փոխուի՝ ինչպէս մարդը» (7) Ան կ'ըլլայ մարգուն յոյզերուն, ապրումներուն եւ մտքին արտայայտութիւնը, որ կ'որակաւորէ կեանքը (8) ու կը դառնայ կենդանի դոյութիւն մը, չօչափելի ներկայութիւն մը առօրեային մէջ, որուն հետ կարելի է «զրուցել»ու ամենաթօզարկուած ձեւի մտքեր ու իղձեր արծարծել: Ի զուր չէ երբ Կորքի կ'ըսէ թէ նկարչութիւնը «խնամովանութիւն ընել է»: (9) Իր մենութեան մէջ, Կորքի այս յարաբերութիւնը խոր կերպով ապրեցաւ:

Կորքիի ըմբռնած ճակատագրական եղբայրանդումը տեղի կ'ունենայ երբ Մաթթա իրեն կը պարզէ հեղուկ եւ բարակ ներկումներու բանաստեղծական կարելիութիւնները, զորս Կորքի հարազատօրէն կ'իւրացնէ ու զայն կը տանի յաւելեալ արտայայտութեան՝ անոր տալով նկարելու չարժումը արձանագրելու եւ ապրում մը խտացնողի դեր: Այս ձեւով երեւան կուգայ վերացականացումի նոր յղացք մը, որու բերմամբ պատառը կը դառնայ գունային դաշտ մը, ուր սահող դիծերը չատ անգամ հաղիւ թէ կը ներկայացնեն սկզբնական պատկերումը, որմէ մեկնած է Կորքի տուեալ պատառի մը իրագործման համար: Որպէս հետեւանք, մարմին կ'առնէ դիւթական աշխարհ մը, ակնարկումներով, չչուկներով եւ անձայն պատգամներով թափանցուած, որու յատակէն միշտ կ'անցնի այն բարակ թելը, որմէ կախուած էր Կորքիի կեանքը:

Ընթացիկ ցուցահանդէսը կը ներկայացնէ նկարիչին վերացապաշտ եւ պատկերային գործերէն օրինակներ, որոնք կը պարզեն իր նկարչական այլազան հետաքրքրութիւնները՝ սէզանեան աղեցութիւնէն մինչեւ Մորանարդապաշտութիւն եւ Գերիրապաշտութիւն երկարող: Բնապատկերներն ու դիմանկարները կը յայտնեն Կորքիի կապին զօրութիւնը բնութեան, մարդուն եւ իր անցեալին ու յուշերուն հետ: Իր վերացականացած գործերը չեն ջնջեր բնութենական մարզկային եւ ապրող էակներ համախմբող իր աշխարհը, ընդհակառակն, զանոնք նոր ձեւով ներկայացնելու միջոց մըն են: Կորքի կը զրէ թէ արուեստագէտ մը կը նկարէ՝ այն ինչ որ կը տեսնէ: (10) Իրեն համար խորքը նոյնքան կարեւոր է, որքան զայն ներկայացնելու ձեւը: (11) Իր վերացականացած գործերուն մօտիկ զննումը ցոյց կուտայ թէ հոն կը գտնուի ապրող ու չնչող աշխարհ մը, որուն մէկ ծայրը կարճատես երջանկութիւնն է, մինչ միւսը՝ ողբերգութիւնը:

Որքան փափաքելի պիտի ըլլար որ նոյն ցուցահանդէսը անցնէր նաեւ Փարիզ: Կորքիի արուեստին զարգացումը չարունակութիւնն է այս քաղաքը հասակ առած արուեստին, մինչ Ամերիկա տպաւորուած գերիրապաշտներուն հետ իր կապերը, թէպէտ իրեն համար ճակատագրական, այնքան մերթ էին՝ յատկապէս Անտրէ Պրըթոնի պարագային: Ամիսներ առաջ, երբ անձ մը այցելէր Փարիզի Արդի Արուեստի Թանգարանը (Ժորժ Փոմփիտու Մշակութային Կեդրոն), զարմանքով կ'անդրադառնար որ Կորքիի «Բնապատկերի Սեզան»ը (1945), իր մէկ պատառը Ֆրանսական թանգարանի մը մէկ, անջատուած էր ամերիկացի իր միւս ժամանակակիցներու տաղաւարէն ու զե-

բնակչութիւն եւ ուշադրութիւն կը գրաւէ բնակչութեան տարիքի երիտասարդ մի-ջինով, Այսօրուան իրենց ամէնէն կենսական խնդիրը ինքնապաշտպանութիւնն է. հոն «երդման յատուկ տեքստ են գրել, որի տակ քոլորը ստորագրել են, որ պէտք է կամ ապրեն պապերի գերեզմանների կողքին, կամ մեռնեն»:

Շուրջի դիւղերուն բոլորը չունեցան Գետաշէնի վճռակամութիւնը: Վախկոտ դեկավարներու պատճառով, «որոնց չի ների պատմութիւնը», Ադրբեջանցիները յաջողեցան Գետաշէնի եւ Շահումեանի միջեւ տեղ գրաւած Կուչէի – Ամմաւիր դիւղը պարպել: Հիմա ազերի է անոր բնակչութիւնը: Այդ «գիւղի եզրին, այգու մէջ մխրճուած մի բարաշէն տուն կայ՝ այրուած: Դա էլ մեր այսօրուայ պատմութեան էջերից է: Հայը վառել է Հայի տունը՝ իր բնօրրանն առաջինը լճողի տունը, որ ոչ կարողանար վաճառել, ոչ էլ փոխանակել: Վառել են որ նրա օրինակին հետեւող չլինի: Բայց գիւղն ի վերջոյ դատարկուել է»:

Ինչպէ՞ս...:

– «Նրանց դեկավարներն ուղղակի դաւաճանեցին մի ամբողջ ժողովրդի, թողնելով այն տարածքը, որը պատմականօրէն պատկանելիս է եղել մեզ՝ Հայերիս»:

Հակառակ անոր որ Գետաշէնցիները 2,5 ամիս կը պաշտպանեն Կուչէի – Ամմաւիր դիւղը ու տեղացիները կը վառեն դիւղը առաջին լքողին տունը, տեղի դեկավարները «այդ ուռճացած կաշառա – կերները» բողոք կը գրեն Բաքու, «որ

գիւղացիներն ուզում են դուրս գալ, սակայն Գետաշէնցիները չեն թողնում»: Ապա, Գետաշէնի ճամբան զօրքով կը փակուի, դիւղը կը պարպուի ու Ադրբեջանցի բնակչութեան կը ձգուի:

Հայկական ներկայ հերոսական պայքարին ի՛նչ անյարիր պարբերութիւն, չէ՞: Բայց մեր վարդաններէն ո՞ր մէկը չունեցաւ իր Վասակը...: Անոնցմէ մէկը ուսուցիչ մըն է որ ներկայիս կը պաշտօնավարէ Հայաստանեան դիւղի մը մէջ: Մաւր Դանիէլեանի խօսակից Գետաշէնցին տալով այդ անձին անունը, կ'աւելցնէ. – «Հայաստանի մեր հայրենակիցներին կը խնդրէի նման մարդկանց տեղ չտալ: ... Ես հաստատ համոզուած եմ որ եթէ մի փոքր վտանգ լինի, նրանք նոյն թեթեւ սրտով ու ձեռքով կը թողնեն նաեւ Արտաշատը կամ Կիրովականը եւ կր փախչեն»:

Մաւր Դանիէլեան այս մէկուն համակրողը տիպարն մը, «Իսուն տարուայ ուսուցիչ» Յովհաննէս Թոլայեանի խօսքերով կ'աւարտէ իր դրութիւնը.

– «Գետաշէնի երիտասարդներին այնպէս ենք դաստիարակել որ լինեն հայրենասէր: Իւրաքանչիւր գետաշէնցի երիտասարդ թէ ծեր, լաւ է հասկանում որ Գետաշէն երբեք ոչ մի թշնամի չի կարող ոտք դնել: Ոչ մէկս Գետաշէնը չենք թողնի, կը մնանք այստեղ: Եթէ նոյնիսկ մնայ մէկ մարդ, այդ հողը դարձեալ Գետաշէնի բնակիչներինը կը լինի»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՅԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼՍԻ «Պէչկէօթիւրեան» կեդրոնին մէջ, Յունուար 21–ին, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը մեծարանքի երեկոյթ մը կազմակերպած է ի պատիւ կրթական մշակ՝ Օննիկ Սարգսեանի։ Ռ. Ա. Կուսակցութեան կողմէ խօսք առած են Երուանդ Յակոբեան եւ Նուպար Ակիչեան։ Մեծարեալին մասին վկայութիւններ կատարած եւ յատկանշական դրուագներ պատմած են «Նոր Օր»ի խմբագիր՝ Սարգիս Մինասեան, «Տի Արմինեան Օպզըրվըր»ի խմբագիր՝ Օշին Քէչիչեան եւ ուրիշներ։ Գեղարուեստական կոկիկ յայտագրէ մը յետոյ, չնորհակալիքի խօսքով հանդէս եկած է Օննիկ Սարգսեան, որ ուսուցչական ծառայութեան կողքին, երկար տարիներ վարած է Լիբանանի Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը։

**

ՊՈՍԹՐՆԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան հրաւէրով, Փետրուար 4–ին «Պէլմոնթ Հայաքար»ի հանդիսասրահին մէջ հանդէս եկած է Մոնրէալի Թէքէեան Միութեան «Նայիրի» պարախումբը։ Յատկապէս Հայաստանէն հրաւիրուած պարուհոյ Ռուզուհի Ղառատեանի ղեկավարութեամբ պարախումբը այս անգամ բեմ եկած է բոլորովին նոր յայտագրով։

**

ՊՈԼՍՈՑ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան մէջ, Փետրուար 3, տեղի ունեցած է երկու անջատ մասերէ բաղկացեալ եւ բաժանհանդէս մը։ Առաջին մասին մէջ հանդէս եկած է երիտասարդ դաշնակահար Լեւոն Էրոյեան։ Շոփէնի ու Ռախմանինովի կտորներէն յետոյ, ան անցած է իր մեկ սեփական յօրինումին, որ կազմուած է Ա. Խաչատուրեանի Գայեանէ պարէն եւ Ա. Պարթեւեանի «Տերեւաթափ»ն ու Ժ. Դարու հեղինակ՝ Սթրատէլլայի «Փիէթրա Սինեօրէ» կտորը։

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼՍԻ «Արարատ Տուն»ը վերջերս 225 հազար տոլարի նուիրատուութիւն մը ստացած է Շիքակոյի «Թաւր Լէյքս» հասատատութենէն, որ հիմնուած է 1963–ին մահացած Շիքակոյի դատաւոր Նազարէթ Պարսումեանի կողմէ։ Այս առթիւ «Արարատ Տուն»ի խնամակալ խորհուրդի «աեենապետ՝ Ռ. Շամլեան յայտնած է թէ մօտ աաենէն կը սկսի չինութեան ծրագրերու առաջին փուլը։

**

ՊՈՍԹՐՆԻ «Պայքար» սրահին մէջ, Փետրուար 2–ին, Ռ. Ա. Կուսակցութեան «Մովիկեան» ակումբին կազմակերպած դասախօսական երեկոյթին մասնակցած են Երեւանի համալսարանէն՝ Արտաքին յարաբերութեանց բաժնի մնօրէն՝ փրոֆ. Ռաֆայէլ Մաթեւոսեան եւ Ազգագրութեան ամպիոնի վարիչ՝ Եուրի Մըկրտումեան։ Ամերիկեան Համալսարաններու համախմբումի եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հրաւէրով Ամերիկայի տարբեր քաղաքներ այցելող հիւրերը ներկայացուցած է Ռ. Ա. Կ.–ի Շրջանային Վարչութեան քարտուղար՝ Գէորգ Մարաշլեան։ Ամերիկեան համալսարաններու եւ Երեւանի Համալսարանի միջեւ տեղի ունեցող ուսանողներու եւ դասախօսներու փոխանակման մասին Ռ. Մաթեւոսեանի տուած տեղեկութիւններէն հետք, Եուրի Մկրտումեան անդրադարձած է Հայաստանի այսօրուան վիճակին եւ բնորոշած է անոր ապագայ կարելիութիւնները։ Փրոֆէսօր Մկրտումեան նկարագրած է Հ.Հ.Շ.–ի եւ այլ խմբաւորումներու տեսակէտները, թիւերով ցոյց տուած է Արցախի կարգ մը գիւղերու եւ Հայաստանի սահմանամերձ գիւղերու մէջ երիտասարդութեան նուազումը, եւ խօսած է աշխատանքի այն ծրագրին մասին որ յաջողութեան պարագային կարելի պիտի դարձնէ Խորհրդային Միութեան տարբեր ջրջաններէն 50 հազար Արցախցիներու վերադարձը դէպի իրենց ծննդավայրը։

Նամակ Խմբագրութեան

«Ծառայ» օրաթերթի Փետրուարի 8–ի համարում տպագրուած Միրէյ Քիւրփեճեանի «Օզնութիւն Հայաստանի որբերուն» յօդուածի որոշ կէտերի հետ համաձայն չլինելու պատճառով, կ'ուզենայինք որոշ ճշդումներ անել պարզաբանելու եւ լուսաբանելու համար իրողութիւնը։ Քանզի վերոյիշեալ յօդուածի ընթերցողը հնարաւոր է երկմտութեան մէջ ընկնի, յօդուածը խրթին ձեւով գրուած լինելու պատճառով։

Այժմ մի քանի խօսք «Համագործակցութիւն Հայաստան» կազմակերպութեան ստեղծման մասին։ Տեսնելով, որ ուղարկուած օգնութիւնը նպատակին չի հասնում տեղում առաջացած դժուարութիւնների պատճառով «Համագործակցութիւն Հայաստան»ը մշակեց աշխատելու իր սկզբունքը, որը կայանում էր տուժածներին անհատապէս եւ ուղղակիօրէն օգնելու մէջ։

«Համագործակցութիւն Հայաստան» մարդասիրական, մշակութային եւ տնտեսական կազմակերպութիւնը ստեղծուեց Փարիզում 1989 թ. Փետրուարի 6–ին, նպատակ ունենալով օգնելու աղէտեալներին։ Ունենալով բարեգործական մշակութային եւ տնտեսական ուղղութիւններ «Համագործակցութիւն Հայաստան»ի առաջնային խնդիրն է երկրաշարժից որբացած երեխաներին օգնելը։ Կազմակերպութիւնը այդ օգնութիւնը տեսնում է ծնողազուրկ երեխաներին Ֆրանսայում խնամակալ – կնքահայրեր որոնելու եւ գտնելու ճանապարհով։ 1989 թ. Յունիս ամսին կազմակերպութիւնը 326 որբացած երեխաների համար անհատական եւ անուանական տուփեր պատրաստեց եւ ուղարկեց Հայաստան։ Բոլորովին վերջերս «Համագործակցութիւն Հայաստան»ի կողմից տարուող աշխատանքները մէկ անգամ եւս փաստեցին, երբ կազմակերպութիւնը Փարիզում կազմակերպեց Հայաստանի «3–րդ յարկ» կոչուող առաջադիմական նկարիչների ցուցահանդէսը։ «Համագործակցութիւն Հայաստան»ի, ինչպէս նաեւ անհատական եւ խմբակային խնամակալների ջանքերով, 600 ծնողազուրկ երեխաների համար օրերս Հայաստան ուղարկուեցին նոյնքան անուանական տուփեր հագուստով, սնունդով եւ այլն։ Արդէն ուղարկուած տուփերի հետ Հայաստան են մեկնում նաեւ «Համագործակցութիւն Հայաստան»ի անդամները, որպէսզի իրենք անձնապէս կատարեն մանուկներին տուփերը բաժանելու աշխատանքը։

Ինչ վերաբերում է «Ծառայ»ի յօդուածում նշուած այն անձանց եւ կազմակերպութիւններին, որոնք ստեղծուել են Մարսէյլում եւ Երեւանում, հարկ է նշել, որ նրանք բնաւ մօտակայ կամ հեռակայ կապ չունեն Ֆրանսայում եւ Հայաստանում ստեղծուած եւ գործող «Համագործակցութիւն Հայաստան» կազմակերպութեան կոնկրետ տարուող աշխատանքների հետ։ «Համագործակցութիւն Հայաստան» կազմակերպութեան կենտրոնը գտնուում է Փարիզում։ Ուրեմն, նրանք՝ ովքեր կը կամենան մասնակցել որեւէ բացած երեխաներին օգնելու աշխատանքներին, որ կազմակերպում է «Համագործակցութիւն Հայաստան»ը պէտք է դիմեն հետեւեալ հասցէով.

COOPERATION ARMENIE
50, rue Etienne - Marcel
75002 — PARIS
Tél. : 42. 36. 06. 79
N° de compte : C.I.C. B. 2672303

որը բնաւ նոյնը չէ, ինչ որ Թիւրիմացաբար տպագրեց «Ծառայ»ը Փետրուար 8–ի իր համարում։

ԼԻԼԻԱՆ ՏԱՐՕՆԵԱՆ
Նախագահուհի

ՓԱԹՐԻՔ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ
Քարտուղար

ՆՇՈՒՄ

ԹԱՆԳԱՐԱՆԱՅԻՆ ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ «ԻՐԱՒԱՉԱՓ» ՄՕՏԵԳՈՒՄ ՄԸ…

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԷՐՊԷՐԻԼԵԱՆ

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

* The Whitechapel Art Gallery, London, January 19 - March 25, 1990.

** Sala de Exposiciones de la Fundacion Caja de Pensiones, Madrid, 17 de octubre-23 de diciembre 1989.

1.- Harold ROSENBERG : «Arshile Gorky. The Man, The Time, The Idea», *Horizon Press Inc.*, New York, 1962, p. 66.

2· – Կորիէն Նամակ Մուրատ, վարդուշ եւ Կարլէն Մուրատեանի (1945, Յունուար 6)։
Կորիի նամակներուն համար, ուղղուած իր կրտսեր բրոջը, վարդուշ Մուրատեանի ընտանիքին, տե՛ս· –
Karlen MOORADIAN : «The Many Worlds of Arshile Gorky», *Gilgamesh Press Limited*, Chicago, 1980.

3· – Նամակ (1947, Յունուար 17)։

4· – Հանս Պըրհարթէն Նամակ Կարլէն Մուրատեանին։ Տե՛ս· –
Karlen MOORADIAN : «Gardner from Eden», *Ararat, A Decade of Armenian – American Writings*, edited by Jack Antreassian, New York, 1969, p. 302.

5· – Նոյնը, էջ՝ 57 :

6· – Նամակ (1938, Ապրիլ 18)։

7· – Նամակ (1939, Սեպտեմբեր 26)։

8· – Նամակ (1948, Յունուար 6)։

9.- Jacob KAINEN : «Memories of Arshile Gorky», *Arts Magazine*, vol. 50, N° 7, March 1976, p. 97.

10· – Նամակ (1944, Մարտ 20)։

11· – Նամակ (1947, Նոյեմբեր 24)։

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ
1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ
ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Առաջին օրն իսկ մեր մազերը խուզեցին, այնպէս որ չէին կրնար զանազանուիլ աղջիկները մանչերէն։ Ու փոխեցին մեր անունները, թրքացուցին բոլորն ալ։ Մեզ կոչեցին՝ Ալիշէ, Ֆաթմա, Խատիճէ, Ալի ու Մահմուտ, եւ արդիլեցին յիշել մեր հայ անունները։ Խառնեցին մեզ Թուրք ու քիւրտ որբերուն հետ։

Մենք սակայն միշտ կը փնտռէինք զիրար, Մարին ու Վերժինը, Սիրունն ու Վարդանը եւ Աբշակը ... Ու երբ գըտնէինք ծածուկ անկիւն մը ուր քով – քովի դայինք, հակիչներու աչքերէն խուսափուկ, մենք զիրար դարձեալ մեր հայ անուններովը կը կանչէինք, մեր հայրերն ու մայրերը կը յիշէինք, մեր տունի ու դիւղի պատմութիւններով կուլայինք ու կը խնդայինք։ Մենք քոյր – եղբայր կը կոչէինք զիրար։ Իւրաքանչիւր աղջիկ ընտրած ունէր եղբայր մը։

Ու մենք իրարու քոյր – եղբայր դառնալու տարօրինակ կերպ մը գտեր էինք։ Մեր մատներու ծայրին ասե՛ղ կը զարնէինք, կաթիլ մը արիւն կը դամէինք ու մատը – մատին կը փակցնէինք՝ մինչեւ արիւնները իրարու խառնուէին ու կըպչէին։ Եւ այդ արեան պատուաստով մենք իրարու հարազատ քոյր ու եղբայր կը կնքուէինք։ Մեր որբութեան մեծագոյն հաւատքն էր արեան ուխտ այդ եղբայրութիւնը։ Մենք այլեւս իրարմով տէր ու պաշտպան ունէինք, ու չէինք վախնար աշխարհքի չարէն։ Մանչերը աղջիկնե – րուն իրաւունքները կը պաշտպանէին, չրջակայ պարտէզներէն պտուղ կը բերէին։ աղջիկները մանչերու գուլպաները կը կարկանէին։

Օր մը, մեզ աղջիկներս բաղնիք տարին։ Յուրա օր էր։ Հաշուեցինք թէ Ս. Ծրնունդը եկեր էր։ Մենք օրերու յաջորդութեան ու տօներու թուականի մասին գաղափար չունէինք։ Երբոր ցուրտը սաստկանար, գիտէինք որ Ծնունդ է։ երբ դաշտերը ծաղկէին՝ կ'ըսէինք Զատիկն է։ Ու կը հաւաքուէինք, գաղտնի – գաղտնի Ս. Հաղորդութիւն կ'առնէինք։ Մեր մէջ կային մանչեր եւ աղջիկներ որոնք ծանօթ էին եկեղեցիի ազօթքներուն։ Ու տարօրինակ կերպ մըն էր նաեւ մեր հաղորդութիւն առնելը։ Ագապին, որ խատիճէ կը կոչուէր, ելաւ մեր որբանոց – եկեղեցիի Ս. Խորանի պատէն ծեփի կտոր մը փրցուց, փշրեց, վրան «Ծանուն Հօր եւ Որդւոյ» արտասանեց ու բաշխեց մեզի, ու մենք այդ փշրանք «մաս»երով հաղորդուեցանք, զօրացանք։

Այսպէս մենք չարունակեցինք հաղորդուիլ ամէն Տօնին, մինչեւ որ մեզի նոր ուսուցչուհի մը բերին, եւ աշխարհի չափ մեծցաւ մեր ուրախութիւնը երբ իմացանք որ Հայուհի՛ մըն էր ան։ Ու երբ ան լսեց մեր հաղորդուելու մանկական արարողութիւնը, չատ խնդաց մեր վրան։ այնքան խնդաց՝ որ մենք ալ սկսանք խնդալ բարձրաձայն, որ մինչեւ այն տաեն կը վախնայինք խնդուքի ձայն հանելէ։

– Բայց դուք ինչո՞ւ հագով չէիք հաղորդուիր, ու չոր պատի ծեփ կը կըլլէիք, խնդաց մեր նոր ուսուցչուհին, Օրիորդ Հայկուն։

– Մեզի տրուած ամէնօրեայ այդ հացը, Օրիորդ – պատասխանեց Ագապին – պիղծ եւ արիւնո՛տ ձեռքերով չաղուած եփած է։ իսկ եկեղեցիին այս հին պատերը մեր հայրերուն աղօթքներով ու չարականներով ու սուրբ միւռոնով են օծուած ... :

– Բայց, դուրդուրաց դարձեալ Օրիորդը, դուք տա՛ր «Հայր Մեր» կ'արտասանէիք եւ այդ հացը կը սրբանար ... :

(Շար· 64)

(Շար· Ա· էջէն)

Թուրքիոյ ընդդիմադիր ճակատը զայրոյթով կ'արտայայտուի· «Ուղիղ Ճամբայ» կուսակցութեան նախագահը Սիւլէյման Տէմիրէլ ըսած է թէ Էօզալ ինչպէս Պուլի պարագային եղած էր, ազաչելով – պատաւելով ժամադրութիւն մը կրցած է ապահովել Նախագահ Միթերանէն:

Աւելցնենք թէ այս այցելութիւնը ըրեթէ «զապտնի» բան մըն էր նաեւ փարիզեան մամուլին համար, ուր գրեթէ ոչ մէկ արձագանգ եղաւ:

***

ՄՈՍԿՈՒԱ – ԱՆԳԱՐԱ
ՍԵՐՏ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խորհրդային Միութեան ու Թուրքիոյ Արտաքին նախարարներուն միջեւ Օթթաուայի մէջ կայացած անակնկալ հանդիպումը գոհունակութիւն պատճառած է Թուրք Հրէանակներու: Շեվարնաձէ – Եըլմազ տեսակցութեան օրակարգին վրայ դրուած են փոխադարձ հիւպատոսարաններ բանալու, եւ Արցախի – Նախիջեւանի հարցերը:

Ինչպէս ծանօթ է, Ադրբեջանի խռովութիւններէն առաջ հարցը դրուած էր Տրապիզոնի եւ Բաքուի մէջ խորհրդային եւ թրքական հիւպատոսարաններ բանալու· յետոյ, Ադրբեջանի քաղաքական կեանքի վերիվայրումները պատճառ դարձած էին որ խնդիրը մեկդի դրուի: Օթթաուայի հանդիպումին երկու Արտաքին նախարարներն ալ համաձայնած են հիւպատոսարաններու սկզբունքին վրայ, ու Շեվարնաձէ յայտնած է թէ՝ «անմիջապէս որ Ադրբեջանի մէջ կեանքը վերադառնայ իր բնականոն հունին, կարելի է բանալ հիւպատոսարանները»:

Մ· Եըլմազ ապա ակնարկելով Հայերու Արցախի ու Նախիջեւանի (*) պահանջին, հարցուցած է թէ կարելի՞ է ներքին սահմաններու փոփոխութիւն մը ակնկալել Խորհրդային Միութեան տարածքին: Այս հարցումին արուած պատասխանը մեծապէս հանդստացուցած է Թուրք Հրէանակները: Շեվարնաձէ լսած է· – «Ոչ միայն Կովկասի, այլեւ Խորհրդային Միութեան որեւէ անկիւնը կարելի չէ սահմանային ամենափոքր փոփոխութիւն մը արտօնել· ատիկա պետական բաղաբականութիւն է ու հակառակ պարագային Խորհրդային Միութեան համար լուրջ հետեւանքներ յառաջ կուգան»:

Խօսելով երկկողմանի յարաբերութիւններու մասին, խորհրդային նախարարը յայտնած է թէ պէտք է երկու երկիրները փոխադարձ առեւել վստահութիւն ունենան, թէ կայ երկու տարբեր զինուորական պլոքներու պատկանելու հարցը, սակայն այսօր անոնց բնոյթն ալ փոփոխութեան հոլովոյթի մը մէջ է ու պէտք է նկատի առնել այս պարագան:

Նոյն հարցերը աւելի հանդամանօրէն պիտի քննարկուին Շեվարնաձէի Թուրքիա այցելութեան ընթացքին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՁՍԱԿԻ

Տիկին Զապէլ Ճերմակեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի, Տիկին Շահան Պուրթէյ 1000 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԻԼ· – Պր· Միհրան Պօյաճեան 200 Ֆր·:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՁՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Արմէն Պուտաքեան փոխան ծաղիկի 500 Ֆր· կը նուիրեն Աղբատախնամին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆրանք «Յառաջ»ին խաչատուր Հասէր – Ղազարոսեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները· –

Օր· Սիլվէթ Յակոբեան 500, Տէր եւ Տիկին Ս· Տամլամեան 500, Օր· Մաքրուհի Գրիգորեան 100, Պր· Ժաք Ճամճեան 2500 Ֆր·, Մարիա Միսիրեանի յիշատակին՝ Պր· Ժորժ Մկրտիչեան 500, Տէր եւ Տիկին Ժաք Թէրզիպաշեան 250, Տիկին Մարթինէզ Թէրզիպաշեան 250, Պր· Յ· Մկրտիչեան 500, Տէր եւ Տիկին Պաղտիկեան 100 Ֆր·:

Եկեղեցւոյ պայծառութեան·–

Տիկին Սրբուհի Աչճեան 100, Պր· Սարգիս Զիւրիւքեան 200, Պր· Խաչիկ Գըրպզեան 300, Պր· Հանրի Կայսր 2000, Տիկին Մարի – Լուիզ Լը Ռուա 2000, Պր· Կարպիս Զրբաչեան 1000, Պր· Ժաք Պահրի 1000, Պր· Ռոպէր Մխիթարեան 1000, Պր· Աչոա Մալաքեան 5000 Ֆր·, Տիկին Մարիամ Ժամկոչեան 1000 Ֆր·:

Ն· Նիկողոսեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Մօրս 2000 Ֆր·:

Հ· Ամիրխանեանի յիշատակին՝ Տիկին Վարդ Տապաղեան 250 Ֆր·:

Իր հօր՝ Յ· Դաւիթեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Անթուան Պրիտի 1500 Ֆր·, Պր· Ռէյմոն Պետրոսեան 1000 Ֆր·, Պր· Գրիգոր Շահինեան 3000 Ֆր·, Պր· Անուէ Մանիսեան 1000 Ֆր·:

Ապրօ Պէրպէրեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Սերգօ Պէրպէրեան 5000 Ֆր·:

Ժագ Գալայճեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Անուէ Թիւթիւնճեան 500 Ֆր·:

- ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ -

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
ՏՕՆ Է ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի օր, Փետրուար 20, տօն է Սրբոց Ղեւոնդեանց Քահանայից:

Ժամը 10–ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Հինգշաբթի օր, Փետրուար 22, տօն է Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մեծից՝ Հազար երեսուն եւ վեց վկայից, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին – 451 թուականին – :

Այսօր աւուրանակչութեան տօնն է Վազգէն Ա· Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ԻԳԻՏՈՒԹԻՒՆ· –

«Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը, դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր, եւ ուրիշներ, այսօր կրնան բացակայիլ՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար»,

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ Փետրուար 22, Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Տօնին առթիւ առաւօտեան ժամը 10–ին Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝ ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ· ՔՀՆԱ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ

U.G.A.B.-JEUNES

présente

Anahid Kotcharian

pianiste

(*diplômée du Conservatoire d'Erevan*)

au programme :

Haydn, Chopin, Liszt, Rachmaninov
Babadjanian

Vendredi 23 février à 20 heures

Au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles 75017 Paris

—ENTREE LIBRE—

RECHERCHONS

Recherchons pour une succession les parents de Casimir DEMIRDJIAN né à Constantinople le 26 avril 1905.

Prière de fournir tous renseignements à :

l'ETUDE GENEALOGIQUE
COUTOT - ROEHRIG
21, bld. Saint-Germain, 75005 Paris
FRANCE

en rappelant les références suivantes:
30.929/JM.

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ
ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՏՕՆ

Երեքշաբթի, Փետրուար 20, տօն է Ղեւոնդեանց Քահանայից, այս առթիւ առաւօտեան ժամը 9·30–ին Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի ժամերգութիւն, մասնակցութեամբ՝ Լիոնի եւ Ռոն – Ալփի հոգեւորական դասուն:

Յաւարտ ժամերգութեանց հոգեհանդիսա կը կատարուի Լիոնի եւ Շրջանի եկեղեցիներուն մէջ ծառայած՝ վախճանեալ հոգեւորականներուն համար:

CONFÉRENCE-DÉBAT

organisé par
le YAN'S CLUB
5, avenue Reille, 75014 Paris

L'Arménie : La réalité

par *ANOUCHE HOVHANNISSIAN*
Docteur en Histoire
mandaté par MNA

Le Vendredi 23 Février à 20 h 30
suivi d'un dîner

Réservations : 45. 89. 20. 48

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

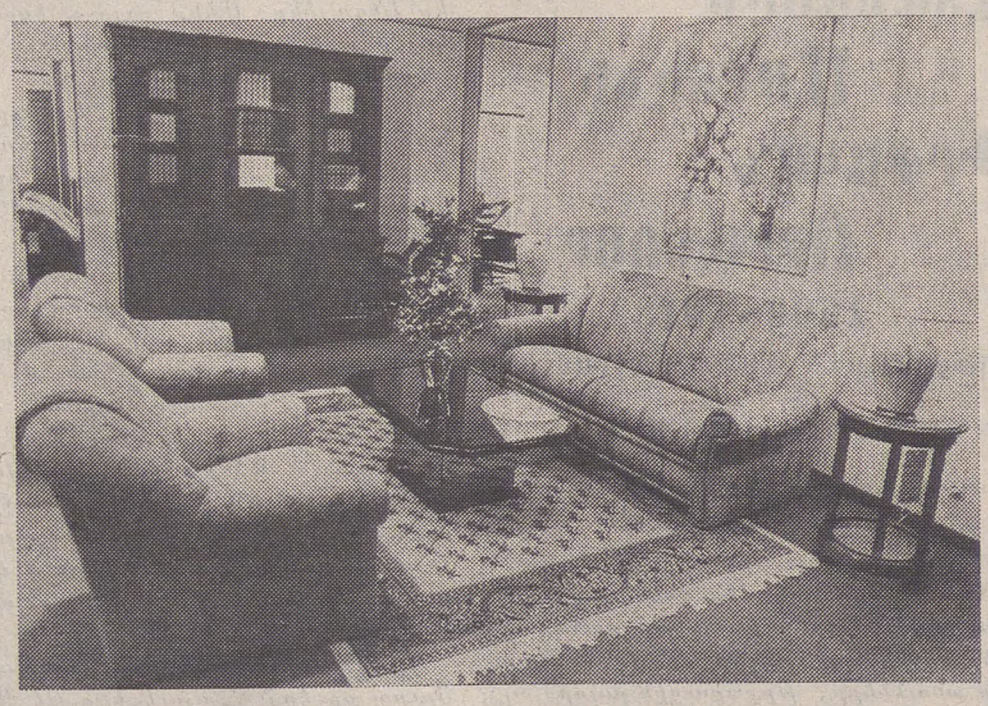
ԼԻՈՆԻԼ ԺՈՍՓԷՆ, ինչպէս տարիներէ ի վեր յաջորդական բոլոր կրթական նախարարները, նոր ծրագիր մը հրապարակեց, որ կը վերաբերի ժամանակագոյցերու կամ՝ «դպրոցական ռիթմ»երու, ինչպէս կ'ըսուի (տես՝ «Յառաջ», Փետր· 13, Կարօ Յովսէփեանի յօդուածը): Ուրեմն, նախարարը «քառ կամս» դրութիւն մը կը ստեղծէ նախակրթարանին համար, բայց տարիներ հարկ են, որպէսզի դործադրութեան դրուի (պայմանաւ որ մինչ այդ՝ նոր նախարար մը չգայ, այլ ծրագրով): Առայժմ գլխաւոր կէտերն են·– Ա.) Դպրոցական չրջանը փոխանակ դպրոցական տարիներու յաջորդութիւն մը ըլլալու, կը վերածուի քանի մը տարիներու ժամանակաշրջանի (սիքլը): Բ.) Աշակերտները նոյնատարի խումբերու կը բաժնուին դասարանի մը ծոցը: Գ.) Աւելի ճկուն դարձնել չաբաթական ժամանակացոյցը (արձակուրդի օրը՝ Շաբաթի վերածել փոխանակ Չորեքշաբթիի): Հոս, տարակարծութիւններ կան եկեղեցւոյ հետ, քանի որ Չորեքշաբթի օրերն են որ քրիստոնէական դաստիարակութեան նուիրած են:

ՎԵՆԵՏԻԿ – ՄԻԼԱՆՕ – ՓԱՐԻԶ ճեպընթացը արկած մը ունեցաւ, Հինգշաբթիէն Ուրբաթ լուսնալիք գիշերը, Զուիցերիա, երբ բախեցաւ գիծերու խնամքը տանող կառախումբի մը: 3 մեռեալ կար եւ բազմաթիւ վիրաւորներ: Խախումբը տեպի ունեցաւ Մաքոն:

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

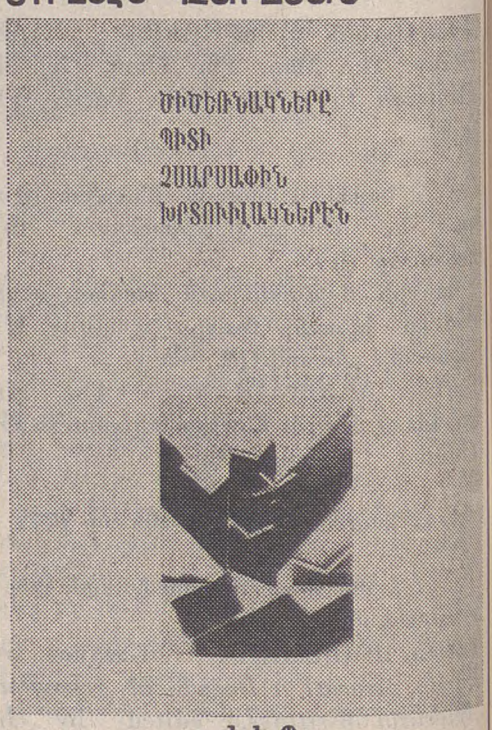
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԼՕՅՍ ՏԵՍԱԻ

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՄԻՄԵՒՆԱԿՆԵՐՔ
ՊԻՏԻ
ՉՍԱՐՍԱՓԻՆ
ԽՐՏՈՒԻԼԱԿՆԵՐԸՆ

– Վ Է Պ –

Prix 100 F. + Frais de Port 15 Frs. 40 pour la France, 11 Frs. pour l'étranger.

EN VENTE :

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 Paris Tél. : 43 26 88 65

LIBRAIRIE H. BOGHOSSIAN :
117, ave. Jean-Jaurès
94110 Arcueil Tél. : 47 - 40 - 81 - 32

EGLISE ARMENIENNE :
15, rue Jean-Goujon
75008 Paris Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20
MARDI
20 . FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.214 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.214

ԵՐԵՒԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐԵԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆՆ ԱԼ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԵՑԱՒ

Երկուշաբթի օր, Մոսկուայի մէջ, տեղի կ'ունենար Գերագոյն Խորհուրդի դռնփակ նիստը, նուիրուած կովկասեան եւ մասնաւորի Ղարաբաղեան հարցին: Առ այդ, «բաց ճակատով» ներկայանալու համար, Ազրբեջանցիք կը չարունակեն ազատ արձակել իրենց Հայ պատանդները եւ ուրեմն Հայաստան վերադարձաւ Նախիջեւանի հիւանդանոցը գտնուող՝ Վահան Յովհաննիսեան:

Կացութիւնը չատ ծանր է Գեաուչէն, Ազատ եւ Կամօ· Գեաուչէնէն ճամբան կրկին փակուած ըլլալով Ազերիներու կողմէ եւ ոչ ոք կրնայ երթալ այդ գիւղերը, ուր միչտ Ազերիները կ'ուզեն գնել Հայերու տուները, որպէսզի մեկնին:

Երեւանի մէջ, Կիրակի օր, միթինկով եւ երթով ոգեկոչուած է 1921 Փետր· 18–ի ապստամբութիւնը, նախաձեռնութեամբ՝ Ազգային ինքնորոշման միաւորումի եւ մասնակցութեամբ բոլոր այլ կազմակերպութեանց, ներառեալ Հ·Հ·Շ· որ յայտարարութիւն մը հրապարակած է այս առթիւ:

Նատաշոյց մըն ալ կը կատարուի Գերագոյն Խորհուրդի չէնքին առջեւ:

***

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԱՍԻՈՑ ԽՈՒՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Տաճիկիստանէն եաք, նոր տարաձայնութիւնները ելան, այս անգամ, Ուզբեկիստանի մայրաքաղաք՝ Սմրղանտի վերաբերեալ: Ձիշդ նոյն ձեւով, լուրերը տարածուած են թէ Հայ գաղթականները կը ժամանեն Ազրբեջանէն, այլ խօսքով յետին նպատակներու համար, կրկին Հայերը քաւութեան նոխազ կը ծառայեն: Թէեւ, առաջին լուրը տուողը Մոսկուայի ձայնափիւռն էր, բայց ԹԱՍՏ հերքեց թէ որեւէ նման բան պատահած ըլլայ: Ներքին նախարարութիւնն ալ բացաձակապէս հերքեց թէ խռովութիւններ ծագած ըլլան եւ լուսարձակ հաստատուած ըլլալ Սմրղանտ:

Դուշանբէ ալ (Տաճիկիստան) հանդարտութիւնը վերահաստատուած կը թուի, թէեւ քաղաքը միչտ փակ է օտարականներուն: Ամէն պարագայի մէջ «լարուածութեան ռազմավարութիւն» մը կը կիրարկուի, ինչպէս կը գրէ Պերնար Կեթման («Լը Մոնտ»): Թուրքիկները կը գրաւուին, ուր յետագայ պոկրոմներու (Հայ, Հրեայ, Ռուս) կազմակերպութեան մասին խօսք կայ եւ Հայերը արդարացի փսիխոզ մը կ'ապրին:

Փետրուար 17–ի «Քոթիտիէն»ը թղթակցութիւն մը հրատարակած էր, ուր կը նկարագրուի Դուշանբէէն երեւան ժամանող գաղթականներու վիճակը: Տարեց Հայ կին մըն է որ կը պատմէ՝ «անցեալ տարի ամէն բան կորնցուցի Կիրովապատ: Երկու ժամէն փախայ եւ գացի Դուշանբէ տղոցս մօտ: Ու ամէն բան վերսկսաւ «Հայերը դո՛ւրս կը պոռային»: Ուրիշ մը կը հաստատէ որ Տաճիկները չեն, այլ ադերի դրդռիչ տարրեր, որոնք եկած են թըշնամութիւն արծարծելու: Արդէն, ինչպէս գրած էինք եւ «Արմէնփրէս» ալ կը հաստատէ ոչ մէկ Հայ գոհ կայ Դուշանբէ:

Ազրբեջանի մէջ, երեւան հանուած է դիակոյտ մը, ուր 18 Հայերու դիակները կային, սպաննուած զանազան ձեւերով: «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ի տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին զօրավար Նեչայեւ պատասխանատու կը նկատէ Ազըրբեջանցիք:

Կացութեան վատթարացման պատ – կերներէն մէկն ալ այն է որ Վրաստան որոչած է Փութպոլի ախոյենական իր բոլոր խումբերը քաչել, որովհետեւ «ապահովութեան երաչխաւորութիւն չկայ այլեւս խաղացողներուն համար, դուրսը տեղի ունեցող մրցումներուատեն»:

Այս ամբողջին հակազդելու համար է, որ Կիրզիզիոյ մէջ, ռուս երեսփոխան մը յայտարարած է, որ «Միութիւն» անուն խորհրդարանական խումբ մը ստեղծուած է, որ կը համախմբէ Ռուսեր եւ որու նպատակն է՝ «պահպանել Խորհ· Միութեան դաչնակցային կառոյցը» եւ պայքարիլ՝ անջատողականութեան, ազգայնակեցութեան եւ ազգայնամոլութեան դէմ: Նախաձեռնողները, դլխաւորաբար, պահպանողականներն են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՄԻՇԻԼ ՊԱՐՋԱՒ չատ մեծ դառնութեամբ ընդունեցաւ ՀՀՀ–ի (ԷՒ – Փէ – ԷՒ) քաղաքական բիւրոյի անդամակցութենէ հեռացումիը: Ինք որ հաւատարիմ–ներէն եղաւ Շիրաքի, բայց նաեւ կողմնակից Միշէլ Նուառի ընդդիմութեան միակ կուսակցութեան մը գաղափարին, կը գտնէ որ կը վճարէ «մտաղրութիւնները» եւ մանաւանդ՝ կին ըլլալու հանդամանքը: Միշէլ Նուառ առաջարկեց իր աթոռը տալ առողջապահութեան նախկին նախարարին, որ այնքան ցաւ կը զդար, որ չէր խնայեր իր արցունքները: Կը կարծուի թէ «գոհն» է նաեւ Շիրաք – Ժիւպէ եւ Փասքուա – Սէկէն զինադադարի պայմանագրութեան մը···: Պէտք չէ անտեսել նաեւ թէ Տիկին Պարզաք քիչ մը չատ փորձեց քանի մը չուանի վրայ խաղալ: Իր այս «դուրս դրուելէն» ի վեր, հրապարակ լլյած է ու հեռատեսիլ, ձայնասփիւռ, ոչ մէկ միջոց կ'անտեսէ:

ՋՕՐ· ԱՒԻՆ յաղթանակէ եաք իր առաջին պարտութիւնը կրեց, նահանջելով Ամայչէն (Պէյրութի հիւսիս) որ ժամայի ձեռքն անցաւ: 17 օրուան մէջ, 12 հրադադարի համաձայնութիւն եղած է: Ցարդ, այս միջ–քրիստոնէական կռիւներէն 603 մեռեալ պատճառած են և 2128 վիրաւոր: Ժամայ կոչ մըն ալ ըրած է «լիբանանեան օրինաւոր իշխանութեանց», առանց բացէ ի բաց մատնանչելու նախագահ Հրաուիի անունը, որպէսզի «վերջ դրուի բնակչութեան այս զանգուածային ջարդին»:

ԱՆԱՏՈԼՈՒ մամուլի դործակալութիւնը հաղորդեց որ ապահովութեան ուժերը յարձակած էին, Շաբաթ օր, այն տուներ» ապատանած էին ութ պատանդներու հետ, Տիյարպէքիրի մօտ: Երկու Քիւրտեր սպաննուած են եւ ապահովութեան ուժերու երեք անդամներ վիրաւորուած:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ բոլոր սպասարկութեանց ծառայողները (բժիչկ, կեանսաբան, ատամնաբոյժ, եւլն· եւլն), նոր ցոյց մը ըրին Փարիզ, Կիրակի օր: Ըստ ժողովրութեան, 9000 էին՝ ոստիկանութեան համար եւ 40·000 կազմակերպիչներուն: Քաղաքական դէմքեր ալ միացած էին, առիթը չկորնցնելու համար չարժումը չահագործելու: Ազատական բարձրկութեան պաչտպանութիւնն է խնդրոյ առարկան:

ՊՈՒՔՐԻԷԻ մէջ չատ ծանր ցոյցեր տեղի ունեցան Կիրակի օր, մինչ նախարարապետ՝ Փէթրէ Ռոման կը չանար, Փա–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

Հակառակ մեր բաղմաթիւ փորձերուն (թելեքսով) կարելի չեղաւ որեւէ կապ ստեղծել Պէյրութի հետ: Շաբաթ օր, Նիւ – Եորքի Ազգ·առաջնորդարանէն ստացանք հետեւեալ տեղեկութիւնները, որոնք որոչ զաղափար մը կուտան սարդըւած ողբերդական կացութեան մասին:

***

Անցնող երկու չաբաթներու ընթացքին, Լիբանանը կ'ապրի իր տասնըհինդամեայ պատերազմի ամենասարսափելի հանդըրուաններէն մէկը: Յունուար 31–էն ի վեր, լիբանանեան բանակի հրամանատար՝ Զօրավար Միչէլ Աունի բանակային ուժերը եւ Սամիր Ժաժայի «Լիբանանեան ուժերը», Արեւելեան Պէյրութի եւ մերձակայ արուարձաններուն մէջ իրարու դէմ կը մղեն կատաղի պատերազմ մը:

Ներքին թէ արտաքին հաղորդակցութեան բոլոր միջոցները՝ երթեւեկ, հեռախօս, հեռաղիր, եւայլն ամբողջութեամբ խզուած են:

Այսօր, Փետրուար 16–ին, թեմիս Առաջնորդ՝ Գերչ· Տ· Մեսրոպ Արք· Աչըճեան, Փետրուար 12 թուակիր նամակ մը ստացաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս՝ Ն· Ս· Օ· Տ· Տ· Գարեգին Բ· Վեհափառ Հայրապետէն, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները·–

– Զորեքչաբթի, Յունուար 31–ի դիչերը, անակնկալ կերպով սկսած է ծանր հրետանաձգութիւն եւ ռմբակոծում: Բանակային հրետայլեր Անթիլիասի կաթողիկոսարանի կից փողոցներէ սկսած են ռմբակոծել լիբանանեան ուժերու Տպայայի եւ Քարանթինայի կեդրոնները: Լիբանանեան ուժերու զանազան կեդրոններէ եղած փոխադարձ ռմբակոծումներ, ահաւոր վիճակ ստեղծած են Անթիլիասի, Նադդաչի, ձէլ էլ Տիպի, Ջալասի, ձըմէյտիի եւ Նահր էլ Մոթի չրջաններուն մէջ:

– Շուրջ 15 ռումբեր ինկած են կաթողիկոսարանի զանազան չէնքերուն վրայ: Այսպէս՝

Երկու ռումբ Կիլպէնկեան չէնքին վրայ, ուր կը գտնուի կաթողիկոսարանի մատենադարանը: Շէնքի մէկ սենեակը ամբողջութեամբ այրած է, իսկ երեք այլ սենեակներ՝ ծանրօրէն վնասուած են:

Մէկ ռումբ Դպրեվանքի հին չէնքի տանիքին վրայ, պատճառելով նիւթական ծանր վնասներ:

Մէկ ռումբ հարուածած է կաթողիկոսայ դամբարանի մէկ անկիւնը:

Երկու ռումբեր ինկած են Մայր Տաճարի կողքին եւ պատճառած ծանր վնասներ:

Երկու ռումբեր հարուածած են վեհարանը, հրդեհ յառաջացնելով վեհարանի դեմնայարկին վրայ գտնուող հանդերձատան մէջ: Բարեբախտաբար կարելի եղած է անմիջապէս հրդեհը մարել:

Մէկական ռումբ հարուածած են եպիսկոպոսարանի չէնքը, նախկին Մարտիկեան վարժարանի մանկապարտէզը եւ տպարանի ու միաբանական թաղի միջեւ գտնուող բակը, պատճառելով նիւթական ահաւոր վնասներ: Լիբանանի Առաջնորդ Արամ Սրբազանին սենեակին պատը լրիւ քանդուած է:

– Բանակին պատկանող հրետայլեր տեղ գրաւած են կաթողիկոսարանի դիմաց՝ «Ֆլորիտա» լողաւազանի չուրջ, աւտոդուտքին մէջ:

Այս բոլոր ռմբակոծումներու ընթացքին բարեբախտաբար մարդկային զոհ չէ եղած եւ վնասները թէեւ չատ մեծ, սակայն նիւթական են միայն:

– Ջուրն ու էլեկտրականութիւնը ամբողջութեամբ ընդհատուած են երկու չաբաթէ ի վեր: Սննդեղէնի մեծ տագնապ կը տիրէ: Հաղորդակցութեան բոլոր միջոցները չրջաններու միջեւ խզուած են: Գրեթէ անկարելի է նոյնիսկ Պուրճ Համուտի չրջանին հետ կապ հաստատել, հետեւաբար կարելի չէ ամբողջական ու ճչդրիտ պատկեր մը ունենալ Պուրճ Համուտի մէջ տիրող կացութեան մասին:

– Համաձայն քաղուած տեղեկութեանց, Պուրճ Համուտի չրջանին մէջ անցնող երկու չաբաթներու ընթացքին չուրջ 25 մահեր պատահած են՝ որոնցմէ ոմանք ռմբակոծումներու զոհ, իսկ ոմանք բնական մահեր: Նիւ Ճէրսիի, Ֆանարի, Նահր էլ Մոթի, Ջալքայի, Անթիլիասի, Նադդաչի եւ Տպայայի չրջաններուն մէջ, կարեւոր թիւով Հայերու տուներ նիւթական վնասներու ենթարկուած են: Կուրանոյի եւ «Ազգակ» օրաթերթի տպարանին մօտիկ երկու հասարակաց փոսեր բացուած են եւ զոհերը խումբ – խումբ թաղուած են այնտեղ, քանի անհնար եղած է գերեզմանատուն երթալ:

Պուրճ Համուտի ժողովուրդը սարսափի մթնոլորտի մէջ կ'ապրի, մանաւանդ եթէ իրականութիւն դառնայ Զօրավար Աունի առաջադրանքը՝ զինու զօրութեամբ գըրաւելու Քարանթինայի չրջանը: Այդ պարագային՝ ոտքի կոխան պիտի դառնայ Պուրճ Համուտը:

– Պիքֆայայի Դպրեվանքը, ուր կ'ապրին Դպրեվանքի սաներն ու տեսչութեան անդամները, բարեբախտաբար ոչ մէկ վնասի ենթարկուած է:

– Դպրոցները փակ են, գործերը դադրած, եւ ժողովուրդը կը մնայ ապաստարաններու մէջ:

– Արամ սրբազան պիտի փորձէր Փետր· 15–ին Պուրճ Համուտ անցնիլ՝ ստուգելու համար վնասները եւ քաչալեր հանդիսանալու ժողովուրդին: Գրեթէ անհնար քայլ մը՝ քանի օթեթրատի չատ մը հանդոյցները ակտուած են:

ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈԽ_ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Փարիզ ժամանած է փրոֆէսէօր Ռաֆայէլ Ղազարեան, Հ·Հ·Շ·–ի անդամ, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահի առաջին տեղակալ, այլ խօսքով՝ Հանրապետութեան փոխ – Նախագահ: Իրեն կ'ընկերակցի քաղաքական մեկնաբան՝ Յակոբ Յակոբեան:

Ուրբաթ օր, խմբագրատունը մեր տեսակցութեան ընթացքին, Ռաֆայէլ Ղազարեանի հետ, հարցազրոյց մը ունենանք որ լոյս կը տեսնէ Հինգչաբթիի եւ Ուրբաթի (Փետրուար 22 եւ 23) «Յառաջ»ի յաջորդական թիւերով:

Շաբաթ առաւօտ ալ, Փարիզ ժամանեց Հ·Հ·Շ·–ի վարչութեան անդամ՝ Համբարձում Գալստեան, որ կը մասնակցի Շաբաթ օր, Փետրուար 24, Աչխարհի բոլոր ժիչկներու սեմինարի նոր հանդիպումին: Շաբաթ օրուան նիւթն է՝ Ազգութեանց Հարցը:

ԴԻՒԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

ՄՏԱՀՈԳԻՉ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Երկու տարիէ ի վեր Արցախի տապնա-պը, մեծ յանցանքի մը, ապէական մը նա-խապատրաստումին նման փաթթուներ է Հա-յոց սրտերուն ու չկայ Հայ մը որ ինքնի-րեն հարց չտայ թէ ինչու, ինչո՞ւ այս-քան փորձանք կը թափի մեր ազգին գլ-խուն, ի՞նչ է մեր մեղքը, արդեօ՞ք մենք քաղաքական անուներեւի սխալներ կը գոր-ծենք· պիտի գա՞յ օրը որ մենք ալ, միւս ազգերուն պէս, մեր երկրին մէջ մեր ու-զած ձեւով մեր կեանքը ծրագրենք, մարդկային կարելի երջանկութիւնը վայ-լենք սերունդներու վրայով ու ալ պէտք չունենանք ամէն պատարագի «ազգիս Հայոց սէր միութիւն» հայցելու Աս-տուածմէ: Երբեմն այնքան հեռու կը թուի այդ օրը որ յուսահատութիւն կը կոխէ մարդու վրայ: Ա՛ս որքա՞ն ցաւ ու տա-ռապանք մէկ պզտիկ ազգի մը գլխուն···: Արցախէն առաջ սեւ անձկութիւնը Լիբա-նանի Հայութեան սիրտը կը կծկէը, յե-տոյ՝ կարզը եկաւ Պարսկաստանի Հայու-թեան, յետոյ՝ մահը նորէն եկաւ մեր տուներէն ներս այս անգամ հերոսու-թեան խառնուած՝ ազատագրական պայ-քարի քաջարի մարտիկներու հետ, յետոյ երկրաշարժն էր որ դղրդացուց երկրի ու երկնքի հիմերը: Դեռ ի՞նչ կը սպասէ մեզ ապագային, ի՞նչ փորձանք եւ ուրկէ՞ պիտի այցելէ մեզ: Զկայ ազգ մը որուն ապագան մեր ապագային չափ անստոյգ եւ անձկալի թուի եւ հաւանաբար չկայ ժողովուրդ մը որ մեզի չափ անդրդուելի կամքով ու քաջութեամբ կառչի կեանքի եւ ապառութեան իրաւունքին, որ մեզի չափ կիրքով հաւատայ իր խէալին: Թուրքը եղած է, դարերու ընթացքին, մեր մեծ պատուհասը եւ նոյն ատեն՝ ա՛ն է որ մեզ արթուն պահած է, լեզի խառ-նած է մեր կեանքին, բայց նոյն ատեն թրծած է Հայուն դիմացկունութիւնը, փորձաքարը եղած է մեր ոգիի առաքի – նուիիւններուն: Եթէ ան այդքան ատելի չըլլար՝ հաւանաբար կեանքն ալ այնքան քաղցր չէր ըլլար մեր ջիղերուն եւ զգա-յումներուն: Եւ սակայն, ամէն արիւնա-հոսութեան, ամէն չարագէտ հարուածի՝ մենք անակնկալի եկած ենք, սխալ ոտքի վրայ կեցած՝ «նահատակ» ժողովուրդի մարդաբէացումը հաստատելով, եւ ամէն անգամ կարծէք նոյն հակազդեցութեան, նոյն զարմանին դիմած ենք – ոգեկոչու-մին՝ մեր ազգային աւանդական արժա-նիքներուն, մեր լեզուի մտերմութեան ու չտայլ գործածութեան, զգացումներու զօրակոչին, յամառ կամքին հետ ոտքի ել-լելու, իւրաք քով գալու բնազդին, ողբա-լու, աղօթելու եւ խանդավառուելու մեր անմիջական անցեալի հերոսներու սխրա-գործութիւններով: Բայց մնացեալը – նահատակուած կամ սպանուած Հայերը, քանդուած տուներն ու ձեռնարկները, քայքայուած գաղութները, չուարած եւ աչ ու ձախ գաղթող բազմութիւնները, մարդկային տառապանքը, մշակութային վերազարթնումի թափին կասեցումը, կտրուած դանձերը եւ մշակութային ի-մերը – կը լքուի կոյր բախտի անօրինու-թեան: Ինչքա՞ն դիւրին է հայ մեռցնելը քաներորդ դարուն···: Եւ ի՞նչ կը սոր-վինք մեր այս ողբերգական պատմութե-նէն – գրեթէ ոչինչ՝ որ արդէն չէինք գի-տեր: Այսինքն՝ սեղմէ ակռաները, համ-բերէ ու դիմացիր, խմբուէ ուրիշ Հա-յերու հետ եւ օգնութեան հասիր հոն ուր էն չատ կարիքը կայ, կռուէ արիաբար, հաւաքուէ եկեղեցիին չուրջ ու հաւատա՛ որ Աստուած քեզ ձեւով մը կը փրկէ, այս անգամ ալ:

Այս եղած է, իր ընդհանուր գիծերուն մէջ, մեր կեցուածքը դարերու վրայով: Բայց այսօր, անձկալի ու չարագուշակ հարցումներ կը թակեն մեր մաքին դուռ-ները ու պատասխան կը պահանջեն, որով-հետեւ աւանդական լուծումները անբա-ւարար կը թուին մեզի: Մեր բոլորին մէջ մթին վախ մը կայ թէ ահաւոր, անասելի, խարդաւանական ու միջազգային ծրագիր մը, համաձայնութիւն մը կայ որ կը միտի վերջ դնել մեր ազգին դարաւոր գոյու-թեան ու սրբել մեր հայրենիքը քարտէ-զէն: Որո՞ւ կողմէ – չենք գիտեր, բայց հաւանական թեկնածուներ չեն պակսիր: Փանթուրանիզմը, փանթուրքիզմը, փան-իսլամիզմը, ռուսական ազգայնականու-թիւնը եւ աշխարհակալութիւնը, հրէա-կանութիւնը, համայնավարութիւնը···: Արդեօ՞ք հալածախտէ վարակուած ենք եւ ցնորահար մոմաուզիներու յանձնը-ւած: Ամէն պարագայի, ինչ ալ ըլլայ պա-տասխանը՝ վտաւօրէն այսօր մեր ազգն ու Հայրենիքը իրենք զիրենք յանկարծ բոլորովին անընկեր ու մինակ կը զգան, լքուած սանձարձակ ղէպքերու քմայքին կամ լոժիքին՝ որ խոր արհամարհանքով կը վերաբերի բարոյական սկզբունքներու հանդէպ (ճիշդ է որ եղելութեանց այս դահավէժ ընթացքին առաջին քայլը Լ.ՂԻՄ–ի Մորհրդարանը առաւ, 1988 Փետրուար 20–ի ժողովին, իր 20–րդ նըս-տաշրջանի աւարտին, սակայն 70 տաժա-նելի տարիներէ ի վեր կը պատրաստուէր այդ քայլը, դանակը կը մօտենար ոսկո-րին, ու ի վերջոյ՝ դպա՛ւ): Եւ ո՞ւր են այսօր այն ազգերը, կառավարութիւննե-րը, կազմակերպութիւնները որոնք փու-թացին մեր Հայրենիքի օգնութեան երկ-րաշարժէն անմիջապէս ետք, հիմա երբ այնքան պէտք ունինք իրենց բարոյական, նիւթական ու մանաւանդ քաղաքական մի-ջամտութեանց կասեցնելու ոճրագործին ձեռքը: Ու մենք, մեր անսահման միա-մտութեան մէջ, պահ մը կարծեցինք թէ անկեղծ էր այդ համաշխարհային համա-կրանքը: Շինծո՞ւ էր, սո՞ւտ էր ուրեմն այդ ամբողջը, ի բաց առեալ քանի մը պա-րագաներէ: Ու մտալկիչ հարցումը եռ կուգայ – ինչո՞ւ այսպէս մինակ ենք, մենք որ բացայայտօրէն արդար գատ մը կը հետապնդենք: Արդեօ՞ք մեր ա-ռանձնացումը բնական հետեւանքն է մեր դարաւոր «մենք մեր եղով կը տապկուինք» իմաստութեան, այն չէզոքութեան դէր-քորոշումին զոր որդեգրած ենք մեր պատմութեան ընթացքին, յատկապէս Սփիւռքի մէջ, մեզ ապաստան տուող եր-կիրներու մէջ՝ հիւրերու նման, աթոռին ծայրը նստած, վերարկուն ուսերուն՝ որ պատրաստ ըլլանք մեկնելու առաջին իսկ ահազանդին, անիծելով մեր օտարութիւ-նը սակայն կառչած անոր մինչեւ որ «ապերախտ ժողովուրդ» անարդար որա-կումին արժանացանք Միջին – Արեւելքի երկիրներուն մէջ: Դուրսի աշխարհէն դիտուած, արդեօք չե՞նք նմաններ յարա-չարժ արշիպելագոսի մը, մինչ ներսէն՝ մենք միայն գիտենք ինչ մտասեւեռում է որ մեզ կ'անչարժացնէ ու մեր ուշագ-րութիւնը կը կեդրոնացնէ զուտ հայկա-կան իրականութեան վրայ, ստեղծելով տեսակ մը բացարձակ ներամփոփում ազ-գային մտահոգութեանց, հետաքրքրու-թեանց ու չահերու սեղմ շրջանակին մէջ: Աստուած գիտէ որ հազարաւոր պատ-ճառներ ունինք մեր այս խառնուածքը արդարացնող սակայն ո՞ւր կը հաս-ցընէ մեզ այս աչխարհահայեացքը – ինչպէս Ամերիկացիք սովոր են ըսել, in life, you either get your reasons or your results: Ու ետ հարցումին կը դառնանք – ինչո՞ւ առանձին ենք յանկարծ, մեր նեղ օրերուն:

Ինչ որ ըլլայ հարցումին պատասխանը՝ որոշ խռովիչ փաստեր մէջտեղն են, ան-հերքելի ու միտք պղտորող: Մորհրդային կառավարութեան համար Հայու մը սպա-նութիւնը քրէական յանցանք չէ: Այլա-պէս, ինչպէ՞ս լմընցնել ոճրագործներ՝ որ Սումգայիթի, Կիրովապատի, Բաքուի մէջ ու հարիւրաւոր այլ վայրեր կրնան հայ սպաննել, կրնան կոտրել երկրի մը օրէնքները, ոտնակոխել պետութեան մը հիմը կազմող Արդարութեան սկզբունքը կառավարութեան ներկայացուցիչին իսկ աչքին առջեւ ու հաւանաբար անոր իսկ մեզակցութեամբ՝ ու մնալ անպատիժ: Ո՞ւր տեսնուեր է որ մարդիկ ազատօրէն անտեսեն երկրին դերիշխանութեան խոր-հրդանչանը, այսինքն սահմանադրութիւը՝ եւ հաչուետուութեան չկանչուին, ինչ-պէս տեղի ունեցաւ ու դեռ կ'ունենայ Նա-խիջեւան — Պարսկաստան սահմանագլխին վրայ: Երբ այս օրինազանցութիւնները տեղի կ'ունենան ու պետութիւնը աչք կը գոցէ ու գլուխը անդին կը դարձնէ, մենք իրաւունք չունի՞նք խորհելու թէ՝ կա՛մ խորհրդային պետութիւն հեղինակու-թիւնը քայքայուած է եւ կամ ալ յետին նպատակներ կը հետապնդուին որոնք չեն կրնար նպաստաւոր ըլլալ Հայաստանին: Եւ կամ, ինչպէ՞ս բացատրել Մ. Կորբա-չովի անդղացութիւնը երբ երկրաշարժէն քանի մը օր ետք Հայաստան իր այցելու-թեան ընթացքին՝ մեր ժողովուրդը յան-դիմանեց ու ելաւ բարոյականի դաս տալու մեզի՝ բացարձակապէս անհաղորդ այն անզոհանքին որ մահէն ու աւերածէն հալիւ ճողոպրած ու կսկիծէն չզմած Հայութիւնը կ'ապրէր այդ պահուն: Ի՞նչ էր բուն նպատակը այդ մարդուն եթէ ոչ յուսաբեկել մեզ, ճզմել մեր բարոյական կորովը՝ օգտուելով բացառիկ այդ առի-թէն:

Ինչպէ՞ս կը բացատրուին այս անհաս-կնալի երեւոյթները որոնց ցանկը վերջ չունի: Օրինակ, ի՞նչ է պատճառը որ «եղ-բայրական» ու քրիստոնեայ Վրաստանը օգնութեան չի հասներ մեր երկրին, այս ճգնաժամային օրերուն: Պէտք կ՞ըլ-չեր Ռումանիոյ եւ Հունգարիոյ պարա-գան, երկու երկիրներ՝ որոնց ժողո-վուրդները դարերով զիրար առած են եւ սակայն երբ ռումանական թիմիշօարա քաղաքն ու չրջակայքը ուրկէ ծագում առաւ անցեալ ամսուան յեղափոխութիւ-նը՝ Ջաուչէսկուի դաժան ոստիկանու-թեան պատժական կատաղի յարձակումին ենթարկուեցան ու ջարդ ու փշուր եղան՝ Հունգարացիք էին որ բեռնակառքերու կարաւաններով փութացին քաղաքի ու դիւղերու բնակչութեան օգնութեան, բա-լորովին կամաւոր կերպով: Վրացիք չե՞ն անդրադառնար որ իրենք կրնան ըլլալ յա-ջորդ զոհը Մոսկուայ ախորժակներուն, արդեօք մեզի հետ հին – հին հաչիւնե՞ր է որ կը մաքրեն եւ կամ այս անսիրտ կեց-ուածքով կ'ուզեն մեր քայքայո՞ւմը տես-նել յուսալով այսպէս լուծել Ջաւախքի վրայ հայկական հոզային պահանջի հար-ցը: Ո՞վ գիտէ:

Հարցումները վերջ չունին ու եթէ չատ չարունակուին խենթութեան կը տանին: Բայց հոն չհասած կ'արժէ կանգ առնել մէկ հարցումի վրայ – ի՞նչն է որ չի քա-լեր մեր ժողովուրդի միջազգային կապե-րուն եւ ազդեցութեան մէջ, հակառակ որ տաղանդի, նախաձեռնութեան ոգիի, խելքի ու բարոյական կորովի փաստեր տուած ենք: Մարդ կը զարհուրի երբ կ'ե-րեւակայէ խորհրդային ուժերէ պարպը – ւած Կովկաս մը ու Հայաստան միս – մի-նակը Ադրբեջանի, Թուրքիոյ եւ Վրաս-տանի դիշատիչ կիրքերուն յանձնուած···: 1918–ի Սարդարապատեան դարո՞ւնն է որ պիտի կրկնուի թէ Ղարաբաղեան ա-չունը: Թէ՝ բոլորովին նոր սէնարիօ մը՝ զոր մենք Հայերս պիտի սարքենք այս անգամ, ներկայ տագնապէն մեր սորված դասերով:

Առաջին հաստատում մը – մեր ազգին ուժը ոչ թիւն է, ոչ նիւթական հարըս-տութիւնը, ոչ հոզային տարածութիւնը, ոչ դիւանագիտական կարողութիւնը, ոչ ալ միջազգային համակրանքը: Մերը՝ բարոյական ուժն է, մեր մարդկայնու-թիւնը, իմաստութիւնը, մեր ոգին, բան մը որու սով չկայ Հայաստանի ոչ ալ Սփիւռքի մէջ: Մեր ուժը նաեւ համոզու-մին մէջն է թէ անպարտելի ենք մենք, թէ մարդիկ կրնան մեր հոզը զրաւել ու պատրանքը ունենալ թէ մեզ նուաճած են սակայն մենք ենք մեր հոզը եւ բարոյական հայրենիքը, մենք ենք մեր մեծադոյն դանձը ու որքան ատեն Հայեր կան երկ-նակամարի տակ՝ մեր արժէքը վեր է ա-մէն կործանումէ: Մենք ենք մեր պաշ-պանութեան առաջին դիծը ու պէտք է թշնամին նախ կործանէ որպէսզի զրաւէ մեր հայրենիքը ու այդ հերոսութիւնը դեռ ոչ մէկ ազգ կարողացած է ընել: Սա-րոյեանը իրաւունք ունի:

Երկրորդ հաստատում – չի բաւեր այս ամէհի կարողականութիւնը՝ եթէ խելքը չունինք պաշտպանելու մեր հայրենիքը որ նիւթական խորհրդանչանն է, հաւանա-բար, մեր արժանիքներուն: Եւ առաջին քայլը՝ կազմակերպուիլն է ազգային դե-րասցոյն չահերու պաշտպանութեան հա-մար, այսինքն ստեղծել Ազգային Կեդրո-նական Վարչութիւն որ մտածէ, որոշէ ու գործէ համայն Սփիւռքի անունով եւ խորհրդակցաբար Հայաստանի իշխանու-թեանց: Այս գործին նախաձեռնութիւնը Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան կ'իյնայ, իր քաղաքական փորձառութեան, հեղինակութեան եւ կազմակերպական ու-ժին բերումով: Ի՞նչ բացառիկ առիթ է, այս հաւանական տառապանքը որ կ'ապ-րինք՝ իրար ձեռք երկարելու երկրագունդին չորս կողմերէն, մէկ ճակատ կազ-մելու, Ջարենցեան պատգամին ականջ տալու ու միացեալ ուժերով ու գրոհով ոչ միայն զգեանելու ազգերէն ոսպառնալիքը այլ նաեւ բոլոր այն Ջինական Պա-րիսպները եւ ականապատները որոնք մեզ պաշտպանած են անցեալին՝ սակայն ներկայ գարուն արգելք են մեր կարո-ղութիւններու անկաչկանդ ծաղկումին: Վախի նման տարօրինակ զգացում մը կը համակէ մեզ, վախ մը աչխարհէն եւ որ բոլորովին անտեղի է որովհետեւ ինչպէս Սեւակ կ'ըսէր՝ մենք ոչինչով ետ կը մը-նանք որեւէ ժողովուրդէ, թէ՛ իմացական եւ թէ բարոյական իմաստով: Վախնալիք չունինք մանաւանդ ոչ Թուրքէն ոչ ալ Ադրբեջանցիէն որոնք բարեչրջութեան արժէչափին վրայ այնքան ցած աստիճան մը կը գրաւեն:

Վերջին հաստատում կամ յանձնարարու-թիւն որ կը բխի այս զգաստարարներու ժո-ղովէն՝ այն է թէ առանց ներքին յեղափո-խութեան՝ ոչի՛նչ կրնանք ընել արտաքին աչխարհի մէջ: Սփիւռքի Հայութիւնը, իր մեծամասնութեամբ միջին դասակար-դի սահմանումին մէջ խոնուած՝ հան-դիսատ ու դիւրին կեանքի վարժուած է իր մտային ու ընկերական իմաստով, եւ որուն միւս հակադիր ծայրայեղութիւնը Հայաստանի ժողովուրդին մէջ կը տես-նենք: Սակայն մարտահրաւէրը նոյնն է երկու պարագաներուն ալ: Այսինքն՝ եր-կուքս ալ հզօր ճիգ մը պէտք է գործադ-րենք մենք մեզ փոխելու համար որ կա-րենանք մտածել ու գործել մեր կարողու-թեանց բարձրադոյն մակարդակին: Մի-այն մենք գիտենք թէ 70 տարիէ ի վեր պատեհապաչտութեան, սակարկութիւն-ներու, դիւրին յարմարեցումներու, երե-սյթներ փրկելու ու նուազագոյնով գո-հանալու հոգեբանութիւն մը կը թունա-ւորէ մեր ներքին աչխարհը: Մրցակցա-կան չենք այլեւս ազգերու չուկային ու սակարանին մէջ, սակայն կրնա՛նք ըլլալ ու քալել մարդկութեան հետ՝ եթէ ուղ-ղամտութեան ու ճշմարտութեան յեղա-փոխութիւնը պայթի մեր մէջ: Եւ Արցա-խի ողբերգութիւնը այս ստեղծագործ յեղաշրջումին ներազդեցիկ բազադրու-թիւնը կրնայ հանդիսանալ:

Մենք միչտ գիտցած ենք թէ Թուրքն ու Ադրբեջանցին չեն մեր գլխաւոր թշնամի-ները ու զանոնք պարտութեան մատնելը չատ գժուար գործ չէ: Մեր բուն հակա-ռակորդը՝ Հա՛յն է:

«Ասպարէզ»
Փետրուար 3

ՕԴԱՆԱՒԻ ՄԷՋ ՈՒ ՇՈԳԵԿԱՌՔԻ

Զիւնամբրիկը պատճառ եղաւ, որ Շե-քսպիր Պոսթոն երթուղիին վրայ թըռ-չող օդանաւը ուշ բարձրանայ երկինք: Տեղատուութեայ թիւս ցոյց տուող ա-թոռին: Ճամբան չատ երկար չէր, բայց ընկերոջս հրատարակած գիրքը կրնայի կարդալ: Ամերիկայի մէջ հայերէն գրել չարունակողներ կան տակաւին. այս մը-տածումը ուրախութիւն մը բերաւ դէմ-քիս երբ կողքիս աթոռը գրաւեց պարմա-նուհի մը որ ցրտակ մը թերթեր թիւին տակ:

Օդանաւը արագութիւն առաւ: Ամերի-կուհին կը կարդար ու աչքէ անցուցած թերթերը կը նետէր քովի պարապ աթո-ռին: Մէկ թերթ, երկու, երեք··· Աստ-ւած իմ, այս քանի՞ անուն թերթ վեր-ցուցած էր այս աղջիկը:

Առիթի կը սպասէի, որ խօսքի մը կըռ-կը բանայի այս բարեհոգի աղջկան հետ: Երբ յաջորդ թերթին ձեռք երկարեց, մեր հայեացքները հանդիպեցան իրարու. կրնա՞մ, ըսի, ձեր թերթերէն օգտուիլ: Շո՛ւտ, անչո՛ւչտ, եղաւ իր պատասխա-նը:

Սկսայ կարդալ: Յօդուածը, չրջանա-ռութեան մէջ նոր դրուած ֆիլմի մը մա-սին էր: Այդ ֆիլմը կը ներկայացնէր հը-բէական չարդերը···

Օ՛ֆ, ըսի, եւ երբ կը պատրաստուէի թերթը մէկ կողմ դնել, Ամերիկուհին յա-րեց.– Ի՞նչ պատահեցաւ, պարոն:

Այս յօդուածը, ըսի, հրէական չարդե-րու մասին է· ես ալ Հայ եմ, դիտէ՞ք: Երբ որեւէ չարդի մասին կը կարդամ իմ ժողովուրդիս չարդը կուգայ աչքերուս առջեւ. մանաւանդ որ մայրս Հայկական չարդերէ փրկուած մըն էր հինգ տարե-կանին եւ ան մանուկի իր աչքերով տե-սածները մինչեւ մահ չմոռցաւ եւ պատ-մեց լինդի չարունակ···

Պահ մը դիս դիտելէ ետք, ի զարմանս լինդի Ամերիկուհին ըսաւ.– Այո, ես քիչ մը գիտեմ ձեր պատմութիւնը: Երկրա-չարժն ալ գիտեմ, Ապերիներու բրածներն ալ գիտեմ: Շիքակոյի մէջ կը հետեւիմ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅի Հայ կեդրոնի «Հ. Սողոմոնեան» սրահին մէջ, Յունուար 21, տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան Արեւմտեան Ամերիկայի միօրեայ ուսուցչական սեմինարը: Մասնաւորապէս չարաթօրեայ վարժարաններու ուսուցիչներու համար նախատեսուած սեմինարին առաջին դասախօսութիւնը ըրած է «Ցեղասպանութեան» վարժարանի փոխ – տնօրէնն՝ Լեւոն Գասպարեան, նիւթ ունենալով՝ «դասաւանդութիւնը հետաքրքրական դարձընելու միջոցառումները»: Երկի ուսուցման աշխատանքի նիստը վարած է «Մեսրոպեան» վարժարանի դասատու՝ Վէներա Սանասարճեան: Կէսօրէ ետք, հայերէնի ուսուցման միջոցներու առընչութեամբ խօսք առած են տարբեր վարժարաններու չորս ուսուցչուհիներ:

***

ՔԱՆՈԿԱ ՓԱՐՔ (Քալիֆորնիա) քաղաքի «Մարի Մանուկեան» վարժարանին մէջ, Յունուար 13 եւ 14, տեղի ունեցած է հայերէնի ուսուցիչներու սեմինար մը, որուն մասնակցած են Միացեալ – Նահանգներէն եւ Գանատայէն 12 վարժարաններ: Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնական կրթական յանձնախումբին կազմակերպած սեմինարին դասախօսութիւններ կարդացած են տոքթ. Ճերոմ Մեկնան, տոքթ. Բերկրուհի Սվաճեան, Երուանդ Ազատեան: Երկօրեայ հանդիպումին ղեկավարը կատարած է Հ. Բ. Ը. Միութեան վարժարաններու վարչական գծով պատասխանատու տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեան:

***

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ Շաթալիի «Էլ Նասր» աղջկանց վարժարանի հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 14, հանդէս եկած է Գահիրէի Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան «Զանդեղուր» համոյթը: Հայրենի պարուսոյց Ալպէկը Կիպիրեանի ղեկավարած պարախումբին կատարումներէն զատ, տեղի ունեցած են արտասանութիւններ ու մեներգներ:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

—○—

Պառաւը դիւղից դալիս է քաղաք՝ որդուն տեսակցելու:

Մտնում է տուն, տեսնում է հարսը տան մէջ ման է դալիս լրիւ մերկ:

– Հարս ջան, էս ինչի՞ ես տկլոր:

– Է, այ յեռամնաց, ես տկլոր չեմ: Հիմա մոդա է՝ սա կոչւում է սեքս — կոստիում:

Պառաւը վերադառնում է դիւղ ու տան մէջ սկսւում է մերկ ման դալ: Ծերունի ամուսինը հանդից դալիս է ու՝

– Ա. պառաւ, էս ի՞նչ ես տկլորուել, ընկել մէյդան:

– Է, յեռամնաց պապիկ ես. չես հասկանում: Մոդա է՝ կոչւում է սեքս — կոստիում:

– Ես սեքս – կոստիմին դէմ չեմ, բայց մի հատ արդուկէիր, – զարմացած ասում է ծերունին:

***

Մի վիրաւորի հիւանդանոց են տեղափոխում: Հիւանդապահուհին արձանագրում է անունը եւ հարցնում.

– Ամուսնացա՞ծ էք:

– Ո՛չ, – պատասխանում է վիրաւորը, – ինքնաշարժէ արկած է:

ծնած ու մեծցած Հայ, սակայն մասնաւորելով՝ հալէպցի Հայ: Բայց դուք ի՞նչպէս դիտցաք Հայ ըլլալս, ի վերջոյ ճատիս վրայ գրուած չէ որ ես Հայ եմ:

– Ես բարեկամ մը ունիմ Պօղոսեան անունով. անոր կը նմանիք: Այդ պատճառներով խորհեցայ, որ Հայ ըլլալու էք: Պօղոսեանը ինծի պատմած է հայ ժողովուրդին ցեղասպանութեան մասին: Մեծերը կը հալածեն Սեւերը, կը հալածեն Հայերը, կամ երբեք չեն մտածեր մեր մասին:

– Ձեր ըսածներուն համար ուրախ եմ, ճիշդ էք, բայց ժամանակները ալ կը փոխուին անշուշտ, փոքրերն ալ իրենք պիտի պաշտպանել կը սորվին:

– Այո կը սորվին:

Շոդեկառքը կանգ առաւ: Ինչպէս բոլոր ճամբորդները մենք ալ վար իջանք: Ցտեսութիւն ըսինք իրարու եւ բարի օր մաղթեցինք Հայերուն ու սեւամորթներուն:

Ես, բազմութեան մէջ, զարմացումիս մշուշին մէջ կը փնտռէի դիս դիմաւորելու եկած բարեկամս՝ Յովհաննէսը, որուն պատմեցի այս պատմութիւնը:

Աչխարհի քառուղիներուն վրայ սկսած ենք հանդիպիլ Հայութիւնը ճանչցողներու:

Կը մնայ, որ Հայը ճանչնայ ինքզինք, ճանչնայ իր աչխարհագրական եւ նիւթական ու քաղաքական պայմանները եւ ըստ այմմ ճշդէ իր ուղութիւնը:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Փարիզ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Աստանձէն Մարտինի թրքական որբանոցը

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՒՐԸ

ՊՈՂՍՈՑ ՄԷՋ

Ու մենք ամէնքս զարձեալ խնդացինք մեր տգիտութեան վրայ, եւ ուրախ – ցանք Հայոց «Հայր Մեր»ի զօրութեան վրայ: Մենք դիտէինք որ այլեւս մեր հայութիւնը պիտի չկորսնցնէինք:

– Գիտէ՞ք ուրախ լուրը ի՛նչ է այսօր, ըսաւ Օրիորդ Հայկուն. մեզի կաղանդ Պապան պիտի գայ...:

– Կաղանդ Պապան այլեւս մեզի չի՛ գար, Օրիորդ, դուշեցինք մենք մէկ ձայնով: Քանի՛ ձմեռ անցաւ, ան մեզի չեկաւ...:

– Բայց այս իրիկուն պիտի գայ ան, ըսաւ Օրիորդը: Փնտռած գտած է թէ դուք ո՛ւր կը գտնուիք, ու պիտի այցելէ ... Գերմանական հիւանդանոցի Շուէս – քերը ըսաւ ինծի՝ թէ այս իրիկուն կաղանդ Պապան պիտի տօնենք:

Ու մենք ամբողջ օրը ուրիշ բանի չըսպասեցինք բայց միայն երեկոյեան մութին: Ու երբ որբանոցէն իրենց տունը գացին Մխիթր Պէյը եւ Սալամէ Հանում, Օրիորդ Հայկուն հաւաքեց մեր խումբը տարաւ մօտակայ գերմանական հիւանդանոցին մէջ գուիցերիացի Շուէսթերին տունը, գոյն – գոյն լոյսերով ու ժապաւէններով զարդարուած սենեակ: Մէկ անկիւնը բարձր կանգնած էին արմաւենիի չորս ճիւղեր՝ իրարու գլուխ տուած, եւ իրենց գոգին կը հանդչէին կարմիր, կապոյտ, դեղին, կանաչ ժապաւէններով ծրարներ:

– Օրիորդ, հո՞ս պիտի գայ կաղանդ Պապան, հիմա՞ պիտի գայ...

– Կաղանդ Պապան, ըսաւ Շուէսթերը Սիւզան, որ հագուած էր կարմիր պարեզօտ, մէջքին կապած՝ կապոյտ շալ, ու գլխուն՝ ճերմակ գոտակ: Կաղանդ Պապան չատ – չատ հեռուներէն թռաւ հասաւ այսօր յոգնած, բայց ժամանակ չունէր սպասելու. կ'աճապարէր հասնելու ուրի՛շ տեղեր ալ. ուստի ինծի յանձնեց նուէրներու այս կողովը, որ իր կողմէ ձեզի բաժնեմ՝ իր երգը երգելով...

Ու Շուէսթերը Սիւզան եւ Օրիորդ Հայկուն երգեցին միասին.–

Շքի՛լէ Նախք, Հայլիկէ Նախք·
Լո՛ւռ Գիշեր, Սո՛ւրբ Գիշեր...

Ապա ան մեր ամէնուն տուաւ մէկ – մէկ թուղթէ տոպրակներով կաղանդեր, չաքար – չօքոլա, ընկոյզ – չամիչ, չոր սալոր ու լէպլէպի ... Նաեւ գունաւոր մատիտներ ու տետրակ, եւ խաղալիքներ՝ որոնցմով կը հարստանան մանուկները:

Ամէնէն երջանիկները մեր փոքրիկ քոյրիկներն էին, որոնց գլխիկին մէջ հիմա կը հանդչէին մէկ – մէկ պուպրիկներ ... ոմանցը՝ մէկ թեւը թուլցած ու կախ ինկած պուպրիկ, ոմանցը՝ մազերը կիսով փետտուած պուպրիկ, կամ կօշիկին մէկը պակաս ... բայց պուպրիկնե՛ր վերջապէս...

– Այս բոլորը ձեզի բերած է կաղանդ Պապան՝ հեռաւոր Գերմանիոյ մանուկներու տուներէն հաւաքած, ըսաւ Շուէսթերը Սիւզան ժպտելով:

– Օրիորդ, իրա՞ւ կայ Կաղանդ Պապան, հարցուց յանկարծ Նունիկ, որ չէր ուզեր ուրիշին վստահիլ իր թեւերուն մէջ նրբիկ պուպրիկը:

– Այո՛, անուշիկ, ըսաւ Օրիորդ Հայկուն. Կաղանդ Պապան կայ ու կը սիրէ մանուկները: Կարելի չէ աչխարհ երեւակայել առանց Կաղանդ Պապայի բարութեան: Եթէ գոյութիւն չունենար ան, մեր աչխարհը պիտի նմանէր գատարկ ու մութ քարայրի մը. պիտի նմանէր տխուր անկենդանութեան մը՝ ինչպէս եթէ գոյութիւն չունենար Նունիկը, գոյութիւն չունենային բոլոր Նունիկները, բոլոր մանուկները ... Կաղանդ Պապան կայ, ինչպէս կաք դուք՝ մեր թանկագին որբ ձագուկները, ինչպէս կայ սէրը, կեանքը, բարութիւնն ու ժպիտը հրեչտակներու: Ոչ ոք տեսած է հրեչտակ մը, բայց կա՛ն հրեչտակները մեր կեանքին մէջ, շատ մարդոց սիրտերուն մէջ, այնքան իրա – կան՝ որքան սէրը, բարութիւնը եւ ժպիտը: Շատ բաներ կան անտեսանելի, բայց այդ անտեսանելի բաներն են որ կը լեցնեն մարդոց սիրտերն ու կ'ուրախացընեն մանուկները: Այո՛, դարերով ապրած է Կաղանդ Պապան մարդոց մէջ, այսօր ալ կ'ապրի՝ հակառակ պատերազմի այս հրդեհներուն, ու պիտի ապրի դարերով, որպէսզի չպակսի՝ մարդոց մէջ բարութիւնն ու մանուկներու մէջ ուրախութիւնը ... Հիմա ուրեմն, ըսաւ Օր. Հայկուն, «Շնորհակա՛լ ենք» դոչենք Շուէսթերը Սիւզանին, որ ձեզի համար իր տունը հրաւիրեր է Կաղանդ Պապան...

– Շնորհակա՛լ ենք, Շուէսթերը Սիւզան, շնորհակա՛լ ենք Կաղանդ Պապա, դոչեցին մանուկները միաբերան:

– Հիմա երգ մըն ալ դո՛ւք երգեցէք ձեր երգերէն, ըսաւ Շուէսթերը:

Ու վարդան եւ Արշակ սկսան:

«Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի...
Մեծ Աւետիս...

Այդ պահուն դուռը բացուեցաւ ու սքմին երեւեցաւ Սալամէ Հանումը՝ մեր նախկին ուսուցչուհին որ մեզի Գուրանը կը սորվեցնէր ... Մանուկները վազեցին անոր մօտ, թէ – Տե՛ս, Հանում, Կաղանդ Պապան մեզի ինչե՛ր բերաւ:

(Շար. 65)

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Տիկին Շաքէ Մարտիրոսեան զաւակները եւ թոռնիկը,

Պր. Վրէժ Մարտիրոսեան,

Զամանդեան, Աղնամազեան եւ Տիւլկերեան ընտանիքները

ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՀԱՅԿԱԶ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ, Փետրուար 9–ին, 80 տարեկանին։

Եւ չնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք մասնակից եղան իրենց սուգին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Փետրուար 12–ին, Մարսէյլի Սբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին, Աւրնիւ տիւ Փրատօ։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Մարտիրոսեան ընտանիքին։

ՎՐԻՊԱԿ.–

Տպագրական ցաւալի սխալի մը հետեւանքով, Պարզեւ Եպիսկոպոսի հետ «Յառաջ»ի տեսակցութեան (Փետր. 16) վերջին պարբերութեան 5–րդ տողը փոխարինուած է թերի տողով մը։ Ուրեմն կը կրկնենք առաջին հինգ տողերը. – «Արցախի առաջնորդը ոչ միայն իր այս հանգամանիքով լաւագոյն խօսակից մըն է արցախեան հարցին զանազան երեսակներուն մասին, այլեւ անով որ քնիկ արցախցի գերդաստանէ մը կը սերի, Զարդախլու գիւղէն եւայլն, եւայլն»։

Ներկայացում

ՄՈՎՍԷՍ ՊԱԶԱՖՃԵԱՆԻ

«Ծիծեռնակները Պիտի Զարասպիին Խրտուելակներէն»

Վէպին

կը նախագահէ՝
Բժ. ՎԻԳԷՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Հատորը կը ներկայացնէ՝
ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ

Հատորէն ընթերցումներ կը կատարեն՝

Ռոզիկ Թաշեան
եւ
կարպիս Բլուր

Մասնակցութեամբ՝
«ՏԱՐՕՆ» երգի եւ պարի Համոյթին

Իսկ Լէ Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Նուիրհան Ցրէնկեան սրահին մէջ

6, avenue Bourgain

Շաբաթ, Փետր. 24, ժամը 18·30–ին։

Մուտքը ազատ է։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

COMMEMORATION

46ème ANNIVERSAIRE DE L'EXECUTION DU GROUPE MANOUCHIAN

Paris

Dimanche 25 Février

10 H 15— Rassemblement Porte de Choisy avec les porte-drapeaux,

11 H 00— Dépôt de gerbes au carré des fusillés du cimetière d'Ivry sur la tombe de Méliné et Missak MANOUCHIAN.

12 H 30— Déjeuner amical au Y'ANS Club:
5, avenue Reille
75014 Paris
en souvenir des Anciens Combattants et Résistants morts pour la France. Hommage à Missak et Méliné MANOUCHIAN.
Réservation pour déjeuner au 47. 84. 58. 88.
demander Astrig.

⁂

Vaulx-en-Velin

Samedi 24 Février

Le Comité du Monument est composé de la municipalité de Vaulx-en-Velin, des associations locales d'anciens combattants et résistants, de nombreuses associations d'originaires arméniens (culturelles, religieuses, de bienfaisance, etc...) sans aucune distinction de caractère confessionnel ou politique.

Hommage est rendu chaque année :
— à la Résistance et à la participation des étrangers dans ses rangs;
— à la communauté arménienne en France.

Cette année, la cérémonie aura lieu le samedi 24 février à 10 h 30, square Manouchian à l'intersection des avenues Salengro et Garibaldi à Vaulx-en-Velin.

Prendront successivement la parole : Messieurs *Chapochnik*, au nom des anciens combattants, *Chemedikian*, au nom de l'ensemble de la communauté arménienne, *Robert Gea*, Premier adjoint au Maire de Vaulx-en-Velin.

U.G.A.B.-JEUNES

présente

Anahid Kotcharian

pianiste

(diplômée du Conservatoire d'Erevan)

au programme :
Haydn, Chopin, Liszt, Rachmaninov
Babadjanian

Vendredi 23 février à 20 heures

Au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles 75017 Paris

—ENTREE LIBRE—

CONFÉRENCE-DÉBAT

organisé par
le YAN'S CLUB
5, avenue Reille, 75014 Paris

L'Arménie : La réalité

par *ANOUCHE HOVHANNISSIAN*
Docteur en Histoire
mandaté par MNA

Le Vendredi 23 Février à 20 h 30
suivi d'un dîner

Réservations : 45. 89. 20. 48

30 JEUNES ARTISTES DU PALAIS DES PIONNIERS ET D'ECOLIERS «GHOUGAS GHOUGASSIAN» D'EREVAN

musiques, chants et danses d'Arménie

Spectacle présenté par
GERARD MADILIAN

Le Vendredi 9 Mars à 20 h 45

au COLLEGE ARMENIEN SAMUEL MOORAT
—— 26, rue Troyon — 92310 Sèvres ——

Réservation : 45. 34. 68. 28 (Collège S. Moorat)
47. 02. 38. 64 (8h à 9h).

- ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ -

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
ՏՕՆ Է ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր, Փետրուար 22, տօն է Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մեծոց՝ Հազար երեսուն եւ վեց վկայից, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին – 451 թուականին – :

Այսօր ամուսնակոչութեան տօնն է վազգէն Ա· Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց :

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։

ԻԳԻՏՈՒԹԻՒՆ· –

«Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը, դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր, եւ ուրիշներ, այսօր կրնան բացակայիլ՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար»,

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ *Փետրուար 22*, Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Տօնին *առթիւ առաւօտեան ժամը 10–ին Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։*

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ· ՔՀՆՑ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Հինգշաբթի, Փետրուար 22, կը պատարագէ Սէն – Ժերմէի Հոգեւոր Հովիւը՝
ԵՂԻՇԷ Ա· ՔՀՆՑ· ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Եւ օրուան խորհուրդի մասին կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ· ՊԵՐՃԵԱՆ

Ցետ պատարագի տեղի կ'ունենայ մասնաւոր հոգեհանգիստ բոլոր մեր նահատակներուն եւ հերոսներու հոգիներու խաղաղութեան համար, նախագահութեամբ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ-ի

Սոյն արարողութեանց կը մասնակցին մեր բոլոր եկեղեցականները։

(Շար· Ա· Էջէն)

րիզի մէջ, «մի քիչ աւելի փող» ձեռք ձգել Մխիթարեանէ։ Յուցարարները թանկի տուած են կառավարութեան չէնքը եւ չարչրկած փոխ-նախարարապետը։ Կիրակի երկուն Ռոման կը յայտարարէր Անթէն 2–էն թէ ստացած լուրերուն համաձայն, կարգ ու կանոնը վերահաստատուած էր, չեչտելով.– «Մենք, առժամեայ խորհուրդ մըն ենք։ Իսկական օրինաւորութիւն չունինք, քանի որ ատոր ընտրութիւններէ չենք ծագած, բայց, այս 200 – 300 ցուցարարները, իրենք՝ ոչինչ կը ներկայացնեն»։

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

ԲԱՔՈՒԻ ՍՊԻՆԵՐԸ

Այս խորագրին տակ, «Մոնտ»ի թղթակիցը՝ Սոֆի Շիհապ կը նկարագրէ ինչ որ տեսած ու լսած է Բաքու, Հայերու ջարդերու եւ խորհրդային բանակի մուտքի վաղորդայնին։ Կորբաչով կը պոռայ աղերի երեսփոխանի մը, որ կը դատապարտէ խորհրդային բանակի միջամտութիւնը Բաքու, Յունուար 19–ին՝ «Ո՞ւր էին քաղաքագլուխը եւ ԿԱ – կէ – Պէ–ն ու լրագրողուհին կը բերէ Ադամեանի պատմածը, որպէս պատասխան։ Ան կ'ըսէ թէ ինչպէս չորս Ադրբեջանցիները, քաղաքագլուխի համազգեստով, մաս կը կազմէին այն ամբոխին որ տունը խուժած էր Յունուար 13–ին, կացինով քանդելէ եւ մուտքը։ «Երկուքը սպաներ էին, կը դիտէին, բան մը չընելով» կը շարունակէ Ադամեան, մինչ ինք ալ հարուած մը կ'ուտէր եւ յարկաբաժինը թալանի կը տրուէր»։ Մինչ տասնեակներով Հայեր բնաջնջուած էին – հարուածի տակ, պատուհաններէն նետուելով թէ ողջ – ողջ այրուելով – ինք կը փրկուի սակարկելով դինքը առեւանգողներուն հետ եւ յարկաբաժինը անոնց տալով։ Բայց, ազերի քաղաքագլուխին անչարժութիւնը, եթէ ոչ մեղսակցութիւնը ծանօթ էր արդէն, 2 տարի է, Սումգայիթէն։ Բաքուի քաղաքագլուխին անօրէնն է որ Թոյլ կուտայ Մոսկուայի ձայնասփիւռին մէկ լրագրողին, Յունուար 14–ին, ուղղակի յայտնել թէ քաղաքը պոկրոմներու դաշտ է եւ թէ բանակին անմիջական օգնութիւնը հարկաւոր է։ Ոստիկանները, ութ հոգինոց խումբերով, առանց դէնքի եւ համազգեստի, կը ջանային ազատել Հայերը խռովարարներու ձեռքէն եւ քանի լրագրողին, քաղաքագլուխի բազմաթիւ միւսներու դէնքերը գրաւուեցան, դէպքերէն առաջ, այն վախով որ այդ դէնքերը կ'անցնէին խումբերու ձեռքը, որոնք կը դինուէին երթալ Հայերու դէմ կռուելու համար Լեռնային Ղարաբաղ։ Այս դինաթափումը, պոկրոմներէն առաջ, փաստ կը ծառայէ Բաքու, դէմաւորաբար ազերբեջանական ժողովրդական ճակատին կողմէ, որ՝ «դաւ մը կար կրեմլինի եւ ԿԱ – կէ – Պէ–ի կողմէ վարկաբեկելու համար ազերի ժողովրդավար չարժումը»։ Ուրիշ փաստ մը, կը գրէ Ս· Շիհապ, աւելի լուրջ, այն է որ ամբողջ Բաքուն երկու օր առաջ դիտէր թէ պոկրոմներ պիտի սկսին Յունուար 13–ին, ինչ որ Թոյլ տուած է որ բազմաթիւ Հայեր ապաստանին ազերի կամ ռուս բարեկամներու տունը։ Ճակատի չափաւորներէն՝ դրագէտ Եոսիֆ Սամէտ – Օղլի, կ'ըսէ թէ ԿԱ – կէ – Պէ–ն առաւելաբար օժանդակած է ազգային չարժումը ծայրայեղ դարձնելու։

Լրագրողը կը նկարագրէ ճակատի ծայրայեղ հոսանքի մէկ անդամին, արեւելագէտ մը որ փանթուրականութեան կարօտախտէ կը տառապի, համաձայնութիւնը Վէզիրովի հետ (ըստ այս վերջինին յայտարարութեան, Յունուար 12–ին)։ Յետոյ, քաղաքագլուխը կը յայտարարէ որ Հայերու ձգած տուները պիտի տրամադրուին քնակարան չունեցողներուն եւ ամէնէն առաջ Հայաստանէն արտաքսուած (1988 Նոյեմբեր եւ Դեկտեմբեր) Ազերիներուն։ «Երազ» ինչպէս մկրտուեր են երեւանի Ազերիները վերջիններուն չէին պոկրոմներուն մասնակցող։

Այլ բաւական մանրամասնութիւններէ հետք, Շահիպ կ'ըսէ թէ աշխատանքը վերըսկսելու կոչերը ապարդիւն կը մնան։ Նախ, կը պահանջուի որ զօրքը քաշուի։ Եւ պործադուլը, չատ հաւանաբար, տեւէ սուգի ամբողջ քառասուն օրերուն։ Քառասունքը կ'աւարտի, մահապար զուգադիպութեամբ մը, կը նկատէ Շահիպ, Փետրուար 28–ին, Սումգայիթի պոկրոմներու Բ· տարելիցին օրը։ 300 հազար Ռուսերը (մեկնած են 40 հազար, զինուորականներու ընտանիք) կը դողան այդ թուականին մերձեցման սարսափէն։ Հրեաներն ալ զանգուածով կը մեկնին եւ Ադրբեջան զրկուած կը մնայ իր լատզոյն տարրերէն՝ Թեքնիսէն, բժիշկ, փըրոֆէսէօր։ «Ազգ· քաղքենիութեան» մըտահոգութիւնը արտայայտուած է Բաքուի բնակիչներու Միութեան մը ստեղծումով, ծրագիր ունենալով քաղաքէն համբել ոչ թէ փոքրամասնութիւնները, այլ՝ «Երազ»ները, այդ դաղթածները, որոնք կ'ամբաստանուին, այլ մեղքերու կարգին, որ խլամական բարքեր կ'ուզեն պարտադրել նախկին կոսմոպոլիտ քաղաքին։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 21
MERCREDI
21 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ք ր ա ճ ս ա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.215

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.215

ԱՐՑԱԽ

ՁԻՇԴ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ԵՏՔ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԲԱՆԱՁԵՒ ՄԸ ԵԻՍ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԷ...

ՀՀՇ ԿՈՂՄՆԱԿԻՑ ՉԷ ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷԻ

ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷ
ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ – ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Լեռը մուկ մ'իսկ չծնաւ, ինչպէս կը սպասուէր: Փետրուար 19–ին, Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի դռնփակ նիստն ալ ոչինչ բերաւ: Պաշտօնապէս մէկ հաղորդագրութիւն սփռուեցաւ որ կ'ըսէ՝ «Քննարկումը կը շարունակուի» եւ՝ վերջ: Իրականին մէջ, ոչ մէկ քննարկում կը շարունակուի եւ Ղարաբաղի հարցին քննարկումը նոյն օրը, Փետրուար 19–ին վերջ գտած է: Այս նիստին մասին, անպաշտօն լուրերու համաձայն, մասնաւոր նորութիւն մը չկայ եւ ամէն մէկ կողմ (Հայաստան թէ Ադրբեջան) հաստատ կը մնան իրենց դիրքերուն վրայ: Ադրբեջանի Ա. քարտուղարը՝ Ա. Մուտալիբով եւ Հայաստանի իր պաշտօնակիցը՝ Ս. Ցարուքիւնեան կրկնած են իրենց տեսակէտները: Ս. Ցարուքիւնեան անդամ մը եւս յայտնած է թէ Ղարաբաղի հարցը տարածքային հարց չէ, այլ՝ զուտ ինքնորոշման իրաւունքի: Այս ուղղութեամբ ելոյթ ունեցած են նաեւ Զորի Բալայեան, Վիկտոր Համբարձումեան, Վ. Գաբրիէլեան: Ադրբեջանի Ա. քարտուղարին համար մեղաւորը՝ Հայաստանն է:

Եւ որովհետեւ՝ (Տը Կօլ տիքսիք) պետութիւնները չահեր ունին, բարեկամներ չունին, Վրաստան եւ մերձ – պալթեան հանրապետութիւնները բացարձակապէս լուռ մնացած են, Ուզբեկիստանի երեսփոխանը առաջարկած է կարգ մը այլ երեսփոխաններու հետ (Երեքշաբթի առտու, զեռ մանրամասնութիւնները կը պակսէին, նիստը՝ դռնփակ էր) որ ժամանակաւոր կերպով Ղարաբաղը դադրի Բաքուի վարչական իշխանութեան տակ ըլլալէ: Այդ «ժամանակաւորը» կրնայ ըլլալ 2, 3, 5, 10 տարի:

Ադրբեջանական պատուիրակութիւնը, բացի վեհավարներէն, ձգած է ժողովը ու դուրս ելած, իբրեւ բողոքի նշան Եպրոմի (Պաշտպանութեան նախարար) ելոյթին դէմ, ինչ կը վերաբերի խորհրդային զօրքի մուտքին Բաքու: Եպրոմ մերժած էր որեւէ դատապարտում այդ միջամտութեան համար, որու հետեւանքով բաւական մեռեալներ կային: Եպրոմ կը հաստատէ որ զօրքին մուտքը կ'արդարացուէր Հայերու ջարդերով (ի դէպ, շաբաթ մը յետոյ մաու) եւ խորհրդային ժողովրդավար կարգերու սպառնացող վտանգով, քանի որ ծայրայեղ տարրեր կային: «Ինքերնիէշընըլ Հերըլտ»ը Փետր· 20–ին, քանի մը լուրեր կուտար աղբիւր ունենալով լիտուանացի եւ մոսկուացի երկու ներսփոխան: Կորբաչով ըսած է որ օրինք մը որ 1923–էն ի վեր Լեռնային Ղարաբաղը ներմուծած է Ադրբեջանի ծոցը պէտք է պահպանուի: Եթէ լաւ հասկցանք, Մտալինի բոլոր ըրածները սխալ էին, ոճիրներ էին եւայլն, եւայլն, բացի մէկ հատէ՝ Ղարաբաղը Բաքուի յանձնելը: Անդամ մը եւս, մեզի կը մնայ ըսել՝ սպասիպա, տաւարիչ···: Կորբաչով կողմնակից է եղեր առաջարկի մը, որ սա է՝ հայ եւ ադրբեջանական պատուիրակութիւնները թող բանակցութիւններ սկսին համաձայնագիր մը չարադրելու համար Լեռնային Ղարաբաղի մասին, բայց, Ադրբեջանցիք մերժեր են:

Ադրբեջանցիք արդէն ժողովը ձգել ելլելէ առաջ ալ, կրկներ են որ Ղարաբաղը իրենց Հանրապետութեան հակակշռին տակ կը մնայ:

Ներքին նախարարը՝ Բակադին, իր ելոյթին մէջ ձագկեր է Հայերը որ լաւ պինուած են (եղեր) մինչ Ազերիները պէնք չունին···:

Ի վերջոյ, որոշուած է որ քանի մը օրէն նոր բանաձեւ մը կամ որոշում մը ներկայացուի:

× Կիրակի օրուան ցոյցէն ետք, ինչպէս դրեցինք նստացոյց մը կայ Երեւանի Գ· Խ·–ի չէնքին առջեւ պահանջելու համար ինքնորոշման հանրաքուէ: Նոյն ատենադպրութեամբ ցոյց մը տեղի ունեցած էր Փարիզի խորհրդային դեսպանատան առջեւ, Փետրուար 18–ին եւ կը չարունակուի ամբողջ շաբաթը, ժամը 19–էն 20:

Երեւանի մէջ, այս պահանջը կը դնեն՝ Ազգ· ինքնորոշում միաւորումը, Սահմանադրական իրաւունք միութիւնը, Միացում ընկերակցութիւնը, Հայ ազգային երիտասարդական միութիւնը եւ Հայ կանանց միաբանութիւնը: 9 կէտերէ բաղկացած պահանջագիր մըն է ներկայացուած Հայաստանի Գ· Խ·–ին, ուր հանրաքուէէն զատ, կան նաեւ բազմակուսակցութեան, ազգային բանակի հարցեր: Այլ ուղերձով մը կը պահանջուի Պարոյր Հայրիկեանի քաղաքացիական իրաւունքներու վերահաստատումը: Այս «Ուղերձ»ը սատարգրած են Ազգ· ինքնորոշման միաւորումը, Հ·Հ·Շ·–ը, Սահմանադրական իրաւունքը, Հայ Ազգ· երիտասարդական միութիւնը, Միացումը, Հայ Ազգ· բանակը եւ Սասունցի Դաւիթ կազմակերպութիւնը:

× Փետրուար 19–ին Լեւոն Տէր – Պետրոսեան հեռաւէսիլէն առաջարկած է որ Փետրուար 20–ը (Ղարաբաղի հարցի ծագման Բ· տարեդարձ) աշխատանքի օր չըլլայ: Երեքշաբթի օր մի թինկ նախատեսուած էր նշելու համար այդ տարեդարձը: Կացութիւնը միշտ ծանր է Կամօ եւ Ազատ եւ այս մասին ալ ելոյթ ունեցած է Խաչիկ Ստամբոլցեան:

Երեքշաբթի, Փետրուար 20–ին, փարիզեան կարգ մը օրաթերթեր («Ֆոթիտիէն», «Ֆիկարօ», «Լիպէ») կ'արձագանգէին Երեւանի կիրակի օրուան ցոյցին (20 հազար մասնակցող), պահանջելու համար հանրաքուէ մը Հայաստանի ինքնորոշման համար, չեչեելով թէ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան ճշդած է որ այդ ցոյցը ազգայնական փոքր կազմակերպութեանց գործն է եւ թէ իր չարժումը կողմնակից չէ նման հանրաքուէի մը: «Ֆոթիտիէն» կարճ ըսոյց մը հրատարակած է նաեւ Ռաֆայէլ Ղազարեանի հետ (փիէր Վերլիւզ) ուր Ռ. Ղազարեանի բերանը կը դրուի սխալ նախադասութիւն մը՝ «Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը որու կը նախագահեմ», հաւանաբար թարգմանութեան սխալի հետեւանքով:

× Երկուշաբթի օրուընէ ի վեր կրկին ցուրտ է Երեւան եւ սկսած է ձիւնել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆի մէջ, Աուն եւ ժաժա «Հաշտութեան դաշինք» մը ստորագրեցին, վեց կէտերէ բաղկացած: Այս համաձայնութիւնը կը հաստատէ զօր· Աունի իշխանութիւնը քրիստոնեայ շրջագօտիին վրայ եւ երկու կողմերը յանձն կ'առնեն մերժել որեւէ համաձայնագիր որ կրնայ խըն դրոյ առարկայ ընել Լիբանանի գերիշխանութիւնը: Այսուհանդերձ կողմերը կ'մարտնդեն իրենց դիրքերը:

ՅՈՒՂԱՐԿԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՕԾՈՒՄ ԵՐՈՒՍԱղԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ՝ ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Փետրուար 1–ի դիւերը, Եղիշէ Պատրիարքի մարմինը փոխադրուած է Երուսաղէմի Ֆրանսական հիւանդանոցը:

Փետրուար 1–էն մինչեւ Շաբաթ օր, Փետրուար 10–ին, ամէն օր, Երեկոյեան ժամերգութենէն ետք հոգեհանգիստ կը կատարուէր ի հանգիստ վախճանեալ Պատրիարքի հոգւոյն՝ Սուրբ Յակոբ Տաճարին մէջ:

Ուրբաթ օր, Փետրուար 9–ին, առաւօտեան ժամը 10–ին, Պատրիարքարանի Դահլիճին մէջ դամբարուեցաւ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան Ընդհանուր ժողովը, հրաւէրովը պատրիարքական փոխանորդ՝ Կիւրեղ Եպիսկոպոս Գաբրիէլեան· միակ օրակարգն էր՝ Ընտրութիւն Պատրիարքական տեղապահի: Միաբանութեան 44 անդամներէն 37 անդամներ ներկայ էին: Գաղտնի քուէարկութեամբ պատրիարքական տեղապահ ընտրուեցաւ Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան՝ Առաջնորդը Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներու Արեւելեան Թեմին: Թորգոմ Արք· առացաւ 21 քուէ, իսկ Կիւրեղ Եպիսկոպոս 13 քուէ:

Շաբաթ օր, Փետր· 10, ժամը 10·30–ին, անձրեւային օր մը, ամբողջ միաբանութիւնը, պլիսաւորութեամբ Լուսարարապետ՝ Գարեգին Արքեպիսկ· Գազանճեանի, Երուսաղէմի բոլոր Հայերը, ակումբները, բոլոր սկաուտները ու արենոյշ – ները – Հ· Ե· Մ· եւ Հ· Մ· Ը· Մ·–, ժանդարմները, Երուսաղէմի Պարիսպի Եաֆայի դուռնէն դիմաւորեց զաղաղը հանդուցեալ Պատրիարքին: Այդտեղ, թափօրի սկիզբը, Յունաց պատրիարքութեան անունով երկու եպիսկոպոսները աղօթք մը ըրին, որմէ յետոյ թափօրը ուղղուեցաւ դէպի Հայոց Վանքը, ճանապարհին քանի մը հանգրուաններով հանգիստ կարդացուեցաւ: Ժամը 12–ի մօտ էր, երբ վախճանեալ Պատրիարքին մարմինը Սուրբ Յակոբայ Տաճարը հասաւ եւ դեռեզուեցաւ տաճարին կեդրոնը՝ մահճակալի վրայ եւ որուն չուրջ ամբողջ այդ օր, եկեղեցականները յաջորդաբար Սաղմոս քաղեցին:

Կիրակամուտի ժամերգութեան ընթացքին մասնաւոր հոգեհանգիստ տեղի ունեցաւ:

Ամբողջ օրը ժողովուրդը կը մերձենար՝ իր յուզումով յարգանք մատուցանելէ:

Ամբողջ շաբաթուան ընթացքին Երուսաղէմի արաբ թէ հրեայ անձնաւորութիւններ ցաւակցութեան կուգային Պատրիարքարան:

Կիրակի, Փետրուար 11–ին, առաւօտեան կանոնի կը սկսէին Կիրակնօրեայ ժամերգութիւնները Սուրբ Յակոբայ Տաճարին մէջ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէր՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետի ներկայացուցիչ՝ Մայր Աթոռի Դիւանապետ՝ Ներսէս Արքեպիսկոպոս Պոզապալեան:

Պատարագին եւ Վերջին Օծման համար եկած էին՝ Յունաց Պատրիարքը Տ· Տիմոթոս՝ իր եպիսկոպոսներով, Լատինաց նախկին Պատրիարքը Գերպ· Պիէռբիթի, Պապական Նուիրակի ներկայացուցիչը, Ֆրանչիսկեանց Կիւսթոսը, Ղպտիներու, Ասորիներու, Հապէշներու, Անգլիքան եւ այլ Միաբանութեանց Սուրբ տեղերու եպիսկոպոսներն ու ներկայացուցիչները: Կրօնից նախարարը, Երուսաղէմի քաղաքապետը, Նահանգային ոստիկանապետը, Պետական ներկայացուցիչներ, արաբ եւ հրեայ ու պղեստինցի Պետական անձնաւորութիւններ, Երուսաղէմի օտար տէրութեանց հիւպատոսները՝ Մեծն–Բրիտանիոյ, Իտալիոյ, Միացեալ–Նահանգներու, Յունաստանի, Շուէյտի, Պելժիայի, Սպանիոյ եւ Ֆրանսայի: Նաեւ՝ Երուսաղէմի ամբողջ Հայութիւնը:

Մինչեւ պատարագի Ողջոյնի պահը, հանդուցեալ Պատրիարքի դագաղին չուրջ եկեղեցականներ յաջորդաբար կը կարդային Նոր Կտակարանի չորս Աւետարան – ները:

Ողջոյնի ժամուն, վախճանեալ Պատրիարքին մարմինը եկեղեցականներու կողմէ Խորան բերուեցաւ ուր կատարուեցաւ կարգը Վերջին Օծման: Օծումը կա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ՂԱՐԱԲԱՂ՝
ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 21–ԻՆ

ԵՐԵՒԱՆ (Փետրուար 20, ժամը 13·30)

Ինչպէս այսօր հաղորդում է հանրապետական մամուլը, Խորհ· Միութեան Գերագոյն Խորհրդի Փետրուարի 19–ի նիստում քննարկուել է Անդրկովկասում տիրող իրադրութեան հարցը: Հանդէս է եկել 25 մարդ, որոնց մեծամասնութիւնը դատապարտել է Հայերի, Ռուսների եւ ռուսախօս այլ ժողովուրդների նկատմամբ ադրբեջանցի ծայրայեղականների ցուցաբերած վայրագութիւնները Բաքուում, խորհրդա – իրանական սահմանում:

Նիստի սկզբում ինֆորմացիայով հանդէս են եկել Ադրբեջանի կոմկուսի կենտկոմի առաջին քարտուղար Մուտալիբովը եւ Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի առաջին քարտուղար Ցարուքիւնեանը:

Հայաստանի եւ Ղարաբաղի պատգամաւորութիւնների կողմից ելոյթ են ունեցել Վ· Համբարձումեանը, Զ· Բալայեանը, Վ· Գաբրիէլեանը եւ Մ· Մինասբէկեանը: Ջնայած բուռն քննարկմանը, որոշման ընդունումը յետաձգուեց Փետրուարի 21–ին, երբ արուած առաջարկութիւնների հիման վրայ կը մշակուի համապատասխան տեքստ:

Նիստի արդիւնքները ամփոփել է Կորբաչովը, որի ելոյթի իմաստը յանգում էր այն բանին, որ երկու հարեւան Հանրապետութիւնները իրենք պէտք է իրադրութեան կարգաւորման ուղիներ գտնեն, որ նրանց որոշումը պէտք է համապատասխանի գործող սահմանադրութեանը:

***

Օպերատիւ չտապի նիստում նշուել է, որ Հանրապետութեան սահմանամերձ շրջաններում իրադրութիւնը հանգիստ է:

Հայաստանի ներքին գործերի մինիստրութեան տուեալներով Յունուարի 20–ից մինչեւ Փետրուարի 18–ը արձանագրուել է Ադրբեջանի կողմից Հայաստանի սահմանամերձ շրջանների գնդակոծման 24 դէպք: Դրանց հետեւանքով զոհուել են մէկ եւ վիրաւորուել 4 խաղաղ բնակիչներ ու 4 դինծառայողներ:

Երեւանի հիւանդանոցներում բուժւում են 245 բռնագաղթածներ:

Դեռեւս չի գործում Գորիս – Լաչին – Գեղաչէն աւտոճանապարհը:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային կապի Կոմիտէի
Նախագահի առաջին տեղակալ
Ս· ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ՊԱՏՕՒՀԱՆ

Ը·

Հայաստանի պատանիներուն թերթը, վերջին շուրջ 3 ամսուան թիւերէն կազմուած տրցակով մը, կրկին իրեն ու այդ հրաշալի զանգուածին մասին դրելու կը մղէ։ «Պիոներ Կանչ» իր բազմազան պարունակութեամբ ու յատկապէս «Անմիջական Կապ» խորագրուած բաժինով, դժուար է որ անտարբեր ձգէ ամէն տարիքի ընթերցողներ։ Այս տրցակին համար եւս տարբեր չէ պարագան. սակայն քրքրելէ առաջ այդ սիւնակները, Հոկտեմբեր վերնի թիւերէն (25) մէկուն մէջ արձարձուած հարց մը ուշադրութիւն կը դրաւէ։

Հոն անկիւն մը տրամադրուած է առաջարկ – նամակներու որոնք կը վերաբերին թերթին անուանափոխութեան. «Պիոներ Կանչ»ի ընթերցողներու կարծիքները ջախջախիչ համեմատութեամբ կողմնակից են այդ փոփոխութեան, առաջարկուած նոր անուններուն մէջ կան «Կոչին», «Վարուժնակ», «Պարման», «Նոր Սերունդ», «Հայրենականչ»։ Հրատարակութիւնը կ'արտայայտուի անուանափոխութեան առաջարկին։

Գալով «Անմիջական կապ»ի բաժիններուն, պէտք է ըսել որ Հայաստանի առօրեան, – այնպէս ինչպէս զայն կը տեսնէ ու կ'ընկալէ պատանին – ամենայն իրատեսութեամբ ու անաչառութեամբ հակադրութիւններով կը ցոլանայ հոն։ «Պիոներ Կանչ»ի հետաքրքրական կողմերէն մէկը հրապարակուած նամակներու հետեւանքով կը ցոլանայ հոն։ «Պիոներ Կանչ»ի հետաքրքրութեան հատած հարցում – առաջարկներու հետեւանքով փունջը արդէն որքա՛ն շատ բան կ'ըսէ մեր պատանիներուն իրատեսութեան ու նաեւ անկեղծութեան, խիզախ նկարագրին մասին։

«Անմիջական Կապ»ին դիմողներուն մտահոգութեան կեդրոնը միշտ Արցախի հարցն է։ Նաեւ անոր առաջադրուած դասընդացները։ Կան տուր ու դիտողութիւններ քաղաքական, ընկերային կեանքի սակայն նաեւ երեւոյթներուն ուղղուած։ Կան հարցաշարութեան, ազգային ինքնութեան արժէքներու վերագարթի չեշտ կ'ուզեր, որոնք երբեմն աւելի ազդու են, քան մեծերու կողմէ տարուագրուած երկարաշունչ ու միայն յոգնեցնող դրութիւնները։

Երեւանէն պատանի ընթերցող մը՝ Սուրէն Գրիգորեան կը գրէ։–

«Վերջերս նկատեցի որ լուցկու տուփերու վրայ նկարուած են իրեր, որոնց տակ գրուած է «Ադրբեջանական ժողովրդական առարկաներ Ռ· ա· Ա· հազարամեակ»։ Լուցկիներն արտադրել է Կալուգայի մարզի Բալաբանովեան փորձարարական կոմբինատը։

Ես չեմ հասկանում մի՞թէ Ռ· ա· առաջին հազարամեակում եղել է Ադրբեջանը եւ ընդհանրապէս, այդպիսի հասկացողութիւն։

Ո՞ւմ է ձեռնտու այս հերթական կեղծարարութիւնը»։

Գրեթէ նոյն ժրդովուրդը կ'արտայայտեն Երեւանէն, իններորդ դասարանի աշակերտուհի Օֆելիա Աւագեան։

«Հայկական ռատիոն ամէն օր մէկ ժամ հաղորդում է տալիս ադրբեջաներէն։ Ո՞ւմ համար է տրւում, այդ հաղորդումը, եթէ, ինչպէս իրենք՝ Ադրբեջանցիներն են ասում, Հայաստանում ոչ մի Ադրբեջանցի չի մնացել։ Հետաքրքիր է, իսկ ադրբեջանական ռատիոն հայերէն հաղորդումներ թողարկո՞ւմ է»։

Յունուար 17–ի թիւէն մէջբերում մը եւս, փակելու համար Արցախի առընչուած բաժինը։ Կրկին Երեւանցի պատանուհի մըն է, Արմինէ Աբրահամեան, որ քանի մը խօսքով կ'ուրուագծէ Արցախի ներկայ պատկերը։

«Նայում էի «Արցախեան օրագիրը» եւ ահաւոր ցաւ ապրում։ Արցախցին այսօր զրկուած է ամենատարրական մարդկային իրաւունքներից։ Նա իր տան մէջ անգամ ռուս զինուորի զգօն հսկողութեան տակ է։ Արցախն այսօր ինձ համակեդրոնացման ճամբար է յիշեցնում։ Աւտոմատներով զինուած զինուորները կարող են առանց հարց ու պատասխանի ծեծել մարդկանց, վիրաւորել նրանց արժանապատուութիւնը եւ անհրաժեշտութեան դէպքում, առանց ամօթի աչքերիդ նայելով, ասել։ – «մենք եկել ենք ձեզ պաշտպանելու»։

Մեզ նման պաշտպանիներ պէտք չեն։ Մենք կարող ենք մեզ պաշտպանել»։

Հետեւեալ երկու կանչերը կը պատկանին Երեւանէն 9–րդ դասարանի աշակերտուհիներ՝ Իրինա Յովսէփեանի ու Լիլիթ Գէորգեանի. առաջինը հարցումով մը կը դիմէ խնդրոյ առարկայ բաժնին։

«Լաւ է որ «սովետ» բառը փոխարինուեց «խորհուրդ» բառով, ի հարկէ՝ երկար պայքարից յետոյ։ Հետաքրքիր է, ինչո՞ւ պիտի պայքարենք որ «միհիստր» բառն էլ փոխարինուի «նախարար»ով։

Իսկ երկրորդը կ'արտայայտուի տեղատունի մը փոփոխութեան մասին։–

«Ե՞րբ է վերանուանուելու Խորհրդային շրջանը։ Այս մասին շատ խօսուեց, բայց այդպէս էլ սայլը տեղից չշարժուեց։ Արդեօ՞ք հնարաւոր չէ՞ անցկացնել հանրաքուէ՝ շրջանի բնակչութեան շրջանում։

Ես առաջարկում եմ այն կոչել Հայաստանի Հանրապետութեան հիմնադիրներից մէկի՝ Արամ Մանուկեանի անունով»։

Երեւանէն 10–րդ դասարանի աշակերտ Արամ Սարգսեան ալ չատերու նման յոգնած ըլլալ կը թուի խօսքի առատութենէն, յատկապէս միայնակ խօսքի։ Ան կը գրէ։–

«Իմ կարծիքով, երկրի ղեկավարութեան մօտ առայժմ շատ լաւ է ստացւում վեհ գաղափարներից ու պայծառ հեռանկարներից խօսելը։ Շուտով կը լրանայ «վերակառուցում» կոչուածի ծննդեան հինգերորդ տարեդարձը, իսկ արդիւնքում, ինչպէս ժողովուրդն է ասում, «աւուրը կայ, ամառում չկայ»։

Թերթին այս ամէնէն կենդանի բաժինէն դատ հետաքրքրութեամբ կը կարդացուին պատմութեան անցքերու – յատկապէս վերջին շրջաններու–, լեզուական հարցերու յատկացուած բաժիններ. տեղ կը տրուի նաեւ օրուան քաղաքական անցուդարձին, ինչպէս՝ Հ·Հ·Շ·–ի անդրանիկ համագումարին, Բաքուի վայրագութիւններուն, եւայլն։ Կը ներկայացուին վարժարաններու կեանքը, գործունէութիւնը· այս վերջիններուն կարգին այլեւս կարելի է հանդիպիլ խորհրդային սփիւռքի սա կամ նա ոստանին մէջ նոր բացուած հայկական լեզուի ու պատմութեան դասընթացքներու յատկացուած անկիւնները։

Պէտք չէ կարծել որ «Պիոներ Կանչ»ը պարզապէս դպրոցական կեանքին չարունակուելիքը ըլլալ փորձող թերթ մըն է, առաւելապէս ուսուցողական հանգամանքով· ոչ, հոն ամէն թիւի մէջ, ընթերցողին կը հրամցուին ստեղծագործութեան, երգի, զրօսանքի, ժամանցներու անկիւնները ալ։

Այս բոլորին մէջ ամէնէն դնահատելին է անկասկած, սթափ ու հակազդելու տրամադիր երիտասարդութեան մը պատրաստութեան դործին բերած նպաստը Հայաստանի պատանեկան թերթին «Պիոներ Կանչ»ին։

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ԿԷՏԵՐ ԽՈՐՀ. ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ՆԱԽԱԳԻԾԷՆ

Մօրհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան նոր ծրագրին նախագիծն զլխաւոր կէտերը հրապարակուած են Փետրուար 12–ին, ԹԱՍ գործակալութեան կողմէ։

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐ ԴԵՐԸ·–

(Սահմանադրութեան 6–րդ յօդուածը)·– Կուսակցութիւնը պետական իշխանութիւնը չի՛ւրացներ· իր դերը ժողովրդավարական քաղաքական ղեկավար մը ըլլալն է։ Կուսակցութիւնը անհրաժեշտ կը նկատէ Սահմանադրութեան 6–րդ յօդուածին տարընչուած առաջարկ մը ներկայացնել ժողովրդական երեսփոխանութեան համագումարին. այս առաջարկը ընտրական նախաձեռնութեան մը ձեւը պիտի ունենայ։

ԲԱԶՄԱԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ·–

Համայնավար կուսակցութիւնը մենաշնորհի մը պահանջը չի ներկայացներ ու պատրաստ է քաղաքական երկխօսութեան ու զործակցութեան որեւէ ուժի հետ որ ընկերվարական ընկերութեան վերանորոգումին հետամուտ է։ Ընկերութեան յառաջընթացը չի բացառեր կուսակցութիւններ հիմնելու կարելիութիւնը։

ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆԸ·–

Ընկերութեան կողմէ ամէն առենուընչ աւելի մեծ պնդումով ներկայացուած է նախագահական պաշտօնի մը հաստատումը. նախագահ մը, որ երեսփոխանական ժողովին առջեւ պատասխանատու ըլլայ եւ ունենայ անհրաժեշտ իշխանութիւնը։

ԸՆՏՐԱԿԱՆ, ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՈՒ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԻՐԱՐՄԷ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ·–

Հիմնական կարեւորութիւն ունի կառավարութեան հեղինակութեան տեսակէտէն։ Կուսակցութիւնը կողմնակից է առանձնութեան եւ Արդարութեան նախարարութիւններու անկախութեան զարկ տալու, որպէս օրէնքի ու կարգ – կանոնի երաշխաւորներ։

ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ԿԵՆՐՈՆԱՑՈՒՄԸ –

Անիկա պէտք չէ միջոց մը նկատուի զօրանոցի վարչապահութիւն հաստատելու։ Ժողովրդավարական կեդրոնացումի սկզբունքին վերանորոգումը պիտի ապահովէ կուսակցութեան շարքերուն մէջ ժողովրդավարական միաւորումը ու կանխէ հերձուածները։

ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՑԻ ԲՌՆԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆԸ·–

Կուսակցութեան քաղաքականութիւնը հիմնուած է ժողովրդական կամքի ճանաչումին վրայ· ժողովուրդին, որ իշխանութեան միակ աղբիւրն է։ Իրաւական պետութիւն մը որեւէ զասակարգի բռնակալութեան տեղ չի տար, յատկապէս վարչարարական իշխանութեան մը։

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐ ՆՈՐ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ·–

Առաջարկուած է որ կուսակցական համաժողովը կուսակցապետ մը ու անոր տեղակալներ ընտրէ։ Կեդրոնական Կոմիտէն պլենումի մը ընթացքին պիտի ընտրէ նախագահութիւն մը որ կեդրոնական Կոմիտէի մէկ նստաշրջանէն միւսը, պիտի ղեկաւարէ քաղաքական ու վարչական հարցերով։ Անհրաժեշտ է որ հանրապետական կուսակցութիւններու կեդրոնական Կոմիտէները համաձայն ըլլան օրէնքներուն։

ՌՈՒՍԻՈՑ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ·–

Ռուսիոյ դաշնակցութեան հանրութիւնն ու համայնավարները ղեկավար մարմնի մը կազմութեան կոչ կ'ուղղեն։ Յարմար կը նկատուի այս հարցերը վճռի նիւթ դարձնել հիմնական կազմակերպութիւններու մէջ, ու արդիւնքները քննարկութեան դնել հանրապետութեան կուսակցութեան մէկ ժողովին որ պիտի դումարուի 28–րդ համագումարէն առաջ։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԸ·–

Անհատական սեփականութեան ու արտադրամիջոցներու դոյութիւնը չի վտանգեր երկրին տնտեսական զարգացման ներկայ կացութեան։ Բարեփոխումները ներկայ դրութիւնը պէտք է փոխարինեն խառն տնտեսութեան մը ծրագրուած չուկայով, որ հիմնուած պիտի ըլլայ սեփականութեան ձեւերու զանազանութեան մը վրայ։

ՆՈՐ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ·–

Կուսակցութիւնը կը հաստատէ իր փարումը, ազգերու ինքնորոշման ու նաեւ անջատման ընկնելեան սկզբունքին, ու յարմար կը նկատէ որ օրէնքով մը ճշդուին այս իրաւունքին զործադրութեան ձեւերը։ Ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, վերանորոգուած խորհրդային դաշնակցութեան մը մէջ, ապատութիւն պիտի տայ ազգ ու պետական ամբողջութիւններու որ ընտրեն պետական կեանքին, հաստատութիւններուն ու խորհրդանիշներուն կառոյցներ տալու ձեւերը։

Կուսակցութիւնը «երեք հիմնական ըմբռնումներ» կը ճշդէ «Նոր Դաշնակցութեան» համար։

– Անվերապահ յարգանք ամբողջ երկրին քաղաքացիներու իրաւունքներուն, ինչ որ ալ ըլլայ անոնց ազգութիւնը։

– Միութեան հանրապետութիւններու դերիչխանութեան իրական կիրարկում ու ազգային ինքնավարութեան բոլոր ձեւերուն համար անկախութեան նոր մակարդակ։

– Երկրին ամբողջականութեան պահպանումը, որպէս դաշնակցութիւն ազատ ու իրերահաւասար հանրապետութիւններու որոնք կամովին Միութեան կը յանձնեն իրենց իրաւունքներուն մէկ մասը, կարենալ հանելու համար հասարակաց նպատակներու։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ·–

Մենք կողմնակից ենք ընկերաքաղաքական ազատ ընտրութեան· ասիկա, համընթաց՝ չահերու հաւասարակշռութեան սկզբունքին, պէտք է ապահովի համաշխարհային բնոյթ վայելէ։ Արեւելեան եւրոպայի երկիրներուն մէջ դիտարկուած փոփոխութիւնները մեր բարեկամական կեցուածքը չեն փոխած այդ ժողովուրդներուն հանդէպ։ Կուսակցութիւնը կը նկատէ որ հոն սկիզբը առած բարեշրջումները, – ինչպէս՝ Խորհրդային Միութեան վերակառուցումի չարժումը–, աւելի բնական ու աւելի ամուր հիմ մը պիտի ընծայեն կամաւոր ու փոխ – շահաւէտ յարաբերութիւններու համար։

Գերմանահայ ևառևակաևի

ՀԱՄԵՐԳ ՀԱՆՈՎԻ ՄԷՋ

Հանովրի երաժշտանոցի յատուկ հրատարակութեամբ Յունուար 27 – Փետրուար 5 թուականներուն Հանովր կը դանուի երեւանցի երգահան Էդուարդ Սաղոյեան տարեկան «Արդի երաժշտութեան տօնօրեակին» իր մասնակցութիւնը բերելու համար։ Ունկնդիրները Փետրուար 1–ին երաժշտանոցի մեծ դահլիճին առիթը ունեցան իր եւ Յարութիւն Թէլալեանի լուսեղծագործութիւններուն ծանօթանալու՝ համերգին երկրորդ բաժնին մէջ։ Առաջին բաժինը տրամադրուած էր Պ· Ա· Յիմերմաննի, Լուչիանօ Պերիոյի, Է· Տենհոսվի, Ե· Անտրիեսէնի, Ա· Շնիթքէի եւ Վաախաալ Քուփքովիչի։ Այս վերջինը, ազգութեամբ սլովակ երգահան մը եւ տեղւոյն երաժշտանոցի դասախօսներէն մին, անձամբ մը չէ Գերմանահայութեան։ Վենեսիկի 1989–ի հայերկնի խտացեալ դասընթացքի մասնակիցներն ալ լաւ կը ճանչնան այս խոհական հայ-

---

ու համայնավարները ղեկավար մարմնի մը կազմութեան կոչ կ'ուղղեն։ Յարմար կը նկատուի այս հարցերը վճռի նիւթ դարձնել հիմնական կազմակերպութիւններու մէջ, ու արդիւնքները քննարկութեան դնել հանրապետութեան կուսակցութեան մէկ ժողովին որ պիտի դումարուի 28–րդ համագումարէն առաջ։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԸ·–

Անհատական սեփականութեան ու արտադրամիջոցներու դոյութիւնը չի վտանգեր երկրին տնտեսական զարգացման ներկայ կացութեան։ Բարեփոխումները ներկայ դրութիւնը պէտք է փոխարինեն խառն տնտեսութեան մը ծրագրուած չուկայով, որ հիմնուած պիտի ըլլայ սեփականութեան ձեւերու զանազանութեան մը վրայ։

ՆՈՐ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ·–

Կուսակցութիւնը կը հաստատէ իր փարումը, ազգերու ինքնորոշման ու նաեւ անջատման ընկնելեան սկզբունքին, ու յարմար կը նկատէ որ օրէնքով մը ճշդուին այս իրաւունքին զործադրութեան ձեւերը։ Ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, վերանորոգուած խորհրդային դաշնակցութեան մը մէջ, ապատութիւն պիտի տայ ազգ ու պետական ամբողջութիւններու որ ընտրեն պետական կեանքին, հաստատութիւններուն ու խորհրդանիշներուն կառոյցներ տալու ձեւերը։

Կուսակցութիւնը «երեք հիմնական ըմբռնումներ» կը ճշդէ «Նոր Դաշնակցութեան» համար։

– Անվերապահ յարգանք ամբողջ երկրին քաղաքացիներու իրաւունքներուն, ինչ որ ալ ըլլայ անոնց ազգութիւնը։

– Միութեան հանրապետութիւններու դերիչխանութեան իրական կիրարկում ու ազգային ինքնավարութեան բոլոր ձեւերուն համար անկախութեան նոր մակարդակ։

– Երկրին ամբողջականութեան պահպանումը, որպէս դաշնակցութիւն ազատ ու իրերահաւասար հանրապետութիւններու որոնք կամովին Միութեան կը յանձնեն իրենց իրաւունքներուն մէկ մասը, կարենալ հանելու համար հասարակաց նպատակներու։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ·–

Մենք կողմնակից ենք ընկերաքաղաքական ազատ ընտրութեան· ասիկա, համընթաց՝ չահերու հաւասարակշռութեան սկզբունքին, պէտք է ապահովի համաշխարհային բնոյթ վայելէ։ Արեւելեան եւրոպայի երկիրներուն մէջ դիտարկուած փոփոխութիւնները մեր բարեկամական կեցուածքը չեն փոխած այդ ժողովուրդներուն հանդէպ։ Կուսակցութիւնը կը նկատէ որ հոն սկիզբը առած բարեշրջումները, – ինչպէս՝ Խորհրդային Միութեան վերակառուցումի չարժումը–, աւելի բնական ու աւելի ամուր հիմ մը պիտի ընծայեն կամաւոր ու փոխ – շահաւէտ յարաբերութիւններու համար։

սէրը: Իր «Հինդ հայկական երգերը կարինէն» կատարուեցան Արա Մալիքեանի (ջութակ) եւ Մերի Տրուզի (դաշնակ) կողմէ: Անվարան կարելի է չեշտել երեկոյթին բոլոր կատարողներուն բարձր մակարդակը (յատկապէս ուշադրաւ Վիլլի Ֆօկլ՝ քլարինէթ) եւ Վօլֆկանկ Մերթես՝ (ջութակ), բայց բոլորին կը գերազանցէր Արա Մալիքեան (ան հանդէս եկաւ նաեւ Ե. Անարիեսեանի մէկ կտորով): Այս բացառիկ ապաննդը պիտի վաւերագրէինք տեսնել նաեւ հայկական բեմերու վրայ...:

Երեկոյթին երկրորդ մասը սկսաւ Յարութիւն Թելալեանի Փակոտի սոնաթով (Ֆ. Թեմանն) եւ չարունակուեցաւ Է. Սաղոյեանի երկրաչափի գոհերուն ձօնուած դաշնակի սոնաթով: Այս վերջինը խորապէս տպաւորիչ կտոր մըն էր, որուն վերջին հատուածին մէջ կատարողը՝ հեղինակը ինքը երաժշտութեան զուգընթաց կը սկսէր տեսակ մը մենախօսութիւն Արարչին հետ, մենախօսութիւն որ հետզհետէ կը ստանար ազօթքի բնոյթ: Յաւարտ երաժշտութեան Սաղոյեան բացառիկ լուսաբեան մէկ յոռնկայա, հազիւ կարենալ զսպելով իր յուզումը կը կըրկնէր «Փրկի՛ր մեզ Տէր, փրկի՛ր մեզ Տէր»: Թարգմանութեան պէտք չկար, ներկաները արդէն իսկ ըմբռնած էին ամէն ինչ: Սաղոյեանի երկրորդ կտորը՝ սոնաթ – պալինէթի (Վ. Ֆօկըլ) եւ դաշնակի (Փ. Սակէր) համար կուզար փաստել արդի երգահանը, որ դաշնակը մերթ կը դարձածէր իբրեւ զուտ հարուածային գործիք: Հեղինակին վերջին կտորը՝ հայկական սուիտը աւելի ժողովրդական էր: Հետաքրքրական ըլլայ նշել չատերուն համար թէ բոլոր կտորները առաջին ունկընդրութիւններ էին, բան մը որ երգահանը չափէն աւելի կ'ուրախացներ: Փետրուար 3 Թուականը Հանոֆերչէ Ալլգեմայնէ Ցայտնունկը գրուատանքով կ'անդրադառնար համերգին, որ գրեթէ նոյնութեամբ կրկնուեցաւ Փետրուար 4–ին Հանովրի մօտերը գտնուող Պատ Նեննորֆ աւանին մէջ:

Ուրիշ երաժշտական լուր մը եւս. կոմիտաս լարային քառեակը Յունուար 28 – Փետրուար 7 Թուականներուն եօթը համերգներով հանդէս եկաւ Հեսսըն Նասհանդի կարգ մը քաղաքներուն մէջ:

ՐԱՖՖԻ ՔԻՊԱՊՃԵԱՆ

LIVRES REÇUS

LES BARBELES EN FLEURS
– Ծաղկած փշալարեր –
ԳՈՒՐԳԻՆ ՄԱՀԱՐԻ
GOURGUEN MAHARI
traduction Pierre Ter-Sarkissian
Ed. Messidor, Paris 1990.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԷՋԵՐԷՆ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ Կ. ԳԱՍՊԱՐՈՎԻՆ

Վերջերս ճատրակի աշխարհի ախոյեան Կարլ Գասպարովի հետ հարցազրոյցներ լոյս տեսած էին «Մոսկովեան Լուրեր» («Յառաջ», Յունուար 27 / 28) եւ «Սովեստկի Սպորտ» թերթերուն մէջ: Ա. Խորհի ախոյեանը հոն կը պատմէր Բաքուի դէպքերը եւ մխիթարոյն առեն կ'արձագանգէր ստանձնել երկու ժողովուրդներուն միջեւ հաշտարար դեր մը: Այդ առթիւ «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» թերթին մէջ, փրոֆէսէօր Գ. Աւագեան «Զսպուած զայրոյթով» բաց նամակ մը ստորագրած է՝ ուղղուած Գասպարովի:

Հաշտարար միջնորդի դեր ստանձնելու համար, յօդուածագիրը պարտադիր կը համարի առնուազն երեք պայման. բարձր հեղինակութիւն, աղնիւ վարքագիծ, բախտներու էութեան ծանօթութիւն:

Կը թուի թէ աշխարհի ախոյեանը չի լըրացներ յատկապէս վերջին երկու պայմանները:

Ազնուութեան մասին:

«Անդրադառնալով Բաքուի մէջ Հայերու դէմ գործադրուող ցեղասպանութեան փաստերուն (թէեւ դուք ներքութեամբ խուսափած էք օգտագործել «Հայեր» եւ «ցեղասպանութիւն» բառերը), կը նշէք թէ «պայթիւնի վառօդ հանդիսացան Հայաստանէն փախողները»:

Այժմ իրականութիւնը:

Գ. Աւագեան դիտել կուտայ որ փախստականներու հոսքը սկսաւ 1988ին, Փետր. 26 – 28–ի Սումգայիթի ջարդերուն հետեւանքով: Այն ատեն ոեւէ ազերբէջանցի փախստական չկար որ Հայերու կոտորածը անոնց վրայ նետէին: Երբ՝ Մարտ – Մայիս ամիսներուն Սումգայիթէն փախած չուրջ 10·000 Հայեր ձեռնունայն Երեւան լեցուեցան, հոն կ'ապրէին չուրջ 2,5 հազար Ազերբէջանցիներ, իսկ ընդամէնը 8 քմ. հեռաւորութեամբ Երեւանի արուարձան Մասիս քաղաքը՝ 12 հազար Ազերբէջանցիներ:

«Այժմ կը հարցնեմ ձեզի, խաղաղութեան ազնիւ ընկեր Կարլ Գասպարով, ինչու սումգայիթցի փախստական Հայերը, որոնք զոհեր տուած էին ու տուն ու տեղ չունէին, չդպան հոս ապրող Ազերբէջանցիներուն: Կրնա՞ք պատասխանել»:

Այժմ թուական փաստեր:

Աշխարհի ախոյեանին ծանօթութիւնը խորացնելու համար, յօդուածագիրը կը տեղեկացնէ թէ Ազերբէջանէն գաղթած են 350 հազար Հայեր, որոնցմէ չուրջ 280 հազարը՝ Հայաստան:

Հայաստանէն Ազերբէջան տեղափոխուած են մօտ 160 հազար Ազերբէջանցիներ: Անոնց մէկ զգալի մասը տեղափոխուած է պէկաեմբերեան երկրաշարժէն ետք՝ պէտեալ գօտիէն:

Միջին հաշիւով Ազերբէջանէն հեռացած է աւելի քան 83 հազար հայ ընտանիք, իսկ Հայաստանէն 27,6 հազար ազերբէջանցի ընտանիք: Այդ կը նշանակէ որ Հայաստանէն տեղափոխուած իւրաքանչիւր ընտանիք Ազերբէջանի մէջ կարելիութիւն ունի տէր դառնալու Հայերու լքած երեք բնակարանի:

Ինչպէս կը վկայեն բերուած տուեալները, այս կացութեան մէջ կարելի է ոչ միայն լիովին բաւարարել ազերբէջանցի փախստականներու պահանջները, այլեւ լուծել Ազերբէջանի բնակարանային հարցը, մանաւանդ եթէ նկատի ունենանք այդ հանրապետութենէն հեռացած ռուս եւ հրեայ ընտանիքներու բնակարանները:

«...Եւ Հայաստանի չրջանակման այս պայմաններուն մէջ, հայ ժողովուրդին նկատմամբ աչխարհի բաղում երկիր – ներու առատաձեռն գթութեան դիմաց ազերբէջանցի մոլեռանդներուն անմարդկային վարքագիծը դատապարտելու փոխարէն, դուք անմեղ հրեշտակի կերպարանք կ'առնէք եւ կը փափաքիք հաշտարարի դեր խաղալ», – կը չարունակէ նամակագիրը:

Գասպարովը լուսաւորելու նպատակով այստեղ կը տրուի բացատրութիւն մը եւս, որ օգտակար կրնայ ըլլալ չատերուն:

Ազերբէջանի մէջ այլազգիները դուրս մղելու քաղաքականութենէն բացի, երկար տարիներէ ի վեր կը չարունակուի մնացած այլազգիները ճնշելու քաղաքականութիւն մը: Այսպէս՝ լրիւ ճնշուած են Թալիշները (1926ին՝ 77 հազար հոգի), Քիւրտերը (41 հազար), Լեհնային Հրեաները (10 հազար), Պարսիկները (9 հազար). մասնակիօրէն ճնշուած են Թաթերը եւ Ցախուրները:

Վերջապէս, փրոֆէսէօր Աւագեանի նամակը կ'աւարտի հետեւեալ տողերով.–

«Ահա սա է ճշմարտութիւնը: Ընելիք ունի՞ք աւոր դիմաց, ընկեր Գասպարով: Ուրեմն՝ կը նկատէ՞ք որ կեանքը ճատրակ չէ: Այստեղ դէմ – դիմաց նստած են երկու հոգի եւ կողմերէն մէկը սխալ քայլ ընելու պարագային ընդամէնը կը պարտուի եւ ոչ թէ կը կործանի, առաւել եւս՝ երբեք արիւն չի թափիր: Իսկ կեանքի մէջ, մանաւանդ ազգամիջեան այսպիսի հակամարտութեան պարագային ամէն մէկ սըխալ քայլ երեն հետ կը տանի մարդկային զոհեր:

«Ուրեմն, աւելի ճիշդ կ'ըլլայ որ ձեր ատրոկով զբաղիք»:

ՆԱՐԵԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ի ՆՊԱՍՏ ՃԱՇԸ

Նարեկ Մշակութային Միութեան կազմակերպած ճաշը ի նպաստ Անկէնի Նարեկ Միսրեայ վարժարանի, տեղի ունեցաւ Փետրուար 3–ին, երեկոյեան ժամը 8–ին Անկէնի Սալ տէ Ֆեյթի մէջ:

Միութեան ժրաջան անդամները եւ Նարեկ վարժարանի երկու սեռէ աչակերտները ժպիտը երեսնց դէմքին կ'ընդունէին հրաւիրեալները եւ կ'առաջնորդէին զանոնք նախատեսուած սեղանները:

Շուրջ երեք հարիւր հոգի մասնակցեցան երեկոյթին:

Հաւաքոյթը որ պարանոցիկ – ճաշ ըլլալով նախատեսուած էր, Հայաստանի քաղաքական ներկայ վրդովեցուցիչ կացութեան պատճառաւ պարբ բաժինը զանց առնուեցաւ եւ օրուան կարեւորութիւնը բնորոշող խօսակցութիւններ տեղի ունեցան:

Առաջին առթիւ խօսք առաւ զաղութին ծանօթ դէմքերէն՝ Ժիրայր Դատաւորեան որ ողջունեց Ֆրանսան որպէս հիւրընկալ հող եւ ապա որպէս երկրորդ հայրենիք, որուն Հայերն ալ իրենց կարդին մեծ հետաքրքրմութեամբ եւ քաղաքացիական դիտակցութեամբ ծառայեցին:

Ցետոյ Միութեան նախագահուհին, հայերէն թէ Ֆրանսերէն բարի գալուստի եւ չնորհակալութեան խօսքերէն վերջ, չրջակայքի Հայերուն կոչ ըրաւ. միանալով մեծ եւ համերաչխ Նարեկեան ընտանիքը կազմելու:

Ապա, Մոնմորանսիի քաղաքապետը՝ Պր. Մակարեան խօսք առնելով չնորհակալութիւն յայտնեց Ֆրանսական Պետութեան եւ ոչ – պետական հաստատութիւններուն, իրենց բերած նիւթական թէ բարոյական թանկագին օժանդակութեան համար, չարժէն յետոյ առաջին օրերէն սկսեալ:

Երեկոյթին իր մասնակցութիւնը բերաւ Մարսէյլէն յատկապէս հրաւիրուած «Հայրենիք» նուագախումբը, որուն նուագն ու երգերը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեցին ներկաներուն միջեւ, նուագախումբին ընկերացաւ ծանօթ երգչուհի Էվելին Ալթունեան:

Հրաւիրեալներուն մաս կը կազմէր նաեւ երկրաչարժին առաջին օրերուն Հայաստանի աղէտեալներուն օգնութեան հասնող հրչէջ խումբի հրամանատար՝ Նուպէլ որ իր կարդին խօսք առնելով վեր առաւ հայ ժողովուրդին չինարարական ու ստեղծագործական կարողութիւնները ու տենչը:

Աւելի վերջ Տէօյ – Լա – Պառի փոխքաղաքապետ Սէմէրճեան ալ չնորհակալութիւն յայտնեց Ֆրանսացիներուն ազէտեալ չրջանակներուն մէջ կատարած աշխատանքներուն համար եւ եզրափակեց իր խօսքերը. օգուտները թուելով այսպիսի լաւ եւ ուրախառիթ հաւաքոյթներ ստեղծելու, չէշտելով փոխադարձ կապը որ կայ Հայուն եւ Ֆրանսացիին միջեւ:

Հուսկ բանքը ըրաւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիի ներկայացուցիչ, վերապատուելի՝ Ռ. Լեւոնեան հայերէն եւ Ֆրանսերէն լեզուներով, անդրադառնալով հայ ազգի անցեալին եւ հայ եկեղեցւոյ դերին: Շեշտեց այսօրուան մեր մտահոգութիւններուն մէջ, բոլոր Հայերուն անչատարար տնեցած պատասխանատուութիւնը եւ սիրալիր կապերու հաստատման կարեւորութիւնը:

Հաւաքոյթի ընթացքին եղան սրտառուխ նուիրատուութիւններ, անկասկած քայլերանք մը միութեան գործունէութեան դաչտը ծաւալելու համար:

Երեկոյթը չարունակուեցաւ մինչեւ առաւօտեան առաջին ժամերուն եւ ներկաները մեկնեցան չատ լաւ տպաւորութեամբ, չնորհիւ հաւաքոյթը կազմակերպող անդամներու եւ ծնողքներու խանդավառ ոգիին, որոնք ոչ մէկ չանք խնայած էին:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ա.ՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ
ՓՐԿՈՒԽԹԵԱՆ ԴՈՒԻՐԸ
ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Սալամէ Հանում մէկդի հրեց մանուկները եւ անոնց ձեռքին բարձրացած պուպրիկները. մօտեցաւ, ու խիստ չեշտով հարցուց.

– Միւսիւը պէյը լուր ունի՞ ձեր այս յայտագրէրէն...

– Միւսիւը պէ՛յն ալ տեղեակ է, հիւանդանոցի բժշկապետ Հէր – Հոֆմա՛նն ալ, ըսաւ Շուէյթըը Սիւզան կարուկ:

– Երթա՞նք, տղաքս, վերադառնանք որքանոց, ըսաւ Օրիորդ Հայկուն:

Ու մենք փակուեցանք մեր մութ նըկուլարանի մէջ, դիշերն ամբողջ օրօրուելու համար կաղանդ Պապայի երազներուն մէջ:

Այդ ձմեռն ամբողջ, մեր պահապան հրեշտակը եղաւ Օրիորդ Հայկուն:

Ա՜ւ, սակայն, մեր քաջ Օրիորդը լինքն ալ զոհ պիտի երթար իր հայրութեան ու հաւատքին: Զարերու նախանձը մեզմէ խլեց մեր բարի դրեշտակը: Զայն կորսընդելով՝ սակայն, մենք աւելի եւս ուխտեցինք չկորսնցնել մեր մանկութեան հաւատն ու ուրախութիւնը:

Ու մենք փրկուեցանք:

Երբ իր պաշտօնին վերջ տուին եւ Օրիորդին մեկնումի ժամը հասաւ, մենք ամէնքս իր թեւերէն կախուած կուլայինք անմխիթար: Աչխարհը կործանած ու մենք երկրորդ անգամ որբացած կը զգայինք: Այն ատեն, Օրիորդ Հայկուն սրբեց մեր արցունքները եւ ըսաւ.

– Բայց, սիրելի տղաքս, այսօրը մեզի համար լալու օր չէ. խնդալու եւ հպա՛րտ ըլլալու օր է. որովհետեւ, դիտէ՞ք ի՛նչ ... Երէկ իրիկուն Շուէյթըը Սիւզան աւետեց լինձի ինչ որ գերմանական լրատու աղբիւրէ իմացած է, թէ Արարատի հրամայ Հովանիին տակ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՆԿԱԽ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ Է ՀՌՉԱԿՈՒԱԾ ... Ուրեմն մեր ազգին դարերու պայքարներէն ու մեր երկնի ու երկրի երկունքէն ծնած է Հայութեան Նո՛ր Վահագնը: Մենք անկախ հայրենիք ու դիւութիւն ունեցող ժողովուրդ ենք այսօր: Ու դուք պէտք է ուրա՛խ ապրիք, մանաւանդ՝ առո՛ղջ. ապրելու համար կաղանդ պապայի երազներուն մէջ:

«Երէկ» ըսածը 1918 Մայիս 28–ն էր...

Աչուեցաւ մեզմէ, դնաց մեր հերոսուհի Օրիորդը. բայց իր քաջ սիրտը մնաց մեզի հետ:

Ու մենք յաղթեցինք:

Քանի մը ամիսներ ետք վերջացաւ աշխարհաւոր պատերազմը. մեր թրքական որբանոցները ցրուեցան՝ թէ՛ Մարտինի, թէ Պոլիս, թէ՛ ամէն տեղ, ու մենք վերահաւաքուեցանք ցանկալի մեր Կիլիկիան՝ մեր ազատագրեալ հայրենիքը:

***

Յ Ա Խ Ե Լ Ո Ւ Ա Ծ

ՎԱՐԴԵՐ ՈՒ ՓՈՒՇԵՐ
ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐՏԷԶԷՆ

Բ. Ե. — Ներկայ Յաւելուածին մէջ կը վերաւիպագրենք այն հատուածները որոնք Ջեռագիր Բնագրին Ա. Մասէն անջատած ենք որպէսզի Յուշավէպի դրուագները իրերայաջորդ ընթացքով շարունակէին առանց տեղեկագրական ընդմիջումներու: Սակայն այս հատուածներուն առանձնապէս ազգագրական արժէքին համար՝ զանոնք կը մատուցանենք հետեւեալ էջերու մէջ համախումբ:

38· – ԿԱԹՆԱՎԱՃԱՌԸ, ՋԷՕՐԷԿՃԻՆ, ԼԷՊԼԷՊԻՃԻՆ ՈՒ ՄԻԻՍՆԵՐԸ

Առաւօտ է: Արաբ կաթնավաճառին «Հալիպ» կաթ՝ կանչը կ'արթնցնէ մեզ մեր քունէն: Գրեթէ բոլոր կաթնավաճառները սուրիացի Արաբներ էին, որոնց կապոյտ չալվարը իրենց դասակարգն ու ազգութիւնը յատկանչող բան մը ունէր: Առանձին այլազան ցեղերու պազար մըն էր. ամէն մէկուն ազգութիւնը կը ճանչցուէր իր տարազէն: Ու տարբեր գործերը տարբեր ազգերու ձեռքին մէջ էին, իրարու գործակից ու մրցակից:

(Շար. 66)

(Շար. Ա. էջէն)

տարեց Լուսարարապետ՝ Գարեգին Արք. Գազանճեան, որուն մասնակցեցան՝ Տէր-Պատասխ Թորգոմ Արք. Մանուկեան, Սահակ Արք. Այվազեան, Յունաստանի Թեմին Առաջնորդը՝ յանուն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, Ներսէս Արք. Պոզապալեան՝ Մայր Աթոռի Դիւանապետը, Կիւրեղ Եպիսկ. Գաբրիէլեան՝ Պատրիարքական փոխանորդ, Գիւտ Արք. Նազլաչեան՝ Կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի, Դաւիթ Եպիսկոպոս Սահակեան:

Օծումէն եաք, բոլոր եկեղեցականներն ալ Ողջոյն առին՝ համբուրելով վախճանեալ Պատրիարքին ճակատն ու Աչքը:

Ապա դագաղը կրկին տարուեցաւ տաճարին կեդրոնը՝ մահարկմին վրայ:

Ներսէս Արք. Պոզապալեան կարդաց Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի ցաւակցական դիրը ու ապա խօսեցաւ դամբանականը՝ ներկայացնելով Եղիչէ Պատրիարքի անձը:

Պատարագի վերջաւորութեան, նախ՝ ան Յունաց Պատրիարքը հոգեհանգիստ կատարեց, ապա Լատինաց Պատրիարքը Հոգւոյ արտասանեց Եղիչէ Պատրիարքի հոգւոյն համար: Ապա՝ ամբողջ միաբանութիւնը թափօրով, եղերական մեղեդիներու ու մահազանգի ընկերակցութեամբ թափօրով ուղղուեցան դէպի Սուրբ Փըրկիչի Վանքը՝ Հայոց պերեզմանատունը: Յուղարկաւորներու թափօրը ճանապարհին երեք հանդրուաններով կանգ առաւ կանոնական արօթքներու եւ Ընթերցուածներու համար:

Մինչեւ գերեզման թափօրին կը հետեւէին բոլոր կրօնական եւ պաշտօնական վերոյիշեալ անձնաւորութիւնները եւ ըռուսագէմի ամբողջ ժողովուրդը՝ ծաղկեպատկերով մխաին:

Եղիչէ Պատրիարք Տէրբէրեանի մարմինը թաղուեցաւ Սուրբ Փրկիչի Վանքին կառուցման ընթացքին մէջ գտնուող եկեղեցւոյն եւ աշտարակին ապագային ըլլալիք գաւիթի բաժինը: Եղիչէ Պատրիարք իրեն նպատակ ըրած էր անպայման այդ եկեղեցին եւ աշտարակը կառուցանել եւ ի մօտոյ աշխատանքները նոր ընթացքով պիտի յառաջանան:

Ցետ թաղման, հիւրերը, միաբանութիւնը եւ ժողովուրդը թափօրով վանք վերադարձան, ուր Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ ցաւակցութիւններ ընդունեցան Պատրիարքարանի տեղապահը, Լուսարարապետը եւ պատրիարքական փոխանորդը:

Ցուղարկաւորութեան օրէն մինչեւ Փետրուար 18, ուր օրեր չարունակ, առաւօտները, միաբանութիւնը հատուկ ուրացաւ հանդուցեալ Պատրիարքի պերեզմանին չուրջ Այդուց կատարելու եւ հոգ աւելցնելու պերեզմանին:

Թաղման կարգին, Պատրիարքի մարմինը տակաւին պերեզման չիջած՝ յանուն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին՝ Սահակ Արք. Այվազեան դամբանական խօսեցաւ, ներկայացնելով Եղիչէ Պատրիարքի մանաւորապար մտաւորականը:

Նոյն առեն, եկեղեցիներու Համաչխարհային Որհուրդի Ժընեւի Ընդհանուր քարտուղար՝ պատուելի Էմիլիօ Քասթրօի ներկայացուցիչն ալ որ յատկապէս այս առիթ ժամանած էր Երուսաղէմ՝ պատշաճ դամբանական խօսեցաւ, ներկայացնելով եկեղեցիներու Համաչխարհային Որհուրդի անդամ եկեղեցիներու վշտակցութիւնը՝ մանաւորելով Եղիչէ Պատրիարքի բացառիկ անձնաւորութիւնը:

***

Պատրիարքական Ընտրութիւնը տակաւին որոշուած չէ թէ երբ տեղի պիտի ունենայ: Շատ հաւանական է՝ Պատրիարքի վախճանման Քառասունքէն եաք:

Պատրիարքը կ'ընտրուի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան անդամներու կողմէ եւ իրենց մէջէն:

Առաջին անգամ Միաբանութիւնը կը հաւաքուի եւ իրենց մէջէն կ'ընտրեն հինգ անդամներ՝ առաւելագոյն քուէով:

Երկրորդ անգամ Միաբանութիւնը կը հաւաքուի եւ այդ հինգ անդամներուն մէջէն կ'ընտրէ Երուսաղէմի Առաքելական Աթոռի Հայոց Պատրիարքը:

Պատրիարք ընտրուելու համար պայման է որ թեկնածուն 35 տարեկանը լրացուցած ըլլայ:

***

Եղիչէ Պատրիարքի թաղման առթիւ, բացի Ներսէս եւ Սահակ Արքեպիսկոպոսներէ, Պոլսոյ Պատրիարքութենէն, անձնական հանդամանքով եկած էր ներկայ ըլլալու Մեսրոպ Եպիսկ. Մուրթաֆեան:

***

Բացի Երուսաղէմ գտնուող միաբաններէն՝ Լուսարարապետ՝ Գարեգին Արք. Գազանճեան, Պատրիարքական փոխանորդ՝ Կիւրեղ Եպիսկ. Գաբրիէլեան, Նորայր Արք. Պոզարեան, Դաւիթ Եպիսկ. Սահակեան, Վաղարշ Եպիսկ. Խաչատուրեան, Սեւան Եպիսկ. Ղարիպեան, Անուշաւան Վրդ. Զղջանեան, Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան, Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէթճեան, Բարսեղ Վրդ. Գալէմքէրեան, Ոսկի Վրդ. Որդիքեան, Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան, Հայրիկ Վրդ. Գալայճեան, Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան, Գուսան Վրդ. Ալճանեան, Ռաֆիկ Վրդ. Պօղոսեան, Մեսրոպ Վրդ. Ասողլեան, Ներսէս Քհնյ. Գոճակէօղեան:

Երուսաղէմ փութացած էին.–

Թորգոմ Արք. Մանուկեան (Ամերիկայէն), Գիւտ Արք. Նազլաչեան (Ֆրանսայէն), Հմայեակ Եպիսկ. Ինդոյեան (Ամերիկայէն), Ազան Եպիսկ. Պալիոզեան (Աւստրալիայէն), Տաթեւ Եպիսկ. Ղարիպեան (Պրազիլիայէն), Վահան Եպիսկ. Թոփալեան (Յորդանանէն), Ներսեհ Ծ. Վրդ. Փապուճեան (Ֆրանսայէն), Յուսիկ Ծ. Վրդ. Պաղտասեան (Ամերիկայի Սրեւելեան Թեմէն), Գեղամ Ծ. Վրդ. Զաքարեան (Ամերիկայի Արեւելեան Թեմէն), Ժիրայր Վրդ. Թաշճեան (Ֆրանսայէն), Վէհ Ծ. Վրդ. Իշխանիսեան (Ֆրանսայէն), Ղեւոնդ Ծ. Վրդ. Սամուրեան (Ամերիկայի Արեւելեան Թեմէն), Պարէտ Ծ. Վրդ. Երէցեան (Ամերիկայի Արեւելեան Թեմէն), Նուրհան Վրդ. Մանուկեան (Ամերիկայի Արեւելեան Թեմէն), Գիւտակ Վրդ. Մուրատեան (Արժանթինէն), Վիդէն Վրդ. Այգազեան (Ժընեւէն), Յովակ Վրդ. Պարսամեան (Ամերիկայի Արեւելեան Թեմէն), Մուշեղ Վրդ. Թաշճեան (Գալիֆորնիայէն), Հայկազուն Վրդ. Մելոնեան (Ամերիկայի Արեւելեան Թեմէն), Եղնիկ Վրդ. Պալեան (Ամերիկայի Արեւելեան Թեմէն), Բարգէն Վրդ. Անուշեան (Ամերիկայի Արեւելեան Թեմէն):

ԹՂԹԱԿԻՑ

- ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ -

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
ՏՕՆ Է ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ

Ս. ԾՈՒՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ օր, Փետրուար 22, տօն է Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մեծոց՝ Հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին – 451 թուականին – :

Այսօր ամուսնակոչութեան տօնն է վազգէն Ա. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

Ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

ԻԳԻՏՈՒԹԻԻՆ. –

«Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը, դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր, եւ ուրիշներ, այսօր կրնան բացակայիլ՝ իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար»:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ *Փետրուար 22*, Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Տօնին *առթիւ առաւօտեան ժամը 10-ին Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:*

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՀԻՒՒԻՄԵԱՆ

ՍՐՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷԼ

Հինգշաբթի, Փետրուար 22, կը պատարագէ Սէն - Թերոմի հոգեւոր հովիւը՝
ԵՂԻՇԷ Ա. ՔՀՆՑ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Եւ օրուան խորհուրդի մասին կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

Ցետ պատարագի տեղի կ'ունենայ մասնաւոր հոգեհանգիստ բոլոր մեր նահատակներուն եւ հերոսներու հոգիներու խաղաղութեան համար, նախագահութեամբ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ-ի

Սոյն արարողութեանց կը մասնակցին մեր բոլոր եկեղեցականները:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց փեսային՝ Փառսալ Եսայեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ, Տէր եւ Տիկին Գարեգին Յովսէփեան հետեւեալ նուէրները ըրած են. – 300-ական Ֆրանք Իսիի Կապոյտ Խաչին, Հայ Մարզական Մխիթեան, Ս. Մարիամ – Ասուածածին Եկեղեցւոյ, «Յառաջ»ին:

Ներկայացում

ՄՈՎՍԷՍ ՊԱՁԱՔՃԵԱՆԻ

«Ծիծեռնակները Պիտի Զսարսափին Խրտուելակներէն»

Վէպին

Կը նախագահէ՝
Բժ. ՎԻԳԷՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Հատորը կը ներկայացնէ՝
ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ

Հատորէն ընթերցումներ կը կատարեն՝
Ռոզիկ Թաշեան
եւ
Կարապիս Բլուր

Մասնակցութեամբ՝
«ՏԱՐՕՆ» Երգի եւ Պարի Համոյթին

Իսի Լէ Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Ասուածածին Եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ

6, avenue Bourgain

Շաբաթ, Փետր. 24, ժամը 18.30-ին:

Մուտքը ազատ է:

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց տօնին առիթով, Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնը կը կազմակերպէ հանդէս մը որու ընթացքին խօսք պիտի առնէ՝

ՀԱՅՐ ՎԱՐԴԱՆ ՎՐԴ. ՔԻՇԻՇԵԱՆ
Տնօրէն Սեմուէլ – Մուրատեան Վրժ.ի

Կ'արտասանեն ու կ'երգեն Շաբաթօրեայ Դպրոցի աշակերտները:

Շաբաթ, Փետր. 24, ժամը 15-ին:

Մուտքը ազատ է:

COMMEMORATION

46ème ANNIVERSAIRE DE L'EXECUTION DU GROUPE MANOUCHIAN

Paris

Dimanche 25 Février

Organisée par
l'A.N.A.C.R. et l'U.G.E.V.R.E.
Rendez-vous à partir de 10 heures à la sortie du M° Porte de Choisy d'où le cortège partira à 10 h 45

L'Amicale des anciens Résistants arméniens invite cordialement tous les amis et sympathisants à participer nombreux à cette cérémonie d'hommage aux héros de la défense de la liberté et de la France.

ANTENNE 2

Կիրակի, Փետրուար 25, ժամը 9.30, Ժընեւի հայ դպրոցի օրինակը:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Բ.

Աճապաւոր քանաստեղծը
ՎԱՐԴԱՆ ԱՆԵՑԻ
(Ժ°. ԴԱՐ)
եւ իր «Ներքոյը»

Կը դասախօսէ՝
ՋՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Կը նախագահէ ու բանաստեղծէն էջեր կը ներկայացնէ՝
ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՓՒՍԵԱՆ

Փետրուար 25, Կիրակի, ժամը 17-ին Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը

118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Մուտքը ազատ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՅՕԳՈՒՏ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅՔ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝

Փարիզեան Շրջանի Դայլիկներուն, Թեւիկներուն, Սկաուտներուն եւ Արենոյչներուն կողմէ:

Կիրակի, Մարտ 4, ժամը 14.30-ին

SALLE DE LA CHIMIE

28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e

—— M° INVALIDES ——

Խնամուած նոր յայտագիր. –

- Թատերական ներկայացում հայերէն,
- Հայկական պարեր, երգեր, զաւեշտներ Դայլիկներու կողմէ եւ արտասանութիւններ հայերէն,
- Լուսարձակով ցուցադրութիւն Հայ Արիներու Միութեան գործունէութեան՝ նախորդ եւ ներկայ տարիներու ճէմպորիներուն եւ բանակումներուն մէջ,
- Սկաուտական նուագ:

— Պ ր ա ֆ է — *Մուտք՝ 60 Ֆր. – Երախաներուն՝ ձրի:*

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
JEUDI
22 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.216 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.216

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՆՈՐ ՎԱՐԴԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՏԳԱՄԸ

Ոչխէ՞ կու գայ անթարչամ թարմութիւնը Վարդանանց սա առելի քան 1500-ամեայ հերոսապատումին. ի՞նչն է պատճառը որ այդքան հեռուէն հնչող ձայն մը կը չարունակէ արձագանգ տալ Հայութեան ամէնէն անհատնում խոկ: Քանի՞ ժողովուրդի օրացոյցին մէջ 1500 տարեկան ողկոյզ մը կայ արձանագրուած. ո՞րն է գաղտնիքը այն երեւոյթին որ Վարդանները, Ղեւոնդները, Եղիշէները չեն յոգնիր մեր ընթացքին դուռ տակեւ քալ պահելէ:

Անոնց անժամանցելի այժմէականութեան գաղտնիքը պէտք է փնտռել իրենց պատգամին համայնականութե՞ան մէջ, թէ մեր առեղծուածային երթին, որուն դիմէն ամէն հպարտանին Վարդաններու պատգամը կ'ըլլայ մեր փարոսը: Հատնաբար երկուքին ալ:

«Մահ խմացեալ անմահութիւն է» կ'ըսէր Վարդաններէն փոխանցուած հատատքին խմաստութիւնը. ու մենք կրկնեցինք զայն դարէ դար, ո՛չ խօսքով. գայն կրկնեցինք մեր ընթացքով, մեր կեանքի օրինակով: Այդ խմաստութեան հոգեւոր փարոսը չէ՞ր որ մեզ մեծ ըրաւ նաեւ մեր պահերով, մեր «խմացեալ մահեր»ով: Զեղչեցէ՛ք գայն, այդ փարոսը Հայէն, ի՞նչով կարելի կ'ըլլայ բացատրել այնքան ժխտականներու բեռով դէպի յաւիտենութիւն դիմող անոր ապահով քայլերուն գաղտնիքը:

Ան ո՛չ քաղաքական, ո՛չ դինուորական, ո՛չ անտեսական կամ այլ զօրութիւն ունեցաւ ընդհանրապէս. Տիգրանի մը մեծութիւնը անկարելի հեռուներու եւ հըրաշապատումներու բնակիչն է այսօրուան Հայուն համար: Երեքհազարամեայ պայքարի դիրքին մէջ վրէպով սպրդած էջ մը դրեթէ: Մինչ պայքարը ո՛չ աւարտ ունեցաւ, ոչ ալ նոյնիսկ զադար: Ան եղաւ վանն հողին, վանն հաւատքին, լեզուին, մշակոյթին, ջուրին, ծառին. ամէնուն զոհարերը միայն «կեանք» թարգմանուեցաւ մեզի համար:

Այսօր նորէն մեր սրտերը երկարած են մարտի դաշտերուն. մարտնչող մեր լեռներուն: Հողի պայքար է, արեւո՛ւ, կեանքի՛: Նոր Վարդաններ ինկածներու փոխարէն կը զարնեն. նոր Ղեւոնդներ գերեվարուած կոչնականերու չղթաները փշրած, պայքարի զօդանջներով կը խլացրնեն թշնամիին հայհոյալ երախին ոռնոցները:

Այսօր, «խմացեալ մահ»ուան յաւերժութեան խոստումը չէ միայն որ մեր քայլերը կ'ուղղէ. մենք սորված ենք նաեւ ապրի՛լ. սիրել կեանքը, յաւերժութենէն առաջ: Թանգարաններու սուղ, այլ անչունչ անկիւնները չեն դոհացներ մեզ. չը-նորհակալ ենք մարզկութեան յիշողութեան մէջ մեզի տրամադրուած բազմոցներուն համար, սակայն արեւահար, քրեղէն մեր կայքին հրաժարելու նպատակ չունինք:

Այսօր, «խմացեալ մահ»ուան տարազին ջով, կեանքի՛ն խմաստութիւնը ուրիշ բաներ եւս կը թելադրէ մեզի. «վստահիլ միմիայն իր սեփական ուժին» կը պատգամեն դեռ թարմ փորձառութիւններ. «մենք խեղճ չենք, ոչ ալ աչխարհի ժողովուրդներուն զուխին մուրացկան» կը յուչէ մեր հայրենիքին դեկավարներէն մէկը: Արիմեանէն ի վեր փոխուած բան մը կա՛յ մեր իրականութեան մէջ այսօր. ալ մեր դէնքը արցունքը չէ, ու չենք դիմեր արցունքի բաժին աչխարհի արդահատանքին, որ միայն ծառայեց մեր բեռը աւելցնելու, մեր չղթաները ամրացնելու:

«Մահ խմացեալ անմահութիւն է», այո՛. Երասխաւանի, Գորնիի Մեղրիի, Մարտունիի, Հադրութի ու բոլոր սահմաններուն վրայ թշնամին նահանջի մղող մեր նոր Վարդանները չատ լաւ գիտեն ապրելու. սակայն անոնք այդ մէկը արդէն ապահովածի հանդստութեամբ պայքար ունին հիմա կեանքի՛ն համար:

Ա. Թ.

ՍՈՐՊՈՆԻ ՔՈՂՈՔԸ

ՈՒՐ Կ'ԵՐԹԱՅ ԱՐեւԵԼեԱՆ ԵՒՐՈՊԱՆ

ԵԼՈՅԹ ՈՒՆԵՑԱՒ Ռ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Այս քոլոքը կազմակերպած էին. – «Լիպերասիոն», «Անթէն 2», Եւրոպա 1, Էլ Փայիս, Ֆրանսփուռքըր Ռուսուշաու, Լա Ռեփուպլիֆա, Թիը Ինտիփրնտընթ, Պէշելօ Կագետա, Նուվէլ տը Մոսկու եւ Լիտուէ Նովինի եւ տեղի ունեցաւ Փետր. 20-ին Սորպոնի մէջ: Բացումը կատարեց նախարարապետը՝ Միշէլ Ռոքար, որու ելոյթին թեման էր՝ «Կառուցանել յետ-Եալթայի Եւրոպան»: Արեւելեան Եւրոպայի երկիրները անտեսապէս դեռ պատրաստ չեն անդամակցելու համար եւրոպական Հասարակապետութեան եւ ան ալ, արդէն պատրաստ չէ:

Մասնակցողները եկած էին արեւելեան Եւրոպայի դրեթէ բոլոր երկիրներէն եւ ելոյթ ունեցողներն ալ չօչափեցին հրատապ հարցեր:

Լեհերուն համար, շատ կարեւոր է անշուշտ Գերմանիոյ վերամիացման հարցը եւ Կէոէմմէկ, որ նախագահն է Սոլիտարնոսկի խորհրդարանական խումբին դգուշացուց արեւմուտքը «Եալթայի ոգին երկարաձգելու որեւէ փորձէ»: Լեհերը կ'ուզեն անպայման մասնակցիլ երկու Գերմանիաներու խօսակցութեանց, չորս յաղթական Պետութեանց հետ: Ծանօթ է որ զիրենք մտահոգողը Օտէր – Նայս-ի սահմանային հարցն է եւ կազետայի տընօրէնն ալ՝ Միշնիկ Քոհլի դիմաց, որպէսզի ճանչնայ այդ սահմանը եւ այդ ձեւով լինք ալ հաւատք ընծայէ:

Առաւելաբար հետաքրքրական էր, անշուշտ, երեւոյթը: Խօսք առնողներու մէկ մասը, երէկ այլախոհ կամ բանտարկուած (օրինակ՝ Ռաֆայէլ Ղազարեան) այսօր դիրքի, երբեմն ալ իշխանութեան դլուխն են: Վացլաւ Հաւէլ Ուաշինկթըն գացած ըլլալով, ներկայ չէր, բայց երբ Փետր Փիթար խօսք կ'առնէր, դիտել կուտար որ յայտարէրին մէջ իրեն անուշնին կցուած՝ «քաղաքացիական Ֆորումի դեկավար» որակումը սխալ է ու կը չեշտէր՝ «անկէ ի վեր նախարարապետ նչանակուած եմ»:

Ռաֆայէլ Ղազարեան ռուսերէն ելոյթ ունեցաւ (գոյց արուեցաւ, նոյն իրիկունը, Փետրուար 20, «Անթէն 2»ի ժամը 20-ի լրատուութենէն) եւ լաւագոյնս ներկայացուց զարթարաղեան հարցը, ծագումը, ճիշդ երկու տարի առաջ, նոյն օրը – Փետրուար 20 – հիմնուած զատ ինքնիրոյման սահմանադրական իրաւունքին վրայ: Անարդարօրէն Հայաստանէն պոկուած էր Ղարաբաղը եւ ժողովուրդը կ'ուզէր վերջ տալ այդ անարդարութեան: Հայաստանն ալ զօրավիդ կեցաւ: Հայաստանը առաջինը եղաւ, 70 տարիներու բռնատիրութենէ ետք, դեմոկրատական մեթոտներ կիրարկող, միթինկներով, գործադուլներով: Պայքար տարուեցաւ վարչարարութեան դէմ: Պէտք է կուսակցական իշխանութենէն անցնիլ խորհրդարանական իշխանութեան եւ այդ է որ կը կատարուի: Այսօր, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին մէջ կան Հ.Հ.Շ.– վեց անդամներ եւ աւելցուց Ռաֆայէլ Ղազարեան, ինք ալ քանի մը օր առաջ դարեան, ինք ալ քանի մը օր առաջ ընտրուած էր փոխ – նախագահ: Անդրադարձաւ նաեւ բնապահական հարցերուն, Նայիրիտի փակման, ժողովուրդին կատարած դերին եւայլն, եւայլն:

Մէկ ծուռ բան եղած է սակայն, Պուլկարները մոռցուեր են ու վչացած թըրքարները մոռցուեր են ու վչացած թրքերէնները բաժնած են, ուր արձանագրուած էր. – «Իսկ Պուլկարնե՞րը, մածունի տեղ կ'անցնին»:

Ընդհանուր ձեւով, բոլոր խօսք առնողները շեշտած են անցումի շրջանի դժուարութիւնները:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՑ, ԱՂ, ԵՐԳ ՈՒ ԱՆՈՒՆ ԿԸ ՏՐՈՒԻ ԲԱՑԵՑ՝ ԿԱՐՍ, ԱՐՏԱՀԱՆ ՈՒ ՂԱՐԱԲԱՂ ՉԻ ՏՐՈՒԻՐ...

Փետրուար 20-ի «Թէրճիւման» եւ «Հիւրիյէթ» օրաթերթերը կը թարմացնեն ազդրեցնական հարցը, որուն վրայ կը բարդուի Նախիջեւանի պարագան: Թուրքիոյ մէջ Ազրբեջանի ժողովուրդին դրական կոչակութիւն յայտնելու նպատակով կատարուած ցոյցերու արդելքին հետ մամուլի էջերուն մէջ ալ որոշ խաղաղութիւն մը տիրած էր. սակայն այնպէս կը թուի որ նիւթը զանդուածին մտքին մէջ թարմ պահելու չանքերը բոլորովին լքուած չեն:

«Թէրճիւման»ի տեղեկատուութիւնը խորագրուած է «Ազրբեջան արիւն կուլայ»: Հոնկէ Պոլիս հասած են ժողովրդական ճակատէն անդամ մը եւ համալսարանի դասախօս մը: Անոնք կ'ըսեն թէ մթնոլորտը միչտ ձգտուած է Ազրբեջանի մէջ, գործատուներու մեծ մասը դադրեցուցած են աչխատանքը, փակ են դըպրոցներու 90%–ը: Ապտուլլահ եւ Հանտան կը զանդատին որ Ռուսիոյ մէջ վարչական ձեւը փոխուած ըլլալով հանդերձ, անփոփոխ կը մնայ Թուրքիոյ առընչուած քաղաքականութիւնը որ կը կիրարկէ «բաժանէ դի տիրեսցես» սկզբունքը: Նշելէ ետք թէ Ղարաբաղ հարաւային թրքական հող է, Հայերու մասին հետեւեալը կ'ըսէն. – «Ազրբեջանի մէջ Թուրքերու ձեռքով ոչ մէկ Հայու բիթ արիւնած է: Հայերու կոտորածը կեդրոնական իշխանութեան գործն է: Մենք՝ Թուրքերս միշտ բարի նպատակով մօտեցած ենք մեր դրացիներուն: Անոնց հաց, աղ, երգ ու ասուն տուինք. սակայն կան բաներ զորս կարելի չէ տալ, ինչպէս՝ կարսը, Արտահանը, Նախիջեւանն ու Ղարաբաղը»:

Աւելի լայն է «Հիւրրիյէթ»ի յօդուածը. լրագրող է. Էօզքէօք յարձագանգած է Նախիջեւան երթալ. Հանրապետութեան նախագահուհին կը պատմէ անկախութեան ծանօթ որոշումին մասին. Նախիջեւանի Գերագոյն Խորհուրդի 109 երեսփոխաններէն միայն 54–ը կրնան մասնակցիլ Ցուն. 19–ի նստաշրջանին. միաձայնութեամբ կ'որոշեն անկախ Խորհրդային Միութենէն: «Մենք հայկական հողերու մէջտեղը ներտուած ափ մը մարդ ենք, աշխարհի ու Մոսկուայի ուշադրութիւնը գրաւելու ուրիշ միջոց չունէինք» կ'ըսէ նախագահուհի Սէչքինա Ալիեւա. սակայն ութ օր ետք Գերագոյն Խորհուրդի լիակատար նիստը չի վաւերացներ այս որոշումը որ կիրարկութեան դեռեն չունենար: Իսկ պատասխանելով «Թուրքիոյ մաս կազմելու որոշում մը տուի՞ք» հարցումին կ'ըսէ. «Ոչ, այդպիսի բան չկայ»:

«Հիւրրիյէթ»ի լրագրողը ապա բաւական մանրամասնօրէն կը նկարագրէ չըջակայքը որ Հայաստանի կողմէ կը կիրարկուի Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութեան: Գործատուներ չեն կըրնար աչխատիլ, նաեւ ալիւրի գործատուները: Վառելանիւթի մեծ նեղութիւն կը տիրէ: Շինանիւթի պակասին հետեւանքով կիսատ մնացած է չինարարական աչխատանքը:

«Հայաստան կ'ուզէ խեղդել Նախիջեւանը» կը գրէ Թուրք լրագրողը ու կը մէջբերէ նախագահուհիին հետեւեալ արտայայտութիւնը.– «Մեր երկաթուղային-ները Հայաստանի երկրաչարժին, գիշեր – ցերեկ աշխատելով բեռ կրեցին: կացութիւնը ձգտուելէ ետք հեռագիր մը դրկեցի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին. ըսի որ Բաքուի դէպքերը հոս եւս չպատահին. ամոնք ալ հեռաձայնեցին. «մենք ալ չենք ուզեր որ պատահին» ըսին, սակայն յետոյ մեր վրայ յարձակում գործեցին»:

Տեղւոյն «ժողովրդական ճակատ»ի դեկավարը խօսիլ կը դատապարտէ Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին ծանօթ արտայայտութիւնը, թէ լեզուական-նէն պատ չատ կապ չունին Ազերիներու հետ: Արիֆ Ռահմով կ'ըսէ.– «Էօզալ լաւ տնտեսագէտ, լաւ նախագահ է, սակայն լաւ Թուրք մը չէ. ան համաձայնեցաւ Կորբաչովի ու Պուշի հետ: Եթէ կ'ուզէ մեզբը ֆաւել, ժամ առաջ թող բանալ տայ սահմանային անցքը: Նախիջեւանի թշուառութեան միակ դարմանը Թուրքիոյ սահմանային անցքին բացումն է»:

ԵՐԵՒԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20-Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՄԻԹԻՆԿ

Երեքշաբթի, Փետրուար 20-ին, Ազատութեան (Օփերա) հրապարակը հաւաքուած են շուրջ 150 հազար հոգի, հակառակ ցուրտին, մասնակցելու համար զարթարաղեան չարժումին Բ. տարեդարձի միթինկին: Բազմաթիւ խօսք առնողներ եղած են, Հ.Հ.Շ.–ի անդամները, ինչպէս Աչոտ Մանուչարեան, Խաչիկ Ստամբոլցեան, Վանօ Սիրադեղեան եւայլն, եւայլն: Այլ միութիւններու (Ա.Ի.Մ., Տիկնանց Միութեան եւ ուրիշներ), Գեղարչնի Միութեան ներկայացուցիչներ, նախկին պատանդ մը Գեղարչնէն եւայլն: Եղրափակումը բրած է Լ. Տէր – Պետրոսեան:

Ամբողջ մամուլը, ձայնասփիւռ, հեռատեսիլ եւ թերթերը լայն տեղ տուած են այս տարեդարձին, յօդուածներով, միթինկներու տեսերիզներու ցուցադրութեամբ եւայլն, եւայլն:

Ելոյթներու բովանդակութիւնն, ընդհանուր ձեւով, այս երկու տարիներու հաչուեկչիռն էր:

Տաճիկիստանէն ցաւ եւ զղջում յայտնող հեռագրեր կը հասնին Երեւան, հակառակ լոզունգներուն համար:

× Գերագոյն Խորհուրդի նիստին Ուզբեկիստանէն (որու մայրաքաղաքը՝ Տաչքենտ է եւ Սամրղանտ ալ 2-րդ կարեւոր քաղաքը) պատ, մոլոտու եւ ռուս երես – փոխանորներ ալ առաջարկած են որ Ղարաբաղը վարչականօրէն անջատուի Բաքուէն,

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԻՄԱՆի Մազանդարան նահանգի ընդհանուր առեւտուրի օգնականը յայտնած է թէ Խորհրդային Միութեան հետ սահմանակից նահանգներու բնակչութեան սահմանային առեւտուրի արտօնութիւն պիտի տրուի: Ան աւելցուցած է թէ «սահմանային փոխանակութիւններուն աւելի զարկ տալու նպատակով Մազանդարան նահանգի եւ Հայաստանի պատասխանատուներու համաձայնութեամբ՝ նկատի առնուած է այդ երկու վայրերուն մէջ ապրանքներու ցուցադրութեան կազմակերպում, ինչ որ պատճառ կը դառնայ որ մենք, բացի քարիւղէն, այլ ապրանքներու արտածման մէջ ապդեցիկ դեր ունենանք»:

ՓԱՓՐԻԿ ՏԻՎԼԻՃԵԱՆ, երեսփոխան եւ Անթոնիի քաղաքապետը որ Շիրաքի եւ Ժիւփէի կողքին էր ընդդէմ՝ Փասքուա – Սեկէն հոսանքին, տրամադիր է Միշել Նուառի միանալու. – «եթէ նպատակը իսկապէս միակ չարժումի մը յանդիլն է»: Փաթրիք Տէվլիճեան հարցազրոյց մը տը-

(Շար·ը Դ· էջ)

կայն յետոյ մեր վրայ յարձակում գործեցին»:

Տեղւոյն «ժողովրդական ճակատ»ի դեկավարը խօսիլ կը դատապարտէ Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին ծանօթ արտայայտութիւնը, թէ լեզուականէն պատ չատ կապ չունին Ազերիներու հետ: Արիֆ Ռահմով կ'ըսէ.– «Էօզալ լաւ տնտեսագէտ, լաւ նախագահ է, սակայն լաւ Թուրք մը չէ. ան համաձայնեցաւ Կորբաչովի ու Պուշի հետ: Եթէ կ'ուզէ մեզբը ֆաւել, ժամ առաջ թող բանալ տայ սահմանային անցքը: Նախիջեւանի թշուառութեան միակ դարմանը Թուրքիոյ սահմանային անցքին բացումն է»:

ՅԱՐՈՒՆԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ, ՀՀՇ-Ի ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄ՝ ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՊԱՏՈՒՄԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Գիրքերու տուածով ու Անդրանկի վինուտր հօր մը պատումներով միայն իր հայրենիքին ծանօթացած մանկութիւն մը որ յետոյ պատանութեան սեմին պիտի զրոյմուն անմեղ հօր մը ու մեծ հօր մը անարդար սպանութեամբ: Այդ սպանութիւններով զահիճներուն համար «ժողովուրդի թշնամիի զաւակ» մըն ալ պիտի աւելնայ ժողովուրդին հօր «դաւթ»ով խարանուածներու բանակին, իսկ Հիւսիսային Կովկասի մէկ անկիւնը մեծնալ ջանացող պատանիին պիտի մնան գիրքերու տուածն ու Անդրանիկի պատումները:

Այդ անլուռ յուշարարները պիտի զծեն միջոցին ու ժամանակին մէջ դեռ հեռաւոր հայրենիքին պատկերը պատանիին համար: Ան այդ պատկերէն ամէնէն աւելի ամրութեամբ պիտի պահէ կենսականը. այն՝ թէ այդ պատկեր, ղզացում հայրենիքը արհաւիրքը թօթափելու, հզօրանալու, մեծնալու համար իրեն եւս պէտք ունի: Այս համոզումը հաւատքի վերածուած, պիտի ընկերանայ զպրոցական տեղաններու պատանիին ու անկէ չիտակ պատերազմի դաշտ մտնող երիտասարդ պինուորին ամէն մէկ քայլին, ապա նաեւ Մոսկուայի գիտական աշխարհը չափչփել փորձող ուսանողին ամէն մէկ որոնումին:

Եւ վերջապէս պատկեր հայրենիքը իրական դիծերը պիտի առնայ, ապրող, առաջդող իրականութեան վերածուի դիտութեան երիտասարդ սպասարկումին համար:

Այսպէս կը սկսի պատմութիւնը Ռաֆայէլ Ղազարեանի. անոր որ Հ.Հ.Շ.Մ-ի հիմնադիր համաժողովին ընտրուած վարչութեան առաւելագոյն քուէները ստացած անդամն էր ու դարձաւ փոխ – նախագահը երկուան հեռաւոր պատկեր հայրենիքին. հայրենիք որ միս ու ոսկորով, գաւերով ու ցաւերով կոտորացող իրականութիւն է այսօր, ինչպէս եւ պայքարի արի կանչ ու յաւերժութեան ուխտ:

Հոն, այսօր, Անդրանիկի պատումին յաղթանակով կը նշուին հանդրուանները: Ու այդ հանդրուաններուն մասին կը պատմէ Հայաստանի փոխ – նախագահին հետ այդ ընտրութեան յաջորդ օրն իսկ կատարուած հեռաձայ զրոյցը:

***

Հ. – Ինչո՞ «շշմեցայ» պատասխանեցիք այս առաւօտ, երբ տեղեկացաք թէ փոխ – նախագահ ընտրուած էք Հայաստանի նախագահութեան կազմին:

Պ. – Ես կ'ասէի ոչ միայն չշմեցայ, այլ որոշ տագնապ զգացի. բացատրեմ թէ ինչու. երբ ես միացայ այս չարժման, հէնց սկիզբէն ինձ համար ոչ մի լաւ բան չէր սպասում. պարզապէս ինձ այնտեղ մղեց իմ ներքին, ազգասիրական զգացումը: Ես չէի ուզենայ որ այնպիսի կարծիք առեղծուէր որ իմ վերջնական նպատակը պաշտօնասիրութիւնն էր...: Ես իմ բնոյթով, բնաւորութեամբ չեմ կարծում որ համապատասխանում եմ բարձր պաշտօն գրաւելու:

Եւ վերջապէս տարիքս առած մարդ եմ եւ կարծում եմ որ հիմա եռանդուն եւ ազդիս օգտակար լինելու համար տարիքս անցել է: Այդ պաշտօնի համար ես կը գերադասէի տեսնել ինձանից մի 15 – 20 տարի աւելի երիտասարդ, 40 – 45 տարեկան, անձնուէր, ազգասէր մարդ:

Սակայն ինձ մխիթարում է մի հանգամանք որ իմ պաշտօնս կը տեւի մինչեւ Մարտ 20, նոր ընտրութիւններ, որովհետեւ յուսով եմ որ այդ միջոցին մենք կը գտնենք աւելի յարմար, աւելի արժանի թեկնածութիւն նման պաշտօնի համար:

Հ. – Կ'ուզէ՞ք ետ երթալ երկու տարի ու յիշել թէ ի՛նչպէս դուք ձեզ գտաք գիտութեան աշխարհէն քաղաքական կեանքի այս յորձանքին մէջ տեղափոխուած:

Պ. – Սիրով. ես պարզապէս չէի կարող չկցուել այս չարժման. ես մեծացել եմ մի ընտանիքում ուր ազգի ցաւը միշտ եղել է խօսակցութեան առարկայ: Իմ հայրս Անդրանիկի զինուորներից էր եւ մեր ընտանիքում միշտ արձարծուել է այդ հարցը. ճիշդ է, մենք ժամանակից չուտ զրկուեցինք եւ՛ հայրենիքից եւ՛ պապից որոնք ենթարկուեցին սոսկալիների ճնշումներին եւ մենք մնացինք որբ. բայց արդէն իմ մէջ սերմանուել էր ազգին ծառայելու փափաքը եւ երբ Բ. համաշխարհային պատերազմի մասնակցելուց յետոյ ուսումս աւարտեցի ու Մոսկուայում պաշտպանեցի աւարտաճառս, եւ ունէի չատ լաւ գիտական ապագայ այնտեղ, ես պերազասեցի գալ Երեւան:

Ես ծնուել ու մեծացել եմ Ռուսաստանում, Հիւսիսային Կովկասում. ինձ համար Հայաստանը անծանօթ, ինչ որ խոհալական երկիր էր. կարծէք կազմել էի միայն զրականութիւնից, ծնողներիս, պապիս պատմածից, նրանց տեսած արհաւիրքներից ու իմ մէջ հաստատուել էր մի որոշում թէ ես պարտաւոր եմ իմ ամբողջ հնարաւորութիւններս ծառայեցնել իմ ազգիս: Գերազասեցի ամէն ինչը թողնել Մոսկուայում ու գալ Հայաստան, ուր ոչ մի հիմք չունէի. ոչ մի հնարաւորութիւն, ոչ բնակարան, ոչ ազգական, ոչ բարեկամ: Ինձ համար օտար էր Հայաստանը եւ պահանջուեց ժամանակ որ ես ընտելանամ հայրենիքիս: Թէպէտ գուցէ ես կորսնցուցի անձնական իմաստով չատ բան, սակայն գոհ եմ որ կարողացայ իմ ակտիւ տարիներս ծառայեցնել իմ ազգիս: Նրա պատմական ճակատագիրը, նրան կորուստները միշտ եղել են խոր ցաւ իմ մէջ որը երբեք չի ընդհատուել:

Եւ երբ սոեղծուեց առիթ, գտնուելու պայքարի մէջ յանուն մեր պատմական կորուստների գոնէ մասնակի փոխհատուցման, ես անմիջապէս նետուեցի այդ յորձանքի մէջ. այդպէս եղաւ 1965 – 1966 թուերին երբ խոշոր ալիք բարձրացաւ ղարաբաղեան հարցի համար, ես եւս Պարոյր Սեւակի, Սարդիս Մուրադեանի հետ գտնուեցի այդ պայքարի մէջ: Նաեւ այժմ երբ մեր չարժումը սկսուեց յանուն Ղարաբաղի միաւորման, առաջին օրից ինձ համար երկընտրութիւն չկար. ես անգամ ժամանակ եւ կարիք չունեցայ խորհելու թէ մասնակցե՞մ թէ ոչ, թէպէտ արդէն տարիքս 60-ից անց էր: Եւ ես երախտապարտ եմ իմ երիտասարդ դործընկերներից, «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի անդամներից որոնք յարմար գտան առաջարկելու ինձ Մայիս 1988-ին, երբ կազմաւորում էր այժմեան կազմը:

Առաջին օրուանից իմ միակ նպատակը եղել է օգտակար լինել մեր արդարացի հարցի լուծման: Անձնական ոչինչ չեմ սպասում այս չարժումից, բացի անախորժութիւնից. նրանք չուշացան արդէն թափուել մեր գլխին: Եւ ես երախտապարտ եմ նաեւ իմ ժողովրդից որը կարողացաւ պայքարել մեզ համար երբ փոքրամասնութիւն էին մեզ ճնշել ու մեկուսացնել պայքարից:

Հ. – Այս ձեր նոր պաշտօնը ձեզի պիտի պարտադրէ թերեւս նաեւ գործակիցներ, որովհետեւ պիտի չնմանին «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի ձեր ընկերներուն. այս մէկը եւս ազդակ մը կ'ըլլա՞յ «չեմ կարող լուրջ պաշտօն գրաւեցնել» յայտարարութեան:

Պ. – Ես պատրաստ եմ գործակցել ամէն մի անձնաւորութեան հետ եթէ հաւատամ որ նա գործում է յօգուտ մեր չարժման, ազգիս չահերին: Եւ կարեւոր չէ թէ ինչպիսին է իմ վերաբերմունքը այդ անձի նկատմամբ. ես պատրաստ եմ անդամ իմ երէկուայ թշնամու հետ գրկախառնուել եթէ տեսնեմ որ նա անկեղծօրէն որոշել է համագործակցել ազգի չահերի համար: Է՛լ աւելին, եթէ անգամ նա իր հոգու խորքում մնացել է պաշտօնասէր, աթոռասէր բայց իր գործողութիւններով նպաստում է մեր պայքարին, ես պատրաստ եմ համագործակցել. բայց նա նորից կը գտնայ իմ հակառակորդը եթէ ես տեսնեմ որ նա խանգարում է այդ չարժման:

Ինչ վերաբերում է իմ գործընկերներին – մեզ կապում է երկու տարուայ չարքաշ, տաժանակիր, յոգնեցուցիչ ծանր, ուրախալի եւ տխուր այդ պայքարը: Ես երբեք չեմ կարող նրանց լքել. անկախ ցանկացած պաշտօնից, նրանք կը մնան իմ գործընկերները, ինչպէս եղել են մինչեւ այսօր. ես կը դերադասեմ հրաժարուել ցանկացած պաշտօնից, բայց ո՛չ իմ գործընկերներից:

Հ. – Հ.Հ.Շ.Մ-ի դէմ կան պայքարի ներքին ու արտաքին փորձեր, ինչ որ բնական բան է ժողովրդավարացման ներկայ շրջանին համար: Ընդունելով հանդերձ թէ այսօր գոնէ Սփիւռքինը լուսանցքա – յին հանգամանք մը միայն կրնայ ունենալ, ի՞նչպէս կը մեկնաբանէք այս երեւոյթը:

Պ. – Ես կ'ուզենայի տարաբաժանել, դասակարգել դուցէ նաեւ մեր հակառակորդներին. կան, որոնք ազնիւ մարդիկ են եւ թերեւս հակառակորդներ էլ չեն, բայց ինչ որ հարցում համարում են որ իրենց ուղին աւելի ճիշդ է: Նրանք ազնիւ, ազգանուէր, նուիրեալ մարդիկ են. նրանց ես խորապէս յարգում եմ, եւ համարում եմ որ այդպիսի մարդկանց հետ մենք՝ Հ.Հ.Շ.Մ-ի վարչութիւնը պարտաւոր ենք գտնել ընդհանուր լեզու եւ համախմբել մեր ուժերը: Այսպիսի ջանքեր կատարում են եւ՛ Հ.Հ.Շ.Մ-ի, եւ՛ այդ ոչ Ֆորմալ կազմակերպութիւնների ղեկավարների կողմից, որովհետեւ վերջնական մեր նպատակները նոյնն են: Բոլորս էլ պայքարում ենք յանուն մեր ազգի գոյատեւման, նոյն ապագային:

Մենք կարող ենք տարբեր տեսակէտներ ունենալ պայքարի մեթոդների մասին. բայց քանի որ մեր ընդհանուր նպատակները նոյնն են, ես կարծում եմ չկան էական խանգարող հանդամանքներ որ մենք միաւորուենք, միաւորենք մեր ուժերը: Դա մեր փոքր ազգի համար անհրաժեշտագոյն պայմանն է: Մենք պէտք է առաւելագոյն ուժերը համախմբենք որ յաղթող դուրս գանք ճակատագրական պայքարից որովհետեւ այլեւս նահանջելու տեղ չունենք: Ես չատ կ'ուզենայի որ ներքին եւ արտաքին Սփիւռքը, Հայաստանի ողջ ժողովուրդը եւ ոչ Ֆորմալ կազմակերպութիւնները ինչպէս եւ պետական գործիչները, համախմբենք մեր ուժերը:

Բայց մեր հակառակորդների մէջ կան նաեւ այնպիսիներ որոնք մեր դէմ են խօսում, ես կ'ասէի խանդի հոդի վրայ, խանդի գործօններից. չեմ արդարացնում դա, ցաւում եմ դրա համար: Ես չեմ ներում երբ պարզապէս առաջնորդուեան այդ մաղձով հիւանդանալով, յանուն դրա փորձում են պախարակել այն ուժը որը իրական է այսօր, որը վայելում է ժողովրդի հաւատը եւ յարգանքը:

Ես չեմ ասել որ մենք անբիծ, անսխալ ու միշտ իրաւացի ենք, ո՛չ. մեր ներսում էլ կան չատ տաք վէճեր, բայց մենք դա անում ենք ելնելով մի համոզումից որ բոլորս էլ անկեղծօրէն ուզում ենք մեր ժողովրդի լաւը: Իսկ վիճում ենք դրա համար որ ուզում ենք ամէնից ճիշդ ուղին դտնել:

Կան նաեւ այնպիսի տարրեր որոնք փորձում են պղտոր ջրի մէջ ձուկ որսալ: Կան նաեւ ցաւօք, տարրեր որոնք փորձում են իրենց անձնական, քարիերիստական հարցերը լուծել, ձեւացնելով ակտիւիստ: Եւ երբեմն նաեւ ակտիւիստ ձեւացնելու համար փորձում են մեղադրել Հ.Հ.Շ.Մ-ի վարչութեան վարքագիծը: Ես նրանց լուրջ չեմ ընդունում եւ բնականութեամբ պէտք է նշեմ որ մեր ժողովուրդը այս երկու տարուայ ընթացքում ձեռք է բերել անհրաժեշտ զգօնութիւն եւ հոտառութիւն, որպէսզի կարենայ տարբերել անկեղծը կեղծիքից:

Հ. – Փորձեր կ'ըլլան ոչ միայն մեղադրելու Հ.Հ.Շ.Մ-ի վարչութեան վարքագիծը, այլեւ այդ վարչութեան կ'ուղղուի երբեմն նաեւ իշխանութեան ձգտումի ամբաստանութիւնը:

Պ. – Իմ ընկերները եւ միւս ակտիւիստները սկզբից չէինք սպասում ոչ մի լաւ բան, այլ ամենավատին. այն եկաւ եւ չնորհիւ մեր ժողովրդի յամառ պայքարի եւ մեր Սփիւռքի օժանդակութեան եւ յառաջադէմ երկրների դեկավարների միջնորդութեան, ճնշումը աւարտուեց մեր յաղթանակով: Մենք բոլորս պատրաստ էինք միայն զրկանքների, նեղութեան, հարուածների: Վատնդի տակ դրած էր մեր բարեկեցութիւնը, աշխատանքը, մեր ընտանիքը, մեր դոյութիւնը: Հետեւաբար ես չեմ հաւատում որ իմ գործընկերներս սկսեցին այս պայքարը յանուն պաշտօնասիրական, անձնասիրական ձգտումների: Ինչ վերաբերում է ինձ, եթէ ես ձգտէի պաշտօնի, գոնէ ժամանակին կը հոգայի այն մասին որ գտնայի կուսակցութեան անդամ:

Հ. – Քանի որ ինչպէս կ'ըսէք Կորքաջովի ուղղուած ձեր նամակին մէջ (տե՛ս «Ցառաջ», 1989, Յունուար 31, Փետր. 1), «իշխանութեան նուաճումի աւանդական չեման – կոմսոմոլի պատասխանատու, կուսակցութեան տեղական պատասխանատու, կուսակցութեան բարձրադոյն վարժարանի պատասխանատու, եւ ինքզինքդդ կրեմլին կը գտնես»...:

Պ. – Այո, որովհետեւ մեր երկրում այնպիսի վիճակ է ստեղծուած տասնամեակների ընթացքում, որ առանց կուսակցութեան անդամ գտնուելու, անհնարին էր երազել ամենափոքր պաշտօն: Ես այդ հնարաւորութիւնը ունէի որովհետեւ պատերազմի մասնակից եմ եւ պատերազմի տարիներին ինձ համարեա ստիպում էին գտնուել կուսակցական. հրաժարուեցի, որովհետեւ ես չէի արդարացնում այն կուսակցութիւնը որը տարաւ իմ անմեղ հօրը երբ ես 9 տարեկան էի. տարաւ պապիս երբ 13 տարեկան էի. նրանք անուանարկուեցին «ժողովրդի թշնամի»: Ես չէի կարող գտնուել այդ կուսակցութեան անդամ, չէի ուզում գնալ քոմփրոմիսի իմ խղճի հետ: Այնպէս որ կասկածել ինձ որ այդ պայքարը սկսեցի ունենալով ամէն ինչ, ակտիւ միայն թղթակից անդամի, փրոֆէսօրի, տոքթորի տիտղոս, լաստօրաթորիա, ունենալով բոլոր անհրաժեշտ կենցաղային բարիքները, պաշտօնի ձգտումով, անհեթեթ է:

Որքան գիտեմ, նոյնն է իմ գործընկերների համար, ինչպէս օրինակ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանին որի հետ չատ մտերիմ եմ. գիտեմ որ նա էլ ինձ նման երազում է թէ երբ պիտի վերջնայ մեր պայքարը որ մենք գտնունք մեր դիտութեան: Բայց իրաւունք չունենք նահանջելու, յետ կանդնելու այդ պայքարից որովհետեւ ոչ մենք, ոչ էլ մեր ազգը իրաւունք չունի կասեցնել այդ պայքարը. այդ նշանակում է պարտուել. իսկ պարտուել, մեր ժողովրդի համար մահացու վտանգ է: Մեր ժողովուրդը պէտք է վերջապէս հաւատայ որ երբեմն դարերի ընթացքում գոնէ մէկ անգամ կարելի է նաեւ յետ վերադարձնել ինչ որ կորցրածի մի չնչին մասը. այլապէս գոյատեւման չատ քիչ յոյսեր կան մեր համար:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄՈԼՏԱՎԻԱՆ

Մոլտավիոյ Հանրապետութիւնը Խորհրդային Միութեան այգեղործութեան գլխաւոր արտադրիչն է: Մայրաքաղաք Քիշնեւի չուրջբոլորը այդիներով ծածկուած է: Բլուրի մը վրայ ամարանոց մը կայ, ուր՝ նամէնկլատուրան կուգար հաճելի ընկերակցութեան մթնոլորտի մը մէջ հիանալու կատարուած գործին. վերակառուցումէն ի վեր լքուած է ան: Կորբաչովի գլխաւ ցաւ պատճառող ազգային խնդիրներուն ամէնէն բարդերէն մէկն է մոլտավականը: Մոլտավները ոմանք հանրապետութեան 4,2 միլիոն բնակչութեան 64%-ը կը կազմեն, լատինական ծագումի տէր օրթոտոքսներ են, յաճախ «ռուսականացած» կամ «ուկրանացած»:

«Այս երկիրը խենթեցած է» կ'ըսէ ռուս ծագումով ուսանողուհի մը, ցոյց տալով Քիշնեւի առեւտրական կեդրոնին ցուցատախտակները, ռուսերէնն կայ հոն, մոլտավերէն՝ կիւրեղեան տառերով ու նաեւ լատինատառ: Լատինատառ մոլտավերէնը – այսինքն ռումաներէնը – հանրապետութեան լեզուն հռչակուեցաւ 1989 Օգոստոս 31-ին, ռուսերէնին հետ: Նոյն ուսանողուհին կը շարունակէ. – «բայց Քիշնեւ 2 դարէ ի վեր ռուսական, ուկրանական, հրէական քաղաք է, մինչ Մոլտավները մեծ մասով գիւղերու մէջ կ'ապրին»: Ան կ'ըսէ՝ «ես մոլտավերէն չեմ գիտեր» սակայն կը վախնայ ցոյց տալէ թէ չի տիրապետեր այդ լեզուին: 1988-էն ի վեր ռուսախօս բնակչութիւնը դէմ – յանդիման է ազգայնական հոսանքին սաստկացումին դէմ: Անցեալ ամառ ռուսախօս գործաւոր մը, մոլտավական ծագում ունենալով հանդերձ գործադուլի ելաւ ռումաներէնին պաշտօնական լեզու ճանաչումին դէմ, ըսելով.– «Հարցուցէ՛ք ռումանական դրաւումին տակ տպրողներուն թէ Ռումանիոյ մէջ պտնուիլ կ'ուզե՞ն, ժողովրդական ճակատի քաղաքական կեանքը ազգամիջեան տեւելութիւնը կը հրահրեն, ինչ որ իրենց կրցած միակ բանն է»:

Բնակարանի տաղնապին յանգանքը կը վերագրուի Ռուսերու. ռուսախօսներու գործադուլերն ալ որոնք մինչեւ Սեպտեմբերի կէսերը արդելք եղան աննդամթերքին հասնելուն, դրդռութիւն կը նկատուին: Ժողովրդական ճակատի գործադիր կոմիտէի նախագահը փրոֆէսէօր Քոսթէն կ'ըսէ. – «Հազարաւոր Մոլտավներ Սիպերիոյ չինութիւններուն վրայ աշխատելու կը ղրկուին, սակայն հոս, պետական գործատուներու բոլոր տնօրէնները Ռուսեր են. ամէն օր տասնեակ հազարաւոր Մոլտավներ գիւղերէ Քիշնեւ կուգան աշխատելու, բայց երեկոյեան տախտակած են մեկնելու, որովհետեւ քաղաքը մեզի չի պատկաներ»: Ան կ'ընդունի թէ տարբերակումներ կան իրենց չարժումին մէջ, ինչպէս նաեւ «լուսանցքային ծայրայեղականներ» ու կը չարունակէ. «Խորհրդային – ռումանական սահմանադիծը պէտք է բացուի, այս հոլովոյթը պէտք է տեղի ունենայ քաղաքական, խորհրդարանական ու ոչ – յեղափոխական ճամբով մը»: Այս իրարանցումին մէջ Փետրուար 25-ի յառաջիկայ ընտրութիւնները չատ հաւանական չէ որ մարդիկը չարժման մղեն. երկրին տնտեսական կացութեամբ ալ մարդ չի ղրաղիր, մինչդեռ Մոլտավիա իր բնական հարստութիւններով կըրնայ ապատ գոտիի միջազգային գործօն չուկայի մը վերածուիլ: «Ճիշդ է որ մոլտավ ազգայնականներու չափազանցութիւնը կայ, սակայն մեծագոյն վտանգը որ կ'արհամարհուի Արեւմուտքին կողմէ, ռուսական ազգայնամոլութեան սաստկացումն է» կ'ըսէ Պրոտսկի:

Մոլտավներէն աւելի քաղաքաբնակ ու աւելի մասնագիտացած ռուսախօս բնակչութիւնը յաճախ մոլտավական վերածնունդին արգելք կը նկատուի:

Այսուհանդերձ, ազգամիջեան բախումներու արամաբանութեան դէմ ձայներ կը բարձրանան. «բանուորներու միաւորում»ները որոնք բաց են բոլոր ազգութիւններուն, հետզհետէ կը կազմուին ձեռնարկութիւններու, համալսարաններու, կոլխոզներու մէջ: Անոնք կը միանան միակ ընկերակցութեան մը ձեւով որ կ'ուզէ տնտեսական ու ընկերային «իրական հարցեր»ուն պատասխան գտնել յարդելով ազգային կամ կրօնական պատկանելիութիւնները:

Մոլտավները գործ ունին նաեւ «կատուներու ինքնավար հանրապետութեան» հետ: Երկրին 160 հազար կականաները Թրքական Թափառական ցեղերէ կը սերին, սակայն քրիստոնեայ են. անոնք Ռումանիոյ հետ միացումի պարագան ողբերգութիւն մը կը նկատեն իրենց համար: Իսկ ժողովրդական ճակատը իրենց պատմական հայրենիքը կը նկատէ Պուլկարիան:

Կականաներու գլխաւոր քաղաքին՝ Կոմրաթի մէջ Կ. Ադրապահի կ'ըսէ.– «Մեր արտադրած ամբողջ հարստութիւնը կը մեկնի մոլտավական չրջաններ, որոնք ճարտարարուեստականացած միակ տեղերն են: Կը չահագործեն մեզ»:

Տեղւոյն Օրթոտոքս Եկեղեցին ալ, եթէ չի խօսիր ռումանական պատրիարքութեան միանալու մասին, պատրաստ է վերածուելու «Մոլտավիոյ ինքնագլուխ եկեղեցի»ն:

Պուչկին եւս յաճախ խօսակցութիւներու նիւթ կ'ըլլայ հոն. ան Քիշնեւ գլուխ նուաճ է ու զարմացած տեսնելով որ հանրային պարտէզն ու Օփերան կը կոչուին Ալեքսանտր Սերկիեւիչի անունով, փոխանակ «ազգային գերթող»ներու անունները կրելու: Այսօր նոյն պահանջը կը ներկայացնէ ռումանացի դրագէտ՝ Ճ. Մագիլիւ:

ՁԵՐՄԱԿ ՉԱՐԴԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԷՋ

«Գրական Թերթ»ի Փետրուար 2-ի թիւին մէջ, միւնչեւ վերջերս Բաքու բնակող լրագրող Դէորգ Աղաջանեան քաց նամակ մը ստորագրած է՝ ուղղուած «Բախտիար Վահաբզադէին (ադրբեջանցի գրող եւ ժողովրդական ճակատի անդամ) եւ Ազարբայջանի միւս տիտղոսատր միւալիւմներին»:

Ցատկանշական է մանաւանդ սա կարճ

—○—

– Զարմանալի չէ՞ս գտներ թէ ինչպէս ճուտիկները դուրս կ'ելլեն, կոտրելով հաւկիթները,

– Զարմանալին այն է, թէ ինչպէս ճուտիկները հոն մտած են առանց դանոնք կոտրելու:

***

Թղթակից մը նախարարի մը կը հարցընէ.

– Ձեր նախարարութեան մէջ քանի՞ պաշտօնեաներ կ'աշխատին:

– Մօտաւորապէս կէսը:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Տ. Օրթոտոքս Եկեղեցին ալ, եթէ չի խօսիր ռումանական պատրիարքութեան միանալու մասին, պատրաստ է վերածուելու «Մոլտավիոյ ինքնագլուխ եկեղեցի»ն:

Պուչկին եւս յաճախ խօսակցութիւներու նիւթ կ'ըլլայ հոն. ան Քիշնեւ գլուխ նուաճ է ու զարմացած տեսնելով որ հանրային պարտէզն ու Օփերան կը կոչուին Ալեքսանտր Սերկիեւիչի անունով, փոխանակ «ազգային գերթող»ներու անունները կրելու: Այսօր նոյն պահանջը կը ներկայացնէ ռումանացի դրագէտ՝ Ճ. Մագիլիւ:

Կականաներու գլխաւոր քաղաքին՝ Կոմրաթի մէջ Կ. Ադրապահի կ'ըսէ.– «Մեր արտադրած ամբողջ հարստութիւնը կը մեկնի մոլտավական չրջաններ, որոնք ճարտարարուեստականացած միակ տեղերն են: Կը չահագործեն մեզ»:

*Տեղւոյն

Այրի Տիկին Թամար Սապունճեան,
Օր· Լիտի Սապունճեան,
Պր· Ժիրայր Սապունճեան,
Սապունճեան եւ Հրաչեան ընտանիք – ները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ա– մուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝

ԱԶԳԻՆ ՍԱՊՈՒՆՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 19–ին։
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Փետր· 22, ժամը 15·45–ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկե– ղեցին։

Որեւէ մահագդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր գաւակցութիւնները Տիկին Սապունճեանի եւ զաւակներուն։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Նաչիկ Հասէր – Պազարոսեանի մահ– ուան առթիւ, Տիկին Աննիկ Փափազեան փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց քոյր եւ մօրաքրոջ՝ կատարինէ Պալեանի (ծնեալ՝ Պարաթեան) *մահուան տարելիցին ի յիշատակ, Տիկին Գր· Գա– զանճեան եւ աղջիկը՝ Արաքսի 500 Ֆր· կը նուիրեն Կապոյտ Խաչէ Իսիի մասնա– ճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր· «Յառաջ»ին։*

ANTENNE 2

Կիրակի, Փետրուար 25, ժամը 9·30, Ժրնեւի հայ գաղութի օրինակը։

(Շար· Ա· էջէն)

ւած է «Նուվել Օպսէրվաթէօր»ի, ուր կ'ըսէ նաեւ թէ կարելի է զարմանալ թէ ան– րոլոր անոնց որոնք պիտի միանան Նատաի եւ Լէոթարի այդ նպատակով։

800 ՀԱԶԱՐ ֆրանսարնակներ խոշոր– ուած ջուր կը խմեն եւ բնապահպանութեան նիթանախարարը պիւդպիները կը մե– դադրէ։ Ըստ իրեն հոզագործները կը չա– փազանցեն պարարտանիւթի գործածու– թիւնը եւ կ'ապականեն ջուրը։ Գիւղացի– ները կը բողոքեն եւ չեն ուզեր քաւութեան նոխազի դեր խաղալ։

ՆԱԻԱՏԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Փաքիստան։ Իսլամապատի մէջ, ինքը ընդունեցան Նախագահը եւ վարչապետ՝ Պենազիր Պութթօ, որու համար այս այցելութիւնը «պատմական» է։ Փաքիստան կ'ուզէ ան– պայման հիւլէական կեդրոն մը դնել, բայց Ֆրանսա կ'ուզէ ապահովութիւն ունենալ որ միայն քաղաքային նպա– տակներու պիտի ծառայէ։

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ բացը շատ աւելի մեծ է եւ քան ինչ որ կը նա– խատեսուէր։ Հաւանաբար 4,5 միլիառ Ֆրանքի հասնի 1989–ի համար։ Առողջու– թեան համար ծախքերը մեծ յաւելումներ կրած են, զարմանումի դէպերը 15% հա– մեմատութեամբ աւելի եղած են· պա– տասխանատուներէն մէկը կը նկատուի դումը (կռիւ) որ աւելը գործեր է Դեկ– տեմբերին։

ԹԵՀՐԱՆի մէջ, վերջին պահուն Փութ– պոլի երկու մրցումներու ընդմէջ մզած է վարչակարգին դէմ բուռն բողոքներու։ Ջնջումը շատ ուշ հաղորդուած է եւ շատեր մինչեւ մարզադաշտ գացած էին արդէն։

ՆՈՐԱԾինի ՄԸ ԱՐՁԱՆԸ բանաւէճի նիւթ է Իտալիա, քանի մը օրէ ի վեր։ Այս փոքրիկը, որ այսօր 1911 տարեկան պիտի ըլլար, Շաբաթ օր, Պոնպէյայի ա– ւերակներու տակէն հանուած է, հեռաս– պիլը հոն էր եւ նկարները ամբողջ աշ– խարհի շրջանն ըրած են։ Արդ, կ'ըսուի թէ պարզապէս բեմադրութիւն մըն էր, այդ արձանը շատոնց հանուած եւ հեռա– տեսիլի այս յայտագրին համար, կրկին, նոր – նոր թաղուած էր։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր· Կիրակոս Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ասողկ Պիյէս զաւակներն ու թոռ– ները, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Սէֆէյեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ Խաչիկեան եւ Հալվաճեան ընտանիքը կը ծանուցա– նեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երեկոյ կնոջ, մօր, մեծ – մօր, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՆՈՒՇԱԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Խաչիկեան)

մահուան Ա· տարելիցին առթիւ, Կիրակի, Փետրուար 25, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, 15 ռիւ ժան – կուժոն։

Ի պիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարդողներուն։

ՎԱՐՁՈՒ ՍԵՆԵԱԿ ԿԸ ՓՆՏՌՒԻ

Հայ տիկին մը սենեակ մը կը փնտռէ վարձու, ընտանիքի մօտ, նախընտրա– բար Անկէն կամ Ալֆորվիլ։

Հեռաձայնել՝

39. 64. 33. 10

ճաշի ժամերուն։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Բ·

Անծանօթ բանաստեղծը
ՎԱՐԴԱՆ ԱՆԵՑԻ
(Ժ՛· ԴԱՐ)
եւ իր «Նարբողը»

Կը դասախօսէ՝
ԶՈՒՎԱԼ ԴԱՋԱՆՃԵԱՆ

Կը նախագահէ ու բանաստեղծէն էջեր կը ներկայացնէ՝
ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Փետրուար 25, Կիրակի, ժամը 17–ին Հ· Բ· Ը· Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը

118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Մուտքը ազատ է։

CONFÉRENCE-DÉBAT

organisé par
le YAN'S CLUB
5, avenue Reille, 75014 Paris

L'Arménie : La réalité

par *ANOUCHE HOVHANNISSIAN*
Docteur en Histoire
mandaté par MNA

Le Vendredi 23 Février à 20 h 30
suivi d'un dîner

Réservations : 45. 89. 20. 48

COMMEMORATION

46ème ANNIVERSAIRE DE L'EXECUTION DU GROUPE MANOUCHIAN

Paris

Dimanche 25 Février

Organisée par
l'A.N.A.C.R. et l'U.G.E.V.R.E.
Rendez-vous à partir de 10 heures à la sortie du M° Porte de Choisy d'où le cortège partira à 10 h 45
L'Amicale des anciens Résistants arméniens invite cordialement tous les amis et sympathisants à participer nombreux à cette cérémonie d'hommage aux héros de la défense de la liberté et de la France.

⁂

ANCIENS COMBATTANTS
ET RESISTANTS ARMENIENS
DE FRANCE

10 H 15— Rassemblement Porte de Choisy avec les porte-drapeaux,
11 H 00 — Dépôt de gerbes au carré des fusillés du cimetière d'Ivry sur la tombe de Méliné et Missak MANOUCHIAN.
12 H 30— Déjeuner amical au Y'ANS Club:
5, avenue Reille
75014 Paris
en souvenir des Anciens Combattants et Résistants morts pour la France. Hommage à Missak et Méliné MANOUCHIAN.
Réservation pour déjeuner au 47. 84. 58. 88.
demander Astrig.

U.G.A.B.-JEUNES

présente

Anahid Kotcharian

pianiste

(diplômée du Conservatoire d'Erevan)

au programme :
Haydn, Chopin, Liszt, Rachmaninov
Babadjanian

Vendredi 23 février à 20 heures

Au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles 75017 Paris

—ENTREE LIBRE—

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութեան պարահանդէսը Մարտ 10, 1990, Շաբաթ օրէ Ֆէօքի սը– րահներուն մէջ։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

LA CROIX ROUGE ARMENIENNE

présente

Une production Armenfilm

Dimanche 11 Mars à 18 heures 30

au CINEMA COSMOS
76, Rue de Rennes, 75006 PARIS — M° Saint Sulpice

ARCHAK II

de TIGRANE TCHOUHADJIAN

le grand film opéra

avec

GOHAR GASPARIAN — MARIA PETROSSIAN — ALICE MAGARIAN
DIKRAN LEVONIAN — MIHRAN YERGAT — ALEXANDRE VARDANIAN

—— Participation 80 Francs ——

- ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ -

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
ՏՕՆ Է ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷԼԻ

Հինգշաբթի, Փետրուար 22, կը պատա– րաստէ եւ կը քարոզէ Արցախի Թեմի Առաջ– նորդ՝

ՊԱՐԳԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Յետ պատարագի տեղի կ'ունենայ մաս– նաւոր հոգեհանգիստ բոլոր մեր նահա– տակներուն եւ հերոսներու հոգիներու խաղաղութեան համար, նախագահու– թեամբ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ–ի

Սոյն արարողութեանց կը մասնակցի մեր բոլոր եկեղեցականները։

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻԻՆ

Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց տօնին առիթով, Ս· Մեսրոպ Մշակու– թային կեդրոնը կը կազմակերպէ հան– դէս մը որու ընթացքին խօսք պիտի առնէ՝

ՀԱՅՐ ՎԱՐԴԱՆ ՎՐԴ· ՔԱՇԻՇԵԱՆ
Տ՛Տօքէն Սամուէլ – Մուրատեան Վրժ·ի

Կ'արտասանեն ու կ'երգեն Շաբաթօր– եայ Դպրոցի աշակերտները։

Շաբաթ, Փետր· 24, ժամը 15–ին։

Մուտքը ազատ է։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռամի Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը չնորհակա– լութեամբ առացած է՝ Արշաւ Պապայ– եանի հոգեհանգիստին առթիւ հետեւեալ նուէրները· –

Տիկին Արշամ Պապայեան 1500 Ֆր· ե– կեղեցւոյ, 1000 Ֆր· Սէն – Ժեռամի կա– պոյտ Խաչին, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ղա– զարեան 1000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Պապայեան 800 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Դա– ւիթ Պանոիկեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Գուրամ– ճեան 500–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Հր– րաչ Էօզէն, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Էքէր, Իսկէնտէրեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ջօլաքեան, Պր· Մեգենեճեան, Իւ–ժէ–Ա· Արծիւ, Տիկին Սիւզան Այտարեան 300– ական Ֆր·, Ֆիլիփ – Նուպար Փափազ– եան, Տէր եւ Տիկին Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Ճամպէկեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թուրլեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Գասպարեան 200–ական Ֆր·, Պր· Արամ Նէվչէհիրլեան, Մինասեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Թօքաթլեան, Պր· Ժի– րայր Կարապետեան, Վահէ Գուրամճեան 100–ական Ֆր·, Վահէ Գուրամճեան 500 Համապղպիւնի դպրոցին, Տօքթ· Գաբէր– եան 300 Ֆր· Համապղպիւնի դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Գաղարեան 100 Ֆր· Սէն – Ժեռամի Կապոյտ Խաչին, Տիկին Շամիրեան 250 Ֆր· Սէն – Ժեռամի Կա– պոյտ Խաչին, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալ– ճեան 100 Ֆր· «Յառաջ»ին։

⁂

Կապոյտ Խաչի Պանէօյ – Քաշանի «Հ· Իսահակեան» մասնաճիւղը չնորհակա– լութեամբ առացած է Տէր եւ Տիկին Եղ– ուարդ Պամամճեանէ 300 Ֆր· փոխան ծաղկեպսակի՝ Այրի Տիկին Գայեանէ Թիրեաճեանի մահուան առթիւ։

⁂

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առացած է 500 Ֆր· Տէր եւ Տիկին Սիմոն Ալպատեանէ ի յի– շատակ՝ Մարտիրոս Օհանեանի մահուան Գ· տարելիցին։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83. rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 23
VENDREDI
23 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.217 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.217

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ հարցը ոչ մէկ լուծումի յանգեցաւ Փետր· 21–ին, Հիւանդութեան Ապահովագրութեան Սնուցուկի անօրէնութեան եւ սենեպքաններու հանդիպում – մով, որ քառասուն վայրկեան տեւեց: Բժիշկներու սենեպքանները կ'առարկեն որ ոչ մէկ նոր առաջարկ եղած է եւ կը յայտարարեն թէ Փետրուար 26–ի եւ 27–ի համար «մեռած հիւանդանոց» չարժումի մը կը ձեռնարկեն: Ղեկավարները վերջնական կը թուի եւ խօսքը, հիմա, կառավարութեան կը պատկանի, որ ըսած էր թէ պիտի միջամտէ, եթէ համաձայնութիւն չդոյացնայ Հիւանդութեան Սնուցուկ տարին միայն 1000 երիտասարդ բժիշկներու կ'ուզէ վերապահել 2–րդ ճիւղը (ազատ այցեգին) հաստատուելու իրաւունքը, ինչ որ կը մերժուի: Բժշկական Սենեպքաններու համագործակցութեան նախագահին համար խզումի դիմաւոր պատճառն է առաջին ճիւղի անբաւարար վերարժեւորումը: 74%–ը բժիշկներուն այս ճիւղին կը պատկանին եւ 2–ուկէս տարի է այցեգինը 85 ֆրանք է ու կառավարութիւնը 1990–ի համար, միայն 5 Ֆր· յաւելում կ'արտօնէ:

ՓԱՐԻՍՏԱՆԷՆ ՊԱՆԿԱՏԷՇ անցնելէն առաջ, Նախագահ Միթերան հաւանեցաւ հիւլէական կեդրոն մը ծախելու Փաքիստանի, ինչ որ անմիջական բողոքին արժանացաւ Միացեալ – Նահանգներու, որոնք կ'առարկեն թէ հարիւ եղած երաշխաւորութիւնը չկայ:

ՎԻԹԻԼ հանքային ջուրի Հէվար ազբիւրի բոլոր շիշերը պիտի վերնան հրապարակէն, ընկերութեան որոշումով: Այս կարգադրութիւնը կը վերաբերի 1 – 2 միլիոն շիշերու Ֆրանսայի եւ մաս մըն ալ Գերմանիոյ մէջ: Հիւրօֆարպիւրի հետքեր երեւան հանուած ըլլալով «շիշաւորումի» առեն, Վիթէլ ընկերութիւնը նախընտրած է փչռիւի օրինակին հետեւիլ:

ՎԱՅԼԱՒ ՀԱՒԻԼ մեծ ոգեւորութիւն ըստեղծեց ամերիկեան Քոնկրէսին առջեւ, հակառակ անոր որ Չեխոսլովաքիոյ նոր նախագահը խօսելու վարժ չէ: Հաւէլ մուրալու չէ եկած եւ բառերուն կշիռը գիտէ: Կը չեշտէ որ ինք եւ իր երկիրը այլեւս պէտք է լսուին: «Երբ զիս ձերբակալեցին» կ'ըսէ նախագահը, «չէի գիտեր թէ երկու օրուան համար էր թէ երկու տարուան, այսօր ձեզի կը խօսիմ որպէս ներկայացուցիչը երկրի մը, որ ջնջած է իր ճամբան դէպի ժողովրդավարութիւն, երկիր մը, ուր խօսքի ամբողջական ազատութիւն կայ եւ որ կ'ուզէ չուկայի իր տնտեսութիւնը եւ արտաքին իր հարաբերութիւնները ստեղծել»: Հաւէլ Ամերիկա գացած էր 22 տարի առաջ, Պրոտուէյ ներկայ ըլլալու համար իր մէկ թատերդութեան ներկայացման:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Արտաքին նախարարը՝ Ելցմազ հրաժարեցաւ, առարկելով որ իրեն համար, երկրին արտաքին քաղաքականութիւնը «անկարելի է վարել» նախարարապետին հետ իր տարակարծութեան պատճառով:

«ՖԻԿՍՈ» երկու հարցազրոյց հրատարակած է Փետրուար 22–ին, խորհրդային պահպանողական եւ բարենորոգող հոսանքները ներկայացնող: Առաջինը ծանօթ կին մըն է, Նինա Անդրէեւա, որ 1988 Մարտ 13–ին նամակ խմբագրութեան մը ղրկած էր Սովետական Ռոսիայի, որ տեսակ մը մանիֆեստ էր պրեսթորոյկայի թշնամիներուն, Տիկինը, մինչեւ այսօր Ստալինի կարծրով կ'ապրի (քիչ մը «ուշ» ծնած ըլլալով – 53 տարեկան է – չէ կրցած անձամբ վայելել Ստալինի բարիքները 1937–ին···): Այս հարցազրոյցին մէջ ալ կը ձաղկէ մամուլը որ «Շուկայի տնտեսութեան կողմնակից հակայեղափոխականներու ձեռքն ըլլալով, Ստալինի միայն բացասական կողմերը կը ներկայացնէ, զեղծարարութիւններով, վարկաբեկումներով, սուտերով եւ չահադործումներով»: Եւ այսպէս՝ Սոլժենիցինի հակախորհրդային մըն է, Ստալինի չբրջանին ամէն մարդ վախ ու սարսափի տակ չէ ապրած, «վախցողները զողերն ու փըճացած մարդիկն էին» եւայլն, եւայլն:

ՄՈՍԿՈՒԱՑԻ արդարադատութիւնը դատական հետապնդումի ձեռնարկեց զերազդեցիկ ռուսական Պամիատ (յիշատակութիւն) կազմակերպութեան դէմ՝ «հրահրումի համար ատելութեան, ազգային եւ ցեղապաշտութեան»: Ասիկա հետեւանքն է Ս. Պետերբուրկի մօտ գտնուող Փամպակ կայարանը Նովոռոսիյսկէ ժամանող կառախումբ մը բախած է ուրիշ կառախումբի մը: Առաջին հաշուեկշիռի համաձայն 4 հոգի մեռած է եւ 8 հոգի՝ վիրաւորուած:

***

ՕԴԱՆԱԻԵՐԸ ԿԸ ՀԱՍՆԻՆ

Վերջերս մի քանի կներու ընթացքին եւ լրատուիւներու մէջ անհիմն մեղադրանքներ կ'ըլլան այն մասին, թէ աղէտաբեր ըրջաններու համար նախատեսուած բեռնատար օդանաւերու երեւան ժամանումը կ'արգիլուի:

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը կը յայտնէ որ տարածուղ լուրերը հիմք չունին:

Աէորոֆլոթի եւ օտար օդանաւային ընկերութիւններու այն բոլոր օդանաւերը, որոնք Հայաստան կուգան բեռներով, անարգել կերպով կ'ընդունուին, Ցարդ, թռիչքներու միայն երկու փոփոխութիւն կատարուած է, Փետրուար ամսուն՝ կապուած ըրջանի կացութեան լարման հետ:

Օտար օդանաւերով Հայաստան ղըրկուող օգնութիւնը կը չարունակէ հասնիլ:

***

ԱԽՏԱՃԱՆԱՁՄԱՆ ԿԵԴՐՈՆ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

Լենինականի մէջ չահագործման յանձնուած ախտաճանաչման նորակառոյց կեդրոնը «Բժիշկներ առանց սահմանի» կազմակերպութեան պատուէրով չինուած զուիցերական «Քարիթաս» կազմակերպութեան նուէրն է աղէտեալներուն:

Կեդրոնը կահաւորուած է «Բժիշկներ առանց սահմանի» կազմակերպութեան ղըրկած արդիական սարքաւորումներով:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10 / 16)

ԵՐԿԱԹՈՒԼԻԻ ԱՐԿԱԾ

Փետրուար 12–ին կիրովականի մօտ գտնուող Փամպակ կայարանը Նովոռոսիյսկէ ժամանող կառախումբ մը բախած է ուրիշ կառախումբի մը: Առաջին հաշուեկշիռի համաձայն 4 հոգի մեռած է եւ 8 հոգի՝ վիրաւորուած:

***

ԱԽՏԱՃԱՆԱՁՄԱՆ ԿԵԴՐՈՆ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

Լենինականի մէջ չահագործման յանձնուած ախտաճանաչման նորակառոյց կեդրոնը «Բժիշկներ առանց սահմանի» կազմակերպութեան պատուէրով չինուած զուիցերական «Քարիթաս» կազմակերպութեան նուէրն է աղէտեալներուն:

Կեդրոնը կահաւորուած է «Բժիշկներ առանց սահմանի» կազմակերպութեան ղըրկած արդիական սարքաւորումներով:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ ՍՈՒՄԳԱՅԻԹԻ ՋԱՐԴԵՐՈՒՆ Բ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻԻ

Հելսինքիի համաձայնագրին կիրարկումին հսկող Ֆրանսական Կոմիտէին ու Իմաստասիրութեան միջազգային զոլէճին նախաձեռնութեամբ մամուլի ասուլիս մը կազմակերպուած էր Ջորեքշաբթի, Փետր· 21–ի առաւօտուն Ազգ· Ժողովին մէկ սրբահին մէջ:

Բացումը կատարելով «Հայկական հեռատեսութեան ու վաւերագրական կեդրոն»ի տնօրէնը՝ Արման Սարեան նշեց թէ Սումգայիթի ու անոր հետեւող կիրվապատի, Բաքուի ու այլ վայրերու հայկական կոտորածները երբեք դիպուածական, յանպատրաստից դէպքեր չէին, այլ՝ կանխամտածուած արարքներ: Քաղաքական գործօններով պատասխան չի տրուիր Հայերու պահանջին ու հարցը կը ներկայացուի որպէս կրօնական հակամարտութիւն: Ա. Սարեան հարց տուաւ թէ ինչո՞ւ, Խորհրդային Միութիւնը կը թոյլատրէ այս չարժումները որոնք կը միտին երկիրը քայքայելու:

Գլօտ Լըֆոր կարդաց միջազգային հանրային կարծիքին ուղղուած նամակը որ ստորագրուած էր 60 մտաւորականի կողմէ եւ ուր ահազանգ կը հնչեցուէր Սումգայիթի կոտորածին նման հակամարդկային արարքներու դէմ· Հոն կը նշուէր որ յատկապէս ղրջափակումը կը խեղդէր Հայաստանը ու իրավիճակը բարոյական պարտք մը կը դնէր զօրակցութեան: Ստորագրողները կ'ըսէին թէ իրենց նպատակը Կորբաչովի քաղաքականութիւնը քննադատել չէր, այլ միայն կը մաղթէին որ վերակառուցումը յաղթանակէ: Անոնք կը խնդրէին որ ոչ միայն Խորհրդային Միութիւնը այլ նաեւ միջազգային հանրային կարծիքը դատապարտեն հակահայ կոտորածները:

Ամերիկայէն ձիւան Թապիսեան ներկայացուց զոհը ամբաստանող մտայնութիւնը: Հայերը կը նկատուէին վերակառուցումին ու ժողովրդավարութեան ընթացքը խանգարող տարր, մինչ բարեփոխումները հակասութիւններով կը ներկայանային· Մէկ կողմէ կար ազատականութեան չունչը, իսկ մէկ կողմէ իշխանութիւնը աւելի ու աւելի կը կեդրոնանար ու ժողովրդավար աշխարհը մեղադրելէ կ'ըլլար իշխանութեան կեդրոնացման, ամրացումի օրինականացումին:

Ճ· Թապիսեան ապա անդրադարձաւ յաճախ Կորբաչովի վերագրուած հակահայ տրամադրութեան, ինչ որ իր կարծիքով նախնական դատում մըն էր· կարեւորը կայսրութեան պահպանումն էր ու ի հարկին պէտք է զոհուէր կոմիերէն մէկը կամ միւսը: Ուրեմն որպէս ժողովրդավարութեան դիմող երկիր մը Խորհրդային Միութիւնը հակասութիւններու պատկեր մը կը պարզէր:

Մամուլի ասուլիսին ներկայ էին նաեւ Հայաստանէն Հ·Հ·Շ·–ի վարչութեան անդամ՝ Համբարձում Գալստեան ու լրագրող՝ Սամուէլ Շահմուրատեան որ ծանօթ է յատկապէս Սումգայիթեան իր հետազօտութիւններով ու Սումգայիթի յանցապարտներուն դատավարութեան մասին «Գրական Թերք»ին մէջ հրատարակուած ընդարձակ թղթակցութիւններով:

Առաջինը որպէս լաւատեղեակ անձ հանդամանօրէն ներկայացուց երկու տարուան արցախեան չարժումը· յիշեց սկիզբի օրերուն Գերագոյն Խորհուրդի անդամ Լուկիանովի հարցումը· «Չե՞ք մտածեր, թէ ինչ կ'ըլլայ Ադրբեջանի կէս միլիոն-նոց Հայութիւնը»: Հ· Գալստեան եւս չեշտեց Հայերու դիւրահաւատութիւնը ո-

ԱՆԴՐԱՆԻԿ 125

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Հեռագիր Մայր Աթոռէն· –

Ազգ· ազատագրական չարժման հերոսամարտի խորհրդանիշ զօրավար Անդրանիկի ծննդեան 125ամեակի առիթով նրա հոգւոյն լուսաւորութեան համար ընդ Նախախնամութեան Վեհափառ Հայրապետ Ս· Էջմիածին տաճարում տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ կիրակի, Փետրուար 25–ին:

Յիշատակն արդարոյ օրհնութեամբ եղիցի:

Վ. Ա. Զ Գ Է Ն Ա·
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

արցախեան չարժումը· յիշեց սկիզբի օրերուն Գերագոյն Խորհուրդի անդամ Լուկիանովի հարցումը· «Չե՞ք մտածեր, թէ ինչ կ'ըլլայ Ադրբեջանի կէս միլիոնոց Հայութիւնը»: Հ· Գալստեան եւս չեշտեց Հայերու դիւրահաւատութիւնը ո-րով անոնք երկկ հաւատացած էին երիթուրքերուն, համայնավարներուն ու այսօր ալ Կորբաչովին: Ան յատկապէս կանգ առաւ Սումգայիթի վայրագութեան անպատիժ մնացած ըլլալուն վրայ, որ յանգած էր նորանոր բրտութիւններու: Շեշտելով որ այսօրուան պատերազմական վիճակը միայն դէպի անդունդ առաջնորդող գործօն է, մաղթեց որ Ադրբեջանի ժողովրդավար ուժերը ի վերջոյ հասկնան այս իրողութիւնը ու լծուին հարցին քաղաքական լուծում փնտռելու: Հ·Հ·Շ·–ի վարչութեան անդամը ըսաւ թէ եթէ փոքրամասնութիւններու, անհատներու իրաւունքները չերաչխաւորուին Խորհրդային Միութեան մէջ երկիրը չի կրնար չարունակել իր գոյութիւնը: Հ· Գալստեան եւս անդրադարձաւ այն պարադային որ Կորբաչով իսլամական աշխարհին անսալով չէ որ չի կարգադրեր Ղարաբաղի հարցը, այլ՝ պատճառը այն է որ հայ ժողովուրդին չարժումը հիմնուած է ինքնորոշման իրաւունքին վրայ, մինչեռ Խորհրդային Միութիւնը հաստատուած է ժողովուրդին ինքնորոշման սկզբունքին խախտումներուն վրայ:

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Ս· Շահմուրատեան որ յատկապէս կանգ առաւ Սումգայիթի եղեռնագործութեան վրայ, յայտնելով որ վայրագութեան ալիքը սկսած էր 1988 Փետրուար 22–ին Ազգամէն Ասկերանի վրայ գործուած չարճակումով· այդ օրը Ադրբեջանցիները հասկցած էին որ այնքան ալ դիւրին չէ հայութիւնը կոտորել ու իրենց թիրախ դարձուցած էին երկրին ամէնէն անպաչտպան հայութիւնը որ Սումգայիթինն էր: Երիտասարդ լրագրողը չեշտեց թէ բարբարոսութեան զոհ Հայերը ամէնէն աւելի դարմանք յայտնած էին Խորհրդային իշխանութիւններու բացակայութեան: Այդ բացակայութեան յետագայ դէպքերու ընթացքին եւս կրկնութիւնը Հայը մղած էր ինքնապաչտպանութեան ու այլեւս մենք պիտի չկանգնէինք այն պատկերին առջեւ ուր անզէն մարդիկը օր ցերեկով մորթէին:

Հարցումներու ընդարձակ բաժինով մը աւարտեցաւ ասուլիսը:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՅԱՄԱՋԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ, ՀՀՇ-Ի ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄ՝ ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՊԱՏՈՒՄԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հ. – Պիտի խնդրէի որ մեկնաբանէիք հեռտեսեալ երեւոյթը. այսօր Հայաստանի մէջ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան մաս կը կազմէ Արցախէն Ռ. Քոչարեան, մինչ անդին, Արցախի մէջ ինֆզինֆը պարտադրել կը ջանայ ադրբեջանական իշխանութիւնը:

Պ. – Ինձ շատ ուրախացրեց որ նախագահութեան կազմի մէջ է Ռ. Քոչարեանը. ես դրա մէջ տեսնում եմ մեր ժողովրդի եւ մեր Գերագոյն Խորհրդի անդամների կողմից ըմբռնումութեան քայլ, ընդդէմ՝ Արցախի պարտադրուող այդ անցանկալի դեկավարութեան որը հիմա փորձում են կապել Արցախի դլխին, ցրելով նրա Ազգային Խորհուրդը եւ այնտեղ նստեցնել – լով Բաքուից ուղարկուած ինչ որ կազմ կոմիտէ: Անչուշտ կայ անհերելի, ոչ սահմանադրական, ոչ դեմոկրատական ճնշում Արցախի ժողովուրդի վրայ. ցաւալին այն է որ բանակը որ հոն մտցուած է արտակարգ վիճակի կապակցութեամբ, թէպէտ չդիտենք դա ինչու խազալ Ստեփանակերտում է արուած, ուր ոչ ծեր կին են բռնաթարել, ոչ երեխայ են սպաննել, բանակը անդամ որ պարտաւոր էր հսկել կարգուկանոնը, հանդստութիւնը, սկսել է խառնուել քաղաքական հարցերի մէջ: Սկսել է ճնշում գործադրել Արցախի ըբնակչութեան ու դեկավարութեան վրայ:

Հ. – Պարտադրելու համար այդ կազմ-կոմիտէի իշխանութիւնը...:

Պ. – Այո, նաեւ արգիլելու թերթի առաքումը մարզից դուրս, բացելով այնտեղ ադրբեջանական թերթ, ձերբակալելով լրագրողներ, ցրուելով Ազգային Խորհուրդը: Եթէ մենք խօսում ենք ժողովրդավարութեան մասին, ապա այդ քայլերը հերքում են դա, աններելի են: Դրանք վարկաբեկող են ոչ միայն Ադրբեջանի, այլեւ կեդրոնի դեկավարութեան համար:

Ուրեմն ես Ռ. Քոչարեանի ընտրութիւնը ողջունում եմ առաջին հերթին իբրեւ բողոքի դրսեւորում:

Հ. – Եթէ Հայաստան – Արցախ միացեալ հանրապետութիւնը միայն թուղթի վրայ մնալու դատապարտուած որոշում չէր, պէտք էր իր գործնական արդիւնքը ունենար, ինչ որ այսօր թերեւս որպէս առաջին ֆայլ, Ռ. Քոչարեանի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան անդամի ընտրութիւնն է:

Պ. – Այո, յաւօք դա շատ քիչ է, բայց ուրախացնող քայլ է. այդ որոշումը կենսական, իրականութիւն դարձնելու համար պէտք էր նաեւ տնտեսական եւ սահմանադրական քայլեր որոնց մի մասը մենք փորձեցինք անցկացնել նախորդ նստաշրջաններում, որպէսզի մեր յայտարարած վերամիաւորումը դառնայ իրականութիւն եւ որպէսզի ոչ մի հակադեմոկրատական եւ հակասահմանադրական ճնշում որը գործում են մեր վրայ ադրբեջանական եւ կեդրոնական դեկավարութիւնը, անզօր մնան:

Հ. – Երկրաշարժ, փախստականներ, ինչ որ կը նշանակէ շուրջ կէս միլիոն անապաստան ու տարիներով տեւելիք բնակավոնացման խնդիրներ, առաւել բաղաբական ծանր հարց մը. ասելցնենք կեդրոնական կառավարութեան ընթացքն ալ որ վերակառուցումին անկեղծօրէն հաւատացած ժողովուրդ մը կ'ամբաստանէ զայն խանգարելու յանցանքով, դուք այսօր այս երկրին փոխ – նախագահն էք, ի՞նչպէս կը տեսնէք իրավիճակը այսօր ու ի՞նչ կը մտածէք ապագայի մասին. ասելին՝ ի՞նչպէս պիտի ուզէիք տեսնել այդ ապագան:

Պ. – Ղարաբաղի ժողովուրդը վերարծարծելով միացումի հարցը, գործեց շատ խելացի, շատ ճիշդ կերպով: Նախ սահմանադրականօրէն այդ հարցը բարձրացրեց ու լուծեց, 1988–ի Փետրուարի 20–ին Ղարաբաղի ժողովուրդը հռչակեց իւրաքանչիւր ժողովուրդի սրբազան իրաւունքը՝ ինքնորոշման իրաւունքը: Եւ այդ էր պատճառը որ մեր վրայ թափեցին բոլոր լուտանքներն ու ճնշումը. որովհետեւ դաղութային բռնապետութեան համար ինքնորոշման իրաւունք ճանաչելը նշանակում է վտանգի տակ դնել այդ բռնապետութեան ամբողջութիւնը, կայունութիւնը:

Ես հակուած չեմ համաբելու որ այդ ճնշումը միտումնաւոր հակահայկական է. ես չեմ ուզենայ այնտեղ ազգային եռանդ մտցնել: Դա հակասահմանադրական է. եւ եթէ մէկ ուրիշ ազգ բարձրացնէր եւ իրագործէր ինքնորոշման հարցը, նոյն ճնշումը կ'ինկնէր այդ ազգի դլխին: Ցաւօք, մենք էինք այդ պիոներները որոնք բարձրացուցին ու կիրառեցին այդ սկզբունքը: Եւ ինչքան էլ Մոսկուան կրճատցնի առաքելներով, չի կարող հերքել դա: Նրան ահաբեկեց հէնց Փետրուար 20–ի մեր ակցիան, ապա քան Սումգայիթի անմարդկային չարագործութիւնները, Մասիսի թունաւորումը ետքն: Մենք հաւատացինք Կորբաչովի յայտարարութեան, վերակառուցման եւ այդ պատճառով Ղարաբաղի ժողովուրդը բարձրացրեց այդ հարցը. անամօթութիւն է մեզ մեղադրել նրանով որ մենք դէմ ենք վերակառուցման:

Ինչ վերաբերում է այժմեան կացութեան, ցաւալի է որ երկու տարի կեդրոնական կառավարութիւնը չհրաժարուեց ոչ մի անզամ անարդարային եզրակացից, որպէսզի խեղդի մեր չարժումը: Եւ մասնաւորապէս, չընչփակումը մի հանրապետութեան ուր ինչպէս դուք ասացիք, կէս միլիոն անօթեւան կայ երկրաշարժի հետեւանքով ու 220 հազար փախստական. դա մեզմ ասած, անբարոյականութիւն է:

Ես չեմ հաւատում որ կեդր. կառավարութիւնը ի վիճակի չէր լուծելու այդ հարցը: Մի պետութիւն, որը կարող էր յաղթել Ֆաշիստական Գերմանիային, չկարողանայ բացել 7 քմ.նոց Լաչինի ճանապարհը կամ արգիլել երկաթգծի չընչփակումը: Ուրեմն, եթէ կառավարութիւնը երեք ամիս համբերեց այդ չընչփակումը եւ ձեռքերը թափ էր տալիս որ անհարակ է որեւէ բան անելու եւ հիմա էլ թոյլ տուեց որ մէկ ամսով եւս տեւի այդ չընչփակումը, ուրեմն դա միայն Ադրբեջանի հզօրութեան մասին չի խօսում, այլեւ այն մասին թէ դա ձեռնտու է կեդր. կառավարութեանը. որովհետեւ նա դեռ յոյսը չի կորցնում որ տնտեսական եւ այլ ահաբեկչական եղանակներով, ինչպիսիք էին Սումգայիթի, Կիրովաբատի, Բաքուի կոտորածները, այն համատարած հակահայկական չարժումը որը սկսուել է մուսուլմանական հանրապետութիւններում Ադրբեջանի ժողովրդական ճակատի յանձնարարմամբ, որովհետեւ ես կարականապէս դէմ եմ դա որակաւորելու իբրեւ կրօնական պայքար. ո՛չ նոյն Թուրքմէնիստանում, նոյն Աչխաբադում մեր քրիստոնեայ փախստականներին ընդունեցին ջերմօրէն: Ցաւալ որ ահաբեկչական կամ տնտեսական ճնշումներով ծնկի կը դայ հայ ժողովուրդը, ի դուր է: Որքան ես դիտեմ, Ղարաբաղի ժողովուրդը մտադիր չէ նահանջելու. նա պատրաստ է մեռնելու, սովից լինի կամ կոտորուելուց, բայց չի նահանջի:

Եւ ես միայն կ'ուզենայի որ ամէնուրեք հասկնային մի բան. մենք խեղճ չենք. հայ ժողովուրդը այս երկու տարուայ պայքարում աղատադրուեց ու բուժուեց երկարատեւ, դարաւոր ախտից. տեւական ղոհի եւ մշտական տարուկի հոդեվիճակից: Մենք հասկացանք մի բան, թէ տառապողին, լացողին օդնող չկայ, դուցէ խղճահարին, բայց քաղաքականութեան մէջ այդ հարցի լուծման գործօն չի: Ուրեմն մենք խեղճ չենք: Աւելին ես կ'ուզենայի կոչ անել մեր ժողովրդին, եւ՛ Ղարաբաղի եւ Հայաստանի, եւ՛ մեր Սփիւռքի ժողովուրդին. կոչ անել համբերութեան, սթափութեան եւ խոհեմութեան:

Մենք խեղճ չենք. մենք չենք լացում, ոչ ոքից չենք խնդրում օդնութիւն. մենք ուժեղ ենք մեր դիրքերում: Բացատրեմ. մենք ուժեղ ենք որովհետեւ մեր պահանջն ու մեր պայքարը սահմանադրական են: Եթէ մեր երկիրը ուզում է դառնալ դեմոկրատական եւ ոչ թէ ձեւացնել, ապա նա կամայ թէ ակամայ, պէտք է բաւարարի մեր պահանջները:

Ուրեմն կայ երկու ելք. կամ մեր բռնապետութիւնը վերադառնում է նախկին եղանակներին եւ ամէն ինչ խեղդում է ուժով. այդ դէպքում ի հարկ է մենք անզօր ենք. մեզ մնում է մեռնել, բայց ո՛չ նահանջել: Բայց եթէ երկիրը չարունակելու է իր հոլովոյթը դէպի դեմոկրատացում, ապա կամայ թէ ակամայ նա պէտք է մեր հարցը լուծի:

Անհերելի է եւ անհանդուրժելի՛, որ մի ֆեդերալ երկրում կան տարբեր տեսակի ժողովուրդներ: Կան առաջնակարգ ժողովուրդներ, կան՝ Բ. կարգի, Գ. կարգի ժողովուրդներ. խօսքս հանրապետութիւնների, ինքնավար հանրապետութիւնների, ինքնավար մարզերի եւ ինքնավար շրջանների իրաւունքների մասին է: Դա անհերելի է իբրեւ դեմոկրատական կոչող երկրի համար: Ուրեմն բոլոր ժողովուրդների իրաւունքները պէտք է հաւասարուեն:

Հ. – Եթէ կ'ուզէք, աւարտենք կենսագրական բանի մը աւելի մանրամասն տուեալով:

Պ. – 1924–ին ծնուած եմ Հիւսիսային Կովկասի հայաստեղծ Արմաւիր քաղաքում. 1931 կամ 1932–ին փոխադրուեցինք Կրասնոդար. այդտեղ յաճախել եմ հայկական վարժարան ու անմիջապէս մեկնել պատերազմի դաշտ: 1946–ի ամրանը դինազրուելուց յետոյ ընդունուեցի Մոսկուայի ինստիտուտներից մէկը, որը աւարտելուց ետք խնդրեցի որ ինձ ուղարկեն Հայաստան, որովհետեւ լսել էի որ կառուցուելու է մի ռատիօկայան որը աշխատելու է Սփիւռքի հայութեան համար, ուզեցի անպայման մասնակցել նրա կազմաւորմանը: Մէկ տարի աշխատեցի այստեղ, բայց Մոսկուայի իմ դեկավարները չէին մոռացել ինձ ու ամէն ինչ արեցին որպէսզի Խորհրդային Միութեան կապի նախարարի հրամանով ինձ յետ բերեն. բերեցին եւ ընդունեցին ասպիրանտուրա, որտեղ ես պաշտպանեցի իմ տիսերտացիան. անմիջապէս պահանջեցի որ ինձ նորից ուղարկեն Հայաստան: Վերադարձայ 1958–ին, հիմնարկեցի Երեւանի համալսարանում ռատիօ - ֆիզիկայի եւ էլեկտրոնիկայի ամպիոնը եւ 10 տարի դեկավարեցի: Ինձ յաջողուեց ըստեղծել իմ ուսանողների հետ հայերէն լեզուով ռատիոթեքնիկական առաջին դասագիրքը:

Այնուհետեւ մասնակցեցի նոր դիտա – կան օպտիկի ստեղծմանը. Հայաստանում ակադեմական Տէր – Միքայէլեանի ու թղթակից անդամ Մովսիսեանի հետ մենք հիմնեցինք 1962 – 1963–ին, ֆիզիքական դիտութիւնների ինստիտուտ մը, որտեղ սկսեցինք զբաղուել լազերային թեմատիկայով: Մինչեւ օրս դեկավարում եմ այդ ինստիտուտին քուանթային էլեկտրոնիկայի բաժինը: Այդ տարիների ընթացքին ինձ յաջողուեց ստեղծել դիտութեան շուրջ 10 թեկնածուներ: Հարիւրաւոր իմ նախկին ուսանողներ հիմա աշխատում են հանրապետութեան զանազան շրջաններում: Տոքթորականս եւս Մոսկուայում պաշտպանեցի, բայց աշխատելով արդէն Հայաստանում: Այնուհետեւ հիմնեցի նաեւ Բ. ամպիոնը պոլիտեխնիկ ինստիտուտում. կապի եւ ռատիոթեքնիքական հիմունքների ամպիոնն էր, որը չկար Հայաստանում: Միայն հարկ եղաւ պայքար, որպէսզի այստեղ արդէն բացուած ռուսականի փոխարէն բացուի հայկական խումբ: Իմ հիմնաւորումս չատ պարզ էր ու ամէն Հայի հասկանալի: Հայերէն դասախարակութիւն ստացած երիտասարդը հնարաւորութիւն չունէր այդ մասնագիտութեանը տիրանալու աշխարհիս ոչ մի կէտում եւ պոլիտեխնիկում բացել նման մասնագիտութեամբ ռուսական ամպիոն, դա մեզմ ասած անըբռմտաբանական էր: Այդ նոյն մասնագիտութիւնը ռուսերէն լեզուով, ցանկացած երիտասարդը կարող էր այն ձեռք բերել միութեան հարիւրաւոր բուհերում:

Երեւանում եւս բացել ռուսական նման ամպիոն նշանակում էր յայտարարել ի լուր բոլոր հայ ծնողներին. եթէ ուզում էք որ ձեր երեխան ցանկացած մասնագիտութիւնը ստանայ, ուսացրէք երեն, տարէք ռուսական դպրոց. պէտք չէ նրան հայերէն մայրենի լեզուն: Անչուշտ դրա դէմ պէտք էր պայքարել եւ ինձ յաջողուեց փակել ռուսական այդ խումբը եւ բացել երկու հայկական խումբ: Ես հոն մնացի երեք – չորս տարի, մինչեւ որ պատրաստեցի չորհալի երիտասարդներ որ ինձ փոխարինեն. դրանից յետոյ ես ամպիոնը յանձնեցի իրենց եւ մնացի այնտեղ միայն իբրեւ փրոֆէսօր: Դասաւանդում եմ ռատիոտեխնիկայի տեսական հիմունքները, որի կապակցութեամբ երեք տարի առաջ հրատարակեցի հայերէն լեզուով դասագիրք:

Իսկ այս վերջին երկու տարուայ չարժումը, անչուշտ, չէր կարող չխանգարել իմ դիտական աշխատութեան. վերջին տարին եթէ զբաղուել եմ դիտութեամբ, միայն բանտում եղածս ամիսներին էր:

Նա խանգարել է ինձ դիտական իմաստով, բայց նորից ստիպուած էի ես դնել բազմիցս իմ առջեւ դրուած հարցը. անձը՞, թէ ազգը: Ես դրանք չեմ կարող նոյն կշիռքի վրայ դնել. առաջին հերթին պէտք է անել այն, ինչ ազգին է պէտք, եւ ոչ անձին: Ու ես կ'ուզենայի այս կոչը ուղղել մեր ողջ մտաւորականութեան:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԵՍԻ ՀԱՅՈՒԷՅԻՆ ՎՐԱՅ

Հոն, քաղաք կոչուած Արշիպելագոսին մէջ, կեանքը կը թաւալի անիւներու վրայ: Գործի՞ պիտի երթաս, աշխատասցուը մեքենադ ու դնա՛: Մէկ կամ երկու ժամ պիտի վարես ինքնաչարժդ, որ երբեք ինքնիրեն չի չարժիր, որուեղ հասնիս. նոյնքան մըն ալ վերադարձիդ համար ժամանակի պէտք ունիս: Ուրեմն, օրուան կէսեւոր մէկ մասը անիւներու վրայ ես:

Լաւ է չէ՞, եթէ քոյր ունիս ու եղբայր, մայր ունիս ու հայր. նաեւ հարազատներ. անոնց համար յատկացուելիք ժամանակ պիտի դտնե՞ս: Օրհնեալ ըլլայ հեռախօսը, հա՛յ մամ, կ'ըսես, այսինքն ինչպէ՞ս ես մայրիկ: Այն, չի կրնար խօսիլ, քու կարօտովդ կ'այրի, կը մխայ առանց բոցի. բայց, քեզ չցաւցնելու համար, լաւ եմ հոգիս կ'ըսէ չրթները պըրկելով, լացը հոգիս պապելով:

Զմանրամասնեմ ... Լոս – Անճլըսի հայուէյներուն վրայ քաջութիւնը մեքենայ օդաթիռի ստեղծմանը. Հայաստանում ակադեմական Տէր – Միքայէլեանի ու թղթակից անդամ Մովսիսեանի հետ մենք հիմնեցինք 1962 – 1963–ին, ֆիզիքական դիտութիւնների ինստիտուտ մը, որտեղ սկսեցինք զբաղուել լազերային թեմատիկայով: Մինչեւ օրս դեկավարում եմ այդ ինստիտուտին քուանթային էլեկտրոնիկայի բաժինը: Այդ տարիների ընթացքին ինձ յաջողուեց ստեղծել դիտութեան չուրջ 10 թեկնածուներ: Հարիւրաւոր իմ նախկին ուսանողներ հիմա աշխատում են հանրապետութեան զանազան շրջաններում: Տոքթորականս եւս Մոսկուայում պաշտպանեցի, բայց աշխատելով արդէն Հայաստանում: Այնուհետեւ հիմնեցի նաեւ Բ. ամպիոնը պոլիտեխնիկ ինստիտուտում. կապի եւ ռատիոթեքնիքական հիմունքների ամպիոնն էր, որը չկար Հայաստանում: Միայն հարկ եղաւ պայքար, որպէսզի այստեղ արդէն բացուած ռուսականի փոխարէն բացուի հայկական խումբ: Իմ հիմնաւորումս շատ պարզ էր ու ամէն Հայի հասկանալի: Հայերէն դասախարակութիւն ստացած երիտասարդը հնարաւորութիւն չունէր այդ մասնագիտութեանը տիրանալու աշխարհիս ոչ մի կէտում եւ պոլիտեխնիկում բացել նման մասնագիտութեամբ ռուսական ամպիոն, դա մեզմ ասած անըբռմտաբանական էր: Այդ նոյն մասնագիտութիւնը ռուսերէն լեզուով, ցանկացած երիտասարդը կարող էր այն ձեռք բերել միութեան հարիւրաւոր բուհերում:

Երեւանում եւս բացել ռուսական նման ամպիոն նշանակում էր յայտարարել ի լուր բոլոր հայ ծնողներին. եթէ ուզում էք որ ձեր երեխան ցանկացած մասնագիտութիւնը ստանայ, ուսացրէք երեն, տարէք ռուսական դպրոց. պէտք չէ նրան հայերէն մայրենի լեզուն: Անչուշտ դրա դէմ պէտք էր պայքարել եւ ինձ յաջողուեց փակել ռուսական այդ խումբը եւ բացել երկու հայկական խումբ: Ես հոն մնացի երեք – չորս տարի, մինչեւ որ պատրաստեցի չորհալի երիտասարդներ որ ինձ փոխարինեն. դրանից յետոյ ես ամպիոնը յանձնեցի իրենց եւ մնացի այնտեղ միայն իբրեւ փրոֆէսօր: Դասաւանդում եմ ռատիոտեխնիկայի տեսական հիմունքները, որի կապակցութեամբ երեք տարի առաջ հրատարակեցի հայերէն լեզուով դասագիրք:

Իսկ այս վերջին երկու տարուայ չարժումը, անչուշտ, չէր կարող չխանգարել իմ դիտական աշխատութեան. վերջին տարին եթէ զբաղուել եմ դիտութեամբ, միայն բանտում եղածս ամիսներին էր:

Նա խանգարել է ինձ դիտական իմաստով, բայց նորից ստիպուած էի ես դնել բազմիցս իմ առջեւ դրուած հարցը. անձը՞, թէ ազգը: Ես դրանք չեմ կարող նոյն կշիռքի վրայ դնել. առաջին հերթին պէտք է անել այն, ինչ ազգին է պէտք, եւ ոչ անձին: Ու ես կ'ուզենայի այս կոչը ուղղել մեր ողջ մտաւորականութեան:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

նաղ արագ քշելը էֆ. ինքնաբերաբար ապուրթիւն կը վերցնես, քեզ յառաջ մըղ ինքնաշարժերու չարաւիներ կան հետեւէդ ոչ թէ վազող, այլ՝ թռչող: Եթէ չես ուզեր ճմռուիլ դուն ալ պիտի թռչիս, ու ասիկա՝ ամէն օր. ու ասիկա կեանք կը կոչուի երբ խաչ հանելու համար իսկ ժամանակ չկայ:

Հապա՞, պիտի հարց ասայ իմ ուշիմ ընթերցող, ինչպէ՞ս կը լեցուին Հայուն եկեղեցիները: Այո՛, իրաւունք ունիս, ընթերցող բարեկամ, այսօր կը լեցուին, այսօր կարօտ բառը իր լիմաստը ունի տալին, ոտն ու կիրակի օրերուն, Հայը Հայ մարդ կը փնտռէ ու կուգայ եկեղեցի, խաղաղ օրերուն սակայն, երկինքէն հրեշտակները կ'իջնեն ու կը լեցնեն մեր եկեղեցիները:

Բայց, պիտի յարես, մեր մօտ աւանդութիւններ կան, մահ կայ, փառք Աստուծոյ, պսակ կայ, ծնունդ կայ, այսինքն կեանք կայ, մի վախնար, դրիչ չարժող հայորդի, մեր եկեղեցիները պարապ չեն մնար:

Այստեղ ալ դուն իրաւունք ունիս: Քեզ «ուրախացնելու» համար աւելցնեմ, որ կայ նաեւ եկեղեցական բաժանում, եւ դուն գիտես, որ բաժանում նուազում կը նշանակէ. բայց ահա, Շիքակոյի մէջ մենք ունինք չորս եկեղեցի, ուր հազար Հայերու համար, Անթիլիասական եւ Էջմիածնական...

Լա՛ւ, դառ մի նեղուիր, այսօր իմ ըսելիքս ուրիշ իրողութեան մը շուրջ էր, ճամբաները, հայուէյները չուարտմի են– թարկեցին զիս. ներողութիւն:

Այդ պիտի պատմէի, կամ քեզի հետ ես ալ կրկին անգամ լսէի, քանի խօսողը ընկերս էր, Սարգիսը:

Սարգիսը ճարտարապետ է: Կրնամ հարցնել՝ հա՞յ եկեղեցական ճարտարապետութեան դիտակ վարպետ: Անշուշտ Ամերիկացիներու մօտ կ'աշխատի ու գործի կայանը հասնելու համար ամէն օր երթուղարձի ճամբաներուն կը յատկացնէ 3 ժամ:

Թող պատմէ ինքը: Դուք կը լսէք ձեր տուներուն մէջ նստած, իսկ ես իր կողքին եմ, Սարգիսին ինքնաշարժին մէջ: Անշուշտ վարորդն ու խօսողը ինքն է.

– Եղբայր, ամէն առաւօտ գործի կ'երթամ: Այստեղ կեանքը վազվզուք է: Զվազես անօթի կը մնաս ու երեսիդ նայողը ալ չես ունենար: Արեւէն առաջ կ'ելլեմ, որ չուտ տեղ հասնիմ այլապէս կը կորսուիմ օթօներու լաբիւրինթոսին մէջ: Կը քշեմ ու կը քշեմ ու ահա, աչքիս առջեւ կուգայ Ղարաբաղը, Արցախի հարցը, Լենինականի երկրաշարժը, հարիւր – հազարանոց ցոյցերը ու կը սկսիմ ջղայնանալ: Ջղայնանալը ի՛նչ է որ, երբեմն ալ կը սկսիմ տասն յարկանի հայհոյանքներ շպրտել մեր ճակատագիրին դէմ:

Այս ի՛նչ է եղբայր, մայրս պիտի ըսէր. – այս ի՛նչ կրակէ չապիկ է զոր կը հագցնեն մեզի մարդեր ու բնութիւն:

Մէկ խօսքով ինքզինքէս կ'ելլեմ ու յանկարծ կը զգամ, որ մեքենան կրկնակի արագութեամբ քշած եմ: Ոստիկաններու ուրուականներ կը տեսնեմ: Կրնան տուգանել զիս, օրէնք կայ այս երկրին մէջ:

Ինչ մը կը սթափիմ, բայց ի՞նչ կը տեսնեմ, կը տեսնեմ, որ գործիս տեղը չատո՛նց անցեր եմ ... վայ Սարգիս վայ, կ'ըսեմ ես ինծի, ու Ղարաբաղը յանցաւոր կը գտնեմ:

Ձերկարեմ, յաջորդ օրը նոյն միտքերը, նոյն բարկութիւնը, նոյն չեզումը գործատեղիէն...

Վերջապէս, անցեալ օր որոշեցի, որ այլեւս, գործի ճամբուս վրայ, Ղարաբաղի մասին չմտածեմ, երկրաշարժի աւերներուն մասին չմտածեմ: Ես ինծի ըսի. – Սարգիս, օթօդ հանդիստ քշէ, հասիր գործիդ վայրը, գլուխդ դիր գծագրական տեղանիդ վրայ, եւ միայն հոն, խորասուզուած ձեւով մտածէ թէ ինչպէս կրնանք Արցախը միացնել Հայաստանին:

Մտիկ կ'ընես դի՞ս:

Այո, ըսի, մտիկ կ'ընեմ, ամբողջու – թեամբ ուշադրութիւն դարձած: Բարեկամս Սարգիսը չի դիտեր սակայն, որ այսօր դինք չատ լսողներ կան:

Ու ան չարաճակեց.

– Որոշումը տուի: Այսինքն, ճամբուս վրայ պիտի չմտածէի Ղարաբաղի մասին: Յաջորդ օրը ի՞նչ տեսնեմ, գործեալ քսան քիլոմեթր մը հեռացած եմ գործիս տեղէն: Հիւանդ պիտի ըլլամ, հիւանդ: Այս Ղարաբաղի հարցը, երկրաշարժի հարցը, Հայուն գլխուն թափուած անիրաւութիւնները, մեր անօդնական վիճակը, այս սրիկայ սեւ ճակատագիրը պիտի հիւանդացնեն զիս, ի՛նչ կ'ըսեմ, պիտի խենթացընէ՛, պիտի մեռցնէ ... ես ի՛նչ ըսեմ այս աշխարհը այսպէս ստեղծողին...

– Ծօ՛, դուն ալ միայն մտիկ կ'ընես, դռնէ ձայն մը հանէ, լաւ խօսք մը ըսէ, եթէ կ'ուզես հայհոյէ, տեսա՞ր, Ցարութիւնենց տունը պիտի երթայինք, արդէն չատոնց անցեր ենք տեղը, օրերնիս հարամ եղաւ, կիրակինիս ճամբու վրայ անցաւ թո՛ւ, այս ինչ աշխարհ է, ինչո՞ւ չըսիր, որ տեղը անցանք եղբայր...

– Լաւ – Անճըլըսցին դուն ես, Սարգիս, ճամբաները դիտցողը դուն, ես ի՛նչ ըսէի, ես ալ քեզի հետ Ղարաբաղ գացած էի, Լենինական ու Ջալուռ գացած էի, Մխոնաս Աւետիսեանի դիւղը ... ճամբան նայած չունէի, նայէի ալ չէի գիտնար, հիմա ի՛նչ ընենք...

– Ես պիտի դառնանք, ետ, Ղարաբաղի մասին չխօսինք:

Լռեցինք երկուքս ալ: Տուն դարձանք: Սարգիսենց տունը: Ես ճամբուն վրայ դարձեալ Ղարաբաղի մասին կը մտածէի: Վատահ եմ, Սարգիսը նոյնպէս:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Փարիզ

ԳՂՁՈՒԹՔ ԳՂՁՈՒԹ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ էջմիածնական Թեմի Առաջնորդ Վահէ Աբբ. Ծովակէպեան եւ Կիլիկեան Թեմի Առաջնորդ Տաթեւ Աբբ. Սարգիսեան վերջերս հանդիպում մը ունեցած են Հարաւ. – Քալիֆորնիոյ Իսլամական Կեդրոնի նախագահ տոքթ. Մահէր Հաթթուքի եւ էմ – փի – էյ – Սի–ի ներկայացուցիչ Սալամ Ալ Մարայաթիի հետ, որուն աւարտին հրապարակուած հաղորդագրութիւնը յատկապէս կը նշէ թէ հայ – ազերի հակամարտութեան ակունքը կրօնական անհանդուրժողութիւնը չէ: Հակառակ միջազգային մամուլին ստեղծած պատկերացումին, հաղորդագրութիւնը կը նշէ թէ այդ հակամարտութիւնը «ուղղակի կապ ունի հողային հարցի մը գծով գոյութիւն ունեցող տարակարծութեան մը հետ, որ յառաջ եկաւ 1923–ին Ստալինի առած կամայական մէկ քայլէն: Անոր լուծումը կրնայ իրականանալ միայն խնդրոյ առարկայ կողմերու միջեւ երկխօսութեամբ եւ ինքնորոշման սկզբունքի յարգանքով...»:

**

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ Ժողովրդային Տան «Վասպուրական» սրահին մէջ, Հ. Ց. Դ. «Քրիստափոր» Կոմիտէի կազմակերպութեամբ, Յունուար 19–ին, ունեցած է Հայ Ցեղափոխական Դաշնակցութեան 99–րդ տարեդարձի ոգեկոչումը: Կոմիտէի հերթապահ Արսէն Մելտոնեանի բացման խօսքէն ետք բանախօսած է Լոս – Անճըլըսէ յատկապէս հրաւիրուած կուսակցական ու մշակութային գործիչ՝ Աղբրանիկ Ուրֆալեան: Հանդիսութեան աւարտին խօսք առած է նաեւ Հ. Ց. Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի Կեդրոնական Կոմիտէի անդամներէն՝ Յովսէփ Սարգիսեան:

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ, Ֆրեզնոյի եւ Արեւելեան Թեմի Միացեալ – Նահանգներու մէջ սփռուող «Հորիզոն» հեռատեսիլի կայանին ի նպաստ տեղի ունեցած հանգանակի մը ընթացքին, Փետրուար 2, 50 հազար տոլարի նուիրատուութիւն մը կատարած է Վահէ Մանուկեան ամոլը: Մօտ հարիւր հոգիի մասնակցած հանգանակութիւնը կազմուած է հիմնադիր հովանաւորողներու խումբ մը, որուն 17 անդամները եւս հինգ հազարական տոլարով մասնակցած են նուիրահանգանակին: Գործադիր – տնօրէն Կարպիս Թիթիզեան յայտարարած է որ հանգանակուած 135 հազար տոլարը կը յատկացուի «Հորիզոն» հեռատեսիլի կայանի գործիքներու վճարումները փակելու ծրագրին: Ան յայտնած է որ «Հորիզոն»ը կ'ընդարձակուի եւ օր մը ամէնօրեայ յայտագրի կը վերածուի: Անդրադառնալով Հայաստանի հետ «Հորիզոն»ի յարաբերութեանց, տնտեսական յանձնախումբի ատենապետ՝ տոքթ. Սահակ Պաղտասարեան բաց է որ խոչընդոտը Հայաստանի մէջ արբանեակի մը հաստատումն ու հայրենիքի հետ ամէնօրեայ կապը պիտի ըլլայ: Վերջաւորութեան խօսք առած է նաեւ բարերար Վահէ Մանուկեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ ԱԻՍՏՐԻՈՅ ՄԷՋ

Աւստրիոյ Լէօպէն քաղաքին Թանգարանին մէջ Փետրուար 8–ին բացուած է «Հայաստան՝ Պատմութիւն եւ Մշակոյթ» խորագրուած ցուցահանդէս մը որ կը շարունակուի մինչեւ Փետրուար 25:

Բացումը կատարած է Լէօպէնի քաղաքապետը, նշելով որ Հայաստան Եւրոպայի համար միշտ ներկայացած է որպէս մշակոյթի կարեւոր կեդրոն մը: Բացումին ուրիշով խօսք առած են նաեւ աւստրիական աղգագրական Թանգարանի տնօրէն վրոֆէսէօր տոքթէօր՝ Հանս Մանտորֆ եւ տոքթէօր Էլիզապէթ Մանտորֆ որոնք արտայայտուած են Հայաստանի հարուստ պատմութեան ու մշակոյթի մասին:

Իսկ վերոյիշեալ Թանգարանին տնօրէնը՝ Գ. Իոնտես ըսած է. – «Հայ ժողովուրդը ունի հիանալի ճարտարապետութիւն, գրականութիւն, երաժշտութիւն, արհեստներ, խարտուեստ, մէկ խօսքով՝ բարձր քաղաքակրթութիւն»:

Ցուցահանդէսով ներկայացուած է հայկական լեռնաշխարհի նախապատմական շրջանը, քրիստոնէական ժամանակներու մշակոյթը: Տեղ տրուած է նկարչուհի Հանրիէտա Ֆլորիանի իւղանկարներուն որոնք հայկական վանքեր ու եկեղեցիներ կը ներկայացնեն, ինչպէս՝ Հաղպատ, Ս. Սահակիանոս, Կարմրաւոր եւայլն: Աւստրիացի քանդակագործ Վէրնէր Մ. Լէքսէն պատրաստած է հայկական երկու խաչքարեր: Ցուցադրուած իրերու մեծ մասը բերուած է ազգագրական Թանգարանէն որ վերջին տասը տարիներու ընթացքին հարստացած է հայկական մետաղեայ առարկաներով, զորգերով, կարպետներով, Հայաստանի զանազան շրջաններէն: Պատրաստուած է նկարագրող գրքոյկ մը ուր կը ներկայացուին հնադոյն շրջաններէ մինչեւ ներկայ ժամանակներուն առընչուած պատմութեան եւ մշակոյթի հարցեր:

Ցուցահանդէսը լաւագոյն առիթ մըն է հայ ժողովուրդի քաղաքակրթութիւնը ծանօթացնելու աւստրիացի ժողովուրդին:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ա.ՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909–1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ

ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Կաթնավաճառէն ու բոկեղավաճառէն յետոյ կ'անցնէր չաքարավաճառը: Այս վերջինին ափսէն կատարեալ կենդանական պարահէզ մըն էր. հոն էին կարմրակատար աքլորներն ու խաթուն հաւերը, չնիկներ, կատուիկներ եւ ազուէսներ, բոլորն ալ բոսորագոյն՝ կարծես ըլլային բացուած կակաչներ: Իմ նախընտրութիւնս միշտ կ'երթար դաւաղանաձեւ վարդագոյն երկարաճոյ չաքարներու որ կը կոչուէին «կէրկէզ – չէքէրլի»· այնքան դիւրաբեկ էին, որ յաճախ՝ բերանդ չտարած կը փշրուէին ձեռքիդ մէջ:

Այսպէս, օրն ի բուն տողանցքը կը կատարէին բոկեղավաճառը, չաքարավաճառը, պղպեղավաճառը՝ մոռ – թուխով ու «տիվ – տիվլի» նուռով, նաեւ տարբճըն ու լէպլեպիճին, ու տաք եղանակին՝ պաղպաղավաճառը, բոլորն ալ իրենց յատուկ եղանակներով, բանաստեղծական ու սրամիտ խօսքերով: Մինչեւ իսկ բոչաները կը բերէին իրենց մրցակցութիւնը՝ վաճառելով լեռներէն քաղուած վայրի պտուղներ՝ համպէլէս ու յինիպէ, ու բուրդ ալ, նաեւ ճիւթ ու ծաղիկ: Եւ ասոնք՝ իրենց ապրանքին փոխարէն՝ կ'ուզէին միայն ալիւր, հաց ու ճաւար. դրամը կը մերժէին բացարձակապէս:

39. – ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ ՀԵԼՎԱՆ

Մոայլ էր օդը. երկնակամարը իր թանձր ամպերով նստած էր քաղաքին վրայ: Տարուան փետրուարեան այդ եղանակին՝ ցուրտը համատարած էր: Ձիւնը դրեթէ անծանօթ էր մեզի, սակայն Տաւրոսեան Լեռներէն փչող ցուրտ հովերը իրենց ամեհի չունչին խայթոցները կը ձգէին անցորդներու դէմքին վրայ:

Մեծ մայրս իր թոռները չուրջը բոլորած՝ բարեպաշտութեամբ կը պատմէր Սուրբ Սարգիսի քաջագործութիւնները, արի եւ առաքինի զօրավարը՝ որ իր որդի Մարտիրոսին եւ տասնըչորս զինուորներու յաղթանակներով դերութենէ ազատեր էր քրիստոնեայ կոյսերը: Ս. Սարգիսի մօնը՝ Օրն էր երիտասարդ ու անվեհեր սիրտերու: Յաջեցեալներու սիրտերուն մէջ մանաւանդ՝ Ս. Սարգիսի մօնը սիրոյ նոր ատրուշաններ կը վառէր իր կաթնաթոյր հրուշակով:

Այդը հաղիւ բռնկած, քաղաքը կը ստանձինը: Մեծ թէ փոքր՝ մարդիկ իրենց տաքուկ տուները ձգած՝ դուրս կը վազէին հանդիսատես ըլլալու Սուրբ – Սարգիսի հելվայլ պատրաստութեան: Փողոցներու անկիւնները կը վառէին ակութներ, որոնց վրայ տեղատրուած հսկայ վաթսաներ կ'եռային սպիտակ պղպէջակներով: Հրուշակի մասնագէտներ համաչափ չարժումներով կը խառնէին տակաւ թանձրացող այդ հեղուկը՝ իրենց ձեռքի խոշոր խառնիչ փայտերով: Կրակը կը ճարճատէր, բոցէ լեզուակները դուրս կը փախչէին օճախին քարերու բացուածքներէն: Ամբոխը ակնվառոյց կը հետեւէր երկիւղածօրէն այս արարողութեան, հրուշակի քաղցրահամ բոյրովը ակաղձուն:

Սուրբ – Սարգիսի հելվա չինելու այս սովորութիւնը ո՞ւրկէ եկած է Աստանա, ո՛վ գիտէ. ճամբորդութիւններուս ընթացքին՝ ես չեմ տեսած քաղաք մը որ Ս. Սարգիսի մօնին չինէր մեր հրուշակէն: Մոնթէլիմարի նուկային համն ու տեսքը ունէր ան. պատրաստութեան գաղտնիքը մասնագէտներու քովն էր միայն. որովհետեւ չեմ յիշեր որ մեծ – մայրս տունին մէջ չինէր նոյն տեսակէն, հակառակ խմորեղէններու պատրաստութեան մէջ իր վարպետութեան:

Թաղեցիները, այր թէ կին, ափսէները իրենց ձեռքերուն մէջ, այդ ցուրտ օդին՝ Սուրբ – Սարգիսի կաթսաներուն չուրջ հաւաքուած, կը սպասէին ստանալու համար օրհնեալ հրուշակը: Ու չոգեխառն հրուշակը չերեփ – չերեփ կը լեցուէր կարպի սպասող ափսէներուն մէջ: Տուն տարուելով, անոր վրան վարժ ձեռքեր կը նախչէին Սուրբին պատկերը, չուրջը զարդարելով ընկոյզի միջուկներով: Իսկ նշանածները իրենց խօսեցեալներուն համար մասնաւոր խնամքով պատրաստել կուտային հրուշակի ափսէները, եւ զանոնք ծածկած կարմիր քօղով կը ղրկէին անոնց տուները:

Հրուշակը երբ տաք էր դեռ՝ կարելի էր ծամել. պաղելէն ետք՝ կը ստիպուէինք զայն կտրել մուրճով: Բախտաւոր էին անոնք որոնք առողջ ակռաներ ունէին. ու քիչեր իրապէս զրկուած էին այդ բախտէն. որովհետեւ երկրին դեղեցիկ կէսմայրին եւ առատ պտուղներուն չնորհիւ ամէնքն ալ դրեթէ ունէին մարդարտաշափայլ ատամներ:

Աղջամուղջը հետզհետէ իր սեւ վարագոյրով կը սքօղէր տուներն ու փողոց – ները, ծածկելով ամայացած ակութներուն վերջին կայծերը: Ու տուներու մէջ մինչեւ ղիշերուան ուշ ժամերուն՝ խրախճանքը կը չարունակուէր: Դուրսը, անձրեւախառն քամիին հետու սուլտանեան մէջէն կարծես կը լսուէր Ս. Սարգիսի ձիուն քառատրաք արշաւանքը՝ դեռեւարեալ կոյսերը ազատագրելու: Եւ անոնք յաղթարշաւ անգամ մը եւս կը հրահրէր սիրոյ հուրը երիտասարդ սիրտերու մէջ:

(Շար. 68)

(Շար. Ա. Էջէճ)

տեւանք կը նկատուի կարգ մը տարաձայնութեանց, ըստ որոնց հակահրեայ պոկրոմներ կը պատրաստուին Մոսկուա եւ այլ քաղաքներու մէջ։

ԱՄԷնէն ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ԽՄԻՋՔը ջուրը դարձած է Ֆրանսայի մէջ եւ արեւելեան կողմը, հարիւր հազար բնակիչ իրաւունք չունին ծարակի ջուր խմելու, որ ապահանած է ողողումներու հետեւանքով։

ՄԱՐՋԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՃԱՏՐԱԿ

Ա. ՄԻՆԱՍԵԱՆ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ

Ճատրակի երիտասարդ վարպետներու խորհրդային ախոյեանութիւնը, որ տեղի ունեցաւ Մինսկի մէջ, աւարտած է Ատաչէս Մինասեանի յաջողութեամբ։ Վերջին խաղերուն, ախոյեանի հիմնական յաւակնորդ Վլադիմիր Յակոբեան մէկ հաստարութիւն ու մէկ պարտութիւն կրելով առաջատարի տեղը զիջած է իր հայրենակիցին՝ Ա. Մինասեանի, որ վայելուն ելոյթներ ունեցած է։ Ասյս վերջինը իր համաքաղաքացի Վ. Յակոբեանի հետ յատաձգուած խաղը հաւասարութեամբ աւարտելէ ետք, խաղաղ դաշն կնքած է նաեւ Եպիշինի հետ եւ, այդպիսով 13 խաղի վրայ 8,5 կէտ չահելով նուաճած ախոյեանի կոչումը։ Ա. Մինասեան Ռ. Վահանեանէ եւ Ս. Լպուտեանէ յետոյ ճատրակի երրորդ հայ վարպետն է որ խորհրդային երիտասարդական ախոյեանութեան յաղթական կը հանդիսանայ։

Վ. Յակոբեան վերջին խաղին պարտութեան մատնելով իր մրցակիցը՝ Կրուպան, 8 կէտով դրաւած է երկրորդ տեղը։

Այս օրերուն Ա. Մինասեան ու Վ. Յակոբեան կը մասնակցին աշխարհի ախոյեանութեան Լվովի զուիչ խաղերուն։ Հոն ներկայ կ'ըլլան երկու հայ վարպետներ եւս. Սմբատ Լպուտեան ու Եուրի Դոխոյեան։ Առաջին հինգ տեղերը գրաւողները ախոյեանութեան յաջորդ փուլին կը մասնակցին։

ՀԵՌԱՑԱՏՓ

Մոլտաւիոյ մայրաքաղաք՝ Քիշինեւի մէջ տեղի ունեցած համամիութենական մրցումներուն յաջողութեամբ հանդէս եկած է Երեւանցի՝ Շիրակ Պօղոսեան։ Հեռացաքի մէջ ան յաղթահարած է 7,92 մեթր տարածութիւնը, գրաւելով առաջին տեղը։ Մրցանակային տեղեր գրաւած են նաեւ ուրիշ հայ մարզիկներ։

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԱԽՈՅԵՆԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Սէնթ Թ'Անթուան Հ.Մ. – Տիներ	2 – 2
Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ Մարսէյլ – Արլ	1 – 1
Սէն Թ'Անթուան (2) – Լա Սիոթա	1 – 0
Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն Տէսին – Ֆ. Ֆ. Կրընոպլը Քաոէ	1 – 1

ՌՈՆԻ ԲԱԺԱԿ

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն Տէսին – Ալժերական ակումբ	4 – 1

երկարաձգումէ յետոյ։

ԿԱՂՈՑՔ ԽԱՋ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը կը հաղորդէ որ ձմրան արձակուրդներու առթիւ, դասընթացքը կ'ընդհատուի Փետրուար 24–էն Մարտ 3։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Հաւրմ Նաւարեանի թարմ յիշատակին, Մխաք Մխրզէ 200 Ֆր. կը նուիրէ «Ճառագ»ին։

FRANCE - CULTURE

Lundi, 12 h 45 *Panorama*
(Les Barbelés en fleurs, Gourguen Mahari)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Մարիամ Գըլըճեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Շարլ Սիմէոնեան նուիրած են փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆրանք Ս. Մեսրոպ կրթարանին։

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առաց Տէր եւ Տիկին Կարօ Վէգիլեանէ 200 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի՝ Գայեանէ Թիրեաճեանի մահուան առթիւ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ԵՐԵՒՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27, ԺԱՄԸ 15–ԻՆ

Concorde-Pradoի չքեղ սրահին մէջ
11, Avenue de Mazargues
13008 MARSEILLE
(Բրատոյի Մայր եկեղեցւոյ մօտ)

Սիրով կը հրաւիրուին անդամուհիները, ընկերուհիները եւ համակիրները։

— Գեղարուեստական բաժին —

ՅՕԹ ՏԱՐԵԿԱՆ
ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպած՝
Փարիզեան Շրջանի Գայլիկներուն, Թեւիկներուն, Սկաուտներուն եւ Արեւոյչներուն կողմէ։

Կիրակի, Մարտ 4, ժամը 14·30–ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
— M° INVALIDES —

Խնամուած նոր յայտագիր· –

- Թատերական ներկայացում հայերէն,
- Հայկական պարեր, երգեր, զուարճութիւններու կողմէ եւ արտասանութիւններ հայերէն,
- Լուսարձակով ցուցադրութիւն Հայ Արիներու Միութեան գործունէութեան՝ նախորդ եւ ներկայ տարիներու ճեմպորիներուն եւ բանակումներուն մէջ,
- Սկաուտական նուագ։

— Պ ի ւ ֆ է – *Մուտք՝ 60 Ֆր. – երախաներուն՝ ձրի։*

CABINET
TERZIYAN
Toutes Assurances Toutes Compagnies
21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի՛ վարանիք մեզի դիմելու

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Բ·

Անծանօթ բանաստեղծը
ՎԱՐԴԱՆ ԱՆԵՑԻ
(Ժ°. ԴԱՐ)
եւ իր «Ներքոդը»

Կը դասախօսէ՝
ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Կը նախագահէ ու բանաստեղծէն էջեր կը ներկայացնէ՝
ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԻՍԵԱՆ

Փետրուար 25, Կիրակի, ժամը 17–ին Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը

118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Մուտքը ազատ է։

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ
ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց տօնին առիթով, Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնը կը կազմակերպէ հանդէս մը որու ընթացքին խօսք պիտի առնէ՝

ՀԱՅՐ ՎԱՐԴԱՆ ՎՐԴ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ
Տ'ԹՕՐԷՆ ՍԱՄՈՒԷԼ – Մուրատեան Վրժ.ի

Կ'արտասանեն ու կ'երգեն Շարաթօրեայ Դպրոցի աշակերտները։

Շարաթ, Փետր· 24, ժամը 15–ին։

Մուտքը ազատ է։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ· –

Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Գրիգոր Պօյաճեանի, Տէր եւ Տիկին Ֆելիքս Պօյաճեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ելքովանեանի եւ զաւակներուն եւ համայն ազգականներուն իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր, ազգականին՝ Բերուզ Պօյաճեանի մահուան առթիւ։

***

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի՝ Ծովիկ Տօլպաշեանի եւ իր ամուսնոյն, իրենց սիրեցեալ եղբօր, հօր եւ ազգականին՝ Աբրահամ եւ Սարգիս Արծիւեանի մահուան առթիւ (Հալէպ)։ Նոյնպէս խորին ցաւակցութիւններ Գրիգոր Տօնապետեանի իր կնոջ Տիկին՝ Մարի Տօնապետեանի մահուան առթիւ (Լիւիւյ)։

Ներկայացում
ՄՈՎՍԷՍ ՊԱԶԱՐՃԵԱՆԻ
«Ծիծեռնակները Պիտի Զարթնան»
Խրտուելակներէն
ՎԷՊԻՆ
Կը նախագահէ՝
Բժ. ՎԻԳԷՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ
Հատորը կը ներկայացնէ՝
ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒՅՃԵԱՆ
Հատորէն ընթերցումներ կը կատարեն՝
Ռոզիկ Թաշեան
եւ
Կարպիս Բլուր
Մասնակցութեամբ՝
«ՏԱՐՕՆ» Երգի եւ Պարի Համոյթին
Իսկ Լէ Մուլինոյի Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ
6, avenue Bourgain
Շաբաթ, Փետր· 24, ժամը 18·30–ին։
Մուտքը ազատ է։

ՎԱՐՁՈՒ ՍԵՆԵԱԿ

Սէն – Տընի Պաղլիւք բնակող հանգուցեալն կոչուած տիկին մը ամէն յարմարութիւններով օժտուած, կահաւորուած սենեակի մը համար, նախընտրաբար աշխատող կին կամ ուսանողուհի վարձակալ մը կը փնտռէ։

Հեռաձայնել· – 48 22 95 06
Կամ՝ 48 21 70 06
Թիւերուն։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԲԱՅԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ
ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
եւ
ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
Մարտ 18
ժամը 16–ին
Սալ Ռոսինի

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 24-25
SAMEDI-DIMANCHE
24-25 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.218 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.218

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍ

ՀԱԿԱՀԱՅ ԳՐԳՈՒՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՇԻՆԾՈՒ ԹՈՒՐՔԻԿՆԵՐ ՎԱՉԳԷՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՆՈՒՆՈՎ

ՏԱՃԻԿ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՅԱՒԻՏՆԵՆ

Փետրուար 21–ին, Լենինական հասած են բազմաթիւ հեռագրեր, Հիւսիսային Կովկասի, ի մասնաւորի Կրասնոդարի եւ Ռոստովի շրջաններէն, հաղորդելու համար թէ շրջանը կը բաժնուին չինծու թուրքիկներ, Վազգէն Ա· Կաթողիկոսի առաքելութիւնը կրող, ուր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կը յայտարարէ որ՝ Կրասնոդարը Հայերուն կը պատկանի եւ այդ վայրերէն պէտք է հեռանին Ռուսերը: Կրասնոդարէն հասած հեռագիրը կը կրէ Գուրգէն Իվանեանի եւ Երուանդ Մելքումեանի առաքելութիւնը, յանուն տեղւոյն Մեսրոպ Մաշտոց Մշակութային Միութեան:

Որքան ալ անհեթեթ եւ արտառոց ըլլայ նման տարրի թուրքիկներու բովանդակութիւնը, կ'ըսուի թէ անոնք որոշ դեր կը խաղան Ռուսերու մօտ եւ Կիրակի, Փետրուար 25–ի համար, ցոյցերու վախ կայ: Այդ նոյն օրը, Ադրբեջան ալ ցոյց կը նախատեսուի: Այդ շրջանները վերջերս Ադրբիներ ժամանած են այս «դրծունէութեան» համար: Ամէն ժամ վախ կայ որ ցաւալի նոր դէպքեր պատահին: Ընդրուած է Ամենայն Հայոց Հայրապետէն, որ անմիջապէս հերքումի հեռագրեր ղրկէ տեղւոյն մամուլին, կիրքերը հանդարտեցնելու համար: Վազգէն Կաթողիկոս հեռագրեր ղրկած է ոչ միայն մամուլին, այլեւ՝ տեղական իշխանութեանց: Հայաստանի վարչապետն ալ, Վ· Մարգարեանց, որ կրասնոդարցի է, իր կարգին կապի մէջ մտած է իշխանութեանց հետ, որոնք հաստատած են այդ թուրքիկներու գոյութիւնն ու ցրւումը:

Ամէն կողմէ աշխատանք կը տրուի վերջ տալու համար այս կործանարար գործունէութեան: Ջանք կը տարուէր նաեւ որ միութենական հեռատեսիլէն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հերքումը սփռուի:

Ցիշենք որ Հիւսիսային Կովկաս բաւական մեծ թիւով հայ գաղութներ կան (400 – 500 հազար) հինէն հաստատուած թէ նոր գաղթած:

× Ադրբեջանցի մը ձերբակալուած է եւ իր վրայ գտնուած է թմրեցուցիչ եւ մեծ դումար:

***

MESSAGE AU PEUPLE ARMENIEN

Vendredi 9 Février, des rumeurs ont circulé à Douchanbé. Elles annonçaient l'arrivée dans la ville d'un millier d'Arméniens qui devaient occuper des logements neufs. Ces rumeurs ont conduit à des actes agressifs. Les Tadjiks en voulaient moins aux Arméniens qu'à tous les intrus prêts à emménager dans des appartements dont eux-mêmes étaient privés. Plusieurs avions ont emmené les Arméniens à Erevan.

Il ne faut pas réduire ces événements à une simple provocation des émissaires du mouvement fondamentaliste et national musulman. Les actes honteux des Tadjiks sont le fruit d'une incrédulité qui reste étrangère à l'Islam. Représentants de l'intelligentsia tadjik, nous présentons nos excuses et notre regret profond au peuple arménien frère, peuple martyr profondément respecté. Des liens historiques et une compréhension mutuelle ont rapproché nos deux peuples. Cette amitié ne doit pas être remise en cause par certains extrémistes fous.

Nous ne pourrons jamais admettre les tentatives qui visent à dresser les Tadjiks contre les Arméniens, les musulmans contre les chrétiens. Actuellement, on assiste à une tentative de détourner la colère du peuple qui proteste contre la situation difficile au Tadjikistan et l'absence de droit, sur les Arméniens transformés en boucs émissaires. Toutes les interventions nationalistes ne servent qu'à masquer les vrais problèmes.

Arméniens, nos sœurs et frères, les cœurs des Tadjiks et les portes des maisons tadjiks seront toujours ouvertes pour vous ! Les menées d'une fraction égarée et trompée du peuple tadjik ne doivent pas nous faire oublier nos liens historiques.

Moukhammadjan Choukourov
Scientifique
Assad Barnaïev
Plasticien
Charif Choukourov
Orientaliste
Sotym Oulougzade
Ecrivain
Bozer Sabir
Ecrivain
Abdounabdi Sattorov
Universitaire

«Nouvelles de Moscou»
23 Février / 1er Mars

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ԱՐԱՐԱՏ»
ՆՈՐ ՄՐՑԱՇԱՐՋԱՆԻ ՍԵՄԻՆ

Թերեւս անտեղի, առ նուազն տարակերպ թուի դրել Ֆութպոլի մասին, երբ այլապէս կենսական, անլոյծ հարցեր կը հրմշտկեն խորհրդային այժմէութեան մէջ: Այսուհանդերձ, մարզական կեանքը կը մնայ, հոն, զեղուն: Միջազգային մամուլն ալ կը նչէ միւս խորհրդային մարզիկներու մասնակցութիւնը զանազան մրցահանդէսներու: Ընդհանրապէս՝ յաջող: Երբեմն, այդ մարզիկնեռւն մէջ, կ'ըլլան ալ Հայեր: Նոյնիսկ պատահիներ: Այսպէս, անցեալ ամիս, Խորհրդային Միութեան Ֆութպոլի երիտասարդական խումբը, Թէլ – Աւիւի մէջ, չհաց է մրցաշարք մը՝ որուն կը մասնակցէին տասնեակ մը ազգերու ներկայացուցիչներ: Խորհրդային կազմին մէջն էին երկու Երեւանցիներ՝ Կոբաչեան եւ Բաբալարեան:

Ֆութպոլը չատ ժողովրդական մարզաձեւ մըն է Հայաստանի մէջ եւ, հակառակ ներկայ դժուարութիւններուն, երկրին զլխաւոր ակումբները, քանի մը չաբաթներէ ի վեր արդէն, կը պատրաստուին 1990 մրցաշրջանի բացումին: Այնէն ծանօթը «Արարատ»ն է անշուշտ՝ որ Խորհրդային Միութեան ախոյենութեան պիտի մասնակցի, անգամ մը եւս, բարձրագոյն դասակարգին մէջ, 26–րդ անգամը՝ առանց ընդմիջումի: Ինչպէս՝ «Յառաջ» հաղորդեց, ախոյենութիւնը 53–րդ – կը սկսի Մարտ 5–ին Երեւանի մէջ: «Արարատ»ի առաջին մրցակիցը պիտի ըլլայ Մոսկուայի Սպարտակը՝ որ, պարզապէս, երկրին ներկայ ախոյեանն է, 1989–ի տիտղոսակիրը: Դժուար սկիզբ մը ուրեմն՝ հայկական Ֆութպոլին համար:

Ցիշենք անցեալ տարուան արդիւնքները, Երեւանի մէջ՝ 0 – 0, դարձ մրցման՝ Ռուսերը յաղթական 1 – 0–ով: Գրուած էր որ 62 հազար հանդիսատեսներ ներկայ եղած էին այս խաղին, ինչ որ ենթադրել կուտայ թէ, միութենական մայրաքաղաքին մէջ, հայկական խումբը կը վայելէ դնահատանք:

«Արարատ»ի կազմին մէջ փոփոխութիւններ չկան: Այդպէս կը գրէ «Հայաստանի «Ֆիզկուլտուրնիկ»: (Անուն մը՝ որ, կը յուսանք, պիտի հայացուի մօտիկ ապագային...): Իրաւ է որ այդ մակարդակի վրայ խաղալու կարող հայ մարզիկներ չկան խորհրդահայ Սփիւռքին մէջ՝ որպէսզի «Արարատ»ի վարիչները փորձեն Երեւան բերել տալ անոնցմէ որմանք: Թերեւս Ալ· Սարգսեան, որ անցեալ մրցաշրջանին կը խաղար Կիեւի ակումբին, ընդհանրապէս պահեստի խումբին մէջ, վերադառնայ իր նախկին ակումբը: Սարգսեան 27 տարեկան է, կը խաղայ, գլխաւորաբար՝ պաշտպանողականն դիրի մէջ:

«Արարատ» մրցաշրջանը կը սկսի նոր մարզիչով մը, ան ալ Սարգսեան՝ նախկինը, Ն· Ղազարեան հրաժարած է, ըստ ուեցաւ, առողջական պատճառներով: Խումբին վերջին մրցումները տեղի ունեցած են Գաղրայի մէջ, Սեւ ծովու ափին; եղած են յուսատու փորձամրցումներ ալ:

Մարտ 1–ին արդէն, «Արարատ» ունի կարեւոր ժամադրութիւն մը Երեւանի մէջ, Մոսկուայի Դինամոյին հետ: Բա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՒԻԱՆ հրթիռը իր 36–րդ թռիչքը չյաջողեցաւ եւ այլեւս չրջանի մը համար ուրոշում տրուեցաւ թռիչքները դադրեցնել: Այդարեւ, բարձրանալէն 1 վայրկեան 40 երկվայրկեան ետք, Ուրբաթ ժամը 0,17–ին է որ Ավիան պայթեցաւ փճացնելով իր երկու ճափոնական արբանեակները: Պատուէրին բացուած է:

ՊՈՆ «Ո'չ» ըսաւ Վաշինկթընի, ինչ կը վերաբերի հաշուեթեան դաշնագրի մը, ղոր Լեհաստանի նախարարապետը կ'ուզէր, որպէսզի որեւէ երկրիմի կէս չմնայ Օտէր – Նայս սահմանին չուրջ: Դաշնակցային Հանրապետութեան կառավարութիւնը կ'ուռարկէ որ լիազօրուած չէ նման յանձնառութիւն մը ստանձնելու: Նման քայլ մը կրնայ առնել միայն «միացած եւ դերիշխան Գերմանիա մը»: Լեհաստանի մտահոգութիւնը կուգայ այն իրողութենէն, որ Բ· աշխարհամարտի վաղորդայնին եւ ցայսօր խաղաղութեան դաշինք չէ ստորագրուած: Ցիշենք որ Արեւելեան – Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ գոնուող սահմանագիծը Օտէր – Նայս կը կոչուի, որովհետեւ կը հետեւի Օտէրի, ապա, անոր ձախափնեայ գետակից Նայսի եւ այս կարգադրութիւնը որ եղած է Փոցտամ, 1945 Յուլիսին, Գերմանիայէն հողամաս մը կցած է Լեհաստանի, Ստալինի առաջարկով եւ Արեւմտեաններու հաւանութեամբ: Այս իրողութիւնը կը բացատրէ Լեհաստանի մտահոգութիւնը, որ կը վախնայ գերմանական ախորժակներէ դէպի իր կորուսեալ հողերը:

ՓԱԹՐԻՒ ՏԷՎԼԷՃԵԱՆ, նախկին «Փասքուա'ղ պօյ» եւ նախկին անդամ էՒ–ՓէՒի ղեկավարութեան, կը գրէ «Ռոքիտիէն տը Փարի» (Փետրուար 23) երեսփոխան – քաղաքապետին հարցազրոյցին ղլուխը, որոշած է միանալ բարեհոռոգողներուն: Կը յայտարարէ թէ տարակարծիք է Շիրաքի դիծին հետ եւ թէ կ'ակնկալէր որ համագումարէն ետք, Շիրաք եւ Ժիւփէ որոնք հրաշալի դիրքի մէջ էին փոփոխութիւններ կատարէին: Կը խորհի որ ուշ է Շիրաքի համար:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՑ Նախագահը պիտի ընտրուի հանրաքուէով եւ նոյն օրը պիտի ընտրուին Ծորհրդարանի երկու ժողովները, ըստ ներկայացուած օրինագիծի մը:

ԹԵԼՄԱՆ ԳԴԼԵԱՆ եւ Նիկոլայի Իվանով կուսակցութենէն արտաքսուեցան, որովհետեւ հակամաֆիա իրենց քննութիւններու ընթացքին գործած են «կամայական կերպով, արհամարհով օրէնքը եւ վարկաբեկելով մարդկային արժանաւորութիւնը»: Ծանօթ է, որ այս երկու անկաշառ եւ ուղղամիտ դատաւորներուն յանձնուած էր 1983–ին, Ուզբեկիստանի իշխանութեանց չարաշահումներու ու կաշառակերութիւններու քննութիւնը: Երեք տարիներու ընթացքին, կրցած էին երեւան հանել ուզբեկ մաֆիային չարաշահութեանց բոլոր ծալքերը եւ իրենց հետաքննութիւնները զիրենք տարած էին մինչեւ Մոսկուա, Բրեժնեւի փեսային՝ Յուրի Ջուրբանովի ձերբակալութեան: Այդ օրէն կը սկսին խոչընդոտները: Երկու դատաւորները «ապօրինի մեթոտներով» հասած էին եղրակացութեանց: Կարգ մը կէտեր իրենք ալ կ'ընդունէին, ինչպէս կանխիկ արգելափակումը երկարաձգել օրինաւոր տեւողութենէն անդին, մամուլի մէջ հրապարակել իրենց յայտնաբերումները, մինչեւ իսկ մեղադրել Լիկաչովը որ կ'ուզէ հարցը խեղդել: Այս 2 դատաւորներու նաեւ «ազգ· փառք»ը դարձած էին և ընտրական փառաւոր յաղթանակով մը մուտք գործած Քոնկրէս (Գդլեան 86% կը ստանար ձայներու): Վերջերս, շատ բան կը փոխուէր, մաֆիայի ամրաստանեալներ ազատ կ'արձակուէին եւայլն, եւայլն: Այսօր ալ Գդլեան եւ Իվանով կը «պատժուին», երէ կուսակցութենէն արտաքսումը կարելի է պատիժ նկատել, չրջանի մը մէջ, ուր, դեռ կուսակցական ըլլալը «պատիժ» կարելի է համարել:

ՊՈԼԻՆՎԱԼՏԻ արգելափակման նախկին նացի կայանը, օգտագործուած է Խորհրդային Միութեան կողմէ գերիներու եւ դատապարտեալներու համար, 1945–էն 1950: Կարգ մը վկայութիւններու համաձայն, հոն արգելափակուած են չուրջ 32 հազար հոգի, որոնցմէ 6–էն 12 հազարը մեռած են ցուրտէն եւ սովէն: 1950–ին է որ կայանը քանդուած է եւ մնացեալ բանտարկեալները Արեւելեան – Գերմանիա փոխադրուած են:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԷՆ ՏԱՐԻ ՄԸ ԵՏՔ

Ա Զ Ն Ա Ւ Ո Ւ Ր ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ(*)

ՀԻԱՍԹԱՓՈՒԹԵՆԷ ԱՆԴԻՆ ԴԷՊԻ ՕԳԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ. ԴԻՄԱԳՐԱՒԵԼ ՁԱԿԱՏԱԳԻՐԸ ԵՒ ԹՐԱԽՈՒՍԱՆՔ ՍԼԱՑՔԻ

Գրեց՝ Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Անսովոր է երեւոյթը եւ ոչ մէկ յաւելեալ մեկնաբանութեան կը կարօտի: Ազնաւուր Հայաստանի մէջ ներկայութիւն մըն է հոգիները մաղնիսացնող, զանոնք շարժումի մղող եւ իր մէջ ամփոփող բազմատեսակ ձգտումները Հայոց՝ իբրեւ ապահով կորիզ զօրութենական յաջորդող յեղաշրջումներու: Զգացական հրամայականներով հասունցած եւ արմատացած ազգային թաքուն յարաբերութիւններով վերապրուած՝ Ազնաւուր Հայոց Յոյսի եւ ակնկալութիւններու անձնաւորումն է: այո, խորհրդանիշէ աւելի բան մը, իրաւ հայ մը, որուն համաչխարհային համբաւը, Հայոց հոգիին մէջ վերածուած է, առասպելական հերոսի յատուկ հանգամանքներով օժտուած եւ պարուրուած հակի մը որ, ահա կուգայ ազատագրելու ժողովուրդը իր ցաւերէն, զժբախտութիւններէն եւ հասատատելու օրը յաղթականի թաղաղութեան ու սիրոյ:

Տարի մը անցած էր այդ օրէն երբ Լենինականի հրապարակի ժամացոյցը կանգ առած էր հինգերեքի՝ մերժելով ընթանալ յառ ու անտարբեր համաձայն առօրեական իր հոլովոյթին: Գործադուլ բոլքի, վկան ականատես պատահած չարաղէտ պատուհասին՝ ժամանակը, կանգ առած էր Լենինականի վրայ, անոր երկու եզրերը՝ անցեալն ու ապագան սուզուած էին ներկայի մը մէջ որ իբր գոյութիւն կը յատկանշուէր ու կ'իրագործուէր լոկ՝ վերապրելու՝ յուսալքուած ճիգերու յատնաբերումով: Այդ ներկան տխուր բողոք մըն էր եւ հարցականը վաղուան գալիքին որ դարձեալ յուսահատութեամբ ծանրացած՝ Անորոշութիւնն էր:

Կանգնեցաւ ոտքի ամբողջ ազգը Հայոց միահոգի, միասիրտ, Հայրենիքէն ըսփիւռք, եւ ազգեր, ժողովուրդներ ցնցուած ազէտի ահաւորութենէն ձեռք բերին Հայուն որ դուրս գայ երկրի ընդերքներէն եւ վերապահմէ իր գոյութիւնը, աւերումէն անդին նոր երկիր կերտելու օրուան հրամայականներով, աւելի մարդավայել, հոգեկան ու նիւթական անկախութեան մը կարելի պայմաններու ըստեղծումով եւ համապատասխան պահանջներու դոհացումով: Հայաստանն այդպէս, թէեւ տխուր առիթով, բայց գոյն օգտագործելով, պիտի ձերբազատուէր ինք կաշկանդող օտարի լուծէն, եւ յաջողէր ազատուիլ ի՛ր զարունը, չինել ի՛ր տունը, եւ պաշտէր ու աղօթէր ի՛ր Աստուծոյ որ հակառակ ազգին դէմ ծառացող կործանարար ուժերուն, ըլլան անոնք բնութենական աղէտներ կամ չար ու նենգամիտ հակամարդկային արարքները զաղանաբարոյ ժողովուրդին, պահած էր գինք եւ միշտ խնամած:

Այսպէս երգած էր Ազնաւուր տարի մը առաջ եւ զացած Հայաստան (1989, Փետրուար 4 – 7) երկրաշարժի վայրերը, խօսելու ազէտին հարուածուած մեր ժողովուրդին, յոյս ներշնչելու անոնց եւ գոյութենական իրենց հորիզոնը մթագնող եւ ապառնացող գոռ ամպերէն անդին երգած՝

Գարուններդ պիտ՛ ծաղկին դարձեալ
Լաւ օրերդ պիտի գան դարձեալ

. . . . . .

Ծիծառներդ պիտ՛ երգեն դարձեալ
Ջաւակներդ պիտ՛ շինեն ամուր

. . . . . .

Աստուած պիտի բուժէ ցաւդ:

Ահա տարի մը եօք Ազնաւուր դարձեալ կ'երթար Հայաստան: Մինչ այդ աշխարհ ամբողջ զարմանքով դիտած էր արեւելեան Եւրոպայի մէջ կատարուած մեծագոյն փոփոխութիւնները դէպի ժողովրդավար ազատ քաղաքականութիւն: Ազնաւուր նոյն հեռանկարով կը հասնէր Հայաստան: Տարի մը ամբողջ հետեւած էր հայ ժողովուրդի վերակառուցումի ճիգերուն եւ չէր զլացած ոչինչ որպէսզի իր ձայնը հասնի ժողովուրդներու եւ վարպահէ կրակը՝ Հայոց ի նպաստ յուցաբերուած համաչխարհային զօրակցութեան: Ամէն առիթ օգտագործած էր ներկայացնելու իր բողոքը «Հայաստանի չրջափակումին դէմ», պետական պատասխանատուներու երբեմն անհոգ ու զանդաղ գործելակերպին դէմ, ինչպէս նաեւ Հայաստան ղրկուած օգնութիւններու բաշխումի գործին ոչ կազմակերպեալ կացութեան դէմ եւ հուսկ պահանջած էր քաղաքական պատկան իշխանութիւններէն, Հայաստան երկրի վերականգնումին անհրաժեշտ տնտեսական ինքնավարութեան ի նպաստ անմիջական միջոցառումներ: Գոհունակութեամբ ինք եւս հետեւած էր հայ ժողովուրդի քաղաքական ոգիի զարթնումին, դէպի ցանկալի «Մի ութիւն»ը առաջնորդող, եւ ողջունած Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եւ Արցախի Ազգային Խորհուրդի միաձայն ու միախառն յայտարարութիւնը «Հայաստանի Միացեալ Հանրապետութեան»: Այս բոլորին զուգահեռ կար Սփիւռքի ճակատը որ հակառակ գովելի ու քաջալերական համապարհային զօրակցութեան կամքի ցուցաբերումին՝ դեռ իր զօրութենական ամբողջութեամբ չէր գործեր: Ազնաւուր ի՛նք եւս այդ Սփիւռքին մաս կը կազմէ եւ գիտակից է անոր կարողական միջոցներուն, յատկապէս տնտեսական զեռնի վրայ, բայց եւ նաեւ իբրեւ ժողովուրդ որ, իր միասնականութեամբ կրնայ վերականգնել ազգը եւ մատակարարել, անոր ապագայ յեղաշրջումը ապահովող զարգացումին անհրաժեշտ՝ ուժականութիւնը:

Ահա այս տեսլականներով ողողուած եւ անոնց ընձեռած կարելիութիւններով խանդավառ՝ Ազնաւուր դարձեալ կ'երթար Հայաստան, անձամբ չօշափելու, տարի մը եւս, կացութիւնը Հայաստան աշխարհի, տեսնելու թէ որքանով գարունն իր ծաղիկներով զարդարած է կորովն ու յոյսը Հայոց. ո՞ւր հասած էին չինարարական աշխատանքները եւ թէ որքան խնամած էր Աստուած լկտած ու չարչարուած հոգիները Հայոց եւ բուժած անոնց ցաւը:

Ճիշդ այս նպատակով Ազնաւուր վախճած էր ըլլալ մօտը մեր ժողովուրդին, Քրիստոսի Ծնունդի եւ Յայտնութեան Հայոց տօնին. արդարեւ Քրիստոս ծնած էր համեստ ու խեղճ մսուրի մը մէջ եւ եկած էր աշխարհ մխիթարելու աղքատներն ու սգաւորները արժէւորելով մարդը, ըլլալով Փրկիչը մարդուն, եւ յատակ ու վճռական ցոյց տալով, նախ ի՛ր օրինակով եւ ապա ի՛ր խօսքերով համայն մարդկութեան թէ ի՛նք եկած էր ազատագրելու մարդը նիւթի տիրապետութենէն. եւ հուսկ իր Յարութեամբ Աստուածային, փառաւորէն ապացուցած՝ թէ անարդարութիւնը, հալածանքն ու մահը վերջին խօսքը չեն պատմութեան: Եւ Ազնաւուր հարազատօրէն խորհրդանշելով, Քրիստոսի Ծնունդի եւ Յարութեան պարագաներն ու պատգամը, ինչպէս իր առաջին այցելութեան, այսօր եւս իբր վերջաբան եւ նպատակ իր առաջարկած ու վերլուծած տեսակէտներուն կ'եզրակացնէր միշտ ըսելով՝ «Որպէսզի ապրի Հայաստան»ը:

Յունուար 4, առաւօտեան ժամը 9·30–ի առենները Ազնաւուր իր աջակիցներով, մամուլի եւ հեռատեսիլի (Ֆրանսական 2–րդ կայանը) յանձնախումբով, բեռնատար օդանաւով, Փարիզէն (Շաղ մը կօղ օդակայանէն) մեկնեցաւ դէպի Հայաստան: Պարենաւորումի համար նախատեսուած կայքը Աբէնքի օդակայանը երկարեցաւ երեք ժամ: Անորոշութիւն կար: կարծէք սկիզբը Թուրքերը հրաման չէին տուած Թուրքիոյ վրայէն անցնելու. ապա յետակացաւ հարցը եւ ըսին թէ հրաման արուած է. պահ մը սակայն տարակուսանք. եռքը աւելի ապահով նկատուեցաւ Պուլկարիոյ վրայով անցնիլ Հայաստան: Հրամանը չուշացաւ եւ այդ դիծով, նախատեսուած եւ յայտարարուած ժամէն շատ ուշացումով օդանաւը հանդչեցաւ Երեւանի Զուարթնոց օդակայանը: Հոն էր հիւրընկալ մեր ժողովուրդը, հոծ ու խանդավառ. բաւ էր դիտել անոնց դէմքի վրայ արտայայտուող յուզումի եւ ուրախութեան կայծերը որպէսզի խորապէս ըմբռնէինք օրուան հիւրին ստեղծած ոգեւորութեան չերմութիւնը եւ զործած տպաւորութեան խորութիւնը: Հոն էին անոնք ազատագրական. ակնկալութիւններու հոսանք մը, թէեւ անորոշ, դիրենք կը կապէր Ազնաւուր անունին, անձին եւ գինք կը զգային բացառիկ երեւոյթով: Պետութեան կողմէ Ազնաւուրին ընթացք եկած էր Մ՚չակոյթի նախարար Պր. Եուրի Մելիք – Օհանջանեանը, ընտանի, անձ մը բոլորիս, ինքն էր կրկին տարի մը առաջ ընկերակիցը Ազնաւուրին եւ իր աջակիցներուն, կազմակերպելով ճամբորդութիւններն ու զանազան հանդիպումներն ու ժամադրութիւնները տեղւոյն վրայ: Հոն էր նաեւ իր բարի նայուածքով ժպտադէմ ու խոհուն Պաչիկ Ստամբոլցեանը, «Սթուդիա» Բարե – դործական ընկերութեան հիմնադիրը եւ անոր ներկայ խզճամիտ վարիչը սիրուած ու գնահատուած: Արդէն իսկ անձամբ կը ճանչնային գինքը «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան պատասխանատուները, որոնք 1989 Դեկտեմբեր 5 – 9–ին եղած էին Հայաստան Ազնաւուրի ժամանումը պատրաստելու թէ՛ ժամադրութիւններու տեսակէտով բայց եւ յատկապէս հանդիպելու Պաչիկ Ստամբոլցեանի՝ ապրանքներու ցրուումի պարագաներն ու ձեւակերպութիւնները որոչելու, որպէսզի անոնք ապահով հասնէին կարօտեալ ժողովուրդին եւ նոյնպէս հիւանդանոցներուն: Այդ օրերուն «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» խումբին մեծապէս օգտակար եղաւ Ֆրանսահայ՝ Սուրէն Գէորգեան որ ամիսներէ ի վեր արդէն Հայաստան էր եւ անձնուիրութեամբ կ'աջակցէր կարօտեալներու ի նպաստ ամէն ձեռնարկի բերելով իր անձնական օգնութիւնն ու փորձառութիւնները: Նոյնպէս խումբին բերաւ իր աջակցութիւնն ու գործակցութիւնը անվերապահ կերպով օգտագործելով բոլոր իր ծանօթութիւնները, եւ դիւրացնելով գործը անոնց իր խորհուրդներով եւ ցուցմունքներով Փրանսահայ Օր. Վերոնիկ Ակուճեան ծանօթ արդէն չատերու Ամարասի ի նպաստ տարած իր աշխատանքով:

Մինչ Ազնաւուր օդակայանի սպասման սրահին մէջ կը պատասխանէր լրագրողներու եւ հեռատեսիլի հարցումներուն, Պաչիկ Ստամբոլցեան իր խումբով եւ «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» կազմակերպութեան կողմէ նշանակուած անձերով կատարուեցաւ փոխադրութիւնը սպրանքներու: Ապա բոլոր խումբը առաջնորդուեցաւ «Արմենիա» հիւրանոցը: Ջերմ ընդունելութիւն հիւրանոցի ղեկավարութեան կողմէ եւ ընթրիք տեղւոյն վրայ:

(Շար. 1)

(*) Տես՝ «Յառաջ», Յունուար 10

«HERODOTE»

N°s 54 – 55 (1989)

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԸ «LES MARCHES DE LA RUSSIE» ԺՈՂՈՎԱԾՈՒԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս «Յառաջ» արդէն յայտարարեց (Յուն. 6, 1990), այս պարբերականին վերջին թիւը նուիրուած է Ռուսաստանը շրջապատող ազգերուն: Պարզ է որ Կովկասը պիտի ներկայ ըլլար. ի դէպ՝ չորս յօդուածով՝ ընդամէնը 120 էջ՝ գիրքը կը փորձէ առարկայական պատկեր մը տալ անդրկովկասեան լարուածութեան ու ջարդերուն: Արդիւնքը համոզիչ չէ, տարբեր պատճառներով ըստ յօդուածի:

Առաջին հեղինակը՝ պոլսեցի յոյն պատմաբան Սաֆիան Երասիմոս՝ արդէն յօդուած մը գրած էր Ղարաբաղի մասին, չարժումին սկիզբը: Այս անգամ, կը ներկայացնէ 1914 – 21 տարիներու պատմութիւնը՝ «Caucase, la grande mêlée» վերնագրով: 50 էջ, 206 ծանօթագրութիւններ, մանրամասն ժամանակագրութիւն մը, աւելի գրաքաղուածք է քան վերլուծութիւն. ոճը չափազանց չիոթ է, պատմութեան ընթացքի դիծերը բնաւ ընդգծուած չեն, ընթերցողը կը խեղդուի յատուկ անուններու ու թուականներու մէջ: Անտարակոյս, որոչ փաստեր լաւ ներկայացուած են, ինչպէս՝ օրինակ, Le puzzle caucasien (էջ 149), կամ բրիտանական նենգամիտ քաղաքականութեան վերլուծումը (էջ 174), կամ նաեւ 1920 Թուականի Թրքական յարձակման պատճառները (էջ 185): Այս ճշմարտութիւններուն քով, կան զժբախտաբար բաւական սխալներ, բուն պատմական կամ մեկնաբանական, ու որոչ կարեւոր մոռացումներ: Օրինակ՝ Վորոնցով – Դաշկով Կովկասի փոխարքայ չէ (էջ 155), այլ պարզապէս կուսակալ. իսկ Սուլթանովը Ադերի չէ, այլ Քիւրա (էջ 174): Աւելի վտանգաւոր՝ հեղինակը կ'որդեդրէ որոչ կեղծ թրքական միտքեր, ներկայացնելով 1878–էն յետոյ հայկական ազգային չարժումը որպէս պարզ ռուսական դործիք, երեւակայական հայկական դանդուածային արտագաղթի մը հետ Թուրքիայէն դէպի Կովկաս (էջ 152). միւս կողմէն, այդ Թուականին էր, եւ ոչ պատճանեան պատերազմներու ժամանակին (էջ 155), որ Ռուսերը պահանջեցին որոչ հայանպատա բարեփոխութիւնները Օսմանեան կայսրութեան մէջ: 1915–ի ցեղասպանութիւնը անընդունելի կերպով բացատրուած է. իբր թէ վանի ապստամբութեան հետեւանքով երիտթուրքերը օրինապէս որոչեցին Հայերը ջարդել ու այդ պատճառով տեղի ունեցան «des massacres plus ou moins systématiques» (էջ 158); գոհերու թիւը 800·000–ը չանցնելով: Պատերազմի յաջորդող տարիներու մասին, քանի մը կարեւոր մոռացումներ. ոչ մէկ բառ կայ Անդրանիկի փորձերուն մասին դէպի Ղարաբաղ (Դեկտեմբեր 1918), ոչ ալ Շուչիի աւերման մասին (Մարտ 1920): Իսկ երբ Երասիմոս կարսի դաշնագիրը կը յիչէ, զարմանալի կոպիտ սխալ մը կը դիւ– «L'Adjarie, c'est-à-dire la région de Batoum, Akhaltsikh et Akhalkalaki, qui est la Géorgie musulmane» (էջ 191): Մինչդեռ յայտնի է որ Ախալցխա ու Ախալքալքը հայաբնակ Ջաւախքն է, ոչ մէկ մահմետական կայ այնտեղ ու Աճարիոյ հետ ոչ մէկ կապ ունի: Եզրակացութեան համար պահեցի Երասիմոսի ամէնէն վտանգաւոր սխալը: Գիտենք որ Ադրբեջանի պահանջները Ղարաբաղի վրայ քանի մը կեղծ հիմքեր ունին՝ որոնց մէջ այն հաստատումը, որ իբր թէ նախայեղափոխական Ղարաբաղը Բաքուի իշխանութեան տակ էր: Այդ տուրը այստեղ կրկնուած է. «En novembre 1919, l'Azerbaïdjan, qui contrôle déjà le Karabagh» (էջ 180): Դեռ աւելի տարօրինակ կը թուի այդ հեղինակին սխալը՝ որը հիմնուած է Ղարաբաղի Հայերուն եօթներորդ համագումարի որոչման վրայ (Օգոստոս 1919), երբ մէկ կողմէն կը կարդանք որ այդ համագումարը «accepte l'autorité azérie» (էջ 175), իսկ միւս կողմէն, հեղինակը իր աղբիւրները կը նչէ (ծանօթ. 100), Ի. Յովհաննիսեան եւ «Le dossier Karabagh», ուր բայէ ի բաց գրուած է. art. 1: Les parties contractantes acceptent cet accord provisoire en attendant la décision que prendra la Conférence de la Paix, décision que les deux parties s'en-

gageront à respecter réciproquement (Dossier, p. 20): Ճշմարտութիւնը այն է, որ փաստօրէն Ղարաբաղը անկախ տէրութիւն էր մինչեւ Ժ.Դ. Կարմիր բանակին մուտքը:

Ժողովածուի յաջորդ յօդուածը նուիրուած է Վրաստանի. հեղինակը՝ Charles Urjewicz: 36 էջերը բաւական լաւ կը նկարագրեն Վրաստանի անտարբերութիւնը perestroïka-ին հանդէպ (էջ 201), Ապրիլ 9-ի ողբերգութիւնը (էջ 203), ժողովրդական ճակատին ծագումը (էջ 204), ու մանաւանդ անկախութեան պահանջի հզօրութիւնը (էջ 205): Յօդուածը կը չարունակուի պատմական ակնարկով՝ Ժ.Դ. դարէն սկսեալ, չեչոը դնելով Ի. դարի սկիզբին երկու կարեւոր հանդամանքներու վրայ. «Հայկական վտանգը» ու social- démocratie-ի ածը (էջ 219): կը ցաւիմ որ Ստալինի դերը աւելի մանրամասն բացատրուած չըլլայ. ճիշդ է որ «les purges staliniennes figent la Géorgie dans l'horreur» (էջ 233), բայց նոյնպէս ճիշդ է ու այդ հրէշը դեռ հիմա պաշտամունքի առարկայ է իր հայրենիքին մէջ: Այդ տարօրինակ հակասութեան վերլուծումը չենք կարդար յօդուածին մէջ, ոչ մէկ խօսք ալ կայ միւս վրացի հրէշին՝ Բերիայի մասին:

Անդնինք հիմա Հայաստանի վերաբերեալ յօդուածին, որուն վերնագրի չափազանց պարզ չէ. «Les développements du drame en Arménie»: *Յօդուածը կարդալով մարդ կը գուշակէ որ «drame»ը փաստօրէն «ներկայ կացութիւնը» ըսել է: Այս 23 էջերով հեղինակը՝ երիտասարդ ֆրանսահայ պատմաբանուհի Թալին Տէր-Մինասեանը, կը ներկայացնէ նախ «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի ծրագիրը, անոր վեցամսեայ ձերբակալութեան ընթացքին դէպքերը (Յունուար – Մայիս 1989) ու ղարաբաղեան հարցին զարկացումը եւ Մարտ ամսու քուէարկութիւնը, մինչեւ նոր ջարդերը ու ազերի անհաչտութիւնը: Հետաքրքրական ընդհանուր ակնարկ մը՝ որուն մէջ կը պակսին պատմական նեցուկը ու երեք մասնակիցներու (Երեւան, Բաքու, Մոսկուա) քաղաքականութեան վերլուծումը: Հեղինակը լաւ կը ներկայացնէ (էջ 238) երեք խումբերը, որոնք Երեւանի մէջ իշխանութիւններէն դուրս կը գործեն, բայց ինչո՞ւ չնշել Զօրի Բալայեանի «հակա-բանթուրքիզմ»ի հոսանքը, որը ըլլայ դրական կամ բացասական, կը չարունակէ կարեւոր դեր խաղալ, մանաւանդ որ բացայայտօրէն ճշդրտուած է որ Կոմիտէն նման «կրօնական» տեսակէտ չունի (էջ 240): Այդ Կոմիտէի անդամներու ազատ արձակման պատճառներուն մէջ (էջ 242), ինչո՞ւ չնշել Հայաստանէն դուրս մղուած պայքարները՝ ըլլայ ռուս ժողովրդավար շարժումներու կողմէ կամ Սփիւռքի՝ մանաւանդ Ֆրանսայի՝ որոշ խումբերու կողմէ –չը– մոռնանք որ խորհրդային նախագահի համար կարեւորագոյն է իր արտաքին պատկերը: Այդ կապակցութեամբ Ռիժկովի մէջբերումը ողջունելի է (էջ 244): Նաեւ Սումգայիթի ջարդերու պատճառները ու պատասխանատուութիւնները լաւ ներկայացուած են (էջ 253), բայց ինչո՞ւ ոչ մէկ տող կայ Նոյեմբեր 88-ի կիրովապատի ջարդերուն մասին, որոնք դուցէ դեռ աւելի սարսափելի էին ու վերապրողներուն լիափօրէն արդիւնեցաւ այս նիւթին չուրջ խօսիլ կամ գրել: Այս քանի մը թերիներու քով կան նաեւ կարգ մը սխալներ: Ի՞նչ կապ կայ «les premiers défilés» և «les suppliques au tsar»ի միջեւ (էջ 236). ինչպէ՞ս կարելի է բաղդատել Սումգայիթի միակողմանի ջարդերը եւ 1905-ի հայ – թաթարական ընդհարումները (էջ 237), որոնք երկու պինուած խումբերու միջեւ տեղի ունեցան: Օպերայի Հրապարակը կը կոչուէր «Անկախութեան Հրապարակ» (էջ 240) միայն Հայրիկեանի խումբի հաղուագիպ ժողովներու առթիւ, մինչդեռ ընդունուած նոր անունը «Ազատութեան Հրապարակ» է. nuance: Անդրանիկը հերոս է, բայց «դաշնակցական հերոս» (էջ 237) չէ: Իսկ 1914-ին, Նախիջեւանի մէջ, Հայերը արդէն բնակչութեան կէսէն չատ նուազ էին (էջ 247): Շամխորը Ղարաբաղին չի պատկանիր (էջ 253), ու Ղարաբաղի եւ Հայաստանի մէջեւ կայ ոչ միայն Գորիսի ճամբան (էջ 252) այլ նաեւ հիւսիսի ճանապարհը, որ միակ ապահով կապն էր 1989-ի սկիզբը՝ մինչեւ չրջափակումը: Ի մէջ այլոց, այս չրջափակումը գործադուլի հետ նոյնացնելը (էջ 251) սխալ է, ու ճիշդ է որ «seul un pont aérien pourrait remédier à cette situation» (էջ 252), *բայց այդ օդային կամուրջի չբանելուն պատճառը վանելանիւթի պակասը չէ (էջ 252), այլ իշխանութիւններու որոշումը, քաղաքական, ոչ նիւթական: Երկու աւելի կարեւոր վիճաղութիւններով եզրափակեմ: Հեղինակը չափազանց կարեւորութիւն կու տայ Մարտ 89-ի քուէարկութիւններուն. կարծէք թէ այդ էր ձերբակալութիւններու գլխաւոր պատճառը (էջ 244), մինչդեռ այդ քայլին նպատակը ուղղակի ժողովրդական չարժումը կոտրելու փորձ մըն էր: Կ'ուզեմ նաեւ չեչտել որոշ նախազգուշութեան մը վտանգը. «La revendication arménienne sur le Haut - Karabagh est fondée sur la supériorité numérique des Arméniens» (էջ 247): Ինչպէս սկիզբը ըսի, ահազանգի օրինակ մը պատմական նեցուկի պակասին: Ղարաբաղի պահանջը հին ու անընդհատ եղած է, պարզ վիճակագրական խնդիր չէ: Ի հարկէ, հեղինակը տեղեակ է, բայց ընթերցո՞ղը: Համառօտ կերպով հարկ էր յիշել Յուլիս 1921-ի նիստը ու Ղարաբաղի Բաքուի հետ կցման պայմանները: Անհամեստօրէն աւելցնեմ որ այդ մասին Պաարիկ Տօնապետեանի հետ միասին դրքոյկ մը գրեցինք. այստեղ, հաղիւ նըշուած է թեթեւ ծանոթագրութեան մը առթիւ: Միակ քարտէսը որ յօդուածին կ'ընկերանայ, այդ դրքոյկէն է. ուրախ ենք որ կ'օգտագործուի, բայց ընդհանրապէս աղբիւրը կը նշուի:*

Վերոյիշեալ դրքոյկը յաջորդ յօդուածին մէջ անուանուած է «très sérieux mais partial» (էջ 267). բացայայտ հակասութիւն մը, որ կ'ամփոփէ այս ամբողջ 10 էջնոց յիմար գրութիւնը: Կ'ենթադրեմ որ հանդէսին անօրէնութիւնը, նկատելով որ հայ – ազերի խնդրին մասին հայ հեղինակի յօդուած մը ծրագրուած է, ուզեց «հակակշռի» պատճառով թրքասէր գրութիւն մըն ալ տպել, ու գտաւ այս Ariel Kyriou'ն, որ «Actuel» ամսագրին մէջ «մեծ դիւտ» մը ըրած է. «ազերի ազգին վերածնունդը»: Իր այս ներկայ գրութիւնը բաւական նման է ու անիմաստ. մէկ կողմէն կը փորձէ հակառակ իր լրիւ տպիտութեան՝ պատմութեան նկատմամբ, Ազերիները արդարացնել, բայց միւս կողմէն ստիպուած է խոստովանիլ քանի մը ճշմարտութիւններ, որոնց լիմասը ուղղակի հակառակ է. «Leur [des Arméniens] cause(...) me semble aussi juste après qu'avant mon reportage» (էջ 261), կամ «Les Arméniens ont sans doute le droit pour eux» (էջ 270): Միայն հէքեաթներու վրայ հիմնուելով, կը գրէ. «Les Azéris considèrent le Haut - Karabagh comme une terre sacrée, le berceau de leur civilisation» (sic) (էջ 261): Ոչ մէկ բացատրութիւն կայ երբ կը գրէ որ Շուշիի մէջ «il n'y a plus aujourd'hui un seul Arménien» (էջ 262). կախարդի մը ցպիկո՞վ, թէ Մարտ 1920-ի ջարդե՞ր: Պարզ է որ Աղուանքներու հարցը չէր կրնար չարծարծել, «բացատրելու» համար որ Ազերիները վաղուց այս հողին տէրերն են. նոյնիսկ կ'աւելցնէ, այս «տեսութիւններու» մասին «le peuple azéri est sincèrement convaincu de leur authenticité» (էջ 263), հաստատում մը որ հետաքրքրական է բաղդատել քանի մը էջ անդին հակառակ հաստատումին հետ «le peuple azéri et le peuple turc ont la même origine» (էջ 267). Աղուանական ծագումը ո՞ւր մնաց: Ի հարկէ, ջարդերը ներկայացուած են իբր քաղաքացիական պատերազմ, ուր երկու կողմերը հաւասար մեղք ունին, իսկ Ռուսերը ա՛լ աւելի: Այս նոյն Ռուսերու պատճառով է նաեւ որ Ժ.Դ. դարու ընթացքին պարսկական սահմանը հայ արտագաղթողներով լեցուեցաւ խեղճ Ազերիներու մէջտեղը (էջ 244): Սովորական թուրք կեղծատրութիւններ: Սումգայի՞թը. նորէն ռուսական դրգռութիւն՝ աւելցնելով Հայաստանէն թուրք վախտականները (էջ 268): Ապացո՞յց. այս վախտականներէն մէկուն վկայութիւնը, որ Հայաստանէն դուրս քչուեցաւ Նոյեմբեր 1988-ին, ուրեմն... Սումգայիթէն ինը ամիս յետոյ (էջ 268): Հեղինակը ներկան չի պատեր երբ կը գրէ. «Le front populaire est l'exacte réplique du Comité Karabagh en Arménie» (էջ 269): Նոյն հեղինակը անցեալը չի պատեր երբ կը գրէ որ 1920-ի գարնան «Bakou (...) tombe sous les coups de l'Armée rouge» (էջ 265), կամ յաջորդ տարին «Les Turcs (...) abandonnent l'Azerbaïdjan aux rouges» (էջ 265), կամ...: Անիմաստ է ցանկը երկարել: Ariel Kyriou ոչ մէկ բան գիտէ: Չի գիտեր, սակայն կը գրէ:

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒՐԱՖԵԱՆ

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ՝ ԵՐԿՈՒ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ

Փարիզի եւ չրջակայքի Այնթապցիները ներկայացնող մարդիկ, որոնք չունին քղամիզը դրողի, նախաձեռնած էին երեկոյթի մը, նուիրուած հալէպաբնակ՝ դրող՝ Թորոս Թորանեանին եւ փարիզաբնակ դրող՝ Մովսէս Պչաքճեանին, այս վերջինին նոր լոյս տեսած «Միճեռնակները պիտի չաբաստիին խրատիլականներէն» գիրքին առիթով:

Արդարեւ, Չորեքչաբթի Փետր. 14-ին, Եան'ց քլիւպի սրահը սկսաւ նեղ դալ դրասէրը այն հասարակութեան որոնք փութացած էին ներկայ գտնուիլ, այսպէս ըսենք, գրական այս երեկոյթին:

Երեւոյթը զոր կ'արձանագրենք, յուզիչ էր դիտելով զայն զանազան տեսանկիւնէրէ:

Առաջին եւ ամէնէն կարեւորը Այնթապցիները կը չարդէին երկու գրող այնպիսի ժամանակի մը մէջ երբ հայ գիրը կը տառապի ընթերցողի պակասէ:

Տակաւին հայ գրողներ կա՛ն: Տակաւին հայ ընթերցողներ ալ կա՛ն: Գուցէ հայ ընթերցողներ չատիտեան անպակաս ըլլան, բայց հայ գիրի ընթերցողներու մասին է մեր խօսքը, որուն սովը զգալի է Սփիւռքի մէջ քիչ մը ամէն տեղ:

Եան'ցի մէջ կազմակերպուած չարդանքի երեկոն իրենց ներկայութեամբ չարդած էին Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ՝ Գիւտ Արքեպիսկոպոս ու Հայ Աւետարանական հովիւ վերապատուելի՝ Ռուբէն Լեւոնեան:

Գիւտ Արքեպիսկոպոսի աղօթքով բացուեցաւ երեկոյթը:

Մովսէս Պետիրեան, որ օրուան առենադարն էր, մէկ քանի հակիրճ բայց ճըշդրիտ բացատրութիւններ տալով ներկայացուց օրուան մեծարեալները՝ Թորոս Թորանեանն ու Մովսէս Պչաքճեանը: Ապա չաջորդաբար խօսք տուաւ Տիկին Յասմիկ Գեւոնեանին, որ ֆրանսերէն արտայայտուելով կատարեց ընթերցում մը Մովսէս Պչաքճեանի նոր լոյս տեսած վէպին հատուածի մը թարգմանութիւնը որ լաւ ընդունուեցաւ ներկաներու կողմէ:

Օրիորդ Նորա Պարութճեան, որ քաղաքին լաւ արտասանողներէն է, կատարեց պատշաճ ընթերցում մը դարձեալ Պչաքճեանի նոր վէպէն:

Ապա հրաւիրուեցաւ օրուան անակնկալը եղող ցանկալի երգիչը՝ Լեւոն Գաբրճեանը, որ ժամանած էր Փարիզ պատերազմով Լոս – Անճելըսէն, համերգներու չարք մը տալու եւ հայ երգով խանդավառելու մեր այս գաղութին զանգուածները:

Իսկապէս ալ Գաբրճեանը, որ ըրակատարութիւնը պաշտող անձ մըն է, մեծապէս խանդավառեց ներկաները փունջ մը երգով:

Ապա խօսելու կարգը եկաւ Թորանեանին: Բժիշկ ու գրող Թորանեան, ֆրանսահայութիւնը մեռած է ըսող եղերապատրերուն ո՛չ ըսաւ: Թէեւ հաստատեց յուզիչ պատմութեամբ մը, երբ երկու Հայը, հացի կարօտ Հայը իր վերջին լուման հայերէն գիրքին կուտար, այսօր նոյնը չէ պատկերը, թէեւ ըսաւ ան, երկու Հայը հացի սով ունէր, ու այսօր ունի հայ գիրի ընթերցողի սով, բայց կազմակերպուած այս երեկոն իսկ հաստատումն է այն իրողութեան որ հայութեան սիրտը այս հողին վրայ տակաւին կը չարունակէ բաբախել հայօրէն:

Իր խօսքին մէջ բժիշկ՝ Թորանեանը չեչտեց կարեւորութիւնը նման համախմբումներու երբ Հայը Հայով կը զօրանայ, հայ գիրով կը զօրանայ:

Բայց ամէնէն աւելի բժիշկը ծանրացաւ Մովսէս Պչաքճեանի նոր լոյս տեսած վէպին բարեմասնութիւններուն վրայ, անոր լեզուին ու պատկերներու կառուցուածքին վրայ, անոր վերնագիրին վրայ որ բազմանչանակ է յաջողած կտաւի մը պէս ուր նկարիչը իր հոգին դրած կ'ըլլայ, ու մանաւանդ վէպին հերոսներուն վրայ ուր կրնանք տեսնել բաւ ան, պատկերը Սփիւռքի մեր բոլոր գաղութներու հայրենակիցներուն:

Ցետոյ, սրտառուչ երգով մը հանդէս եկաւ Մասիսը:

Խօսելու հերթը Մովսէս Պչաքճեանին հասաւ, որ յուզմամբ չնորհակալութիւն յայտնեց յարգանքի այս երեկոն կազմակերպողներուն:

Մովսէս Պչաքճեան համեստօրէն յայտարարեց նաեւ թէ յարգանքի այս երեկոն իրեն համար չատ է, ո՛ւ Թորանեանին համար քիչ, քանի այս վերջինը ոչ միայն գրող է, այլ նաեւ մէկը որ Սփիւռքի զանազան գաղութները իրարու կը կապէ:

Խօսք տրուեցաւ նաեւ Փարիզի հայկական «ԱՑԲ» ձայնասփռումներու տնօրէնութիւնը վարող՝ Պր. Յակոբ Պալեանին:

Երեկոն վերջ գտաւ նահապետական տարիք ունեցող Գէորգ Պաղըրճեանի խօսքով որ գլխաւոր կազմակերպիչն էր այս հանդիսութեան, Մովսէս Պետիրեանի ու Կարապետ Զաքմաքճեանի գործակցութեամբ:

Իսկապէս սիրէ բխած խօսք էր մեծապարգ Գէորգ Պաղըրճեանի հուսկ բանքը երբ կը յայտարարէր. – Հիւանդը գեղի պէտք ունի: Մեր այս երկու գրողներու կատարած ապխատանքը համապօր է բուժիչ դեղի, յատկապէս մեր գաղութին համար:

Կէս գիշերը անց էր, երբ ներկաները բաժնուեցան սրահէն:

Ուր էր թէ նման ձեռնարկներ ըլլային աւելի յաճախադէպ մեր գաղութին ներս:

Եղածը դնահատելի կը գտնենք:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Փետրուար 3, «Ապարէզ» օրաթերթին 81-րդ տարեդարձին առթիւ տեղի ունեցած ճաշին ներկայ եղած են աւելի քան 650 հոգի: Ձեռնարկին ընթացքին խօսք առած են «Ապարէզ»ի տնօրէնն՝ Ժան Գոսագեան եւ օրուան բանախօս՝ Աբօ Պոզիկեան, որ վերջերս Հայաստան դրտնուած է: Երգերով հանդէս եկած են Յարութ Փամպուքճեան եւ Հայաստանէն հիւրարար հոն գտնուող՝ Ֆլորա Մարտիրոսեան, Տեղի ունեցած հանդանակութեան ընթացքին գոյացած է չուրջ 20 հազար տոլար, որ յատկապէս պիտի օգտագործուի «Արցախեան Տարեդարձեան» Բ. հատորի հրատարակութեան նպատակին:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼԷՍԻ «Արչակ Տիգրանեան» վարժարանին չրջափակին մէջ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Հայ Դատի Խորհուրդը, Յունուար 28-ին, կազմակերպած է քաղաքական հաւաքոյթ մը: Օրուան հանդիսավար Բարսեղ Գաբրթալեանի (Հ.Բ.Ը.Մ.) բացման խօսքէն եռք ելոյթ ունեցած են տոքթ. Եղիա Տաղլեան («Ա. Տիգրանեան» վարժարան), տոքթ. Յովիկ Մխիթոնեան (Հ.Բ.Ը.Մ.), տոքթ. Յ. Սաղրեան (Ս.Դ.Հ.Կ.), Վազգէն Մատնլեան (Հ.Յ.Դ.), Վարդգէս Գուրուեան (Ռ.Ա.Կ.): Անդրադառնալով Լեռնային Ղարաբաղի ու Հայաստանի կացութեան, բոլոր բանբերները չեչտած են սփիւռքահայ գանազան հաստանքներուն մխանակատնութիւնը՝ հայրենիքին օժանդակելու համար, մանաւանդ հաւաքական նուիրատուութիւններով:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ «Սթիվըն Լըքոք Դոլէճիէյթ»ի հանդիսասրահին մէջ, Փետր. 1-ին հանդէս եկած է մչակութային գանազան ճիւղերու պատկանող հայրենի արուեստագէտներու խումբը, որ ամբողջ Յունուար ամիսը չրջագայած է Միացեալ – Նահանգներ ու Գանատա: Յայտագրին մասնակցած են Բելլա Դարբինեան՝ երգչով, Վլադիմիր Ապաճեան եւ Արթիւր Ութմազեան՝ արտասանութեամբ, Ռ. եւ Ն. Խարատեան՝ պալէով, Խաչիկ Նազարէթեան եւ Կարինէ Սուքիասեան՝ դաշնակով, չուրթակահար Կարօ Հայրապետեան իր նուագախումբով: Երեկոյթին ներկայ եղած են աւելի քան 900 հանդիսականներ:

հասաւ, որ յուզմամբ չնորհակալութիւն յայտնեց յարգանքի այս երեկոն կազմակերպողներուն:

Մովսէս Պչաքճեան համեստօրէն յայտարարեց նաեւ թէ յարգանքի այս երեկոն իրեն համար չատ է, ո՛ւ Թորանեանին համար քիչ, քանի այս վերջինը ոչ միայն գրող է, այլ նաեւ մէկը որ Սփիւռքի զանազան գաղութները իրարու կը կապէ:

Խօսք տրուեցաւ նաեւ Փարիզի հայկական «ԱՑԲ» ձայնասփռումներու տնօրէնութիւնը վարող՝ Պր. Յակոբ Պալեանին:

Երեկոն վերջ գտաւ նահապետական տարիք ունեցող Գէորգ Պաղըրճեանի խօսքով որ գլխաւոր կազմակերպիչն էր այս հանդիսութեան, Մովսէս Պետիրեանի ու Կարապետ Զաքմաքճեանի գործակցութեամբ:

Իսկապէս սիրէ բխած խօսք էր մեծապարգ Գէորգ Պաղըրճեանի հուսկ բանքը երբ կը յայտարարէր. – Հիւանդը գեղի պէտք ունի: Մեր այս երկու գրողներու կատարած ապխատանքը համապօր է բուժիչ դեղի, յատկապէս մեր գաղութին համար:

Կէս գիշերը անց էր, երբ ներկաները բաժնուեցան սրահէն:

Ուր էր թէ նման ձեռնարկներ ըլլային աւելի յաճախադէպ մեր գաղութին ներս:

Եղածը դնահատելի կը գտնենք:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

(Շար. Ա. էջէն)

ժակախաղ մը. զարձ մըցում՝ որ կարելի չէր եղած խաղալ աշնան: Մոսկուայի մէջ, «Ալարատ» պարտուած էր 1 – 0–ով միայն: Եթէ յաղթէ, հրեւանեան ակումբը իր յաջորդ մըցակից պիտի ունենայ Մինսկի խումբը Մարտ 20–ին, ի հաշիւ Խորհրդային Միութեան բաժակի գաւառը եզրափակիչին:

Խորհրդային Ֆութպոլն ալ վերակառուցումի վրայ է. կ'ընդօրինակուին արեւմտեան երկիրներու կազմակերպութեան ձեւերը: Ֆութպոլի դաշնակցութեան կողքին ստեղծուած է մեծ ակումբներու լիկա մը, ինչպէս Ֆրանսայի մէջ: Այս երկուքը միասեղ կը կազմակերպեն ախոյեանութիւն եւ բաժակախաղ: Ունին ալ արդէն զժուարութիւնները իրարու միջեւ, ինչպէս Ֆրանսայի մէջ...

Նշենք որ Նիկիտա – Մկրտիչ Սիմոնեան վերադին կարեւոր պաշտօն մը ունի Ֆութպոլի Միութենական Դաշնակցութեան մէջ, առաջին փոխ – նախագահն է ու պիտի ըլլայ, հաւանաբար, Խորհրդային Միութեան Ազգային խումբին անօրէնը յառաջիկայ աշխարհի ախոյեանական մըցումներուն, Ցունիսին, Իտալիոյ մէջ: Արժանթին, Գամբրուն եւ Ռումանիա Խորհրդային Միութեան առաջին մրցակիցները պիտի ըլլան հոն: Խորհրդային կազմին մէջ պիտի ըլլա՞յ Հայ մը: Չենք կարծեր...:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջոցառ հեռեւեալ նուէրները եղած են՝ Հանրմ Նաւարեանի մահուան առթիւ.–

Օհաննէսեան Մարիամ եւ Գազազունի 500 Ֆր. եկեղեցւոյ եւ 1000–ական երկիր եւ Մշակոյթի եւ Կապոյտ Ծաչի Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղին, Տիկին Սաթենիկ Թիւթիւնեան 500–ական Ֆր. եկեղեցւոյ, Կապոյտ Ծաչի Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղին, Օթօ – Տէֆոնս Արմենի եւ 250–ական ֆրանք «Կամք» եւ «Ցառաջ»ի: Տիկին Անահիտ Կիւլքէտերեան 250 ֆրանք, Պ. Տիկին Ք. Նաւուրի 500 ֆրանք Օթօ – Տէֆոնս Արմենի: Համազգայինին՝ տոքթ. Գաբրիէլեան 300, Տիկին Ճամուղեան 200, Կապոյտ Ծաչ քաղաք 250 Ֆր., Ալէն Արզումանեան 200: Տէր եւ Տիկին Ս. Գիլէնճեան 100 Կապոյտ Ծաչ քաղաքի, Այրի Տիկին Ա. Նաւարեան 200 Ֆր. Օթօ – Տէֆոնս Արմենի, Պ. Տիկին Կէրկէրեան 500 Ֆր. Կապոյտ Ծաչ քաղաք, Վարդան Քիւրքէեան 100 Ֆր. Եկեղեցին, Թորոս Վարդապետեան 100–ական Ֆր. եկեղեցւոյ եւ Կապոյտ Ծաչին, Յակոբ Մատալեան 200 Ֆր., Արաքսի Ցուսիկեան 100 Ֆր. Վ. Ղամպէրեան 200 Ֆր. Կապոյտ Ծաչին, Ալէն Տըլլաքրուա 200, Քէնտէրեան ընտանիք, Կ. Տէրտէրեան 100–ական Ֆր. եկեղեցւոյ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ Մարզական Համաձայնութիւնը ստացած է հեռեւեալ նուէրները.–

Մասիս Աւետեանի մահուան առթիւ՝ Անարէտ Պաղտասարեան 2000, Տիկին Աւետեան, Տէր եւ Տիկին Իւլէճեան, Ծաչիկ Ոսկանեան 500–ական Ֆր., Այրի Տիկին Մարկոսեան 250, Ռոստոմ Ճգնաւորեան 300, Գրիգոր Գէնտրեան, Մանէ ընտանիք, Արզումանեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Էօրտէքեան, Ալիս Պիւլկիւրեան, Տիկին Մարի Հօթօթեան, Տէր եւ Տիկին Պարէեան, Յովհաննէս Յովհաննէսեան 100–ական Ֆրանք:

Տիկին Փոնիի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ծերուկեան 600 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.– Գարուն Մանկանց Երգչախումբի 6–րդ տարեդարձին ծննակատարութիւնը՝ Կիրակի, Ապրիլ 1, Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Զրբաչեան սրահը:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

SE DONNER LES MOYENS DE RECONSTRUIRE L'ARMENIE

Le 7 Décembre 1988, la terre tremblait en Arménie, tuant près de 100.000 personnes et laissant 700.000 sans abris. Un an après, malgré les premières aides, la situation reste dramatique. Une association française, EquiLibre, mène depuis plus d'un an une action efficace sur place et propose un moyen original et pertinent de participer concrètement à la reconstruction : l'achat de paquets de café.

En Arménie, un an après le tremblement de terre, les conséquences sont toujours cruelles et l'hiver particulièrement rigoureux représente une nouvelle épreuve pour une population qui se prenait à espérer. Plus de 500.000 personnes essayent de survivre par des températures pouvant atteindre —20 à —40°, dans des conditions d'abri précaires : tentes, baraquements de planches et de cartons, sans chauffage, avec pratiquement pas d'installation sanitaire.

CHAQUE MOIS LES CONVOIS D'EQUI*LIBRE*

Pour remédier à cette situation, EquiLibre a mis au point un véritable pont routier.. Chaque mois depuis un an, en effet, des convois de semi-remorques partent de Lyon pour apporter des maisons et du matériel de première nécessité au cœur de l'Arménie sinistrée. Ce sont déjà plus de mille tonnes de marchandises qui ont pu être convoyées, malgré le froid, les mauvaises routes et les tracasseries de l'administration locale.

LE CAFE POUR FINANCER ET RECONSTRUIRE

Le financement de cette participation à la reconstruction passe par une opération originale «Café pour l'Arménie». Il s'agit de proposer au grand public l'achat de paquets de café dont l'intégralité de la marge bénéficiaire, 30 frs. par kilo, sera réinvestie dans des opérations de solidarité sur place.

Ainsi en utilisant des méthodes habituellement réservées aux entreprises, EquiLibre peut collecter des fonds sans faire appel aux dons. «Ce geste d'échange, explique Alain Michel, le directeur d'EquiLibre, porte sur un produit symbolique, le café. C'est une boisson traditionnelle en Arménie, il est de consommation courante en France. Le boire est une façon de ne pas oublier, de témogner de sa solidarité en douceur, à côté de l'assistanat habituel».

Vous pouvez aider cette entreprise humanitaire : il suffit de commander, avec le bon de commande ci-après un kilo de ce délicieux produit. Le café proposé est en effet, non seulement une bonne action, mais une bonne affaire, 100 francs le kilo au lieu de 127,5 francs dans les circuits traditionnels. 100% arabica, en provenance des meilleures plantations du Costa Rica, on le trouve habituellement dans les établissements les plus réputés : Fauchon, l'Hôtel Ritz, la Tour d'Argent, et même au palais de l'Elysée !..

Un geste aussi simple que boire du café peut aider à la reconstruction de l'Arménie, il devient urgent d'être gastronome.

OPERATION CAFE POUR L'ARMENIE

Bon de commande à renvoyer à :
EquiLibre
97, ave. de Saxe — B. P. 3148
69397 Lyon Cedex 03

Je désire recevoir :
——— kg. de café
☐ moulu ☐ en grains
☐ mouture arménienne
à 100 frs. le kg (frais de port offerts)
soit ——— × 100 frs. = ———
Je règle ma commande par :
— chèque bancaire à l'ordre d'EquiLibre
— CCP (n° 3665.03.W Lyon)
— Carte Bleue.
Mon N°.———
Date de validité : ———
J'ai bien noté que ma commande me serait livrée sous 15 jours (à réception du chèque).

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց ոտնին առիթով, Ս. Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնը կը կազմակերպէ հանդէս մը որու ընթացքին խօսք պիտի առնէ՝

ՀԱՅՐ ՎԱՐԴԱՆ ՎՐԴ. ՔԻՇԻՇԵԱՆ
Տիօրէն Սամուէլ – Մուրատեան վրժ.ի

Կ'արտասանեն ու կ'երգեն Շարաթօրեայ Դպրոցի աշակերտները:

Շարաթ, Փետր. 24, ժամը 15–ին,

Մուտքը ազատ է:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

— MARSEILLE —
SOIREE ARTISTIQUE
Samedi 24 Mars à 20 h 45
au Cinéma ODEON
Musique, Chants et Danses d'Arménie
30 jeunes artistes du Palais des pionniers et d'écoliers «Ghougas Ghougassian» d'Erevan.
Soirée organisée par la Maison de la Culture Arménienne.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

LES 2, 3 et 4 JUIN
RETENEZ
VOTRE WEEK-END DE PENTECOTE
AU CŒUR
DE LA PROVENCE
AU VILLAGE VACANCES
DE *VAISON LA ROMAINE*
(près Orange)
Piscine — Tennis — Sauna — Spectacles — Musculation — Boulodrome — Aires de jeux — Ateliers Manuels
(Equipement haut de gamme - Classe grand confort)

Prix de participation :
(pension complète)
600 Frs. Adultes
450 Frs. Enfants 6-12ans
330 Frs. Enfants 2-6 ans
— *Option autocar pour le voyage* —
Renseignements et inscriptions :
à la Maison de la Culture Arménienne de Décines —
15, rue du 24 Avril 1915
Tél. : 78. 49. 42. 97.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

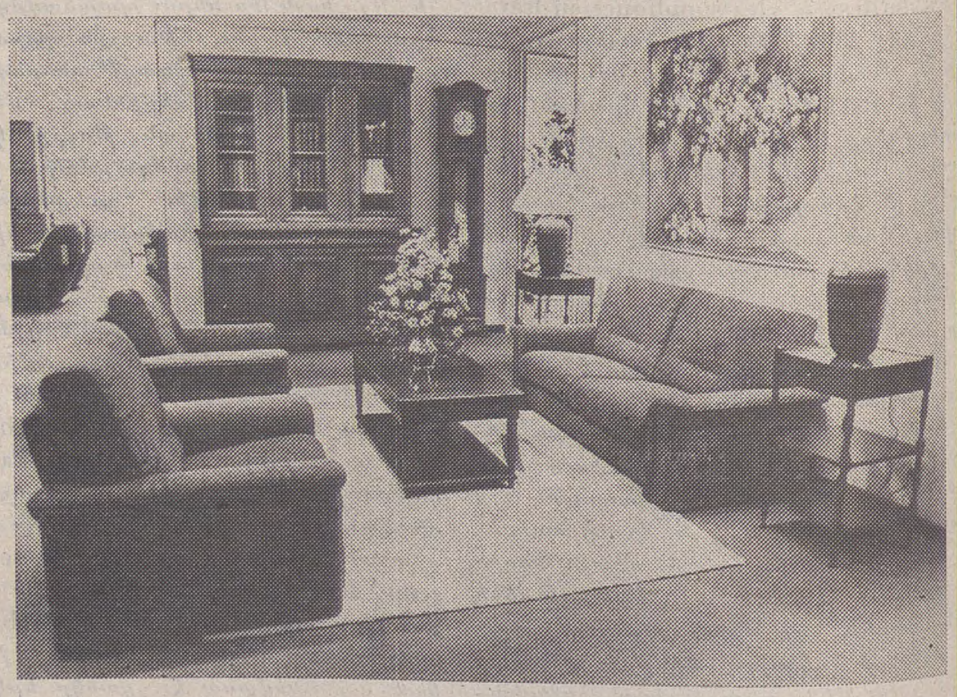
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27, ԺԱՄԸ 15–ԻՆ

*Concorde-Prado*ի հեղ սրահին մէջ
11, Avenue de Mazargues
13008 MARSEILLE
(Բրատոյի Մայր եկեղեցւոյ մօտ)

Սիրով կը հրաւիրուին անդամուհիները, ընկերուհիները եւ համակիրները:

— Գեղարուեստական բաժին —

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27

MARDI
27 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.219 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.219

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԽՈՐՀ· ԱՇԽԱՐՀ

ՀԱՆԴԱՐՏ ՑՈՅՑԵՐ

Մեծ վախ կար նախատեսուած այս ցոյցերուն առթիւ: Փետրուար 25–ին, Մոսկուայի եւ այլ քաղաքներու ցոյցերը կազմակերպուած էին բարենորոգողներու կողմէ, որոնք պիտի բողոքէին ժողովրդավարացման ընթացքի դանդաղութեան դէմ: Կորբաչով յաջողած էր իր վախը փոխանցել ժողովուրդին եւ այդ պատճառով իսկ, Մոսկուա միայն 100 հազար հոգի հաւաքուեցան, Լենինգրադ ընդհ ցոյցը: Կորբաչով յաջողած էր, զոնէ որոշ չափով առաջքն առնել այն զանգուածային համախմբումներուն, որոնց կը սպասէին նախաձեռնողները:

Ընդհանուր ձեւով, ցոյցեր եղան չուրջ 20 քաղաքներու մէջ՝ Վորոնէժ (Ռուսաստան), Դոնեցկ (Ուկրանիա), Սվերդլովսկ (Ուրալ), Սարատով, Խարոսլաւ, Կազան, Կուիբիշեւ եւ Շերկասարի (բոլորն ալ Ռուսաստան): Ամէնէն բազմանդամ ցոյցը տեղի ունեցած է Մինսկ, Սվերդլովսկի մէջ, էլցին քննադատած է կուսակցութիւնը եւ կառավարութիւնը անտեսական վիճակին վատթարացման համար: Թիֆլիսի մէջ 30–էն 40 հազար հոգի հաւաքուած է: Երեւան ոչ մէկ համախմբում եղած է: Պետական մակարդակի վրայ, նոյն օրը, Կիբակի, Փետրուար 25, կ'ոգեկոչուէր Անդրանիկի 125–ամեակը:

⁂

«Իզվեստիա» եւ Կրասնոդարի բոլոր թերթերը լոյս ընծայած են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հերքումը, ինչ կը վերաբերի իր անունով հրապարակ հանուած չինծու թուղթիկներուն («Յառաջ», Փետրուար 24 / 25):

⁂

ԼԻԹՈՒԱՆԻԱ

ԱՆԿԱԽԱՊԱՇՏՆԵՐԸ ԿԸ ՅԱՂԹԵՆ

Լիթուանիոյ Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութիւններուն Ա. շրջանը տեղի ունեցաւ Շաբաթ օր եւ արդէն իսկ անկախապաշտներու պզտիկ յաջողութիւն մը ակներեւ է, եթէ նոյնիսկ արդիւնքները վերջնական չեն:

141 աթոռի վրայ, Սայուդիսը (տեղւոյն անկախապաշտ շարժումը) 72 աթոռ ձեռք ձգած է, ինչ որ ջախջախիչ յաղթանակ մըն է եւ ինչպէս յայտարարած է Սայուդիսի նախագահը՝ Վ. Լանդսբերգիս՝ «Այս արդիւնքները ցոյց կուտան որ Լիթուանիոյ անկախութիւնը ապազգային ծրագիր մը չէ, այլ՝ հեռանկար մը, որուն կարելի է հասնիլ այս տարի իսկ»:

Համայնավար կուսակցութեան հակակախապաշտ ճիւղը (հաւատարիմ՝ Մոսկուային), միայն 9 աթոռ կրցած է ձեռք ձգել: Անդին կայ նաեւ համայնավար կուսակցութիւնը, որ անկախութեան կողմնակից դիրք բռնեց եւ որ 13 աթոռ ունի արդէն:

⁂

Լիթուանիոյ Գերագոյն Խորհուրդը բարեփոխեց Սահմանադրութեան 6–րդ յօդուածը, որ կը սահմանէ համայնավար կուսակցութեան գլխաւոր դերը: Այդ յօդուածին նոր շարադրութիւնը կը ճշդէ որ Հանրապետութեան քաղաքական սիստեմը կ'ընդգրկէ կուսակցութիւններ, հանրային կազմակերպութիւններ, շարժումներ եւ քաղաքացիներու այլ միութիւններ, կազմուած համաձայն օրէնքին եւ գործելով Սահմանադրութեան շրջագիծին մէջ:

Սահզծուած է նաեւ յանձնախումբ մը, որպիսի քննէ անտեսական եւ քաղաքական հարցերը:

ՄԱՐԴ ՄԸ ՄԵՌԱՒ՝ ՍԱՆՏՐՕ ՓԵՐԹԻՆԻ

Իսկապէս մարդ մը, բառին ամբողջական եւ ազնուագոյն իմաստով: Սանտրօ Փերթինի, որ իր մահկանացուն կնքեց 94 տարեկանին, համայն Իտալիան սուգի մատնեց:

Ընկերվարական ըլլալը պատճառ չեղաւ երբեք որ միայն իր կուսակցութեան սիրելին ըլլայ: Իր նկարագիրը, անկաշառ, պարկեշտ, ողջամիտ եւ իր գործունէութիւնը կը բաւէին որպէսզի ան յարգանքն ու սէրը վայելէ ամբողջ ժողովուրդի մը: 1978–էն 1985 եղաւ երկրին Նախագահը, իր անունին չուրջ կեդրոնացնելով բոլոր հոսանքները ձայները՝ համայնավարներէն մինչեւ Դեմօ – Քրիսթիանի:

Կանուխէն պայքարած է նորածին Ֆաշիզմի դէմ եւ ապաստանած Ֆրանսա (գլխաւորաբար՝ Նիս), ուր կառք լուացող եղած է նախ, ապա՝ որմնադիր: Իտալիա կը վերադառնայ, 1927–ին, պայքարելու համար դաշնաթաթր ու կը ձերբակալուի: Մայրը նամակ մը կը գրէ Մուսոլինիի ներում խնդրելով, բայց Սանտրօ Փերթինի անմիջապէս նամակով մը դատարանի նախագահին կը ճշդէ· – որ Հանրապետութիւնում եւ նրա սահմանադրութեան քաղաքական սիստեմը կ'ընդգրկէ կուսակցութիւններ, հանրային կազմակերպութիւններ, շարժումներ եւ քաղաքացիներու այլ միութիւններ, կազմուած համաձայն օրէնքին եւ գործելով Սահմանադրութեան շրջագիծին մէջ:

Սահզծուած է նաեւ յանձնախումբ մը, որպիսի քննէ անտեսական եւ քաղաքական հարցերը:

ՄԱՐԴ ՄԸ ՄԵՌԱՒ՝ ՍԱՆՏՐՕ ՓԵՐԹԻՆԻ

Իսկապէս մարդ մը, բառին ամբողջական եւ ազնուագոյն իմաստով: Սանտրօ Փերթինի, որ իր մահկանացուն կնքեց 94 տարեկանին, համայն Իտալիան սուգի մատնեց:

Ընկերվարական ըլլալը պատճառ չեղաւ երբեք որ միայն իր կուսակցութեան սիրելին ըլլայ: Իր նկարագիրը, անկաշառ, պարկեշտ, ողջամիտ եւ իր գործունէութիւնը կը բաւէին որպէսզի ան յարգանքն ու սէրը վայելէ ամբողջ ժողովուրդի մը: 1978–էն 1985 եղաւ երկրին Նախագահը, իր անունին չուրջ կեդրոնացնելով բոլոր հոսանքները ձայները՝ համայնավարներէն մինչեւ Դեմօ – Քրիսթիանի:

Կանուխէն պայքարած է նորածին Ֆաշիզմի դէմ եւ ապաստանած Ֆրանսա (գլխաւորաբար՝ Նիս), ուր կառք լուացող եղած է նախ, ապա՝ որմնադիր: Իտալիա կը վերադառնայ, 1927–ին, պայքարելու համար դաշնաթաթր ու կը ձերբակալուի: Մայրը նամակ մը կը գրէ Մուսոլինիի ներում խնդրելով, բայց Սանտրօ Փերթինի անմիջապէս նամակով մը դատարանի նախագահին կը ճշդէ· –

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ (Փետրուար 26, ժամը 11·30)

Հանրապետութիւնում եւ նրա սահմանամերձ շրջաններում իրադրութիւնը մըննում է անփոփոխ:

Սպասւում է, որ վաղը՝ Փետրուարի 27–ին Խորհ· Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը պէտք է որոշում ընդունի Ադրբեջանական եւ Լեռնային Ղարաբաղի իրավիճակի վերաբերեալ:

Այս առթիւ մեր կոմիտէն հեռագրով դիմել է Խորհ· Միութեան Գերագոյն Խորհրդին պատմական արդարութիւնը վերականգնելու, Լեռնային Ղարաբաղի ինքնորոշման իրաւունքը, հայ ազգաբնակչութեան անվտանգութիւնը անվերապահօրէն ապահովելու համար արդարացի վճիռ կայացնելու պահանջով:

Նման հեռագրեր եւ դիմումներ են ուղարկում նաեւ Հանրապետութեան այլ կազմակերպութիւններ եւ անհատներ:

Սփիւռահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահի առաջին տեղակալ
Ս· ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 16/20)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ՌԿ/Բ/Կ ԿԵՆՏԿՈՄԻ
ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԲԻՒՐՈՅԻ 1921 ԹՈՒԱԿԱՆԻ
ՅՈՒԼԻՍԻ 5–Ի ՈՐՈՇՈՒՄԸ
ԱՆՕՐԻՆԱԿԱՆ ՁԱՆԱՁԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ելնելով նրանից, որ Լեռնային Ղարաբաղը՝ Արցախը, Հայաստանի անբաժան մասն է եւ երբեք չի պատկանել Ադրբեջանին, որ 1918–1921 թթ· Լեռնային Ղարաբաղը եղել է անկախ եւ ունեցել է իր պետականութիւնը՝ յանձին երկրամասի ժողովրդական կառավարութեան եւ Հայոց ազգային Խորհրդի,

ելնելով այն հանգամանքից, որ Լեռնային Ղարաբաղի ճակատագիրը որոշուել է ոչ սահմանադրական եւ իրաւասութիւն չունեցող կուսակցական մարմնի՝ ՌԿ/Բ/Կ կենտկոմի Կովկասեան Բիւրոյի 1921 թ· Յուլիսի 5–ի կամայական որոշմամբ, որը կայացուել է ուրիշ պետութեան ազգային – պետական շինարարութեանը մասնակցելու իրաւունք չունեցող սուբյեկտի կողմից եւ, հետեւաբար, դրսեւորուել է որպէս խորհրդային մէկ այլ սուվերէն Հանրապետութեան ներքին գործերին միջամտելու կոպիտ ակտ, որի հետեւանքով ոտնահարուել են ազգերի ինքնորոշման իրաւունքի սկզբունքները, հաշուի չի առնուել երկրամասի 95 տոկոս կազմող հայ բնակչութեան, ինչպէս նաեւ Խորհրդային Հայաստանի բնակչութեան կամքը,

ելնելով ազգերի ազատ ինքնորոշման իրաւունքի, ինչպէս նաեւ ՌԿ/Բ/Կ կենտկոմի Քաղբիւրոյի 1920 թ· Յուլիսի 7–ի՝ Վ· Ի· Լենինի նախագահութեամբ անցկացուած նիստի որոշման վրայ, որով Լեռնային Ղարաբաղի ճակատագիրը պէտք է որոշուէր բնակչութեան էթնիկական կազմով եւ նրա կամքով, Հայաստանի խորհրդային սոցիալիստական Հանրապետութեան 1921 թ· Յունիսի 12–ի զեկուցմի վրայ, որը, ելնելով Ադրբեջանի Ցեղկոմի զեկլարացիայից եւ Հայաստանի ու Ադրբեջանի սոցիալիստական Հանրապետութիւնների կառավարութիւններին միջեւ կայացած համաձայնութիւնից, Լեռնային Ղարաբաղը հռչակել է Հայաստանի Խորհ· Հանրապետութեան անբաժան մաս,

նչելով, որ Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան ազատ ինքնորոշման իրաւունքը ճանաչուել է նաեւ ադրբեջանական ԽՍՀ Ցեղկոմի 1920 թ· Նոյեմբեր 30–ի որոշմամբ եւ Դեկտեմբերի 1–ի զեկլարացիայով,

հաստատակամօրէն հանդէս գալով ազգերի ինքնորոշման իրաւունքի սկզբունքների պաշտպանութեամբ, որն ամրագրուած է Խորհ· Միութեան կազմաւորման պայմանագրով եւ խորհրդային սահմանադրութեամբ՝ որպէս բազմազգ խորհ· պետութեան մէջ ազգամիջեան յարաբերութիւնների հիմք,

Հայկական խորհրդային սոցիալիստական Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը ՈՐՈՇՈՒՄ Է·–

Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերեալ ՌԿ/Բ/Կ կենտկոմի Կովկասեան Բիւրոյի 1921 թ· Յուլիսի 5–ի որոշումը, որի հետեւանքով խախտուել է Լեռնային Ղարաբաղի Հայութեան ինքնորոշման իրաւունքը, անեքսիայի է ենթարկուել Արցախ· Հայաստանի մի մասը եւ Հայ ժողովուրդը բաժանուել է երկու հատուածի, համարել իրաւասութիւնից զուրկ, միջազգային իրաւունքին անյարիր եւ անօրինական:

Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի
Նախագահութեան Նախագահ՝
Հ· ՈՍԿԱՆԵԱՆ

Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի
Նախագահութեան Քարտուղար՝
Ն· ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

13 Փետրուարի 1990 թուականին,
Երեւան

⁂

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յատկապէս վերջին տասնամեակներուն, չհարենալով դիմագրաւել Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութեան պաշտօնական մարմիններու եւ հանրային կազմակերպութեան ճնշումն ու հալածանքը, Հայութիւնը ստանձնաբար լքեց հազարամեակներու իր բնօրրանը: Վերջին բեկորը՝ Զնարեղդ գիւղը, պարպուեցաւ, 1988–ին ազերի խուժանի դիմեալ յարձակումին հետեւանքով: 70 տարի առաջ մուսաւաթականներուն ու քեմալական Թուրքերուն մշակած ծրագիրը իրագործուեցաւ· Նախիջեւանը մնաց առանց Հայերու:

Նախիջեւանի Հայութիւնը չէ հաշտուած իր բնօրրանը կորսնցնելու միտքին հետ, որովհետեւ հոն են իր նախնիներուն կերտած հազարաւոր յուշարձանները, պապերուն ու ծնողներուն շիրիմները, որոնք այսօր կ'աւերուին ու կը պղծուին մոլեռանդ Թուրք ջարդարարներու կողմէ:

Անցեալ տարուան վերջերը Հայաստան բնակող Նախիջեւանի բազմահազար Հայութեան ներկայացուցիչները հիմնեցին «Նախիջեւան» Հայրենակցական Միութիւնը, որուն անմիջական նպատակն է համախմբել Խորհրդային Միութեան մէջ ապրող Նախիջեւանի Հայութիւնը, վերակենդանացնել մշակութային աւանդութիւնները, բանահիւսութիւնը, երգն ու պարը, ազգային տարազը, խոհանոցը, աշխարհիկ ու կրօնական իրարախիչ ծէսերը:

«Մենք պիտակցում ենք որ չատ ենք ուշացել, բայց ոչ անդառնալիօրէն», ըսուած է նորաստեղծ Միութեան յանձնախումբին՝ հայրենակիցներուն ուղղուած դիմումին մէջ, զոր տպագրած է «Խորհ· Հայաստան» օրաթերթը:

«Նորաստեղծ Միութեան վերջնական նպատակը վերադարձն է դէպի կորցրած երկրամասը, ապրելը հայրենի բնակավայրերում...:

Պատմականօրէն, հազարամեակներ շարունակ Նախիջեւանը եղել է եւ կը լինի Հայաստանի անբաժանելի մասը»:

⁂

ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԱԾՆԵՐԸ
ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻՆ

Ադրբեջանէն տեղահանուածներու համար լուրջ աշխատանք կը տարուի Ղափանի շրջանին մէջ: Հոս ժամանած նախկին խումբերէն աւելի քան՝ 6500 հոգի բնակութիւն հաստատուած է Քաջարան, Գեղի եւ այլ վայրեր: Նորարնակներուն տրամադրուած են տնամերձ հողամասեր, կ'իրագործուին ընկերա – տնտեսական, մշակութային հարցերու կարգաւորման աշխատանքներ: Շիչկերտ գիւղին մէջ կը կառուցանուին մէկ եւ երկու ընտանիքներու համար նախատեսուած բնակելի տուներ: Գիւղ բերուած է խմելու ջուրը, չինուած է ճամբան: Շրջանը 700 ընտանիք եւս ընդունելու կարելիութիւնը ունի:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԷՆ ՏԱՐԻ ՄԸ ԵՏՔ

Ա Զ Ն Ա Ւ Ո Ւ Ր ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ(*)

ՀԻԱՍԹԱՓՈՒԹԵՆԷ ԱՆԴԻՆ ԴԷՊԻ ՈԳԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ. ԴԻՄԱԳՐԱՒԵԼ ՁԱԿԱՏԱԳԻՐԸ ԵՒ ԽՐԱԽՈՒՍԱՆՔ ՍԼԱՑՔԻ

Գրեց՝ Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Յունուար 5, հակառակ անոր որ Մշակութային նախարար՝ Եուրի Մելիք – Օհանջանեանը խնամուած ծրագիր օրակարգ մը պատրաստած էր Ազնաւուրի տեղափոխութիւններու եւ հանդիպումներու համար, Ազնաւուր խնդրելով ներողամտութիւնը նախարարին ազնուօրէն հասկցուց թէ իր խումբը արդէն իսկ որոշած է օրակարգը եւ փոխանակ Յունուար 8–ին ինչպէս նախատեսած էր նախարարը, խումբը ամսոյն 7–ին պիտի մեկնէր Հայաստանէն:

Այսպէսով Ազնաւուր իր ժամանումի յաջորդ օրն իսկ կը հանդիպէր Հայաստանի Կոմկուսի կեդրոնական Կոմիտէի պատասխանատուներուն, դվխաւորութեամբ անուշա Առաջին քարտուղար՝ Սուրէն Յարութիւնեանի եւ վարչապետ՝ Վլադիմիր Մարգարեանցի: Հանդիպումը եղաւ սրտաբաց երկուստեք Սուրէն Յարութիւնեանի բարի գալուստի եւ Ազնաւուրի գործունէութեան հանդէպ գնահատական խօսքերէն ետք ինչպէս նաեւ առ հասարակ սիփիւռքահայութեան ուղղուած շնորհակալական արտայայտութիւններէն ետք, Ազնաւուր իր կարգին ողջունեց բոլոր ներկաները ցոյց տուաւ հասկացողութիւն դժուար այս օրերու անխուսափելի կերպով ծանր վիճակի նկատմամբ եւ խոհոյն պարզեց իր եւ ընդհանուր առմամբ Սփիւռքի մտահոգութիւնները. մասնաւորեց թէ չինարարական աշխատանքները դանդաղ կ'ընթանային, թէ չինուածքները չէին կատարուէր արդի հակաերկրաշարժային պայմաններու համաձայն, և թէ ինչպէս Խորհ. Միութեան կողմէ կը պայծառէին օգնութիւնները Հայաստանի վերակառուցումին անհրաժեշտ. արդարեւ Ակրոֆլոթը հակառակ յաճախակի դիմումներուն միշտ յետաձգած էր իր պատասխանը եւ ոչ մէկ գործակցութիւն ցոյց տուած Ֆրանսայէն Հայաստան փոխադրելու կենսական օդնութիւնները եւ անհրաժեշտ առարկաներ պահանջուած Հայաստանի արդիւնաբերական կամ առողջապահական նախարարութիւններէն եւ երբեմն նոյնիսկ երկրաշարժէն առաժած ժողովուրդէն ինչպէս օրինակ պարագան նորածին մանուկներու համար ապսպրուած կաթը որ երկար առեն մնաց չտեմարաններու մէջ մինչեւ Հայաստան հասնիլը: Ապա Ազնաւուր կ'աւելցնէր հարց տալով թէ արդեօք իրենք (այսինքն Հայաստանի կառավարութիւնը) ասացած էին այդ դարմարը զոր հաւաքած էին միասնաբար Ֆրանսայի «Լը Մոնտ» թերթը, Իտալիոյ «Ռեփուպլիքա»ն եւ Սպանիոյ «Էլ Փայս»ը, եւ առաքած Մոսկուա Հայաստանի երկրաշարժէն ազէտեալներուն ի նպաստ: Սուրէն Յարութիւնեան զարմանքով կը յայտարարէր ի լուր ամէնուն թէ այդպիսի բան մը առաջին անգամ կ'լսէր եւ թէ նման դումար մը երբեք չէր յանձնուած իրենց: Խօսելով շինարարական աշխատանքներու մասին վրատհեցուց թէ հակառակ ծանր ու բազմատեսակ դժուարութիւններուն, ծանրդոյնը անշուշտ, «ՀԸՋափակումի» ողբերգական հետեւանքներն են, ամէնուն քաջայայտ, ամէն չանք կը թափուի որ առնուազն ձմրան կարենանք ապահովել ներկայացուցիչ, Եւրոպայի Հայոց, եւ ինք անձամբ մշակէ յարաբերութիւն, մնայուն կերպով Հայաստանի կառավարութեան հետ. (կոմմնական ձայներէն ոմանք ալ տուին անունը Ճորճ Տէօքմէճեանի Քալիֆորնիոյ նահանգի կառավարիչը) ամերիկեան հոգեմասի Հայոց իրը ներկայացուցիչ: Մթնոլորտը զարձաւ ջերմ եւ իսկապէս զգալի էր ամէնուն մէջ աղշասիրական տաք ոգիի ներկայութիւնը. ամէնքն ալ միասնական գործունէութիւն կ'ուզէին եւ ասոր համար ամէն ճիգ կը թափէին լաւ հասկցուելու եւ բոլորին համար կը մնար ցանկալի այս կէտը. – մնայուն երկխօսութեան իրավիճակը իրը կառոյց՝ Սփիւռքի եւ Հայրենիքի միջեւ: Ամէնքը ասոր չուքին մէջ կը չարժէին: Ազնաւուր խորապէս զիմակից ազգային նժարին վրայ բերած իր կշիռին, կը խուսափէր սակայն մասնաբնոյթներէ ու մասնականացումներէ նբկատմամբ իր անձին: Սուրէն Յարութիւնեան, հանդիպումի վերջաւորութեան, յատուկ մեռալի տուչութեամբ՝ դնահատեց ազգանպաստ ու մարդասիրական գործը Ազնաւուրի:

Կէսօրէ ետք Ազնաւուր իր խումբով մեկնեցաւ Լենինական: Իրմէ առաջ մեկնած էր արդէն բեռներով լեցուն ինքնաչարժ մը. այդ օրը պիտի կատարուէին Լենինական քաղաքի ժողովուրդին ու հիւանդանոցի վերաբերեալ օգնութիւնները: Օգը բաւական ցուրտ էր եւ թեթեւ կը ձիւնէր, երբ խումբը հասաւ Լենինական: Իսկոյն ուղղուեցանք թիւ 3 հիւանդանոցը կանխահաս ու նորածին մանուկներու յատկացուած: Տեղւոյն բժշկապետի ընդառաջելով, բերած էինք ծնունդով տկար մանուկներու համար ջերմապահպանակներ (ինկուբատոր): Ազնաւուրի խումբին անհրաժան ընկերակիցներն էին նախարար Եուրի Մելիք – Օհանջանեանը եւ Խաչիկ Սահմրոյեանը: Ժողովուրդը խուռներամ հաւաքուած էր հիւանդանոցի մուտքին եւ կը սպասէին որ իրենց յանձնէինք ջեռուցիչներ որոնք այնքան թախանձագին խնդրած էին մեզմէ Դեկտեմբեր (1989–ի) ամսոյն: Ափսո՛ս, նոյն օրը կարելի չեղաւ դոհացնել զանոնք. բեռնատար ինքնաչարժը առանց կնդրկի մնալով, միայն յաջորդ օրը կրցած էր հասնիլ Լենինական եւ կատարած բաշխումի գործողութիւնը:

Լենինականի մէջ այցելեցինք երկրաշարժի զոհերու յիշատակին կանգնուած յուշարձանը. բազմութիւնը զարձեալ մեզ ընդառաջած էր. Ազնաւուր առաջարկեց որ ազօթենք. պահ մը լռութիւն եւ ձիւնի փաթիլներուն հետ Հայր Ոսիփայէլ, ի խորոց բոլոր Հայոց սրտերէն բարձրացուց ազօթքը մեր ժողովուրդին առ Աստուած որպէսզի տայ յաւիտենական հանգիստ մեր նոյնջեցեալներուն եւ խաղաղութիւն ու աւելի կեանք ապրողներուն: Ապա ուղղուեցանք դէպի մօտակայ մանկապարտէզը. մինչ այդ քաղաքի պետական անձնաւորութիւնները ուղեցին ցոյց տալ մեզի նոր շինարարութիւնները: Քաղաքին մէջ դրեթէ ոչինչ կատարուած էր աչքի զարնող. սակայն քիչ մը անդին քաղաքի արուարձաններուն, արդէն վրանները փոխանակուած էին փայտաշէն ու թիթեղաշէն տաղաւարներով. ուրիշ տեղ մը, միշտ քաղաքէն քիչ մը դուրս, հաստատուն ու պինդ քարէ շինարարութիւններ թատեան կանխին կը տեսնուէին. ասոնք Ուղպէկինեբրու կողմէ չինուած տուներն էին. ասոնց համաձայն ասոնք հակաերկրաշարժային պահանջներով չէին չինուած, թէեւ արտաքնապէս ներկայանալի էին, սակայն ներսէն զուրկ էին առողջապահական յարմարութիւններէ: Զարմանալի բան. ըստիպուեցանք զարձեալ ըսել. – տուի չզոյչ լաւագոյնի. եղածով գոհանանք. այսօր անոնք աւելի լաւ էին վրաններէն: Արդէն մօտեցանք մանկապարտէզին, փոքրիկները ու իրենց պատասխանատուները ծափահարութիւններով մեզ ընդունեցան: Իսկոյն հաճելի յայտագիր մը. անոնք երգեցին, արտասանեցին ու պարեցին: Կարելի չէր այդ փոքրիկները տեսնելով չսպրիլ ամբողջ տունը մեր ժողովուրդին եւ զարձեալ չզաշունահարուիլ անոնց օգտակար ըլլալու մեր անբաւարարութենէն: Անոնք, այդ բարի ու անմեղ փոքրիկները, պատահական այցելութենէ եւ օգնութիւններէն աւելի բանի մը պէտք ունէին եւ դեռ պէտք ունին, մնայուն, յարատեւ, իրենց կեանքի աճումին, ուսումնական զարգացումին ու քաղաքակիրթ կրթութեան անհրաժեշտ մեթոտիկ աշխատանքի: Անոնք չէին ճանչնար Ազնաւուրը, սակայն անոնց մանուկ հոգիները ուրախացան, անոնք պէտք ունէին զգալու թէ իրենց ծանօթ դէմքերէն տարբեր անձեր եւս դիրենք կը սիրէին եւ որ ահա եկած էին կազանդ պապուկներու նման քիչ մը նուէր բայց չատ սէր ու դուրգուրանք ցոյց տալու այսօր: Իսկ վա՞ղը:

Ժամանակը ուշ էր. հապճեպով վերադարձանք Երեւան: Երեկոյեան ժամը 20–ի լուրերէն Ազնաւուր հեռատեսիլէն պիտի խօսէր հայ ժողովուրդին: Զինախառն հոգի մը զանգաղեցուց մեր ընթացքը: Սակայն ժամանակին հասանք հեռատեսիլի կայանը չնորհիւ հոն գործող եռանդուն երիտասարդ Մեսրոպ Մոմջեանին: Հեռատեսիլէն, Ազնաւուր, նախ արտայայտեցաւ հայերէն, ողջունելով հայաստանաբնակ ժողովուրդը, չնորհաւորելով անոնց Նոր Տարին եւ Սուրբ Ծնունդը, մաղթելով որ Նոր տարին ըլլայ Հայաստանի համար իսկական վերածնունդի տարի մը: Ապա Ֆրանսերէն լեզուով Ազնաւուր կարդաց իր խորհրդածութիւնները, երկրաշարժէն ազդին ազդը յուզող հարցերու շուրջ, տնտեսական ու ազգային բոլոր հանգամանքներով, եւ Հայր Ոսիփայէլ Անտոնեան մէջընդմէջ Ազնաւուրի ֆրանսերէն խօսքին կը կատարէր թարգմանութիւնը նոյնինքն՝ հայերէն լեզուով:

Երկրաշարժէն անմիջապէս ետք իր այցելութեան օրերուն եթէ Ազնաւուր առաւելապէս հայ ժողովուրդին կը ներչնչէր յոյս դէպի «նոր զարունները» եւ «լաւ օրեր», այս անգամ առաւելապէս չեշտեց որ հայ ժողովուրդը անոպատ վիճակով ու վճռական կամքով ձեռքերուն մէջ առնէ իր «ճակատագիրը» եւ կոթնած միասնական իր ուժերուն վրայ փրկէ ինքզինք ու կերտէ իր նոր դիմագիծը թէ՛ քաղաքական, թէ՛ անտեսական եւ թէ՛ ազգային հրամայականներով:

Ազնաւուր հեռատեսիլէն, զգայուն հայ ժողովուրդին թէ նիւթական վերակառուցումը կը պահանջէ նաեւ եւ անհրաժեշտօրէն հոգիի եւ սրտի վերակառուցում. որովհետեւ, ըսաւ ան իր խօսքին մէջ. «այս երկրի ապագան կախում ունի հոս ապրող ժողովուրդի յամառ աշխատանքէն, կորովէն եւ հպարտութենէն»: Զգուշացուց դիրենք ամանց հոգիներէն ներս սպրդող եւ անգործութեան առաջնորդող տարտամ, տարակուսող եւ երբեմն յուսալքող հոգեբանութենէն. եւ ըսաւ ան՝ «պէտք է պայքարիլ եւ յաղթահարել բոլոր այն դժուարութիւնները, որ բնութիւնն ու մարդիկ հնարած են ու կուտակած Հայոց դլխուն վրայ»: Անդրադառնալով Ազնաւուր իր անձին եւ գործի մասին, ցոյց տուաւ թէ ինք գիտակից էր ամբողջապէս իր կարելիութիւններուն եւ թէ ինչպէս անոնք ստիպողաբար սահմանափակ էին. սակայն ոչ մէկ կերպով պատճառանք որ ինք հրաժարի բերելէ իր նպաստը Հայաստանին. «Ես արթիսթ մըն եմ, ըսաւ Ազնաւուր, եւ յատկապէս արթիսթ մը որ իր այս դերը գերազանցելու յատկնութիւնը չունի: Ասով հանդերձ ձայն մըն եմ որ կը խօսի անդուլօրէն Հայաստանի մասին ամէն ուր որ դտնուիմ». եւ հետեւեալ խօսքերով եզրակացուց. – «Սակայն մեզի բոլորիս համար, եւ այն ինչ որ մեզ կը խմբէ այսօր եւ մեզ դեռ պիտի հաւաքէ վաղը, ա՛յս է – որ ապրի Հայաստանը»:

(Շար. 2)

«ԳՐԻԶՆ ԻԲՐԵՒ ԶԷՆՔ»

Այս խորագիրով հրատարակուած է Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան համաժողովին թղթակցութիւնը: Յունուար 31 եւ Փետրուար 1–ի այդ համաժողովը որպէս հիմնական հարց ունեցած է հետեւեալը. ըրջանին մէջ ստեղծուած իրադրութիւնը եւ հայ գրողներու ընելիքները: Ներկաներու ցանկին մէջ ուր կան պալթեան հանրապետութիւններէ, ափիւռքէն ներկայացուցիչներ, յատկապէս խանդավառող է տեսնել Արցախի գրական պատուիրակութիւնը, բաղկացեալ վարդան Յակոբեանի դլխաւորութեամբ: Ասով, անգամ մը եւս կը սրուի փաստը թէ Հայաստան – Արցախ միացեալ հայրենիքը թուզթի վրայ մնալու դատապարտուած որոշում չէ:

Խօսք առնողները արտայայտած են Արցախի հարցին մէջ կեդրոնական իշխանութեան քննադատելի կեցուածքին (նախադահ Հրաչեայ Յովհաննիսեան), տեղւոյն վերջին իրավիճակին (Զ. Բալայեան), ասալիեան չրջանէն մնացած կամակորութեան (Ռ. Յովսէփեան), Հայաստանի պաշտպանական, դաղթականներու, քաղաքական հարցերուն վերաբերող առաջարկներու (Ս. Խանդպեան) մասին:

Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Յովհ. Մելքոնեան, «Նորք» ամսագրի փոխ – դլխաւոր խմբագիր Ալվարդ Պետրոսեան, խօսած են համապետական համախմբումի կարեւորութեան մասին:

Համաժողովի ներկաները դիտած են լրագրող – հրապարակախօս Բակուր Կարապետեանի տեսագրումները Բաքուի արհնալի օրերէն: Սփիւռքէն Իրանահայ մշակութային գործիչ՝ Արամայիս Մկրտչեանի ծանրացած է Սփիւռք – Հայրենիք կապերու պատմութեան ու ներկային վրայ. իսկ Սեւդա Սեւան խօսելով պանթուրքիզմի միշտ ներկայ վտանգին մասին, անտարբերութեամբ ամբաստանած է խորհրդային մեծ թիւով գրողներ որոնք ոչ միայն մէկ կողմ քաշուած են, այլեւ երբեմն դատաւորի կեցուածք կ'արտայայտեն:

Բուական բուռն վէճերու պատճառ դարձած է Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի Ազգութիւններու Խորհուրդին փոխ – նախագահ, բանաստեղծ Բ. Օկեջնիկի ներկայութիւնը. յատկապէս նկատի Սահակեանի ու Ս. Կապուտիկեանի անոր ուղղուած զայրացկոտ քննադատութիւնները եւ հարցումները բուական ճգտումով ձեւակերպուած են:

Երկրորդ օրը, խօսք առնելով Գ. Էմին խոսիւ քննադատած է կեդրոնական իշխանութիւնը Արցախի հարցին հանդէպ բռնած ընթացքին համար: Ապա առաջարկած է ամբողջ միութեան ընթերցողներուն ուղղուած թերթ հրատարակել, պայքարելու համար զանգուածային ապատեղեկատուութեան դէմ:

Գրականագէտ Արամ Գրիգորեան ևս հարցումներու տեղատարափ մը թափած է Օլէյնիկի դլխաւոր. իսկ «Գրական Թերթ»ի դլխաւոր խմբագիր՝ Ֆ. Մելոյեան քննադատած է վերակառուցումին դանդաղ ընթացքը: Մշակոյթի հայկական Ֆոնտի նախագահ՝ Վ. Պետրոսեան անդրադառնալով Ադրբեջանի ճնշումին կեղրոնական իշխանութեան վրայ, բերած է կարգ մը առաջարկներ, առընչուած Հայաստանի սահմաններու անձեռնմխելիութեան, այդ չրջաններու հայ բնակչութեան ապահովութեան երաշխիքին ու տարբեր պետութիւններու հետ դիւանագիտական կայուն յարաբերութիւններու հաստատումին:

Քաղաքականէն զատ, զուտ հայկական հակատի վերաբերող հարց որպէս, հետաքրքրական է «Գարուն» ամսագրի գլխաւոր խմբագիր՝ Մերուժան Տէր – Գուլանեանի, Ֆ. Մելոյեանի եւ Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Վահագն Գրիգորեանի կողմէ կատարուած առաջարկը, որ կը վերաբերի հայ գրողներու ընդհանուր միութեան մը կազմութեան որ պիտի խմբէ Հայաստանի, նաեւ ներքին եւ արտաքին Սփիւռքի հայ գրողները: Նոյն միտքը յայտնած է նաեւ բանաստեղծուհի՝ Մարօ Մարգար-

Մութ Սենեակին Վարպետները

1989-ի տարեդարձներու բազմութիւնը առիթ չտուաւ որ տօնուի լուսանկարչութեան 150-ամեակը: Այսուհանդերձ, կան հակառակ իրողութիւններ որոնք որոշ տարտամութեամբ մը կը քօղարկեն լուսանկարչութեան դիւտին ճշդիւտ թուականը: Այս դիւտը միակ ուղեղի մը արտայայտութիւնը չէ: Աստիճանաբար մարմին առած է ան, նոյն մարզին մէջ տարուած աշխատանքներով: Անոնք կեդրոնացած էին նոյն հարցումին վրայ. ի՞նչպէս արձանագրել պատկերը ու բազմացնել զայն:

Ցատակ կէտ մը այն է թէ դիւտը ֆիզիքական է: Զայն կը պարտինք հետեւեալ 3 անուններուն. – Նիքէֆոր Նիէփս, ժաք Մանտէ Տակէր, Հիփոլիթ Պայար:

ԺԹ. դարու սկիզբն է. գարը որ պիտի նախաններու, հետազօտողներու հարուստ հունձք մը պիտի տայ:

Նիքէֆոր տակար տեսողութեան պատճառով կը ստիպուի հեռանալ զինուորական ասպարէզէն. սակայն իր աչքերուն խաղացած դերն է որ զինքը դարձուցած է պատմական անձնաւորութիւն մը: Վիմագրութիւնը նոր ասպարէզ մըն է ու չատ մը պրպտողներ օգտակար գործիքներու բարելաւումին համար կ'աշխատին: Նիքէֆոր կ'աշխատի մութ սենեակին վրայ. կը յաջողի ձեռք ձգել առաջին ժխտական նկարը որ «գծուած է ամբողջովին լոյսով»: Այդ տարին – 1816 – կ'ընդունուի որպէս լուսանկարի դիւտին թուականը: Միջոց մը եաք կ'ունենայ նաեւ դրական նկար մը. սակայն ընտա – նեկան խնդիրներ կը կործանեն զինքը ու կը ստիպուի ընդունիլ Տակէրի գործակցութեան պայմանագիրը: Այս վերջինը կը տարամարդէ իր ճարտարարուեստը: Գործակցութիւնը երկար չի տեւեր: Նիքէֆոր կը մահանայ 1833-ին: Տակէր տէր կ'ըլլայ ամբողջ հարստութեան ու համբաւին: Կը չարունակէ աշխատանքը: 1838-ին կը փորձէ առեւտրականացնել «իր» դիւտը: Առաջին չանքերը ոչինչ կ'ապահովեն: Այն տեն երեւան կուգայ առեւտրական իր հանճարը: Դիւտը մեծ գումարի մը փոխարէն կը ծախէ Ֆրանսական կառավարութեան:

1839-ին յաջորդական հանդրուաններ կը զարդացնեն լուսանկարչութեան արուեստը. Փետրուար 5-ին Հիփոլիթ Պայար լուսանկարին ժխտական օրինակը կը յաջողի ձեռք ձգել ուղղակի թուղթի վրայ:

Յունիս 24-ին, Մարթինիքի երկրաշարժին զոհերուն ի նպաստ ցուցահանդէսի մը մէջ Պայար կը ներկայացնէ այս կարդի լուսանկարները: Թերեւս ա՛յս հանդրուանը պէտք է լուսանկարին նախահայրը նկատել, հակառակ անոր որ պաշտօնապէս ոչ մէկ դնահատանք կը կատարուի:

Պայար լուսանկարչական արուեստի արժէքաւոր ու վաւերագրական գործեր կը ձգէ: Անոր Մոնմարթրի ջաղացքները, բնանկարները, փարիզեան տեսարանները, դիմապատկերները եւ ինքնանկարները զգայնութեան մը ապացոյցն են:

Սկզբնական շրջանին լուսանկարը ոսկեդար մը կ'ապրի, որ կը չարունակուի մինչեւ 1870-ի պատերազմը: Անձանօթ կամ ծանօթ լուսանկարիչներ աշխարհը կը յայտնաբերեն իրենց ծանր գործիքները հոսկէ հոն տեղափոխելով: 1820-ական թուականներուն ծնած սերունդ մը լուսանկարչական արուեստին բոլոր կարելիութիւնները ցոյց տուաւ: Ու անոնց գործին բարձր մակարդակը կը վկայէ այդ մարդոց անձանօթ մնացած ըլլալու անարդարութեան մասին:

Շուտ կը զարգանայ լուսանկարչութիւնը. առաջին հանդրուանին դլխաւոր անպատեհութիւնը այն էր որ նկարը բազմացնել կարելի չէր: Սակայն հետզհետէ ժխտական նկարչին դրական բազմաթիւ օրինակներ ձեռք ձգելու միջոցները կը գտնուին, բազմաթիւ անուններու հետեւողական աշխատանքին շնորհիւ:

1920-ական թուականներէն լուսանկարչական գործիքները կը սկսին թեթեւնալ, փոքրանալ: Լուսանկարը աւելի ու աւելի տեղ կը գրաւէ մարդկային կեանքին մէջ, առընչուելով զանազան մարզերու – մանկավարժութիւն, դիտութիւն, արուեստ, հետազօտութիւններ եւայլն – պատասխանելով ամենատարբեր պահանջներու:

Անիկա կ'ըլլայ նաեւ մոռացումին դէմ պատուար մը որ մաս առ մաս կը կրծէ մահուան համատարած իշխանութիւնը, անոր հակադրելով յիշատակը:

Ա. Թ. Թ.

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒՆ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի, Մարտ 4-ին, Հայ Արիներու Միութիւնը Սալ տը լա Շիմիի ընդարձակ սրահին մէջ կը ներկայացնէ իր 59-րդ տարեկան հանդէսը, վկայութիւն մը իր վաթսուն տարուան գործունէութեան եւ եռանդին: Տարիները կ'անցնին, գայլիկները եղած են չատ անգամ մեծ հայրիկներ եւ թեւիկները մեծ մայրիկներ եւ սերունդներու, որոնք կը յաջորդեն իրարու, անխափատ հաւատարմութիւնը քաջալերանք մըն է փրկելու ինչ որ կարելի է, իրարու յաջորդող սերունդներու հայկական ոգին եւ մանաւանդ հայ լեզուն պահելու:

***

Սկաուտական չարժման ներկայ վիճակը չատ մը երկիրներու մէջ պահելով հանդերձ իր հիմնական կրթական յայտագիրը, կը հետեւի բոլոր յեղաշրջումներուն՝ մանկավարժութեան մէջ եւ պահելով հանդերձ իր հաւատարմութիւնը, պատրաստ է օգնելու, օժանդակելու եւ նոր հորիզոններ բանալու փոքրիկներուն համար:

***

Հայկական կեանքին մէջ չատ մը ապացոյցներ կան Հայ Արիներու Միութեան օգտակարութեան եւ հանրային հաւանութեան: Շատ անդամներ նաեւ իր սրտին ուղածը իրականութեան կը համապատասխանէ: Հայաստանի անկախ դոյութենէն վերջ երբ բոլորս դաղթականի վերածուած էինք, չատերը կ'ուզէին խօսիլ միայն դործուած սխալներու վրայ, մոռնալով պատմութիւնը եւ ազէտներու չարքը: Հայկական եռադոյնը որ միակ փաստն էր անցեալ քանի մը տարիներու Հայաստանի անկախ Պետութեան հիմնուելուն, Հայ Արիները կը պահէին իրենց հաւատարմութիւնը անոր եւ այսօր տարիներ եւ տարիներ վերջ ամբողջ Հայութիւնը եւ Հայաստանը կ'ընդունէր, կը յարգէր եւ կը սիրէր մեր հայրենիքին վերածնունդի ապացոյցը:

***

Մարտ 4-ի ցերեկոյթը հաճելի օր մը պիտի ըլլայ եւ մեր թեւիկներն ու արեւնոյշները պիտի պարեն հայկական պարեր, խմբապետերը պիտի ներկայացնեն հայերէն զաւեշտներ եւ նոյնպէս չատ մը տեսարաններ Միութեան կեանքէն: Պիտի ներկայացուին նաեւ բազմաթիւ նկարներ Հայ Արիներու Միութեան դործունէութենէն տարիներու ընթացքին եւ իրենց մասնակցութիւնը միջազգային ըստ կատուտական կեանքին՝ ճէմպորիներ եւ համաժողովներ աշխարհի ամէն կողմ:

Գնահատելի դործունէութիւն, յուսադրիչ եւ օգտակար:

Ներկայ դժուարին պայմաններուն, սկաուտութիւնը կրթական ձեռնարկ մը կը դառնայ յուսադրիչ եւ առողջ: Նոր սերունդները հաւատարիմ կ'ըլլան մեր հայրենի լեզուն եւ մշակոյթին ու կը պահեն իրենց յոյսը եւ ապագային հաւատքը վառ կը մնայ միշտ: Վստահ ենք որ մեր հայրենակիցները պիտի դան քաջալերելու Հայ Արիները եւ հաճելի օր մը անցընելու Մարտ 4-ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵՍՍԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՈՒԱՔՐԹԱՒՈՒՆԻ Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ ներքնասրահին մէջ, Փետրուար 10-ին, տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ մը՝ նուիրուած Հայաստանի ներկայ կացութեան: Առաջին խօսքը առած է եկեղեցւոյ հովիւ Տաճատ քահանայ Դաւիթեան, որ ըսած է թէ Արցախի հարցը մարդկային արդարութեան ու ինքնութեան հարց մըն է: Օրուան դլխաւոր բանախօսը, Մոնրէալէն հրաւիրուած Ռ. Ա. Կուսակցութեան դեկավար դէմքերէն՝ Արշաւիր Կէօնճեան ըսած է թէ Ռամկավարները միշտ Հայաստանի կողքին եղած են. «անոնք Հանրապետութեան կողքին էին, երբ հոն տիրող ուժը Դաշնակցութիւնն էր: Կուսակցութիւնը նոյն դիրքը պահեց համակիսավար իշխանութեան օրօք»:

***

ԳԻՄՊՐԻՃԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնին մէջ, Փետրուար 10-ին, Հ. Ց. Դ. Երիտասարդական «Արամ Մանուկեան» մասնաճիւղին կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է Փետրուարեան ապստամբութեան 69-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը: Օրուան բանախօսը եղած է Ժան Պալճեան:

***

ԼՕՄԸՆԹԸՆԻ համալսարանի դահլիճին մէջ, Փետրուար 10-ին, «Հայ – ազգրեջանական փոխ – յարաբերութիւնները ներկայ իրադարձութիւններու լոյսին տակ» նիւթին չուրջ դասախօսած է Միչիկընի Համալսարանէն՝ փրոֆ. Ռանըլտ Սիւնի: Բանախօսութիւնը տեղի ունեցած է «Ալեք Մանուկեան» հիմնադրամի յանձնաժողովութեամբ Հիւսիսային – Ամերիկայի դանազան քաղաքներու մէջ տրուող դասախօսական չարքի մը ծիրէն ներս:

Մուրացկաններու տխուր թափօրին մէջ, ամէնէն կարկառուն դէմքը «Լիբա պօգան» – ոսկի մանրող կոչուած Թչուառականն էր: Ժողովուրդին մէջ առասպելի կարդին անցած էր իր փայտէ հատ դատդանը, անրաժան ընկերը իր անարեւ կեանքին, ու չար լեզուներ կ'ըսէին թէ այդ ցուպը լեցուն էր ոսկիով: Մեր տեսդաւառ երեւակայութեան մէջ կը պատկերացնէինք այդ տգեղհանքը իր չլացուցիչ տեսքով, ու հնարքով մը կ'ուզէինք խլել զայն անպատճառ: Հազիւ իրեն մօտեցած, գաւազանը կը ճօճէր ան մոլեգնօրէն օդին մէջ, պատրաստ՝ ամէն անակընկալի եւ հարուածելու:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ
ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴՈՒՌԸ
ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

40. – ՇԱՒԱՐԱՂԷԳԻ ՄՐՑՈՒՄԸ ՈՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ

Զմեռուան միջինակութիւնն ու տաղտուկը փարատելու համար, մեր երիտասարդութիւնը կը լեցուէր՝ կենդուրախ՝ թաղին հրապարակները, չաքարեղէգի մրցախաղին, պողավաճառներու խանութներուն առջեւ անոնք խումբերու կը բաժնուէին, ու կը սկսէր «չաքարեղէգ գըլխատելու» մրցումը: Տասնեակներով երիտասարդները, հեռաքրքիր ու քննադատ նայուածքներու ներկայութեամբ, ի յայտ կը բերէին իրենց կորովի մկաններուն ճկունութիւնն ու ճարպիկութիւնը: Շաքարեղէգը դետնի վրայ հաւասարակշիռ ուղիղ սիւնի պէս կեցնելէ եաք, առանց զայն բռնելու՝ դանակի արագ հարուածներով իրար եաեւէ կը թռցնէին, զալարադարդ դլուխէն սկսած, թիղաչափ ու մատնաչափ մասեր քանի՛ հատ որ կրնան, մինչեւ սիւնը իյնար դետին ... Մեծադոյն թիւով դլխատ ջարդողը կը չահէր խաղը, երբեմն մինչեւ հինդ – վեց կտոր թռցնելով: Ու հարուածները վրիպեցնողները կը վճարէին ջարդուած չաքարեղէգներու դինը:

Խաղը վտանգաւոր ըլլալէ չատ հեռու էր, սակայն չուրջը հաւաքուած դիտողները պէտք էր զգուչանային, քանի որ անկատուած դլուխը օդին մէջ պահ մը ճօճուելէ եաք կրնար իյնալ մէկու մը վրայ, վիրաւորելով դլուխ մը կամ դէմք մը: Մանկութեանս, ես մաղապուծ ատատած եմ այդպիսի արկածէ մը թռած կտոր մը դպած է աչքիս, բարեբախտաբար ուժդին չէ զարկած ու բիրս անվնաս մնացած է:

Կիրակին հանդիստի օր մը ըլլալէ աւելի՝ դանազան զուարճութենէ ու խաղերու օր մըն էր: Մեծերն ալ փոքրերուն հետ կը մասնակցէին յաճախ մեր ազմկալից խաղերուն: Սովորական օրերու պէս, Կիրակին ալ մեծ – մայրս մինակ կ'երթար եկեղեցի. քիչ անդամ՝ մայրս կ'ընկերանար իրեն, հայրս՝ երբեք: Իսկ մենք տղաքս՝ միայն տօնական օրերուն կ'երթային եկեղեցի, ուստի Կիրակի օրը մեր ձանձրոյթը կը սպաննէինք հնարելով անվնաս թէ վնասակար խաղեր:

Մեր չարաճճիութիւնները չափ ու սահման չունէին, մանաւանդ մուրացկաններու հանդիպ: Անոնք մասնաւորապէս Կիրակի օրերը կը մտնէին տուներու բակերնէն ներս, իրենց սրամիտ երդերով ու հնարամիտ խաղերով: Գումի ու կարեկցութիւն չարժելու համար՝ կը կեղծէին ճարտարօրէն մարմնական թերութիւններ, պատառ մը ուտելիք կամ կոր մը հագուստ լեցնելու համար իրենց վիզէն կախ տոպրակին: Ատոնք իսկամ էին, բայց ո՛չ տեղացի. իրենց ծագումը դաղանիք մըն էր, ու ծննդավայրը անծանօթ: Արհեստով մուրացկան՝ անոնք կը կոչուէին «Ապտալ»: Կուդային Ատանա՝ աղքատ ու թչուառ, եւ իրենց տոպրակին ու քսակը լեցնելով, ամառուան տաք եղանակը դալուն, կը չուէին կը կորսուէին, կրկին երեւնալու համար աշնան: Ոտարոտիկ ու ցնցոտիապատ՝ մարդկային ընկերութենէ դուրս վտարուած այս խլեակները քաղաքացիներու ազատասրտութիւնը չահելու համար կը դիմէին ամէն կարդի հնարքներու եւ արարքներու, ու յարմար առիթներուն՝ նաեւ դողութեան: Իրենց մէջ մեռցուցած էին հպարտութեան եւ արժանապատուութեան ամենայետին զգացումը: Տղաքս մեծերէն աւելի անողոք, հայի խոստումով կամ ցուցադրումով կը պարտադրէինք մեր անողորմ քմայքը, ու չէին ալ դիմադարձեր երբեք՝ երբ իրենց անցքը ծաղրէինք փողոցներու մէջ՝

«Ապտալ, ապտալ, ի՛ք ապտալ,
Գոյնը տօլու պի՛ք ապտալ»:
– Ապտալ, ապտալ, շո՛ւն ապտալ,
Ծոցը լեցուն ոջի՛լ ապտալ:

(Շար. 69)

(Շար· Ա· Էջէն)

«Ձեմ միանար այդ գիմումին, որ զիս կը նուաստացնէ եւ զեմ է քաղաքական իմ հաւատքիս»: 7 մարի բանտին խուցը կ'մնայ եւ 8 մարի ալ կ'աքսորուի:

Կիրակի օր, բոլոր մարզադաշտերու վրայ մեկ վայրկեան լռութիւն պահուեցաւ: Կառավարութիւնը երկու օր ազգ· սուգ հռչակեց, բայց, ինք որ 35 քառ· մեթրնոց յարկաբաժին մը կ'ապրէր Հերոսամի Թռեվի ապրուրին մօտ, մերժած էր ազգային յուղարկաւորութիւն: Մարմինը կը հրկիզուէր Երկուշաբթի օր եւ աճիւնները կը փոխադրուէին իր ծննդավայրը, Ձէնովայի մօտ գիւղ մը:

—

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«LIBÉRATION»

(Փետրուար 24 / 25)

«Լիպերասիոն» Շաբաթ օրուան իր թիւին մէջ, յատելեալ էջերով կը ներկայացնէր Սորպոնի fոլոֆին՝ «Ո՞ւր կ'երթայ արեւելեան Եւրոպան» (որու կազմակերպիչներէն մէկն էր) դլխաւոր միջամտութիւնները: Հանդիպումը տեղի ունեցած էր, երեքշաբթի, Փետրուար 20–ին («Յառաջ», Փետրուար 22):

Ընդունած միջամտութիւններու կարգին է Հայաստանի փոխ – նախագահին՝ Ռաֆայէլ Ղազարեանի (որու անունը գտնուած չէ···) ելոյթին ամփոփումը: Հոն, Ռ· Ղազարեան կ'անդրադառնայ Ղարաբաղի հարցին ծագման, որու ճիշդ ու ճիշդ Բ· տարեդարձն է նոյն օրը եւ այն զործունէութեան, զոր ունեցած է չարժումը առհմանադրական չրջափիճին մէջ: Ռաֆայէլ Ղազարեան կը բացատրէ ժողովուրդին դերը Խորհրդարանին տուած որոշումներուն մէջ եւ այն իրողութիւնը, որ չարժումին անդամներէն 6–ը՝ այսօր երեսփոխան են, ինչպ ալ մինչեւ իսկ՝ փոխ–նախագահ, Թերթը հրատարակած է նաեւ Ռաֆայէլ Ղազարեանի նկարը, անոր կցելով ելոյթէն հատուած մը:

«LE PARISIEN»

(Փետրուար 24)

Փարիզեան օրաթերթը կարճ հարցազրոյց մը լոյս ընծայած է Ռաֆայէլ Ղազարեանի հետ, նկարով միասին, որ կը չօշափէ նոյն հարցերը: Այն հարցումին թէ Մոսկուայի կողմէ հակահա՞յ դիրքորոշում մը կայ, Հայաստանի փոխ – նախագահը կը պատասխանէ·–

– Պէտք չէ այդպէս արամաբանել: Մոսկուայի գործելակերպը Հայերու դէմ ուղղուած չէ այլ՝ անոնց իրաւական պայքարին, ձեռք ձգելու համար ինքնորոշման իրաւունքի ճանաչումը: Եթէ ուրիշ ժողովուրդ մը առաջինը եղած ըլլար այդ հիմնական իրաւունքը պահանջող, նոյն ճնշումները պիտի կրէր: Յետոյ, Մոսկուա հաւանաբար, չատ չի վախնար խնդրոյ առարկայ ընել իր յարաբերութիւնները մահմետական աշխարհին հետ:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Elen Puzant» d'Alfortville

DINER DANSANT

à la

CAPPADOCE
67 bis, quai Blanqui, 94140 Alfortville

Le Vendredi 9 Mars à 20 h 30

— Attractions — Tombola —

Renseignements et réservations :
M.C.A. :
9, rue de Madrid — Tél. : 43.76.55.89
après 19 h. : 43.78.74.12 ou 43.78.56. 06

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Վ· Թուր – Սարգիսեան, զաւակներն ու թոռները իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՎԱՀԱԳՆ ԹՈՒՐ – ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

մահուան Ա· տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ Պ· Աղասի Թուր – Սարգիսեանի հոդիին համար հոգեհանդստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Մարտ 4–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Գիմբզեան ընտանիքը 300 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին Խաչիկ Հասէր Ղազարոսեանի մահուան առթիւ:

ՀԱՍԿՈՒՄ ԵՒ ՓԱՐՈՋ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԲՈԼՈՐ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՄՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Մեծ Պահոց *ամբողջ չրջանին, փարիզեան չրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, Ուրբաթ իրիկուններըը ժամը 7–ին, Հրամկումի Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի քարոզ՝ ըստ հետեւեալին·–*

Ուրբաթ, Մարտ 2
Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ
Ուրբաթ, Մարտ 16
Իսի լէ Մուլինոյի Ս· Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ
Ուրբաթ, Մարտ 23
Շաւիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ
Ուրբաթ, Մարտ 30
Առնուվիլ լէ Կոնէսի Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցւոյ մէջ:

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Մեծ Պահոց *ամբողջ չրջանին, Զորեքշաբթի իրիկունները ժամը ճիշդ 6–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Հոկտմբ հրաղդական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի·–*

Զորեքշաբթի, Փետրուար 28
Քարոզիչ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Մարտ 7
Քարոզիչ՝
ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ· ԹՈՇՃԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Մարտ 14
Քարոզիչ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ· ԳԼՎԼԳԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Մարտ 21
Քարոզիչ՝
ԶԱՒԷՆ ՎՐԴ· ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Մարտ 28
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա· ՔՀՆԱ· ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Զորեքշաբթի, Ապրիլ 4
Քարոզիչ՝
ԱԼԵՏԻՍ ՔՀՆԱ· ՊԱԼԼԳԵԱՆ

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Վասպուրականի Հայր· Միութեան վարչութիւնը յատակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ֆերտի Հրաչեանի եւ զաւակներուն, Տիկին Սիրուշ Դաւուտեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժանօ Կարապետեանի, Տէր եւ Տիկին Մարզարին եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Հրաչեան եղբայրներուն եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանոիկեանի եւ զաւակներուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրելի մեծ–մօր, զոքանչին եւ տատիկին՝ Աստղիկ Հրաչեանի մահուան առթիւ:

Այս տխուր առթիւ Միութիւնս փոխան ծաղիկի նուիրած է· – Մարսէյլի Հայ Մբչակութի Տան 200 Ֆր·, Պօմոնի եկեղեցիին 100 Ֆր·:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Սաթենիկ Թիւթիւնեան եւ զաւակները Քլեմանս եւ Սեզա, Տէր եւ Տիկին Քաչադուն Օհաննէսեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին չնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք ծաղկեպատկով, փոխան ծաղկեպատկի նուէրներով, անձամբ, նամակով, հեռագրով եւ մամուլով ցաւակցութիւններ յայտնեցին իրենց սիրեցեալ մօր, մեծ–մօր եւ տատիկնին՝

Այրի Տիկին Հաթըմ Նաւարեանի

մահուան առիթով:

Այս տխուր առթիւ, Տիկին Թիւթիւնեան 150 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue St. Bazile - 13001 Marseille
Tél. : 91. 50. 15. 09

Récemment arrivé d'EREVAN
RENCONTRE
avec
Hampartzoum KALSTIAN
Membre dirigeant
du Mouvement National Arménien

compte-rendu des derniers évènements
et de la situation actuelle
au Karabagh et en Arménie.

Vendredi 2 Mars à 21 heures.

Entrée libre

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժերմէն Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը սապած է փոխան ծաղկեպատկի հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Տէր եւ Տիկին Մերէյ եւ Ռօժէ Փօճիի արկածալի մահուան առթիւ՝ Ժազ Կարապետեան 500, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Անտոնեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոսեան, Պետրոս Սահակեան, Տէր – Կարապետեան 300ական Ֆր·, Սէն – Ժերմէն Կապոյտ Խաչ 250, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Հանրի Զիչքեան, Տէր եւ Տիկին Վարդանիկ Հաճիվարդանեան, Տէր եւ Տիկին Մակարեան, Տէր եւ Տիկին Պիսիքեան, Ժիւլիէն ընտանիք, Փօլ Գասապեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Գըլըճեան 200–ական Ֆր·, Այրի Տիկին Շամիրեան, Հ· Մ· Ը· Մ· Արծիւ 100–ական Ֆր·:

Աբաֆի Մամպեանի (ծննդ՝ Փափազեան) մահուան առթիւ՝ Ժազ Կարապետեան 500, Յարութիւն Մամպեան 300 եւ 200 դոլարին, Սարգիս Թուխլեան, Ազատի Սանասարեան, Կիւլեսանի Մկրտչեան, Միհրան Գուլումճեան, Աբրահամ Չէրչիեան, Մարկոսեան ընտանիք, Հայկուհի Պօյաճեան, Ժորժ Գասապեան, Վրոյր Շալճեան, Փօլ Գասապեան, Մարի Պապայեան եւ զաւակները, Արմենակ Ենովքեան 200–ական Ֆր·, Պերճ Կարապետեան, Այէն Գուլումճեան, Անդիկ Մամպեան, Մինաս Աճէմեան, Երանուհի Ենովքեան, Արիքսանդր Ենովքեան, Անուան Սանասարեան, Յակոբ Աճէմեան, Շարլի Ասատրեան 100–ական Ֆրանք, Իրիք Յակոբեան, Վերժին Պետրոսեան, Ալպէր Եղիազարեան 50–ական Ֆր·:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

LA CROIX ROUGE ARMENIENNE
présente
Une production Armenfilm
Dimanche 11 Mars à 18 heures 30
au CINEMA COSMOS
76, Rue de Rennes, 75006 PARIS — M° Saint Sulpice

ARCHAK II

de TIGRANE TCHOUHADJIAN

le grand film opéra

avec

GOHAR GASPARIAN — MARIA PETROSSIAN — ALICE MAGARIAN
DIKRAN LEVONIAN — MIHRAN YERGAT — ALEXANDRE VARDANIAN

— Participation 80 Francs —

ՅՕԴՒ ՏԱՐԹԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝
Փարիզեան Շրջանի Գայլիկներուն, Թեւիկներուն, Սկաուտներուն եւ Աբենոյշներուն կողմէ:

Կիրակի, Մարտ 4, ժամը 14·30–ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
— M° INVALIDES —

Նշամուած նոր յայտագիր· –

- Թատերական ներկայացում հայերէն,
- Հայկական պարեր, երգեր, զուեշտներ Գայլիկներու կողմէ եւ արտասանութիւններ հայերէն,
- Լուսարձակով ցուցադրութիւն Հայ Արիներու Միութեան գործունէութեան՝ նախորդ եւ ներկայ տարիներու ճէմպորիներուն եւ բանակումներուն մէջ,
- Սկաուտական նուագ:

— Պ ի ւ ֆ է – Մուտք՝ 60 Ֆր· – Երախաներուն՝ ձրի:

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 28
MERCREDI
28 FÉVRIER
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.220 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.220

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 16 / 23)

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի վաւերագրական ժապաւէններու աշխատանոցին մէջ «Զօրավար Անդրանիկ» գործը պատրաստող խումբը սիւնեցահայ թերթերու խմբագրութիւնէ ներուն կը դիմէ հետեւեալ խնդրանքով·

Մշակութային այն կազմակերպութիւնները կամ անհատ անձեր որոնք ունին հայ ազգային հերոս Անդրանիկի ձայնը կամ վաւերագրական ժապաւէններ, ատոնց կրկնօրինակները փութով ուղարկեն Երեւան, «Հայֆիլմ» աշխատանոցին «Անդրանիկ» ժապաւէնի նկարահանման խումբին:

Հասցէ՝–

ԵՐԵՒԱՆ, Աշտարակի խճուղի
«Հայֆիլմ» հայկ· սդուտիա

***

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒԱԾ ԱՐՑԱԽԸ

Շրջափակման մէջ գտնուող Լեռնային Ղարաբաղի սահմանամերձ հայկական գիւղերուն սնունդ ու դեղօրայք մատակարարելու աշխատանքին կը մասնակցին զինուորական թռչանները, բայց այդ բաւարար ըլլալէ հեռու է:

Տակաւին չէ բացուած Գորիս – Լաչին – Մտեփանակերտ կառուցին: Հայաստանը կարելիութիւնը ունի աւելցնելու երթերու քանակը դէպի Մտեփանակերտ, սակայն Փետրուար 14–էն ի վեր Մտեփանակերտի ներքին զօրքերու հրամանատարութիւնը կ'արգիլէ օդանաւերու լրացուցիչ թռիչքները այդ ուղղութեամբ: Ադրբեջանի տարածքը գտնուող հայկական գիւղերուն անխափան մատակարարման համար միակ կապը օդայինն է, սակայն այս օրերուն այդ ալ արդիւնաւէտ չէ, քանի որ դէպի Մտեփանակերտ օդանաւի թռիչքներու թիւը չորսի սահմանափակուած է տեղւոյն զինուորական հրամանատարութեան կամայական վերաբերմունքին հետեւանքով: Յաւելեալ օդանաւերու ժամանումը արգիլելու նպատակով էջքի դաշտին վրայ զրահակառքեր կը բերուին: Պատրուակը այն է որ Ադրբեջանի իշխանութիւնները ցուցակին նախատեսածէն դուրս թռիչքները կը համարին իրենց հանրապետութեան դէրիվհանութեան խախտում:

Հայաստանը չանք չի խնայեր դէպի Մտեփանակերտ թռիչքներու քանակը 15–ի հասցնելու համար· Փետրուար 20–ին կարելի եղած է 14 թռիչք կատարել դէպի Մտեփանակերտ: Այսուհանդերձ, օդանաւերու եւ թռաններու երթեւեկը դէպի ԼՂԻՄ–ի եւ սահմանամերձ հայկական շրջանները կանոնաւոր բնոյթ չեն կրեր· ի հեճուկս խորհրդային պաշտպանութեան նախարարին ցուցմունքներուն, տեղական հրամանատարութիւնը կը շարունակէ խոչընդոտներ յարուցանել այդ ուղղութեամբ:

***

Տակաւին անորակ է Մտեփանակերտի մէջ Հայաստանի հեռատեսիլի հաղորդումներու ընդունումը, սակայն հարցը լուծման ընթացքի մէջ է:

Մտեփանակերտի հետ հեռաձայնային կապը վերահաստատուած է, իսկ Ադրբեջանի միւս հայաբնակ շրջաններուն հետ հաղորդակցութիւնը կը կատարուի անթել կապով:

***

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

Փետրուար 17–էն մինչեւ 20 Վրաստանէն ժամանած է 1233 վակոնէ բաղկացեալ 54 կառախումբ: Հայաստան բերուած է զգալի քանակութեամբ փոխադրամիջոցի վառելանիւթ, մազութ, ինչպէս նաեւ սննդեղէն ու արդիւնաբերական ապրանքներ:

Փետրուար 20–ին Իջեւանի ճամբով ժամանած է 315 վակոնէ բաղկացեալ 7 կառախումբ:

Նորմ· Միութեան զինուորական հրամանատարութիւնն ու զանգուածային լրատուութեան միջոցները կը չարունակեն անտեսել Արցախի ու Հայաստանի շրջափակման հետ կապուած խնդիրները: Ասոնց վերաբերեալ Ադրբեջանի մէջ կարգ ու կանոն հաստատելու միջոցառումներու մասին, անոնք չեն յիշատակեր նոյնիսկ Արցախը ու Հայաստանը ապաշրջափակելու հարցը:

***

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆԻ
ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ
ՀԵՌԱԳԻՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
Վ· ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

Տաճիկիստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի նախագահութիւնը յանուն Հանրապետութեան գիտական հաստարակութեան ներողութիւն կը խնդրէ խումբ մը անփորձ տաճիկ երիտասարդներ հակահայկական գործողութեան մէջ ներքաշած մութ ուժերու սադրիչ գործողութիւններուն համար: Այդ գործողութիւնները վճռականօրէն դատապարտուեցան Տա–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ (Փետրուար 27, ժամը 11·40)

Օպերատիւ չտապի Փետրուարի 26–ի նիստում նշուել է, որ անցած երկու օրուայ ընթացքում հարեւան Հանրապետութիւնից զնդակոծուել են Գորիսի շրջանի Արեւուս եւ Տեղ գիւղերը, ինչպէս նաեւ զինուորական մի պահակակէտ: Տուժածներ չկան:

Գործում են «Արագ արձագանգման» բժշկական խմբեր, որոնք առաջին իսկ պահանջի դէպքում ուղարկւում են Արցախ եւ նրան հարեւան հայկական գիւղերը: Արցախում իր յենակէտն ունի նաեւ «Աչխարհի բժիշկները» միջազգային շարժումը:

Փետրուարի 24–25–ին Նորաշէնի հանդոյցով Հայաստան է ժամանել 19 դնացք, Իջեւանի հանդոյցով՝ 12:

Վրաստանով երկու օրուան ընթացքում ժամանել է 29 դնացք:

Փետրուարի 25–ին Երեւանի մարզամարդային համալիրում տեղի ունեցաւ տրեւենական հանդիսաւոր նիստ նուիրուած Անդրանիկի 125–ամեակին:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահի առաջին տեղակալ
Ս· ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Հաղորդակցութիւնը կը կատարուի անթել կապով:

***

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

Փետրուար 17–էն մինչեւ 20 Վրաստանէն ժամանած է 1233 վակոնէ բաղկացեալ 54 կառախումբ: Հայաստան բերուած է զգալի քանակութեամբ փոխադրամիջոցի վառելանիւթ, մազութ, ինչպէս նաեւ սննդեղէն ու արդիւնաբերական ապրանքներ:

Փետրուար 20–ին Իջեւանի ճամբով ժամանած է 315 վակոնէ բաղկացեալ 7 կառախումբ:

Նորմ· Միութեան զինուորական հրամանատարութիւնն ու զանգուածային լրատուութեան միջոցները կը չարունակեն անտեսել Արցախի ու Հայաստանի շրջափակման հետ կապուած խնդիրները: Ասոնց վերաբերեալ Ադրբեջանի մէջ կարգ ու կանոն հաստատելու միջոցառումներու մասին, անոնք չեն յիշատակեր նոյնիսկ Արցախը ու Հայաստանը ապաշրջափակելու հարցը:

***

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՔԱՐԱԿՈՒԱՅԻ ընտրութիւնները դէպ անակնկալ մը եղան իշխանութեան գլուխ գտնուող մարքիստ յեղափոխական ամբիւնիթի վարչակարգին եւ անոր նախագահ՝ Տանիէլ Օրթեկայի համար, որ ընդունեցաւ իր պարտութիւնը ի չհ 11 կուսակցութիւններու համախմբումի պարագլուխ՝ Վիոլէթա Զամորոյի: Բոլորը հարցախոյզերը Օրթեկայի յաղթանակը նախատեսած էին եւ Վիոլէթա Զամորոյի ստացած ձայներու 54%–ը անսպասելի էր բոլորին համար: Տօնա Վիոլէթա, ինչպէս կը կոչեն զինքը, այրին է Վա Փրէնսա Թերթին սիրոջ, սպաննուած Սոմոզայի ռամիկանութեան կողմէ, 1978–ին: Ընդդիմութեան պարագլուխ Զամորօ կը պայքարէր Սոմոզայի մենատիրութեան դէմ, մինչ սանտինիսթ կեռիլլան ալ կը յաղողէր ապստամբութեան գլուխն անցնիլ, ապա նաեւ իշխանութեան (1979, Յուլիս): Վիոլէթա Զամորա մաս կը կազմէ յեղափոխական մարմնին, բայց չուտով կը հրաժարի, անդրադառնալով որ չհագործուած է, պարզապէս համայնավար վարչակարգ մը հաստատելու համար: Տասը տարի ետք, նախախնամութիւնը այնպէս անօրինեց որ վրէժը լուծէ, թէեւ ամէն բան այնքան ալ դիւրին չէ թուիր: Արդարեւ սանտինիսթները չեն ընդունիր պարտութիւնը եւ երկուչաբթի իրիկուն իսկ բուռն միջազգէպեր ծագած են եւ զոհեր կան: Տիկին Զամորոյի չորս զաւակներն իսկ տարբեր հոսանքներու կը պատկանին: Մէկ ազգիկը խմբագրապետն է հօրը ձգած թերթին՝ «Լա Փրէնսա», կրտսեր տղան սանտինիսթներու ճակատի պատգամաւոր կը դեկավարէ, երիցագոյնը՝ հակասանտինիսթ Քոնթրասներու մաս կազմած է եւ ուրիշ աղջիկ մըն ալ սանտինիսթ է եւ դիւանապետական մարմնին կը պատկանի: Միացեալ – Նահանգները դոհ են եւ անկասկած դեր խաղացած են այս յաղթանակին մէջ: Իշխանութեան փոխանցումը պէտք է կատարուի Ապրիլ 25–ին:

ՓՈԹՈՐԻԿ, հով, մրրիկ տակնուվրայ կ'ընեն ոչ միայն Ֆրանսան, այլեւ ամբողջ Հիւսիսային Եւրոպան: Արկածները իրարու կը յաջորդեն, պոկուած ծառեր, տապալող պատեր աւեր գործած են: Սթրազպուրկի կեդրոնն իսկ սօսիի մը կոճղը հանրակառք մը ճզմած է եւ բոլոր ճամբորդները վիրաւորուած են, ոմանք ծանրօրէն, Ընդհանուր ձեւով, 40 մեռեալ կայ, Ֆրանսա եւ այլ երկիրներ, մանաւանդ՝ Մեծն – Բրիտանիա: Ֆրանսայի մէջ միայն մեռեալներու թիւը 9 է եւ չուրջ 20 վիրաւոր: Ամէնէն վտանգուած շրջաններն էին Էթըրթա, ուր ողողումները մեծ վնասներ պատճառած են: Փարիզն իսկ չէ խնայուած, պանելէ պատ մը տապալած է 22 տարեկան երիտասարդի մը վրայ, որ տեղն ու տեղը մեռած է եւ նման այլ արկածներ բազմաթիւ են:

ՄՈՍԿՈՒԱՅի Գերագոյն Խորհուրդը պէտք է քննէ օրինագիծ մը, որ կը նախատեսէ նախագահին ընտրութիւնը հանրային քուէարկութեամբ եւ պաշտօնավարման հինգ տարուան ժամանակաշրջան մը կը ճշդէ, Երկուշաբթի օր, երեսփոխանները քննեցին նաեւ ուրիշ օրինագիծ մը, որ կը սահմանէ· – «Արտակարգ վիճակի օրինաւոր վարչակարգը» որ պէտք է ուսումնասիրուի յանձնախումբերու կողմէ: Լենինգրադի յառաջդիմական երեսփոխանը՝ Դենիսով առարկած է, որ անհրաժեշտ է վերանայիլ բնագիրը եւ օրինագիծ մը իւրացնել, այլապէս արտակարգ (կամ պատերազմական) վիճակ կը հռչակուի առանց որեւէ օրէնքի: Առաջարկուած բնագրին մէջ, արտակարգ վիճակը կը ներկայացուի որպէս «առժամեայ վիճակ մը, հռչակուած համապատասխան Սահմանադրութեան», ինչ որ թոյլ կուտայ չվաւերացնել այս օրինագիծը երեսփոխաններու Քոնկրէսին (համագումար) կողմէ, որ միայն կրնայ բռեւոխել Սահմանադրութիւնը:

ՁԵԼՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ նախագահը՝ Վացլաւ Հաւէլ Մոսկուա հասաւ երկուշաբթի եւ չերմօրէն ընդունուեցաւ Կորբաչովի կողմէ: Արտաքին նախարարներն ալ ստորագրեցին համաձայնագիրը, որ կը նախատեսէ խորհրդային զօրքի քաշուիլը Չեխոսլովաքիայէն մինչեւ 1991 Յուլիս 1, ամէնէն ուշը:

ՎՐԱՍՏԱՆի Սոսիալ – Դեմոկրատ կուսակցութիւնը վերակազմուած է, Փետր· 24–ին եւ 25–ին համագումարէ մը ետք, Թիֆլիս:

ՓՈՒՇԱՆ ՏՈՒՓԻ

ԱՆԲԱՐՈՅՈՒԹԻՒՆՆ ԱԼ ՉԱՓ ՈՒ ՍԱՀՄԱՆ ՄԸ ՈՒՆԻ

*«Յառաջ»*ի Փետրուար 24 – 25–ի թիւին մէջ, ցաւումով կարդացի Կրասնոդարի եւ Ռոստովի շրջաններուն մէջ բաժնուած շինծու թռուցիկներու մասին վազգէն Կաթողիկոսի անունով:

Ի՞նչ կ'ուզեն ծերունազարդ Հայրապետէ մը որ իր գահակալութեան 36 տարիներու ամբողջ ընթացքին ճանչցուած է՝ իր խոհեմ եւ չափաւոր բաղաքականութեամբ, բարեսրտութեամբ եւ հեզահամբոյր բնաւորութեամբ իբրեւ օրինակելի Հոգեւոր Պետ մը:

Հասկցա՞ւնք, պետութիւններու համար տնտեսական շահերու տեսակէտով հետաքրքրական ազգ մը չենք: Բայց կարծեմ բեռ ալ չենք ուրիշ ազգերու գլխուն: Ինչո՞ւ այսքան ճիգ՝ բարոյապէս զգետնելու եւ ստրնացնելու համար այս ազգը, չեմ հասկնար: Միթէ Աստուծոյ արարածները չե՞ն Հայերը: Մարդկային իրաւունք չունի՞ն շարունակելու համար իրենց գոյութիւնը:

Վազգէն Կաթողիկոսի դէմ ուղղուածը թեթեւ առնելիք խնդիր չէ: Խնդրոյ առարկայ է այդ բանին մէջ Հայ Եկեղեցին եւ ամբողջ ժողովուրդը:

Դիւական խռովութիւն մը կը ծաւալի եւ կը զարգանայ ամէնուրեք: Պիլի Կրահամ հրեշտակներու մասին գրած իր գրքին մէջ կ'ըսէ· – Սատանան (ես առհասարակ կը զգուշանամ տալու այս անունը, մտածելով թէ մի գուցէ չարին զօրութիւնը ոգեկոչած կ'ըլլամ) աւելի բան երբեմ լծուած է գործի: Ան գիտէ թէ իրեն ժիչ ժամանակ մնացած է, ինչպէս կ'ըսէ Աստուածաշունչը: Իր չարամտութիւններով եւ չարագործութիւններով շատ շատերուն ճշմարիտ հաւատքէն կը շեղեցնէ· բայց մենք կրնանք ըսել թէ իր հարուածները եւ չար արարքները ուղղուած Աստուծոյ ժողովուրդին դէմ, պիտի հանդիպին հրեշտակներու, այդ սուրբ էակներու լուրջ ընդդիմութեան: Հրեշտակները շատ ոգիներու դէմ իրենց կռիւին մէջ չեն ձախողիր–:

Իսկ Նարեկացին կ'ըսէ, սադրանքներ պատրաստողներուն խաբէութեան լարը թող կտրի եւ նենգութեան ծուղակին մէջ իրենք իրենք որս բռնուին:

Տեսնենք մինչեւ ե՞րբ ոմանք մանգաղը բաշած ճշմարտութիւններ պիտի հնձեն, կամ՝
պղտոր ջուրերու մէջ ձուկ որսան:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԷՆ ՏԱՐԻ ՄԸ ԵՏՔ

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ(*)

ՀԻԱՍԹԱՓՈՒԹԵՆԷ ԱՆԴԻՆ ԴԷՊԻ ՕԳԵՒՈՐՈՒԹԻԻՆ. ԴԻՄԱԳՐԱՒԵԼ ՁԱԿԱՏԱԳԻՐԸ ԵՒ ԽՐԱԽՈՒՍԱՆՔ ՍԼԱՑՔԻ

Գրեց՝ Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Խթումի դիշերը, Աշիկ Ստամպոլցեան հրաւէրով անցուցինք ընտանեկան չըրջանակի մէջ: Աղնաւուր չրջապատուած էր Ղարաբաղ Կոմիտէի եւ Հ.Հ.Շ.–ի անդամներէ: Մեզի հետ էին նաեւ Ֆրանսական հեռատեսիլի ու մամուլի ներկայացուցիչները: Մթնոլորտը ամբողջապէս ազգային էր եւ խօսակցութեան նիւթը՝ վազուան Ծնունդը Հայոց:

Յունուար 6, ուր՝ Ծննդեան եւ Յայտնութեան մեր Տիրոջ Յիսուսի Քրիստոսի. Էջմիածինը մեզ իրեն կը կանչէր. հոն Ժամերգութիւն կար եւ պատարագ. բայց դիտէինք որ հեռուն կային մանուկներ եւ պէտք ունէին մեզի որպէսզի Յիսուս իրենց հոգիներու մէջ ալ ծնանէր: Աղնաւուրի յայտնի փափաքն էր ասիկա. Ծը–նունդի այդ օրը ըլլալ մանուկներու հետ, նամանաւանդ անոնց, որոնց քիչեր այցելած էին: Պայծառ օդով, թէեւ քիչ մը ցուրտ հասանք Սպիտակ: Տեղւոյն ժողովուրդին հետ համառօտ հանդիպումէ մը եւք քառաչարժանիւ ինքնաչարժներով բարձրացանք Սպիտակէն վեր գըտնուղ դիւղերը եւ յատկապէս Նալպանդը: Այս վայրերու մէջ մեր առաջնորդն էր Միշլին Ֆավրէլ (Ֆրանսահայ) ծանօթ դիւղերու մէջ կատարուած աշխատանք–ներուն, առկախ մնացած հարցերուն եւ չրջանի ժողովուրդի վիճակին, որոնց ցոյց կուտայ խնամք եւ հոգատարութիւն անձնուէր հոգիով:

Նալպանդ. հոն ուր երկրաչարժի աւերիչ թաթը կործանած էր հիմնայատակ ընելով ամէն ինչ, հիմա ահա սկսած էին բարձրանալ տուներ. դեղեցիկ արտաքինով եւ ներքին յարմարութիւններով, մինչեւ իսկ բաղնիքի աւազանով, բան մը որուն առաջին անգամ կը հանդիպէինք աւերեալ վայրերու մէջ: Մեզի ըսին թէ այդ տուները չինած էին Բելոռուսները: Վերջապէս մխիթարական գործ մը, ո՛ւր էր թէ ամէնուրեք տեսնէինք նոյնը: Դիւրին է կռահել թէ այդ պահուն ինչ նիւթի չուրջ կը դառնար մեր խօսակցութիւնը: Ամէն կողմերէն Հայեր վազելով կուգային դէպի մեզի. դիւղի մէջ էինք և ձայները իրարու կը հասնէին բնականօրէն: Աղնաւուր առաջնորդուեցաւ տեղւոյն ուսումնական կեդրոնը եւ մանկապարտէզը, այսինքն նորաչէն կառոյց մը ուր քանի մը սեղաններ կային: Հոն հաւաքուած էին կայծկլտուն աչքերով ու բարի զարմացական նայուածքով փոքրիկները ու քիչ մը աւելի մեծկակները, չրջապատուած իրենց պատասխանատուներով: Պէտք է ըսել որ ամէն տեղ փոքրիկները յատուկ հակոդութեան ու խնամքի տակ էին ու միշտ կոկիկ հագուած ու կարգապահ: Պաշարուած այս փոքրիկներով հոգեպէս հզօրացած կը զգայինք մենք մեզ իսկ ինքը Աղնաւուր միջազգային բեմերէն ծափահարուած այդ տիտանը այս անգամ կը հրճուէր բոլորովին եղական երջանկութեամբ, կը մանկանաը իր հարցումներով ուղղուած այդ չարաճճի հայորդիներուն եւ անոնց տակր թաթիկներու ծափահարութիւններէն անդին, ուրիշ տեսարան կը պարզուէր իր աչքերուն, ուրիշ ցանկութիւն կ'ողողէր իր սիրտը որ անխօս կ'ազազակէր Հայոց չտապ վերականդնումը, որպէսզի այդ փոքրիկները չզրկուէին երկար իրենց տարիքի արդար վայելքներէն ու հաճոյքներէն եւ ուսումնական զարգացումէն եւ մշակուէին մտքերն ու սրտերը այդ մատղաշ սերունդին, որոնք աւա՛ղ, հիմա միայն տառապանքի ու նեղութեան ստիպուած են դիմագրել եւ այսպէսով սպառել ժամանակ ու տարիք, մինչ իրենց տարեկիցները արեւմտեան աշխարհի, ընկերային զարգացումի ու անտեսական բարօրութեան մէջ ապահովուած՝ ունին ամէն դիւրութիւն ընթացք տալու իրենց մտքի ու սրտի սլացքներուն: Մեր փոքրիկները, այո՛, այդ օրը ունեցան խաղալիքներ թաւշապատ ու փափուկ որոնց փաթթուած պիտի քնանային ցուրտ դիշերներ եւ երազէին ... Բայց ինչո՞ւ...

Անոնք ունեցան նաեւ ձայներիզներ «վիոէօ – քասէթ»ներ, հեռատեսիլ ... բայց ի՛նչ պիտի լսեն կամ ի՛նչ պիտի կարենան դիտել...:

Աղնաւուր հետաքրքրուեցաւ եւ ուզեց դիտնալ թէ այդ չրջաններուն մշակութային որեւիցէ ելոյթ տեղի կ'ունենար. երաժշտական, թատերական կամ այլ ներկայացում նոյնիսկ ամենատարրականը՝ խամաճիկներով երկխօսութիւնը, որ մեծապէս կ'ազդէ փոքրիկներու հոգեբանական եւ երեւակայական ամրողջ ներաշխարհին վրայ, ազատելով վիրենք ներքին հանդոյցներէ կամ բարդոյթներէ, դետեղելով իրենց հոգիները խաղաղ մակարդակի մը վրայ: Դժբախտաբար դրեթէ ոչինչ կար այդ տեսակէտով:

Ապիտակէն Երեւան ճամբու խօսակցութեան նիւթերն էին ասոնք. կ'ուզէինք անչուշտ աւելի դիւղեր այցելել բայց ստիպուած էինք վերադառնալ. նոյն օրը ժամը 6–ին Աղնաւուր հանդիպում պիտի ունենար հայկական Խորհրդային Դերադոյն Խորհուրդի երեսփոխաններու հետ: Արդարեւ, եթէ մէկ կողմէն անհրաժեշտ էր հանդիպիլ մեր ժողովուրդին տեսնելու եւ լսելու անոնց հարատատ ճարնը, նոյնքան ալ կարեւոր էր տեսակցութիւնը անոնց քաղաքական ներկայացուցիչներուն հետ:

*Հանդիպումը տեղի ունեցաւ ժամը 6–ին Խորհրդարանի սրահին մէջ: Անչուշտ բոլոր երեսփոխանները ներկայ չէին. կար սակայն պատկառելի թիւ մը: Պաշտօնական բարի գալուստի արտայայտութիւններէն անմիջապէս ետք Աղնաւուր խօսք առնելով համարձակ արտայայտութեամբ առաջարկեց որ ամէն բանէ առաջ հետապնդէին վերակառուցումի աշխատանքներու արագացումը, եւ յիշեցնելով իրենց դերը, ըլլալ ձայնը ժողովուրդին, յանձնարարեց ամէն հնարք գործածել եւ գործի լուծել բոլոր անոնք որոնք անգործ էին եւ յատկապէս չեչոեց եւ անդրադարձաւ կարեւոր իրողութեան մը չուրջ: Կը լսեմ ըսաւ Աղնաւուր թէ բանտերու մէջ կան շատ մը Հայեր, որոնք թեթեւ յանցանքներու համար երկար ժամանակով կը մնան բանտերու մէջ: Առաջարկեց որ աշխատանք տարուի դուրս հանելու զանոնք որպէսզի իրենց երկրի վերաշինութեամբ զբաղին: Նոյնիսկ այս մարդին մէջ օրէնքի բարեփոխումները առաջարկել, յատկապէս ինքնաչարժային ոչ ծանր յանցանքի համար բանտ դրուիլը երկար ժամանակով. եւ կը բերէր օրինակը երեսատարդի մը որ մօտ օրերուն պիտի դատուէր եւ հաւանաբար դատապարտուէր երկար բանտարկութեան պատահած ինքնաչարժի ոչ ծանր արկածի մը համար (յանցանք մը որ Եւրոպայի մէջ կամ Ամերիկա դրամական պատիժով կը տուգուի) եւ նոյն առաւօտ Նալպանդի մէջ Աղնաւուրին մօտենալով խնդրած էր որ միջամտէ իր հարցին ի նպաստ: Ապա Աղնաւուր ծանրացաւ երկրի տնտեսական մակարդակի բարձրացումի անհրաժեշտ հրամայականներու վրայ եւ առաջարկեց դիւրացնել ճամբորդութիւնը արտասահման երիտասարդ ուժերու որպէսզի անոնք գաստիարակուէին իրենց մասնաճիւղերու համապատասխան կեդրոններու մէջ որպէսզի առակ ըլլան դիմագրաւելու թեքնիք աշխարհը իր կատարելագոյն ձեւերով: Ասիկա անմրաժեշտ է կ'ըսէր Աղնաւուր որպէսզի մեր երկիրը այժմէականանայ եւ առեղծուի Սփիւռք – Հայրենիք արտաղրողական, «թեքնիքա»–յի եւ առհասարակ տնտեսական մարզե–րու մէջեւ հասարակաց հասկացողութեան դիծ մը որ մեծապէս կը նպաստէ նաեւ համագործակցութեան իր բոլոր ու կարելի առումով: Այս փոխ – յարաբերութիւնները, կը շարունակէր Աղնաւուր, պէտք չէ սահմանափակուին վերը առջարկուած չափանիշներու մէջ, այլ պէտք են նաեւ տարածուիլ մշակութային ու յատկապէս դպրոցական դաստիարակութեան բոլոր ծիրերէն ներս: Ինչու Հայաստանի մեր աղջիկներն ու տղաքը չունենան կարելիութիւն յաճախելու արտասահմանեան հայկական վարժարանները: Նման ձեռնարկ մը մեծապէս պիտի նպաստէ մեր երիտասարդ սերունդի ուսումնական ու մշակութային մտահորիզոնը զարգացնելու եւ հոս եւս առեղծելու որոշ հատարակաց գետին մը Սփիւռքի եւ Հայրենիքի տարեկից սերունդներու միջեւ, ինչպէս, խօսք առնելով Հայր Ռափայէլ ցոյց տուաւ այն ինչ որ վերջերս, այսինքն 1989–ի ամառը, պատահած էր Վենետիկի Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի մէջ եւ տուած դրական ու խրատուսիչ արդիւնքները:

Երեսփոխաններու հետ այս հանդիպումը կ'ընթանար փոխադարձ հատկացողութեամբ որու ընթացքին խօսք առին նաեւ երեսփոխաններէն ոմանք, նշելով միաժամանակ թէ յառաջիկայ նիստին պիտի խօսէին Աղնաւուրի յուզած հարցերու մասին: Հուսկ առաջարկուեցաւ Աղնաւուրին որ պաշտօնական ելոյթ ունենայ երեսփոխաններու մասին: Աղնաւուր նշելէ ետք թէ ինք ժողովուրդէն ընտրուած չէր այդ գործին համար եւ թէ իրենք տեղւոյն վրայ ըլլալով կրնային իր ելոյթին համազօր քայլեր առնել Խորհրդարանէն ներս, ոչ թէ մէկ անգամ, այլ՝ աւելի, մինչեւ չայդոյին ընդունելի ընել ժողովուրդի ցանկութիւնները:

Յունուար 7, Աղնաւուր անչուշտ չէր մոռցած Ղարաբաղի հարցը եւ չրջափակումի իրողութիւնը: Հոն երթալ անկարելի էր ժամանակի չգոյութեան պատճառով, բայց աջակցութեամբ Ֆրանսահայ՝ Վերոնիկ Ակուճեանի չայդեցանք հրաւիրել Ստեփանակերտի քաղաքապետը եւ Արմենիա հիւրանոցին մէջ հանդիպում տեղի ունեցաւ Աղնաւուրի եւ Ստեփանակերտի քաղաքապետի միջեւ: Քաղաքապետի արտայայտութիւնները չատ դուռսպ էին. չայդոյեցաւ սակայն ազատ մեզի առարկայականօրէն պատկերը Ղարաբաղի եւ փոխանցել հոն ապրող ժողովուրդի ահաւոր առամը եւ միանգամայն անոր հերոսական ոգին որ երկար տարիներէ ի վեր զոյատեւումի պայքար կը մղէր: Ղարաբաղը եթէ Սփիւռքի չատերուն համար նոր հարց մըն է, տեղւոյն ժողովուրդին համար չատ հին հարց է եւ ինքնապաշտպանութեան զէնքը տեղացի դիւցազն ժողովուրդի ուսերէն վար չէր իջած: Ղարաբաղը այսօր զէնքի ու կռուի դաշտ է եւ ոչ խօսքերու: Խօսուեցաւ քաղաքական կարելի լուծումի մը մասին. սակայն մեր դիմաց ծառացան կարգ մը հարցեր...: Մինչ այդ Ղարաբաղը պէտք էր ինքզինք պաշտպանել:

Վերջին պաշտօնական հանդիպումը Աղնաւուր վերապահած էր Հայաստանի վարչապետ՝ Վ. Մարգարեանցի հետ: Մինչ այդ Աշիկ Ստամբոլցեանի խընդրանքին ընդառաջելով Աղնաւուր սիրայօժար յանձն առաւ հանդիպիլ երկրաչարժէն ազատած հայ փոքրիկներու, հանդէսի մը ընթացքին, կազմակերպուած հունդարական կարմիր Խաչի կողմէ եւ որոնք չայդորդ օրն իսկ մեկ ամսուան համար պիտի մեկնէին Հունդարիա զբօսնելու եւ հանգստանալու համար: Բեմէն Աղնաւուր խօսեցաւ այդ փոքրիկներուն եւ անոնք երդեցին իրեն համար: Հազիւ բաժնուած էինք այդ փոքրիկներէն Աղնաւուրին կը յայտնէի յուզումս որ նիւթապէս դիս կը խեղդէր, զարմանալի էին այդ փոքրիկները. «ես ալ պատասխանեց Աղնաւուր, չատ յուզուեցայ. տեսար, հազիւ կրցայ խօսիլ»: Ինչո՞ւ, ի՞նչ ունէին այդ փոքրիկները. պարզապէս մահէն ազատած այսօր կ'ապրէին ու բռունդք կը չարժէին ու հայ կարիճները կը գովերդէին:

Աղնաւուրի հանդիպումը վարչապետ Մարգարեանցի հետ եղաւ դլուխ – դլխի: Հանդիպումէն ետք Աղնաւուր բաւարարուած կը զգար ինքզինք: Մարգարեանց իր խօսակցութեան ընթացքին կանխած էր Աղնաւուրի կատարելիք բոլոր հարցումները, եւ պատասխանած փաստերով ու թուարկումներով թէ՛ տնտեսական եւ թէ՛ քաղաքական նիւթերու չուրջ:

Ժամը 13·30–ին նախատեսուած մամլոյ ասուլիսը ժամը 14·15–ին սկիզբ առաւ եւ տեւեց երկու ժամ: Աղնաւուր իր պատասխաններուն մէջ եղաւ միչտ հետեւողական ինքնիրեն հետ եւ ամէն առիթով չանազ չեչտել իր հիմնական տեսակէտը, չրենցեան պատգամի մէկ տարրերակը «Հայ ժողովուրդ առ ձեռքերուդ մէջ ճակատագիրդ եւ քու ուժերովդ կերտէ ինքզինքդ»:

Մամլոյ ասուլիսի ընթացքին երաժիշտ եղուարդ Միրզոյեան իր չարդանքի եւ բարեկամութեան խօսքը արտասանեց յանուն Հայ Երաժիշտներու Միութեան:

ԼՈՒՍԱՓԱՏԿԵՐ

ԵՐԵՒԱՆԻ

«ՂՈՒԿԱՍ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ» ՊԻՈՆԵՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ

ՖՐԱՆՍԱ

Մարտ 9–էն 31, «Ղուկաս Ղուկասեան» պիոներներու եւ դպրոցականներու Պալատի 30 երիտասարդ արուեստագէտներ Ֆրանսա կու գան երաժշտութեան, երգի եւ պարի բացառիկ յայտագիրը մը ներկայացնելու Ցակոբ Արապեանի (մեքենավար) եւ Յովսէփ Շամամեանի (պարարուեստ) դեկավարութեան ներքեւ:

Ներկայ պիտի ըլլան 1989 Մայիսին կազմած «Բարեկամութիւն» խումբի պարողները, ինչպէս նաեւ պատանի երգիչ՝ Համլէթ Գէորգեան, ընկերակցութեամբ 10–էն 15 տարեկան չուրջ 20 նուագածուներու:

Նախատեսուած են 15 ներկայացումներ՝ Փարիզ, Վիէն, Կրընոպլը, Ռոման, Շարվիէօ, Լիոն, Թուլոն, Մարսէյլ:

Այս չարքին, ինչպէս անցեալին՝ «Բարեկամութիւն» եւ «Հայ Գնար»ի կազմակերպիչն է «Աւանդութեանց Փարիզը» որ կը դեկավարէ Փիրայր Մատիկեան:

Նոյնպէս Լենինականի չարժանկարի կեդրոնի վարչութեան կողմէ չնորհակալութիւն յայտնեցին Աղնաւուրին, իր հաստատութեան կողմէ կատարուած նուիրատուութեան համար, որով կ'օժտուէր Լենինականի կեդրոնը չարժանկարային բոլոր գործիքներով, ըստ արուեստի վերջին պահանջներուն, իրագործուած համաձայն Հանրի Վերնէօյի խորհուրդին եւ ցուցմունքներուն: Շարչ Աղնաւուր իր կողմէ կը յայտնէր չնորհակալութիւն բոլոր անոնց որոնք աջակցած էին իրեն այս ճամբորդութեան ընթացքին. յատուկ չնորհակալութիւն Աշիկ Ստամբոլցեանին որ ընկերացած էր իրեն եւ դիւրացուցած ապրանքներու բաչխումի աչխատանքը. նախարար՝ Եուրի Մելիք–Օհանջանեանին, որ ամէն ջանք թափած էր լաւագոյն կերպով տեղափոխութիւնը «Աղնաւուր Հայաստանի Համար» խումբին: Աշիկ Ստամբոլցեան «Գիմուիթիւն Բարեգործական ընկերութեան անունով չիշատակի նկար մը նուիրեց Աղնաւուրին, Պր. Լեւոն Սարեանին (փոխ – նախագահ եւ դանձապահ «Աղնաւուր Հայաստանի Համար» Միութեան) եւ Հայր Ռափայէլին:

Կարելի չէր Երեւանէն բաժնուիլ առանց էջմիածին հանդիպելու: Դէպի օդակայան, մեկնումի ճամբուն վրայ կանդ առինք էջմիածին եւ այցելեցինք Հայոց Հաւատքի տաճարը եւ ապօթեցինք: Աղնաւուր չուզեց խանգարել Ամենայն Հայոց Հայրապետը. յարմար չնկատեց անհընկալ, առանց ժամադրութեան հանդիպումը: Տաճարի դրան սեմին մեզի ընդառաջ եկաւ Ներսէս Սրբ. Պողպատեանը, ողջագուրուեցաւ Աղնաւուրի հետ եւ հրաւիրեց գինք Վեհարան: Աղնաւուր խնդրեց ներողամտութիւնը Արքեպիսկոպոսէն, որովհետեւ ժամանակը ուչ էր եւ օդանաւը կը սպասէր մեզի: Ժամը 17·30–ի առեններէն բարձրացաւ մեր օդանաւը, մինչ Զուարթնոցի օդակայանէն երթաք բարովի ողջոյնները ձեռքի չարժումներով, կարծէք դարձեալ Հայաստան կը կանչէին Աղնաւուրը...: Ու դարձեալ հնչեց մեր հոգիներէն ներս, ձայնը Թումանեանին նոյնքան քանդակիչ, ու նոյնքան խօսուն, նոյնքան յստակ, դեռ ճչմարիտ եւ այժմէական, այն առին ուղղուած երգեռնէն մաղապուրծ թափառող ու ցրուած Հայութեան, կոչը օդնութեան, ձայնը Հայրենիքին որ կը կանչէր «Լսի՛ր Հայութիւն, ուր էլ լինես, երբոպիից մինչեւ Հնդկաստան եւ ամէնուրեք, լսի՛ր քեզ կանչող Հայրենիքի ձայնը եւ չտապիր օդնութեան ամէն բանով, ինչով որ կարող ես, որ ունենաս էն, ինչ որ երազել ես դարերով՝ ազատ ու չէն Հայրենիք»:

(Շար. 3 եւ վերջ)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՆԵՐՔԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ

Սփիւռքեան ծնունդով բնորոշուող սեռունդի մը կրասեր մկն ձայնն է Մովսէս Պչաքճեան։ Սերունդ մը, որ երկկի եւ ներկայ, աւանդականի եւ նորի չաղախով կը յայտնուի առհասարակ։ Եւ, երբ այդ ձայնը կ'ուզէ մնալ չխառակ ու պարզ՝ երգներով, տաղտուկներով եւ անխու – սափելի բոլորգումներով, երբ, կրկնենք, այդ ձայնը կը միտի ո՛չ միայն նկատել, հաստատել ու դատել, այլեւ ըմբոստանալ, առնուազն մերժել համակերպումի հեշտ ու դիւրին միջոցը չոր ու ցամաք երեւոյթներուն դիմաց եւ, երբ վերջապէս, ձայնը կը պարզէ ներքին աշխարհ մը՝ ընդդիմախօսէն մաքառումի վիճակին հասած, այլեւս պարզ կը դառնայ ասոր յանկուցիչ չեշտը։

Մովսէս Պչաքճեանի այս ջիղը արդէն իսկ նշմարելի կը դառնար, առաւել կամ նուազ չափով, անոր նախորդ դիրքերուն մէջ։ Մէկը ասոնցմէ՝ Լուացք փռուած տանիքի վրայ։ չէ՞ որ առմներու ճամբով ընթացիկին, առօրեային կապուած մեծ ու փոքր երեւոյթներու մատնանշումը պատահանաչումի նշարակով կը ձգտէին ժողովրդական դարձուածքով մասը վէրքին վրայ դնել ու զգաստացումներով հրաւէր կարդալ սրբագրումներու, մկկնակէտ առնելով բարոյա – հոգերանական ընկալեալ վաղքի մը դիծը։

Ջոջ չրջանակի մը մէջ, հոգիէն բխած եւ մտածումի չիթերով կնքուած գլխադիր ձայն մըն է կրկինն, որ կը յայտնուի ծիծեռնակները պիտի չսարսափին խըրտուիլակներէն գիրքով։ Ձայն մը, – դուք ըսէք՝ Ես–ը հակի մը, – որ աստիճանաբար կը չփոթի, կը տուայտի եւ ապա կը ձգտի հաստատակամ մնալ բոլորակ կազմած չրջանակի մը մէջ։ Ներկայ կեանքը՝ Ֆրանսահայ, փարիզահայ, չարժուն, եռուն երեսակներով, մասնայատուկ էջ մը ընդհանուրին, ընդհանրականին մէջ, ուր կայ գրեթէ ամէն բան՝ հաւատարմութիւն, դաւաճանութիւն, սէր, դաւալքութիւն, մինչեւ իսկ առելութիւն՝ փոքր եւ մեծ չափերով։

Այստեղ, այս առիթով, չենք զանգաղիր հեղինակին էջերուն միջուկին, պատնակին վրայ։ Միայն կը խորհինք, – այս մէկը ենթագրական մղումով, – թէ հոն այդ էջերուն մէջ արեւելքցի երիտասարդին կեանքն է, ասոր կարեւոր հիւանդը, լման պահ մը իրաւ վիճակով։ Կը մտածենք նոյնպէս, թէ նման պարագաներուն հոգեխառնութիւններու բախումը կը դառնայ անխուսափելի՝ յոյզ եւ ցաւագին սիրտ, զգայնութիւն եւ յուսախաբութիւն առիթով պազ հով, ի՞նչ կ'երեւակէինք եւ ի՞նչ կը տեսնենք՝ չոր պատկեր։

Ի վերջոյ, այնպէս կ'երեւի, թէ Պչաքճեան կ'ըմբռնէ, թէ գրականութիւնը ընկերային չրջապատի եւ անհատական հոգիի արտադրութիւնն է, արտաքին աշխարհի չարժերուն ներանդրադարձումը՝ մեր գաղթական աշխարհին մէջ եւ ասոր դիրքորոշումը անպայման։

Ամէն մեկնելով կը սիրէ խորհրդածական պատկերներ առեղծել, ասոնց կարողով իրավիճակներ սահմանել, հաստատել։ Դժուա՞ր։ Անկասկած։ Որովհետեւ, խորհրդածական պատկերը կրնայ փութով «թերիներ» արձանագրել, եթէ անկա իր լման, ամբողջական վիճակէն դուրս մնայ, եթէ ընթերցողին միտքը հարցականներու չարքով չարչրկուի, եթէ պատկերը կարօտի յաւելադրումներու կամ դեղչումներու՝ խիտ՝ կուռ նկարի մը հանդոյն։

Հեղինակը, առհասարակ կը յաջողի խուսափիլ այսօրինակ «ծուղակներէն», քանի խորհրդածական պատկերները կը խարսխէ անկեղծ բիւմներու վրայ լեզուով մը, որ կը մերժէ սոփեստ կեցուածքները։

Լեզուն, այդ արտայայտութիւնը՝ մշակուած, խնամուած, եփուն կը դարձնեն անոր տողերը։

Հաստատելի այս պարագային, անպայման։

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(Մովսէս Պչաճճեան, – «Միծեռնակները պիտի չսարսափին խրտուիլակներէն», – վէպ, Փարիզ, 1990։

ԵՐԱԶԱՑԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՈՂՈՐՏՆԵՐԸ

Հիանալի է երազային աշխարհը։ Կասկած չկայ, թէ երազները մարդուն են–թադիտակցութիւն պարզեւած զոհերն են։ Բայց ի՞նչ կը նշանակեն անոնք։ Ի՞նչ է անոնց կարեւորութիւնը։

Երազներու հանդէպ մարդուն հետաքրքրութիւնը չատ հինէն կուգայ։ Այս գծով, ասորական կայսրութեան ձգած արձանագրութիւնները գրաւոր առաջին ապացոյցներն են։ Նինուէի թագաւորական պալատներէն մէկուն մէջ գտնուած են Ն. Ք. 5 – 6–րդ հազարամեակին պատկանող քարէ սալիկներ, որոնց վրայ ասորիները իրենց «երազի Ուղեգիրքը» յաւերժացուցած են։ Այս սալիկները մեզի ծանօթ երազներ կը տեսնէին. ինչպէս՝ հանրութեան մէջ մերկ երեւիլ, թռչիլ, գլորիլ, յանկարծական կերպով մազեր եւ ակռաներ կորսնցնել...։

ԵՐԱԶՆԵՐՈՒՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼԱԲԱՆԱԿԱՆ ՇԵՐՏԱԽՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

Մարդկային պատմութեան ամբողջ տեւողութեան, երազները կրօնական կամ այլաբանական չեշտաւորում ստացած են։ Հին Եգիպտացիները եւ Յոյները Աստուածային կամքով ընտրուած վայրերու մէջ կը քնանային, հաւատալով, որ Աստուածները երազի ճամբով պիտի պատասխանէին իրենց հարցումներուն։ Անձ մը որքան բարձր դիրք ունենար այդքան աւելի հաւանական կը դառնար աստուածներու այցելութիւնը։

17–րդ դարուն էր, որ փիլիսոփայ Թոմաս Հոփս ֆիզիքական կացութիւն մը դատ երազներու եւ մարդկային մարմնին միջեւ, ըսելով թէ մարդիկ երազ կը տեսնեն երբ անմարսողութենէ տառապին։ Սակայն, յետագային, հակառակ դիտութեան եւ ճարտարարուեստի զարգացումին, այս տեսակէտը չժողովրդականացաւ. մարդիկ չարունակեցին հաւատալ դերբնական ուժերու ներգործութեան... եւ չատեր ցարդ կը չարունակեն հաւատալ։

19–րդ դարուն էր, որ հոգեվերլուծութեան տիտաններէն՝ Սիգմունտ Ֆրոյտ մէջտեղ դրաւ յեղաշրջող տեսակէտ մը, յայտարարելով, թէ երազները կը ծառայեն ենթագիտակիցին ներհայեցողութեան, իսկ ենթագիտակիցը ինքնին լեցուն է սեռային խարկանքներով, անհանգստութիւններով, անընդունելի մըտածումներով ու նպատակներով։ Այս տեսակէտը հոգեվերլուծումի աշխատանքին մէջ մեծ ոստում մը եղաւ։ Սակայն, քիչ չեզան Ֆրոյտը քննադատողները, մանաւանդ այն պատճառով՝ որ ան արժեզրկեց մարդոց նպատակները եւ իրագործումները, եւ նոյնիսկ արուեստի ամէնէն ուշագրաւ գործերը ենթագիտակիցի մէջ զսպուած սեռային մղումներու վերապրեց։

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՐԿԱՅ ԵՐԱԶԸ

20–րդ դարու գիտական եւ բժշկական աշխարհին մէջ, երազային գրութիւնը ուսումնասիրութեան լայնածաւալ հորիզոններ բացած է։ Վերջին եզրակացութիւններու համաձայն, երազելու գործողութիւնը մինչեւ 135 միլիոն տարուան պատմութիւն ունի եւ մարդ արարածին ֆիզիքական եղափոխութեան մաս կը կազմէ։ 23 չարթուան մարդկային սաղմ մը, ինչպէս նաեւ բոլոր թռչնազգիները եւ առնաւորները աչքի արագ թարթումի փորձառութիւնը կ'ապրին։ Տարիքի յառաջացումին հետ, երազները հետզհետէ կը բարդանան։ Երկու – երեք տարեկան մանուկը նախ նպատակներու, դորեռու, գայլերու ... նկարները միայն կը տեսնէ, հինգ – վեց տարեկանին չարժում մը կը սկսի, իսկ 8 – 9 տարեկանին երազին ինքզինք մանակից կը տեսնէ իր երազներուն մէջ «պատահող դէպքերուն»։

Հոգեբաններու համար, երազային աշխարհը խորհրդանշաններու «բեռ» մըն է։ Մարդ արարածը բնութեամբ հոգեբան է։ Ան չատ լաւ կը զգայ եւ գիտէ թէ ինք չրջապատող անձերը ի՞նչ կը մտածեն իր մասին։ Երազները ընկերային կացութիւններ եւ յարաբերութիւններ կը պարզեն, ուր անհատը իր ենթագիտակիցին ազդեցութեան տակ յարաբերութիւններ կը պարզեն, ուր անհատը ենթագիտակիցին ազդեցութեան տակ ինքզինք վարկաբեկուած, խայտառակուած, անտես – ուած կամ սիրուած ու մեծարուած կը զգայ։

ԵՐԱԶԸ Ի ՆՊԱՍՏ ԲԺՇԿԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

Ըստ ժամանակակից գիտնականներու, երազները կրնան ապագայի հիւանդութիւններու, մանաւանդ սիրտի տագնապի ազդանշանը հնչեցնել։ Քունի ընթացքին, մարմնին ուշադրութիւնը արտաքին թըրթիռներէն կ'անջատուի եւ կը կեդրոնանայ ներքինիներուն վրայ։ Ներքին թըրթիռներն են, որոնք նշաններ կը ղրկեն իրեց մասնին։ Մարդկային մարմինը զգայուն եւ գիտակից կենսաբանական դրութիւն մըն է։ Մինչ մեզի կը թուի թէ կատարելապէս առոզջ ենք, անդին մեր ներքին «վերլուծող» մասնիկները օրեւէ անհանգստութիւն անմիջապէս կ'ախտաճանաչեն եւ իմաց կուտան ուղեղին, որ իր կարգին երազի ճամբով կ'արտայոլացնէ զայն։

ԵՐԱԶԻՆ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԽՈՐՔԸ

Գիտնականներ կ'ընդունին, թէ երազները ստեղծագործական խորութիւն ունին։ Հինգ հարիւր աշակերտներու վրայ կատարուած փորձեր ցոյց տուած են, թէ երազելու առեն մարդկային ուղեղը ի վիճակի է տեղեկութիւններ ամբարելու եւ հարցեր լուծելու։ Կան մարդիկ, որոնք արտանց նուիրում ունին իրենց աշխատանքին։ Անոնց ստեղծագործական ուժը յաւելեալ թափ կը ստանայ երազելու պատճառուն։

Երկար է չարքը այն արուեստագէտներուն, որոնք իրենց երազին մէջ գլուխգործոցներ ստեղծագործած են։ Համբաւաւոր ջութակահար Թարտինի երազին մէջ երեւցած սատանային հետ միասնաբար, «Սատանային թրթիռ»ը յօրինած է։ Գրագէտ՝ Լորա Սթիվենսըն երկարապատում երազներ տեսնելէ ետք, առաւօտուն գրի առած է զանոնք։ Իսկ աչխորհահռչակ քաղաքագէտ՝ Պիսմարք՝ իր արտաքին քաղաքականութիւնը ձեւաւորած է երազին մէջ տեղի ունեցած դէպքերուն հիման վրայ...։

**

Բոլորին համար հարց է, թէ ինչո՞ւ կարգ մը անձեր կը յիշեն իրենց երազները եւ ուրիշներ ի սպառ կը մոռնան զանոնք։ Գիտնականներ հաստատած են, թէ ամէն մարդ կ'երազէ։ Էլեկտրական յատուկ գործիքներով կատարուած փորձեր կ'ապացուցեն, որ իւրաքանչիւր երազի հանդրուանի (քունի իւրաքանչիւր 80 վայրկեանին՝ 10 վայրկեան երազի քուն կը յաջորդէ) անձ մը կրնայ մէկուկէս վայրկեան երազել եւ յաջորդ առաւօտ, զանազան հանդրուաններու ընթացքին տեսած երազներուն համապատասխանել իրեւ մէկ երազ։

Այս գծով, գիտական վերջին տեսութիւնը կը խօսի յիշողութիւնը եւ երազելու դրութիւնը ղեկավարող քիմիական նիւթերուն – ասեթիլխոլայն՝ բաղկացած 7 ածխածնէ, 17 ջրածինէ, 1 բորոկածինէ եւ 3 թթուածինէ – նոյնութեան մասին։ Գիտնական Տէյվիտ Ֆոքս կ'ենթադրէ, թէ երազները որոշ դէպքերու վերարտադրութիւնը չեն, այլ յիշողութեան եւ մխաձուլումը։ «Որովհետեւ փոխարերական ձեւով կ'երազենք, թերեւս պիտութիւնը այդ նոյն ձեւով կ'ամբարենք» կ'ըսէ ան եւ կը հաւատայ, թէ երազներու մէջ երեւցող խորհրդանչանները ուսումնասիրելով կարելի է լոյս սփռել յիշողութեան գաղտնիքին վրայ։ Գիտութեան համար տակաւին հարց է թէ մարդը ըզգայակո՞ն կամ երեւութային դրութեամբ կը յիշէ։ Սակայն, փաստուած է որ աչքի արագ թարթումներ (երազ տեսնելու արտաքին երեւոյթը) չունեցող – ները տակաւ յիշողութիւն ունին։

ԵՐԱԶԻՆ «ՏԵՍԱԿ»ՆԵՐԸ

Այլ հարցում մը եւս կը զարմացնէ մարդը։ Ինչո՞ւ իրրեւ օրէնք մարդը երազ «կը տեսնէ» եւ հազուադէպօրէն «կը լսէ»։ Ըստ վերջերս կատարուած վիճակագրութիւններու լսողական երազներ դոյութիւն ունին երկու հարիւրէն՝ ութ անձերու քով։ Քիմքային երազներու, փորձառութիւնը կ'ապրին երկու հարիւրէն՝ հինգը միայն, իսկ հոտառական երազները հազուադէպ են. երկու հարիւրէն՝ մէկն է որ կ'ապրի այդ փորձառութիւնը։ Քունի ընթացքին, բացի տեսողական զգացողութիւններ եւ մարմինը կ'անդամալուծուի։ Ամբողջ ուղեղը կը քնանայ եւ միայն տեսողական բաժինը արթուն մնալով՝ անմիջապէս կը հակազդէ վերլուծող բջիջներու «յայտարարութեան»։

Անցնող վերջին տարիներուն, բոլորովին նոր գաղափար մը՝ «Լուսաւոր Երազներ» մեծ ընդունելութիւն գտաւ գիտական աշխարհին մէջ։ Ինչպէս անուանուած են «Լուսաւոր երազները» պայծառ եւ «թեթեւ» են։ Երազողը կրնայ ներգործական ազդեցութիւն ունենալ իր երազներուն վրայ, փոփոխութեան ենթարկելով զանազան երեւոյթներ, գոյներ եւ չարժումներ։ «Լուսաւոր երազներ» տեսնելու համար անհրաժեշտ է քնանալէ առաջ «մարզել» եւ պատրաստել միտքը։ Մարդիկ կրնան հրաչքներ գործել այս միջոցով։ Անոնք կրնան չմշկումի դիժուար չարժումներ սորվիլ առանց վախի, պարի փորձեր կատարել ... սակայն, միշտ չէ որ «Լուսաւոր երազները» յաջողութեամբ կը պսակուին։ Կը պատահի որ երազողը չի հնազանդիր տրուած հրահանգին։

Հոգեբաններու համաձայն, իւրաքանչիւր երազ ունի իրեն յատուկ բացատրութիւն մը. իւրաքանչիւր անձ ունի իրեն յատուկ խորհրդանչաններ։ «Երազները բանաստեղծութեան կը նմանին. եթէ հակնանք անոնց փոխաբերական պատկերները, կրնանք վերլուծել, գանանք», կ'ըսէ հոգեբոյժ մը։ Տիեզերական եւ բացարձակ մեկնաբանութիւններու կամ խորհրդանչաններու չի հաւատար ներկայ դիտութիւնը։ Երազները կրնան չհնազանդիլ մեր հրահանգին եւ փափաքին, բայց անոնք կրնան մեր մտքին մէջ զարձող մէկ արար տեւողութեամբ հաճելի ներկայացումներ ըլլալ ... եթէ երբեք ուսմերու յանկարծակի տարափը իսկական մղձաւանջի չվերածէ զանոնք...։

«Ա. Փ.»

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԿԼԷՆՏԷՅԼի «Հայ Աքուել»ի սրահին մէջ, Յունուար 21–ին տեղի ունեցած է երաժչտադէտ – խմբավար Ալֆրէտ Մարդոյեանի երաժչտական 40–ամեայ գործունէութեան յոբելեանը։ Օրուան հանդիսավար Անահիտ Քէչիչեանի բացման խօսքին յաջորդած է Արսէն Դանիէլեանի բանախօսութիւնը, ապա ցուցադրուած են յոբելեարի կեանքին ու գործունէութեան առընչուող սահիկներ։ Ցայտադրին երկրորդ բաժնին մէջ, կարգ մը մեներգներու կատարումէն ետք, յոբելեարին մասին խօսած է «Փերահեան» վարժարանի տնօրէնը, յանուն Իրանահայ Միութեան կեդր. վարչութեան Թօրա Մանուչարեան յուչատախտակ մը նուիրած է յոբելեարին։ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի կոնդակին ընթերցումէն ետք, կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարդիսեան Ա. Մարդոյեանի կուրծքին տեղած է «Ս. Մեսրոպ Մաշտոց» շքանչանը։ Վերջաւորութեան հանդէս եկած է Իրանահայ Միութեան երգչախումբը՝ յոբելեարին խմբավարութեամբ։

**

ՀՈԼԻՎՈՒՏի «Եունայթըտ Արմինիըն Քոնկրիկէյչընըլ Զըրչ»ի սրահին մէջ, աւելի քան 300 հոգիի ներկայութեան, Փետրուար 6–ին, Երեւանի Համալսարանի ազգագրութեան ամպիոնի վարիչ՝ Վրթանէս Մկրտումեան դասախօսած է Ազրպէյճանի հարցին ու Անդրկովկասի այժմու իրավիճակին չուրջ։ Ան ծանրացած է Ադրբեջանէն Հայաստան ապաստանած հարիւր հազարաւոր Հայերու կացութեան եւ անոնց առջեւ ծառացած բազում դժուարութեանց վրայ։ Այդ ծիրէն ներս, ազգագրական հարցերու մասնագէտը հետաքրքրական տեղեկութիւններ փոխանցած է այն ծրագրերուն մասին, զորս իր ամպիոնը յանձն առած է դժուարութեանց լուծումներ կամ միջոցներ ապահովելու համար։

շար. 1

(Շար· Ա· Էջէն)

ճիկիստանի հանրութեան կողմէ: Մենք թոյլ չենք տար խախտել մեր ժողովուրդներուն աւանդական բարեկամութիւնը, որ զարերու խորքէն կու գայ:

Տաճիկիստանի
Գիտութեանց Ակադեմիայի նախագահ
ՆԵԳՄԱՏՈՒԼԱՑԵԻ

***

Հ· ՈՍԿԱՆԵԱՆ
ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի վերջին նստաշրջանին նախագահ Հրանտ Ոսկանեանի գաղթականներու հարցին նուիրուած զեկուցումէն հետեւեալ կէտերը կը պարզուին:

Բռնագաղթածներու կենսական կարիքներուն ապահովման ուղղութեամբ զգալի աշխատանք կատարած են ու այսօր ալ կը կատարեն Հայաստանի կառավարութիւնը, տեղական խորհուրդները: Ձեռնարկուած միջոցներուն չնորհիւ արդէն տեղաւորուած է 109 հազար բռնագաղթած (235 հազարի վրայ): 90 հազար աշխատունակներէն 45 հազարը աշխատանքի ընդունուած է: Անոնք ստացած են 60 միլիոն ռուբլի օգնութիւն: Ասոր-ոին կը մօտենան կառավարութեան որոշումով գաղթականներուն տրուող միանուագ նպաստի վճարումները: Ասկէ քանի 30 հազար հոգի արդէն թոշակ կը ստանան: Միջոցներ ձեռք առնուած են գաղթականներու բնակարանային հարցին լուծման համար: 800 հեկտար հող յատկացուած է անհատական բնակարանային շինարարութեան համար, այդ նպատակով յատկացուած է 10 միլիոն ռուբլի երկարատեւ վարկ: Կարգ մը շրջաններու տեղական խորհուրդները գաղթականներու համար առանձնացուցած են 23 հազար տեղով բնակարաններ:

Յունուարին Բաքուի մէջ կատարուած չարդերուն հետեւանքով Հայաստան ժամանած են 9 հազար գաղթականներ:

***

ԿԻՊՐԱՀԱՅԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Կիպրահայութեան նուէրները փոխադրող խորհրդային նաւը ժամանեց Սեւ Ծովի Իզմայիլ նաւահանգիստը: «Կիպրոսի Հայերու Օգնութեան Կոմիտէ»ին ղրկած 70 թոն ապրանքին մէկ կան հաչմանդամներու համար քանի սայլակ, չորս օրթոփէտիք մահճակալ, դեղօրայք, տաք հագուստ եւ սննդամթերք:

Les Etudiants de la Maison Arménienne
ont l'honneur de vous convier
à
L'EXPOSITION DE PHOTOS
ET DE LIVRES
sur les évènements récents d'Arménie
qui aura lieu
le dimanche 4 mars à 17 heures 30

Programme :
— exposition de photos inédites d'Arménie (Janvier - Février 1990).
— exposition de livres.
— «l'Actualité en Arménie» présentée par Taline Ter Minassian.

MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
Cité Internationale Universitaire de Paris
57, bld. Jourdan, 75690 Paris Cedex 14
Tél. : 45 - 89 - 55 - 53

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինը չնորհակալութեամբ առացած է 200 ֆր· Տիկին Ա· Պապեանէ Զապէլ Ճերմակեանի մահուան առթիւ:

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Սաթենիկ Թիւթիւնեան եւ զաւակները՝ Գլեմանս եւ Սեզա, Տէր եւ Տիկին Քաջադուն Օհաննէսեան եւ զաւակները՝ (Լիոն), եւ ընտանեկան բոլոր պարագները (Ֆրանսա եւ Ամերիկա) կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Մարտ 4, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ իրենց սիրեցեալ մօր, մեծ – մօր եւ աղգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՀԱՆԸՄ ՆԱԻԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ստեփանեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն հանգուցեալին յիշատակը յարգողներուն:

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

ՄԵԾ – ՊԱՀՔԻ հետեւեալ Կիրակի օրերուն, Պատարագէն անմիջապէս առաջ, ժամը 10–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

– Կիրակի, Մարտ 4, Արտաքսման Կիրակիին:

– Կիրակի, Մարտ 11, Անառակի Կիրակիին:

– Կիրակի, Մարտ 18, Տնտեսի Կիրակիին,

– Կիրակի, Մարտ 25, Դատաւորի Կիրակիին:

– Կիրակի, Ապրիլ 1, Գալոտեան Կիրակիին:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ամբողջ շրջանին Զորեքշաբթի երեկոները ժամը 5–ին, ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԱԿԱՆ եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով՝

Փետր· 28, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին:
Մարտ 7, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին:
Մարտ 14, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին:
Մարտ 21, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին:
Մարտ 28, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին:
Ապրիլ 4, Զորեքշաբթի, ժամը 5–ին:

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամանակացոյց Կիրակիի արարողութեանց՝

Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին:
Սկիզբ Արեւագալի ժամը 9·45ին:
Պատարագ ժամը 10·30ին:
Քարոզ եւ հոգեհանգիստ ժամը 11·45ին:

ՏԻԿԱՑԱՁ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Տէսինի Աբչակ Զամալեան մասնաճիւղը, կը հրաւիրէ իր ասանդական տիկնանց ճաշին, Տէսինի քաղաքապետարանի սրահը, Շաբաթ, Մարտ 10, երեկոյեան ժամը 20·30–էն սկսեալ:

Ճաշկերոյթը է՝ 100 ֆր·:

Ճոխ ճաշացոյց մը, գեղարուեստական հաճելի յայտագիր մը եւ վիճակահանութեան որպէս նուէր՝ ոսկեայ գեղեցիկ խաչ մը:

Տեղերը ապահովել Մարտ 3–էն առաջ:
Հեռաձայնելով· – Մարիին՝
78 – 49 – 02 – 74
կամ, Ռոզին՝
78 – 49 – 19 – 44
Թիւերուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

Միշէլ Գասարեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեան Անիէռ – Պուա – Գոլոմպ – Աբժանթէօյի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին կը նուիրեն 1000 ֆր·:

Նոյն առիթով Ստեփան Իւնճեան 250 ֆրանք կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի նոյն մասնաճիւղին (ստանալ՝ Յառաջ»էն):

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷԼ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Վարչութիւնը մասնաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, Կիրակի՝ Մարտ 4, ի յիշատակ հայրենի մեր այն նահատակներուն, որոնք 1988 – 1990 տարիներու մէջ զոհուեցան, Արցախի եւ Հայաստանի միացման պահանջքին առիթով եղած չարդերուն: Այս առիթով, Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը զեհեդէ Ցուշատախտակ մը նահատակներու յիշատակին, Մայր Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ դանուող մեծ եղեւնի յուշարձանին առջեւ:

Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը	8·30:
Պատարագ ժամը	10:
Հոգեհանգիստ ժամը	11·40:

ՀՍԿՈՒՄ ԵԻ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԲՈԼՈՐ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՄՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Մեծ Պահոց ամբողջ շրջանին, փարիզեան շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7–ին, Հրամի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի քարոզ՝ ըստ հետեւեալին.–

Ուրբաթ, Մարտ 2
Սէֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ

Ուրբաթ, Մարտ 16
Իսի լէ Մուլինոյի Ս· Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ

Ուրբաթ, Մարտ 23
Շաւիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ

Ուրբաթ, Մարտ 30
Առնուվիլ լէ Կոնէսի Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցւոյ մէջ:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Elen Puzant» d'Alfortville

DINER DANSANT
à la
CAPPADOCE
67 bis, quai Blanqui, 94140 Alfortville

Le Vendredi 9 Mars à 20 h 30

— Attractions — Tombola —

Renseignements et réservations :
M.C.A. :
9, rue de Madrid — Tél. : 43.76.55.89
après 19 h. : 43.76.74.12 ou 43.78.56. 06

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷԼ· – Գարուն Մանկանց Երգչախումբի 6–րդ տարեդարձին տօնակատարութիւնը՝ Կիրակի, Ապրիլ 1, Մայր Եկեղեցւոյ Ս· Զրբաչեան սրահը:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12 - 14, rue St. Bazile - 13001 Marseille
— Tél. : 91. 50. 15. 09 —

Récemment arrivé d'EREVAN
RENCONTRE
avec
Hampartzoum KALSTIAN
Membre dirigeant
du Mouvement National Arménien

compte-rendu des derniers évènements
et de la situation actuelle
au Karabagh et en Arménie.

Vendredi 2 Mars à 21 heures.

— Entrée libre —

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՆԱՐԱՏ ՍԻՐՈՑ ՎԱԽՃԱՆԸ

Հեղինակ՝ ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

Գինն – 75 ֆր·:
(+11,50 *թղթատարի ծախք*)

Նոյն հեղինակէն –

«Պանդուխտի Մորմոքներ» (45 ֆր·)

«Վշտամատեան» (50 ֆր·):

Դիմել հեղինակին –

Dachdjian Mardiros :
— Tél. : 91. 90. 20. 51
61, *Rue Bernard du Bois*
13001 — *MARSEILLE*

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Marseille-Ville

NUITÉE
de
PRINTEMPS
Samedi 10 Mars
— de 21 heures à l'aube —

Château des Fleurs
16, boulevard Michelet - Marseille

Animée par
— l'Orchestre Hayrenik
— Jean Marc de Radio Monte-Carlo
— Disco Star
et la participation de
Patrick Fiori

— Entrée 100 Frs. —

Réservations au :
91. 50. 68. 71 — 91. 41. 74. 89
91. 66. 09. 06

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

— MARSEILLE —

SOIREE ARTISTIQUE
Samedi 24 Mars à 20 h 45
au Cinéma ODEON

Musique, Chants et Danses d'Arménie
30 jeunes artistes du Palais des pionniers et d'écoliers «Ghougas Ghougassian» d'Erevan.

Soirée organisée par la Maison de la Culture Arménienne.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris